

અમારી પ્રતિજ્ઞાઓ.

- ૧ દરેકે જ પ્રકારે માનવ જીવનને ઉન્નત, વિશુદ્ધ અને ઉજ્જવલ કરે એવું સાહિત્ય ઉત્પન્ન કરવું એ અમારો ધર્મ છે.
- ૨ ભરતખંડના પ્રાચીન ગૌરવ માટે પ્રબળ યોગ્ય અભિમાન ઉત્પન્ન કરવું અને ભવિષ્યની ઉન્નતિ માટે તૈયારી કરવા તેમની પ્રવૃત્તિ કરાવવી એ અમારો ધર્મ છે.
- ૩ આત્મા, પરમાત્મા અને આત્માની અતિમ સ્થિતિ વિશે વિજ્ઞાનેની કસોટીથી કસાયેલું જ્ઞાન આપવું એ અમારો ધર્મ છે.
- ૪ દુઃખ, મિથ્યાભિમાન, અન્યાય, એકતરરીપણું, ધર્માન્ધ, દુરામદ, કુપ્રવૃત્તિનું અંત કરતા એક ધા અને બે કડકા જેવું તીખું લખાણ કરવું એ અમારો ધર્મ છે.
- ૫ શરીરનું સ્વાસ્થ્ય, આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ, ચિત્તની નિર્મળતા, બુદ્ધિની પ્રગટતા ઇ. સદૃશ્યો ખીલે એવું લખાણ કરવું એ અમારો ધર્મ છે.
- ૬ સ્ત્રીઓને અજ્ઞાનમાંથી, દાસત્વમાંથી, સાંકડા-પણામાંથી મુક્ત કરી, તેમને બળવાન, ઈશ્વર પરાયણ, અને મેધાવિની બનાવવી, ગૃહ, ધર્મ, રાજ્ય, ઇ. જીવનની પ્રગતીઓમાં પોતાના પતિની સાથે વિચરવા સમર્થ બનાવવી એટલે તેમને પતિની ખરેખરી સહધર્મચારિણી બનાવવા યત્ન કરવો એ અમારો ધર્મ છે.

સ્વામી વિજ્ઞાન ભારતી.

અમારા ગ્રાહક બંધુઓને.

ચંદ્રપ્રકાશ આજે આઠમા વર્ષમાં પ્રવેશ કરે છે. વયની સાથે તેનું કદ વધ્યું છે તે અમારા સુત ગ્રાહકોના જોવામાં આવશે. આજથી તે ત્રણને બદલે ચાર દોરેનું થયું છે. કાગળની મોંઘવારી છતાં કદમાં વધારો કયો છતાં અમે લવાઈમમાં વધારો નથી. અમારી મતલબ માત્ર પૈસા કિંમતવાની નથી. કોઈ પણ રીતે વચનારનું જીવન ઉત્તમ, વિશુદ્ધ અને ઉજ્જવલ થાય એવું સાહિત્ય અમારા માસિકમાં ભરી તેને બની શકે તેટલી સસ્તી કિંમતે આપવું એ અમારી નેમ છે. કદરદાન ગ્રાહકો તેની કદર કર્યા વગર રહેશે નહિ.

એકલા કદમાં નહિ પણ વિવિધ તથા ઉપયોગિતામાં અને સંગીતપણામાં અમે બેહદ મુદારો કર્યો છે. ઉત્તમ કાવ્યો, ધર્મ, સંસાર, અને આરોગ્યના વિષય પર વિદ્વાન લેખકોને દ્વારે લખાવેલા ચૂટી કહાડેલા લેખોને અમે સ્થાન આપ્યું છે. આ વર્ષથી દરેકે દરેક વિષય મનન કરવા જેવો આવશે. આ વર્ષથી ધર્મ, તત્ત્વજ્ઞાન, યોગ, અધ્યાત્મ બળ, આરોગ્ય ઇ. વિષયો પર સ્વામી વિજ્ઞાન ભારતી તેમના અનુકૂળ સિદ્ધિ વિચારો પ્રગટ કરનાર છે. આથી અમે આશા રાખીએ છીએ કે ચંદ્રપ્રકાશના ઉપયોગી પથામાં કોઈ પણ અન્ય સમગ્રિક સ્પર્ધા કરી શકશે નહિ.

ગ્રાહકો માટે ખાસ સગવડ.

દરેક ગ્રાહકને આથી અમે ખબર આપીએ છીએ કે આ માસિકમાં ચર્ચાતા વિ-
ષયો પૈકી પોતાને કયો વધારે પસંદ છે તે અમને લખી જણાવવાની તરદી લેવી. આ
ઉપરથી અમારા ગ્રાહક બંધુઓને કેવા વિષયો પ્રપ્ત છે તે અમે જાણી શકીશું અને અ-
મે તે પ્રમાણે વધુ ગ્રાહકોના મતનું વલણ જોઈને વિષયોની પસંદગીમાં સુધારો વધારો
કરીશું. અમે આશા રાખીએ છીએ કે અમારી અને અમારા ગ્રાહકો વચ્ચે મૈત્રી અને
સ્નેહ વધે. આપણો કેવળ લાહુતી સંબંધ નથી. કોઈ કોઈ પણ ગ્રાહકને આરોગ્ય,
મનની નિર્ભયતા, ધર્મ, કર્તવ્ય વગેરે વિષયો ઉપર અંગત પ્રશ્નો પૂછવા દુશે તો તેમને
અમારી લક્ષ્યમણથી આ માસિકના શુભેચ્છક સ્વામી પિતાન ભારતી યોગ્ય ઉત્તર આ-
પવા યત્ન કરશે. પ્રશ્ન કરનારનાં નામ હામ તેમની ઇચ્છા દુશે તો શુભ રહેશે. માત્ર
સર્વ વાચકોના લાભ માટે ઉત્તર પ્રગટ કરવામાં આવશે.

અમારા ઉપર મોટી ફરિયાદ અનિયમિતતાની છે. ગુજરાતનું કોઈ પણ માસિક
પૂરેપૂરું નિયમિત નથી. પરંતુ અમે છટકી જવા ભાગતા નથી. અમે અંદ્રપ્રદેશને નિય-
મિત કરવાની તૈયારીમાં છીએ. માર્ગશરનો અંક છપાય છે. તે પોષના પહેલા અઠવાડી-
આમાં ગ્રાહકોને મળશે અને પોષનો અંક તેજ મહિનાની આખરે મળશે. ત્યાર પછી
દરેક અંક મહિનાની આખર તારીખે પ્રગટ થશે. અને ગ્રાહકોને બરાબર નિયમીત મળશે.
બેટનું પુસ્તક ગયે વર્ષે કદમાં ઘણું મોટું હતું તો પણ આ વર્ષનું બેટનું પુસ્તક પંદર
ફોર્મનું; સારા ઉંચા કાગળ પર છપાયેલું, મુશોભિત રીતે બાંધેલું છે તે સ્વર્ગસ્થ બાપુ
સ્નેહચંદ્ર દત્ત, વડોદરા રાજ્યના માછ દિવાને સ્નેહી 'સમાજ' નામની અત્યંત
લોકપ્રિય, બૌદ્ધધર્મક વાર્તાનું લાપાંતર છે તેના અનુવાદ રા નર્મદાશંકર બ્રાહ્મણશંકર
ને સ્નેહ લગ્ન નામની આજુ વાર્તા લખે છે તેમની પાસે કરાવ્યો છે. અનુવાદનાં ઘણાં
માસિકોએ તથા વર્તમાન પત્રોએ સારાં વખાણ કરેલાં છે. તે વાર્તા બેટને માટે નિર્માણ
યોગ્ય છે. માટે દરેક ગ્રાહક લવાજમ ભરી મગાવી લેવું અથવા અમને વી. પી થી
વિવાની રજા આપવી.

માસિકની જિંદગીનો આધાર ગ્રાહકોના લવાજમ ઉપર છે. કાગળની મોંઘવારી
છતાં અમે કદ વધાર્યું. બેટનું પુસ્તક મુદ્રે તૈયાર કરાવ્યું. હવે મુદ્રે ગ્રાહકોને પોતપોતાનું
લવાજમ તરારથી ભરી દેવાનું શું કહેવું પડશે ? જાપખાનાં ખીલ અમારે દર મહિને
ચુકવવાં પડે છે માટે ગ્રાહકોએ કૃપા કરીને આ અંક મળતાની સાથે લવાજમ ભરી
દેવું. અમે અમારા ગ્રાહકોને રાહ કરવા યત્ન કરીએ છીએ ત્યારે અમને સહાય કરવાનું
તેમનું પણ કર્તવ્ય છે. જો દરેક ગ્રાહક પોતાના મિત્રો, શુભેચ્છકોમાં અને અન્ય સજ્જ-
નોને ગ્રાહક યાદી સંસ્મરણ અને ચએલાં ગ્રાહકનાં નામ અમને લખી મોકલશે તેમને
અંદ્રપ્રદેશના શુભેચ્છકોમાં ગણવામાં આવશે અને તેમનાં નામ વર્ષ આખરે પ્રગટ
કરવામાં આવશે.

चंद्रप्रकाश.

वर्ष ८

कार्तिक. १९७१

अंक १

प्राचीन तपोवन.

(वसंततिलका)

भावाविमुग्ध जग ने जगना लुवाथी
कै' द्वर—द्वर अति निर्जन रम्य स्थान;
पुण्यात्म सत्वशुशी तापस त्यां वसंतां,
त्यां तेमना लवनती प्रगटे विभूति.

विद्या, विशुद्धि, तप, वीर्य तथा प्रताप
ने सौम्यतानों रमणीय प्रतिभृति शां;
छटां द्वरे भृगु शिगु सभ जाणभोणां,
त्यां दिव्यदेहों मुनि जाणक जाणजीओ.

(अनुष्टुप)

झाणराशि समो उभो, काणे ये उगावतो,
काणातीत महापादु, काणे पर्वतराज त्यां.

(वसंततिलका)

जे पडाडना उदरथी उजणे प्रवाह,
वेगे तद्धिं रगत रंगनी सेर्य जेवा;
त्यांथी ढणी यपण जाण सगी सरिता.
नीये नगे पुनित तापसपाद घेवा;

(अनुष्टुप)

प्रसाते पडाड पडेथी, लानुनां लगे आवतां,
तपस्वी तेमने जेमे, अर्थथी न वधावता.
संध्याने रंग रंगेरी, सरिता स्वामण वर्जुनी;
गंध पुष्प अने दुवाराशिथी सुरली यती
मुनिनां वित्त शां शुभ, गीतां सैरल पुष्पने,
साडतो, नेटतो वायु, वेदवाक्य सुशी जतो.

આકાશે ઉડતાં પંખી, તથા વનચરો અર્ધા,
સર્વે વનૌકસો કરા પ્રેમ આશિષ પામતાં.

(હરિણી)

ઉપવન વિષે ગીતો ગાતી રૂડી વનદેવી શી;
કુસુમં સમિધા લેવા આવે મોઢી મુનિકન્યકા;
કનક કરમાં લેધ બાળા મુમંગલ કુંજ કો
પુનિત-કવિતા ગાતી ગાતી જતી જળ લાવવા.
બકુલ કુસુમો ગૂંથી ગૂંથી રચે વનમાલ હે,
વલકલ તર ડાળે બાળા ભોંતો સૂંકવી જતી;
વનહરિણુને પ્રેમે દુર્વા કુળી ખવરાવતી;
શૃંગમધુર ને પારેવાને વળી ચણી આપતી.

વિદ્યા વિનોદ કરતા મુનિબાળ દીસે,
જે બ્રહ્મવચ્ચેસ પુનિતની શુદ્ધ મર્તિ;
ત્યાં સાંખ્ય, ગૌતમ, કણ્વાદ અને વસિષ્ઠ
ના તત્ત્વદર્શન તણા જ વિવાદ જામે.

કો હોમતા વિવિધ આહુતિ યજ્ઞ કુંડે;
ને વેદમંત્ર તણ્યો ધૂન અજ્જલ જામે;
તે આહુતિ ચર્કો પ્રસન્ન અનેક દેવો
નિત્યે તપોવન તપોધનને વધાવે;

(અનુકૃપ)

યજ્ઞ ધૂમ યકી ઝાંખી, યચેલી પહુંકુટિઓ,
લસતી તરમાલામાં, બાલવત ડોકીયાં કરે.
ઝૂકતાં વનવૃક્ષો જે, ઋષિનાં પ્રિય વત્સ શાં;
વાયુથી ડાલતી ડાળે, અતિથિ આવકારતાં.
પ્રેમ શ્રદ્ધા, અને સેવા, દયા, દાન, સુકીનતા,
ધર્મ, કેર્તવ્યની ગેબી, ધ્વજ ત્યાં ઉડતી હતી.
જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ભક્તિ, વિવેક ને વિતૃષ્ણતા,
સંપત્તિહીન જે તેની, સાચી સંપત્તિ એ બધી.

(વસંતતિલકા)

એતું તપોવન તપોધનથી વસેલું;
સાચું હતું જ ધન એ મુજ દેશ કેરું;
તેને સ્મરી હૃદય ગર્વ યકી ભરૂં છું,
ને જૂતકાળ સ્મરો સાંપ્રતકાળ જૂલું.

મુક્તિના મહામંત્ર.

મંત્ર ૧ લો.

(શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનું અનુસરણ કરી જગતના મિથ્યા મોહને ભણવા વિષે.)

સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ ।

અહં ત્વામ્ સર્વં પ્રાપેખ્યો મોક્ષયિષ્યામિ મા શુચ ॥

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનના આ શબ્દો આપણને શીખવે છે કે આપણે તેમનું શરણ લઈ તેમને પસંદે આસનું ભોઈએ. તેમ કર્પાથીજ સત્યજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે અને જગતના અંધન છુટી જશે.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની માનવ લીલાનો અભ્યાસ અને મનન એજ આપણાં મુખ્ય કાર્ય હોવાં ભોઈએ.

જગતના સર્વ ગુરુઓના ઉપદેશ કરતાં શ્રીકૃષ્ણના ઉપદેશ શ્રેષ્ઠ છે. જેઓ તેમની કૃપાને પાત્ર થયા છે તેઓને ભગવાનના વચ્ચતર્માં દિવ્ય ભક્તનો આસ્વાદ મળે છે.

પરંતુ એમ ઘણી વાર બોવામાં આવે છે કે શ્રીમદ્ભાગવત વાંચ્યા પછી પણ મથ્યા-ઓને શ્રીકૃષ્ણ પ્રતિ અનુરાગ ઉત્પન્ન થતો નથી.

પ્રભુના વચનમાંથી આનંદની પ્રાપ્તિ કરવી હોય તો પ્રેતાનું આપણું જીવન પ્રભુના આદેશ પ્રમાણે ગાળતાં શીખવું ભોઈએ.

જીવ, બલ, માયા વિષે વિદ્વતાથી ચર્ચા કરનારમાં જે દીનતા નહિ હોય તો એવા શુદ્ધ જ્ઞાનથી કરી શકાતા નથી; ઊંડાની ઢાની છે.

પ્રારત્વિક રીતે પંડિતાઈથી માણસ મરિત થતો નથી પણ શુદ્ધ જીવન ગાળનાર માણસ પ્રભુનો પ્રેમપાત્ર થાય છે.

મ્હોડે મ્હોડે ચારે વેદ અને ગદ્યા શાસ્ત્રો જાણ્યા છતાં કૃષ્ણ-પ્રેમ અને કૃષ્ણ-કૃપા વિના બધું ફેલેલ છે.

કૃષ્ણ-ભક્તિ અને કૃષ્ણ-સેવા સિવાયનું બધું તૂટું છે અને મોહરૂપ છે.

જગતને તૃણવત્ ગણવું, અને પ્રભુપરાયણ થવું એજ પરમ જ્ઞાન છે. ચાર દિવસ ચમકાર કરનાર ધનની તૃણા રાખવી અને તેનો વિશ્વાસ રાખવો એ મોહ છે. માનની તૃણા રાખવી અને મ્હોટા થવા યત્ન કરવો એ મોહ છે.

ઈન્દ્રિયોના વેગને તાણે થઈ અંતકાળે આત્માને અત્યંત કલેશ ઉપજાવે એવા ઉપ-ભોગની ઈચ્છા કરવી એ મોહ છે.

માત્ર આજ જીવન તરફ નજર રાખવી અને પરલોકની સ્થિતિનું વિચારણું કરવું એ મોહ છે.

પાણીના વેગની પેટે વહી જતી જગતની વસ્તુઓ પર પ્રેમ રાખવો અને સાશ્વત મુખ તરફ પીક ફેરવવી એ મોહ છે.

હે સાધક ! વારંવાર યાદ રાખજે કે નેત્રને જોવાથી અને કાનને સાંભળવાથી કદિ તૃપ્તિ થવાની નથી.

જગતની વસ્તુઓ પરથી વૃત્તિએને જેની લેતા શીખ, અને અદૃશ્ય પણ સત્ય વસ્તુમાં ચિત્ત પરેન. ઇન્દ્રિયોના વેગમાં જેઆઈ જનાર જીવો હૃદયને ઘટ કરે છે, અને જગવાનની કૃપાથી વિમુખ થાય છે.

મંત્ર ૨ નો.

(પોતાને માટે નમ્ર અભિપ્રાય બાંધવા વિશે.)

માણસ માત્રને કુદરતી રીતે જ્ઞાન મેળવવાની મુશ્કેલી હોય છે પણ જે પ્રભુથી કરતો નથી તેને જ્ઞાન શા ખપતું છે ?

પોતાના જ્ઞાનથી ગર્વિષ્ટ થયેલા પડિત કરતાં સ્વધર્મે નિષ્ઠ મનુષ્ય જગવાનને વધારે પ્રિય છે. પોતાનું કલ્યાણ જૂઠી જાંતે જે માત્ર મિથ્યા જ્ઞાનની વાતો કરે છે તે અવળે રહે જાય છે.

જે આત્માને ઓળખે છે તેનો અહંકાર ટળી જાય છે અને બીજાં માણસો તેની સ્તુતિ કરે તો તેથી તે કદિ રાજ થતો નથી.

જે કોઈને આ દુનિયાની બધી બાબતોનું જ્ઞાન હોય પણ જે તે સદાચરણી ન હોય તો શું પ્રભુ તેના ઉપર પ્રસન્ન થશે ? તે આપણાં કર્મ તરફ જુએ છે. આપણે શું શું બણીએ છીએ તેના બણી નહિ.

ધણી સાચો જાણવાની અપરિમિત તૃષ્ણા જેમ અને તેમ ઓછી કરવી જોઈએ. કારણ કે તેનાથી ધણો ગૂંચવાડો થાય છે તથા મન ભ્રમિત થાય છે.

પડિતો ધણીવાર પોતાના જ્ઞાનનો આડંબર કરવા ઉત્સુક હોય છે અને બીજા માણસો તેમની બુદ્ધિનાં વખાણ કરે તે સાંભળી દેમનો આત્મા ધણો પ્રસન્ન થાય છે.

એવા ધણા પ્રકારનાં જ્ઞાન છે કે જેનું જ્ઞાન આત્માના શ્રેય માટે ઉપયોગી નથી. એકે થોડી ઉપયોગી વસ્તુ ઉપર લક્ષ આપી સૌથી અગત્યનું કાર્ય જે હૃથરપ્રાપ્તિ છે તેના તરફ જે દુર્લક્ષ આપે છે તેને મૂર્ખ ગણવો જોઈએ.

જીવોથી આત્માની તૃપ્તિ શક્ય નથી પવિત્ર હૃદયથી ચિત્તને શાંતિ મળે છે અને તંત્રકરણ વડે જગવાનની સમિપ જવાની યોગ્યતા આવે છે.

જે તમારા જ્ઞાનના વિસ્તારની સાથે તમારી સાધુતા વધશે નહિ તો તમારું જ્ઞાન ખરા નિર્ણય પર આવવામાં સાધનભૂત નહિ થતાં માર્ગમાં અંતરાય નાખશે.

બીજા તમારી શક્તિ કે નિપુણતાની સ્તુતિ કરે એમ ઇચ્છવાને બદલે તમેજ તમારા જ્ઞાન માટે તૃચ્છ અભિપ્રાય બાંધનાં શીખો.

વધારે તમને એમ લાગે તમારું જ્ઞાન ધણુંજ બહોળું છે અને તમે ધણી બાબતો જાણો છો ત્યારે યાદ લાવજો કે તમે જાણો છો તે કરતાં ધણું જાણવાનું બાકી છે.

પોતાના જ્ઞાનને માટે મગર ન થતાં હજ અજ્ઞાન છીએ એવી નમ્ર ભાવના રાખો. તમારા કરતાં વધારે વિદ્વાન અને શાસ્ત્રોને વધારે સારી રીતે જાણનારા ધણા છે એમ જાણ્યા છતાં શા માટે લોકમાં પ્રસિદ્ધિ મેળવવાની વૃથા તૃષ્ણા રાખવી જોઈએ ?

જે તમારે સાચું અને લાભકારક જ્ઞાન મેળવવું હોય તે અપ્રસિદ્ધ રહેવામાંજ સંતોષ માનજો.

પોતાના ગુણ, શક્તિ ઇત્યાદિ વિષે નમ્ર મત બાંધવું એજ સાચી આત્મ-સમીક્ષા છે અને સાચી અગત્યનો પાઠ એજ શીખવાનો છે. પોતાને માટે નમ્રતા અને ખીજાને માટે સન્માન એજ ડહાપણ છે અને પૂર્ણતાનું એક ચિન્હ છે.

જો તમારી નજરમાં કેાઈ પાપાચરણ કરતું હોય તો તેથી કરીને તમે તેના કરતાં વધારે શુદ્ધ છો એવો અહંકાર મનમાં કદિ લાવવો નહિ કેમકે ભગવાનને અહંકાર પ્રિય નથી.

આપણે દરેકને માટે નીચિના માર્ગ પરથી લઘડી પડવાનો સંભાવ છે પણ ખીજા કરતાં આપણે માટે તે વધારે બનવા જોગ છે એવું મનમાં રાખી સર્વદા સાધવાન રહેવું.

જીવન વિવૃદ્ધિ.

પેય વિચાર.

અર્વાચિન કાલમાં પાશ્વિમાત્મ પ્રગ્ન સાથેના વ્યવહારની પરંપરાથી આપણા ખાન-પાનની વ્યવસ્થામાં ઘણા ફેરફાર એક ગરીબથી આરંભીને મોટા શ્રીમાનના કુટુંબ સુધી પ્રવેશી રહ્યા છે. કેવલ અનુકરણરૂપે આ યજ્ઞ પડ્યું છે એટલે સુધી કે દિતાદિતના વિચારને પણ બુદ્ધિ પ્રદેશમાં પોતાને માટે થોડો સમય સ્થાન મળવું અત્યંત દુર્ઘટવત્ યજ્ઞ પડ્યું છે. એ પદાર્થોમાં ખાસ કરીને પેય સ્વરૂપે ચાહ, કોકો, કાશી, સોડા, લેમન, જાંબર, રોસબરી તથા વિવિધ નામથી ઓળખાતા સ્પીરીટવાળા માદક પદાર્થો દ્વારા વિગેરેને વિષે પ્રથમ ઓળખાણ કરીને વિવિધ પ્રદેશમાં કાયમના અતિથિ બને છે. તેમણે એ કાર્ય મહત્ત્વનું કરવા માંડ્યું છે. આપણા પ્રાચીન એવાજ કાયમના અતિથિઓ જેમકે અગ્નિજ્વલો, કસુંબો, વિજ્યા નામક ભાંગેલા રગડો, તથા તથા તેવા પદાર્થો ઉપરના અતિથિઓથી લડકીને આપણે ત્યાગ કરતા જાય છે, એ મહાન ઉપકાર છે. પણ પછી શું? સાચા મોટા ગાંસડો આપીને નાના પણ બહુ મહત્ત્વવાળા રત્નની વીટી અપિણે જોવા માંડે.

આ રત્ન તે આપણું જીવન છે, અને સુવર્ણમયી વીટી જેમાં તે જડ્યું છે તે ઉત્તમ વર્ણમાં જન્મેલું ઉત્તમ વર્ણાશ્રમધર્મના સંસ્કારોવાળું આપણું માનવ તનુ છે. આ નવિન પેય પદાર્થોથી જીવનરસ ઉપર શી અસર થતી જાય છે તેના પરિણામરૂપે સ્ત્રીવર આદિ જઠરાયત્રમાં કેવા વિકારો થાય છે તથા અતે શરીરના એકત્ર ઓગસ ક્ષીણ થતા તેના વર્ણ (રંગ) માં પણ કેવું નિરતેજપણું લાવી મુકે છે તે માત્ર અનુભવનો વિષય થઈ પડ્યો છે.

અમુક પદાર્થો શામાટે પીવા, ક્યારે પીવા તે સંબંધમાં વિચાર કરીએ તો નીચે પ્રમાણે રહુરે છે.

જીવન નામનો વ્યાપાર જે શરીરમાં ધમધોકાર ચાલી રહેલો છે તેને અનુકૂલતા કરી આપવી અને તેમાં વચ્ચે અડચણરૂપે જે જે આવી પડતું હોય તેને તે વ્યાપારમાં ખલેલ ન પડે એવિ યુક્તિપૂર્વક ખરોડી નાખવું. શરીરમાં લોહીની પ્રગતી યોગ્ય પ્રકારે ચાલવી

એ વ્યતિકર ઉપર દષ્ટિ કરતાં સહજ જણાશે કે જે જીવનબળના ધક્કાથી લોહી વહેતું રહે છે તેમાં એક તો તે જીવનબળ તે કાર્ય કરવામાં જેમ જેમ વપરાતું જાય છે તેમ તેમ તેની પૂર્તિ કરવાની છે. આ પૂર્તિ સામાન્ય રીતે શ્વાસોચ્છવાસથી થાય છે ખરી. પણ જેટલે અંશે થવી જોઈએ તેટલે અંશે થતી નથી. પ્રાણાયામની વિવિધ ક્રિયાઓ તથા વિવિધ આસનો આપૂર્તિ કરવાની અમોઘ કળારૂપ છે. લોહીની પૂર્તિ કરવા માટે હિત તથા મિત આહારની વ્યવસ્થા કરવી ઘટે છે. પરંતુ એટલુંજ બસ નથી, એ લોહીની જેટલી પ્રવાહી સ્થિતિ જોઈએ તેટલી રાખવા ઉપર ખાસ, સાવધાનતા સેવવાની છે એ અર્થે આપણા ઋષિ મુનિયોએ દિવસના જૂદા જૂદા ભાગોમાં અનેક ક્રિયાઓની યોજના કરી છે. તે દરેકના આરંભમાં તેમજ વચ્ચે વચ્ચે આયમન તથા પ્રાણાયામને યોજ્યાં છે. આ પ્રકારના આયમનોની સંખ્યા, તેમાં લેવાનો કહેલો પાણીનો સમુદ તથા સમયો ઉપર લક્ષ કરવાથી સમજાશે કે લોહી જોઈએ તેટલી પ્રવાહી સ્થિતિમાં નિરંતર રાખવાનું તે દ્વારા યોગ્ય રીતે બને તેમ છે. આમ થવાથી જે બળનો ધાડા થતા ભારે લોહીને ધક્કેલવામાં દૂરપ્રયોગ થઈ ક્ષય થાય છે તે જે ક્ષય પ્રવાહરૂપે આંતરથી જલની જુમ પાડે છે તે ક્ષય અટકે છે. શરીરમાં ફેલેલીઓ ગુમડાં વિગેરે રૂપે ધાડું થયેલું લોહી બહાર નીકળી આવે છે એવા બનાવ પણ બનતા અટકે છે.

આપણે ઉપર કહ્યા પ્રમાણેના હેતુઓ લક્ષમાં લાવનાર કોઈ તદ્દિ હોવાથી કેવળ કાલકોષ અને જુના વહેમ તરીકે આ ક્રિયાઓને ગણીને તેમનો લગભગ સર્વોચ્ચ ત્યાગ કર્યો છે. લોકમાં કહેવાતી ફલવણી, દ્રવ્ય, યશ આદિની પ્રાપ્તિની ગાંઠાઈ એટલી બધી વધી પડી છે કે જીવવાની પણ દુરસદ કે પરવા વારતવે જણાતી નથી. એવા સમયમાં પુનઃ એ ક્રિયાઓનું આચરણ થાય એ કેવલ અસંભવ છે તેની સાથે હાલ વપરાતા પેપ પદાર્થો પણ તે કામ સારી શકે તેવું નથી એ વાર્તા પણ લગભગ અનુભવ સિદ્ધ થઈ ચુકી છે.

વ્યક્તિ પરત્વે સ્વભાવ, શરીર તથા મનની પ્રકૃતિ આદિમાં બેદ અનેક હોય છે. આપણા વૈદ્યોએ વાત, પીત અને કફ એ પ્રકારે મુખ્ય ત્રણ વિભાગ પાડેલા છે. દરેક વ્યક્તિમાં તે ત્રણેના અંશે હોયજ છે. પરંતુ તે ત્રણના પ્રમાણો ભિન્ન ભિન્ન હોવાથી તેના બેદો દરેક ભિન્ન ભિન્ન પરત્વે અનંત થાય છે. ઋતુઓમાં પણ શીત, ઉષ્ણ તથા શુષ્ક તથા બીનાશવાળી એ પ્રકારના બેદ પડે છે, તથા ભિન્ન ભિન્ન પ્રકૃતિયો ઉપર ભિન્ન ભિન્ન અસર કરે છે. હર્ષ, શોક આદિ આવે શોક તેમજ લગ્નાદિ પ્રસંગથી પણ આહાર આદિમાં તેમજ નિદ્રામાં કુદરતના નિયમોનું ઉલ્લંઘન વિશેષ થાય છે. અત્યાચારો તથા દુર્વ્યસનો પ્રકૃતિને હાનિ કરે તેમાં તો કહેવાનુંજ શું ?

ઉપર પ્રમાણે અનંત બેદ છે તેમાં અમુક વ્યક્તિની પ્રકૃતિને અનુકૂલતા પૂર્વક જીવનપ્રકારને અધિક વેગવાળો કરે એવા હેતુથી થોડા મને યોગ્ય લાગે છે તેવા પેપ પદાર્થો નીચે અપાય છે. મારા અનુભવમાં એવી ઘણી વ્યક્તિઓ આવી છે કે પેપ પદાર્થ રૂપે કયે પ્રસંગે કઈ વસ્તુ લેવી તેનું તાત્કાલીક સ્મરણ નહિ હોવાથી “ખીલું” શું કરીએ બાઇ, આ એ નીચે ચાલુ” એ પ્રમાણે વદતા જતા છતાં ખરા ઉનાળાના તાપથી પરસ્વેદના રેલાની નદીએ એક જાળુએ સરીરે વહીને પહેરલાં કપડાંને લદખદ કરી મુકે છે, તેજ સમયે વિવશવત્ છતાં ઉષ્ણ ચાલનો રગડો જઠરમાં હોમી દે છે. એવી વ્યક્તિઓને

માટે નીચે વિવિધતા તથા સ્વાદની અનુકૂલતા અને સઉથી વિશેષમાં સુખનું ભાન કરાવે તેવા પેય પદાર્થો જડી આવશે એવી આશા છે. અન્ય અનુભવીઓને અન્ય વિશેષ ઉપયોગી પેય પદાર્થોના અનુભવ હોવા જોઈએ. તેવા પદાર્થો આમાં નહિ આવ્યા હશે તો તેવા પદાર્થોનું મૂલ્યન પ્રશ્ન કરાવવાના સાધનરૂપ આ થશે. એ તો કહેવાની જરૂર નથી કે તાડી આદિ નિંદ્ય અથવા તો અવિહિત પેયોનું સ્મરણ કરવું નહિ જોઈએ.

આ પેય પદાર્થોની પાઠી નીચે પ્રમાણે સ્પષ્ટ છે.

જલ, માતઃકાલમાં સૂરોદય પૂર્વે દંત ધાવન કરીને જોટલું બની શકે એટલું ઠંડું પાણી પીવું. એથી જરૂર વ્યવસ્થામાં મૂકાય છે ને મળત્યાગ સુખપૂર્વક ચાય છે.

પાણી ચોખ્ખું ગળેલું, માટીના શુદ્ધ પાત્રમાંનું ઉત્તમ હોય છે. એ પાત્ર ધણું જુનું થઈ જાય છે ત્યારે ઉષ્ણ જેવી કાંઈ અસર તેના ઉપર દેખાય છે. માટે એ પાત્રો ધસીને ધોવા જોઈએ અને બની શકે તેટલી વખત વર્ષમાં બદલવાં જોઈએ. જે પાત્રો શિયાળાની ઠાઠમાં પકિલાં હોય છે તે પાત્રો જલમાં વિશેષ જીવન આપવાનું સામર્થ્ય ધરાવે છે. માટે બની શકે તો આ વર્ષના ઉપયોગ જોટલાં પાત્રો તે ઋતુમાં સંધરી રાખવાં જોઈએ.

એ જળ સુગંધીદાર કરવાથી તેમાં જીવનને અંશ વધે છે. આ અર્થે તામ્ર ગુલાબ, મોગરો, ચમેલી તેમજ વરજીવાળા વારા ફરતી પાત્રમાં રાખ્યાં હોય છે તો લાભ કરે છે. ઇલાયચીના છેડા તથા ચીનકબાલા પણ ઉત્તમ લાગે છે. તેમ છતાં ગમે તેવા બગરી પાઉકરો કે સેંટ કે એવા પદાર્થોના આ કાર્ય માટે અજ્ઞાનથી કેાઇ ઉપયોગ કરી એસે તો તેમાં ધણું કરીને હાનિજ ચાય છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણેનું સાદું કે સુગંધીદાર જળ સાકરસાથે કે મધસાથે પીવામાં લેવાય છે.

જળને ઉષ્ણ કરીને તેમાં સહજ ધૂત તથા ચીકું નાખીને પીવાય છે.

મધને અભાવે સર્વેની લુ લાગી હોય તે વખતે ગાળનું પાણી કરીને એકસો આઠ વાર ગાળીને પીવાના કામમાં લેવાય છે.

અલુર રાત્રે ઠંડા પાણીમાં પુલાળીને સવારે ચોળીને ગાળી નાખીને ઠંડું અથવા તો ઉકાળીને પીવાય છે. ખાસ મુત્તારાચની અવ્યવસ્થાને દૂર કરવામાં તે બહુ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

માણા સાકરો પાણીમાં ઉકાળીને પીવાય છે. તેમાં ગુલાબના પુલની પત્તી નાખવાથી વિશેષ લાભ કરે છે. ઉકાળવાને બદલે માણાને વાટી લસોડીને તેનું ઠંડું પાણી પણ ઉપયોગમાં સારી લહેજત આપે છે, આ પેય પદાર્થ વડે ખાસ આંખના તેજની વૃદ્ધિ થાય છે તેમજ કફરોગને નિવારે છે.

હળીઆ કઢાડેલી કાળી દ્રાક્ષને લસોડી સહેજ ઇલાયચી તથા ગુલાબના પુલની પત્તી મંજી હોય તો નાખીને તેનું પાણી પણ પીવાય છે.

ગુલકંદને પણ પાણીમાં નાખીને પીવાય છે.

ખસખસ, ગુલાબના પુલ, વરીવાળી, ખદામ, તમાલપત્ર તથા મરીને લસોડીને સાકર સાથે તેનું પાણી પીવાથી મગજને બહુ શાન્તિ આપે છે, અને તાપના દુઃખને નીવારે છે.

લીંછુ, સાકર સાથે કે શિત્રાપ ઠંડા પાણીમાં કે ગરમ પાણીમાં પીવાય છે. લીવર રંદ પકનાથી તેમાંથી રસ ચોળા પ્રમાણમાં જેને ઝરે છે, તેને ખાસ બહુ ઉપયોગી છે.

મીઠું લીંચુ, સંતરા, નારંગી કે દાડમને કપડાંમાં કે લાકડાના યંત્રમાં દબાવીને તેનો રસ આ કાર્યને માટે અત્યંત સ્વાદિષ્ટ તથા ઉપયોગી પેય છે.

ફાલસાં, બીજા કે શેતુરને ઠંડા પાણીમાં ચોળા નાખી જોષ્ટી સાકરઉમેરી ગાળીને પીવાય છે.

કાચી કેરીને દેવતાની ભરસાડમાં બાફી તેનું પાણી કરી તેમાં સાકર નાખીને પીવાય છે, કેરી બાફવાને બદલે તેનો છુંદો કરીને તેનો પચુ તેવોજ ઉપયોગ કરે છે. આ કેરીના પાણીમાં મીઠું નાખીને રાત્રી લીગ મેથીતો વધાર દેવાથી એક પ્રકારનો નરીન સ્વાદ થાય છે પાકી કેરીને પાણીમાં નીચોવી નાખી તેમાં સુંઠ નાખીને તેને ઉકાળવાથી એક પાચક પેય પદાર્થ બને છે. આમાં કાંઈ જાશને પચુ જોગી કરે છે.

પીપળામૂળ તથા ઘીને સાકરવાળા પાણીમાં ઉકાળાય છે. પીપળામૂળ, તથા તજને સાકર સાથે પાણીમાં ઉકાળીને પીવાય છે. કાંઈ તેમાં કુદીનો પચુ નાખે છે.

તુલસીના પત્ર, સાકરસાથે પાણીમાં ઉકાળીને પીવાય છે. કાંઈ તેમાં કુદીનો કે ખીલીપત્રને નાખે છે.

મરી, હીંગ; મીઠું તથા આદાના રસને અજીર્ણશ વખતે પાણીમાં ઉકાળી પીવાય છે. કાશી તથા જે ઘાસને લીલી ચાક કહેછે તેને પચુ સાકરસાથે પાણીમાં ઉકાળી પીવાય છે.

ઉપરના કેટલાક ઉષ્ણ પેયોમાં દૂધ નાખવામાં આવે છે.

દુધ—તાજું હોયતો ઠંડુને મોળું પીવાય છે. ગરમ કરીને મોળું કે સાકર સાથે પીવાય છે. ઉકાળવાના દુધમાં ઈલાયચી, તજ, જાયફળ કેસર, નાખવાથી બહુ સાફ લાગે છે, તે પચવામાં વધારે અનુકૂલ પડે છે. દુધમાં સાકરને બદલે ખજૂરને પચુ ચોળીને પીવાય છે.

જાસ મોળા મીઠાવાળા તેમજ તેમાં વધાર કરેલી, છરાવાળા કે રાઈવાળા વપરાય છે. તેમાં થોડી સાકર પચુ નાખાય છે. સાદી મોળા જાસમાં સાકર નાખવાથી એક ઉત્તમ પેય બને છે. ખાસ મીઞ્મરતુમાં તે બહુ ઉપયોગી છે, શિયાળામાં સાકર ન નાખવી વૈજારી પડે છે.

આ આદિ પેય પદાર્થો શોષીએ તો ઐટલા બધા સ્ફુરશે કે તેમનો યોગ્ય નિયમ સર યોગ્ય મુખને ઉત્પન્ન કરવામાટે કે દુઃખ ને દૂર કરવામાટે આદિ પ્રચલિત તથાપિ અદિત કર પેયોનો જ્યાં બંધ ઉપયોગ થતો જોષ્ટને ચકિત થઈ જવાય છે. આશા છે કે જીવન દર પેયોને તિલાંજલિ મુખાન્વેશી જનો ઉપરના લાભપ્રદ પેયોને સ્વાગત આપી જીવનની વૃદ્ધિ કરશે તથા કરાવશે.

॥ રસો ચૈત્તઃ ॥ એ ક્રુતિ ભગવતીના યોગને અનુસરીને હૃદયપ્રદેશમાં જે પરમાત્મતત્ત્વ સમિચ્છદાનંદરૂપે રહેલું છે તેની તે તત્વાનુસાર શુભ રસવડે પુજન કરશે ને તે દ્વારા અખંડાનંદરૂપ નિત્ય પ્રસન્નતાને અનુભવશે.

દુર્ગેશ્વર નટવરજી ત્રીવેદિ, બી. એ.

અપૂર્ણ.

ભારતીય મહિલાનો રાસ.

(શીખ સાસુજી દે છે રે-એ રાગ)

આવો આજ હિમંગેરે; પ્રભુજીને આંગણીએ;
 પાડી તાળી ગળવો રે, રૂડા રાગ રાંગણીએ.
 પાડો તાળી સુસંધીરે, કુસંધને દૂર કરી;
 એક તાલે ને સુરે રે, ગાયો રૂડી આ રજની.
 આવો હિન્દુ સોહાગણે, પતિભક્તિમાં પૂરી;
 ગાલી, શાણી, સુશીલા રે, દયાળુ ને દીન વળી.
 આવો આજાને પ્રેતા રે, સુંદર કોકિલ કંઠી;
 ગાઈ ગીત રસાળાં રે, દીપાવો નિજ ભારતી.
 આછે સોને શેખરીતી રે, રૂડા ગૌર દેહ યધી;
 ચાલે હરિણી શી ચપળા રે, રસિલીને નાલુકડી.
 મીઠા બોલી, બોલકણીરે, શુભાખ શી મનહરણી;
 એવી પારસી મહિલારે, આવો લખએ રસ દહાણી.
 ચક પડે પૂરેલી રે, પતિપ્રાણ, પતિવેશી;
 જ્ઞાન વિદ્યા વગરની રે, પિંજર કેરા પ્રક્ષી સમી.
 તેજે પ્રેમ તેજસ્વીરે, શેષા બોલીને ચંદ્રારી;
 આવો ધરલામી સુંદરીરે, આપણુ રમીએ એક યધી.
 આવો જૂઈ સમી ગીણીરે, નાલુક નાગર મહિલા;
 શાણો, રસિક, સુલક્ષણીરે, દક્ષિણ કેરી દુહિતા.
 આવો પ્રેમ પંજાબીરે, કોકિલ કંઠી કંઠી;
 પ્રેમ-ભક્તિ પુનીતારે, રૂડી ભગની રમણી,
 રજપુતની રાગારે, જનજલમાન ને શરી;
 પતિભક્તિ પરાયણુ રે, નહિ યુદ્ધે અધુરી.
 આવો રસિક સોહાગણે રે, ખીલી આ રસવાડી;
 જ્યગીત ભારતનારે, ગાયો પાડી રસ તાળી.

રવામી વિદ્યાન ભારતી.

શ્રીઓની પરાધીનતા.

(જોત સ્ટુઅર્ટ મીલના તત્સબ્ધી વિચાર)

હમણાં દેશમાં જ્યાં ત્યાં શ્રીજાતિના ઉદ્ધારનો સવાલ ચર્ચાઈ છે, અને તે દિશામાં પ્રયત્ન પણ થાય છે. ઈંગ્લંડમાં જોત સ્ટુઅર્ટ મીલ શ્રીજાતિના ઉદ્ધારનો એક મહાન પેગમ્બર મનાય છે, અને તેનો “શ્રીઓની પરાધીનતા” નામનો ગ્રંથ આ વિષયમાં એક પ્રમાણભૂત ધર્મગ્રંથ મનાય છે, જેઓને સંસાર સુધારાની વિષય તરફ ધ્રીંતિ છે તેમણે આ મહા વિદ્વાન શીલસુદ્ધના વિચાર જાણવાની જરૂર છે. પોતાના વિષય ઉપર અત્યંત મનન અને પરિશીલન કર્યા પછી, પોતાના દૃઢ યથેલા સિદ્ધાંતો જેમ અને તેમ થોડા શબ્દોમાં દર્શાવવાની અતિ વિરલ શક્તિ જે વિદ્વાનોમાં છે તેઓમાં મીલ સર્વોપરી છે. આથી કરીને મીલના કોષ્ટકો ગ્રંથનો સારાંશ લખવાનું કામ ઘણું મુશ્કેલ છે. છતાં પણ ઉપર કહેલા પુસ્તકમાં મુખ્ય મુખ્ય સિદ્ધાંતોને સમજાવવાનો આ પ્રયત્ન છે. સમગ્ર પુસ્તકે ચાર અધ્યાયમાં વહેચાયેલું છે.*

શ્રીઓની પરાધીનતા એ સર્વથા અન્યાય છે એ સિદ્ધ કરવાનો આ પુસ્તકનો વિષય છે. શ્રીપુરુષનો સંબંધ સમાનતાના પાયા ઉપર બંધાયેલો હોવો અધ્યાય પહેલો જોઈએ. આ સત્યને દલીલવડે સાબિત કરવાનું કામ મુશ્કેલ નથી.

મુશ્કેલી તો માત્ર એજ છે કે લોકો રાગદ્રેષને લીધે પ્રચલિત રૂઢીને અધીન થઈને અથવા સ્વાર્થપરાયણ થઈને કેવલ અધ થયા છે. લોકોમાં કહેવાય છે કે શ્રીઓની પરાધીનતા સાર્વત્રીક અને સાર્વકાલીન છે. માટે તે બ્યાજખી છે. અદારમાં સૈકા સુધી શુભામ રાખવાનો રિવાજ સાર્વત્રીક અને સાર્વકાલીન નહોતો ? શું રાજાઓની આપખુદી સત્તા સાર્વત્રીક અને સાર્વકાલીન નહોતી ? આજસુધી ધણાખરા દેશોમાં તે પ્રચલિત હતી. માટે તે શું વાજખી છે ? લોકો કહે છે કે શ્રીઓની પરાધીનતા સ્વાભાવિક છે. શું આ દલીલ પણ બૂઠી નથી ? શુભામોના માલિકોને શુભામી સ્વાભાવિક નહોતી લાગી ? તેઓ તો પણ ઓરીસોટલું જેવા પ્રાદ અને પ્રતિભાશાલી તત્વવેત્તાઓને પણ શુભામી સ્વાભાવિક માલમ પડી હતી. જીલમગાર પાદશાહો પોતાની આપખુદી સત્તાને સ્વાભાવિક નહોતા માનતા ? મોટા મોટા જાગીરદારો અને અમલદારો પોતાની ગરીબ રૈયતને પરુવત ગણી વર્તાવ કરે છે તેમને પોતાની કૃતિસ્વાભાવિક લાગે એમાં શું આશ્ચર્ય ? ખરી દર્શક તો એ છે કે જે વાન પ્રચલિત છે તેને લોકો સ્વાભાવિક માને છે અને અપ્રચલિત હોય તે અસ્વાભાવિક મનાય છે. સત્ય વાત એ છે કે અનેક પ્રકારની પરાધીનતાની માફક શ્રીઓની પરાધીનતા પણ બળીયાના બે ભાગ ઉપર અવલંબે છે.

અસમ્યતાના જમાનામાં અને સમ્યતાની નીચસી ઝેણીઓમાં બળવાનનું ઉપરીપણું અને નિર્બળની પરાધીનતા એ માનવસમાજનો મોટો નિયમ હતો. ન્યાય અને સમાન-

* આ પુસ્તકમાં દર્શાવેલા બધાજ વિચારો અગર દલીલો અમને માન્ય છે એમ સમજવાનું નથી. પરંતુ આ ઉપયોગી વિષયપર મીલ જે પ્રકાશ નાખે છે તે ગુજરાતના વાંચકો સમક્ષ મૂકવાની અમે અવસ્ય જરૂર માનીએ છીએ. આ લેખ દિન્દી માસિક “સરસ્વતી”ના એક લેખનો અનુવાદ છે.

તાની લાગણીનો ઉદય થયો ન હતો. જેમ જેમ સમ્યક્તા વધતી ગઈ તેમ તેમ નિર્બળતા સંરક્ષણ થતું ગયું અને તેમને અધિકાધિક સ્વાતંત્ર્ય મળતું ગયું. તોપણ બંગાળના બે લાગ એ પ્રાચીન સિદ્ધાંતના ઉદાહરણ અને પ્રયોગ ધણા કાળમુધી કાયમ રહ્યાં અને હજી પણ કાયમ છે. પરંતુ ધીમે ધીમે કમી થતાં જાય છે. ગુલામોની શૃંગ્ખલા તૂટી ગઈ, જંગીરદારોની સત્તા પણ ગઈ અને રાજ્યકર્તાઓનું અનિયતિત શાસન પણ લગભગ જતું રહ્યું છે. માત્ર શ્રીઓનું દાસત્વ હજી અવશિષ્ટ રહ્યું છે. તેનાં કેટલાંક કારણ છે. શ્રી-પુરુષનું પરસ્પર આકર્ષણ; પુરુષના પ્રેમની ભોક્તા થવાની શ્રીજાતિની સ્વાભાવિક લાલસા; ધણા પુરુષોની શ્રીપ્રત્યે પ્રેમભરી વર્તણૂક; શ્રીઓની શારીરિક દુર્બલતા; એકત્ર થઈને પોતાના હક્ક અને સ્વતંત્રતા માટે લડત કરવાનો અસંભવ; એક શ્રીનું એકજ પુરુષને અધીન થઈને રહેવું; ધર્મ, કેળવણી અને રૂઢિથી શ્રીઓના મન ઉપર પડેલા સંસ્કાર; બાટલા કારણથી શ્રીઓને સ્વાતંત્ર્ય મળતાં વિલંબ થયો છે. વળી અર્વાચીન સમ્યક્તાનું વલણ પરાધીનતાની વિરુદ્ધ છે. પ્રાચીનકાળમાં સઘળા લોકોનો દરજ્જો, કર્તવ્ય અને ધર્મો સઘળું અમુક કુળ કે જાતિમાં જન્મ લેવાથીજ નક્કી થઈ જતું. હાલ લોકમતનો એક એવો છે કે દરેક શ્રી યા પુરુષને પોતપોતાની શક્તિઓનો સંપૂર્ણ વિકાસ કરવાની, તેના યથેચ્છ ઉપભોગ કરવાની અને પોતપોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે સન્માન અને પદવી પ્રાપ્ત કરવાની પૂરેપૂરી સગવડ અને તક આપવી. જો આ વલણ—જો આ સિદ્ધાંત સત્ય અને હિતકર હોય તો શ્રીઓની સ્વતંત્રતાના માર્ગમાં નાંખેલી દરકનો ઉઠાવી લેવી જોઈએ. તેમને સામાજિક અને રાજકીય જીવનમાં તેમની શક્તિ અને યોગ્યતા પ્રમાણે પુરુષની ભાગીદાર થવા દેવી જોઈએ તેમજ શ્રીપુરુષના સમાન હકની તકરાર બંધ કરવી જોઈએ. પણ ઠેકાણેથી એમ કહેવામાં આવે છે કે શ્રીઓ તેમની અવસ્થાથી સંતુષ્ટ છે તો તમે શા માટે માથું મારી ધાંધલ મચાવો છો? જવાબ એ છે કે એક તો પોતાની હાલતથી બધી શ્રીઓ રાજી નથી. ધણીને મૂકીને નાસી જવું અથવા સાસરે જતાં ફાંસીએ જતી હોય તેમ આક્રંદ કરવો, ધણી ધણીઆણીના કંકાસ વગેરે સતોષનાં ચિન્હ છે ખરૂં ને? ભણેલી શ્રીઓ જાણે છે આપણે અપણા અપણા કરીને પોતાની દુર્દશા વિશે પોષક ઉઠાવે છે એ તો સતોષનાં ચિન્હ હશે! ધણીખરી શ્રીઓ જમાનાને જમના થયાં અચળાવી દેલી હોવાથી તેઓ તેમને ઘેર પાળેલી ભેંસોના જેવી અજાન છે તેથી તેમનો સંતોષ જાન જન્મ છે માટે વધારે શોચનીય છે. એમ તો પાંજરે પડેલા પોષ્ટો પણ પાંજરામાં રાજી ખુશીથી રહે છે અને ધણી વખતે છોડી મૂકે તોપણ પાછા પાંજરામાં આવી ભરાય છે. લાંબા સમયથી પરરાજ્યની ખૂંસરી નીચે આવેલી પ્રજાઓમાંથી મનુષ્યત્વ નીચોવાઈ ગયું હોવાથી તેઓ પણ પરાધીન અવસ્થામાં સુખ માને છે, પણ તેથી શું? એકવાર તેમને પોતાના સાચા હક્કનું અને સાચી પદવીનું સચોટ જ્ઞાન થવા દો અને જુઓ પછી શું થાય છે! વળી શ્રીઓ તરફથી પોષક ધણો ઝોઝો કરવામાં આવે છે તેનાં પણ કેટલાંક કારણ છે. એક તો તેમનો પોષક વ્યર્થ જાય છે—પતિ અંગર સમાજના દગાણમાંથી તેમને મુકત કરવા અસક્ત નીવડે છે. વળી શ્રીઓને ધર્મ, સમાજ અને આખા તરફથી પ્રથમથીજ એવું શીખવેલું હોય છે કે તારે તારું વ્યક્તિગત અસ્તિત્વ બૂલીજ જવું જોઈએ. પતિ જ તારું સર્વસ્વ છે. એની સેવા કરવી એજ તારું એક માત્ર કર્તવ્ય છે. એજ

તારા-ધર્મ છે અને એજ તારે માટે મોક્ષનો ઉપાય છે. એ સિવાય સંસારમાં તારું કશું પ્રયોજન નથી. આ કુશિક્ષણનું પરિણામ એ આવે છે કે સ્ત્રીઓનો મોટોભાગ પોતાના સામાજિક અને રાજકીય કર્તવ્યો ભૂલી ગઈ છે—અરે તેમનું પોતાપણું ભૂલી ગઈ છે, તે એટલે સુધી કે પોતાની ખરી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરવાને યત્ન કરે. એનેજ મહાપાતક ગણે છે. આ બધું ઉપર કહ્યા તે સંસ્કારથી થયેલું “હિંમોટીકમ” છે. આથી તે કરીને માનસિક અને નૈતિક નિર્બળતાનો ભોગ યથા પડેલી સ્ત્રીઓ મૂંઝે મોઝે સંધળા અત્યાચાર સહન કરે છે. આ પણ ભૂલનું ન જોઈએ કે કેટલાક ચૂંચળ વધેલા દેશોમાં સ્ત્રીઓ પોતાના હક્ક માટે જીવન આપીને લડત ચલાવે છે અને કોઈકોઈ ટેકાણે તિઓએ વિજય પણ મેળવ્યો છે.

એમ પણ કેટલાક કહે છે કે સ્ત્રીઓની પ્રકૃતિ રાજનૈતિક અને સામાજિક કાર્યો માટે અનુકૂળ નથી પણ અત્યાચારમાં સ્ત્રીઓએ પોતાને વિશે સ્વતંત્રતાથી બહુજ થોડાજ વિચારો પ્રકટ કર્યા છે, વિચારશીલ સ્ત્રીઓની સાથે પુરુષોનો પરિચય થયો અંદર છે, પુરુષો ખુદ પોતાની સ્ત્રીઓની ખરી પ્રકૃતિથી એટલા બધા મિનવાકે છે, સ્ત્રીઓની કેળવણી અને તેમનું જીવન એટલું બધું કુદરતથી વિરુદ્ધ યથા ગયું છે કે સ્ત્રીઓનો ખરો સ્વભાવ યોગ્યતાનો દાવો કેવળ મૂર્ખ સિવાય કોઈનાથી યથા શકે એમ નથી. પરંતુ ઇતિહાસ જોતાં અને ખાસ કરીને પ્રાચીન હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ જોતાં સમજાય છે કે સ્ત્રીઓને થોડીક પણ તક આપવામાં આવતાં તેઓ થોડુંક મહત્વનું કામ કરી શકે છે આ ઉપરથી સહજ અનુમાન યથા શકશે કે સ્ત્રીઓ સાર્વજનિક કાર્ય સફળતા પૂર્વક કરવાની શક્તિ ધરાવે છે.

કોઈ એવો પ્રશ્ન કરે સ્ત્રીઓને માટે સામાજિક જીવનનો માર્ગ ખુલ્લો થશે તો તેઓ કાં તો લગ્ન નહિ કરે અથવા ધરકામ નહિ કરે. એમ કહેનારા વિચાર નથી કરતા કે સામાજિક અને રાજનૈતિક વાતાવરણમાં અહોનિશ રહેનારા પુરુષો લગ્ન કરીને અને ગૃહસંસાર નથી ચલાવતા ?

હવે, હાલનાં લગ્ન અને સંસાર પર દૃષ્ટિ કરીએ. કાયદો મુજબ સ્ત્રી પતિને આધીન

છે. એક સમય એવો પણ હતો કે પતિ પોતાની પત્નીને વચી
 બીજો. યકતો અથવા મરજીમાં આવે તો તેને મારી નાખી શકતો. હાલ છેક તેમ તો નથી પણ કેટલા બધા પુરુષો પોતાની સ્ત્રીને મારે છે અથવા બીજી રીતે તેને દુઃખ દે છે. જો સ્ત્રી કોઈનો આશ્રય લેવા જાય છે તો કોઈ તેને તેના નિર્દય પતિને સ્વધીન કરે છે. દુઃખ દેનાર પતિથી છુટાછેડા કરવાનો અધિકાર સ્ત્રીઓને મળે. જો જગતમાં ઘણા પુરુષો કેવળ દૈત્ય જેવા છે. કાયદો અને વિવાજ તેમને પોતાની સ્ત્રી તરફ રાક્ષસી વ્યવહાર ચલાવવાની છુટ આપે છે. અલગત, બીજા ઘણાક પુરુષો કેવળ દૈત્ય નહિ તો રાત્રી મનુષ્ય જેવા તો હજી. તેઓ પોતાની નિર્બળ સ્ત્રી, જે ગિયારી તેને ચરણે પડેલી છે તેને યથેચ્છ સંતાવે છે. કેટલાક તા-

* આ ભય કર વિચાર છે. તેની સાથે અમે સંમત નથી. પરંતુ કેટલેક ટેકાણે મુજરતો સ્ત્રીઓ ઉપરનો લુપ્તમ તો અટકે. જો જોઈએ. દૃષ્ટાંત માટે લુઓ “ મુદ્રી મુદ્રોષ ” નો એ નો અંક.

મસી મિત્રસવાળા પુરુષો, ખીજા પુરુષો આગળ પોતાનું કશું વળતું ન હોવાથી, આપડી સ્ત્રીની ઉપર પોતાનું બધું પરાક્રમ અને લુરસો વાપરે છે. ખીજા કેટલાક લોકો જેઓ ઉપર કદા તેવા અધમ નથી હોતા તેપણુ ધણીવાર તેઓ સ્ત્રી તરફ અપમાન કરી-વર્તણુક ચલાવે છે અને તેને માટે તેઓ કદિ પરતાતા નથી. અલગત, એવા ધણા સંસ્કારી કુટુંબો છે કે જ્યાં ધણી ધણીઆણી ખેડ સમાન અધિકાર ભોગવી, પરસ્પર અનન્ય પ્રેમપૂર્વક સંસારસુખ ભોગવે છે. આમ છે તેથીજ મને સારા ભવિષ્યની આશા રહે છે. એવાજ પ્રકારનો બધા દંપતિઓ પરસ્પર વ્યવહાર થવો જોઈએ. મનુષ્ય સ્વભાવને જોતાં એટલું કહેવાની જરૂર પડે છે કે જ્યારે સેવ્ય સેવકના સંબંધ પર નહિ પણ સમાન હકના નિયમ પર લગ્ન થશે ત્યારે સ્ત્રીઓ ઉપર ગુજરતો અણુષ્ટનો વ્યવહાર રદ થશે.

(અપૂર્ણ.)

કાઉન્ટ ટૉલ્સ્ટૉયનું ભવિષ્ય દર્શન.

રૂશિઆના જગવિખ્યાત ફિલસૂફ મહાત્મા સ્વ. ટૉલ્સ્ટૉય તરફથી સને ૧૯૧૦ માં નીચે મુજબ ભવિષ્યવાણી પ્રસિદ્ધ થઈ હતી તે સને ૧૯૧૩ માં " ગ્લોબ " માસિકના ફેબ્રુઆરીના અંકમાં પ્રગટ કરવામાં આવી હતી.

" થોડા વખતમાં દ્રષ્ટિગોચર થનાર, જગતના ઇતિહાસના એક અગત્યના બનાવની આ આગાહી છે. તેનું આધ્યાત્મિક દર્શન મને આ ક્ષણે પ્રત્યક્ષત થાય છે. માનવ જાતિના પ્રારબ્ધના મહાસાગર ઉપર ઉભેલી મને એક સ્થામ વર્ણની નગ્ન સ્ત્રીનું દર્શન થાય છે. તેનું સૌન્દર્ય, છટા, હાવભાવ, હાસ્ય, આભરણુ વગેરેથી શ્રીક લોકોની વીનસ દેવી સદૃશ જણાય છે. જગતની પ્રજાઓ તેના તરફ આતુરતાથી મોહનસ થઈ દોડતી માલમ પડે છે અને તેની સાથે દૃષ્ટિમિલન કરવાની ધણીજ ઉલટ ધરાવે છે. હીરા અને માણિક્યો તેણે ભુગટ ધારણ કરેલો છે. તેની ઉપર " વ્યાપાર " એવા અક્ષરો મોત-રેલા છે, તે ધણી મોહક અને ઉન્માદક છે. તેની પાછળ વિગીરા અને પ્રલયના આવતાં માલમ પડે છે. તેના શ્વાસ વેપારીઓની રકઝક અને નિષ્કુર લેણુદેણુથી થયેલો છે. તેના અવાજમાં સોનારૂપાનાં નાણાંના અણુખણુટ સંભળાય છે. તેની લોભ અને લાલુતાંભરી દૃષ્ટિ જે પ્રજા ઉપર પડે છે તે તેના પાશમાં લુપ્ત અને જાય છે. વળી તેના રાક્ષસી હાથમાં મનુષ્ય માત્રનું પ્રલોભન અને વિનાશ કરનારી અગ્રજમતી તથા મશાલ છે.

પહેલી મશાલ " સુદ્ધની જવાળા " ની છે. આ વિષમયી નારી પહેલી મશાલ હમણાં શહેરે શહેર અને દેશે દેશમાં ફેરવે છે. તેની પાછળ તરતજ દેશભક્તિની ' પવિત્ર જ્યોતિ ' જળદળે છે પણ અંતમાં તે સંધ્યું તોપ અને દારૂગોળાના ધુમાડામાં દંકાર્ જાય છે.

ખીજી મશાલ " ધર્માન્ધપણુની અને દંભની " છે. તેનો પ્રકાશ દેવાલયોમાંજ

* ઈ. સ. ૧૯૧૦ માં જ આ મહાપુરુષે દેહત્યાગ કર્યો છે.

પડે છે. તેની અંદર ઢોંગ, ધર્માન્ધતા અને અત્યાચારનાં બીજ છે. તે કુમળાં મગજને ઉત્કેરે છે અને તેમને વિનાશ તરફ પ્રેરે છે.

ત્રીજી મશાલમાં “ કાયદો ” એવું લખેલું છે. કાયદો એટલે શું ? કાયદો એટલે પ્રમાણુભૂત શાસ્ત્ર સિવાયની બાબતો ઉપર રચાયેલો ભયંકર પ્રત્યાજ્ઞ. તેનું અશુભ પરિણામ પ્રથમ ન્દાનાં કુટુંબોમાં અને પછી ક્રમે ક્રમે સાહિત્ય, કલા અને રાજનીતિના પ્રદેશોમાં પ્રવર્તે છે.

દાવાનળની પ્રથમ શરૂઆત ૧૯૧૨ માં થશે. પેદા અપ્સરાના હાથમાંની પહેલી મશાલ જે “ યુદ્ધ ” છે તેની ઝાળ પ્રથમ યુરોપના દક્ષિણપૂર્વ ભાગને લાગશે. સને ૧૯૧૪ માં તે ભયંકર સ્વરૂપ ધારણ કરશે.* તે વર્ષમાં હું લગભગ આખા યુરોપને જવાળામાં બળતો અને લોહીથી નીંગળતો જોઉં છું. મહારાષ્ટ્રસંભ્રામોની ચીચીવારીઓ હું સાંભળું છું.

પછી સને ૧૯૧૫ ના અરસામાં ઉત્તર દિશાએથી એક મહા તેજસ્વી પુરુષ આવશે અને જગતના તકતા ઉપર મચી રહેલા ખુનખાર નાટકમાં પોતાનો પાઠ ભજવશે. તેને લશ્કરી કૌશલથી સુદૃઢ મળી નથી. તે તો એક લેખક અને પત્રકાર છે પણ આખો યુરોપ સને ૧૯૨૫ સુધી તેના અધિકાર નીચે રહેશે. આ મહાન વિપત્તિના પરિણામમાં યુરોપ અને એશિયામાં નવો રાજનૈતિક યુગ શરૂ થશે. મહારાજ્યો અને રાજ્યો રહેશે નહિ પણ બધાં રાજ્યો એકત્ર થઇને પ્રગ્નઓનું સંયુક્ત રાજ્ય બની જશે. માત્ર ચાર મહાન પ્રગ્નઓનું અસ્તિત્વ રહેશે—એંગ્લોસેક્સન પ્રગ્ન, લેટિન પ્રગ્ન, સ્લાવ પ્રગ્ન અને મેગોસિયન પ્રગ્ન.

સને ૧૯૨૫ પછી ધર્મનું મહાન પરિવર્તન મારી દૃષ્ટિએ પડે છે. ઉપરોક્ત અપ્સરાના હાથમાંની ત્રીજી મશાલના સ્પર્શથી ધર્મની અવનતિ થયેલી છે. નૈતિક વિચાર હુમ થયા છે. મનુષ્યજાતિ નીતિ અને ધર્મ વગરની થઈ છે. પણ સને ૧૯૨૫ પછી એક મહાન પેગંબર અને તારનાર સર્વને દર્શન આપશે. તે જગતને જૂના ધર્મોના સૂકા કાંપી યુક્ત કરશે અને વેદાંત જેવો વિશ્વમાન્ય ધર્મ પ્રવર્તાવશે. ઈશ્વર, જીવ, ચૈતન્ય, જીવના વિચારોને ફરીથી ગાળશે અને તેને નવું સ્વરૂપ આપશે, અને જગતમાં પ્રેમ અને સંશાંતિનું સામ્રાજ્ય ચાલશે. આ કાર્ય માટે નિર્માણ થએલો મહાપુરુષ મેગોસિય સ્લાવ પ્રગ્નમતિ એક છે. તે અત્યારે પૃથ્વી ઉપર દયાત છે. સાધુ નથી પણ ધંધાદારી માણસ છે. જગતની નિયામક શક્તિએ તેને જે મહાન કાર્ય માટે નિર્માણ કર્યો છે તે કાર્ય હજી તે પોતે પણ પૂર્ણ સમજતો નથી.

વળી જુઓ, ત્રીજી મશાલની જવાળા તરફ નજર કરો. તેની વિનાશક જવાળાથી કુટુંબો ઊંન સિંન થઇ ગયાં છે. આપણી નીતિમાં અને વ્યવહારમાં સડો પેડો છે. લગ્નની ભાવના મલિન અને શુદ્ધ થયેલી છે. સ્ત્રીપુરુષનો સંબંધ રેનેદના સુવાસ વગરનો થયો છે. કલા ક્ષીણ થઇ છે. રાજકીય અને ધાર્મિક મહાવિપ્લવથી સઘળી પ્રગ્નઓની

* આટ્કનની લગાત. સાચી રાજનીતિની પ્રેરણાથી યુરોપનાં મહાન રાજ્યો આ લગાતમાં બચ્યાં નહતાં.

ધાર્મિક ભાવનાઓ ડગમગી ગઈ છે. આ વિશ્વવ્યાપી જ્વાળામાંથી કોઈ કોઈ સ્થાન માત્ર બચવા પામ્યાં છે.

યુરોપનાં પ્રજા પ્રજાનાં કલહ, અમેરિકાના જૂદી જૂદી શ્રેણી (class) નો લેકોના કલહ અને એશિયાના જૂદી જૂદી જાતિના (Race) લોકોનાં યુદ્ધથી જગતની પ્રગતિ થઈ ગઈ છે.

પણ જોજો, આ શતકના મધ્યભાગમાં લેટિન પ્રજામાંથી સાહિત્ય અને કલાનો સર્વશ્રેષ્ઠ મહા પુરુષનો આવિર્ભાવ થયો. તે જગતનો બધો કચરો ધોઈ નાખશે. “વ્યાપાર”ની જવાલા ધર્મની જવાલા આગળમાંથી પડી જશે.

અનેકલન અને એકલનને ઠેકણે લગનનો નવો યુગ મંડાશે. પછી સ્ત્રીપુરુષનાં લગન જાતિ અને રિવાજને ધોરણે નહિ પણ તેમના હૃદયના રસિક આદર્શને ધોરણે થશે. જેમની ભાવનાઓ મળતી આવશે તેઓ એક બીજા સાથે સંલગ્ન થશે.

મને પ્રજાઓ સુધરતી લાગે છે. તેઓને થોડા વખતમાં સમજાશે કે જે મોઢક બંધારણે તેમને લુલ્હ કર્યા છે તે માત્ર આભાસ-ઈન્દ્રગજ છે.

એવો પણ વખત આવશે કે કોઈપણ પ્રજાને સૈન્યનો અને યુદ્ધ સામગ્રીનો ખર્ચ નહેશે નહિ. ”

સખનારાઓને જવાબ. (રમુછ)

૧ એક ઉગ્રતા કવિ. તમારાં કાવ્ય અમે દાખલ કરી શકતા નથી. તમે કવિતા લખવા કરતાં એકાદ વૈશીંગ કંપની કે હૅરકટિંગ સલૂનમાં કામ કરશો તો ત્યાં તમારી અક્ષયને સારો અવકાશ મળે તેમ છે. તમારી કવિતા વાંચતાં અમેને પોતાને ચક્કરી આવી અને મૂઝાં આવતી આવતીજ રહી ગઈ. એવાં કાવ્યોને પ્રસિદ્ધ કરીએ તો દુનિયામાં ભારે ઉત્પાન થાય.

૨ એક દુઃખી સ્ત્રી. તમારો કેસ બહુ દિલગીરી ઉપજાવે તેવો છે. તમારા ધણીનો મિત્રસ કોઈ વાર ગરમ થાય છે અને કોઈ વાર શાંત રહે છે. હવે અમુક વખતે તે ગરમ છે કે નહિ અગર કેટલી ડીઝી ગરમી છે તે તમે જાણી શકતી નથી તેથી તમે કંઈક લઈ પડો છો. અલબત્ત, અમે ગુસ્સો માપવાનું થયેભીટર બનાવવા માંડ્યું છે અને જાતી રહે ત્યાં સુધી તમારે તમારા ધણીને બે સીગર આપવી. એક લાલ અને એક લીલી. જ્યારે તે લીલી સીગર ખતાવે ત્યારે તમારી જીભ રૂપી આગગાડીને પૂર વેગથી દોડાવી મૂકવી. પણ તમારા ધણીને કહી રાખવું કે જ્યારે તેનો મિત્રસ ગરમ થયા લાગે એટલે તરત લાલ સીગર ખતાવે. એ તમારી ડેન્જર સીગર સમજવી. એ જોતાંજ તમારી જીભ ઉપર જીભ પાવરની એકે દબાવી દેવી. આજ પેલા ઉગ્રતા કવિની કવિતા વાંચતાં મારો પણ મિત્રસ ગરમ થયેલો તે ઘેર જતાંજ મેં ધરવાળીને ડેન્જર સીગર ખતાવી દીધી. તેમ ન કર્યું હોત તો મોટું કોલીઝન (અથડાઅથડી) થાત.

૩ એક દરદી. તમે જાહેરખબરીઆ દવાઓ ખાવા કરતાં રોજ થોડી થોડી ધૂળ ખાવાનો અભ્યાસ પાડો. ધૂળમાં બહુ ઉત્તમ તત્ત્વો રહેલાં છે. અમેરિકાના કેટલાક સ્ત્રી વિદ્વાનો અભ્યાસીઓ તો ધૂળ ભાષ્ટનેજ રહે છે. એમ કરવાથી ચિત્તની એ.

કાયતા સારી થાય છે. રોજ એક પૈસાભારથી વધતાં વધતાં શેર સુધી જવું. એક તન્દુરસ્ત માણસને એક શેર કરતાં વધારે ધૂળની જરૂર નથી.

૪ ધંધા વગરનો માંખીમારૂ. તમે ધારો તો ધણા ધંધા કરી શકો એમ છે. મૂડીની પણ જરૂર નથી. ફક્ત અછલ જોઈએ અછલ. લુઓ, એકાદ બે ધંધા હું તમને બતાવું:—

૧ લોકોની બાઈસીકલોની ટયુઅમાં જાતામાના કાણાં પાડી આવવાં અને પછી સાઈકલ દરસ્ત કરનારા પાસેથી કમીશન લેવું. આ કામમાં કશી મૂડીની જરૂર નથી અને આવક સારી છે.

૨ લોકો જરૂરથી ખાઈને ઠળીઆ ફેંકી દે છે તેને એકઠા કરવા અને ફાડીને માંદેથી બદામ કઢાડીને વેચવી. એજ પ્રમાણે ચણીબોરના ઠળીઆની ચારોળી કઢાડીને વેચી શકાય છે.

૩ લોકોને સાયુખોટું બેરવીને લઢાવવા અને પછી વજીયો પાસેથી કમીશન લેવું. આ ધંધો બહુજ નફાકારક છે. ફેટલાક માંખીમાર વજીયો ૮૦ ટકા કમીશન આપવા રાજ છે.

૪ માંકડ મારવાનો ધંધો પણ નફાવાળો છે. તથા કે ચાર દોડીઆંની છોકરો રમવાની પિસ્તોલ લેવી. માંકડને પકડી પકડીને મારતા જવું. ઘેરે ઘેર ફરશો તો સાંજ પડે રૂપીઆ બે રૂપીઆ કમાઈને આવશો.

ચર્ચા.

હિન્દુસ્તાનમાં અનાજ, ઘી, દૂધ વગેરે જિંદગીની જરૂરીઆતોનાં ભાવ ધારતી ઉપજાવે એવી રીતે વધતા જાય છે તે સરકારને તેમજ પ્રજાને સર્વને વિદિત છે. સને ૧૯૦૭ થી ખાસ કરીને આ વિપત્તિની શરૂઆત થઈ છે. તેનું કારણ શું એવો અગ્ર ધણા તરફથી પૂછવામાં આવતો હતો. તેના ઉત્તરમાં રાષ્ટ્રપતિ આર્થ પન્ડીઆ પત્ર તથા તેના મતના લેખકોએ અભિપ્રાય આપતા કે સમૃદ્ધ દેશોમાં હમેશાં મોંઘવારી હોય છે. હિન્દુસ્તાનમાં અમલ નીચે ધીમે ધીમે આગ્રાદ થતો જાય છે તેથી મોંઘવારી વધતી જાય છે તેથી આપણે તો ઉલટું રાજ થવાનું છે. પણ આ જવાબથી લખનાર સિવાય બીજા કોઈને સતોષ થતો નહિ, તેમ દિન પ્રતિદિન વધતી જતી મોંઘવારીથી કોઈ રાજ પણ થયું નહિ. આખરે આ બાબત વિશે ખુદ સરકારનું ધ્યાન ખેંચાયું. તેમણે આ વિષયમાં ચારી કાયદા તપાસ ચલાવવાને વિદ્વાન અધ્યક્ષાઓનાં કમીશન નીમ્યું. તે કમીશને ફેટલીક મુદત સુધી હકીકતના આંકડાઓ જૂટે જૂટે ટેકાણેથી મેળવી મદામાત્ર પ્રવલ્ન કર્યો. દમખાં તેજે પોતાનો રિપોર્ટ સરકારને રજુ કર્યો છે. સારાંશ એ છે કે દુનિયાના બધા સુધરેલા દેશોમાં મોંઘવારી વધતી જાય છે. હિન્દુસ્તાન દુનિયાના એ સુધરેલા દેશો સાથે વ્યાપારના સંબંધથી સંકળાયેલો હોવાથી તેને પણ એ મોંઘવારીની અસર પહોંચી છે. આ ઉત્તરથી અમને પોતાને સતોષ થતો નથી તેમ શિક્ષિત પ્રજાવર્ગને થતો કે કેમ તે શક પડતી બાબત છે. દુનિયામાં બંને બંધે મોંઘવારી હોય પણ એવી ખોરાકની કઈ બીજ

પરદેશથી હિંદુસ્તાનમાં આયાન થાય છે કે અહિંના બજારમાં તે મોંઘી વેચાય. ખાંડ એ કલીજ અપવાદ રૂપે છે. એ સમગ્ર રિપોર્ટ વાંચ્યા પહેલાં હાલ વધારે વિવેચન કરવું અવધાને છે પરંતુ એટલું તો કહેવું બેઘરો કે આ પ્રશ્નોને ફેંસલો કરતી વખતે કેટલીક મહત્ત્વની હકીકત કમીશને બજાવવાની જરૂર છે. તે એ છે કે આ દેશના દરેક કુટુંબમાં કમાનાર આસામી કેટલા છે, તેમની માથાદીઠ આવક કેટલા રૂપિયાની છે અને ૧૯૦૭ ની સાલ પહેલાં કેટલી હતી. બે મોંઘવારીની સાથે આવક વધતી હોય તો મોંઘવારીની અસર જાણાય નહિ. ખીજી બાબત એ છે કે ખુદ હિંદુસ્તાનમાંથી દર વર્ષે કેતમ અનાજ, ઘી, માખણ વગેરે ઉપયોગી ચીજોને નિકાસ વધતો જાય છે કે કેમ અને તેને લીધે તો બજારમાં મોંઘવાર થતી નથી? ત્રીજી બાબત નાણાંની છે. હિંદુસ્તાનના પ્રતિષ્ઠિત અર્થશાસ્ત્રીઓ તરફથી એવું સૂચન કરવામાં આવે છે કે ટકરાળમાંથી ઘણા રૂપિયા પાડવામાં આવ્યા છે. આથી કરીને નાણું સસ્તું થયું છે, અને નાણું સસ્તુ થાય એટલે બજારમાં મોંઘવારી થાય એ સ્વાભાવિક છે. આ સિવાય દેશમાં મોંઘવારી થવાનાં ઘણાં કારણ અમને જણાય છે તે વિષે લખાણથી કાંઈ પ્રસંગે ચર્ચા થશે.

x x x x x x

ભારત ધર્મ મહામંડળ તરફથી કાશીક્ષેત્રમાં વેદ વેદાંતની એક પાઠશાળા સ્થાપન થનાર છે. તેમાં ગૃહસ્થ તેમજ સંન્યાસીઓને ઉપરોક્ત વિષયોનો અભ્યાસ કરાવવામાં આવનાર છે. આ સંસ્થાને રાજ્ય સંજ્ઞા તથા સભ્યોને તરફથી સારો આશ્રય મળવા લાગ્યો છે. ખ્રિસ્તી મિશનરીઓ અને આર્યસમાજનું અનુકરણ કરીને હિંદુ ધર્મના સંરક્ષક પક્ષ તરફથી વૃન્દાવન, હરદ્વાર, હુપિકેશ વગેરે સ્થાનોમાં એવી સંસ્થાઓ સ્થપાઈ છે. પણ હિંદુધર્મની જેવી હુલ્લુસીલું સ્થિતિ થઈ છે તેવીજ સ્થિતિ એવી સંસ્થાઓની થોડા સમયમાં થએલી દુર્ભાગ્યતામાં આવી છે. સજીવન સંસ્થા બે હોય તો માન આર્યસમાજનાં શુરુકુળો છે. તે તો આર્યધર્મધરધરોને મન આપના પાટા જેવાં લાગે છે. અમે ઈશ્વર પાસે એવું માગીએ છીએ કે આ નવીન આલસંગ્યાતી તેની બૂંદો નપણીઓના જેવી દુર્દશા ન થાય.

x x x x x

હિંદુસ્તાનના લોકોને બરોળ વધવાનો વ્યાધિ બહુ થાય છે અને તેથી કરીને કેટલાક યુરોપિયન અને યુરેઝીયન ગૃહસ્થોને નજીવી તકલીફમાં ઉતરવું પડે છે. કેમકે આ બધા માણસોને કાંઈ કાંઈ વાર પોતાના નોકર કે બજારગીને લાત કે મુઠ્ઠી મારવાનું મન થઈ આવે છે, અને તેમ કરતાં પેલો નોકર પેટમાંની બરોળને લીધે મરણ પામે છે. આથી થતું તો કશું નથી પણ આ ધૂળ જેવી બાબત માટે પેલા બધા યુરોપિયન ગૃહસ્થોને કોઈ રહસ્યું પડે છે અને નાહકના વીસ પચીસ રૂપિયા દાંડ આપવો પડે છે. હમણાંજ એવી વિપત્તિ મુંબઈનાં પોર્ટ ટ્રસ્ટના એક અમલદાર મી. ફ્રાન્સિસ આવી પડી હતી.

x x x x x

ઈમ્પીરીયલ લેજિસ્લેટીવ કાઉન્સિલમાં ઓન. મુરેદનાય બેનરજીએ પૂછેલા પ્રશ્નથી

નવીજ ખાખત આપણને જણાવા મળે છે. કેળવણી ખાતાના જૂના, બાહોશ, અને અનુભવી પ્રોફેસરો અને શિક્ષકોની ઉપર ઇંગ્લાંડથી નવા આવેલા યુરોપિયન પ્રોફેસરોની નીમણુક કરવામાં આવી છે. અલગત તેમના યોગ્ય પહેલા વર્ગના ગ્રેજ્યુએટો છે પણ ધણકે તો સામાન્ય જી. એ. ની પરીક્ષા પસાર કરેલી છે.

x x x x x

બંગાળના સુપ્રસિદ્ધ દાનવીર સર તારકનાથ પાલીત પરલોકવાસી થયા છે. કલકત્તા યુનીવર્સિટીમાં સાયન્સની કોલેજ માટે પંદરલાખની રકમનું તેમણે દાન કર્યું હતું. આ તેમની કુલ મિલકત હતી. તેમને વારસ ન હતા એમ નથી. તેમણે દાન કરતી વખતે મુખ્ય સરત એ કરી છે કે એ કોલેજના સઘળા પ્રોફેસરો હિંદનાજ વતની હોવા જોઈએ. અમે ઉપર કહી ગયા તેવી પક્ષાપક્ષી ચાલતી ન હોત તો બિચારા તારકનાથને આવી સરત ન જ કરવી પડત. ધન્ય છે એમને ! છેવટે જીને કોઈ ઠેકાણે નહિ તો આ કોલેજમાં તો દેશી વિદ્વાનોને જગ્યા મળશે !

x x x x

દક્ષિણ અમેરિકાનાં કેટલાક પ્રજાસત્તાક રાજ્યોએ અંદર અંદર લડાઈ ન જાણે તેટલા માટે કોઈએ પોતાની યુદ્ધ સામગ્રી ન વધારવી એવો દરાવ કરવા માંડ્યો છે. પોતાની પાસે જેમ તલવાર હોય તો જીજને પ્રહાર કરવાનું મન થાય છે તેમ સૈન્ય હોય તો લડાઈ કરવાનું મન થાય છે. માટે કોઈએ લશ્કર છે તે કરતાં ન વધારવું. વિચાર તો સારો છે પણ અનિષ્ટનું મૂળ હજી ઉડું છે. શા માટે કોઈ પ્રજાએ સૈન્ય જ રાખવું જોઈએ ? પણ ખરી વસ્તુ રિયલિટી એવી છે કે કોઈ પણ પ્રજાને પાડોશી પ્રજા પર વિશ્વાસ જ નથી. સલાહના કોલકરાર માત્ર “ કાગળના કડકા ” જ સમજવા. જ્યાં સુધી બધી પ્રજાઓમાં બાતબાવની લાગણી ન ફેલાય, બધી પ્રજાઓમાં એક સરખી રીતે ન સુધરે ત્યાં સુધી એવા દરાવ અને કોલકરાર બહુય નકામું. એક પ્રજા સુધરે અને આસપાસના બધા જંગલી અને લડાઈ હોય તો બિચારા ભલા, સાલ્વિક, રાંકડા, ધર્મયુદ્ધ કરનારા હિંદુસ્તાનને ખાંડી પડ્યું તેમ તેને દાણ ખમવું પડે.

+ + + + +

યુદ્ધ તો પહેલાં યતાં અને હમણાં એ થાય છે, પણ પ્રયોજનમાં ફેર છે. પહેલાંનાં યુદ્ધો સ્ત્રીઓ માટે થયાં હતાં. ત્યાર પછીના જમનામાં જમીન અને દોલત માટે થવા લાગ્યાં. વળી ધર્મપ્રચાર પણ એક યુદ્ધનું પ્રયોજન થઈ પડ્યું હતું. દાલનાં યુદ્ધ શાને માટે લડાય છે ? સુધરેલી પ્રજાઓને ધન અને ઐશ્વર્યની લાલુતા ધણી વધી ગઈ છે. તેઓ માલના ઢગલે ઢગલા બનાવે છે. તેમને વેચવા માટે તેમની અંદર દરિદ્રાઈ થાય છે. એટલા માટે દરેક મોટી પ્રજાને જીતાવવા દેશોની જરૂર પડે છે કે તેમને પોતાના બનાવેલો માલ પધરાવાય.

x x x x x

પ્રોફેસર રૂચિરામ સેટ્ટની જેઓ સાયન્સના ઉંચા અભ્યાસ માટે જર્મની ગયા છે તેઓ લાદોરના એક પત્રમાં લખે છે કે મને તેમજ જીન દિંદી વિદ્યાર્થીઓને જર્મન

લોકો, અમલદારો, અને ડીટેક્ટીવો પણ બહુજી વિવેક, અને માયા બતાવે છે. તેમને ત્યાં કશી હરકત કરવામાં આવતી નથી એટલુંજ નહિ પણ ત્યાંના લોકો એવા સભ્ય અને માયાળુ છે કે હિંદી વિદ્યાર્થીએને પૈસા ધીરવા માટે, અને લડાઇ ચાલે ત્યાં સુધી વગર પૈસે પોતાને ત્યાં જમાવવા માટે ખુશી બતાવે છે, અને તેમને કાંઈ વાતે અડચણ પડવા દેતા નથી.

x x x x x

આ લડાઈથી ઇંગ્લંડ અને જર્મનીના અરસપરસના વેપારને બહુ ધેડો લાગ્યો છે. ઇંગ્લંડમાં જેઠાં ચાર વર્ષમાં બે કરોડ અને સીતેર લાખ પાઉન્ડની ખાંડ આયાત થઈ હતી. તેમાંની પચાણ લાખ પાઉન્ડની ખાંડ જર્મનીથી આવી હતી. મેલ્લી ખાંડ તો ખીજા દેશો કરતાં ઇંગ્લંડ જર્મની પાસેથી જ વધુ ખરીદે છે. હવે જે ધટાડો પડ્યો તે ધટાડો ઇંગ્લંડે કયુઆ અને ફ્રાન્સથી ખાંડ મંગાવીને પૂરો કરવો પડશે અને જર્મનીને પોતાની ખાંડનો જે ઉદ્યોગ થતો હતો તે હવે થશે નહિ. ઇંગ્લંડ જે જલદીથી ખાંડ બેઝેલ્સ પ્રમાણમાં નહિ મંગાવી શકે તો તેને ખીજું એક નુકસાન છે. ત્યાંના દોઢ લાખ માથુસો ખાંડની ચીજો બનાવવાનો ઉદ્યોગ કરે છે તેમના ધંધાને હાનિ થવાનો સંભવ છે.

વીજળીના સાંચા, લોખંડ અને પોલાદનો સમાન ઇંગ્લંડને જર્મની પૂરો પાડે છે. એકલો વીજળીના કારખાનાને લગતો સામાન ગયે વર્ષે પાંચ લાખ પાઉન્ડનો જર્મનીએ મોકલ્યો હતો. હવે એ સામાન ઇંગ્લંડ યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ પાસેથી ખરીદશે.

ઇંગ્લંડનો ખૂટ બનાવવાનો ઉદ્યોગ પણ જર્મની ઉપર આધાર રાખે છે. દર વર્ષે સાઝાગાર લાખ પાઉન્ડનું પૌલીશ કરેલું ચામડું જર્મની ઇંગ્લંડમાં મોકલે છે.

ચિતારાઓ અને રંગનારાઓ પણ જર્મની પાસેથી રંગ મંગાવે છે તેમને પણ ઘણી હરકત પડવાની. દર વર્ષે આશરે બાર લાખ પાઉન્ડનો રંગ ઇંગ્લંડ જર્મની પાસેથી ખરીદે છે.

તેમજ ઇંગ્લંડથી લાખો પાઉન્ડનું સૂતરાઉ અને ગરમ કાપડ તથા ખીજા જર્મની મંગાવતું તેપણ બધું થવાનું એટલે આ લડાઈથી બેઉ દેશોના વ્યાપારને આપાત પહોંચ્યો છે તેનો સદુજ ખ્યાલ આવી શકશે

સ્નેહ-લગ્ન.

પ્રકરણ ૮ મું.

સ્નેહનો વિકાસ.

“ લગ્ન પ્રાણ વિકાસનુ વ્રત છે. ” ન્હાનાલાલ.

“ તમારાથી અને તેટલું, અને તેટલાં સાધનવડે, અને તેટલે માગે, જે જે રૂપાને બની શકે ત્યાં, જે જે સમયે અને તે તે સમયે, જેટલાં મનુષ્યનું બની શકે તેટલાંનું અને જ્યાં સુધી બની શકે ત્યાં સુધી ભણું કરો. ”

—વેરલી.

આજે પ્રીતમલાલનો જન્મ દિવસ હતો હમેશાં આનંદ અને સ્નેહથી સુશોભિત રહેતો. કાન્ટાનો પ્રસન્ન ચહેરો આજે વધુ પ્રસન્ન દીસતો હતો તેના નાનકડા ધરમાંથી આજે ઉદ્ઘાસ, આનંદ અને કૃતજ્ઞતાના કલ્લોલ બહાર વહન કરતા હતા.

પ્રભાતમા સૂર્યનાં રક્તરંગી કિરણ સૂતા જગતને જગાડે ત્યાર પહેલાં દંપતિ શય્યાનો ત્યાગ કરી, સ્વચ્છ વસ્ત્ર પહેરી ઉપાસના ગૃહમાં જઈ કૃતજ્ઞતા પૂર્વક પ્રભુના ચરણમાં નમન કરવા પ્રવૃત્ત થયાં હતાં આજે પ્રીતમલાલનો ઉપાસના કરવાનો વારો હતો તે આત્મનિવેદન કરતાં કરતાં પોતાનાં ગતવર્ષના જીવનનું અવલોકન કરતો હતો અને પોતાના ચારિત્ર્યનું સરસ લાવે નિરીક્ષણ કરતો હતો જન્મ દિવસ કાંઈ ખાલી અર્થ વગરના આનંદ કે આનંદના દિવસ નથી પરંતુ જીવનના એક પગથીઆ ઉપરથી ખીજા પગથીઆપર મ્હડવાનો ઘણોજ અગત્યનો દિવસ છે. તે દિવસે નવા વર્ષને માટે શુભ નિશ્ચયો ઘડવાના છે આત્મનિરીક્ષણ કરી સ્વદોષ શોધી કઢાડી તેને ઉખેડી નાંખવા સચોટ યત્ન કરવાનો છે. જીવન એટલે ઈશ્વરે મનુષ્યને આત્મવિકાસ અને આત્મસુધારણાને માટે આપેલો સમય છે. આખું વર્ષ જે પસાર થયું તેમાં શું કંઈ તે ચીન્મયથી તપાસી જોતાં જે કાંઈ દોષ અથવા અધુરાપણું માલમ પડે તેને માટે હૃદયને ઠપકો આપી, પ્રભુની ક્ષમા માગી, આગામી વર્ષમાં તેની અપૂર્ણતા ન રહે તેને માટે વિશેષ મનોબળ, જ્ઞાન અને પ્રકાશને માટે તેની પ્રાર્થના કરવાની છે. આવા પ્રકારની જન્મદિવસ ગાળવવાની પદ્ધતિ મૂળતઃ તેના ઈશ્વરપરાયણ પિતા પાસેથી શીખી હતી અને એ સાચું ક્રોધન તે પીયેરથી કરના કુટુંબમાં લાંબી હતી.

જે ધર હમેશાં સ્વચ્છતા અને રસિકતાના આદર્શ જેવું હતું તે આજે અધિક સુશોભિત બન્યું હતું. વિવિધ રંગી રંગોળીઓથી, જગમગતાં તોરણોથી, શક્તના કામળા પદ્મવધી આજે તેનું ગૃહદ્વાર અલંકૃત થયું હતું. માહેથી સુવાસના કલ્લોલ અને ઈશ્વરસ્તવના સુર આવના હતા. શું આવાં ધર અને આવાં હૃદય જોઈ ઈશ્વર પ્રસન્ન નહિ થતો હોય ? શું આકાશમાં ફરતા દેવગણો આના કુલવાસ ઉપર આશીર્વાદ નહિ વર્ષાવતા હોય ?

કેટલાક વિવાસક્રા લોકો જન્મદિવસ માત્ર સાઈ માઈ ખાવામાં, શેનુંજ કે બિઝિક રમવામાં, સાંજ પડ્યે નવાં ફક્ક કપડાં પહેરી ફરવા હરવા જવામાં અને રાત્રિએ ગાયનના જલસામાં કે નાટક જોવામાં વ્યતીત કરે છે. તેમને નથી સાંભરતો જીવનને આપનાર ઈશ્વર, નથી યાદ આવતી જીવનની નમ્રતા નથી સાંભરતાં પોતાનાં કર્તવ્ય અને સાઈ સાઈ ખાતી વેળા નથી યાદ આવતાં ભરતખંડનાં જૂએ મરતાં પોતાનાં ભાંડુઓ !

ઉપાસના કરી રતા પછી ધોળીવારે મ્હા પીતાં પીતાં કાન્ટાએ કહ્યું, “ પ્રિય !

મા નવા વર્ષની શરૂઆત આપણે યથાશક્તિ દાન આપીતે કરીએ તો કેવું સારું ? તમે મારે માટે પંદર રૂપીઆની સાડી લેવાના છે તોગાંધી પાંચ રૂપીઆ ઓછાકરો અને તમારા કગલામાંથી કાંઈક રકમ ઓછી કરો અને આજે આપણે આઠ દશ રૂપીઆની ન્હાની રકમ ઈશ્વરની સેવામાં સમર્પણ કરીએ. આપણને આ સર્વતાં સુખનાં સાધનો આપનાર પ્રભુ, આપણને અત્યંત પ્રેમથી લાઠ લઢાવનાર જગન્માતાના મંદિરમાં વિશેષ નહિં તો તેની આપેલી સમૃદ્ધિમાંથી એક પુષ્પની પાંખડી એ સર્પણ કરીએ નહિં તો આપણી કૃતજ્ઞતા માટે આપણા પોતાનાજ અંતરાત્માને શો ઉત્તર આપીશું ? ”

પ્રીતમલાલ કેટલીક પળ સુધી અચેત રહ્યો. તેણે ધ્યાનમાં આવેલા નીચે નૂકતાં સ્થિત કરી પૂછ્યું, — “ પ્રભુના કયા મંદિરમાં તારી સેવા સર્પણ કરવા તું ઇચ્છે છે તે કહીશ ? આ ગામમાં અને બીજા બધા ગામોમાં મંદિરોની ખોટ નથી અને તે દરેકે દરેક મારા જાણુવા પ્રમાણે સમૃદ્ધ છે અને ધનનો દુર્વ્યય માત્ર કરે છે. પક્ષવાળી અને ભાતભાતના થાળ ધરાવવાથી ભગવાન પ્રસન્ન થતા હતા તે દિવસ ગયા. તું કાંઈ મંદિરમાં બેઠ બેઠ મોકલવાનું કહેતી હોય તો મારી તો ચોક્કસ ના છે. ”

પોતાના હૃદયનો ભાવ પતિથી સમજાવેો નહિ તેથી કાંઈક ખિન્ન વદને કાન્તા બોલી, “ પ્રાણ ! હું પ્રભુનાં જડ મંદિરની વાત નથી કરતી. મારે તો પ્રભુનાં ચેતન મંદિરોને પૂજવાં છે. સાક્ષાત્ નારાયણને મારી સેવાથી તૃપ્ત કરવા છે. મંદિરોમાં પધરાવેલી ભગવાનની પ્રતિમ્મતિઓનું પૂજન કરવાનો જેમનો અધિકાર હોય અગર તેમ કરવાથી જેમને તૃપ્તિ થતી હોય તેમને બલે તે શાસ્ત્રોક્ત વિધિથી પૂજન કરવા દો. આપણું શાસ્ત્ર, આપણી પૂજન વિધિ જરા જૂદી હોવી જોઈએ. ”

પરમાર્થ તત્ત્વથી જાહેરી કાન્તાની વાણીનું રહસ્ય પ્રીતમલાલ સમજ્યો હોય તેમ તેણે કહ્યું, “ હા ! તું જે એમજ કહેતી હોય કે આપણે આજે ગરીબોને અન્ન કે વસ્ત્રનું દાન કર્યું તો તેમાં મારી ના નથી. ”

કાન્તાનો એરો આ ઉત્તરથી પ્રયમના જેવો પ્રદુષ્ટિત થયો.

તેણે કહ્યું, “ પ્રિય ! મનુષ્ય એ જીવતો પરમેશ્વર છે. નિરાકાર, નિરંજન પ્રભુનું પૂજન કંઈ વિધિથી કરાય ? મનુષ્ય તેની સેવા શી રીતે કરી શકે. આ મુશ્કેલી એ રીતે નિવારણ કરવામાં આવ્યું છે. કેટલાંકે ઈશ્વરની મનગમતી પ્રતિમાઓ રચી તે દ્વારા તેમણે ઈશ્વરની સેવા, આરાધના કરવા માંડી પણ એ જડ પ્રતિમાઓ કરતો જીવતો જીવતી પ્રતિમા જે મનુષ્ય તેની સેવા શા માટે ન કરવી ? મારા પિતાએ મને એકવાર કહ્યું હતું કે ખેન, જ્યારે જ્યારે તું કાંઈ પણ માણસને નમન, માંદો અથવા ભૂખ્યો તરસ્યો જુએ ત્યારે પ્રુદ પ્રભુજ એવી દુર્દશાને પ્રાપ્ત થયા છે એમ માની તેની સેવા કરજે. પ્રભુની એ સર્વોત્તમ સેવા છે. આપણે પ્રભુને શોધવા શા માટે દૂર જઈએ ? આપણી પાસે તે દયા ઉપજાવે એવી અનેક આકૃતિઓ ધારણ કરીતે તે જગતને પાળનાર અને જગતનાર આપણી પાસે લિક્ષા માગતો આવે છે પણ આપણે બાળ્યહીન જીવો તેને નથી ઓળખતા. ”

આટલું બોલતાં તે ભક્તહૃદય પીમળી ગયું અને તેની આંખમાંથી પ્રેમનાં આંસુ ટપક્યાં.

પત્નીને આલિંગી તેનાં મોંમાં આંસુ લૂછતો પ્રીતમલાલ કહે, “ કાન્તા ! ધન્ય છે

તને । તું માફ રત છે । મારી પરમ ગુરુ છે. મારા જડ જીવનમાં ચેતન લાવનાર સ્વર્ગની દેવી તું જ છે. ”

કાન્તા—“ એ સર્વ મારા પિતાનું કામ છે. એવો વિશુદ્ધ, ઉન્નત, ઉદાર આત્મા મેં નથી જોયો. તે ગરીબીથી દંકાપલો, અણુમૂલવ્યો હીરો છે. જંગતના કહેવાતા મોટા ભોંકા તેની સરખામણીમાં પથુ તુલ્ય છે. એવા અનેક અપ્રસિદ્ધ મહાત્માઓ છે કે જેમના જીવનનાં પાનાં ઇતિહાસ કારોએ નથી ઉકેલ્યાં. એમના જીવનની કસોટીઓ અને તવાઈઓ આજળ ધણીએ ધર્મવીરોનાં (Martyrs)ના ધર્મસંસ્કારો દિસાવ્યામાં નથી હું તેમની સાથે એક વાર જુનાવન ગઈ હતી—ત્યાં રામકૃષ્ણ પરમહંસના શિષ્યોએ સ્થાપેલું “સેવાશ્રમ ” છે તે જોવા અમે ગયાં હતાં. ત્યાં માંદાઓની સારવાર કરવામાં આવે છે. રસ્તામાં તરફડતા અનાથ દરદીઓને એ સેવામંદિરના સાધુઓ પ્રેમથી ઉચ્ચી લાવે છે અને તેમની બરદાસ્ત લે છે. મેં તેમના મુખ્ય અધિકારી સાથે વાતચીત કરી હતી. તે બંગાળી કાવ્યરસ હતો. યુનિવર્સિટીની ઉચ્ચ કેળવણી પામેલો હતો. મનુષ્યની સેવામાર્ગે તેણે જીવન સમર્પણ કર્યું હતું. તેણે અમને કહ્યું કે હું કેવળ મૂર્ખ, પામર મનુષ્ય છું. વેદ, શાસ્ત્ર ઈતિ બધોયો નથી. માત્ર એક વાત જાણું છું કે માણસ સાક્ષાત્ નારાયણ છે અને તેની સેવા કરવી એને હું મહા પૂજા ગણું છું. મેં પૂછ્યું કે આ લોકોનાં ઝાડો ઉછેરી વગેરે માફ કરવા માટે શા બદોબસ્ત રાખ્યો છે ? તે બાણીએ કહ્યું કે અમે તે અમારે દાયેજ સાફ કરીએ છીએ પ્રભુના આ મંદિરમાં આજે આપણે સેવા અર્પણ કરીએ એવો મારો વિચાર છે. તમે જદાર જાઓ ત્યારે મનીઓર્ડર કરવા ભૂલતા નહિ. આપણે ધારીએ તો આ ગામનાં કેટલાક કંગાલ લોકોને વસ્ત્ર વગેરે આપવામાં આ રકમ ખરચી શકીએ પણ તેમ કરતાં જહોરદાન યજ્ઞ જન્ય છે અને બીજું આપણે દાયે એવું દાન કરવા કરતાં મુન્યવસ્થિત સંસ્થાઓ મારફતે દાન કરવું વધારે સાફ છે. ”

પ્રીતમલાલ કહે, “ ખરાબર છે. જમણો દાય શું આપે છે તે ડાળો દાય પણ ન જાણે ત્યારેજ દાન કર્યું કહેવાય. ”

સાંજ પડવા આવી હતી. આયમવાની તૈયારી કરતા સૂર્યનાં સેતેરી કિરણ બારી ધડાવેલી વેલમાં યજ્ઞને ઓરડામાં કામળ પ્રકાશ નાંખતાં હતાં અત્યારે કાન્તા ધરમાં આવી હતી. તેના પતિને જહારથી ઘેર આવવાનો વખત થયો હતો. રૂઢા બતાવતાં તે વારેવારે જીતપર ટગિલા ધણિયાજ સામે જોતી હતી. રૂઢા યજ્ઞ એટલે રૂઢાદાની પ્યાલા રાંકણી સાથે જોળ રેબલ ઉપર મૂકવામાં આવી. તેની પાસે એક તાસકમાં કેટલીક ખાવાની ચીજો કાન્તાએ પતિના ઉપભોગ માટે બનાવી મૂકી હતી. હમેશનો આવવાનો વખત યજ્ઞ ગયો તોપણ હજુ કેમ ન આવ્યા એમ વિચારતી કાન્તા દામોનિયમ પાસે ગઈ અને જીત ગાવિંદમાંથી એક સુમધુર ગીત ગાવા લાગી:—

લલિત લવંગ લતા પરિધીલન કોમલ મલય સમીરે,

મધુકર નિકર કરમિન કોકિલ ફૂજિત ફુંગ કુરીરે;

વિહરનિ હરિરિહ સર સ વસન્તે નૃપતિ,

યુવતિજનેન સમંસખિ વિરહિજનમ્ય કુરન્તે.

ધ્રુવ.

જયદેવની મધુર, ઉન્માદક, લલિત, સુરવરયુક્ત કવિતા, કાન્તાના કોમલ કંઠમાંથી

અમૃતની ધારાની પેઠે વહન કરવા લાગી. જડ હાર્મોનિયમ ચેતન યુક્ત ખની જંધ ગીતને અતુરપ સુર આપવા લાગ્યું. મહાસાગરની તરંગ માલાની માફક નીચાં ઉંચાં ચર્તા 'ચાપ-નના દોલનથી આખો ઓરડો સચરાચર લાર્ષી ગયો. કાન્તા ચાપનમાં એકી લીન થઇ હતી કે તેનો પતિ ઓરડામાં દાખલ થઇ તેની પાછળ ઉભો ઉભો ગીત લહરીનું પાન કરી રહ્યો હતો તેની તેને લેશ માત્ર ખબર પડી નહિ. તે નિઃસ્તબ્ધ ભાવે સ્વરની મૂર્તિની પાછળ સ્વરમુગ્ધ દરિયુની પેઠે ઉભો હતો. તેનું બધું ચેતન એક માત્ર કર્ણેન્દ્રિયમાં એકત્ર થયું હતું. હૃદય કામલ લાવથી ધ્રુવકર્તુ હતું. અહો સંગીત ! તારી શી મહત્તા ! એક સામાન્ય રસિક ક્યોના સંગીતનો ત્યારે આટલો પ્રભાવ છે ત્યારે રસિક શિરોમણી શ્રીકૃષ્ણના બસીરવથી જડ ચેતન સઘળું વિશ્વ મોહિત થાય એમાં શું આશ્ચર્ય ? જે દિવસથી આ લલિત કલા હિંદુ કુટુંબોમાંથી નીકળી ગઇ તે દિવસથી આપણે એક પરમ સુખનું સાધન ગુમાવ્યું છે. આર્થ મહિલાઓ ! તમારી પ્રગટીય સરસ્વતીની વીણા પુનઃ જગાડો ! આવો ! તમારી પત્નીઓને ક્યાં સુધી જડ અરસિક રાખશો ! તમારે શા માટે પાશ્ચાત્ય આમોદિન વસાવવાં પડે ? તમારે શા માટે પંજાબી ગોહરબનોનાં ગીત સાંભળવા દોડ્યું પડે ? અફસોસ ! હિંદની અવનતિની સાથે હિંદી સંગીતની પણ અવનતિ થઇ છે !

ચાપન પૂરું થયું. સુરની પરંપરા બંધ થઇ. પણ મંત્રમુગ્ધ થયેલો પ્રીતમલાલ હજી ત્યાં ત્યાંજ ઉભો હતો. કાન્તાએ હાર્મોનિયમ બંધ કરી ખુરશી ફેરવી ત્યારે ચાર નેત્રો મળતાં પ્રીતમલાલને બાલદશા પ્રાપ્ત થઇ. પતિના મેળાપથી આનંદિત થયેલી કાન્તા પતિને મોઢા આવવા માટે ઠપકો આપવો બૂલી ગઇ.

તેઓ મ્હા પીવા બેઠાં.

“ કેમ બાજ મ્હા ઠંડી કરી નાંખી ? ”

“ તમેજ કરી. ”

“ મનીઓડર મોકલતાં ટપાલ ઓફિસમાં મોડું થયું. ”

“ હીક, હજી થાણું મોડું નથી થયું. જ્યો, આ જરા ખાઇ લો. હું કપડાં પહેરી લઉં. તમે તો પહેરેલાંજ છે. તમને હરકત ન હોય તો બાજે ફરવા જવાની ઇચ્છા છે. ”

“ માર્છાં આપતાં ધણું મોડું તહિ આવ ? ”

મોડું થાય તોપણ હરકત નથી. બાજ ખાવાનું તૈયાર છે. આવીને વાળુ કરી ચકાશે. તમે જરા પાનની ખીડીઓ કરી નાંખોને હું હમણું આવી. ”

પ્રીતમલાલ પાન બનાવવા લાગ્યો. કાન્તા કપડાં પહેરવા ખીજ ઓરડામાં ચાલી ગઇ. લાંબા, કાળા, રિનગ્ધ કેશ; દીર્ઘ, વિશાળ, પ્રેમ-સરોવર જેવાં બે નેત્ર; ચંદ્રિકા જેવી દેહકંતિ એવાં કુદરતનાં આભરણથી શણગારાયેલી કાન્તાને તેની પાસે જે થોડા પણા અલંકાર હતા તે પણ વધારે હતા અથવા તો તેના દેહના સમાગમથી અલંકાર શોખી ઉડતા હતા.

વરવહુ સાથે હરવા ફરવા બંધ એ પશ્ચિમથી આવેલો રિવાજ છે. હાલ તો હિંદુઓમાં એવી પ્રથા નથી. અસલ હતી કે નહિ તે ઇતિહાસકારો જાણે. અમે તો હાલમાં પુરુષોને ગાડીમાં કે પગે ચાલીને ટોળાંઆ જેવા મિત્રોની સાથે ગપાટા હાકતા જોઇએ છીએ અને તેમની જીવનની સદ્ભાગી (!) સ્ત્રીઓ કંતો મંદિરનાં પગથીઆં ઘસતી હોય છે અથવા તો ઘરને ખૂણે બેસી નિંદા પુરાણની કથા કરતી હોય છે. પુરુષોને ફરવા ફર-

વાનો, તાજી હવા ખાવાનો, સુંદર દ્રશ્ય જોવાનો, આંદોનીની શીતળતા અનુભવવાનો શોખ થાય છે તો, શું સ્ત્રીઓને નહિ થતો હોય ? શું સ્ત્રીઓને આત્મા નથી ? શુરોપિયન લોકો માને છે કે ગાયને આત્મા નથી તેમ કદાચ હાલના હિંદુઓ સમજતા હોય કે સ્ત્રીઓને આત્મા નથી તો કેણુ જાણે ! અમે તો સમજીએ છીએ કે અમારી રાંક હિન્દુલગિનીઓને આત્મા છે અને તેમના ધણી કરતાં ધણી વાર વિશેષ સંસ્કારી આત્મા હોય છે.

ઉપર કહ્યાં તે કારણને લીધે જ્યારે કોઇ હિન્દુ દંપતિ શુરોપિયનોત્તમ અનુકરણ કરી સાથે સાથે દરવા દરવા અગર ખીજે કાંઈ ઠેકાણે જાય ત્યારે તેઓ ગિચ્ચારાં હિન્દુ સમાજના “ પીનક કોડ ”ની સખ્ત કાનુનોનો લગ કરે છે. લોકરિવાજ પ્રમાણે ધરડા થતાં પહેલાં સ્ત્રી પુરુષ જોડે જોડે ચાલવાને અગર દરવા જવાને અધિકારી થતાં નથી. માત્ર ભરવા બોંચ સુધનાર ધરડાં ડોસા ડોસીઓને તે હક મળે છે. જુવાનીમાં સ્ત્રીથી પતિની સાથે જગાયજ નહિ. જાય તો પણ ધરડાઓની મર્યાદા સાચવવા માટે પંદરથી પીસ ટુટ પાછળ રહીને ચાલવું જોઈએ. આ રિવાજ શહેરોમાંથી નાજૂદ થવા આવ્યો છે, પણ ન્હાનાં ગામોમાં હજી અમલમાં મૂકાય છે. કાઠીઆવાડમાં તો રૂઢિનાં બન્ધન ધણાં સખ્ત છે. એવાં પ્રતિકૂળ સ્થાનમાં રહીને આટલી ટૂટ લેવાની ધૃષ્ટતા કરનાર પ્રીતમલાલ લોકોને કેવો ઉચ્છ્રંખલ લાગતો હશે તેનો વિચાર કરી લેવો, આ બેઉનો સુધરેલી અથવા સુધરેલી કહેતાં આપણા આર્યવને હાનિ લાગતી હોય તો નવી દબનો પોશાક, તેમણે લીધેલી ટૂટ, તેમનો સંસાર એ સર્વ જોઇ લોકો તેમને વિષે હજાર પ્રકારની કલ્પના ચલાવતા અને કેટલીક વિચિત્ર ગપ પણ ફેંકતા કાંઈ કહે, “ એ લોકો તો ખ્રીસ્તી છે, એમને આપણી શેરીમાં ધર શા માટે આપવું જોઈએ ? ” ખીજે કહે, “ ના, ના, છે તે વાણીઆ પણ એમણે તો પુનર્જન્ન કર્યું છે, તેથી એવાં દૂર છે. ” ત્રીજે કહે, “ અરે ભાઈ ! એમને વળી નાત શી ને જાત શી ? ભાઈ કંઈ નાતનો હશે અને બાઈ કંઈ નાતની હશે ? ” આ પ્રમાણે એમના ગયા પછી એમની પાછળ આર્ય-ધર્મધૂરંધરો અર્થા કરતા. જ્યારે તેઓ રસ્તા પરથી પસાર થતાં ત્યારે જાણે કાંઈ નવીન જોવા જેવું હોય તેમ તેમને જોવાને માટે લોકો બારીએ અને ગોખમાં દોડી આવતા, કે જૂના જમાનાના ધરડાઓ તો ડોળા ફાડીને તેમની સામે જોઈજ રહેતા, અને તે મારા ધવા પછી પણ જાણે તેઓ મંગળ અથવા બુદ્ધરૂપિતિ ઉપરથી ન ઉતરી આવ્યા હોય તેમને દિગ્મુદ્ધ થએલા લોક, પોતાની ડોક દૃષ્ટ્યા કે લાગ્યા વગર જ્યાં સુધી ફરો શકે ત્યાં સુધી ફેરવી ફેરવીને તેમની પાછળ જોતા.

થોડા મહિના આ પ્રમાણે ચાલ્યું. પછી તો રોજનું થવાથી કાંઈ તેમના તરફ નજર ફેંકવાની છત્તા કરતું નહિ. વળી તેમના સદ્ગુણ, નમ્રતા, પરોપકાર વ્રતિ વગેરે શુભોચી ધોમે તેઓ આડોશી પાડોશીઓને પ્રિય થવા લાગ્યાં. શેરીના લગભગ દરેક કુટુંબમાં કાન્તા તથા તેના પતિને સન્માન મળતું હતું એવો એક પણ મદવાડનો કેસ ન હતો કે જ્યાં તેમણે જાતે જાહેર મદદ ન આપી હોય. તો પણ કેટલાક ધરડા લોક પ્રીતમલાલને કહેતા કે તમે રોજરોજ સાહેબ લોકની માફક દરવા જાઓ છો તે લોકોમાં સાદું નથી દેખાતું સુધારો એ રીતમાં બંદીને કરીએ તો હીક. પણ આ શિષ્યામયુ દેનાર ભલો બોળા હૃદયના વૃદ્ધ ગૃહસ્થની અવગણના ન કરતાં પ્રીતમલાલ હસીને પોતાનો દંમેયનો મધુર ઉત્તર આપતો

રોજની ન્હાની ન્હાની ભૂલો.

શારિરિક તેમજ નૈતિક બાબતોમાં ન્હાની ન્હાની ભૂલોનેજ ખડું મહત્વ આપવું જોઈએ. દાખલા તરીકે હાથી કદાવર જનવર છે ખરો પણ એસિલિ નામનો જંતુ જે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ એટલે અદૃશ્ય છે તેનોજ અવ્યાસ ચિકિત્સકો કરે છે કેમકે તેના સંસર્ગથી મનુષ્યજીવનને લાલ યા હાનિ થવાનો સંભવ છે; કદાવર હાથીના સંસર્ગથી નહિ. તેમજ લાખો કુરોડો રૂપીઆની સખાવતો કરનાર તરફ આપણે અચંબા અને માનની લાગણીથી જોઈએ છીએ, પરંતુ ગરીબ લોકો તેમની રોજની જિંદગીમાં ન્હાના ન્હાના જાતિભોગ આપે છે, તેનેજ ખરેખરાં દાન કહેવાય અને તેમના વડેજ જિંદગીમાં મિદાશ આવે છે. તેજ પ્રમાણે મનુષ્ય જે ન્હાની ન્હાની ટેવો પાડે છે તે વડેજ તે સુખી યા દુઃખી થાય છે અને તેવી ટેવો વિષે હું નીચે પ્રમાણે વિવેચન કરવાનો પ્રયાસ કરું છું.

એવી ઘણી ટેવો એપરવાઈથી પડી જાય છે. કેટલીક શારિરિક અને માનસિક નબળાઈ સૂચવે છે. કેટલીક ખોટી ફેશન તથા અસુક માણસના મનના તરંગમાંથી જન્મે છે. ખડું અને ખોટું કામ જેઉ સરખાં સહેલાં હોય છતાં ખોટા કામ તરફ વલણ કરવાની ઘણા મનુષ્યોની જ્ઞતિ હોય છે તેથી પણ કેટલીક માઠી ટેવો બંધાય છે. કારણ ગમે તે હો પણ પરિણામે તો શરીર અને મનને જેઉને હાનિ થાય છે.

એક મોટી સામાન્ય કુટેવ ચાલતાં અગર બેસતાં ખૂંધાં વળવાની છે. કેટલાક માણસોને આ કુટેવ ફક્ત આજસને લીધેજ પડેલી છે. કેટલાકને રનાયુની નબળાઈથી લાગુ પડેલી છે. પરિણામ એ આવે છે કે કરોડ મરડાઈ જાય છે, શરીર સમતોલ રહેતું નથી, મગજમાં લોહીને જવાના માર્ગને નડતર થાય છે, શ્વાસ ભેવાના અવયવો પર દબાણ આવે છે અને પાચન ક્રિયા બગડે છે. આ કુટેવવાળો માણસ થોડા વખતમાં દિક્ષિા અહેરાને, દુર્બલ અને હેરાશકાશ વગરનો થવા માંડે છે. પાચન શક્તિ બગડવાથી શરીરને જોઈએ તેવું પોષણ મળતું અટકે છે એટલે થોડા વખતમાં તેનું શરીર નિર્બળ થાય છે અને બાધિનું પર થાય છે.

એક લેખક લખતી વેળા શરીરને જેવી રીતે રાખવું જોઈએ તેવી રીતે રાખીને લખવાની કાળજી રાખતો નહોતો. તેને ખૂંધા વળવાની ટેવ થોડા વખતમાં સળંગ પડી ગઈ. તેથી ઉપર ગણાવ્યા તેવા બાધિ તેને થવા માંડ્યા. ડાક્ટરોની દવાઓ ખવાય તેટલી ખાધી પણ કંઈ વળ્યું નહિ. તેના એક મિત્રને તેના મંદવાડનું ખડું કારણ સમજાવ્યું. તેણે તેને માટે પટા બનાવ્યા કે જે પહેરવાથી ટટાર બેસવાની કે ઉસા રહેવાની ફરજ પડે. આઠ દિવસમાંજ તેની ચાલવાની રીતમાં તફાવત જણાયો. થોડે થોડે વખતે પટાને વધારે વધારે તંગ કરવામાં આવ્યા. એમ કરતે કરતે તેના આરોગ્યમાં દિવસે દિવસે સુધારો થવા લાગ્યો. જે મહિનામાં તેની ખૂંધા ચાલવાની ટેવ નાબૂદ થઈ અને તેનું શરીર હવે મજબૂત છે અને તે સીધો ચાલી શકે છે.

ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે આપણું શરીર એક યંત્ર છે. તેનો એક ભાગ વધારે

એછા નમાવ્યાથી ગુરુવાકર્ષણની અસરને લીધે શરીરમાં એક પ્રકારની વિક્રિયા જરૂર થવા મારે છે. જેમ ધડિયાળને વાંકું ટાંગવાથી કાંતો તે બધ પડે છે અગર તેના વખતમાં ફેર પડે છે તેમ શરીરમાં પણ થાય છે. હૃદય અને ફેફસાંને જલદી અસર થાય છે. આથી કરીને શરીરની સમતોલ રિયતિ નહિ સાચવતેરા લોકોને ક્ષય રોગ તથા હૃદયના વ્યાધિ લાગુ પડે છે. સાધારણ ડાક્ટરો ખરૂં કારણ સમજી શકતા નથી તેથી તેમની ઉપર ઉપરની દવા નિષ્ફળ જાય છે. એવા પણ કેટલાક કેસ જોવામાં આવે છે કે જેમના ક્ષયરોગ (અલ્બર્ત શરૂઆતની અવસ્થામાં) માત્ર ટટાર ચાલવાથી થોડા મહિનામાં મટી ગયા છે શરીર સમતોલ રિયતિમાં ઉભું છે કે નહિ તે જાણવા માટે એક મોટા આરસા આગળ મોઢાની એક બાજુ દેખાય એવી રીતે ઉભાં રહેવું. પછી ત્રાસી આખે પોતાના શરીર તરફ જોવું. જો જોઈએ તેવી રીતે ઉભા રહ્યા દરો તો તમારા માથાના સાથી ઉપરનાં ઉપરનાં ખિન્નુથી દોરેલી કલ્પિત લીટી લંબાવનાં તે તમારા કાનનું છિદ્ર, ખભો, સાથળ, પગની ઘૂંટી એટલા અવયવો ઉપરથી પસાર થશે. જો તેમ ન થાય તો સમજવું કે શરીર સમતોલ નથી.

ખીજ એક કુટેવ આગગાડીમાં અગર સતાં સતાં વાંચવાની છે. તે પણ કેટલીક વિક્રિયાને ઉત્પન્ન કરે છે જો પ્રકાશ દીવાનો હોય અને તે પણ જો સારો ન હોય તો નુકસાન વિશેષ થાય છે. આગગાડીના આંચકાને લીધે આંખના સ્નાયુઓને વારંવાર ફેંકસ (કેન્દ્ર) બદલવું પડે છે તેથી તે જલદી થમિત થઈ જાય છે. તેમાં જાંબા પ્રકાશને લીધે વિશેષ થમ પડે છે. જો લોકો આગગાડીમાં વાંચવાનું મૂકી દે તો અશ્માવાળાના ધધાને થોડું નુકસાન થાય ખરૂં જે લોકો આગગાડીમાં નથી વાંચતા તેમને નેત્રનું કેમ રક્ષણ કરવું તેની ખબર ન હોવાથી તેઓ પણ કેટલાક કુદરતના નિયમોનો ભંગ કરે છે અને આંખ ખગાડે છે રાત્રે વાંચવા બાબત એક સમાન્ય સૂચના એ છે કે દીવાની સામે જોસવું નહિ પણ દીવાનું અજવાળું ચોપડી ઉપર પડે અને આંખ ઉપર અંધારું રહે એ રીતે દીવાને પોતાની પાછળ રાખીને વાંચવા જોસવું.

કેટલીક કુટેવો જાનનંદુની ચોક્કસ નબળાઈથી, અથવા પોતાને માટે તથા પોતાના તરફ જોનાર માટે માનની લાગણી એછી હોવાથી લાગુ પડે છે. દાખલા તરીકે લોકોના દેખતાં નાક ખોતરવું, આંખમાંથી પીચા કઢાડવા, દાંત ખોતરવા, નખ કરડવા, માથું ખજવાળવું, ખુરશી પર જોડા હોય ત્યારે જૂની જૂની રીતે પગ દલાવવા, મોઢામાં કાંઈ ન હોય છતાં ચાવવા દોષએ એમ કાચું દલાડવું, મૂજ કરડવી, કાન ખોતરવા, શુભ ભાગ નજીક ખજવાળવું, જોડાનાં જોડાતાં કપાળ પર કરચલીઓ પાડવી, અગર મોઢાં ખગાડીને જોવવું, વાગે વાગે ભમરને નાચી ઉડી કરવી, આંખ મચમચાવવી, આંગળીઓના કમકામ દોષથી એવી એવી અને દલાવવા જેવી કુટેવો લોકોમાં જોવામાં આવે છે.

નાક ખોતરવાની અગર મોઢાં આંગળી ધાવવાની કુટેવ ન્દાનાં ખાગકાની બાબતમાં કદાચ દરજીજર કરી શકાય. પણ પ્રજા ઉંમરના લોકો એકાન્તમાં નહિ પણ ચાર માણસના દેખતાં નાકમાંથી ચીપડા કઢાડે અગર કાનમાંથી મેલ કઢાડે અને તેને બીંત

પર, ખુરસીપર અગર ગાદીએ લૂંછે એ કેવું હસવા જેવું છે ? આ કુટેવ ઘણી ભયંકર નથી અને છોડવી પણ મુશ્કેલ નથી. માત્ર એ કુટેવને વશ થએલા લોકોએ મનપર કાણુ રાખવો અને આત્મગૌરવની ભાવના કેળવવી. અલ્પબત નાક, કાન સાફ તો રાખવાં જોઈએ પણ તે એકાંતમાં કરવાં જોઈએ. નાક, કાન સાફ કરીને બહાર જવું જોઈએ.

કેટલાકને એવી કુટેવ પડી હોય છે કે વાત કરતાં કરતાં અમરથા હાથ ઉંચા નીચા કરે છે, આંખો મોળે છે, કાટનો કાલર જાણે બરાબર ન હોય તેમ તેને સુવ્યવસ્થિતા કરવા મંડી જાય છે. આ કુટેવનું કારણ મનઃસ્થિતિની નબળાઈ છે. વાત કરતાં થતા ગભરાઈને લીધે હાથ કાંઈ ને કાંઈ નિબ્રપ્યોજન ક્રિયા કરવા લાગે છે. એવા લોકોને માટે મનોબળની જરૂર છે. તેમણે મનને સાવધાનતાથી દૃઢ રાખવું જોઈએ.

નખ કરડવાની એક ઘણીજ ગંદી અને હસવા જેવી કુટેવ લોકોમાં જોવામાં આવે છે. શક્તિર લોકોનો એવો અભિપ્રાય છે કે શરીરને અગર મનને કાંઈ બધા થવાથી મનને દુઃખના વિષયમાંથી ખીજ દિશાએ વાળવાનો આ પ્રયત્ન છે. આમાં કાંઈક સત્ય પણ છે. દાખલા તરીકે આંગળીને કાંઈ વાગે છે અગર તેને ચીપડી બીડાય છે ત્યારે કુદરતી રીતે લોકો તે આંગળીને દબાવે છે અગર દાંતવડે હળવેથી કરડે છે. એટલે એક દુઃખને ખીજ દુઃખવડે રદ કરે છે. તેજ પ્રમાણે નખ કરડનાર મનની નિર્બળતાને લીધે થએલા ચીડવાટથી નખ કરડીને મનને ભૂલાવામાં નાંખે છે.

આ કુટેવને કાંતો મનના દૃઢ સંકલ્પથી દૂર કરી શકાય. મનને સખ રીતે આગા કરવી કે દબેથી નખ કરડવા નહિ. તો પણ જૂની ટેવના બળને લીધે આંગળી મ્હોં લાણી જશે પણ તે વખત પોતાનો અસલ સંકલ્પ યાદ કરીને વૃત્તિને દબાવવી. આમ બે ચાર વખત દબાવ્યાથી ટેવનું બળ નરમ પડતું જશે અને તેને જીતવાનું કામ સહેલું થતું જશે. જેમનામાં આવું મનોબળ ન હોય તેમણે આંગળીના ટેરવાં ઉપર થોડા દિવસ સુધી એળાઓ ચોપડી રાખવો. એળાઆની કડવી, ઉગ્ર વાસને લીધે આંગળીને મ્હોંમાં મુકતાંજ અણગમો પેદા થશે અને તેથી અભ્યાસ એજો થતાં નખ કરડવાની ટેવ રદ થશે. નખ કરડવા એ કેટલું ગંદું કામ છે ? નખમાં ભરાયેલો મેલ અને ખાસ કરીને ડાઘા હાથના ભરાઈ રહેલી સુગંધયુક્ત વસ્તુને મ્હોંમાં દાખલ કરવી એ કેવું મજેનું કામ છે ? જોનાં નખને વધવા દેવાજ ન જોઈએ. બે ત્રણ દિવસે કાપી નાંખવા અગર વધવા હોય તો બ્રશ અગર કાંઈ ઝીણી વસ્તુથી સાફ કરી નાંખવા.

પગ પર પગ ચડાવીને બેસવાની પણ એક સામાન્ય કુટેવ છે. વૈદ્યકીય મત એવો છે કે તેમ કરવાથી આંતરડાં, પેદું, તથા પગના નીચલા ભાગમાં લોહીનું અભિસરણ મંદ થાય છે અને તેથી કેટલાંક દર્દ થવા પામે છે.

માથું ખજવાળવાની એક નાપસંદ કરવા જેવી ટેવ છે. આ ટેવ પડવાનું એક કારણ માથાની અસ્વચ્છતા છે. માથાને ગેજ સાણુ, અગર ચરીફ અને ગરમ પાણીથી સાફ કરવું જોઈએ અને દિવસમાં એક બે વખત ઝીણી કાંરાકી વતી એળાવું જોઈએ તેમ ન કરવાથી વાળના મૂળ આગળ મેલ બાગે છે અગર માથામાં ઉંદરી થાય છે.

તેથી વારંવાર ચળ આવે છે અને ખજવાળવાની જરૂર પડે છે. બીજું કારણ નખ કરડવાની પેઠે મનનો ઓડવાટ છે. ઘણીવાર માણસ મૂંઝાય છે અગર તેનું ચિત્ત જ્યારે વ્યગ્ર હોય હોય છે ત્યારે તે માથું ખજવાળે છે. વાંદરાની માફક માથું ખજવાળતો માણસ ઘણો દસવા જેવો દેખાય છે.

દાંત ખોતરવાની કુટેવ વિષે એટલું કહેવાનું બસ થશે કે તે ખરૂં જોતાં કુટેવ નથી. જમ્યા પછી દાંતના પોલાણમાં ભરાઈ રહેલું અન્ન ઝીણી દાંતખોતરણીથી કાઢી નાખવાની જરૂર છે. પણ કુટેવ ક્યારે કહેવાય છે કે ચાર મહિસના રેખતાં ગમે ત્યાં, વખત બે વખત મ્હોં પહોળું કરીને માણસ દાંત ખોતરવા મડે ત્યારે. વારે વારે દાંત ખોતરવાથી દાંત વચ્ચેનું પોલાણ વધતું જાય છે. દાંતના પાળીઆં આખાં થાય છે. તેથી દાંતને જલદી સડો લાગે છે તેથી દાંત ખોતરવાની જરૂર વધે છે. કેટલાકને જીભ વડે દાંત ચૂસવાની ટેવ હોય છે. તે પણ તેટલીજ નુકસાન કરે છે.

ઉપર વર્ણવી તે અને બીજી એવી ન્હાની મ્હોટી કુટેવોનાં આપણે બે કારણ જોયાં. એક તો મનની નયજાણ અને બીજી લોકો આપણી કેવી કિંમત કરશે તે તરફ દુર્લક્ષ, આ બેઉ કારણ સાધારણ મનોગણ અને કાળજી વડે થોડા સમયમાં રદ કરી શકાય છે. જેઓ પોતાને સન્માનને પાત્ર સદગૃહસ્થ સમજતા હોય તેમણે પોતાનામાં એવી કેાજ કુટેવ ધુસી ગઈ છે કે નહિ તે ધ્યાનથી તપાસવું જોઈએ અને જો હોય તો તેને જેમ અને તેમ ત્વરાથી રદ કરવી જોઈએ.

સ્વાગત મંદિર.

આર્યસિંધેકઃઅથવા હિન્દુસ્તાનનો વૈદરાજ પૂર્વાધ તથા ઉત્તરાર્ય. પ્રકાશક સસ્તું ૧૧ વર્ષક કાર્યાલયમુખર્થ અને અમદાવાદ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦) આ પુસ્તકના લખ-
આયુર્વેદ મહોપાધ્ય શંકર દાજી શાસ્ત્રી પદે છે. અને તેમણે ઘણોજ શ્રમ લઈ તેને તૈયાર કર્યું છે. આથી તે જનસમાજમાં લોકપ્રિય થઈ તેની બે આવૃત્તિઓ પણ ખપી ગઈ છે. તેથી તેની ત્રીજી આવૃત્તિ આ સંસ્થા તરફથી પોતાના સસ્તાપણાના ધોરણને અનુસરીને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે. આ પુસ્તક દરેક ગૃહમાં સંગ્રહ કરવા લાયક છે. સુંદર છાપ સારા કાગળ પાકું સોનેરી પુઠું અને મોટાં કદનાં ૪૯૬ ૧૪ હોવા છતાં તેની કિંમત ફક્ત રૂ. દોઢ રાખવામાં આવી છે. આ પુસ્તક તેમજ આ સંસ્થાના બીજાં દરેક પુસ્તકો આ પત્રની ઓફીસમાંથી પણ મળી શકે છે.

(૨) સ્વામી રામતીર્થ ભાગ. ૧ થી. ૫ નું મોટું પુસ્તક (પ્રકાશક સસ્તું સાહિત્યવર્ષક કાર્યાલય અમદાવાદ મૂલ્ય સોનેરી પાકું પુઠું રૂ. ૧-૪-૦) સસ્તા સાહિત્ય તરફથી ચાલતી વિવિધ ગ્રંથમાળા દ્વારા પ્રસિદ્ધ થઈ ગયેલા સ્વામી રામતીર્થના ઉપદેશોના

એકથી પાંચ ભાગ આ પુસ્તકમાં છપાવવામાં આવ્યા છે. આ પુસ્તકના જેટલાં વખાણ કરીએ તેટલાં જોઈ છે. સસ્તા સાહિત્યની કીર્તિને આટલી બધી પ્રસરાવનાર જો કોઈ પણ મુખ્ય સાધન હોય તો તે આ સ્વામી રામતીર્થના પુસ્તકોજ છે. જનસમાજમાં આજે સર્વ સ્થળે તેનાં વખાણ થાય છે. જે મનુષ્યને પ્રગતિ પ્રિય છે, જેને પોતાની તેની તે સ્થિતિમાં પડી ન રહેતાં આગળ વધવું છે તેવા મનુષ્યોની પાસે તો આ પુસ્તક અવસ્મ કરીને હોવુંજ જોઈએ.

(૩) વીણા માસિક પત્રનાં રા. રા. સુનીલાલ જયશંકર જોષા, નૃસિંહાશ્રમ-વડોદરા વાર્ષિક લેવાજમ રૂ. ૧-૮-૦ પોષ્ટેજ સાથે આ માસિક પત્ર ગત કાર્તિક પૂર્ણિમાથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવ્યું છે. તેનો પ્રથમ અંક જેતાં તે તેનાં ઉજળા લવિષ્યની ઝાંખી કરાવી આપે છે. ઉત્તમોત્તમ લેખોથી વિભુષીત થઈ તે દરમાસે નિયમિત પ્રસિદ્ધ થશે તો વિશેષ ફલાવાને પામી શકશે એ નિશ્ચય છે.

(૪) વાર્તાવૃક્ષ (લેખક રા. રા. ધનશંકર હીરાશંકરનિપાકી. ૦/૦ ગુજરાતી પ્રેસ મુંબાઇ મૂલ્ય ૦-૧૨-૦) આ એક વાર્તાનું પુસ્તક છે. વાર્તાઓ આજના સમયમાં પુષ્કળ લખાય છે અને તેમાં ધણી ખરી વાર્તાઓનો ઉદ્દેશ મુખ્યત્વે કરીને વાંચકોને રાજસી અથવા તામસી આનંદની અથવા શૃંગારની વાત કરી થોડો સમય રસ પડાવવાનો તેના લેખકો રાખે છે પણ આટલામાંજ કોઈ વાર્તાના ઉદ્દેશની સમાપ્તિ થઈ જતી નથી. વાર્તાનો ઉદ્દેશ મનુષ્યને એકસી ગમ્મત નહિ પણ ગમ્મતની સાથે જ્ઞાન આપવાનો હોવો ઘટે છે. જે વાર્તામાં જ્ઞાન નથી અને માત્ર વાંચનારનું મન ખુસ થાય એવા બે ચાર ગપાટા ફાંકવામાં આવ્યા હોય છે તે વાર્તા સંજ્ઞિત પાત્રજ નથી. પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં લેખક તરફથી આ મહાવના ઉદ્દેશને લક્ષમાં રાખી વાર્તાઓ લખવામાં આવી છે. અને તેથી તે મહિલી એક એક વાર્તા સારી છે. પુસ્તક એકંદરે વાંચવા યોગ્ય છે.

(૫) ગુજરાતી પંચતો દિવાળીનો ખાસ અંક (પ્રકાશક રા. રા. સોમાલાલ મંગળદાસ શાહ. પાંચકુવા અમદાવાદ. છૂટક અંકનું મૂલ્ય આઠ આના) ગત દીવાળીના સુપર્વ નિમિત્તે આ અંક રા. સોમાલાલ તરફથી પ્રકટ કરવામાં આવ્યો છે. અનેક વિવિધ વિષય ઉપર લખાવેલા વિદ્વાનોના ઉત્તમ લેખોથી આ અંક ખાસ વિચારવા યોગ્ય થયો છે. આવા અંકો પોતાની લાયજેરીમાં અવસ્થ રાખવાની જરૂર છે.

સ્થળ સંકાયથી બીજાં પુસ્તકોનું અવલોકન આવતા અંકમાં આવશે.

તમારું આરોગ્ય તમારાજ હાથમાં.

તમારા શરીર ઉપર તમારા મનનો કુલ અખિતવાર છે. મનદ્વારા જે જે વ્યાપાર થાય છે-પછી તે ઈરાદા પૂર્વક થયા હોય અગર અનાયાસે થયા હોય-તોપણ તેની અસર શરીર ઉપર થયા વગર રહેતી નથી. નીતિબ્રષ્ટ, મક્કિન વિચારોને 'મનમાં' સ્થાન આપ્યા-થી અલ્પ સમયમાં જ શરીર રોગનું ઘર થાય છે અને કેવળ જોખું બની જાય છે. તેથી ઉલટું 'સુંદર અને આનંદજનક વિચારના' સેવનથી શરીરને યોગ્ય અને સ્નાન્દ્ય પુનઃ પ્રાપ્ત થાય છે.

ઈન્દ્રિયોની અન્ય બાબતોની પેઠે આરોગ્ય અને વ્યવસ્થા મૂળ પશું વિચારમાં જ છે. નિર્માલ્ય વિચાર હમેશાં નિર્માલ્ય શરીર દ્વારા જ પ્રકટ થાય છે. ધોસ્તીના વિચારોથી ઘણી-વાર તાત્કાલિક મરણ નિષ્પન્ન્યું છે અને તાત્કાલીક નહિ પણ ધીમે ધીમે તો હૃન્નરો, લાખો મનુષ્યો ભયના વિચારોથી મરણ તરફ ધસડાતાં જાય છે. જે સોઢા હમેશાં મંદવાડથી ખેંધા જ કરે છે, હમેશાં મદવાડના જ વિચારો સેવે છે, અભરાધ પર મૂંઢલા દવાઓના ખાટલાથી માંદગીનું જ ચિત્ર મનપ્રદેશમાં ખડું કરે છે તેઓજ હમેશાં માંદા બેઢલા પડે છે. ચિન્તાથી પણ શરીર નિઃસત્વ થાય છે એટલે વ્યાધિ તેને તરત લાગુ પડે છે. અશુદ્ધ વિચારોને આચારમાં ન મૂક્યા હોય તોપણ કેવળ વિચારોને હૃદયમાં લાખો કાળ સેવ્યાથી જ જ્ઞાનતંત્રુઓ નાકોવત યથ જાય છે.

ઉજ્જવલ, શુદ્ધ અને સામર્થ્ય યુક્ત વિચારોથી બળવાન અને તેજસ્વી શરીર બધાય છે. શરીર અત્યંત મૃદુ અને સસ્કારમાલ્ય છે. જેવા વિચારોના સસ્કાર તેના ઉપર પાડવામાં આવે તેની રિયતિને તે ધારણ કરે છે, અને જેવા વિચારોને નિરંતર સેવવાનો અભ્યાસ પડ્યો હોય છે તેવું જ શરીર ધ્યાય છે.

જ્યાં સુધી અશુદ્ધ વિચારોને મનમાં સ્થાન છે ત્યાંસુધી રૂધિર અશુદ્ધ રહેવાનું જ. સાસાપારિલાની સેંકડો શીશીઓથી રૂધિરને પૂરેપૂરી અને કાયમની શુદ્ધિ મળવાની નથી. અંતરને શુદ્ધ કરો એટલે શરીર થોડા સમયમાં એની મેળે શુદ્ધ અને સુંદર બની જશે. તમારા શરીરનો વધારે અગત્યનો ભાગ તમારી અંદર રહેલો છે. જેમ ઝાડનું મૂળ જ-મીનમાં અદૃશ્ય રહેલું છે તેમ તમારા શરીરનું મૂળ તમારી અંદર છે એ મૂળને પકડો-જેને જેવું નેષ્ટએ તેવું બનાવો. શરીર તો એની મેળે ઈચ્છાનુસાર યથ જશે.

દવાઓથી, પૌષ્ટિક વસાણાથી શરીર સુદૃઢ થશે નહિ. ખોરાકમાં ફેરફાર કરશો પણ રૂધિરમાં ફેરફાર નહિ કરો તો તેવા ને તેવાજ રહેશો. વિચારને શુદ્ધ રાખશો તો તમારી આસપાસ એવું બળવાન વાતાવરણ બંધાશે કે દરદના જંતુઓ તમારા શરીરમાં પ્રવેશ કરી શકશે નહિ.

તમારા ગામમાં પ્લેગ, કોલેરા ઇ. તો ઉપદ્રવ થાય ત્યારે જેટલી કાળજી તમે ધરને યોજખું રાખવામાં રાખો છો, પાણીને ઉકાળીને, ગાળીને પીવામાં લક્ષ આપો છો તેટલું લક્ષ વિચારોને પવિત્ર રાખવામાં રાકજો. દરદના વિચારોથી દરદ તમારા તરફ જેઆપ છે અને તમારું શરીર દરદને મહણ કરવા યોગ્ય થાય છે. કદિ દરદનો વિચાર લાવતા ના પેટંટ દવાઓ નજર આગળ રાખતા ના. તેમને વારેવારે જોયાથી વ્યાધિના વિચાર મનમાં ઉત્પન્ન થાય છે અને વિચાર પેદા થયા એટલે વ્યાધિને શરીરમાં દાખલ થવાનો પણ સુયોગ થાય છે. માટે કદાચ તમારા આખા ગામમાં પ્લેગ ચાલતો હોય, તમારી આજુબાજુના માણસો મરતાં હોય તેવામાં જો તમારે તેવા જંતુવાળા સ્થાનમાં રહેવાની ફરજ પડે તો મનને મજબૂત રાખજો, મનને શુદ્ધ રાખજો. હમ્મેશ આરોગ્ય અને બળ-

ના જ વિચાર સેવજો. જો જરાક મન ડગમગાવ્યું તો જરૂર તમે વ્યાધિને શરીરમાં દાખલ થવાનું દાર ખુલ્લું કરશો. તમારામાં એટલી દૃઢતા ન હોય તો વેળાસર લાયકારેલી જગ્યાએથી દૂર જતા રહેજો.

તમે જાતુંથી ડરો છો? જાતુંને જ્યાંસુધી તમારા મનની નબળાઈ, વિચારની અપવિત્રતા પોષણ નહિ આપે ત્યાંસુધી ખારણા આગળ રખડો. ચોર જેમ ફર્યાં મારે છે તેમ જાતું ફર્યાં જ મારશે. ખારણું ઉધાડતા જ નહિ. જ્યારે તમે લયના વિચાર લાવો છો. ત્યારે તમારા મનપ્રદેશનું દાર ઉધડે છે. ત્યારે જાતું તમારા શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે, લયના વિચારથી નબળા થએલા તમારા જ્ઞાનતંતુ તેને ધકકે મારીને બહાર કઢાવી શકતા નથી. માટે જાતુંને શરીરમાં સ્થાન આપવું યા ન આપવું એ તમારા જ હાથમાં છે.

તમને ડાકારો ડરાવે તો કરશો નહિ. દુનિયામાં અડધો રોગ ડાકારો અને બહાર ખખરીઆ દવાઓવાળા ફેલાવે છે. તેઓ જગતમાં વ્યાધિ, દુઃખ, નબળાઈના વિચારો ઉત્પન્ન કરે છે અને નબળાં મનુષ્યોમાં એ વિચારો સ્થાન પામે છે તેથી ક્રમે ક્રમે એ વિચારો બળવાન સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. જો તમારા શરીરના અંદરના કાટ-કિલ્લા મજબૂત હશે તો બહારનો ઉપદ્રવ તમને કશી અસર નહિ કરે.

અમે એક મહા બળવાન મનોબળવાળા, ઉચત ચરિત્રવાળા આત્માને જોયો છે. તેનો એક મિત્ર ક્ષયરોગથી પીડાતો હતો. તે વિચારને બધાંએ છોડ્યો હતો. એપ લાગવાના લયથી કાંઈ તેની પાસે જતું નહિ તેની શ્વાસની દુર્ગન્ધ બેસી હતી. આટલું છતાં તેને પેલા ઉદાર આત્માએ પોતાના જ આરગ્રમાં રાખ્યો. રાત્રે પોતે તેની નજીક સૂતો હતો. તેનું હૃદય એટલું પ્રેમથી ભરપૂર હતું કે તેનામાં બધું અને શંકાને સ્થાન ન હતું. તેને તો માત્ર દરદીને કેવે પ્રકારે સહાય અપાય એ જ મુખ્ય વિચાર હતો. તેની પાસે પીયદાની નહતી તેથી તે દરદીનો બળગમ પોતાના હાથમાં જ ઝીલતો અને બહાર નાખી આવતો. આટલું છતાં તેને ક્ષયરોગ લાગુ પડ્યો નહિ જો તમે સ્વતંત્રપણે વિચાર કરી શકતા હો તો વિચાર કરો એને રોગ કેમ લાગુ ન થયો? કેમ સઘળા જાતુંઓ એની આગળ નિઃશ્વેષ યથ ગયા કારણ કે તેના મનના કાટ કિલ્લા મજબૂત હતા તેથી જાતું રૂપી ચોરથી પ્રવેશ થયો નહિ. તેનું મન પ્રેમ અને દયાથી ભરપૂર હતું. એવા વાતાવરણમાં કુદ જાતું છતી શકતો નથી.

આખા લેખનો સારાંશ બે સિદ્ધાંતોમાં સમાવી આ વિષય પૂર્ણ કરવામાં આવે.

(૧) તમને જો હાલ કાંઈ વ્યાધિ હોય તો તે તમારા અપવિત્ર વિચારનું પરિણામ હોવું જોઈએ. વિચારને પવિત્ર કરો એટલે વ્યાધિ આપોઆપ મટી જશે તેમ કંઈ છતાં મટે તો પછી ખુશીથી બીજી દવા લેજો. પણ પહેલાં તમારા વિચારને તપાસી તમારી ચેકિત્સા જાતે જ કરજો.

(૨) જો તમારી આસપાસનું વાતાવરણ એરી જન્ટુવાળું હોય તો તમારા હૃદયને વેશેષ કાળજીથી પવિત્ર રાખજો. આરોગ્ય અને બળના વિચાર સેવજો. હમેશાં તમે બળવાન છો અને તનદુરસ્ત છો એવી લાવના કરજો. તમારૂં શરીર બળવાન હોય એવું તમારૂં પોતાનું ચિત્ર દેખજો અને તેનાજ વિચારમાં મસ્ત રહેજો* સર્વે જના નિરામયાઃ મવન્તુ ।

* વિશેષ સાંસ્કૃતિક ચર્ચા માટે “પ્રાણાયામ” તથા હમણાં પ્રગટ થનાર “પ્રાણચિકિત્સા” એ બે પુસ્તકો જોવાં.

બળ પ્રાપ્તિ ચિકિત્સા. આરોગ્ય.

ખરા જિજ્ઞાસુ અને અધિકારીઓને જ માટે.

કુદરતના અનંત શક્તિસંદારમાંથી કેવળ સંકલ્પના બળથી અખૂટ શક્તિનું આકર્ષણ કરીને પૂર્ણ આરોગ્ય પ્રાપ્ત કરવાની તથા દીર્ઘ કાળ સુધી યૌવન જાળવી રાખવાની કળા. યોગ વિદ્યાના આધારથી અને જાતિ અનુભવથી લખાઈ છે. આપા સરળ છે. અને ક્રિયાઓ કેવળ માનસિક છે. દરેક જણ પુસ્તક વાંચતાં જ એમલમાં મુકી શકે છે.

રચનાર—સ્વામી વિજ્ઞાન ભારતી. મધ્ય માત્ર ટપાલ ખર્ચ સાથે ત્રણ આના. મળવાનું ઠેકાણું:—ચંદ્રપ્રકાશ ઑફિસ, ભાગાતળાવ સુરત

તા. ક. ગ્રાહકોની યોગ્ય સંખ્યા થયા પછીજ પ્રકટ કરવામાં આવશે. આ પુસ્તક માત્ર તેનો ઉપયોગ કરે તેવાઓ માટેજ છે. જેમને લેવાની ઈચ્છા હોય તેમણે નામ નોંધાવવાં. પૈસા મોકલવાની જરૂર નથી.

ચંદ્રપ્રકાશ મિત્રમંડળ.

આ મંડળ સ્થાપવાનો હેતુ ચંદ્રપ્રકાશના પ્રવર્તકો અને ગ્રાહકો વચ્ચે મૈત્રીભાવ બાંધવાનો તથા એક થીજીને લાભ આપવાનો છે.

આ મંડળમાં દાખલ થયા માટે કોઈ પણ પ્રકારની ફી કે લવાજમ ભરવું પડતું નથી. ઉલટું લાભ સારો છે.

સોળ કરતાં વધારે વપનો કોઈપણ માણસ દાખલ થઈ શકે છે.

 સમાસદનું કર્તવ્ય પોતપોતાના ગામમાં તથા જ્યાં લાગવગ હોય ત્યાં અમારા તથા પુસ્તકનો લાભ લઈ આચારમાં ચૂકવા જેવું હોય તેને આચરે તેવાની સંખ્યા વધારવી.

જે સભાસદો તરફથી અમને સારી સહાય મળી હશે તેમને મંડળના શુભેચ્છકો ગણીને તેમના નામ વર્ષ આખરે પ્રકટ કરવામાં આવશે. જેમના તરફથી સાધારણ સહાય મળી હશે તેમનો પણ જાહેર ઉપકાર માનવામાં આવશે.

વર્ષ આખરે નવા વર્ષના દિવસે દરેક સમાસદને તથા શુભેચ્છકને તેણે આપેલી સહાયના પ્રમાણમાં પુસ્તકો, કેલેન્ડર, ફેન્સી પેન્સીલ વગેરે રૂપમાં થયાશક્તિ બેટ આપવામાં આવશે. તેથી કૃપા કરી પોતાનું વર્ષારંભે પૂજન થએલું સ્વીકારવા વિનંતિ છે.

નામ નોંધાવવાનું ઠેકાણું:—

ચંદ્રપ્રકાશ ઑફિસ

ભાગાતળાવ, સુરત.

અન્યાઓને ખરી તંદુરસ્તી આપનાર

ઉત્તમ બાળામૃત.

ક્રીંમત શે. બા પોસ્ટેજ લુહુ આ બાળામૃત મુખ્ય શહેરમાં પંકાયેલાં બુના અને બાગીના બાળવેલ તુલસીરામ દુલ્લભરામથી આવવું આવેલું છે. એનાથી અન્યાઓના તમામ રોગો નાશ પામે તંદુરસ્તી આપે છે.

બનાવનાર ડૉ. જમીયતરામ લક્ષ્મીરામ ઇચ્છાધારીયા.

દે. વડગાદી મુંદરેજ સીવજીનો માલો-પોસ્ટ માંડવી, મુખ્ય તથા

૧. એન્ડે. રાંદેર-શુકલ જ્યેષ્ઠ પ્રેમરાંદર. પારેખ મહોલો.

૨. પાતાચંદ સુનીલાલની વખાર પારેખ મહોલો.

એન્ડે. રાંદેર-શુકલ જ્યેષ્ઠ પ્રેમરાંદર. પારેખ મહોલો.

મુરત ૧ ચંદ્રપ્રકાશ ઓશીસ બાગાનબાવ.

૨ ઝીણાભાઈ ભાઈદાસની વોસીંગ કંપની. ભાગા તળાવ.

બાળરક્ષક સોગઠી—એ તદ્દન નિર્દોષ વનસ્પતિથી બનાવેલી છે. અને તેથી તે અજીર્ણ, ખારી, વાવળી, તાવ, સસણી, આંકડી, બધેકાશ, ઉલ્લેહી, મરડો, કુમી-રોગ વિગેરે થયેલા રોગોને મટાડે છે. અને બાળકો સારા હોવા છતાં આપવાયેલાં કાંઈ તુલસીને નહિ કરતાં ઉપક્રા રોગથી બચાવે છે. બાળકોની તંદુરસ્તી જાળવવા ખાસ ઉપયોગી છે. ક્રીંમત આનો ચાર.

કામખાણુ ગુટીકા—શક્તિને માટે સર્વોપરી દવા છે. દરેક પ્રકારે થયેલી નબળાઈને દૂર કરી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે. ક્રીંમત ગોળી ૪૦)તોડા. સવા પોસ્ટેજ લુહુ.

માલીક—વેલ લીતમરામ દલપતરામને

એન્ડે. રાંદેર ૧ શુકલ જ્યેષ્ઠ પ્રેમરાંદર, પારેખ મહોલો.

૨ પારથી રસ્તમજી હેરમસજી, બગરમાં.

મુરત—ચંદ્રપ્રકાશ ઓશીસ, તથા વિષ્ણુ પરશુરામ દરિકર બંધરે, બાગા તળાવ,

૩ મનુ અને નાનુની કુો કણુપીઠ.

ડૉ. બાટલીવાળાની રામબાણુ દવાઓ.

૧ દરેક જાતનાં તાવ માટે "એન્થ્રેમીક્ટર" અને "એન્થ્રેપીલ્સ" આપના.

૨ "દરાજનો મલમ" એક દિવસમાં દરાજ, ખુજલી અને કાંઠા મટાડે છે. ફિજ્યા.

૩ "કોલેરોલ" ઉલ્લેહી, જીવાળ અને કોલેરાના જંતુનો નાશ કરે છે. કિ. શ. ૧૧

૪ "હેરદોન" સરેદ જાતને તદ્દન કાળા કરી ઘડપણમાં લુગાની બતાવે છે. કિ.શ ૩.

૫ "અંબરીલી ટોનીક પીલ્સ" શરીર સશક્ત બનાવવાને રામબાણુ દવાજન શરૂ.

૬ "કોંતલું મેન્ડેન" દાંતને મજબુત કરનાર મુગની મેન્ડેન કિ. આના ૮ તથા ૪.

આ દવાઓ દરેક બગરમાં મળે છે. નહિ તો લખો-ડૉ. બાટલીવાળા વરલી દાર-મુખાઈ

ગુજરાતીઓ અને ગુજરાતી સાહિત્યના નવમાત સંવા.

બળવતું શ્રેષ્ઠ માસિક પત્ર.

વાર્ષિક લવાજમ

રૂ. ૧-૧૦-૦ ભેટના

પુસ્તકના પોષ્ટેજ સાથે

વિવેચક. છે

હિન્દબહાર

રૂ. ૧-૧૪-૦

બંગાળી, મરાઠી, હિન્દી, અંગ્રેજી, તથા યુરોપ, અમેરિક, જાપાન વગેરે દેશની ભાષામાં પ્રકટ થતાં ઉત્તમ પત્રોમાંથી-લાપાંતરો કરીને આ માસિકમાં આપવામાં આવે છે. તે સાથે ગુજરાતના માનનીય વિદ્વાનોના લેખો પણ આવે છે. આ પ્રકારની ગોઠવણ ફક્ત આજ માસિકમાં કરેલી છે. દર માસે ઇનામી પ્રશ્નો પુછી મફત પુસ્તકો આપવાની યોજના ચાલુ થઇ છે. એટલે આહોકોને માસિક ઉપરાંત દર વર્ષે ૬૦૦ થી ૮૦૦ પાન સુધીનાં પુસ્તકો મળી શકશે દર વર્ષે ઉત્તમ ભેટ આપવામાં આવે છે. ચાલુ માસમાં આહક ચનારને ૧૯૧૩ ના વર્ષની ભેટ છુક પણ મળશે ૧૯૧૪ ના વર્ષની ભેટ છુક પણ તૈયાર છે. તમા આહક ન થયા હોય તો આજેજ આહક થઇ તુરત વી. પી. નો આરડર કરી દો, એટલે આજ સુધીના પાછલા અંકો અને ભેટ છુક વગેરે મળીને રૂ. ૧-૧૦-૦ નું વી. પી. કરવામાં આવશે હિન્દ બહાર માટે લવાજમ રૂ. ૧-૧૪-૦ નમુનાનું અંક માટે જે આનાની ટીકીટ ખીડી સિવાય મોકલવામાં આવશે નહીં બહારખર્ચનું ઉત્તમ સાધન છે. ભાવ પુછી લેજો.

સંપાદક 'વિવેચક'—લાહરસ—નાંદોદ.

અરેખીયનનામદસ જેવી રસીલી વાતોઆથી ભરપુર પુસ્તક.

“ખલીફનાં અફસુત પરાક્રમ” પૃષ્ઠ સંખ્યા. ૨૨૫ પાકું પુઠું. કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ પોષ્ટેજ ભુલું ‘અંદ્ર પ્રકાશ’ ના આહોકોને પોષ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ માફ થોડી કોપી સિલીકે છે તુરત મંગાવી લેજો.

હી. દા. દેશાઈ, લાહરસ—નાંદોદ.

તા. ક. સુરતના આહોકોએ ‘અંદ્ર પ્રકાશ’ ની ઓરીસમાંથી મંગાવી લેવી. પોષ્ટેજ વી. પી. ના જે આના ઓછા લવામાં આવશે.

તૈયાર છે!!! સત્વર મંગાવી લો!!! પાછળથી ખસ્તાશો!!!

તમારી પોતાની ઉન્નતી કરવા માટે સતત પ્રયત્ન કરનાર તમારા દેશના વિરલા પુરોનાં છવન ક્ષતોત્તનું પુસ્તક.

હિન્દનાં મહાન પુત્રોનાં કુંદાં છવન ચરિત્ર ભાગ-૧.

કિમોત ફક્ત જે આના પોષ્ટેજ અર્ધો આનો ચાર કોપી સામગ્રી હશે તોજ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે તે સવાખનાઓએ પોછની ટીકીટો ખીડવી તે દીક પડશે

બલરસપક-વિવેચક.

લીહરસ—નાંદો.

જગમસિદ્ધ લોકપ્રીય થયેલી જુની અને જણીતી દુકાન.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભાગી.

દે. જીખમેમન સ્ટીટ નં. ૨૧૦-૨૨૨.

જ્યાં દરેક કામમાં વપરાતાં સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના ચાકુ જમાનાને અનુસરતા મનપસંદ દાગીનાઓ મોટા જથ્થામાં તૈયાર રહે છે. તેમજ ઘરાકોની મરણ સુજળ ઓકીરથી બતાવી આપવામાં આવે છે. અને દરેક કામ અમારી પોતાની દેખરેખ હેઠળ અનુભવી કારીગરોના હાથથી લેવામાં આવે છે.

બહાર ગામના ઓકીરો તરફ પુરતું ધ્યાન આપી જલદીથી ઓકીરો તૈયાર કરાવી વી. પી. થી મોકલાવવામાં આવે છે તેમજ છટક વેરાત તૈયાર રાખવામાં આવે છે.

ભરૂસા લાયક ગેરંટી.

અમારે ત્યાંથી ખરીદેલા દાગીના જ્યારે ઘરાકોની મરણ બદલાવવાની થાય તે વખતે ફક્ત મજૂરી કાપી સોનાનો પુરો ભાગ મળે આપીએ છીએ.

અમારા કદરદાન શ્રાહકોને વિનંતી કરીએ છીએ કે દાગીના ખરીદવાની મરણ થાય તે વખતે પ્રથમ અમારી દુકાનની ભેટ લેવા મહેરબાની કરશો. જેથી તમોને દાગીના ખરીદ કરવામાં ઘણીજ સુગમતા જણાયે.

જુઓ ! જમાનાની વિચિત્રતા જુઓ

કરિયે છીએ તો અડાધખોરમાં ખપીએ છીએ અમારી દવાનું શુભ કથન પણ જમાનાનીજ વિચિત્રતા પોતાની દવા ખપાવેને મોટા મોટા વિશેષ વાપરી શુભ કથન કરવા બેસતું એ પણ જમાનાનું વિચિત્રપણું કારણ સત્યને છુ કરવા કથાની પણ જરૂર નથી.

આમ સમજીએ અમારી દવાને માટે કોઈપણ કહેવાનું મંડીવાળું છે માત્ર નડામ વગરની અમારી જાહેર ખર્ચ મારી જશે એવી પણ અમેને ધારતી નર કારણ લોકનું રહેતું નથી. એવી અમને પૂર્ણ ખાતરી છે. પરંતુ દરદીઓનાં લાને માટે એટલું ઉચિત છે કે:-

દરદાથી કટાણીને, થશે ન લેશ નિરાશ;

“રામબાણ” લેતાં થશે દર્દ સકળનો નાશ.

નિચેનાં દરદોને તેની અપૂર્વ શક્તિથી નશાડે છે સખ્ત માયાનો દુખાવો ત સરદી રાજખમ, સંધિવા, અજીણ પેટનો દુખાવો હાથ ગગલું જઝાંઝ જતું દાદાં દરદીઓને રતુ સમયે થતા દરદો જેવાં કે પેટનો દુખાવો પેદનો દુખાવો પાસાં દુખાવો બાળકોને તાવ, લસણ જતું સરદી વગેરે દરદો માટે અકશીર છે.

મુખર્ષ એજન્ટ,
વસનજી પરમાનંદ ચાઉવાલા,
કાલ્યાણદેવીરામ—મુખર્ષ.

શીશી ૧ ની કીમત માત્ર દસ આના.
મળવાનું કેઠાણું.

કેશવજી દેવચંદ. માલેક રામબાણ એ

સાહુકાર પેટ—મદ્રાસ.

ચમત્કાર ત્યાજ નમસ્કાર.

જ્યોતિષ્ય તત્ત્વસાર અને લવિષ્ય કૃષ્ણ દર્પણ.

જન્મોત્તરી, જન્મસાર, પ્રતોત્તરી, વર્ષકૃષ્ણ વિગેરે બનાવનાર તેમજ તપાસીને આખી જીવંતો વર્તાર કરી દરેક પ્રજાના ખુલાસા સાથે મનનું ધારણું પ્રત્યક્ષ રૂપે વગર કોઈ કહેનાર શ્રીચાને ગણે ધારણુ થવાની દવા મદત.

આઠમા આનાની ટીકીક મોકલી પ્રાર્થસલીષ્ટ મંગલો.

મેલાપ—૨૦ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૬.

જ્યોતિષી:—રેવાશંકર લવાનીશંકર.

૬૦ છાપરીઆશ્રી—સુરત.

રંજુન સમાચાર પ્રેસ

માંથી દર છુદવારે અને શનીવારે

મગટ થતું સુધી ગુજરાતી વર્તમાન પત્ર

રંજુન સમાચાર

જેમાં રંજુન શહેરની તથા બરમા ઇલાકાની બધી અગત્યની ખબરો, જાણવા લોગ કારટના ચુકાદાઓ, તથા સ્થાનિક વેપાર—ઉદ્યોગને લગતી જાણતો, કુતીયાની અને ખાસ કરીને હીંદુસ્તાનની ખબરો ઉપરાંત ઉદ્યોગ, ધાર્મિક, સામાજિક, નૈતિક વગેરે ઉત્તરિના માર્ગોનું અવલોકન અને ખાસ કરીને અવેરાતનાં ઉદ્યોગ અને વેપારને લગતા વીવેચા વખતો વખત આપવામાં આવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ

દેશાવરવાળાઓ પાસે રૂ. ૬૫,

શહેરવાળાઓ પાસે રૂ. ૪૦.

છુટક નહેલતા રૂ. ૦-૨-૦

રંજુન સમાચાર પ્રેસ,

ગલી નંબર ૨૭, ધર નંબર ૫૩-રંજુન.

એમ. એ. મામસા.

પ્રોપ્રાઇટર "રંજુન સમાચાર" પત્ર તથા

"રંજુન સમાચાર" પ્રેસ.

હિંદુ ઓશીસ—નાં ૪૨ ગંગી નં ૨૭-રંજુન.

નોટ—આખા બરમા ઇલાકામાં "રંજુન સમાચાર" ફક્ત એકલું એકજ

ગુજરાતી પત્ર છે એટલે બરમાની વસ્તીના ચોટા-ભાગની ગુજરાતી બાપા બોલતી

વેપારી પ્રજામાં જોડેર ખબરો ફેલાવવા માટે આ પત્ર એક ઉત્તમ ઉપયોગી સાધન છે.

અંદ્રપ્રદેશ ઓફીસ તરફથી પ્રકટ થએલાં નવીન પુસ્તકો.

આરોગ્ય.

આરોગ્ય સખી સઘળી માહિતી આપનાર. કુદરતના અદ્ભુત રહસ્યોને સમજાવનાર, દરેક વ્યાધિના ઉપાયો તથા પદ્ધતિથી દર્શાવનાર. ઉદામા, ઉલ્લી શોષ, મુગ્ધ તૈયાર કરેલું તદ્દન નવીન સચિત્ર પુસ્તક. મૂલ્ય ફક્ત દસ આના.

સંસાર દર્પણ.

સ્વ. બાબુ રમેશચંદ્ર દત્તની સુપ્રસિદ્ધ નવલકથા સમાજનો અનુવાદ 'સંસારનું' આ બેદુન ચિત્ર દર્શાવનારી રસમય નવલકથા પાકું પૂઠું સોનેરી નામ સાથેના પુસ્તકની કીમત ફક્ત એક રૂપિયા.

ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગૃહસ્થાશ્રમ સખી સંપૂર્ણ માહિતી બાબતી હોય, સંસારમાં સાચો સુધારો કરવો હોય અને સઘળી રીતે સુખી થવું હોય તો આ પુસ્તક વાંચો અને તેમાં દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોને આચારમાં મૂકો. સાડા ત્રણે પૃષ્ઠ પૂઠું સચિત્ર પુસ્તક મૂલ્ય સવા રૂપિયા.

બીજા પુસ્તકો માટે પ્રાઇસ લીસ્ટ મફત મંગાવો

અંદ્રપ્રદેશ ઓફીસ ભાગાતળાવ સુરત.

આત્મવચ્ચ સર્વ મૂલ્યો એ સત્તને યથાર્થ ચર્ચેતું, આધ્યાત્મિક, ધાર્મિક, નૈતિક સાથે સંસારોપયોગી તથા અસ્તિ (આખ્યાનો) આપનાર.

પંદર દિવસે પ્રકટ થતું

ધર્મજ સંસ્થા

પવિત્ર માર્ગ પ્રવર્તણું.] સત્સંગ [બહોળો ફેલાવો પામેલું

કે. "સત્સંગ" ઓફિસ-સુરત.

વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ નામ દોઢ આનાની ટીકીટ મોકલી નમુનો

મંગાવો ને આપ શુભગ્રાહક હશે તો જરૂર ગ્રાહક થશોજ !

ધન્વન્તરિ.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યશાસ્ત્રનું અમગલ્ય ગુજરાતી માસિક

ગયાં સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા કદનાં અગ્રતાળીસ પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર થઈ હાર પડે છે. આશરે આઠેક પૃષ્ઠમાં યુરોપ અમેરિકાના મોટા જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોનાં થયેલી લખાણોનું હિન્દી ભાષામાં અનુવાદ છાપવામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાનો મિત્ર હતર સન્નનોના બહુજ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ “ધન્વન્તરિ” માસિકના મનનીય આગ્રહ સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વર્ષ એકનું લવાજમ અગાઉથી રૂપૈયાં બે. અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલા ઉપયોગી પુસ્તકો “અનંત જીવન શી રીતે માનવ કરવું ?” રૂ. ૧), “શ્રી દેવી અદ્વૈત ચમત્કાર” રૂ. ૧), “હૃદયરોગ” રૂ. ૦૧, “રંગ સાયન વિદ્યા” રૂ. ૦૧, “તમાકુનું દુર્વ્યસન” ના, Advantages of a Vegetarian Diet ૦-૨-૦. વગેરે વગેરે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ભોજીલાલ ત્રિકમલાલ વકીલ.

[વસનગર. ઉત્તર ગુજરાત.

વીણા.

આ નામનું નવીન માસિક છે.

આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર આ માસિક સર્વોત્તમ છે જીવનને વધારે લાભ આપનાર વાતો એ સાધન છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થના માર્ગોમાં સરળતાથી જીવવાની દોરવાની શક્તિઓથી તે ભરપૂર છે. સરળ અને રસમય લાપાથી ભરેલા બોધનો ભંડાર છે ‘વીણા’ હાથમાં લીધા પછી તે વાંચ્યાવિના ચાલશે જ નહિ. ‘વીણા’ ને સતત વાંચતાં તમારું જીવન નવીન બનશે. ‘વીણા’ ના અભ્યાસથી તમારી દૃષ્ટિએ નવીન મુદ્દિઓ જોવાશે.

નમુનાનો અંક મંગાવ્યા વિના પણ તેના માહક મળે. તો પણ તેમને જાણશે કે તેને માટે વર્ષ ખર્ચેલા રોક રૂપૈયા કરતાં ઘણું વધારે મેળવ્યું છે. નમુનાની જરૂર હોય તો એ આનાની ટીકટો મોકલી લેજો:—

વ્યવસ્થાપક ‘વીણા’—વડોદરા.

જુનો અનુભવજાતી મહેનત અને જમાના ને અનુસરતું

<p>કુનીઆહેર ઓઝલ ખરી જતાં બાકને અટકાવી, " માથાને થંડક પ્હોચાડે છે.</p>	<p>કુ ની આ</p>	<p>કુનીઆહેર ઓઝલ મધુર અને સુવાસીક ખુસબોથી લોકપ્રીય થએલું છે.</p>
<p>કુ ની આ</p>	<p>હે</p>	<p>ર ઓ ઈ લ</p>
<p>કુનીઆહેર ઓઝલ બાનુ ઓના કચેસ સાથની ખુશ સુરતીમાં દર્શાવેલો વધા- રો કરે છે.</p>	<p>ર ઓ ઈ લ</p>	<p>કુનીઆહેર ઓઝલ બાનુ ઓ અને ખુશો તેમજ બાળકોને એક સરખું ઉપયોગી છે.</p>

કીમત ખાટલી એકના બાર આના પોસ્ટ ખરચ ચાર આના બનાવનાર.
એ. ઇ. પાટનવાલા, ભાજપાલા લેન મુંબઈ નં. ૩

પ્રાતઃકાળ.

આ નામનું શુદ્ધરાત્રીમાં સુઠેલી ઉત્તમ ગણાતું માસિક આજ બાર વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ પોસ્ટેજ તથા બેટ સાથે માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ છે. ચાલુ વર્ષની " પ્રગતી " નામની બેટમાં આપેલાં કેટલાંક પ્રકરણો નીચે પ્રમાણે છે નમુનાનો અંક મફત મળે છે.

૧ જુની ધરેડગી અટવાયા કરનાર પ્રગતિને સાધી શકતા નથી. ૨ પ્રગતિને નાર દેવયોગ ઉપર આધાર રાખતો નથી. ૩ તમારો વિનય તેમજ પોતામાંજ રહેલો છે, ૪ પ્રાણતિ પણ પાછા દોડો નહિ. ૫ તમારી પોતાની પ્રગતિ માટેજ પ્રધાનપણે તમારી સર્વ પ્રવૃત્તિ હોવી જોઈએ. ૬ પ્રતિષ્ઠા અને પ્રગતિ. ૭ દલામંદનું અદ્ભુત સામર્થ્ય. ૮ સદુજ સદુજમાં લાગણીને વશ થવું, એ પ્રગતિમાં પ્રતિબંધક છે. ૯ દહેતોને ધારણ કરનાર કાર્યસિદ્ધિને કયા વના નથી રહેતાં. ૧૦ બાપરમાં વ્યવસ્થાની આવશ્યકતા. ૧૧ નાની બાળકોમાં ગમેલી અસાવધાનતા પણ બારે લાનિને ઉપગમે છે. ૧૨ ઉત્તમતાપ્રતિભા પ્રેમ મનુષ્યની સત્વર પ્રગતિ કરનાર છે. ૧૩ સમયનો સદુપયોગ નહિ કરનાર પ્રગતિને સાધી શકતા નથી. ૧૪ પોતાની વિવિધ શક્તિઓનો દ્રવ્યને માટે વિકસે કરનાર પોતાની વાસ્તવ પ્રગતિથી દુરજ રહે છે. ૧૫ માત્ર પૈસા મેળવવા એ વાસ્તવ પ્રગતિ કે વિનય નથી.

—વ્યવસ્થાપક પ્રાતઃકાલ વડોદરા.

ભારત વર્ષના

રાજકીય ઇતિહાસનો એક પ્રમાણિક અને અપૂર્વ ગ્રંથ.

પાંડવ અને કૌરવ.

આવૃત્તિ પાંચમી.

પાંડવ અને કૌરવ વચ્ચેનો રસીલો ઇતિહાસ કે જેની અંદર એક પ્રતાપી અને પ્રભાવવાળા પ્રખ્યાત દ્વિતીય કુટુંબમાંનો એક ભાગ કુપુત્રો પેદા થવાને લીધે દ્વેષ, કષ્ટ, કુસપ અને લોભ દુરાગ્રહ આદિ દુર્ગુણોના વમળમાં ડૂબી કેવી રીતે અસ્ત પામ્યો? તથા બીજો ભાગ ઉદારતા સરળતા, સપ, સતીય અને સારી સલાહનો સ્વીકાર વગેરે સદ્ગુણોથી કેવી રીતે ઉદય પામ્યો, તેનો આ પુસ્તકમાં સારી છટાથી અને સરળતાથી સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. એની અંદર સામાન્યનીતિ, રાજનીતિ, ધર્મને લગતાં વિવેચનો, નિત્ય અભ્યાસ કરવા જેવાં છે. યુદ્ધ પ્રસંગનાં વર્ણનો, તે-કાળના સાધારણ જ્ઞાતિયો અને રાજાઓ કેવાં રાજ્ય અને ધર્મથી ભરપૂર હતા તે બતાવી આપે છે.

ગ્રંથનું કદ—ડેમી આઠ પેજ ૭૬ ફોર્મનું છે, પુસ્તક પાકું કિંમત રૂ. ૩) પુસ્તકો અને દવાઓની વિગત સારી રીતે જાણવા માટે પ્રાઈસલીસ્ટ મંગાવી લેવો! લેખો એટલે વગર પોષ્ટ ખર્ચ તમને મળશે.

વૈદ્ય શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી.

માલેક-આત્મનિગ્રહ આયધાલય.

જામનગર-(કાઠિયાવાડ).

અંદ્રપ્રકાશ.

શારીરિક, માનસિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિના સાધ્ય અને સરળ ઉપાયોને ચર્ચા, વ્યાવહારિક માર્ગોનું સાચું જ્ઞાન આપનાર, વિદ્યા, કલા, સાહિત્ય તથા સ્ત્રીઓની ઉન્નતિના વિષયો ચર્ચનાર માસિક પત્ર.

પુસ્તક ટ.

માર્ગશીર્ષ ૧૯૭૧.

અંક ૨.

અનુક્રમણિકા.

અનુક્રમ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૧.	ભારત જુમિંગ મંગલ સ્તવન (કવિતા) ...	૩૩
૨.	મુક્તિના મહામંત્ર. ...	૩૫
૩.	જીવનવિરહિ ...	૩૮
૪.	સ્ત્રીઓની પરાધીનતા. ...	૪૧
૫.	સંસારબદ્ધ જીવનું કથન (કવિતા) ...	૪૪
૬.	દાસની કેળવણીનું સ્વરૂપ ...	૪૫
૭.	સર્વ વ્યવસાય વાણિજ્ય ...	૫૨
૮.	હિંદુ જાતીનો વિનાશ ...	૫૪
૯.	અપ્સરાનો આરાક ...	૫૭
૧૦.	સૃષ્ટિ એ જ્ઞાન મેળવવાની રાજ્ય છે ...	૬૨
૧૧.	વિવિધ વાંતોઓ ...	૬૪

તંત્રી તથા પ્રકાશક,-

પ્રભુશંકર નરભેરામ વ્યાસ.

અંદ્રપ્રકાશ એજીસ-લાગા તળાવ,

સુરત.

અમદાવાદ-થી સત્યવિજય પ્રેસમાં શ્રી. સંકલનકર્તા-દરિદ્રાલે જાણું.

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. સવા. પોષ્ટલ સાથે છુટક બે વ્યાના.

હજારોમાં એક જ બીનહરીફ હોવાનો પુરતો દાવો કરે છે.

पूर्वथी पश्चिम, तथा उत्तरथी दक्षिण सुधीना

મુલકોમાં ફેલાવો કરી રહેલું.

સીમલા હયર મોટેલ.

મગજને ઠંડક કરી બાલને પોસણ કરવામાં
અને મગજ સંબંધી દરેક વ્યાધી, હુક સમય
સેવન કરવાથી તુરત જડમુળથી નાબુદ કરવામાં
એક અમુલ ચીજ છે. બીજા નામ ચીંધ તેલોની
બહિરખખરોથી ન ઠગાર્તા ફક્ત એકજ વખત
અજમાયશ કરવાથી ગુણોની ખાત્રી થશે. Simla
ના ઉત્તમચણા માટે સોનાનો ચાંદ તથા સુખ-
ધના ના. ગવનર સાહેબે સર્ટીફિકેટ. જોડ મેરીટ
આપ્યા છે. જેથી તમામ દેશમાં સ્ત્રીઓ પુરૂષો
તથા બાળકો વાપરે છે. ડી. શીશી ૧ ને
રૂ. ૧-૦-૦ પોષ્ટ બિલગ ૪ આના.

સોલ ઓન ટી.

પી. કાકુની કુ.-કાલબાહેવી રોડ-મુંબઈ.

ચંદ્રપ્રકાશ.

વર્ષ ૮

માર્ગશીર્ષ ૧૯૭૧

અંક ૨.

મસ્તભૂમિનું મંગલસ્તવન.

(શિખરિણી)

ધરી માથે મોંઘો, મુકટ હિમઅદિ શિખરનો,
ઉભી રાખી બ્રહ્માનાં, તનુજ ત્રીશ કોટિ ઉરપરે;
ધ્રુવે જેનાં પાદાભ્યુજ ઉદધિ ઉચ્છ્વાસથી સદા,
નમુ હું કલ્યાણી, હરતભૂમિ માતા યશવતી.

ધરી કંઠે માલા, પિયુષસલિલા જાનૂવૌ તણી,
અને બાહુ જેનો વૌરવસૂન પાંચાલથી બન્ધો;
સુવ્રાતી જ્યોત્ષી, શરૌર તણી રોમાવલિ બની,
નમુ હું કલ્યાણી, હરતભૂમિ માતા યશવતી.

મુનિ, સાધુ, યોગી, સમરવૌર સેનાપતિ તણી,
હતી હું મા જેવી, નથી અવનિર્મા કે યદ્ય બૌદ્ધ;
“હતી” શાને કહેવું, સુભટ સુત હું ધારૌંશે દુઃખ;
નમુ હું કલ્યાણી, હરતભૂમિ માતા યશવતી.

શિખા સૂત્રો તારાં, પુનિત, બળ ને ચેતનભયો,
અતિ જૂની ધાડાં, તિમિરદળ જેનાં દૂર ચર્મા;
નમે છે કે એવી, નવી જૂની-પ્રજ્ઞાઓ તુજ પ્રતિ,
નમુ હું કલ્યાણી, હરતભૂમિ માતા યશવતી.

અહો માતા મારી, મુજ શરૌર તારા રસ સદા
ધમધમ, પોપાપુ, હવિત મુજ ધારૂં તુજ સદા;
વપુ અપુ પ્રેમે, જનનો તુજ સેવાજલિ મહિ,
નમુ હું કલ્યાણી, હરતભૂમિ માતા યશવતી.

અરે ! અજ્ઞા, વિષ્ણુ, શિવ, ગણપતિ, આવ જનની,
કેં હું શી રીતે, પૂજન મુજ પાસે નથી કમ.

બધી ભક્તિ મારી, તુજ ચરણમાં માવડી ઢળી,
નમું હું કલ્યાણી, ભરતભૂમિ માતા યશવતી.

૬

બધાં દેવી દેવો, તુજ શરીરમાં સ્થાપિત કરે;
બધી શક્તિ તારી પુનિત પ્રતિમામાં સ્થિર કરે;
અને હું એ મોંઘી પ્રતિષ્ઠ પધરાવું ઉર મહિં,
નમું હું કલ્યાણી, ભરતભૂમિ માતા યશવતી.

૭

થતી જોઉં તારી, અવનતિ, અવતા ~~દે~~ કરી,
છતાં તું મા મારી, નયો અવર કોઈ તુજ સેવી;
નમું શ્રદ્ધા, ભક્તિ સહિત જનની અંચલ ધરી,
નમું હું કલ્યાણી, ભરતભૂમિ માતા યશવતી.

૮

નથી વહાણું તુથી જીવિત, ધન, દારા, સુત વળી,
નથી મુક્તિ વહાલી, મુરસદન કારાગૃહ સમુ;
બધી સિદ્ધિ, મુક્તિ, થકો જનનોં તું શ્રેષ્ઠ મુજને,
નમું હું કલ્યાણી, ભરતભૂમિ માતા યશવતી.

૯

ઉરે છે એ ઇચ્છા, ફરી નવનવા દેહ ધરીને,
હમરો ઇન્દ્રોનું, અજય બળને વીર્ય ધરીને,
તને સેવું, તારો સુપથ, મહિમા શાશ્વત કરે,
નમું હું કલ્યાણી, ભરતભૂમિ માતા યશવતી.

૧૦

સ્વામી વિજ્ઞાન ભારતી.

આ કવિતામાં હિંદ દેવીની રત્નિત કરી છે હિંદુસ્તાન દરેક હિંદવાસીને પૂજ્ય અને આરાધ્ય માના તુલ્ય હોવાને જોઈએ એવી ભાવનાથી આ કાવ્ય લખાયું છે. ધરી માથે ઇ. આખી પૃથ્વીમાં સૌથી ઉંચો અને સદાએ બરફથી ઢંકાયેલો હિમાલય પર્વત આપણા દેશની ઉત્તર દિશાએ આવેલો હોવાથી તેનાં સ્વેત શિખરોને હિંદ દેવીનો મુગ્ધ સેવક છે. તતુજ પ્રશિ કોટિ ઇ. ભરતખંડની ત્રોથ કરેડ મહાસતી વરતી. પોતાનાં કરેડ બાળકને છાતી પર ધારણ કરી ઉભી રહેતી હિંદમાતા. ધુવે જેનાં ઇ. હિંદ દેવીની પગની પ્દાની જે સમુદ્ર કિનારે કેન્યાકુમારીની ભૂશિર રૂપે આવેલી છે તેને મહા-સાગર પોતાનાં મોજાથી દિવસ રાત પખાળી રહ્યો છે. ભરતભૂમિની પૂજનીયતાનું સૂચન છે. પિયુષ સલિલા=અમૃત તુલ્ય જેનું જળ છે એવી ગંગા નદી. વીર પ્રસૂન પાંચાલ જેના લોકો લડવૈયા છે એવો સીખ લોકોને; પંજબ દેશ શિખી સૂત્રો તારાં ઇ. શુરો-પતી પ્રજાની સભ્યતાનાં મૂળ શ્રીક લોકોનાં દર્શન સાત્રમાં છે-તે શ્રીક લોકોના વિદ્વાનો! હિંદના ઋષિઓ પાસેથી જ્ઞાન પામ્યા હતા તેથી હિંદુસ્તાન તરફ યુરોપના વિદ્વાનો પૂજ્ય ભાવથી લુએ દે. જાપાનની ઉન્નતિ પણ હિંદના તત્વદર્શન ઉપર આધાર રાખે છે. અમેરિકા દમણાં ભરતખંડની યોગકલા તથા ઉપનિષદના તત્વ લંકારની લિક્ષા માગી રહ્યો છે માટે હિંદુસ્તાનને અનેક પ્રજાઓ નમન કરે છે. બધી સિદ્ધિ ઇ. જનની જન્મભૂમિલ સ્વર્ગાદિ ગરીબી માતા અને સ્વદેશ આગળ સ્વર્ગ લોક પણ તુલ્ય છે. સર્વ દેવ દેવીની સેવા કરતાં સ્વદેશની સેવા શ્રેષ્ઠ છે.

મુક્તિના મહામંત્ર.

મંત્ર ૩ નો.

સત્ય શું છે તે વિશે.

મિથ્યા પ્રવચનથી કલુષિત ચક્ષુસું નહિ પણ શુદ્ધ, અવિચ્છિન્ન સત્ય જેનાથી આપો-
આપ સમન્વય છે તેને ધન્ય છે !

આપણે જે રીતે જ્ઞાન મેળવવા યત્ન કરીએ છીએ તે રીત ખોટી અને અવળી છે.
ગૂઢ આખંતો વિષે ~~જોડાયેલી~~ વિવાદ કરીએ અને જે જાણવાનું છે તે ન જાણીએ
તો જીવંતી બરબાદ કરી કહેવાય. અમુક પુસ્તકો ન વાંચનાર ઈશ્વરનો અપરાધી યતો નથી.

કેવો મોહ ! જે વાત જરૂરની છે, ઉપયોગી છે તેને ન જાણતાં નિષ્પયોગી, કેટલેક
અંશે અવળે રસ્તે દોરનાર તરેહ તરેહની નવી નવી બાબતો જાણવામાં આપણે કાળક્ષેપ
કરીએ છીએ ! આપણે છતી આંખે જોતા નથી !

૨ વેદાંત અને પદ્ધતિની જાળવડાવું આપણને શું કામ છે ? જેના અંતરમાં અવિ-
રત પ્રભુવ ગાન નિત્ય સ્ફૂરે છે તેને ઘટપટના કુતર્કની શી દરકાર છે ?

એક પ્રભુવ શબ્દમાંથી જગત્ની ઉત્પત્તિ થઈ છે અને આપું જગત્ એક નાદે એક
પ્રભુના શુભ ગામ્ રહ્યું છે.

પ્રભુની કૃપા વિના કોઈને સત્ય જ્ઞાન, સત્ય પ્રકાશ મળતાં નથી.

જે અનેકમાં એક જુએ છે, એકમાંથીજ સર્વની ઉત્પત્તિ માને છે, અને એકમાંજ
અનેક જુએ છે તેજ જ્ઞાની છે અને તેજ પરમ શક્તિને પામે છે.

હે સત્ય ! હે પ્રભો ! તારી સાથે મારી નિરંતરની એકતા કરી દે !

મને ઘણી વાર વાંચવાનો અને ચર્ચા કરવાનો કંટાળો ઉપજે છે. તારામાં જ મારી
સર્વ ઇચ્છાઓ સમાવી દઈું.

હે પંડિતો ! હે વક્તોઓ ! તમારો પ્રભાવ જવાંદો. હે સહિની જીવંતો ! શાંત
ધોઓ ! હે પિતા ! તમારો એકલાનો જ સ્વર મારા અંતરમાં સંભળાઓ !

૩ મનુષ્ય જેમ પોતાની વૃત્તિઓને સંકેલીને પોતામાં સમાવતો ન્નય છે અને ચિ-
ત્તની શુદ્ધિ કરે છે તેમ તેમ તેનાથી વિના પરિશ્રમે ગહન બાંબતો સમન્વય છે કેમ
જગવાનનો પ્રકાશ મળે છે.

શુદ્ધ મનવાળો અને સ્થિતપ્રજ્ઞ પુરુષ તેનો માર્ગમાં આવી પડનાર અનેક કાર્યો જોઈ
ચિત્તની સ્થિરતા ગુમાવતો નથી, પણ પોતાનાં સર્વ કાર્ય જગવાનનો આદેશ પાળવા આતંત્ર
કરે છે અને પોતાના સ્વાર્થ તરફ ખીલકુલ લક્ષ આપતો નથી.

હે સાધક ! તારા પોતાના અંતઃકરણની નિરંકુશ વૃત્તિઓ તારા ઉન્નતિના માર્ગમાં
જેટલી બાધા કરે છે તેટલી ખીળ કરાથી ચતી નથી.

પવિત્ર મનનો અને પ્રભુપરાયણ સાધક પ્રથમ કોઈ પણ કાર્ય કરતા પહેલાં તેનો
પોતાના મનમાં સ્થિર મનથી વિચાર કરે છે; તેની પ્રવૃત્તિઓ તેને કદિ કુમાર્ણે બેચી
જતી નથી પણ તેની સર્વ પ્રવૃત્તિઓ તેની વિવેકશુદ્ધિને તાણે રહે છે.

જે સાધક પોતાની વૃત્તિઓને જીતવા તેમની સાથે શુદ્ધ મચાવે છે તેના જેવો કોઈ
વીર નથી.

આપણી મનોવૃત્તિઓને તપી એજ આપણું મુખ્ય કાર્ય હોવું જોઈએ; દરરોજ વધારે સંયમ કરવો જોઈએ અને વિશેષ વિશુદ્ધ બનતા જવું જોઈએ.

૪ આ જગતમાં કાંઈ પૂર્ણતાને પામી શકતો નથી અને ગમે તેટલો જ્ઞાની છતાં મનુષ્ય જ્ઞાનની પરિસ્થિતિએ પહોંચી શકતો નથી.

પોતાને વિષે નમ્ર અભિપ્રાય રાખવો એ ઈશ્વરને પામવાનો વધારે સરળ માર્ગ છે. કેવળ અનેક બાબતોનું જ્ઞાન મેળવ્યાથી ઉન્નતિના માર્ગમાં આગળ વધાતું નથી.

અલબત્ત જ્ઞાન જોઈ નથી. આપણે નાના પ્રકારના જ્ઞાન મેળવીએ, તેમાં અપરાધ થતો નથી પરંતુ જ્ઞાન કરતાં નિષ્પાપ હૃદય અને શુદ્ધ હૃદય વધારે ઈષ્ટ છે.

પણ ધણા માણસો જીવન પવિત્ર કરવા કરતાં જ્ઞાનની પાછળ વલખાં મારવામાં વધારે પરિશ્રમ ઉઠાવે છે. માટે જ તેઓ અવળે માર્ગે શ્રમજનું કરે છે અને તેમનો યત્ન કાંઈ પણ ફળને આપતો નથી.

૫ અરે ! માણસો જેટલો પરિશ્રમ પોતાની જિજ્ઞાસાને તૃપ્ત કરવા માટે લે છે તેટલો જ પરિશ્રમ જો તેઓ પોતાના હૃદયમાંથી પાપને નિર્મૂળ કરવામાં અને સદૃશ્ય પ્રાપ્ત કરવા લેતા હોય તો જગતમાં જેટલી પાપાચરણ નજરે પડે છે તે ન પડે અને દુરોચારી, મિથ્યા બકવાદ કરનાર પડિતો પણ જોવામાં ન આવે.

અરે ! આપણને પરલોકમાં કાંઈ એમ નહિ પૂછે કે તમે શું વાંચ્યું, પણ તમે શું કર્યું એવો સવાલ પૂછશે. કેટલાં લાપણો આપ્યાં તે નહિ પણ કેવા પ્રકારનું ધાર્મિક જીવન ગાળ્યું તે જ પૂછશે. નાયમાત્મા પ્રવચ્ચનેન લભ્યઃ ।

વિચાર કરો કે મ્હોટાં મ્હોટાં પ્રવચનો કરનાર પડિતો ક્યાં ગયા ? તેમની કીર્તિ કેટલીક વાર ટકી ? તેમની જગ્યા બીજાઓએ લીધી છે અને હવે તેમને કાંઈ યાદ પણ કરતું નથી.

૬ હે વત્સ ! જગતની પોકળ કીર્તિ કેવી પાણીના રેલાની પેઠે ચાલી જાય છે ! લોકો જેવું બોલે છે તેવું આચરતા હોય તો કેવું ઉત્તમ ? એમ થાય ત્યારે અભ્યાસ કર્યો સાર્યક કહેવાય.

મિથ્યા જ્ઞાન વડે કેટલાનો વિનાશ થયો હશે ! એવા લોકો ભગવાનની ઉપાસના કરતા નથી ! તેઓને ભક્તની પેઠે ન્હાતા અને દીન થવું પસંદ નથી.

જે પવિત્ર છે તેજ મહાત્મા છે. જે પોતાને તૃણવત્ સમજે છે અને માન, કીર્તિ, લોકપ્રિયતાને ધિક્કારે છે તેજ મહાત્મા છે.

પાર્થિવ વસ્તુઓને કયરા સમાન જે ગણે છે તેજ ખરેખરો જ્ઞાની છે; તેજ ભગવાનને ભેટે છે.

જે ઈશ્વરને આત્મસમર્પણ કરે છે તેજ ખરેખરો જ્ઞાની છે.

મંત્ર ૪ થો.

વાણી અને કર્મના વિવેક અને સંયમ વિષે.

આપણે કાને પકડતા દરેક શબ્દ અથવા આપણા મનમાં ઉઠતા દરેક તરંગો ઉપર વિશ્વાસ રાખવો નહિ પણ પ્રભુની આજ્ઞાઓ વિચારીને તે શબ્દોની અને તરંગોની સમીક્ષા કરવી.

આપણાથી બંધુની નિંદાના વચન ઝટ બોલાઇ જવાય છે અને સાંભળનાર તેમને ઝટ સાચાં માને છે; આપણાં મન કેવાં નિર્બળ છે !

પૂણ્યતાને પામેલો પુરુષ ચૂકી ખોરના શબ્દ કાને ધરતો નથી કારણ કે તે સારી રીતે જાણે છે કે મનુષ્યનું નિંદા તરફ વધારે વલણ હોય છે અને ધણીવાર બોલવામાં ચોક્કસ હોતો નથી.

૬ જે વિચારીને પગલું ભરે છે અને પોતાના વિચાર અસત્ય જણાતાં તેમનો જે તરત પરિત્યાગ કરે છે તે પૂર્ણ જ્ઞાની છે.

ખીજાઓ જે કહે છે કે મહામંત્ર ન માની લેવું અને તે ખીજાઓની આગળ તરત જ ન જાહેર કરવું એ પણ હઠાપણુંનું એક અંગ છે.

જ્ઞાની અને ધર્મનિષ્ઠ માણસની પાસે, હે સાધક ! તુ શિક્ષા લેજે અને તારા પોતાના તરંગો પ્રમાણે ન ચાલતાં તારા કરતાં જે શ્રેષ્ઠ છે તેમની સલાહ પ્રમાણે ચાલજે.

પવિત્ર જીવન ગાળનાર આત્મા ઈશ્વરની નજરમાં હોય છે અને તેને સત્ય જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે.

જેમ સાધક દીન થાય છે, ઈશ્વરનું શરણુ લેછે તેમને સર્વ વાતે મહિતગાર થતો જાય છે અને પરમ શાંતિ પામે છે.

મંત્ર ૫ મો.

શાસ્ત્રો કેવી રીતે વાંચવાં તે વિષે.

શાસ્ત્રના અવલોકનથી સત્યજ્ઞાન મળે છે; મિથ્યા પ્રવચનથી નહિ.

જે ઉદ્દેશથી શાસ્ત્ર લખાયાં છે તે મૂળ ઉદ્દેશને અનુસરીને જ શાસ્ત્રનું વાંચન થવું જોઈએ.

શાસ્ત્રના અભ્યાસથી જ્ઞાન મેળવવાનું છે; વિવાદ કરવાની કુશળતા મેળવવાની નથી. જેટલા ભાવથી તત્ત્વદર્શનના મથો ઉચ્ચત્ત્વથી તેટલા જ ભાવથી લક્ષિત અને ઉપાસનાની સાદી ન્હાની ચોપડીઓ પણ વાંચવી જોઈએ.

પુસ્તકનો સ્વખનાર શ્રેષ્ઠ વિદ્વાન હોય યા ન હોય પણ જો તે સત્ય કહેતો હોય તો તેનો સ્વીકાર કરતાં શરમાવું નહિ.

અમુક વચન કોણ કહે છે તે ન જોવું પણ શું કહેવામાં આવ્યું છે તેનો વિચાર વિદ્વાનો તો આવે છે અને જાય છે પણ સનાતન સત્યો તો તેનાં તે જ છે.

ઈશ્વર મનુષ્યને અનેક રસ્તે જ્ઞાન આપે છે; ધણીવાર તે અલણુ માણસની મારફતે પણ જ્ઞાન અપાવે છે.

આપણી જિજ્ઞાસા ધણી વાર આપણને શાસ્ત્રનું અધ્યયન કરવામાં વિધ્ન કર્તા યઈ પડે છે. અમુક ખાખતો વગર વિલંબે નમ્રપણે માની લેવા જેવી હોય છે તેને વિષે આપણે ચર્ચા કરવા અને કારણો ખોળવા તૈયાર થઈએ છીએ.

જો તમારે શાસ્ત્ર અધ્યયનનો ખરેખરો લાભ લેવો હોય તો નમ્રતાથી, નિષ્પક્ષપાત-પણે અને શદ્ધા પૂર્વક વાંચજો. કદિ પણ વિદ્વાન થવાની તૃષ્ણા રાખી શાસ્ત્ર વાંચતા નહિ.

હમેશાં પૂછતા રહેજો અને સાધુ સંતનાં વચન નમ્રપણે સાંભળજો પ્રાચીન કથાઓ ઉપર અણુગમે કરતા નહિ. એ કથાઓ અર્થ વગરની નથી.

અંત્ર ૬ કોઠા

વાસનાઓના નિરંકુશ પંથો વિશે:

જ્યારે મનુષ્યને કોઈ વસ્તુનો અંપરિમિત તૃષ્ણા જાગે છે ત્યારે જરૂર તેની હૃદયને બારે કોઈ થાય છે.

અહંકારી અને લોભી લોકોને કદિ શાંતિ હોતી નથી. દીન અને સંતોષી આત્માઓ પરમ શાંતિમાં રમણ કરે છે.

જેના અહંકાર મરી ગયો નથી તે ઝટ શિથિલ ~~કેવળ~~ અને નજીવી વસ્તુઓથી પહોં લલંબાય છે.

જેનું મનોવળ ઘોડું છે, જે હજી ઇન્દ્રિયપરાયણ છે અને વિવર્તન સેવે છે તે પાર્થિવ વસ્તુઓથી તહુ જ મુશીબતે મુક્ત થઈ શકે છે.

જ્યારે તેને વિવર્તન ઉપભોગ નથી મેળા શકતા ત્યારે તે વિરેળ થાય છે અને જો કોઈ તેની ઇચ્છાનો વિરોધ કરે છે તો ક્ષણવારમાં તે ક્રોધને વશ થાય છે.

સંગાત્સંજાયતે કામઃ કામાક્તોયોઽભિજાયતે.

જો તે પોતાની ઇચ્છાને તૃપ્ત કરે છે તો પણ પોતે ઇન્દ્રિયોને વશ થયો તેના તેના હૃદયમાં જરૂર પશ્ચાત્તાપ થાય છે જેથી તે કદિ શાંતિ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી.

ઇન્દ્રિયોને વશ થઈ તેમનું સેવન કર્યાથી નહિ પણ તેમનો સંયમ કરી દમન કરવાથી શાંતિની પ્રાપ્તિ થાય છે.

વિવર્તનથી મનુષ્ય આથી કરીને સર્વદા અશાંત, અને બ્યાકુળ રહે છે, જેની વૃત્તિ બદાર ધૂમી રહે છે તેની પણ તેવીજ સ્થિતિ છે. માત્ર સંયમ, ભક્તિ, અને વૃત્તિઓને અંદર વાળનાર યોગીજ શાંતિનો ભોક્તા થાય છે.

(અપૂર્ણ.)

જીવન વિવૃદ્ધિ.

(ગતાંકથી આશુ.)

॥ આનંદં વ્રહ્મણો વિદ્વાત્ ॥ ન વિમેતિ કુતશ્ચન ॥

તૈત્તેરીયોપનિષત્, બ્રહ્માનંદવદ્ધી, નેવમે અનુવાકે.

બ્રહ્મતત્ત્વના આનંદનો વિશેષરૂપે એટલે અનુભવાત્મક સંગ કરનારને ભય પર્માત્માનાર કોઈ જ વસ્તુ નથી. દૈન્ય, રોગ, વાંધકેવ, ને અને મૃત્યુ પ્રતિ રૂચિ કોને હૃદયના ધોધ સાંભળી છે ? એ તો અનિવાર્ય છે એનું મનાઈ રહેવાથી તેને તાબે પરાણે થતા એક પછી એક કેટલાંને નેઈ એ છીએ ? કોઈ તેના સામે યત્ન તરફથી આંખો મારતા હોય છે તો અન્ય ઉપર ઉપરથી સંરક્ષનાનો દેખાવ કરતા; ઉપરથી જ્ઞાનનો ડોળ દાખવતા " મીયા ગીરે તોભી તંગડી ઉચી "ની માફક વેપરી વાણીથી ઉપરના વ્યતિકરોને ઇશ્વરની પ્રસાદી રૂપે વધાવી સેતા હોય એવા દેખાવ કરે છે, તે જ સમયે તેમની મધ્યમાં કે પરચ્છિન્નતા સ્થાન રૂપ હૃદય કે નાભિમાં દર્શન કરી શકીએ તો શું જાણવું વિશેષ સંભવ છે ?

ઉત્તર—ભય. એક પામરથી આરંભીને મહાત્મા પર્વતની સ્થિતિ જોતાં ઉપર કહેલા વ્યતકરો વર્તમાન કે અત્રાગત સ્થિતિમાં રહીને ભયથી ભારે ત્રાસ મચાવી રહ્યા છે. એ ભયથી ઉગરવાનો એકજ માર્ગ છે. એ માર્ગમાં પ્રયાણ કરનારને સર્વ પ્રકારના ભયમાંથી મુક્ત રાખવાનું વરવચન મુતિ ભગવતીએ ઉપર આપ્યું છે.

પ્રાણી માનના હૃદયપ્રદેશમાં તે દ્વારા આખા શરીરમાં તબ્બાજી વિશ્વમાં શ્રીકૃષ્ણ તત્ત્વ સર્વનું નિયમન કરતું વિકસી રહ્યું છે. પ્રેમ આનંદ આદિ એ તત્ત્વની જીવન કલા-રૂપે થતી પ્રતીતિના વિશ્વાસ છે. એ જીવનકલાના પ્રકાશની વિવૃદ્ધિ કરવી એજ શરીરીરૂપે આપણો પ્રથમ ધર્મ છે. ~~સ્વરૂપના~~ કુદરતમાં અનેક સાધનો દૃષ્ટિગત થાય છે. તેમાંના એક ઉત્તમ સાધનને આચારમાં ઉતરાય તેવું રૂપમાં આપણે વિચારીએ.

પરા, પશ્ચાતી, મધ્યમા અને વૈષ્ણવી એ પ્રત્યેક વાણી મહાકારણ. કારણ, સૂક્ષ્મ તથા સૂક્ષ્મ રૂપને ધારણ કરતી પ્રવર્તે છે. એ જીવનકલાનું એક પ્રકારનું અવતરણ છે. તેમાંથી પ્રથમ કલ્પેન્દ્રિયગ્રાહ્ય વૈષ્ણવીનું સ્વરૂપ જીવનવિવૃદ્ધિ અર્થે આપણે હાથમાં લઈએ.

આ લેખના સાધનરૂપ વિચારો “ એકા અલં સાઉથ હેવન, મીચીગન ” નામક એક લઘુ નિબંધ મારા અવસોકવામાં આવ્યો તેથી તેમાંથી લીધેલા છે. એ લેખક આ જીવનનો નિષ્કારણ વ્યય થતાં શું થાય છે તેમજ નજરા જણાતા પ્રસંગોમાંથી પણ જીવનનું જોડો ભેગા કરી એક સ્વરૂપે વણવાથી શું બને છે તેનું ચિત્ર મુશાળે આપે છે.

વૈષ્ણવી વાણી ઉચ્ચારવામાં આપણે મુખ્યત્વે કરીને કંઠાદિ પાંચ સ્થાનોનો તેમજ નાસિકાનો ઉપયોગ કરીએ છીએ. તે ઉપરાંત જીહ્વા, હૃદય તથા નાભિ પર્વતના પ્રદેશનો ઉપયોગ થાય છે. વિવિધ સ્થાનોમાં વિવિધ વિકારો હોય છે. તો તે તે વિકારો વાણીમાં અનુસ્યુત હોવાથી તેટલે અંશે વાણી અપૂર્ણ હોય છે. પૂર્ણ વિકાસને પામેલો હૃદયપ્રદર્શક સુંદર સ્વર શરીરના વિવિધ યંત્રોની પૂર્ણતાને જ સૂચવે છે. માટે સ્વરને સુંદર પૂર્ણ વિકારવાળો જતાવવો એજ તે સર્વ શારીર યંત્રોની નિરામયતાને અનાયાસે લાવી મુકે છે.

કેાઇને શંકા થશે કે ગાયનના શોખીલાં સ્ત્રી પુરોમાંથી પ્રણાં એવાં જોવાં છે કે તે દમીયલ યજ્ઞ બળ છે. બુદ્ધિચારાદિ દુષ્ટ દુર્વ્યસનમાં લુપ્ત થઈ જાય છે, તેનું કેમ ? વાસ્તવિક વિચાર કરતાં સૂક્ષ્મ સુદ્ધિગ્રાહીને જણાયા વિનાં નહિ જ રહે કે સૂરની પૂર્ણ કરવાથી તો માત્ર નિરામયતાની જ પ્રાપ્તિ થએલી હોય છે. નીતિની ભ્રષ્ટતા, ધર્મ અશ્રદ્ધા, દુષ્ટ સંગતિ, અત્યાચાર તે ગાવામાં પણ અતિમાત્ર યોગ એજ તેવા મનુષ્યોના જીવનને ગગડાવી મુકનાર પ્રમુખ સાધન હોય છે. જીવનમળની કમાઈ શત મુદ્દા કરે છે તો આવા આચારથી વ્યય લક્ષ્યાવધિ કરે છે. એટલે દેવાણું નીકળે તેમાં શી નવાઈ ? અન્ય કારણથી દેવાણું નીકળતાં દેખાય છે તે કારણોને દૂર રાખવાથી ઉચ્ચ આશય જીવન વિવૃદ્ધિનો યથા વિના રહે તેમ નથી. તો આપણા સૂરનો પૂર્ણ વિકાસ પ્રાપ્ત કરવાના સાધનો પ્રતિ લક્ષ કરીએ.

પ્રથમ અધ્યાય.

અભ્યાસક્રમે સામાન્ય સૂચનાઓ: -

૧ આપણી પાસે આ કાર્ય કરતા પૂર્વે જેમાં આપણું સ્વસ્થ સુંદર પ્રતિબિંબ પડે તેવો મોટો આરસો રાખવો, પ્રયોગ માત્ર આપણે આરસામાં જોતા જોતા કરવા. પ્રયોગ

હોવાથી તે બંધાર નીકળવા ધણો મારીને તે હુએ ચડે છે માટે અંદર એકદમ ગળવામાં આવે તો તેના સામે અંદરથી સ્થાન બ્રહ્મ યએલો શ્વાસ પણ અત્યંત મોટા જવામાં બંધાર નીકળે છે, તે સમયે શ્વાસનલિકા યંત્રમાં એટલો ભારે ધસારો કરી મૂકે છે કે અંતરાશ જની કે ઉધરસ આવવી શરૂ થઇ જાય છે. તેથી પ્રસન્નતાનો ભંગ થઇ વિવશ થઈ જવાય છે માટે પવન તથા શ્વાસ જેમ અને તેમ નાના પ્રમાણમાં હોવાથી લાલ છે, પણ તે પ્રમાણ એક સરખાં હોવાં નોઈએ.

આરંભમાં લગભગ ધાતુક કામળ સ્વરનો પ્રયોગ કરવો. એમ કરનાથી પહેલી કલંમમાં બતાવેલા હેતુઓ તે બનાવાસે સરે છે. વળી સ્વરના છેક ઉચ્ચ અગ કે છેક નીચા અંગને નહિ લેતાં તેના જે મધ્યમ અંગો છે તેનો ઉપયોગ વિશેષ કરવો, જેમકે 'સારીગમ'માં જે અત્યંત હુએ નિષાદ તેમજ અત્યંત નીચો પડજ આરંભમાં સેવાથી શ્રમ વિશેષ પડે છે માટે મધ્ય સ્વરથી વિશેષ સરલ પડે છે. અગ્રાસકને માટે આ વિપવમાં પરિચય કરાવવા માટે દૃષ્ટાંતરૂપે કેટલાક દ્રમ હોય છે. ભિન્ન ભિન્ન માતાઓ ભિન્ન ભિન્ન વિદ્યાર્થિઓને માટે ભિન્ન ભિન્ન ક્રમની રચના કરે છે. તેમની આ એક રચના છે. એક પછી એક ક્રમમાં આગળ ચલાય તેમ તેમ તેમ દરેક ક્રમમાં ખાસ અતિમ વિદ્યા-ગમાં જે સ્વરનો ઉપયોગ કરવો તે સ્વર ભરેલો હોય તેવો બનાવવો સ્વરને કાંતી નાખતા હોઈએ તે પ્રમાણે વાણીયંત્રનો સંકેત યવાહેવો નહિ. યંત્ર સંકેત્યાવવાથી અંદર ધસારો પડી દ્વાનિ થાય છે તે કહી જ થવા દેવી નહિ.

(અપૂર્ણ)

દુર્ગેશ્વર નટવરજી ત્રિવેદિ, ણી. એ.

સ્ત્રીઓની પરાધીનતા.

(અનુસંધાન વર્તમાન વર્ષના ૫૪ ૧૩ થી.)

કેટલાક તરફથી એવો પ્રશ્ન કરવામાં આવે છે કે સ્ત્રી પુરુષને સમાન અધિકાર મેળવવાથી ધરસંસાર સારી રીતે ચાલશે ખરો ? કદાચ પણ રીતે એમાંથી એકનું ઉારીકે તો નોઈએ જ; તે સિવાય જ્યવહાર ચાલે જ નહિ. ઉત્તર એ છે કે અધી બામતોમાં એમાંથી એકને પ્રાધાન્ય આપવાની જરૂર જણાતી નથી. પત્યાજો વેપાર કરનાર ધંધા-દરીઓને એમાંથી એકને પ્રાધાન્ય આપવાની જરૂર પડતી નથી. પતિ અથવા પત્ની એમાંથી એક જે બામતમાં વિશેષ માહિતગાર દરો તે બામતમાં ને છેવટનો નિર્ણય કરશે. સાધારણ રીતે પત્ની કરતાં પતિનું વય વિશેષ હોય છે. દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ પણ સામાન્ય રીતે તે જ કરે છે. આથી કરીને સંસારને લગતી મહત્ત્વની બામતોનો ફેસલો પતિના જ હાથમાં છે અને રહેવાનો જ. જેનું ચારિત્રયજન અને મનોમજન અધિક હોય તેનું જ આધિપત્ય આપોઆપ થઈ જાય એમાં સંદેહ નથી. જો પતિ પત્ની વચ્ચે પ્રેમ, ભક્તિ અને વિશ્વાસ હોય તો એકની સમાનતા છતાં પણ ગૃહકર્મ નિર્વિધિ થશે કેદાણે ચાલે છે તેમ બધે ચાલ્યા કરશે. જો એક બીજા ઉપર ધૃષ્ટા અને અવિશ્વાસ હોય તો એકનું જીવન સાક્ષાત નરકમય બનાવવા કરતાં છૂટાં પડવું વધારે દિલકર છે.

અસમાનતાના ધેરણુપર બંધાયેલા લગન-સંબંધ એકલી સ્ત્રી જાતિને દુઃખપ્રદ છે, એટલું જ નહિ પણ પુરુષ જાતિની પણ માનસિક અને નૈતિક અધોગતિ કરે છે અને તેમની સંતતિને પણ થોડા કેળવણી આપી શકાતી નથી. જેમને અનિયંત્રિત અધિકાર ચલાવવાની સત્તા મળે છે તેઓ લગભગ હમેશાં અહંકારવશ થાય છે. કમેકમે પાશવ, તામસિક વૃત્તિઓને વશ થઈ નિષ્કૂર થઈ જાય છે. તેરી જાપ બાળકોના કુમળા સંસ્કાર-માઠી મગજ પર પડતાં તેઓ ક્ષમાશીલ, ન્યાયપરાયણ સંયમી અને ઉદાર વૃત્તિનાં યતાં નથી. જનસમાજને ન્યાયના આધાર પર સ્થાપિત કરવી હોય તો કુટુંબની ન્યાયમૂલક એટલે સમાનતાના ધોરણ ઉપર રચાવી જોઈએ. એ ઉપરથી જુલન થાય છે કે સ્ત્રીજાતિને માટે સાર્વજનિક જીવનનો માર્ગ મોકળો થવાથી તેઓ લગન નહિ કરે અથવા સ્ત્રીધર્મનું પાલન નહિ કરે એવી શંકા ખીલકુલ પાયા વગરની છે.

સ્ત્રીજાતિને સાર્વજનિક કાર્યથી વિમુખ રાખવાનું ખાસ કારણ એ છે કે પુરુષવર્ગે તેમને પોતાની હકુમત નીચે જ હમ્મેશ રાખવાનું પસંદ કરે છે. સ્ત્રીઓની અધ્યાય ત્રીજો, માનસિક અને નૈતિક શક્તિઓ વિશે જૂઠા જૂઠા દેશોમાં ઘણા અસત્ય સિદ્ધાન્તો પ્રચાર થવા પામ્યા છે. સ્ત્રીજાતિને સહજ તક મળતાં તેઓ રાણી, સેનાપતિ, કવિ, લેખક તરીકે બુદ્ધિબળ અને મનોબળનાં વિકટ કાર્યોમાં ફતેહ મેળવી શકે છે એવું ઇતિહાસ સિદ્ધ કરી બતાવે છે. ઘણા અર્ધશિક્ષિત અથવા તદ્દન અનક્ષર પુરુષોને રાજકાર્યમાં મત આપવાનો અધિકાર છે. ત્યારે શું કારખાનાના મજૂરો અથવા ખીજા અલગ પુરુષો જેમને “વેટ” શબ્દ પૂરો ખોલતાં નથી આવડતો એવા બળદ જેવા પુરુષો કરતા પણ શું વિદ્વાન સ્ત્રી ઉતરતી છે ? અને જો ખરેખર ને ઉતરતી જ હોય તો કુદરતી રીતે તે ઉચ્ચ સ્થાન નહિ પ્રાપ્ત કરી શકે. પણ તેમને, તેમની બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરવાની મુદ્દલે તક ન આપવી અને કહેવું કે તેઓ કુદરતી રીતે અપોગ્ય છે એ સ્ત્રીજાતિ તથા જનસમાજ તરફ અન્યાય થાય છે અને તેથી બેહતુ અહિત થાય છે. જો સ્ત્રી અન પુરુષનું હિત અને સ્વત્વ એક હોય તો તેમને રાજકાર્યમાં પોતાની ભાગીદાર થવાથી પુરુષવર્ગને હુકસાન નથી. જો પ્રયત્ન હોય તો સ્ત્રીઓને તેમના હક્ક અને સ્વત્વના માટે તેમને અધિકાર આપવો એમ ઇન્સાફની નજરથી કહેવું પડે છે. પ્રથમ કહેવામાં આવ્યું છે કે સ્ત્રીઓની કુદરતી શક્તિઓ કેટલી અને કેવા પ્રકારની છે તે કહેવાનો દાવો ઠાંપથી યઈ શકે એમ નથી. પરંતુ ભૂતકાળના અને વર્તમાન કાળના અનુભવો ઉપરથી એવા અનુમાન પર અવાય છે કે કેટલાક સાર્વજનિક યુગ્મોમાં સ્ત્રીજાતિ પુરુષથી ઓછ છે અને તેવા યુગ્મોની જે કાર્યમાં જરૂર રહે છે તેવા કાર્યમાં તેઓ જરૂર વિજય મેળવી શકે છે.

દાખલા તરીકે સ્ત્રીજાતિમાં દયા અને પ્રેમ વિશેષ હોય છે, આ યુગ્મની ન્યાય કાર્યમાં તથા ખીજાં સાર્વજનિક કાર્યમાં બહુ જરૂર પડે છે. વળી તેમનામાં લાગણીનો લુરમો અધિક પ્રમાણમાં હોય છે. અલગત ભાવપ્રધાન મનુષ્યો કેવળ લાગણીને વશ થઈ ઠાંપ ઠાંપવાર ભૂલ કરી જોડે છે તો પણ લુરસાવાળાં મનુષ્યો વિકટ કાર્યોનો સંપાદાનક નિમ્મલ આણી દે છે, વળી તેઓની બુદ્ધિ પુરુષ કરતાં વધારે તીક્ષ્ણ છે. તેઓ અપરી, ચૂંચવણ

ભરેલી બાબતો ઝટ સમજી જાય છે અને કેવળ નિયમો અને કલ્પનાઓને વશ થતી નથી. શ્રીઓ એક વિષયમાંથી બીજા વિષયમાં જલદી પ્રવેશ કરી શકે છે અને વિચાર કરવાની સારી શક્તિ પણ ધરાવે છે. આવા શુભલાક્ષણી જે શ્રીઓ હોય તેમને સાર્વજનિક કાર્યોથી દૂર રાખવી એ મહા વિનાશક નિયમ છે.

શ્રીઓએ કેવળ ગૃહકાર્યમાં જ રમ્યાં પમ્યાં રહેવું જોઈએ તથા પોતાના પતિની સેવા સિવાય અન્ય કાર્યમાં તેમણે હાથ નહિ ધાલવે. જો તેઓ એવી ધર્મશાસ્ત્રી આપ્તા છે એવી દલીલ કેટલાક કરે છે. પરંતુ જો તેઓ જણાય છે કે જે બાબતો તર્ક અને સમીક્ષાની આગળ ટકી શકતી નથી તે બધી બાબતોના બચાવ માટે ધર્મની ખોટી દાલ ધરવામાં આવે છે. ધર્મશાસ્ત્રમાં તો હિતકર અને અહિતકર એવી ઘણીએ બાબતોના સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે કેમકે જે સમયે તે શાસ્ત્રો રચાયાં તે સમયે એ બાબતો પ્રચલિત હતી અને સ્મૃતિકારો ઘણા બુદ્ધિમાન છતાં તેઓ પોતાના આવરણો (limitations) થી મુક્ત થઈ શક્યા નથી માટે એવાં શાસ્ત્રોની આપણે સર્વત્ર પ્રમાણભૂત ગણાય નહિ.

જો શ્રીજીવિત્તે સ્વતંત્રતા આપવામાં આવે તો તેથી જનસમાજને શો લાભ છે ? હાલમાં શ્રીઓ તરફ જે અણુઘટતી વર્તણૂક ચલાવવામાં આવે છે તે ખંધ ધરો.

હાલમાં પુરોમાં જે મિથ્યાભિમાન અને સ્વર્થપરાયણતા જોવામાં આવે છે-

કેમકે ઘણાખરા પુરુષો માને છે કે શ્રી તેમની સેવા કરવા માટે જ અધ્યાય ઓધો. નિર્માણ યજ્ઞ છે-તે અધમ ભાવનાઓ નિર્મૂળ ધરો. ગૃહસ્થજીવન પ્રેમ, ન્યાય અને સૌમ્યતાની પાઠશાળા રૂપ યજ્ઞ ધરો. અને તેથી દરેક કુટુંબ સમાજનું શુભલુ અને આધાર રૂપ નીવડશે.

સંસારમાં વિચારકો, સુધારકો અને રાજનીતિજ્ઞ તથા સાચા સેવકની હમેશાં તંગી જ હોય છે. કેમકે અડધાં મનુષ્યોને અત્યાર સુધી આ પ્રદેશમાંથી ખાતલ રાખવામાં આવ્યાં છે. શ્રીઓને સાર્વજનિક કાર્યોમાં દાખલ કરવામાં આવે તો તેમના વડે ઉપર કહી તે તંગી કેટલેક અંશે દૂર થશે અને સંસારને તેથી વિશેષ લાભ ધરશે. એક તો હાલમાં શ્રીઓની કુદરતી શક્તિઓનો વિકાસ ન કરતાં તેમને શ્રીમંજારી નાંખે છે અથવા નો વસ્ત્ર, ધરણી એવી નજીવી બાબતોમાં તેમનું ચિત્ત પરાવાયણું રહે છે. શ્રીઓ પચાસેક વર્ષની વયે પોતાનાં પુત્ર પુત્રીઓને ઉછેરવાના કામમાંથી બચાવે મુક્ત થાય છે ત્યારે તેમને માટે રજીં ઉપયોગી કાર્ય ન હોવાથી તેમનું શેષ જીવન છેક બેગમરૂપ થાય છે.* વળી કેટલીક શ્રીઓ અમુક કારણને લીધે આખી જિંદગી કુંવારી રહે છે. તેથી શ્રીઓને સાર્વજનિક કાર્ય કરવાની જૂટ આગવાયી બહુ લાલ-છે. બધી શ્રીઓને ઘર કામમાંથી થોડી ઘણી દુરસદ તો મળે છે જ. વધારે કેળવણીથી શ્રીઓ ધારે તો વધારે અવકાશ મેળવી શકે આ બધો સમય સંસાર સેવાના કામમાં તેઓએ ગાળવે જોઈએ.

બચારે શ્રીઓને માટે સાર્વજનિક કાર્ય અથોચ નહિ મનાય ત્યારે તેમને કેળવણી પણ પુરુષોના જેવી જિંદગી પ્રકારની, ગંભીર અને ઉપયોગી આપવી પડશે. આમ યવાથી ગણેલા લોકોનો ગૃહસંસાર હાલ છે તે કરતાં પણ અનેક ગણો સુખપ્રદ નીવડશે. કોઈ એવી શંકા કરશે કે પતિ પત્નીના રાજકીય વિચારોમાં મતભેદ થતાં તેમની વચ્ચે કલહ

* અલખત, આપણા દેશની પચાસ વર્ષની શ્રીઓ નવરી નથી જ બેસતી, તેઓ પોતાના દોકરાની વદુઓની ઉપર "ઈન્સપેક્ટર જનરલ"નું કામ કરે છે.

નહિ ઉત્પન્ન થાય ? પણ એમ થાય તેવો સંભવ નથી. કેમકે સ્ત્રી પુરુષ એક સામયિક વિષયો હોય જોઈએ તેમાં અર્થ કરતાં થશે એટલે જોઈએ એક મતનાં હશે તેઓ અસ્પર્શ લગ્ન કરશે. વંચી હાથ જોઈએ છીએ કે પતિ પત્નીનાં વિચાર ધર્મ અને સંસાર સુધારાની બાબતમાં જુદા અથવા વિરુદ્ધ હોય છે તેમ છતાં પણ તેઓ જો સમજી અને ઉદાર હોય છે તો તેમનો ગૃહસંસાર પરમ શાંતિ અને સુખમાં ચાલ્યો જાય છે.

સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતા આપવાથી એક બીજો લાભ છે. તેઓ પોતાની કિંમત-પોતાનું મહત્વ સમજતી થશે તેથી વિશેષ ગંભીર થશે. જીવનનાં ઉપયોગીતાં પણ સમજવા માંડશે. પુરુષ પણ મનુષ્ય જીવન તરફ વધારે માનહારી લાગણીથી જોતો થશે.

જ્યારે સ્ત્રીઓની સ્વાધીનતાનો વિષય ચર્ચાય છે ત્યારે કેટલાક લોકો ધણી નકામી, મૂર્ખાઈ ભરેલી દલીલો બતાવે છે. તેઓ કહેવા લાગે છે કે સ્ત્રીઓ તો પરાધીનતામાં સુખી છે. માત્ર પુરુષો સ્ત્રીઓને તેમની ફરજ સમજાવે એટલે બસ. એકતો આ દલીલ જ નિરાધાર છે અને કદચ સત્ય હોય તો પુરુષો આ સરતે સ્ત્રીઓના અધિકાર નીચે રહેવા ખુશી છે ? જે અવસ્થા હાલ સ્ત્રીઓની છે તે અવસ્થામાં રહેવા તેઓ ખુશી છે ખરા ? દુકામાં જે જે દલીલો ગુલામી તથા અનિયંત્રિત રાજપદ્ધતિનો બચાવ કરવા માટે કરવામાં આવે છે તે સઘળી દલીલો અત્રે પણ રજૂ કરવામાં આવે છે. આપણે જાણવું જોઈએ તેની રીતે બહુ વખત સુધી પાળી ચૂક્યા. હવે જરા ન્યાયી ચર્ચા કે નહિ ?

જૉન મેકડોઅર્લ સીલના વિચારોનો આ સક્ષિપ્ત સારાંશ છે. " સ્ત્રીઓની પરાધીનતા નામનું પુસ્તક ૧૮૭૭ માં પ્રકટ થયું. આખા યુરોપમાં અને ખાસ ઉપસંહાર, કરીને ઇંગ્લેન્ડમાં તેણે ધણી અસર કરી છે. સ્ત્રીઓની કેટલીક અચ્ચલો દર થઈ છે. x તેઓને કેટલેક અંશે સ્વાધીનતા આપવામાં આવી છે પાર્લામેન્ટની બાબતમાં " વોટ " ને માટે સ્ત્રીઓ લડવા ચલાવે છે તેમાં પણ અને વગેરે તેમને વિજય મળશે એવાં ચિન્ન દેખાય છે.

સંસારવદ્ધ જીવનું કથન.

અમાને કીધેલાં પાપો, તેને પસ્તાવાથી કપો;
તે પસ્તાવો કરશું ક્યારે ? કાલે, કાલે, લાઈ ! કાલે.
મોહ તણા અગ્નિથી બળીએ, હુરિના નામ યદી ઉગરીએ;
તે હુરિનામ લઈશું ક્યારે ? કાલે, કાલે, લાઈ ! કાલે.
જીવન તો નિશ્ચે છે દુકું, મૃત્યુ માયા પર ગડગડું;
વિચાર તેનો કરશું ક્યારે ? કાલે, કાલે, લાઈ ! કાલે.

x દાખલા તરીકે ઇંગ્લેન્ડની કેટલીક યુનિવર્સિટીઓમાં બી. એ ની પરીક્ષા પાસ કર્યાં છતાં સ્ત્રી ઉમેદવારોને બી. એ. ની પદવી આપવામાં આવતી નહોતી. હવે તે પ્રથમ નીકળી ગઈ છે. હજી તેમને વફાલાત કરવાની સનંદ આપવામાં આવતી નથી.

ધન, પૈસા છે મિથ્યા માયા, સદ્વ્યય કીધો તે જ કમાયા;
માટે દાન દમ્પશું ક્યારે ? કાલે, કાલે, ભાઈ ! કાલે.
માંદો, દુઃખીઆં કેંઈ બિચારાં, ખાપ વિના બાળક ટળવળતાં;
તેની વહારે જમ્પશું ક્યારે ? કાલે, કાલે, ભાઈ ! કાલે.
જેલ નવો “દિલકશ” થાનારો, જોવા મળશે લોક હળરો;
તે જોવાને જમ્પશું ક્યારે ? આજ, આજ, ભાઈ ! અત્યારે.
મંજળથી ગાનુરૂં આવી, રાગ રાગણી મનહર લાવી;
તે સુણવાને જમ્પશું ક્યારે ? આજ, આજ, ભાઈ ! અત્યારે.
માન ભરેલી પદવી મોઢી, ધન ખર્ચાને પણ તે લેવી;
તે ધનરાશિ દમ્પશું ક્યારે ? આજ, આજ, ભાઈ ! અત્યારે.
કોઈ બિચારે રહેજ બગાડયું, તેને મારી લેશ ન આપું;
શિક્ષા તેને કરશું ક્યારે ? આજ, આજ, ભાઈ ! અત્યારે.
નાત વરા, ભારે વરધોડા, મુંજરા, નાચ તણા માંડવડા;
તેમાં ધન ખર્ચીશું ક્યારે ? આજ, આજ, ભાઈ ! અત્યારે.

સ્વામી વિજ્ઞાન ભારતી.

હાલની કેળવણીનું સ્વરૂપ.

ભારતખંડની પ્રજાને શુરોપની પદ્ધતિથી કેળવણી આપવાની સરકારે થયાને સાઠ વર્ષ થવા આવ્યાં છે. ઓગણીસમા સૈકાના આરંભમાં ભારતખંડનાં બાળકો તેના દેશની વંશ પરંપરાથી ચાલી આવેલી રીત પ્રમાણે વિદ્યાભ્યાસ કરતાં. ત્યાર પછી પાદરીઓએ અંગ્રેજ શાળાઓ સ્થાપવા માંડી. સરકારે તે વખતે કેળવણીનો વિષય પોતાના હાથમાં લીધો ન હતો.

ઇ. સ. ૧૮૫૪ ની સાલમાં કેળવણીખાતાં સ્થપાયાં. વાંચનગ્રાળાઓ સ્થાપ્યાં, કારી હાઇસ્કૂલો તથા કોલેજો ઉઘડી-દૂકામાં લૉર્ડ મેંકલેની મંજૂરીથી નવી કેળવણી મુજબ આ દેશની કેળવણીની પદ્ધતિને ફેરવી નાંખી શુરોપને ધોરણે અહિંની પ્રજાને (૧) કેળવવાની સરકારે યથા સંસ્કૃત અને ફારસી, અરબીને બદલે હિંદુસ્તાનનાં બાળકો અંગ્રેજ શીખવા લાગ્યાં. એટલુંજ નહિ પણ બધા વિષયો અંગ્રેજ ભાષામાં જ શીખવા લાગ્યાં. ઇ. સ. ૧૮૫૭ ના બળવા પછી અગર લગભગ તે જ અરસામાં યુનિવર્સિટીઓની સ્થાપના થઈ. તેમનાં ધોરણ પછી કેમ્બ્રીજ, ઓક્સફર્ડ એવી પાશ્ચાત્ય યુનિવર્સિટીનાં ધોરણ મુજબ સ્થાપ્યાં. ઇ. સ. ૧૮૫૯ માં મુંબઈ ઇલાકાના યુવાનો બી.એ. અને એમ. એ. ની માનભરી પદવી પામવા લાગ્યા. સરકારમાં દર વર્ષે ત્રણ ચાર જથ્થો બી. એ. થતા તેને ઠેકાણે હવે ત્રણસો ચારસો જુવાન છોકરાઓ બી. એ. થાય છે. આટલે સુધી કેળવણીનો ફેલાવો થયેલો છે. હિંદુસ્તાનની પ્રજાને શુરોપની પદ્ધતિએ કેળવવાનો પ્રયોગ સાઠ વર્ષ થયાં ચાલુ છે. હવે એ પ્રયોગનું પરિણામ શું આવ્યું તે. જોવાનો આપણને હક્ક છે. આ નવી કેળવણીથી ભારતખંડની પ્રજાની

શારિરિક, માનસિક, નૈતિક સ્થિતિ હતી તે કરતાં વધારે સારી થઇ કે નહિ, તેમની જિંદગી વધારે સુખી થઇ કે નહિ, ખીણ પ્રજાઓની હારમાં ઉભા રહેવા તેઓ લાયક થયા કે નહિ એવા સવાલ જો નવી કેળવણીના આપનારાઓને પૂછીશું તો તેમનાથી એમ તો નહિ જ કહેવાય કે હજી શરૂઆત છે, હજી વધારે સમયની જરૂર છે; કેમકે સાઠ સાઠ વર્ષ થયાં આ નવી કેળવણી અપાય છે. તેની પાછળ સરકારના અને છોકરાઓનાં માન્યાપના લાભો રૂપીઆ ખર્ચાય છે. તેનું પરિણામ શું આવ્યું તે અમારે હવે જોવું છે. અમારા દેશના યુવાનો કેવી કેળવણી પામે છે, સંસારમાં જો માટે તેઓ કેવી યોગ્યતા મેળવે છે તે અમારે જાણવું છે. કેમકે અમારા દેશની ચઢતી પડતીનો આધાર-અરે! અમારા અસ્તિત્વનો આધાર અમારા યુવાનો અને યુવતીઓ-ભરતખંડનાં ભવિષ્યનાં માતા પિતાઓ ઉપર છે.

વાંચનાર! અમારી સાથે એકવાર 'યુનિવર્સિટીના મંડપ' અગર 'આકરી પશુ સૌથી લાપતામાં ફરીએ તો ગરીબ બિચારા વિદ્યાર્થીઓના કતલખાના આગળ આવીને થોડી વાર ઉભા રહો અને પરીક્ષા આપીને બહાર નીકળતા વિદ્યાર્થીઓ તરફ જુઓ. ભરજીવાનીમાં આંખે ચડાવેલાં ચરમાં, ગાંભે પડી ગયેલા ખાણ, સંક્રાંતિથી છાતી, કરમાયેલી મોંની ટાંતિ, ચિન્તાથી, ઉમંગરાથી દીન અને ફિજા પડેલા મ્હેરા-આ તમારા જીવાન દેશાધિવોનો દેખાવ! આ શરીર ઉપર તમારી ભવિષ્યની મ્હેટી આશા અને મગરૂરી! આ તમારી ભરતખંડની ભવિષ્યની પ્રજા! કસાઈખાનાને જોઇ આંખે હાથ દેનાર માન્યાપો! તમારા ભરજીવાન છોકરાઓની દુર્દશાં તમે ઉઘાડી આંખે વિદ્યાર્થીઓનો જોઈ શકો છો? મંડપમાંથી નીકળતા વિદ્યાર્થીઓમાંથી કેટલાં થોડાંતા મ્હેં ઉપર રતાશ છે? કેટલા થોડાનાં છાતી અને ખભાં ઉપસેલા છે? કેટલા થોડાના મ્હેં ઉપર જીવાનિનો ઉમંગ અને શક્તિ દીધી નીકળે છે? કેટલા થોડાની નાડીઓમાં તાલુ, રાત્રી લોહી ઉછાળ્યા મારી રહ્યું છે? અને જો તમારા જીવાનીઓના શરીરની આવી દુર્દશા હોય, જો તેઓ ભરજીવાનીમાં ધરમ્જીવોના થવા આવ્યા હોય તો તેમની કેળવણીમાં, યોગ્યતામાં, રીતભાતમાં શું છે? આથી તમારા દેશની ખીલતી વાડી તેના જીવાનીના પૂર બહારમાં કરમાઇને ઊંચ ઝિજ થઇ જાય છે તેનો જરા વિચાર કરશો?

કેળવણી પામેલા દરજોઈ પુરુષોનો મ્હેરો જોશો તો ત્યાં નિરાશા, ઉદાસીનતા મ્હેંટે અફસરે હાથપાશી નજરે પડશે. તેનામાં જીવનનો જીવરસો નથી, ખોલવામાં ઉત્સાહ નથી અને બાહુમાં મર્દાની નથી. ન્યાં જુઓ ત્યાં નિરાશા અને નિરુઆગ્રહ હોય. ત્યાં કાળો પડેલો એ નિરાશા ભરતખંડની પ્રજાનો વિનાશ થયે છે. ઇતિહાસની આંખે તે સ્પષ્ટ દેખાય છે. શરીરની કમતાકાત માત્ર કેળવણીઓમાં નહિ પણ જીવેલા, અને અલગ બધાઓમાં સપાટાખંધ વચતી જાય છે. પચાસ વર્ષ ઉપર હિંદુસ્તાનનો સાધારણ માણસ જેવો હતો તેવો હાલનો માણસ નથી અને નવાં અવતરતાં આગેવાનો શરીર તો જાણે કાળજનાં રમકડાં ન હોય! બંગાળનો લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર સર ચાર્લ્સ ઇલિયટ શું લખે છે તે જુઓ:-

" હિંદુસ્તાનની પ્રજાની શારિરિક ક્ષીણતા સરકારી અમલદાર વર્ગમાં બહુ જ સાધા-

રણ અને ઉધાડી માલમ પડે જે; મનુરીઆત વર્ગ પણ જેવું જોઈએ તેવું કામ આપી શકતા નથી; લશ્કરમાં નોકરી કરવા આવનાર સિપાઈઓમાં પણ ધણા લશ્કરી નોકરી માટે નાલાયક માલમ પડવાથી સરકારને શુરખા, બલૂચ અને એવી બીજી પુષ્ટ જાતોમાંથી સિપાઈઓ પસંદ કરવાની જરૂર પડે છે. ”

એક બીજો સુપ્રસિદ્ધ અંગ્રેજ અધિકારી એવી ગણવી બહાર પાડે છે કે હિંદુસ્તાનની રૂઢતનો પા ભાગ દિવસમાં માત્ર એક જ વાર ખાઈને જીવે છે. આ દેશની પ્રજાની આવી સ્થિતિ લણેલા લોકો કંઈ વધારે સુખી નથી. નાદુરસ્ત તખીયત, ખિંદગીની હાડમારી અને વ્યયતા એ ત્રણ ઉપાધિઓથી તેમનું શરીર ચૂસાઇને ખાલી જોખા જેવું થાય છે; તેમને હોશકોશ વગરના કરી નાંખે છે.

દેશની જ્યારે આવી દુર્દશા છે, જ્યારે સ્વજાતિનો વિનિપાત નજીક આવતો જાય છે ત્યારે જેઓ કેળવણી પામ્યા છે, જેઓ સ્વદેશની સાચી સ્થિતિ જોઈ શકે છે, જેઓ

સ્વદેશ પ્રત્યે પોતાની ફરજ સારી રીતે સમજે છે તેમણે શું હાથ લણેલાઓ ઉપર છે. જોડીને બેસી રહેવું જોઈએ ? વખતનું કામ વખત કરશે એવો ન.

માલો ઉત્તર તેમણે આપવો જોઈએ ? અથવા પોતાનાં બી, છોકરોને પોપવામાં અને આપની ઉત્તરદિશમાં તથા પુત્ર પુત્રીના લગ્ન પ્રસંગે સારા નાતવં કરવામાં જ કૃતકૃત્યતા સમજવી જોઈએ ? જેઓ અભણ છે, જેઓ જૂના જમાનાના છે તેમની હિંદુસ્તાન આશા નથી રાખતો. તેઓ તો હવે વાતપ્રસ્થાપનને માટે જ લાયક છે.

પણ લણેલાઓ, એજ્યુએટો શું કરે છે ? તેઓ ધાંચીના બળદની પેઠે આંખે પાટા બાંધી વટાએલે રસ્તે ફેરવે છે. ? જેમને જ્ઞાન છે તેમની જવાબદારી વધારે છે અને જો આપણે જ્ઞાની છીએ એમ માનતા હોઈએ તો આપણે આપણી સ્થિતિનો વિચાર કરવો જોઈએ અને તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ.

જ્યારે બધા આગળ વધેલા દેશો ઉત્તર તરફ વેગબધ પ્રયાણ કરે છે ત્યારે શું આપણે મૂક રહી શકીએ ખરા ? નહિંજ. પ્રગતિના ઉત્સાહ ભરતા પવને હિંદની કેટલાક સૈકાથી નિશ્ચેષ્ટ મએલી પ્રજાને પણ હલાવી છે એ અલખત ધણું આશાજનક છે.

ભારતખંડ પાસેથી જગતને પ્રાચીનકાળમાં ધણું મળ્યું છે. યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન એવા સુધરેલા દેશો ભારતખંડના ઋણી છે. ભારતખંડના તત્વજ્ઞાને જગતમાં દિગ્વિજય કર્યો છે. એમરસન, મેક્સમુલર અને શોપનહાર જેવ

પાશ્ચાત્ય તત્વજ્ઞાનો જે ભારતખંડ તરફ પૂર્વપભાવથી જુએ છે તે ભારતખંડની પ્રજા પાસેથી હજી જગતને ધણી આશા છે. એક વાત આપણે જાતના શુરુ હતા અને હજી ધારીએ તો થઈ શકીએ તેવા છીએ. દરેક હિંદવા સીની ફરજ છે કે તેણે આ મહાકાર્યને માટે યોગ્યતા મેળવવી જોઈએ. યોગ્યતા વગર પ્રાચીન કાળની કીર્તિનું સ્મરણ કરીને કુલાયા કરવાથી વિજય નથી પણ વિનાશ છે. આપણી તમામ શક્તિઓનો આપણે પૂર્ણ વિશ્વાસ કરીએ, શરીરે બળવાન થઈએ, દૃઢ મનોબળ

લક્ષ્યબિન્દુ

ખાસ તથા લેખના બીજા કેટલાક ભાગ મોડર્નિસ્ટોના છેલ્લા અંકમાં પ્રગટ થએલા રા. બ. લાલા બેજનાથના લેખને આધારે લખ્યા છે. એ લેખનો આ વિષય મર્યાદામાં ધુટી ઉપયોગ કર્યો છે.

ખાસ તથા લેખના બીજા કેટલાક ભાગ મોડર્નિસ્ટોના છેલ્લા અંકમાં પ્રગટ થએલા રા. બ. લાલા બેજનાથના લેખને આધારે લખ્યા છે. એ લેખનો આ વિષય મર્યાદામાં ધુટી ઉપયોગ કર્યો છે.

ખાસ તથા લેખના બીજા કેટલાક ભાગ મોડર્નિસ્ટોના છેલ્લા અંકમાં પ્રગટ થએલા રા. બ. લાલા બેજનાથના લેખને આધારે લખ્યા છે. એ લેખનો આ વિષય મર્યાદામાં ધુટી ઉપયોગ કર્યો છે.

ખાસ તથા લેખના બીજા કેટલાક ભાગ મોડર્નિસ્ટોના છેલ્લા અંકમાં પ્રગટ થએલા રા. બ. લાલા બેજનાથના લેખને આધારે લખ્યા છે. એ લેખનો આ વિષય મર્યાદામાં ધુટી ઉપયોગ કર્યો છે.

ખાસ તથા લેખના બીજા કેટલાક ભાગ મોડર્નિસ્ટોના છેલ્લા અંકમાં પ્રગટ થએલા રા. બ. લાલા બેજનાથના લેખને આધારે લખ્યા છે. એ લેખનો આ વિષય મર્યાદામાં ધુટી ઉપયોગ કર્યો છે.

પ્રાપ્ત કરીએ, આપણા ધર્મના ઉત્તમોત્તમ તત્વોને આપણા હૃદયમાં ઉતારી લઇએ અને તેની સાથે પાશ્ચાત્ય સભ્યતાની ખુખીઓની આપણી પ્રાચીન સભ્યતાની ખુખીઓ સાથે મિલાવટ કરીએ ત્યારે જ આપણે યોગ્ય થવા કહેવાઇએ.

ઉપર જણાવી તેવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી એ આપણું લક્ષ્ય બિન્દુ હોવું જોઇએ. તે સ્થિતિએ પહોંચતાં અટકાવનાર આપણામાં કયાં વિરોધી તત્વો છે તેની આપણે સમીક્ષા કરવી જોઇએ. આપણી દાંતની સમાજમાં ત્રણ મોટા દોષ બતાવી શકાય છે: (૧) શારિરિક ક્ષીણતા (૨) એકદા મળી પદ્ધતિસર કામ કરવાની અને પૂર્ણકાળ પર્યન્ત ચાલુ ચલન કરવાની શક્તિની ખામી, (૩) ઉચ્ચ આદર્શ, સત્ય ધર્મનું બળ અને જાતિભોગ એ ત્રણનો અભાવ આ ત્રણ આપણા મોટા દોષ. એ ત્રણ આપણા મૃદા શત્રુ. આપણને બળવાન, વિજયી ન થવા દેનાર ત્રણ પ્રજાકીય કુલક્ષણ. એ ત્રણે દોષનો અતિકાર માત્ર સંગીન કેળવણી વડે થઇ શકે છે એમ મનાય છે.

કેળવણીનો અર્થ અમુક અમુક પુસ્તકો ગોખવાં અને બરાબર ગોખીને યાદ રાખ્યાં છે કે નહિ તેની કસોટી દહાડનારી પરીક્ષાઓ પસાર કરી ગોખણ શાબની પદવીઓ પ્રાપ્ત કરવી, એવો ધર્મ શકે જ નહિ. બધા વિષયો કરતાં કેળવણીનો વિષય ધણા ખરા

દેશોમાં લોકો બહુ જ ઓછો સમજ્યા છે અને હિંદુસ્તાનમાં તો એ કેળવણી એટલે શું? વિષયનું અજ્ઞાન સાર્વત્રિક છે. સાધારણ માણસો નહિ પણ દહાડ

સારા સારા ચેત્સુએટો અને પ્રુદ કેટલાક શિક્ષકો પણ કેળવણીની સાચી વ્યાખ્યા સમજી શકતા નથી. અમુક પરીક્ષા પસાર કરી ઊંકરો સર્ટિફિકેટ લાવે એટલે બાપ જાણે કે દીકરો કેળવણી; પરીક્ષામાં અમુક ટકા પરિણામ આવે એટલે મારતર જાણે કે ઊંકરો કેળવણી મળી. આવી સ્થિતિ આપણા દેશમાં શિક્ષણની છે. કેળવણી એટલે મનુષ્યમાં રહેલી શક્તિઓનો સંપૂર્ણ અને પ્રમાણસર વિકાસ. કેળવાયેલો પુરુષ અને કેળવાયેલી સ્ત્રી શરીરે મજબૂત અને તનદુરસ્ત હોવાં જોઇએ; તેમની ઇન્દ્રિયો મનોવૃત્તિઓ, લાગણીઓ કેળવાઇ, શુદ્ધ ધર્મ ધણી જ સક્ષમ અને સંસ્કારયુક્ત થવી જોઇએ. ગૃહસ્થ બળ, ઇશ્વર પ્રતિ પ્રેમ, સ્વદેશભક્તિ, આત્મસમર્પણ, ઉદારતા વગેરે ગુણોનો જેવો વૃદ્ધિ એ તેવો વિકાસ થએલો હોવો જોઇએ. વળી તેમનામાં એવું સામર્થ્ય હોવું જોઇએ કે તેમની આસપાસના સંજોગોનો તથા કુદરતની અનેક શુદ્ધ શક્તિઓનો તેઓ પોતાના સુખ અને વિકાસ માટે ઉપયોગ કરી શકે.

કોઈ પણ જમાનામાં હિંદુસ્તાન કેળવણીની સંસ્થાઓ વગરનો હતો નહિ. અંગ્રેજ રાજ્ય સ્થપાયા પછી જ ખરેખરી કેળવણીની શરૂઆત ધર્મ એમ અસહની કેળવણી. કેટલાક સ્વાર્થપરાયણ ઇતિહાસ લખનારાઓએ સમજાવ્યું હોય તો તેમની અને તેમના લખાણ ઉપર પૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકનારની ભૂલ છે. કોઈ પણ યુગમાં ભારતખંડ અમલ દેશ હતો જ નહિ જે દેશની વિદ્યાકલાએ જગતનું માન સંપાદન કર્યું હતું તે આજ સુધી અજ્ઞાન અવસ્થામાં હતો એના જેવું દહાડનું જાણી શકીએ જ હોઇ શકે. અંગ્રેજ અમલ પહેલાંની ભારતખંડની કેળવણીની સંસ્થાઓ તેના સંગીનપણા માટે જાણીની હતી, અને તેમાં થોડો જરૂરનો ફેરફાર કરી તેને નવું સ્વરૂપ આપીને તેની પુનઃ સ્થાપના કરવી તેમાં જ કેળવણીનો ઉત્કર્ષ છે.

પહેલાંના વખતમાં પણ ગામેગામ શાળાઓ હતી. તેમાં* ઊકરાઓને જે પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં આવતું, તે શિક્ષણ તે સમયની દેશની જરૂરીઆતો માટે ખુબ જ યોગ્ય હતું. તેના વડે વિદ્યાર્થીઓ શરીરે નિર્બળ તથા કેવળ પુસ્તકીઆ નિવડતા નહિ પણ દુનિઆમાં પડવાને શરીરે અને શુદ્ધિએ બળવાન થતા. તે કેળવણી આપવા માટે ઊકરાઓના માખાપને ખર્ચ નહિ જેવોજ થતો અથવા મુદ્દે થતો નહિ એમ કહીએ તો ચાહે. તેઓને દર મહિને ૫૧ આપવી પડતી નહિ અને રોકડા પેસાને અભાવે અનાજ, ઘી એવી સામાન્ય ઉપયોગની વસ્તુઓ પણ આપી જતી. ઘણા ખરા લોક ઊકરાઓના માસ્તરોને દરમહિને સીધા મોકલતા તથા તેમને પ્રેક્ષણે જમવા તેડતા. આજ દિવસે તે સમયે ઊકરાઓની કેળવણીનો ખર્ચ હતો. આજરો તો એટલા ખર્ચમાંથી પણ મુક્ત હતા. તેમના ઊકરાઓ પાસેથી દક્ષિણ કે સીધું કશું લેવામાં આવતું નહિ. માત્ર શ્રીમંતલોકો તથા રાજાઓ પોતાના પુત્રોના શિક્ષકોને કિંમતી ઉપહાર આપતા, પણ હાલની માફક ગરીબ અને તવગર સર્વેને એક સરખી ફી આપવાનો અસ્વાભાવિક રિવાજ તે સમયે ન હતો. વળી તે વખતે વિદ્યાર્થીઓને જે વિષયોનો અભ્યાસ કરવામાં આવતો તે વિષયો શાળામાં જ ઊડીને આપવા જેવા નિરુપયોગી ન હતા પણ વ્યવહારમાં કામલાગે તેવા ઉપયોગી હતા. તે તે વખતની કેળવણી વિદ્યાર્થીઓને કેવળ નોકરી ઉપર આધાર રાખ્યા કરતી ન હતી. તેમના શરીરનાં સત્ત્વ ચૂસી લઇ તેમને ખાલી ખોખાજેવા કરતી ન હતી, આજના વિદ્યાર્થીઓની માફક “ બે રોટલી ખાઉં છું પણ પચતી નથી ” એવી દુરિયાદ તે વખતના રાતા ચોળ, લક, અઘાર્યારી વિદ્યાર્થીઓ કહી કરતા નહિ તેમ તેઓના અભ્યાસ કરવાના ટેબલ ઉપર કોડલીવર ઓધસની શીશીઓ જેવામાં આવતી નહિ. અલબત્ત, તે સમયની કેળવણીની પદ્ધતિમાં કેટલીક અગત્યની ખામીઓ હતી, તે સમયે સ્મરણ શક્તિને હલકાપરંત કેળવવામાં આવતી હતી. સ્વતંત્ર વિચાર શક્તિને જોઇએ તેવું સ્થાન ન હતું. પણ આટલું છતાં પ્રાચીન કેળવણી વડે સંગીન જ્ઞાન વાળા, પોતાપોતાના ધર્મામાં કુશળ અને દુનિયાદારીને માટે બાહોય પુરુષો પેદા થતા. હાલના ટ્રેજીયુએટોમાંથી ઘણા એવા નીકળી આવશે કે જેઓ સાહિત્ય, ધર્મ, વિજ્ઞાન અર્થશાસ્ત્ર એવા કાષ્ઠ પણ વિષય પર શુદ્ધિપૂર્વક ચર્ચા કરવા તદ્દન અસમર્થ છે, કૌલેજમાંથી મેળવેલા જ્ઞાનને જરાજીવ બ્યવહારમાં મુશ્કેલી થકતા નથી.

અસલની કેળવણી અત્યંત સરતી હતી એ ઉપર કહેવાઈ ગયું છે. હાલમાં એક કૌલેજ સ્થાપવા માટે ઓછામાં ઓછું દશ પંદર લાખનું ફંડ જોઈએ. વિદ્યાર્થીઓ પાસેથી દર માસે ઓછામાં ઓછી પાંચથી દશ રૂપિયાની ફી લેવામાં આવે તે તો જૂદી. અસલની પદ્ધતિ પ્રમાણે ફંડ બંડની બિલકુલ જરૂર પડતી નહિ. શાસ્ત્રીઓ પડિતો આજના પ્રોફેસરોની પેઠે પાંચસે કે હજાર રૂપિયાના પગાર લેતા નહિ પણ પઠન પાઠન એ પોતાનો ધર્મ છે એમ તેઓ સમજતા. વિદ્યાર્થીઓને પોતાને મફત બાળવા માટે કોઈ જાતનું લાંછન લાગતું નહિ. હાલતો નિશાળમાં અગર કૌલેજમાં માફી વિદ્યાર્થીઓને લાચારી પૂર્વક અરજ કરવી પડે છે. વિલાપતમાં તો લગભગ સો વર્ષ ઉપર શક્ત બાળનાર વિદ્યાર્થીઓને

* અલબત્ત, કન્યાકેળવણીને સાધન જેવાં જોઈએ તેવાં ન હતાં. છોકરીઓને કેળવણી મળતી ખરી પણ તેનાં દાર જૂદાં હતાં.

નિશાળમાં કચરો વાળવો પડતો તથા એવાં બીજાં દુલ્લખાં કામ કરવાં પડતાં ભારતખંડમાં તો વિદ્યા વેચાણ નહિ એ વાત મનાતી આવી હતી. શાસ્ત્રીઓને અને અધ્યાપકોને તેમના ભરણ પોષણ માટે જિલકુલ ચિન્તા રહેતી ન હતી. તેમને તથા તેમની શાળાને ઉત્તેજન અને સહાય આપવી એ તે વખતના શ્રીમંતો પોતાનું કર્તવ્ય સમજતા. સાધારણ સ્થિતિના માણસો પણ યથાશક્તિ દાન આપતા. લોકોના તેમના ઉપર આસ્તા અને સદ્ભાવ હતાં. તે કેળવણીથી વિદ્યાર્થીઓ મોહલા, પતરાજીખોર, સ્વાર્થા ચતા નહિ અને સમાજની જરૂરીઆતો માટે તે પદ્ધતિ બહુજ બંધબેસતી હતી.

સરકારી શાળાઓ રચવાયા પછી અમલો શાળાઓ અદ્યક્ષ થઈ ગયે છે. શાળાનામું વગેરે વ્યાપારી વિષયો હજી કોઈ કોઈ ઠેકાણે શીખવાય છે અને સંસ્કૃત સાહિત્યના અભ્યાસ માટે કક્ષીમાં પાઠશાળાઓ છે. પણ ન્યાં છે ત્યાં તેઓ હજી સંગીન કામ કરે છે. દક્ષ નામાની શાળાઓ તરફ નજર કરીએ તો ત્યાં સોળ સત્તર વર્ષની ઉમ્મરના છોકરાઓ હામલ થાય છે. એક કે બે વર્ષમાં નામામાં તથા એવા બીજા દિસાખી કામમાં તેઓ પાવરધા થઈ જાય છે. પછી તેઓ પોતે વેપારીના દોકરા હોય છે તો પોતાના બાપની પેઢીમાં કામ શીખે છે, અને નહિ તો બીજી પેઢીઓમાં થોડો વખત ટૂંકે પગારે 'ઉમેદવારી' કરે છે. તેમ કરવા માટે તેમને કોઈ પ્રકારની જમીનગીરી અથવા ભારે રકમ અનામત ચૂકવી પડતી નથી. શરૂઆતમાં તેમને પચાસ રૂપિયા વરસ દહાડે મળે છે. પછી ધીમે ધીમે તેઓ વધતો જાય છે. એમ કરતાં કરતાં તેઓ પોતાને હાથે લાખો રૂપિયાના ધંધા ચલાવે છે. આ લોકોની સાથે સરકારી અમલદાર અથવા વકીલ, ડાકતરોના છોકરાઓની સરખામણી કરી જુઓ. તેઓ વિદ્યાભ્યાસ કરી રહે ત્યાં સુધી જો તેમના બાપ દયાળુ રહે ત્યારે તો દીક પછુ ત્યાર પહેલાં જો તેમના બાપનું મરણ થાય તો તેઓ કેવળ નિરાધાર થઈ જાય છે. તેમની અધુરી કેળવણી ક્યાજ કામમાં નથી આવતી એમ કહીએ તો ચાલે. પણ પેલા વેપારીના અગવા કારીગરના છોકરાઓ વગર મુશીમતે પોતાના બાપનો ધંધો ઉપાડી લે છે. આજ આપણી હાલની કેળવણીની ખામી છે, તેના વડે વિદ્યાર્થીઓને માત્ર નોકરી પર આધાર રાખવો પડે છે. માસ્તરની અને કારકુનની નોકરી શિવાય તેઓ એક પણ ધંધા માટે લાયકાત ધરાવતા નથી.

કેટલેક ઠેકાણેથી એમ કહેવામાં આવે છે કે હવે કેળવણી વધી ગઈ; હવે ભણેલા બહુ થઈ ગયા. 'આ અનુમાનમાં જો મોટી ભૂલ રહેલી છે. ભણેલા માણસો ધણા જોવામાં આવે છે એવો આશાસ થાય છે કેમકે નોકરી ઉપર આધાર રાખતાં શીખેલા બિચારા ભણેલાઓ થોડા પગારની નોકરી કબૂલ કરતા જોવામાં આવે છે; તેમજ ધંધા વગરના વકીલો અને ડાકતરો પણ ઓછા નથી. પચાસ વર્ષ પર શું કેળવણી બહુ કેળવણીની શરૂઆતના સમયમાં તેમ હતું નહિ અને નજ હોય કેમકે વધી ગઈ છે ? તે વખતે મેટ્રિક થએલાને સારી નોકરી મળતી. આ ભૂલ થવાનું

કારણ એટલુંજ કે ભણેલા એટલે માત્ર સરકારી નોકર, માસ્તર, વકીલ, ડાકતર વગેરે ઉજળા લૂગડાં પહેરનાર, બહારથી ભભકાજંધ પણ ખરું જોનાં પૈસા વગરના ખાલી સદૃશદરેજો એવો ભોલો ખોટો અર્થ કરે છે. બીજું દેશમાં ભણેલાઓનું પ્રમાણ કેટલું થોડું છે તેની ભોળાને ખબર નથી. સને ૧૮૧૧-૧૨ના ઉત્સા વસ્તી

પત્રક પ્રમાણે હિંદુસ્તાનમાં ૧૦૦૦ માણસમાંથી ફક્ત ૫૯ માણસ ભણેલા છે. માત્ર વાંચતા લખતાંજ આવડે એવા ૧૦૦૦ માંથી ૧૦૬ પુરુષો અને ફક્ત ૧૦ સ્ત્રીઓ છે. અંગ્રેજી વાંચી લખી શકે એવા ૧૦૦૦૦ માંથી ૬૮ પુરુષો અને માત્ર ૭ સ્ત્રીઓ છે. આમ છે. ત્યારે કેળવણી બહુ વધી ગઈ 'એ બૂમ શું ખોટી નથી ? દેશમાં બધે કેવળ મૂર્ખતા, બહેમ, અસાન બની ગયા છે છતાં ભણેલા ધણી શીરતે ચ્યા ?

હિંદુસ્તાનના દરેકે દરેક પ્રાંતમાં એવું ઘેર અસાન છે કે, તેવું યુગ કે અમ્મે-રિકાનાં કોઈ પણ વિભાગમાં એક જોવામાં આવે અંગાળામાં ૧૦૦૦ માં, ૭૭ મદ્રાસમાં ૭૫, સંયુક્ત પ્રાંતમાં ૩૪, મધ્યપ્રાંતમાં ૩૩ ભણેલા છે. મુંબઈ ઇલાકાં જે હિંદના બીજા વિભાગ કરતાં અંગ્રેજી અમલનીએ ધણો વહેલો આવ્યો તે પણ કેળવણીની બાબતમાં ધણોજ પછાત છે કેમકે અહિંની ગરીબાર્થ ધાસ્તી ઉપખવે તેવી છે. બીજા પ્રાંતો તો વળી એથીએ પછાત છે. સંયુક્ત પ્રાંતો ૧૦૦૦૦માં માત્ર ૩૮ પુરુષો અને ૨ સ્ત્રીઓ અંગ્રેજી જાણે છે. દેશી રાજ્યોમાં આથી પણ વિશેષ મૂર્ખતા છે. કારણ અસલની કેળવણીની સંસ્થાઓને એકદમ તોડીપાડવામાં આવી અને તેમની જગ્યાએ સારી સ્થપાઈ નહિ અને જે સ્થપાઈ તે એવી મોંઘી અને વિઘાયતી કે બધા લોકો તેનો લાભ લઈ શકતા નથી. માત્ર વડોદરા અને ત્રાવણકોરનાં રાજ્યો અપવાદ રૂપે છે કેમકે ત્યાં કેળવણી ફરજિયાત કરવામાં આવી છે. ત્યાં દશ માણસે એક માણસને લખતાં વાંચતાં આવડે છે.

ઉગર ટાંકેલા આંકડા વડે સિદ્ધ થાય છે કે કેળવણી વધી ગઈ નથી. કેટલેક ઠેકાણેથી એવી સૂચના કરવામાં આવે છે કે ઉંચી કેળવણી ઓછી કરીને તેને બદલે પ્રાથમિક કેળવણીને ખૂબ ફેલાવો. આપણા દેશમાં અપાતી ઉંચી કેળવણી એવી નીચી છે કે તેને ઉંચી કેળવણી કહેવી એજ ભૂલ છે. બીજા દેશો શું કરે છે તે તો જુઓ આપણે આપણા ઘરમાં સુતા સુતા ઉંચી કેળવણી બહુ યથ ગઈ એવી બૂમ પાડીએ તે શા કામની ઉંચી કેળવણીની બાબતમાં આપણે બીજા સુધરેલા દેશ કરતાં પાછળ છીએ એટલું જ નહિ પણ અસલનાં વારા કરતાં આજે આપણે ધણા પછાત છીએ. વિદ્વાનો જેને પિતા (Patron) કહી શકીએ એવા સોજરાજના સમયમાં એક ધાંચી પણ સંસ્કૃતમાં કાવ્ય લખી શકતો તે સમય કરતાં હાલ કેળવણી બહુ વધી ગઈ અને ભણેલા ધણા યથ ગયા ? હાંત, આ એવી છે કે રાજસોજના રાજ્યમાં એક બ્રાહ્મણને દેશનિકાલની સજા યથ કેમકે તે અંગ્રેજી હતો; સોજના રાજ્યમાં અભણ કોઈ ન હતું. પણ જેવો બ્રાહ્મણ અભણ હતો તેવોજ એક ધાંચી વિદ્વાન હતો તેથી તે ધાંચીને બદલે બ્રાહ્મણ ગામમાં રહેવા દેવાનું હતું. રાજ્યે ખાતી કરવા માટે ધાંચીને દરબારમાં બોલાવ્યો અને પૂછ્યું કે તને સંસ્કૃત વાંચતાં આવડે છે ? ઉત્તરમાં તે ધાંચીએ-સંસ્કૃતમાં એક શ્લોક બનાવી કહાડયો; આ હંતકથા કદાચ પ્રમાણિક ન હોય તો પણ તે જમાનામાં કેળવણી કેટલો બહોલો ફેલાવો પામી હતી તેટલું તો તેના ઉપરથી આપણે જરૂર જાણી શકીએ છીએ.

સર્વ વ્યવસાય માળાગાર.

આત્મશ્રેયાર્થકાંક્ષા આ સૃષ્ટિમાં કોને નથી હોતી. પોતાનું નામ આ વિશ્વમાં સકળ સ્થળે ફેલાય, આલમમાંના અનેરાં પુરુષોની ગણનામાં પોતાનું નામ ગણાય, તેમનાં અનેરાં કાર્યોમાં પોતાના કામોનું અનેરું ગાન ગવાય, અને સ્વદેશ તેમ પરદેશના નૈતિક, આર્થિક, અથવા સાહિત્યક ઇતિહાસમાં પોતાનું ચિર સ્મરણ રાખવાની અનેરી અભિલાષા કયા અધન્ય પુરુષને નહિ હોય ? હાવી સ્તુત્ય અભિલાષાઓ તુમ કરવાનું સુકૃત્ય દરેક વ્યક્તિને સુકર થાય, એવા હેતુથી અમે અમારું ઉપર લિખિત, પુસ્તક મહાન શ્રમ વેઠી, તથા વેઠાવી, અનેક વ્યક્તિઓની સહાય તથા સલાહ મેળવી, અનેક રાત્રી જાગરણ કરી તથા કરાવી, લખ્યું તથા લખાવ્યું છે. તેની અંદર દરેક વ્યક્તિને પોતાને ગમતા તથા યોગ્ય વ્યવસાયમાં શીરીતે અતિ તીવ્ર વેગે, પ્રવેશ કરાય તથા તેની શિખરને શી રીતે ફૂટી જવાય તેની સુલભ રીતે દર્શન કરાવવામાં આવ્યું છે. વધારે તો શું પણ જેમ એક આર્થિક સાક્ષરે કહ્યું તેમ-જેમ શુભ મહિનાને કંઈ ઝાઝ પાનના અર્થકારની જરૂર નથી, જેમ સુંદર વનિતાને આભુપણની જરૂર નથી, જેમ સુંદર પુરુષના સુવાસને ઘોષણા (જાહેર ખબર)ની જરૂર નથી, જેમ સુપ્રસિદ્ધ વક્તાને શ્રોતા જનની જરૂર નથી, લાહુ મળેલા પ્રાણીયને જેમ દાળ શાકની જરૂર નથી અને ધરણેલો પુરુષને જેમ ખોરાકની જરૂર નથી, તેમ અમારા આ અત્યુત્તમ, પુસ્તકને કશા પણ વખાણ, શ્લાઘા સ્તુતિ એવી ખીજ કોઈ ચીજની જરૂર નથી. આ પુસ્તકની કિંમત અમૂલ્ય છે છતાં પણ કોઈ પણ વ્યક્તિને આ પુસ્તક ફુલમ ન થાય કોઈને એકદમ કીર્તિની રોચેથી પણ પેલી ગમ પોચવામાં જતા અંતરાય ન આવે એવા હેતુથી તેની કુટીમત માત્ર સો રૂપીઆ રાખવામાં આવી છે. ખાસ અગાઉથી ગ્રાહક યનારને-એટલે કે આ જાહેર પત્રિકા વાંચતા તરતજ અમારા તરફ દાડતો હાંફતો આવી પોતાનું નામ નોંધાવનાર ગ્રાહકનું શુભ નામ પુસ્તકની પછળ સુવણ્ણિતથી અંકિત કરવામાં આવશે તથા તેને એક ખાસ કેસ તરીકે પુસ્તક નગ્યાવું રૂપીઆ પંદર આના નવ પાછની કિંમતે આપવામાં આવશે. પુસ્તકમાંના વિવિધ કૃત્યવાની મહિતી મળે એ હેતુથી નીચે કેટલાક પુસ્તકમાંથી આવરણ નિમ્ન સ્વરે શ્રેષ્ઠ છે તે યોગ્યથી પુસ્તકની મહત્તાની ખાતરી થશે.

વગરના વકીલો અને ડોક્ટરો પછી આજે છે; તેમજ
કેળવણીની ચર્યાચરના સમયમાં તેમ હતું નહિ અને નજ હોય તે માસ કમીને એક અને
તે વખતે એટલેક યએલાને સારી નોકરી મળતી. આ જૂન ૨૧-૧૨-૧૯૧૧-૧૨ના વર્ષે
કારણ એટલુંજ કે ભણેલા એટલે માત્ર સરકારી નોકર, માર જમણેને તે સારા પછી
ઉચ્ચ લગ્ન પહેરનાર, બહારથી ભલકાપંથ પણ ખર્ચેનેતાં જેવાના પુત્રાનું અવસર
૫૬૨ થો એવો લોખા ખોરો અર્થ કરે છે. બીજું દેશમાં ભણેલાકે કરી અવ અભિપ્રાય
છે તેની સેકેને ખબર નથી. સને ૧૯૧૧-૧૨ના છેલ્લા વરખાવની તેમાંથી પેલે
ની જાહેરખબર છે.

પુસ્તક વાંચવું નહિ. કર્તાના નામ તરફ જોવું. સ્વપક્ષી હોય તો વખાણ કરવા વિપક્ષી, કે અપક્ષી હોય તો વખોડવું. બાપાંતર હોય તો તેના કરતાં પોતે સાઈ બાપાંતર કરી શકે એમ લખવું વિગેરે—

અધિપતિ—જે લેખકોના પુસ્તકો વેચાતાં ન હોય તેનીપાસેથી સામટી નકલો લઈ આહોકોને બેટ આપવી. તેની કિંમત આપી હોય તેથી છ ગણી છપાવવી પત્રમાં આહોકોને માટે ધન્ય કાઢવાં. જે દરેક આહોકોને માટે ચાર આના દાખલ રી રાખવી. પૈસા આવે તેમાંથી ૨૦ ટકા કમીશન પોતે રાખી બાકીના પૈસાના ત્રણ મોટા અને એક નાના ધનામો વેચવાં સ્વાર્થ અને પરમાર્થ બન્ને યરી-ધનામ મળે તેની પાસેથી ધનામ અપક્ષપાત પણે વેચાય છે એવું પ્રમાણ પત્ર (સર્ટીફિકેટ) લઈ પત્રમાં જાપવું.—જહોરખજર પત્રમાં છપાવે તે લોકોના માલિકોના પુસ્તકનું સાઈ અવલોકન કરવું.

જરૂરના સાધનો—કાંઈ નહિ.

વેલ—જંડુ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્કસનું કેટલેગ લાવવું, જણીતા રોગોની દવા તે પ્રમાણે આપવી. અન્ય રોગોને માટે અથવા પોતાને સમજાય એવા રોગોને માટે દરદીને પહેલાંથી રોગ ગંભીર છે એમ કહેવું પાળી ન શકાય એવું પથ પાળવાનું કહેવું. દવા નકામી હોય તોપણ સો રૂપીએ તોલાની દવા હોય એવીરીતે કાળજીથી તોળવી.

રાજ્યદ્વારિપુરુષ—જરૂરના સાધનો—ધન.

માત્ર ખાનગી સેક્રેટરીને હાથે લાખણો લખાવી, પોતાના તરીકે વાંચવા ધન ખર્ચા દરેક ધર્માદ્યમાં ખાસકરીને સરકારતરફના ઉભા કરેલા ફોર્માં પૈસા ભરવા. અધિપતિઓને ચાહાપાણી આપી તેમના પત્રોમાં પોતાની કુશળતાના શ્લાઘાત્મક લખાણો છપાવવાં,

ટીકા—આત્મચર્યાકાંક્ષા—આપણી ગુજરાતી ભાષામાં સમાસનો ઉપયોગ બહુ થોડો હોવાથી ઘણી વખત લખાણ ચંદ્ર જાય છે. માટે આપણી માતૃભાષા, સંસ્કૃત, તથા આપણી સ્પષ્ટ ભાષા બંગાળી આદિમાંથી આ પ્રકાર દાખલ કર્યો છે તે ને સાક્ષાર વર્ગે માન આપશેજ.

સાહિત્ય—જરૂરિકે—“ઇક” પ્રત્યયથી સંસ્કૃતમાં વિશેષણો થાય છે તો એ પ્રત્યય માત્ર સંસ્કૃત શબ્દોને લગાડના કરતાં બધા શબ્દોને લગાડાય તો ભાષાનો શબ્દ બહોળા વધે એ હેતુથી આવા શબ્દો રચાય છે.

વ્યક્તિ—ત્રી અથવા પુરુષ—Indivindvob માટે ગુજરાતીમાં શબ્દ ન હોવાથી આ શબ્દ દાખલ થયો છે.

ઉપરિ લિખિત } Following તથા above mentioned એ અતિ ઉપયોગી શબ્દોને નિમ્ન લિખિત } માટે ગુજરાતીમાં ખોટ છે તે પુરી પાડવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

શિખરને કુદી જવાય—શિખરે પહોંચવું એ તો ખીમેથી પણ ચંદ્ર શકે પણ ઝડપથી પહોંચવાનો ભાવ દર્શાવવા આ શબ્દ સમૂહ (Phrases) યોગ્ય છે.

લાકુ—દાળ શાકની જરૂર નથી—આદિક—Homely દર્શાવેલો ગુજરાતીમાંથી બહિષ્કાર થયો નજ જોઈએ.

અવતાર—“ઉતારો” અથવા “ફરો” કરતાં પશુઓના સારો શબ્દ છે.

અપક્ષી—કાષ/પશુ પ્રક્ષેપો નહિ એવો.

કવિ—આ બાબત પુસ્તકમાં બહુ વધારે સવિસ્તાર વર્ણન કરેલું છે. પણ વિસ્તાર લખ્યો

અત્ર ન દર્શાવતાં.....આની નિશાની મૂકી છે. અન્ય વ્યવસાયમાં પણ

આમજ કરેલું છે.

સુરતની સીમમાં
તા.

} મળ્યાન

હિંદુ જાતીનો વિનાશ.

ઉપલા મથાળાનો લેખ પ્રેરિસર બાળ કૃષ્ણ નામના વિદ્વાને “વેદિક મેગેઝિન અને શુરુકુલ સમાચાર” નામના માસિકના કાર્તિકના અંકમાં પ્રકટ કર્યો છે. એ વાંચી દરેક સ્વદેશ પ્રેમી હિંદુનું હૃદય દિલગીરીથી ભરાઈ જાય છે. દિલગિર થઈએ યા ન થઈએ પણ કુદરતમાં દયા નથી; ઇન્સાફ છે. કરશે તેનું પામશે એ દૂર સત્ય અંમે જગતમાં સર્વત્ર ભેઈએ, જગતમાં માણી-પાપની માણી એવી લાચારીની નાદારી કાઢે નથી. આપણા કંઈવડે કુદરતની જે શક્તિઓને ગતિમાં મૂકીએ છીએ તેમની ગતિ પથાપાપથી અટકતી નથી જો હિંદુ પ્રજાએ પોતાના અત્યાચારી વિનાશક શક્તિઓને જાગૃત કરી દશે. તો અધ્યત્ત તેનો નાશ થશે. શું હિંદુ જાતિના વિનાશનો ચિન્હ હાથ સ્પર્ષ્ટ હેખાય છે ? હા. પ્રાં બાળ કૃષ્ણ વરતી પત્રકમાંથી હકીકતો અને આંકડા ટાંકીને પૂરવાર કરી બતાવે છે કે જો આમને આમ અંધેર ચાલ્યું જશે તો હિંદુ પ્રજાનું નામ ઇતિહાસના ચોપાડામાંથી ભૂંસાઈ જશે. હરિ ! હરિ ! આ વાક્ય લખતાં અમારું હૃદય ચીરાઈ જાય છે પણ વાળીએ તેનું લણીએ. કમેના અક્ષર કાંઈથી ભૂંસાતા નથી. ઈશ્વરના રાજ્યમાં રહેવું હોય તો ઈશ્વરના નિયમ જલો અને તે પ્રમાણે વર્તો; નહિ તો કાપદાનું કામ થાય છે કરશે.

પ્રાં બાળ કૃષ્ણ વરતી પત્રકમાંથી નીચેનો ઉતારો ટાંકે છે:—

“હિંદુસ્તાનમાં મુસલમાનો અને ખ્રિસ્તીઓ બધે વધતા જાય છે ત્યારે હિંદુઓ તેમને મુકાબલે સંખ્યામાં અને પ્રતિષ્ઠામાં પાછળ પડતા જાય છે, કેટલાક પ્રતિભા હિંદુઓની સંખ્યા ધારતી ઉપજાવે એટલી ઝડપથી કમી થતી જાય છે. શુદ્ધ આર્ય જોલાદના પંજાબી હિંદુઓને આ વાન-બહુજ લાગુ પડે છે.”

નીચે બતાવેલા આંકડા ઉપરથી દરેક વિચારવંત હિંદુની ખાત્રી થશે કે જો ધટતા ઉપાય લેવામાં નહિ આવે તો થોડા સમયમાં પૃથ્વી ઉપર હિંદુઓનું નામ નિશાન નહિ રહે.

ઈ સ. ૧૮૮૧ થી ૧૮૯૨ સુધીમાં હિંદુ, મુસલમાન તથા ખ્રિસ્તી ધર્મે

પાળનારાઓની સંખ્યાનો મુકાબલો.

	૧૮૮૧	૧૮૯૨	દસ વર્ષમાં કેટલા ટકા વધારો થયો
હિંદુઓ	૧૭૭૯૩૭૪૫૦	૨૦૭૧૩૧૭૨૭	૧૦.૫
મુસલમાનો	૫૦૭૨૧૫૮૫	૫૭૩૨૧૧૬૪	૧૪.૪
ખ્રિસ્તીઓ	૨,૧૬,૬૦૦	૩,૩૨,૪૨૦	૩૩.૪

૧૮૯૧ થી ૧૯૦૧ સુધીમાં ત્રણે ધર્મમાં થયેલો વધારો.

	૧૮૯૧	૧૯૦૧	દસ વર્ષમાં કેટલા ટકા વધારો થયો.
હિન્દુઓ :	૨૦૭૧૩૧૭૨૫	૨૦૭૧૪૭૦૨૬	નહિં જેવો (શામાટે !)
મુસલમાનો	૫૭૩૨૧૧૬૪	૬૨૪૫૮૦૭૭	૮.૯
ખ્રિસ્તીઓ	૨૨૮૪૩૮૦	૨૯૨૩૨૪૧	૨૭.૯

૧૯૦૧ થી ૧૯૧૧ સુધીમાં ત્રણે ધર્મમાં થયેલો વધારો.

	૧૯૦૧	૧૯૧૧	દસ વર્ષમાં કેટલા ટકા વધારો થયો.
હિન્દુઓ :	૨૦૭૧૪૭૦૨૬	૨૧૭૫૮૬૯૨૦	૫
મુસલમાનો	૬૨૪૫૮૦૭૭	૬૬૬૨૩૪૧૨	૬.૬
ખ્રિસ્તીઓ	૨૯૨૩૨૪૧	૩૮૭૨૯૨૩	૩૨.૬

ઈ. સ. ૧૮૮૧ પછી નીચે જણાવેલા પ્રાન્તોમાં હિન્દુઓ અને મુસલમાનોની સંખ્યામાં કેટલાક ટકા વધારો થયો તેનું કોષ્ટક

પ્રાન્તનું નામ.	હિન્દુઓ કેટલા ટકા વધ્યા.	મુસલમાનો કેટલા ટકા વધ્યા.
આસામ.	૧૮-૭	૪૩-૨
બંગાળ.	૧૫-૯	૩૧-૮
બિહાર, ઓરિસ્સા.	૧૩-૭	૧૧-૨
મધ્યપ્રાંત, વરાહ.	૨૨	૨૪-૪
મદ્રાસ.	૩૦-૬	૪૩
પંજાબ, અને આંધ્રપ્રદેશ, સરહદનો મુલક	૫-૫	૨૨-૫
સંયુક્ત પ્રાન્ત.	૫-૬	૧૨.

આર્ય ધર્મ ધુરંધરો ! પંડિત શિરોમણિઓ ! આર્ય સંસાર અને સમાજની અધારણીમાં કશા સુધારાની જરૂર નથી એવી ગળેના કરનાર સાક્ષર શિરોમણિઓ અને શીઘ્ર કવિઓ ! જ્યાં ત્યાં આર્યવંશનું પૂજકું, પકડનારા સનાતન ધર્મોલ્લાસી અધિપતિઓ ! જરા તમારી કુંભનિદ્રામાંથી જાગીને વસ્તુ સ્થિતિ તપાસશો ? તમારી જ સંખ્યા કેમ ઘટે છે એનું જરા કારણ શોધશો ? તેટલો પરિશ્રમ ઉદ્ધવવાની તમારામાં શુદ્ધિ અને તાકાત ન હોય તો સહજો અમે કહીએ તે. હિંદુઓની કુલ વસ્તીનો ૫૫ ભાગ અત્યંત અશક્ત અને અરપશં જાતિનો છે. તેઓ નામના જ હિન્દુ છે. હિન્દુ સમાજમાં તેમનો ધોડો નથી. હિન્દુઓએ તેમને નથી આપ્યો ધર્મ, નથી આપ્યા કેળવણીના સાધન. હિન્દુશાસ્ત્રના પીતૃક કોડે તેમને જીવતા સુધી અધમ અવસ્થામાં રહેવાની અને નીચ ધંધોજ કરવાની ટીપ્પણી છે. દુકામાં હિન્દુઓએ તેમની સાથે માણસાઇ વાપરી નથી. હિન્દુઓએ તેમની દરકાર રાખી નથી દુકાળના વર્ષમાં પણ ખાલજોને પેટ ભરી ભરીને લાકુ જમાડનારા જાનેધરી, ધમોત્રા, દયાળુ શૂદ્રઓએ વિચાર પણ નથી કર્યો કે એ બિચારા કેમ મુજરાન

ચલાવે છે ! બાવન લાખા બાવાઓને પાકુસીધું અને ગાંભે ચલમ પૂરાં પાડનાર ભાવિક જોતા પશુ નથી એ પાંચ કરોડના શા હાલ છે ? પરિણામ શું આવે છે કે એ અત્યંત વર્ગમાંથી દરવર્ષે હજારો ખ્રિસ્તી અથવા મુસલમાન થાય છે. એજ દેડ અથવા ભંગીઓ જ્યારે તમારો સ્વધર્મી હિન્દુ હતો ત્યારે તમે તેને અડકતાં અલગતા હવે તે ખ્રિસ્તી થઈને, રામલાને બદલે રોઅર્ટ બનીને, કોઈ સારું હોદ્દું મેહડીને તમારે ઘેર આવશે તો તમે તેને સલામ પરસલામ કરશો અને માનથી બોલાવશો. આ તમારી સંખ્યા ઓછી થવાનું એક કારણ બાળલગ્ન, અગ્નિ અને ગરીબાઈથી થતાં સંખ્યામાં ઘટાડાં બાળકોનાં મરણ, વીધવા વિવાહનો પ્રતિબંધ, હલકા ખોરાકથી થતી પ્રત્યેત્પાદક શક્તિની ક્ષીણતા એ આપણી સંખ્યાને વધતી અટકાવે છે. અને આ વિષયને મથાળે લખેલ લખકર અર્થનું સૂચન કરે છે.

હિન્દુઓના વિનાશની જ-મોત્રી.

	કુલ ૧૦૦૦૦ ની વસ્તીમાં	હિન્દુઓની સંખ્યા	કેટલા વર્ષ પછી હિન્દુઓનો સમ-જો નાશ થશે ?
પ્રાન્તનું નામ	૧૮૮૧માં	૧૯૧૧માં	
સરહંદના મુલકો	૭૦૮	૫૪૬	૧૦૧ વર્ષ પછી
પંજાબ	૪૧૩૯	૩૨૯૭	૧૧૯ "
આસામ	૬૨૭૩	૫૪૧૮	૧૯૦ "
કૂર્ગ	૯૧૧૫	૭૬૩૯	૨૦૩ "
બંગાળા	૪૮૫૫	૪૪૮૦	૩૩૨ "
અજમેર, મારવાડ	૮૧૬૨	૭૭૫૦	૫૬૪ "
મદ્રાસ	૯૧૪૧	૮૮૮૯	૧૦૫૮ "
સંયુક્ત પ્રાન્તો	૮૬૨૭	૮૫૦૪	૧૧૯૧ "
સમગ્ર હિન્દુસ્તાન	૭૪૩૨	૬૯૩૧	૫૬૪ "

હિન્દુઓ બધેથી વરસો વરસ હિન્દુઓ ધટતાં જાય છે. પશુ ચિન્તા નહિ આપણે વેદાંતીઓ છીએ. જગતને માયા, મિથ્યા, મોહ, રૂપ, માનનારા જ્ઞાનીઓ છીએ. આપણા હિન્દુસ્તાનમાંથી વિનાશ થશે પશુ ગોવેલક, કે બ્રહ્મલોકમાંથી થવાનો છે ! હિન્દુઓ ! ગભ-રાશો નહિ. કહે તેને કહેવા દેજો. આપણો વિનાશ જ નથી. શી ઉતાવળ છે ? હજી આપણી ઉધ પૂરી થઈ નથી ! હજી એક ઓકું ચારી લઈએ ! વાહ ! આ અગ્નિ જન્ય કેના ઘેનમાં ધોરતા નામધારી આયો ! મિથ્યા વાદથી પુલાઈ જઈ મૃત્યુના મ્હોડામાં પડતા હિન્દુઓ ! તમે તમારી સમાજની સ્થિતિને ખામી વગરની માનો છો ! હજારો વર્ષ પૂર્વે રચાયેલાં તમારાં શાસ્ત્રોને તમે આ જમાનામાં પાળવાનાં ફાફાં મારો છો ! જરા જાગો ને સાંભળો અમારો સૂરતનો દાંડીઓ શું કહે છે ! ડમ ડમ ડમ ડમ ડમ ! ખાર વાગ્યા-સાથ ખાર ! હિન્દુ બાઈઓ સાંભળો છો કે ખાર વાગ્યા-ખાર ! ડમ ડમ ડમ ડમ !

અપ્સરાનો આશક.

(અગ્રેષ્ઠ ઉપરથી.)

રમણ કવિ હતો. દરિયા કાંઠે તે કલાકના કલાક સુધી બેસીને નીચી ઉંચી ચતુરંગમાળા નિહાળતો; આકાશમાં સપ્ત સમયે ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા વિવિધરંગી પડદા જોઈ જોઈ તેનું રસિક હૃદય આનંદથી ચક્રવ્યૂર થતું હતું. ન્હાનપણથીજ દરિયાનો ખેલ શોખ હતો. સમુદ્રના પલટાતો બાત તેને અબોધ, ગૂઢ રહસ્ય જેવા લાગતા હતા. જ્યારે સમુદ્રમાં તોફાન થતું, ગર્જતા, ઊછળતા, ગળડતા સાગરના મહાભોજ ખડકની સામે પ્રયંક બળથી અથડાતા, પવન ફૂંકાટા મારતો ચારે દિશાએ ધૂમી વળતો ત્યારે રમણ સમુદ્ર કિનારે ઉભો ઉભો આનંદથી અને ઉત્કેશાવલી લાગણીના બળથી ઉંચા હાથ કરી નૃત્ય કરતો. વળી જ્યારે સાગર પશાંત થઈ એક વિસ્તૃત સરોવર સોનાના રસ જેવો દેખાવ આપતો ત્યારે પણ રમણ પોતાના આંગણમાં ઉભો ઉભો સમુદ્રના શૂરા વિસ્તાર સામે હૃદય ભરી ભરીને નિહાળતો અને તેના આત્મા સમુદ્રની શાંત રમણીયતાથી ભરાઈ જતો રાત્રે જ્યારે તેની મા સૂઈ જતી ત્યારે રમણ ગુપ્ત્યુપ પથારીમાંથી ઉઠી ઉઘે ઉઘે પગે ચાલીને બારી આગળ જતો, હળવે રહીને બારી ઉઘાડતો અને ઉગતા ચંદ્રનું દર્શન કરતો; તેના તીરછાં ફિરણથી સમુદ્રમાં દેખાતી રૂપેરી સડકને હરખાઈ હરખાઈ નિહાળતો અને મનમાં હળરો કંથનનાઓનાં સુંદર સ્વપ્ન રચતો. તેની ઉમ્મરની સાથે તેના સમુદ્રનો શોખ વધતો ગયો. વીશ વર્ષની વયે પણ તે કવિ-ફિરતો-કુદરતનો પરદો રજો હતો.

ગામના લોકો તેની રીતભાત જોઈ હસતા; કોઈ તેને ચક્રમ કહેતા; કોઈ તેને વેદિયો કહેતા પણ રમણના મન ઉપર તેની કશી અસર થતી ન હતી. તે કોઈ સાથે બળતો નહિ; પોતાની જિંદગીમાં પારકાના-વિચારને, પારકાની અભિલાષને બળવા દેતો નહિ. પોતે નિઝનંદમાં, કુદરતની રમણીય લીલાના દર્શનમાં હમેશ મસ્ત રહેતો.

ચિત્રકળા ન્હાનપણથીજ તેને પ્રિય હતી. એ કળા માટે તે કુદરતી રીતે ધડાયો હતો. તેના છેક બાળપણનાં ચિત્રોમાં એક કુશળ કારીગરનો હાથ જણાઈ આવતો હતો તેનાં માબાપ પોતાના બુદ્ધિશાળી પુત્રની કૃતિ જોઈ મગર થતાં અને રમણનાં ચિત્રો પાડોશીઓને બતાવી મનમાં પ્રુલાતાં.

એક દિવસમાં ગામમાં એક પ્રખ્યાત ચિત્રકાર આવી વહાયો. તખ્તીયત સુધારવા માટે આવેલો હોવાથી તે થોડો વખત ત્યાંજ રહ્યો તેણે રમણની વિચિત્ર, મોહક છબિઓ જોઈ. તે ચિત્રોની છાયાથી તે પણ મુગ્ધ થયો તેણે રમણના બાપને કહ્યું કે તમે મને એ છાંકરાને મારે ઘેર લઈ જવા દો તો હું તેને મારે ખર્ચે બણાવું પણ રમણ કહે, “ મારે તો સમુદ્ર ન હોય ત્યાં જવુંજ નથી. તમારી ઉદારતા માટે તમારો આજાર માનું છું પણ મારાથી તમારી સાથે નહિ અવાય. જ્યારે મને કોઈ પ્રકારના સૌન્દર્યનું દર્શન થાય છે ત્યારે તરત હું તેને ચિત્રમાં ઉતારું છું. કુદરત મને શીખવે છે અને એ શિવાય વધારે તાલિમની મને જરૂર નથી.”

અપ્સરાનો આશક.

(અગ્રજી ઉપરથી.)

રમણ કવિ હતો. દરિયા કાંઠે તે કલાકેના કલાક સુધી બેસીને નીચી ઉંચી તરંગમાળા નિહાળતો; આકાશમાં સખ્યા સમયે. કાણે કાણે બદલાતા વિનિધરંગી પડદા બેઠે બેઠે તેનું રસિક હૃદય આનંદથી ચક્રચૂર ચતું હતું. ન્હાનપણથીજ દરિયાનો બેહદ શોખ હતો. સમુદ્રના પલટાતો બાજુ તેને અબેઘ, ગૂંદ રહ્યસ્ય જેવા લાગતા હતા. જ્યારે સમુદ્રમાં તોફાન ચતું, ગર્જના ઉછળતા, ગળગળા સાગરના મહાભોગ ખડકની સામે પ્રયંત બળથી અથડાતા, પવન ફુંકાટા મારતો ત્યારે દિશાએ ધૂમી વળગે ત્યારે રમણ સમુદ્ર કિનારે ઉભો ઉભો આનંદથી અને હિરેરાયલી લાગણીના બળથી ઉંચા હાથ કરી નૃત્ય કરતો. વળી જ્યારે સાગર પશાંત થઈ એક વિસ્તૃત સરોવર સોનાના રસ જેવા દેખાવ આપતો ત્યારે પણ રમણ પોતાના આંચણામાં ઉભો ઉભો સમુદ્રના ભૂરા વિસ્તાર સામે હૃદય ભરી ભરીને નિહાળતો અને તેનો આત્મા સમુદ્રની શાંત રમણીયતાથી ભરાઈ જતો ત્યારે જ્યારે તેની મા સહજોતી ત્યારે રમણ શુભચુપ પથારીમાંથી ઉઠી ઉંચે ઉંચે પગે ચાલીને બારી આગળ જતો, હળવે રહીને બારી ઉઘાડતો અને ઉગતા ચંદ્રનું દર્શન કરતો; તેનાં તીરછાં કિરણથી સમુદ્રમાં દેખાતી રૂપેરી સડકને હરખાઈ હરખાઈ નિહાળતો અને મનમાં હૃદયે કલ્પનાઓનાં સુંદર સ્વપ્ન રચતો. તેની ઉમ્મરની સાથે તેનો સમુદ્રનો શોખ વધતો ગયો. વીશ વર્ષની વયે પણ તે કવિ-હિરેસ્તો-કુદરતનો પરદો રજો હતો.

ગામના લોકો તેની રીતભાત બેઠે હસતા; કાઈ તેને ચક્રમ કહેતા; કાઈ તેને વેદિયો કહેતા પણ રમણના મન ઉપર તેની કશી અસર થતી ન હતી. તે કાંઈ સાથે બળતો નહિ; પોતાની જિંદગીમાં પારકાના વિચારને, પારકાની અભિલાષાને બળવા દેતો નહિ. પોતે નિઃશબ્દમાં, કુદરતની રમણીય લીલાના દર્શનમાં હંમેશ મસ્ત રહેતો.

ચિત્રકળા ન્હાનપણથીજ તેને પ્રિય હતી. એ કળા માટે તે કુદરતી રીતે ધડાયો હતો. તેના છેક આળપણનાં ચિત્રોમાં એક કુશળ કારીગરનો હાથ જણાઈ આવતો હતો તેનાં આળપ પોતાના શુદ્ધિશાળી પુત્રની કૃતિ બોધ મગરૂર થતાં અને રમણનાં ચિત્ર પાંડેશીઓને ખતાવી મનમાં પુલાતાં.

એક દિવસમાં ગામમાં એક પ્રખ્યાત ચિત્રકાર આવી. તાવત થઈ ગયું. મારે આવેલો હોવાથી તે ઘોડો વખત ત્યાંજ રજો તેણે રમણનું ઘરાતથી તે અપ્સરાને જો બેઠો. તે ચિત્રોની છતાંથી તે પણ મુગ્ધ થયો તેણે તાંડે ચિત્ર આવેખતું છે. તે પણ મને એ છેકરને મારે ઘેર લઈ જવા દો તો હું તેને મર્મસંદ હોય તેમ તે પોતાના સાંદ-કહે, " મારે તો સમુદ્ર ન હોય ત્યાં જવુંજ નથી. તમારી કામ કરવા લાગ્યો. તેને ચિન્તા માનું છું-પણ મારાથી તમારી સાથે નહિ અવાય. જ્યાં યહ જ્યાં ચિત્ર પૂરું થવા આવ્યું. દર્શન થાય છે ત્યારે તરત હું તેને ચિત્રમાં ઢિટાઈ છું. કુદરતલામાં તે અપ્સરાએ આકાશમાં શિવાય વધારે તાલિમની મને જરૂર નથી."

ગુજરાતીઓ અને ગુજરાતી સાહિત્યના નવમાત સવા.

બળવતું શ્રેષ્ઠ માસિક પત્ર.

વાર્ષિક લવાજમ
રૂ. ૧-૧૦-૦ ભેટના
પુસ્તકના પોષ્ટેજ સાથે

} વિવેચક. છે }

હિન્દબહાર
રૂ. ૧-૧૪-૦

બંગાળી, મરાઠી, હિન્દી, અંગ્રેજી, તથા યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન વગેરે દેશની ભાષામાં પ્રકટ થતાં ઉત્તમ પત્રોમાંથી ભાષાંતરો કરી આ માસિકમાં આપવામાં આવે છે. તે સાથે ગુજરાતના માનનીય વિદ્વાનોના લેખો પણ આવે છે. આ પ્રકારની ગ્રંથવધુ ફક્ત આજ માસિકમાં કરેલી છે. દર માસે ધનામી પ્રજાને પુછી મફત પુસ્તકો આપવાની યોજના ચાલુ થઈ છે. એટલે ગ્રાહકોને માસિક ઉપરાંત દર વર્ષે ૬૦૦ થી ૮૦૦ પાન સુધીનાં પુસ્તકો મળી ચકશે દર વર્ષે ઉત્તમ ભેટ આપવામાં આવે છે. ચાલુ માસમાં ગ્રાહક ધનારને ૧૯૧૩ નો વર્ષની ભેટ શુક્ર પછી મળશે ૧૯૧૪ નો વર્ષની ભેટ શુક્ર પછી તૈયાર છે. તમા ગ્રાહક ન થયા હોય તો આજેજ ગ્રાહક થઈ તુરત વી. પી. નો આરડર કરી દો, એટલે આજ સુધીના પાછલા અંકો અને ભેટ શુક્ર વગેરે મળીને રૂ. ૧-૧૦-૦ નું વી. પી. કરવામાં આવશે. હિન્દ. બહાર માટે લવાજમ રૂ. ૧-૧૪-૦ નમુનાના અંક માટે જે આનાની ટીકટ બીડય: સિવાય મોકલવામાં આવશે નહીં. જાહેરખબરનું ઉત્તમ સાધન છે. ભાવ પુછી લખો.

સપાદક 'વિવેચક'—લાહરસ—નાંદોદ.

અરેખીયનનાછટસ જેવી રસીલી વાતાંચિથી ભરપુર પુસ્તક.

“અલીફનાં અદભુત પરાક્રમ” પ્રથમ સંખ્યા. ૨૨૫ પાકું પુસ્તક. કિંમત રૂ. ૧-૦-૦ પોષ્ટેજ ભુલું ‘અંદ પ્રકાશ’ ના ગ્રાહકોને પોષ્ટેજ વી. પી. અર્થ માફ થોડી કોપી સિલ્કી છે તુરત મંગાવી લેખો.

હી. દા. દેશાઈ, લાહરસ—નાંદોદ.

તા. ૬ સરતતા ગ્રાહકોએ ‘અંદ પ્રકાશ’ ની ઓર્ડરમાંથી મંગાવી લેવી. પોષ્ટેજ વી. પી. ના જે આનો જોણ લવામાં આવશે.

તૈયાર છે!!! સત્વર મંગાવી લો!!!—પાછળથી પસ્તાશો!!

તમારી પોતાની ઉન્નતી કરવા માટે સતત પ્રયત્ન કરનાર તમારા દેશનાં, રક્ષા પુરોનાં જીવન જતાંતું પુસ્તક.

હિન્દનાં મહાન પુરોનાં ક્રંદાં જીવન ચરિત્ર ભાગ-૧.

કિંમત રૂ. ૬ જે આનાં પોષ્ટેજ અર્થે આનો ચાર કોપી સામટી દરો તોજ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે તે સવાયનાઓએ પોષ્ટની ટીકટ બીડવી તે રીક વડશે

બવરથાપક—વિવેચક.

લાહરસ—નાંદોદ.

જગપ્રસિદ્ધ લોકપ્રીય થયેલી જુની અને જાણીતી દુકાન.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભાગી.

કે. રોજમેમન સ્ટ્રીટ નં. ૨૧૦-૨૧૨.

જ્યાં દરેક કોમરું વપરાતાં સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના ચાહુ જમાનાને અનુસરતા મનપસંદ દાગીનાઓ મોટા જથ્થામાં તૈયાર રહે છે તેમજ ઘરાકોની મરણ મુજબ ઓર્ડરથી બનાવી આપવામાં આવે છે.

અને દરેક કામ અમારી પોતાની દેખરેખ હેઠળ અનુભવી કારી-ગરોના હાથથી લેવામાં આવે છે.

બહાર ગામના ઓર્ડરો તરફ પુરતું ધ્યાન આપી જલદીથી ઓર્ડરો તૈયાર કરાવી વી. પી. થી મોકલાવવામાં આવે છે તેમજ છુટક વેરાત તૈયાર રાખવામાં આવે છે.

ભરૂસા લાયક ગેરંટી.

અમારે ત્યાંથી ખરીદેલા દાગીના જ્યારે ઘરાકોની મરણ બદલાવવાની થાય તે વખતે ફક્ત મજુરી કાપી સોનાનો પુરો લાભ મજરે આપીએ છીએ.

અમારા કંઠરદાન ગ્રાહકોને વિનંતી કરીએ છીએ કે દાગીના ખરીદવાની મરણ થાય તે વખતે પ્રથમ અમારી દુકાનની ભેટ લેવા મહેરબાની કરશો. જેથી તમોને દાગીના ખરીદ કરવામાં ઘણીજ સુગમતા જણાયે.

ચંદ્રપ્રકાશ ઓફીસ તરફથી પ્રકટ થયેલાં નવીન પુસ્તકો.

આરોગ્ય.

આરોગ્ય સંબંધી સઘળી માહિતી આપનાર. કુદરતના અદ્ભુત રહસ્યોને સમજાવનાર, દરેક વ્યાધિના ઉપાયો તથા પદ્ધતિથી દર્શાવનાર. છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ મુજબ તૈયાર કરેલું તદ્દન નવીન સચિત્ર પુસ્તક. મૂલ્ય ફક્ત દશ આના.

સંસાર રૂપીણ

સ્વ. બાલુ રમેશચંદ્ર દત્તની સુંપ્રસિદ્ધ નવલકથા સમાજનો અનુવાદ સંસારનું આ બેહુબ ચિત્ર દર્શાવનારી રસમય નવલકથા પાકું પૂરું સૈનેરી નામ સાથેના પુસ્તકની કીમત ફક્ત એક રૂપીઆ.

ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગૃહસ્થાશ્રમ સંબંધી સંપૂર્ણ માહિતી બજાવી હોય, સંસારમાં સચોટ મુધારો કરવો હોય અને સઘળી રીતે સુખી થવું હોય તો આ પુસ્તક વાંચો અને તેમાં દર્શાવેલા સિદ્ધાંતોને આચારમાં મૂકો. સાદા તજજ્ઞો પ્રથમ પુસ્તક મૂલ્ય સવા રૂપીઆ.

બીજા પુસ્તકો માટે પ્રાર્થના લીસ્ટ મફત મંગાવો

ચંદ્રપ્રકાશ ઓફીસ ભાગાતળાવ સુરત.

આત્મવત્ત્વ સર્વ મૂલ્યે એ સૂત્રને યથાર્થ ચર્ચવું, આધ્યાત્મિક, ધાર્મિક, નૈતિક સાથે સંસારોપયોગી તથા ચરિત્રો (આખ્યાનો) આપનાર.

પંદર દિવસે પ્રકટ થઈ

મહાજન સંસ્થા

પવિત્ર માળે પ્રવર્તેલું.] સત્સંગ [બહોળો ફલાવો પામેલું

કે. " સત્સંગ " ઓફીસ-સુરત.

વાર્ષિક લવાગ્રમ ફક્ત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ બાદ દોઢ આનાની ટીકાટ મોકલી નમુનો

મંગાવો ને આપ ગુણમાદક હશે તો બહાર માદક યશોજી

ધન્વન્તરિ.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યકશાસ્ત્રનું અગ્રગણ્ય ગુજરાતી માસિક

ગયાં સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા કદનાં અડતાળીસ પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર થઇ બહાર પડે છે. આશરે - આઠેક પૃષ્ઠમાં યુરોપ અમેરિકાના મોટા જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોના હાથથી લખાવવા પડેલા લેખો પણ છાપવામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાનો તેમજ ઇતર સભ્યોના બહુજ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ “ધન્વન્તરિ” માસિકના મનનીય તથા આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વર્ષ એકનું લવાજમ અગાઉથી રૂપૈયા બે. અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ યોગેશ ઉપયોગી પુસ્તકો “અનંત જીવન શી રીતે પ્રાપ્ત કરવું ?” રૂ. ૧). “શ્રી દેવી અદ્વૈત ચમત્કાર” રૂ. ૧). “ક્ષયરોગ” રૂ. ૦૧, “રંગ રસાયન વિદ્યા” રૂ. ૦૧, “તમાકુનું દુર્બલન” ના, Advantages of a Vegetarian Diet 0-2-0. વગેરે વગેરે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ભોગીલાલ ત્રિકમલાલ વઝીલ.

વિસ્મનગર, ઉત્તર ગુજરાત.

વીણા.

આ નામનું નવીન માસિક છે.

આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર આ માસિક સર્વોત્તમ છે જીવનને વધારે લવ્ય બનાવવાનું એ સાધન છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થના મર્ગોમાં સરળતાથી જીવનની સુખિઓથી તે ભરપૂર છે. સરળ અને રસમય લાપાથી ભરેલા બોધનો ભર છે ‘વીણા’ હાથમાં લીધા પછી તે વાંચ્યાવિના ચાલશે જ નહિ. ‘વીણા’ સતત વાંચતાં તમારું જીવન નવીન બનશે. ‘વાણા’ ના અભ્યાસથી તમારી દૃષ્ટિએ નવીન સુખિઓ જોવાશે.

નમુનાનો એક મંગળાબા પિના પશુ તેના માલક થશે. તો પશુ તમને જણાશે કે તેને માટે વર્ષે ખરચેલા દોઢ રૂપૈયા કરતાં ઘણું વધારે મેળવ્યું છે. નમુનાની જરૂર હોય તો બે આનાની ટીકટો મોકલી લેખો:—

વ્યવસ્થાપક ‘વીણા’—વડોદરા.

જુનો અનુલવજાતી મહેનત અને જમાના ને અનુસરવું

કુનીઆહેર ઓછલ ખરી જતી - ખાલને અટકાવી માથાને થંડક ખેંચાડે છે.	કુ ની આ	કુનીઆહેર ઓછલ મધુર અને સુવાસીક ખુસબોથી લોકપ્રીય થએલું છે.
કુ ની આ	કે	કે ઓ ઈ લ
કુનીઆહેર ઓછલ ખાતુ- ઓના ડરેસ સાથની ખુબ સુરતીમાં દશ ધણો વધા- રા કરે છે.	ર આ ઈ લ	કુનીઆહેર ઓછલ ખાતુ- ઓ અને પુરૂષો તેમજ ખાળકાને એક સરખું ઉપયોગી છે.

કીમત ખાટલી એકના બાર આના પોરટ ખરચ ચાર આના બનાવનાર.
એ. ઇ. પાટનવાલા, ભાજપાલા લેન મુંબઈ નં. ૩

પ્રાતઃકાળ.

આ નામનું યુવરાત્રીમાં સઉથી ઉત્તમ ગણાવું માસિક આજ બાર વર્ષથી
પ્રસિદ્ધ થાય છે. વાર્ષિક લવાજમ પોરટેજ તથા બેટ સાથે માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ છે.
આજ વર્ષની " પ્રગતી " નામની ભેટમાં આપેલાં કેટલાંક પ્રકરણો નીચે પ્રમાણે
છે. નમુનાનો અંક મફત મળે છે.

૧ જુની ધરેડમાં અટવાયા કરનાર, પ્રગતિને સાધી શકતા નથી. ૨. પ્રગતિને
ઈચ્છનાર ઉપયોગ ઉપર આધાર રાખતોજ નથી. ૩ તમારો વિજય તમારા પોતામાંજ
રહેલા છે, ૪ પ્રાણાતે પણ પાછા હટો નહિ. ૫ તમારી પોતાની પ્રગતિ માટેજ
પ્રધાનપણે તમારી સર્વ પ્રવૃત્તિ હોવી જોઈએ. ૬ પ્રતિઘાત અને પ્રતોદન. ૭ દુદામહનું
અદ્ભુત સામર્થ્ય. ૮ સદજ સદજમાં લાગણીને વશ થવું, એ પ્રગતિમાં પ્રતિબંધક
છે. ૯ દુદતાને ધારણ કરનાર કાર્યસિદ્ધિને કપા વના નથી રહેતાં. ૧૦ વ્યાપારમાં
વ્યવસ્થાની આવશ્યકતા. ૧૧ નાની બાજતોમાં રખેલી અસાવધાનતા પણ ભારે
હાનિને ઉપજાવે છે. ૧૨ ઉત્તમતાપ્રતિભા પ્રેમ મહુબની સત્વર પ્રગતિ કરનાર છે.
૧૩ સમયનો સદુપયોગ નહિ કરનાર પ્રગતિને સાધી શકતા નથી. ૧૪ પોતાની વિવિધ
શક્તિઓનો દ્રવ્યને માટે વિક્રય કરનાર પોતાની વાસ્તવ પ્રગતિથી દૂરજ રહે છે.
૧૫ માત્ર પૈસા મેળવવા એ વાસ્તવ પ્રગતિ કે વિજય નથી.

—વ્યવસ્થાપક પ્રાતઃકાલ વરોદરા.

ધણીજ સસ્તી-અર્થ કરતાં પણ ઓછી કિંમતે સુરક્ષ પુસ્તકો
 લેઈતાં હોય તો આ જાહેરાત
 વાંચી મિત્રોને વંચાવો ને આ સસ્તી પુસ્તકમાળાના
 આહક થઈ તરતજ લાભ લો.

જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા.

આહકો માટેના નિયમો.

૧. પ્રવેશદીના આઠ આના મેનેજરને મળેથી આહક તરીકે નામ નોંધાશે. પ્રવેશ શી પહેલા પુસ્તકનો વિ. પી. સાથે વસુલ લેવાનું જણાવશે તો તેમ કરવામાં આવશે.
૨. આહકને આ માળાનાં તે આહક યથા પછીનાં તમામ પુસ્તકો અર્ધી કિંમતે આપવામાં આવશે, ને તે લેવા તે બધાંયેલા ગણાશે. (પાછલાં પુસ્તકો ઉપર નવા આહકનો હક ગણાશે નહિ.)
૩. વર્ષની અધવચ્ચ થતાજ આહકને વર્ષની શરૂઆતથી આહક તરીકે નોંધવામાં આવશે, ને તે વર્ષનાં બહાર પડેલાં પુસ્તકોમાંનાં જે સિવકે હશે તે બધાં તેને મોકલવામાં આવશે. આહકને પુસ્તકોની કિંમત બદલ એક વર્ષમાં વધારેમાં વધારે રૂપીયા એકથી વધારે આપવું ન પડે તે માટે એક વર્ષમાં આ માળાનાં ચાર રૂપીઆથી વધારે કિંમતનાં પુસ્તકો કાઢવામાં આવશે નહિ.
૪. આ માળાનું દરેક પુસ્તક ગણ્યું ચાર ચાર મહીનાને અંતરે બહાર પડશે. નવું પુસ્તક તેવાર થયેથી આહકોને વિં પીં પોસ્ટથી મોકલવામાં આવશે. વિ. પી. પોસ્ટેજ આહકને સીર.
૫. કોઈ આહક પુસ્તકનું વિં પીં ન ગણનાં પાછું વાગશે તો તેની પ્રવેશદીના આહક આના ઉપર તેનો હક રહેશે નહિ, ને તેની શી "ફોરરીડ" કરી તેનું નામ આહકમાંથી કમી કરવામાં આવશે. આવી રીતે કમી થયેલાને ફરી આહક થવું હશે તો પ્રવેશદી નવા આહક તરીકે ફરી બરતરી પડશે.
૬. કોઈ આહકને આહકમાંથી કમી થવું હશે તો આહક થાને એક વર્ષ પુરૂ થવા પછી કમી થઈ શકશે. આ પ્રમાણે કમી થએલા આહકની પ્રવેશદીના આઠ આના તેમના ખર્ચે પાછા મોકલવામાં આવશે, યા હેલા પુસ્તકની કિંમતમાં મંજૂરે અપાશે.
૭. આ માળાના પાંચ વર્ષ સુધી કાયમ આહક ચાલુ રહેનારને દર પાંચ વર્ષે એક રૂપીઆ જોનસ તરીકે મંજૂરે આપવામાં આવશે.
૮. આ માળાના વર્ષની શરૂઆત છ. સનના અંગ્રેજ વર્ષની શરૂઆતથી ગણાશે.
૯. આ નિયમોમાં પ્રયોજાયાત ફેરફાર કરવાની જરૂર અમને જણાશે તો અગાઉથી આહકોને જણાવીને કરવામાં આવશે.

જીવનસાસ અમરશી મહેતા

મેનેજર; પીરમશાહ રોડ અમદાવાદ.

જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળામાં કેવાં પુસ્તકો છપાશે ?

આ માળા માટે અસુકળ વિષયનાં પુસ્તકો પસંદ કરવાનું બંધન નથી—બોધી-ગીતાઓની સ્ત્રીઓન, પગતી પેદે-માળાનું સ્વરૂપ સકોચી ન નાંખતાં નવલકથા, જીવનચરિત્ર, વિદ્યાદળા, હુન્નર, ધર્મ, નીતિ, ઇતિહાસ, સાહિત્ય, સમાજ, વગેરે વિવિધ વિષયનાં પુસ્તકો પસંદ કરવાનું વિશાળ ક્ષેત્ર રાખવામાં આવશે. અર્થાત્ ગૃહસ્થો, સ્ત્રીઓ, બાળકો, ધર્મના બાવિક જનો તથા નવલકથા ને નાટકના રસિકો વગેરે સર્વ વર્ગના વાંચનારાઓને આનંદદાયક થઈ તેમના જીવનના ઉન્નતિકર્મમાં સહાયક ને પ્રોત્સાહક થાય તેવાં પુસ્તકોની પસંદગી થશે; અને તે માટે આહકો તરફથી પુરતું ઉત્તેજન મળેલી જરૂર પડતાં પ્રતિષ્ઠિત લેખકોને ખારિતોષિક આપીને પણ પુસ્તકો લખાવવામાં આવશે.

આ માળાનાં પુસ્તકોના કાગળ, છપાઈ, બધાઈ વગેરે લાઇબ્રેરીને શોભાડપ થાય તેવાં પુસ્તકોના કદના પ્રમાણમાં ઘટતાં રાખવામાં આવશે.

આ પુસ્તકમાળાના આહકોને જોખમદારી કાંઈ છે ?

આહકોને આ માળાનું આખા વર્ષનું લવાજમ અગાઉથી એકદમ ભરીને નવાં પુસ્તકો માટે આખું વર્ષ વાટ જોતા જોસવાનું નથી, પણ પુસ્તક હાથમાં લઇને જ તેની અર્ધી કિંમત આપવાની છે, લવાજમ યા કિંમતના પૈસા સામઠા ભરવા પડે તેમ નથી; દરેક પુસ્તક વિ. ૦ પી. ૦ થી આપવાનું હોવાથી ગેરવહે જતાનો પણ ભય નથી. પ્રવેશદારીના ગાય આઠ આના આપવાના છે તે પણ આહકમાંથી કમી થનારને ચોક્કસ પાછા મળે છે. એટલે આ યોજના તદ્દન ધીનજોખમી છે.

આ માળાના કાયમનાં આહકોને મળવાનો બેવડો લાંલ.

નિયમ પ્રમાણે આ માળાના કાયમનાં આહકોને અર્ધી કિંમતે પુસ્તકો મળવા ઉપરાંત પાંચ વર્ષે એક રૂપીઆ ધ્યાનસતો આપવાનો છે, એટલે લગભગ ૧૦-૧૨ ટકાનું ધ્યાનસ યા કમીસન વધારાના લાભ દાખલ મળવાનું છે, એ આસ ધ્યાનમાં લેવા જેવું છે. (દાખલા તરીકે—અરે ઓન. રા. બ. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠુ “રામનો પર્વત” નામે એક રૂની કિંમતનું નાટક પ્રસિદ્ધ કર્યું છે તે આ માળાના આહકોને મળવાનું હું તો નિયમ પ્રમાણે ૫ ને બદલે આઠ આનામાં મળે તે તે ઉપરાંત ધ્યાનસતો લગભગ એક આના મળે મળવાનો એટલે એક રૂનું પુસ્તક કાયમના આહકોને લગભગ સાત આને મળે.)

અમારી આશા—પાંચ હજાર આહકો થવાં જોઈએ.

પ્રથમથી લાંબાં લાંબાં બજામાં ટુંકવા કરતાં કામ વડે ખાત્રી કરી આપતી એજ યોગ્ય ને ઉત્તમ છે, તેથી અમે પહેલાંથી મોટી મોટી આજ્ઞાઓ ન આપતાં ટુંકામાં એટલીજ ખાત્ર આપીશું કે, ચુર્નર બાહ્યો અને બહેનો અમારી આ યોજનાની કદર કરી પુરતી સુખ્યામાં આહકો થશે તો અમે વિદ્વાનોનાં સારાં સારાં પુસ્તકો ધણજ સસ્તા દરથી બહાર પાડવા શક્તિમાન થશું. આહકો વધારે હોય તેમ કિંમત ઓછી રાખવાનું યોરાય એ દેખીતું જ છે એટલે અમારી બધી ધારણા પાર પડવાનો આધાર આહકોની મંખ્યા ઉપર જ રહે છે. આવી યોજના ફોલ્દમંદ થવા માટે કમીમાં કમી પાંચ હજાર આહકો ની જરૂર છે. “આ કાર્ય સાફ” છે તો તેમાં સહાયક થવાની પરમ

---ચોક્કસ કાગળે ગેરણા ફરશે એવી પૂર્ણ આસ્થા છે.”

“જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા” માટે

અર્થી કિંમતે આપવા પસંદ કરવાં ધારેલાં કેટલાંક પુસ્તકો.

આ પુસ્તકમાળા સાંઝ નીચેની પુસ્તકો તૈયાર કરાવવાની તબવીજ આશે છે. તેમાંનાં જે વહેલાં તૈયાર થશે, છાપવાની ગોઠવણ થશે. કોઈ વિદ્વાન કે અભ્યાસી લેખક પોતાનું પુસ્તક આ સંસ્કૃતિ પુસ્તકમાળા માટે આપવાની ઇચ્છા દર્શાવશે તો તે આભાર સાથે સ્વીકારવામાં આવશે. આ ઉપરાંત બીજાં પુસ્તકો માટે પણ તબવીજ માલુ છે.

૧ હાસ્યમંદિર—કર્તા ઓન. રા. બ. રૂમજીભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ
બી. એ., એલ.એલ. બી. આ પુસ્તકમાં “હાસ્યરસ”

વિષેયો-૧૦૦-૧૨૫ પૃથ્થો તેમના નિબંધ તથા હાસ્યરસના તેમના અને તેમનાં પત્ની સૌ. વિદ્યાદેવી બી. એ. ના ત્રીશક લેખો-વાર્તાઓ-સંવાદો વગેરે આવશે. ખાસ તૈયાર કરાવેલાં ચિત્રો સાથે, ૫૪ લગભગ ૨૫૦ ઉપર. આ પુસ્તક છાપવાનું શરૂ પણ થઈ ગયું છે.

૨ જૈમ્સ એલન ગ્રંથમાળા—સુપ્રસિદ્ધ નીતિશોધક મહંમ મહાત્મા
મર જૈમ્સ એલનનાં ધર્મપાત્રીની

એલનનાં મહં ગ્રંથોનું ગુજરાતીમાં ભાષાન્તર કરવા માટે ખામ પરવાનગી મેળવી છે.

૩ સંસારકથામંજરી—સુશિક્ષિત વિદુષી ગુજરાતી સત્કારીઓ, વિદ્વાનો
તથા ગ્રેનયુએટ ગૃહસ્થીએ લખેલી સાંસારિક,

નૈતિક વગેરે વિષયની ન્હાની ન્હાની સુસ વાંચો.

૪ કવીશ્વર દલપતરામ—કં ૬૦ ડાં ના ગદ્ય લેખોના નવોજ સંગ્રહ.
આ સંગ્રહ છાપવા ગુ ૧૦ સોસાઈટીએ

અમને પરવાનગી આપવાની કૃપા કરી છે.

૫ કીતો ને શીદા—મહાત્મા ક્રાંદેરીસનો વિષયખાન-મરણ-વખતનો છેલ્લો
આધ્યાત્મિક સંવાદ.

૬ શ્રીમતી કમલાદેવી (મનોવેદક નવલકથા)—મળ બંગાળીમાં
કર્તા-સવાલાખ

શ્રીઆનું નોખલ પ્રાઇમ મેળવનાર પ્રસિદ્ધ બંગલવિવર રવિન્દનાથ ટાગોર. ૫૪ ૩૫૦થી ૪૦૦ થશે.

૭ મુક્તિમાલા—અથવા છવસજ છવસ-મુક્તિ આપખ્યાન. કર્તા ભરૂચનાં
મહંમ વકીલ પ્રાણલાલ શંભુલાલ દેસાઈ. વેદાન્તદીના

ગૃહ સિદ્ધાન્તો ને પ્રમાણો સમજાવનારો સ્વતંત્ર નવો ગ્રંથ. સંવાદ રૂપે.

૮ હોર્ડ એકનના નિબંધો—અગ્રેષ્ઠ ઉપરથી ભાષાન્તર.

૯ પત્નીની પસંદગી—આપણી હાલની સામાજિક સ્થિતિનો ચિતાર આ-
પનાર પાંચ અક્ટી નયુ ગદ્ય નાટક. (સચિત્ર.)

૧૦ ત્યા. મૂ. રાનાડેનાં ધાર્મિક વ્યાખ્યાનો—મરાઠી ઉપરથી
ભાષાન્તર.

૧૧ સુશિક્ષિત સ્ત્રી અથવા મૃદુલજનવહીનો ઉત્તમ આદર્શ—કેળવા-
મેલી

સ્ત્રી બાળકોને પરમાં શક્તિથી કેવી રીતે આપે તેની નમુનેદાર નવલકથા.

૧૨ નવીન કાવ્યદોહન—નમદ-દલપતરામ આનંદ સુધીનાં કવિઓનાં
કાવ્યોમાંથી મુદામુ. વગેરે-વગેરે.

આ પુસ્તકમાળા વિષે કેટલાક વિદ્વાનો તરફથી મળેલા અભિપ્રાય..

આ યોજના બહાર પાડતાં પહેલાં અભિપ્રાય તથા સલાહ માટે અમે તે ગુર્જર વિદ્વા-
નોને મોકલી હતી. તે ઉપરથી જે અભિપ્રાય મળ્યા છે, તેમાંના કેટલાક નીચે પ્રમાણે છે.

રા. રા. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દિવેદીઆ, બી. એ.—પ્રોસપેક્ટસ હું ધ્યાનથી
વાંચી ગયો છું. યોજના ખરેખર યશ આપનારી છે.

રા. સા. જમીયતરામ જોરીશંકર શાસ્ત્રી, બી. એ. ઉત્તર વિભાગના એન્જ્યુકેશનલ
ઈન્સ્પેક્ટર—તમે જે કામ કરવા ધાર્યું છે તેને હું ફોર્મ ઇન્ડિયું છું.

રા. રા. કેશવલાલ હરિદરાય કુવ, બી. એ.—યોજના પુરેપુરી ફોર્મમાં જાઓ
એમ હું ઇન્ડિયું છું.

રા. રા. કૌશિકરામ વિદ્યાહરરામ મહેતા, બી. એ. ભાવનગર સ્ટેટના કેળવણી
ખાતાના ડીરેક્ટર—આપની યોજનાથી ગુજરાતી સાહિત્યક્ષેત્રમાં સારો લાભ થવા સંભવ
છે; અને એ યોજના ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

રા. રા. હજનલાલ હરિલાલ પંડ્યા, જુનાગઢ સ્ટેટના ગ્રીફ એન્જ્યુકેશનલ
ઓફિસર—યોજના વાચકવર્ગને લાભકારક નજીવ છે, અને તેમાં આપે પ્રસિદ્ધ કરવા ધારેલાં
પુસ્તકો પણ આગમ્યથી ગુર્જર પ્રજા સમક્ષ મુકાયેલાં નહિ હોવાથી અભિપ્રાય ઉત્પન્ન કરે એવાં છે.

રા. રા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, બી. એ., એલ્.એલ્. બી.—મુંબઈ સ્ટેલકોલ
કોલેજના નજીવ તમારી ધારેલી યોજના સારી છે.

રા. સા. ગજુપતરામ અનુપરામ ત્રવાડી—તમારી પ્રવૃત્તિ શુભ તથા પ્રગતિવાળી
હોવાથી અને આનંદ થાય છે. આપણા સાહિત્ય પ્રત્યેની આપની પ્રીતિ, તેના પ્રસાર માટે
આપનાં હિતસાહ અને સાહસ તથા તેને આચારમાં મુકવા માટેની યોજના હું વખેથી જોતો
આવ્યો છું ને હાલમાં તેના સાક્ષાત્ અનુભવ થતાં એ લોકહિતના તથા સાહિત્યની અભિ-
વૃદ્ધિના હાર્થમાં તમારો જય ઇન્ડિયું છું.

ઓન. રા. ખ. રમજીલાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ, બી. એ., એલ્.એલ્. બી.—
યોજના બહુ ઉપયોગી છે. એ રીતે વાંચવા લાયક પુસ્તકોને સારો સંગ્રહ સત્તી કિંમતે
વાચકવર્ગના હાથમાં આવશે, અને સાહિત્યજ્ઞાનમાં ધીમે ધીમે વધારો થતો જશે.

(બી. કેપુશર અચાર્ય બાલા, બી. એ., પ્રે. રા. પ્રેમિંગ કોલેજના પ્રિન્સિપાલ—તમે
માનવકે પુસ્તકમાળાની યોજના કરવા ધારી છે તેના પ્રોસપેક્ટસ ઉપરથી જણાય છે કે, જો
તેજ પ્રમાણે તે યોજના અમલમાં મુકાય તો પસંદ કરવા જેવી થઈ પડે.

રા. રા. દિગ્ગજલાલ ગણેશજી અંબારિયા, એમ. એ., એલ્.એલ્. બી. મુંબઈની
નિશાળના ઇન્સ્પેક્ટર—તમારો પ્રમાણ વાચકોને યોગ્ય લાભ આપી પ્રકાશકોને વેમાણી ખાત્રી આ-
પનારો સર્વે વક્ષને લાભકારક છે એમ મારૂ માનવું છે; અને ગુર્જર પ્રજા તેને આનંદથી સ્વીકારે તેવો છે.

રા. રા. રણજીતરામ વાલાલાઈ મહેતા, બી. એ.—યોજના ઘણી સારી છે. તમને
મારૂ ઉત્તેજન મળશે એવી આશા છે. તમ પસંદગી (પુસ્તકોની) પણ સારી કરી છે.

રા. રા. હીરાલાલ જુજભુખમ્લાસ શાસ્ત્રી, બી. એ. વડોદરા શ્રી સવાજી હાઈસ્કૂલના
પ્રિન્સિપાલ—આપની અતિ આવકારદાયક છે.

ડૉ. પીરમશાહ રોડ
અમદાવાદ.

જીવનલાલ અમરેશી મહેતા,
એનેજર, જ્ઞાનવર્ધક પુસ્તકમાળા.

ભારત વર્ષના

રાજકીય ઇતિહાસનો એક પ્રમાણિક અને અપૂર્વ ગ્રંથ.

પાંડવ અને કૌરવ.

આવૃત્તિ ત્રિમી.

પાંડવ અને કૌરવ વચ્ચેના રક્ષીતો ઇતિહાસ કે જેની અંદર એક પ્રતાપી એક ભાગ કુપુત્રો પેદા થવાને લીધે એક ઇચ્છાના વમનમાં ઇશી કેવી રીતે રજતા, સંપ, સતોપ અને સારી સલા- ય પામ્યો, તેનો આ પુસ્તકમાં સારી તાબો છે. એની અંદર સામાન્યનીતિ, મ્યાસ કરવા જેવાં છે. યુદ્ધ પ્રસંગનાં મળ્યાં કેવાં શૌર્ય અને ધૈર્યથી ભરપૂર હતા તે બતાવી આપે છે.

અર્થનું કદ—ડેમી આઠ પેજ ૭૫ મેનું છે, પુઠું પાકું કિંમત રૂ. ૩) છે. પુસ્તકો અને દવાઓની વિગત સારી રીતે લખવા માટે પ્રાઈસલીટ મંગાવી વાંચો. વગર પોષ્ટ ખર્ચ તમને મળે.

વૈદ્ય શાસ્ત્ર શિશુંકર ગોવિંદજી.

—આત્મકનિગ્રહ આપધાલય.

જામનગર—(કાઠિયાવાડ).

ચક્ષુરે રત્નને જાળવવું એજ હૃદયોની મોટી દોષત છે.

મુલક મોહર જામનગરનો પ્રખ્યાત શુદ્ધ સાચા મોટીનો સુરમો.

(આ સુરમો વાપરવાથી આંખના અસંખ્ય દરદીઓ ફત્તેહમંદ થયા છે.)

આ મનુષ્યને ચક્ષુરે રત્નને જાળવવા શરીરના તમામ અવયવો કરતાં વધારે જરૂરું છે. જેના સાધન તરીકે અમારો સુરમો આંખ, આંખ, પાણીનું ખરનું, પુલું, પરવાળાં ખીસ, ખટકો, કદાણું, દુઃખા આવતું, અંગર્થ જવું, જાળા બંધાવા ગરમી, રતાશ, સ્ત્રીપડા થવા પાંપણનું ખરનું તથા પીડી જવું, કીડ, આંજણી તથા જીભ વિકારથી થતાં આંખનાં અસંખ્ય દરદો જેવાં કે ધુમાંટી બહુ વાંચવાથી, જાળગરા ઈલાદિ ગમે તે કારણથી થયેલ દર્દનું નિવારણ કરે છે. જે સુરમો રોગી તથા નિરોગી તેમજ વાંચનવર્ગ તથા લેખકવર્ગ તમામને એક સરખોતો ફાયદાકારક થઈ પડે છે. કિંમત નંબર ૧ તોલા ૧ ના રૂ. ૧૦ નાં ૨ રૂ. ૪ નાં ૩ રૂ. ૧૧ નાં. ૪ રૂ. ૧ નાં. ૫ રૂ. ૧૧

આ સુરમાના ઉત્તમપણા માટે મેડોક્ટર નરસીભાઈએ ઘણો વખત વાપરી ઉત્તમ સર્દારીકેટ આપેલ છે. જામનગરનો ખુબરો પ્રખ્યાત સુરમો કેનો છે તે જામનગરના લોકોને પૂછવાથી ખાતરી થશે. અમારો સુરમો મોટા મોટા રાજા રજવાડાઓમાં પણ વપરાય છે. આ સુરમો અમારા વંશો પાસેથી જનતા આવેલો છે.

ધર્માજી મુલકાં સમાલજી અત્તરવાલા

ઠ. પુર જામનગર-જામનગર.

લાખ રૂપિયા.

આરોગ્ય આગળ તુચ્છ છે. વિાન, તનદુરસ્ત, દીર્ઘાયુથી થવા માટે “ગ્રાણ-ચિકિત્સા” વાંચો કિ. ગ્રણ આન દીકરી મોટલી મંગાવો જે વિદ્યાવટે અપિઓ દીર્ઘાયુથી થતા તે આ પુસ્તકમાં છે. મુલવી ચોગીની પ્રસાદી છે.

ચ દ્રવ્યકે ઓફિસ, સુરત.

જામનગરનો—

સુપ્રસિદ્ધ સુરમો.

આ સુરમો શુદ્ધ સાચાં મોટી બનાવવામાં આવે છે અને તેથી તે આંખના તમામ દરદો-દોષ-સાદ, આંખાથ, આંખનું, આંખમાં દુઃખનું, પાણી ઝરવું, ગરમી, પુલાં, નજલો-વિગેરે પર અદ્ભુત કરે છે. નીરોગી આંખ પણ તે વાપરી વધુ ની કદી પણ જરૂર પડતી નથી.

કિંમત ૧ ના રૂ. ૪)

વોરા દાઉદભાઈ ભાઈજી,

જામનગર-મહિયાવાદ.

चंद्रप्रकाशः

वर्ष ८

पौष. १९७१

अंक ३

कल्याणनो राजमार्गः

हिंदी.

कर्मां याग, यज्ञ, होम विविध रीते,
 दीक्षां दान गरीम, आर्तनेत्र प्रीते;
 मण्डी तोय ना क्षीर विमल शान्ति,
 हृदय ताप यज्ञी वेशनां विश्रान्ति.
 वध मातृ जप्या जप अहो रात्र,
 तपी तप अनेक शुष्क क्षीध गात्रः
 नहि तोय हृदय परम शान्ति पाम्भुं,
 नहि तिभिर स्रुक् नेत्रधी निराम्भुं,
 राजयोग, ध्यान, धारणा न क्षीधी,
 नियम, यम तण्डी कुटीत पाट लीधी;
 क्षीधा योग, विकट वन अनेक साध्यां,
 तप्या तप तथापि तापना निराम्या.
 क्षीधां स्नान पुनित स्थानभां विशेपे,
 क्षीधुं रटक्ष तीर्थकाज देशदेशे;
 क्षीधो अम, अनेक कष्टने छेदेष्यां,
 नहि तोय पाप पञ्च वेश काष्ठां.
 लक्ष्मी स्तोत्र क्षीधो विविध प्रार्थनाञ्चो,
 पटया पाद, कर्मा पूजन अर्थनाञ्चो;
 धर्मो तुगर्सी तित्तक छाप, करी प्रेम,
 ज्ञानो लज्जा रह्युं हृदय दत्त तेम.
 क्षीधां दर्शने अनेक संत केरां,

સુણ્યા વાદ, સુણ્યા શાસ્ત્ર કથન તેનાં;
લણ્યો વેદ, વિવિધ દ્વિલસુર્યો વિચારી,
મળી તોય જ્ઞાનની નહિ પ્રસાદી,

અનુક્રુપ.

અશાંતિની અવસ્થામાં, દુઃખથી કલાન્ત સુંધયો;
તહિં આત્મા તણો ગેખી, શબ્દ મેં સહસા સુણ્યો.

સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં દ્રેજ ।

અહં ત્વાં સર્વં પાપેઽશ્મ્યો, મોક્ષાયિષ્યામિ માશુચ ॥

“ત્યજ્ય દે સર્વં ધર્મોને, મહી લે કર માલસો;

હું તને સર્વં પાપોથી, મુક્તિ આપીશ શાયમા.”

હરેર્નામ હરેર્નામ હરેર્નામૈવ કેવલમ્ ।

કલૌનાસ્ત્યૈવ નાસ્ત્યૈવ નાસ્ત્યૈવ ગતિરન્યથા ॥

“હરિના નામનો અપ, મોક્ષનો માર્ગ એક છે;

તે વિના કલિમાં એકે, માર્ગ અન્ય નથી નથી”

“જ્ઞાન, કર્મ અને યોગ, કાળ તેના ગયા વહી;

મુગનો ધર્મ છે સાચો, કલૌ કેશવકીર્તનમ્ ।

સ્વામી વિજ્ઞાન ભારતી.

મુક્તિના મહામંત્ર.

મંત્ર ૭ મો.

(અનુસંધાન વર્તમાન વર્ષના પૃથ ૩૮ થી)

નિશ્ચયો વૃષ્ટ્યા અને અદ્ધંકારના ત્યાગ વિષે.

૬ મનુષ્ય અથવા જીવગતના કોષપણ પદાર્થોમાં જે સુખની આશા રાખે છે તે બુદ્ધિહીન છે. શ્રી કૃષ્ણના પ્રેમને અર્થે તારે જે ખીજાઓની સેવા કરવી પડે અથવા નિર્ધન રહેવું પડે તો શરમાઇશ નહિ.

તારી જાત ઉપર પણ વિશ્વાસ રાખીશ નહિ પણ એકલા ભગવાન ઉપરજ ભરસો રાખજો.

તારાથી જનતો શુભ પ્રયાસ કરજો અને તારી મદદે આવસો.

તારા પોતાના જ્ઞાન ઉપર પણ આધાર રાખીશ નહિ; જગતના માનવીની બુદ્ધિ ઉપર અવલંબતો નહિ; પણ ઈશ્વરની કૃપાનુજ શરણ લેજો. તેજ દીનજનને મદદ કરે છે અને અદ્ધંકારીનો અદ્ધંકાર ચૂર્ણ કરી નાંખે છે.

૨ તું કદિ શ્રીમંત હોય તો ધનનો ગર્વ કરીશ નહિ. તારે ધનના મમય મિત્રો હોય તોપણ તું કૃલાઈશ નહિ, પણ આ સર્વ પદાર્થો તને જે પુરમેશ્વર તરફથી મળેલા છે. અને આ પદાર્થો ઉપરાંત તે પોતેજ તારા થવા ઇચ્છા રાખે છે. તેનામાજ તારા અદ્ધંકારને સ્થાન આપજો.

તાઈ અંગેનું અથવા તાઈ સૌંદર્ય લેઈ ગર્વિષ્ટ થતો નહિ; એક જરા મંદવાસ આવશે તો એ બળતો અને રૂપનો નાશ થશે.

તારી બુદ્ધિ અને કુશળતાનું અભિમાન કરતો ના. અહંકાર કરીશ તો ઈશ્વરને નારાજ કરીશ. માદ રાખજે કે એ સર્વ ઉત્તમ પદાર્થો તને ઈશ્વરેજ અલેલા છે.

તું ખીજના કરતાં મહડીઆતો છે. એવી ભાવનાને કદિ સેવતો નહિ. તેમ કરીશ તો ઈશ્વર તને છેક અધમ ગણશે કેમકે તારા સર્વ દેશ તેને વિદિતજ છે.

તારાં પોતાનાં શુભ કર્મોને જુહાંકાર ન કરીશ કેમકે પરમેશ્વરનું ધોરણ બહુ જૂદા પ્રકારનું છે. મનુષ્યની દૃષ્ટિએ જે ઉત્તમ છે તે ધણીવાર ઈશ્વરની દૃષ્ટિને અધમ જણાય છે.

જે તારામાં કાંઈ પણ સદ્ગુણ હોય તો ખીજઓમાં તારા કરતાં વધારે છે એમ જરૂર માનજે. એમ કપાથી તું દીન થઈ શકશે.

સર્વ કરતાં તું તારી જાતને નીચી માનીશ તો તેમાં તને નુકશાન થવાનું નથી; હિલકું તું ખીજ કરતાં ઉંચો થવાનો જોય તો જરૂર નુકશાન થશે.

જે દીન છે તે સર્વદા શાંત રહે છે પણ અહંકારીનાં હૃદય હોનાં કોઈ અને મુશ્કેલી બળભળી ઉઠે છે.

મંત્ર ૮ મો.

કોઈ સાથે અત્યંત પરિચય ન કરવા વિષે.

ઢરેકની આજળ તાઈ અત્યંત કરણુ પ્રવૃત્તિ કરતો નહિ પણ જે માની અને ઈશ્વર પરાયણ છે તેની આગળ તું હૃદય હિંમતીને વાતચીત કરજે.

યુવાન અને અપરિચિત મનુષ્યો સાથે બહુ બળવો નહિ.

શ્રીમંત લોકોની કદિ પ્રશામત કરતો નહિ અને મોટા લોકોની મિજલસમાં બેસવાને ઉત્સુક થતો નહિ.

સાદા, ભોળા અને પવિત્ર મનુષ્યોનો સમાગમ રાખજે; ભક્ત અને સદાચારી પુરુષોની મૈત્રી કરજે.

કદિ કોઈ સ્ત્રી સાથે પરિચય કરતો નહિ; પણ સામાન્ય રીતે બધી સ્ત્રીઓનું હૃદયણું ધરજો અને તેમને માટે ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરજે.

માત્ર ઈશ્વર અને તેના ભક્તોનોજ અત્યંત સમાગમ રાખજે; મનુષ્યો અને તેઓ દર રહેજે બહુ જોળાયાણુ સારાં નથી.

સર્વ મનુષ્ય પ્રત્યે સારી ભાવના રાખજે પણ પરિચય કરીશ નહિ.

એમ ધણીવાર બને છે કે મનુષ્ય જ્યાં સુધી પૂરેપૂરો સંઘવાસમાં આવ્યો નથી હોતો ત્યાંસુધી તેની આખરે સારી રહે છે પણ સંઘવાસમાં આવ્યાથી તેના હુપા-ફુરુણ હિંમત પડી જાય છે.

ખીજઓને રાજ કરવાના હેતુથી ધણીવાર આપણે તેમની સાથે બેસીએ છીએ; પણ આપણી કેટલીક ટેવ તેમને પ્રિય નથી હોતી તેથી તેમને આપણે સાંભળ્યા પ્રિય થઈ પડીએ છીએ.

મંત્ર ૯ મો.

અમીનતા વિષે.

ગરને તાબે રહેવામાં, શત્રુની આજ્ઞાના અંકુશ નીચે રહેવામાં અને સ્વેચ્છાચારી નહિ થવામાં ધણો લાભ છે.

સત્તાધારી યદા કરતાં ખીજની દેખરેખ નીચે રહેવામાં વધારે સલામતી છે.

ધણા માણસો પોતાની મરજીથી નહિ પણ ના છુટકે અધીન રહે છે; તેઓનેજ પરાધીનતા ખુંચે છે; તેઓજ અસંતુષ્ટ રહે છે.

પ્રભુ પ્રસન્ન કરવા માટે જે સર્વવ અર્પણ કરવા તૈયાર થયો નથી તે મુક્તિથી ધણો દૂર છે.

ગમે ત્યાં જ્યાં પણ જ્યાં સુધી તમે ગુરુદેવની આજ્ઞાનું પાલન કરવાને જોખમે તેવા અધીન નહિ થાઓ ત્યાં સુધી તમે કદિ વિશ્રાંતિ પામનાર નથી.

૨ અલખત, દરેક જણ પોતાની મરજી પ્રમાણે એટલે પોતાના મનના તરજ પ્રમાણે વર્તવાને રાજી હોય છે પણ જે પ્રભુનું સાનિધ્ય આપણે સમજતા હોઈએ તો આપણે પ્રભુ પ્રેમને વશ થઈ આપણા તરજોને દબાવવા જોઈએ.

જેને સર્વ પ્રકારનું પૂર્ણ જ્ઞાન હોય એવો જ્ઞાની કેણુ છે ?

માટે હે સાધક ! તારા અભિપ્રાયમાં ધણો મજબૂત રહીશ નહિ પણ ખીજના અભિપ્રાય સાંભળે એવો તું ગુણુ ગ્રાહક થજે.

કદાચ તારી માન્યતાએ કેટલીક સાચી હોય તોપણ જે પ્રભુની આજ્ઞા, તેના ઉપર શ્રદ્ધા રાખીને તું શાસ્ત્રની અને સદ્ગુરુની શિક્ષા પ્રમાણે ચાલવા માટે તારી માન્યતાઓના પરિત્યાગ કરીશ તોપણ તને કદિ નુકસાન થનાર નથી.

૩ શિક્ષા આપવા કરતાં શિક્ષા ગ્રહણ કરવામાં વધારે સલામતી છે.

તારો તેમજ ખીજનો બેકનો અભિપ્રાય સાચો હોય તોપણ જે તું મતાધીનપણે તારી જગને વળગી રહેશે તો તારું વર્તન દુરાચરીજ મનાશે.

મંત્ર ૧૦ મો.

વાણીનો સંયમ કરવા વિશે.

મનુષ્યના કાલાહલથી અને તેટલો દૂર રહેજે; સાંસારિક કાર્યોની ખટપટ ઉન્નતિમાં અવરોધ કરનાર છે. તે ખટપટમાં પડવાનો તારો હેતુ ગમે તેવા શુદ્ધ હોય તોપણ તે અંતરે જ જાળજી છે; તેમાં પ્રવેશ કર્યાથી સાધક તરતજ દુષ્ટિ થાય છે અને તેનો અહંકાર મજબૂત થાય છે.

હું ઘણીવાર મૌન અને એકલો રહ્યો હોત તો બહુ સાર થત.

નકામો પ્રલાપ કર્યા પછી અથવા નિરપેક્ષગી ગપાટા માર્યા પછી જ્યારે આપણે શાંત થઈએ છીએ. ત્યારે એસા અપરાધના સ્મરણથી અંતઃકરણ ચલચલતું હોય છે છતાં આપણે ખીજ વાર એની એજ ભૂલ કરીએ છીએ.

એનું કારણ એજ છે કે આપણે મિત્રો સાથે ગપાં હાંકવામાં આનંદ મળશે એવી મિથ્યા આશા રાખીએ છીએ; આપણે અનેક કુતર્કથી રૂઢાપણા હૃદયને કાઢપણ રીતે ખાલી કરવા મથીએ છીએ.

જે પદાર્થો આપણને પ્રિય હોય અથવા તદન અપ્રિય હોય તેને વિશે ધણો ભાવે આપણી વાતચીત ચાલે છે.

૨ પણ અરે ! અરે ! આમ કરવામાં આપણે કેવા દમ્બાઈએ છીએ ! એ મલ્લ મિથ્યા

છે; ઉઘો' છે. બહારથી આનંદ પ્રાપ્ત કરવા આપણે જે ફાંફાં મારીએ છીએ તેનાથી આનંદ રતો દિવ્ય આનંદની મજાદ આપવામાં અત્યંત અટકાવ થાય છે.

માટે હે સાધક ! સાવધાન રહે; ભજનમાં મૂંઝવણો રહે નહિ તો તારો અમૂલ્ય વખત બરબાદ જશે.

જો તારે બોલવુંજ હોય અને બોલવાની જરૂરજ હોય તો તું અને સાંભળનાર બેઉ ઉત્તર યાએ એવા બોલ બોલજો.

ખોટાં રિવાજ અને આત્માની ઉત્પત્તિ તરફ દુર્લક્ષને લીધે જીભનો બેદર ઉપયોગ થાય છે. ભક્તિના વિષયને સંબંધે ભક્તજનો સાથે કરેલો વાર્તાલાપ જરૂર ઉન્નતિમાં સદાપક છે પણ તે માણસો એક મતના અને સરખી રીતે ઈશ્વરપરાયણ હોવા જોઈએ.

હાલની કેળવણીનું સ્વરૂપ.

(અનુસંધાન વર્તમાન વર્ષના પૃષ્ઠ ૫૨ થી.)

આટલા વિવેચન ઉપરથી સર્વેની ખાતરી થઈ હશે કે હજી કેળવણીનો જેવો જોઈએ તેવો ફેલાવો થયો નથી અને તે બધી વધી પડી છે એવી જે ધાર્ટી બતાવવામાં આવે છે તે ખોટી છે. હવે પ્રશ્ન એ ઉભો થાય છે કે શા કારણથી આપણા દેશના લોકો કેળવણીનો લાભ લેવામાં પછાત છે ? આ સવાલનો સાચો ઉત્તર, હિંદુસ્તાનના લોકોની આર્થિક સ્થિતિ તપાસતાં મળી આવશે. પ્રખ્યાત ઇન્દિરાસવેતા સર હન્ટર એવી ગણતરી કરે છે કે હિંદુસ્તાનની વસ્તીનો પા ભાગ દિવસમા માત્ર એક વાર ખાવા પામે છે.

હિંદુસ્તાનની પ્રગતી સરાસરી આવક દર માણસે વર્ષે રૂ. ૨૭ ની આંકવામાં આવી હતી. આને પણ તેવીને તેવીજ સ્થિતિ છે. માત્ર ગરીબાદને લીધેજ બધા લોકો પોતાના પુત્રોને બજારી શકતા નથી.

તેમાં વળી છેલ્લાં પાંચ સાત વર્ષથી સરકાર તરફથી શાળાઓની રીતો દર વધારવામાં આવ્યો છે તેથી કરીને કેળવણી બની શકે તેટલી મોંઘી થઈ છે. એક પાસે ગરીબાઈ વધતી જાય છે, આને બીજી પાસે કેળવણી અને તેના સાધનો મેળાં થતાં જાય છે. જુની મુશીબતની વચ્ચે જ્યારે પોતાના કુટુંબનું ભરણપોષણ કરવાનાજ વાંધા પડે છે ત્યારે બિચારા હિંદુસ્તાનના લોક પોતાના છોકરાઓને કોલેજમાં ભણવા ન મોકલી શકે તેમાં તેમનો શો દોષ કહાડી શકાય ?

કેળવણી મોંઘી થતી જાય છે એ તો આપણે ગોળ ગોળ કહ્યું પણ જરા આંકડા અને વિગત તપાસીએ. હાઈસ્કૂલમાં અને કોલેજમાં ભણતો વિદ્યાર્થી દરવર્ષે કેટલો ખર્ચ આજમાં આજે કરે છે, તેનો અમને જાતિ અનુભવ હોવાથી વાંચનારને સાચો ખ્યાલ આપીશું. હાઈસ્કૂલમાં સાતમા ધોરણમાં ભણતા વિદ્યાર્થીને મહિને સાડાત્રણ રૂપિયાની આપવી પડે છે. પુસ્તકોનો ખર્ચ પણ આશરે ત્રીશ રૂપિયાનો થાય. અસલ નિશાળોમાં છોકરાઓ રહેટ ઉપર લખતા. હવે કાગળની નોટણીમાં ચોખ્ખે અક્ષરે લખવાનું હોવાથી નોટણી, પેનસીલ, રબર વગેરે માટે મહિને આઠ બાર આના ખર્ચ થશે. કપડાં, ખૂટ, મેગ, રમકડાં માટે આજનો વિદ્યાર્થી દરવર્ષે રૂ. ૨૫ આજમાં આજે વાપરે છે. જમવાનો,

ધર લાકાનો, દૂધનો, ધોળીનો, મીઠુખત્તી અથવા કેરોલીનો એવો એવો પરચુરણ ખર્ચ મહિને બારથી પંદર રૂપીઆ જેટલો આવે છે. એટલે બધું મળીને હાથરકુલનો વિદ્યાર્થી મહિને રૂ. ૨૫. અને કોલેજનો વિદ્યાર્થી રૂ. ૩૦-૩૫ તેના પિતા પ્રાંસેથી લે છે. આની અંદર ખાનગી ટ્યૂશનનો ખર્ચ આવતો નથી. અભ્યાસક્રમ અને પરીક્ષાઓનાં ધોરણ એવાં દહાડે દહાડે અધરાં થતાં ગય છે કે સાધારણ શુદ્ધિતા વિદ્યાર્થીને ખાનગી મારતરની જરૂર પડે છે અને રૂ. ૧૫-૨૦ સિવાય સારો મારતર મળવો મુશ્કેલ છે. હવે જેની ગ્રાસિક આવક રૂ. ૫૦ ની હોય તે છોકરાને હાથરકુલરૂપે કેળવણી શી રીતે આપી શકે ? અરે! મહિને રૂ. ૧૦૦ ની આવદાનીવાળો માણસ પણ પોતાના કુટુંબનાં નિર્વાહનાં ખર્ચ ઉપરાંત છોકરાને લણાવવા પાછળી દુરમહિને રૂ. ૩૦-૪૦ મુશ્કેલીથી ખર્ચી શકે. આખા દેશનાં વાર્ષિક રૂ. ૬૦૦ વાળા એવા માણસો ધણા થોડા છે. આ ઉપરથી સમગ્રશે કે નવી, સુધરેલી ટબની પણ અત્યંત મેંઘી કેળવણી દેશના સાધારણસ્થિતિના માણસોને મારે દુર્લભ છે.

હવે યાળીશ પચાસ વર્ષ પૂર્વેની સ્થિતિ તપાસો, તે વખતે સાતમા ધોરણના વિદ્યાર્થીને મહિને આઠથી દશ રૂપીઆ ખર્ચ થતો. શી મહિને માત્ર રૂપીઆ કે આઠ આના હતી. આઠા ખર્ચ પણ તે સેધિવારીના જમાનામાં ધણા કમી થતો. તે વખતે ઊણુતાર થોડા એટલે લગભગ દરેક વિદ્યાર્થી ત્રણથી છ રૂપીઆ સુધીની સ્કૉલરશીપ મળતી. કોલેજની ઉચી કેળવણી તો આના કરતાં પણ સસ્તી પડતી. પ્રિવિયસ કે ઈન્ટરના લગભગ દરેક વિદ્યાર્થીને રૂ. ૧૦ થી ૧૫ સુધી સ્કૉલરશીપ મળતી. છી.

મુકાબલો.

એ. કલાસમાં તો તેથી એ વધારે એટલે રૂ. ૨૫ થી રૂ. ૩૦ સુધીની ખાધા ખર્ચ બહુ ઓછો એટલે સેઓ પાસ થતા ત્યારે તેમની પાસે ઉઘડી બસે કે પાંચસે રૂપીઆની રકમ જમા થયેલી જોવામાં આવતી. તે વખતના વિદ્યાર્થીઓ ધણા સાદા અને કરકસરીયા હતા. તે વખતે આજની માફક કોલેજ બોર્ડિંગમાં જમવાનો ખર્ચ દર મહિને એક જળુને વીશ કે પચીસ રૂપીઆ આવતો ન હતો પણ માત્ર ચાર કે પાંચ રૂપીઆનો થતો. તે વખતે કોલેજની શી પણ દગી હતી. ઝંડા હોવાથી બધા વિદ્યાર્થી પોતપોતાની સ્કૉલરશીપમાંથી કાંઈને કાંઈ બચાવી શકતા. એટલે તેમની કેળવણી તેમનાં માથાપને લેશ માત્ર પણ બોજરૂપ લાગતી નહતી. એથી 'ઉલટું' ધણાકને તો તેમાંથી બચાવીને પોતાનાં ગરીબ માથાપને ધર ખર્ચ મારે ન્હાનો રકમ મોકલી શકતા. આજ જમાનામાં સ્વદેશને શોભા અને કીર્તિ આપે એવા નર રત્નો પેદા થયા હતા. એજ જૂની સાદી અને સસ્તી કેળવણીની પદ્ધતિથી મહાન દેશલકતો, શરવીર સંસાર સુધારકો, શ્રેષ્ઠ કવિઓ અને વક્તાઓ ઉત્પન્ન થયા હતા. આપણા રાનાંડે વિદ્યાસાગર, મલબારી, ઍનરજી એવા ભારતના નરતો તેજ જમાનામાં પાક્યા. હવેની પાઠશાળાઓ કેમ તેવા સગીન શાનવાળા વિદ્યાર્થીઓ ઉત્પન્ન કરતી નથી ? એમાંનો કાષ્ઠ શ્રીમંતનો પુત્ર નહતો. કેટલાક સાધારણ સ્થિતિના અને કેટલાક તો કેવળ નિર્ધન પિતાના મુત્રો દ્વારા વળી તે જમાનામાં હાલની પેઢે દર વર્ષે એપરીઓ બદલાતી નહતી તેથી કરીને ધણા વિદ્યાર્થીઓ પોતાના પુસ્તકો વેચીને તેમાંથી નવાં પુસ્તકો ખરીદી શકતા અથવા પોતાના ન્હાનાં ભાઈ મારે રાખી મુકતા. આથી પણ ખર્ચનો અચાવ થતો તે

વખતે ભારતરો અને પ્રોફેસરો વિદ્યાર્થીઓ ઉપર વિશેષ કાળજી ધરાવતા. હાલતો અભ્યાસનો બોલો એટલો વધી પડ્યો છે કે તેમને વિદ્યાર્થીઓ નિકટનો પરિચય બાંધવાનો અવકાશજ નથી મળતો. એપીડીઓ પણ એવી પસંદ કરવામાં આવે છે કે જેનો વ્યવહારિક ઉપયોગ થઈ શકે નહિ. ધણાખરા પ્રોફેસરો વિલાયતની યુનિવર્સિટીના થઈ કલાસ ઇન્સ્ટ્રુક્ટરો હોય છે અથવા અહિંના મૂળ વગરના છોકરવાદ બાંધ પ્રોફેસરો હોય છે. એવા ટીનપાટીઓ પ્રોફેસરો શું સંગીન શિક્ષણ આપીશકે ? તેમને પોતાને જ તેમના વિષયનો પૂરો અભ્યાસ હોતો નથી તે બીજીને શું લાજુવી શકે ? અસક્ષના વારાના વડસવર્ય અને સેલ્ફી જેવા જ્ઞાનગંભીર પ્રોફેસરો હવે ક્યાં આવે છે ? જહેલાંના વિદ્યાર્થીઓ કરતાં હાલના વિદ્યાર્થીઓનું જ્ઞાન ઉતરતું, ઉપલબ્ધિયું હોવાનાં ધણાં કારણ મળેનું આ એક કારણ છે. યુનિવર્સિટીઓમાં થએલા છેલા સુધારાથી કશો સુધારો થયો નથી. ઉચ્ચ કેળવણી મોઘી થઈ, અભ્યાસ કમ લાંબા થયા, પરીક્ષાઓ અધરી થઈ અને ઉપયોગી વિષય કમી થયા. માત્ર ગોખણુ વધ્યું, અને લાજુનારાઓના મગજ પર બોલો વધ્યો.

કેળવણી મોઘી થવાથી, દિવસે દિવસે મોંઘવારી વધવાથી, લોકોનો ધંધો રેજીમાર ઘટવાથી—આ ત્રણ કારણોને લીધે કેળવણીના ફેલાવાને હાનિ પહોંચી છે એટલુંજ નહિ પણ કેળવણીને વધારે અધરી, વધારે કુદરતની વિરૂદ્ધ અને વધારે બધો અભ્યાસ અનુલેખ કરનાર એક કારણ એ છે કે બધું ઉંચા પ્રકારનું શિક્ષણ એજમાં સામારે ? અંગ્રેજ ભાષાની મોરફતે અપાય છે. અસત્યત, ઉંચા પ્રકારનું સાહિત્ય, પાઠ્યાત્મ ફિલસૂફી, સાયન્સ વગેરે મહત્વના વિષયો અંગ્રેજીમાં શીખાય તેજ ઉત્તમ છે, પરંતુ એ નિયમ વિદ્વાનો માટે છે. જેમને ઇતિહાસ, ગણિત, સાહિત્ય, સાયન્સ એવા વિષયોનું સામાન્ય જ્ઞાન મેળવવું હોય તેમને એ વિષયો અંગ્રેજીમાં શીખવાની સામારે ફરજ પાડવી જોઈએ. અહિંની શાળામાં મોઘા ધોરણનો વિદ્યાર્થી ઇતિહાસ, ભૂગોળ, ગણિત, સંસ્કૃત અને ગુજરાતી પણ અંગ્રેજીમાં શીખે છે એના કરતાં વધારે કુદરતથી વિરૂદ્ધ પદ્ધતિ બીજી કઈ હોઈ શકે ? જર્મની, જાપાન એવા સુધરેલા દેશોમાં અંગ્રેજી શીખવાય છે પણ બધા વિષયો કાંઈ અંગ્રેજીમાં શીખવાયા નથી ! અહિં તો હિંદુસ્તાનનો ઇતિહાસ પણ અંગ્રેજીમાં શીખવાનો ? અંગ્રેજ ભાષા એટલી અધરી છે, એના રૂઢિ પ્રયોગ (Conventions) એવા અટપટા છે, એનો શબ્દ ભરોળ એનો વિશાળ છે કે કેટલાક વર્ષના સાગટ પ્રવલથી તેમની ઉપર કોણ મેળવી શકાય છે. ત્યારે એક તો વિદ્યાર્થીએ ભાષા સમજવી અને પછી વિષય સમજવો આ બમણા પ્રવલથી અભ્યાસ ધણા ધીમે અને અધુરો થાય છે. બીજું જેઓને અંગ્રેજી શીખવાની જોગવાઈ ન હોય તેઓ આધુનિક સાયન્સ તથા નવા વિચારોથી અજાન રહે છે. જે પાઠશાળાઓમાં અંગ્રેજીને બદલે દેશી ભાષામાં અભ્યાસ કરાવવામાં આવ્યો હોત તો આ સાઠ વર્ષમાં આપણા દેશના લોકોએ ગણિત, ફિલસૂફી, ઇતિહાસ, સાયન્સ વગેરે વિષયોનું સાંદ જ્ઞાન મેળવ્યું હોત એટલુંજ નહિ પણ હાલ ધણાખરા માણસો આ વિષયોથી બિનવાકેફ છે તે ન રહેત. દેશમાં ત્યાં ત્યાં જ્ઞાનતો ફેલાવો ન હોત. Knowledge is Power જ્ઞાન એજ સામર્થ્ય છે. જ્ઞાનવડે મનુષ્ય વિજયી, સ્વતંત્ર અને સુંબી થાય છે. જ્ઞાનવડે કુદરતનો સંક્રિતઓને તે પોતાનાં સુંબેને અર્થ ઉપયોગમાં લેજે. તો જે જ્ઞાન અત્યંત

આવશ્યક છે તે શામાટે અત્યંત અધરી પર ભાષામાં અપાતું નોંધ્યે ? છતાં સાક વર્ધથી તેમ બનતું આવ્યું છે અને હજી કયાં સુધી આ વ્યવહાર કાયમ રહેશે તે કહી શકાતું નથી.

અંગ્રેજી ભાષા મારફતે કેળવણી આપવાથી આ દેશની સાહિત્યની ખિસ્સવણી અટકે છે. થોડાકણા અંગ્રેજી શીખેલાઓ છે તેઓ અંગ્રેજી પુસ્તકો સિવાય ખીજું વાંચતા નથી. ગુજરાતી ચોપડીઓ વાંચતાં, ગુજરાતીમાં પણ લખતાં, અરે ! ગુજરાતીમાં વાતચીત કરતાં તેમના ગ્રેજ્યુએટ પણાને હિંચુપત આવે છે. તેઓ કહે છે કે ગુજરાતીમાં વાંચના વિચારવા જેવું નથી. કદાચ તેમ હશે પણ ત્યારે ગુજરાતી સાહિત્યમાં વાંચના વિચારવો જેવું પુસ્તકો લખાશે ક્યારે ? સરકારી શાળાઓ અને પાઠશાળાઓમાં ગુજરાતી મારફતે શિક્ષણ અપાય, ત્યારે પાઠશાળાઓમાં શીખવાંતા વિષયો ઉપર ગુજરાતી ભાષામાં લખેલાં પુસ્તકોની ધીમે ધીમે પેદા થાય. જાપાનમાં તેમ થયું છે તો હિંદમાં તેમ કેમ ન થાય ? તેમ થયું હોતતો ઉપયોગી સાહિત્ય દેશમાં ચારેકાર ફેલાઈ ગયું હોત. ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી જેવી સંસ્થાઓ પાશ્ચાત્ય સંસ્કૃતિના વિચારનાં પુસ્તકો ભાષાંતરણે પ્રગટ કરે છે પણ લોકો તેમને સમજતા નથી. લોકોમાં એવાં પુસ્તકો માટે રસ ઉત્પન્ન થયો નથી. દાખલા તરીકે ગીતોપદ્ય યુરોપિયન સંસ્કૃતિનો ઇતિહાસ. જે ગ્રેજ્યુએટ થયેલો હશે તેતો ભાષાંતરને અડકવાનોજ નહિ. તેતો મૂળ પુસ્તકજ વાંચશે. જે ગુજરાતી સાત ચોપડી સુધી લખ્યા હશે અથવા ચાર પાંચ ધોરણ જેટલું અંગ્રેજી તેમનાથી એ સમજવાનું નહિ એટલે તેઓ વાંચવાના નહિ. એવા કણા થોડા છે કે જેઓ અંગ્રેજી ખીસકુલાં નહિ જાણ્યા છતાં કેળવાયેલા હોય અને આવા વિષયોમાં રસ લઈ શકતા હોય. તેથી કરીને પરિણામ એ આવે છે કે એવાં તરલુમીઆ પુસ્તકોને કોઈ સુધતું એ નથી. કાયદો એટલોજ છે કે તરલુમીઆ વિદ્વાનોને વરસ દહાડે બસે ચારસેનું પારિતોષિક મળે છે. સાહિત્ય પરિપદના કારભારીઓ ઇનામીઆ નિબધો અને કાવ્યો લખાવીને સાહિત્યનો ઉત્કર્ષ કરવા દેખે છે. એમ કોઈ ટેકાણે થયું છે ખરું ? ઇનામની લાલચે હાથમાં કલમ પકડે એવા ભાકુતી લેખકો શું લખવાના હતા ? ઇનામ તો રચાયેલા પુસ્તકોમાંથી ઉત્તમ હોય તેને આપાતું નોંધ્યે—રેવિન્ડ્રાગોરને મળ્યું તેમ. સાહિત્ય પરિપદની એક ફરજ એ છે કે રાજાપાનો અભ્યાસને ઉત્તેજન આપના માટે તથા પાઠશાળાઓમાં દેશી ભાષા મારફતે શિક્ષણ આપવા માટે સરકારી કેળવણી ખાતાને અરજ કરવી અને તેનો અમલ ન થાય ત્યાં સુધી ઉપરાઉપરી માગણી કર્યા કરવી. પ્રેઈસર બી. કે. સરકાર આ વિષય પર લખતાં લખે છે કે—

“ દરેક ધોરણમાં દરેક વિષય માતૃભાષા મારફતે શીખવેલા નોંધ્યે. જે હિંદની પ્રાન્તિક ભાષાઓ અધૂરી અને ખામીવાળી માલમ પડે તો કેળવણી ખાતાના અધિકારીઓએ અને તેટલા દેશ સભ્યમાં તેમની વૃદ્ધિ અને ખીલવણી કરવી નોંધ્યે અને તેમ કરવા માટે ઉત્તેજન પારિતોષિક વગેરે ઉપાયોથી લેખકોને મદદ કરવી નોંધ્યે.

અંગ્રેજી ઉપરાંત ખીજા જે યુરોપિયન ભાષાઓ અને ઓછામાં ઓછા જે હિંદની ભાષાઓનો અભ્યાસ ઉઘી કેળવણી લેનાર દરેકને અવશ્ય કરાવેલા નોંધ્યે.”

હાલની કેળવણીની ખીજ એક મોટી ખામી પરીક્ષાઓ છે. પરીક્ષાઓ વિદ્યાર્થીઓની લોહી ચૂસી નાંખનાર, તેમના આધુષ્યનો કાય કરનાર પિશાચિનીઓ છે એમ કહીએ તો ખોટું

નથી. પરીક્ષાએને જેટલી અગત્ય આપણા દેશમાં અપાય છે તેટલી બીજા દેશપણ દેશમાં આએજ અપાતી હોય. વિદ્યાર્થીઓની સુશીલતા તરફ નગર કર્યા પરીક્ષાએ વગર દિવસે દિવસે પરીક્ષાએ અધરીજ ચતી જાય છે એટલુંજ નહિ પણ એવી રીતે લેવામાં આવે છે કે તેથી કેળવણીને પરીક્ષા રીતે દબાવી દેવા જેવું દેખાય છે. હિંદુસ્તાનને માટે તો પરીક્ષા તદ્દન નવીનજ છે. અહિં અગાઉ કદી આવી પરીક્ષાએ લેવાતીજ નહિ. અમુક પુસ્તકોનો અભ્યાસ એક વરસમાંજ થવો જોઈએ. વધારે શુદ્ધિશાળી વિદ્યાર્થી છ મહિનામાં અભ્યાસ પૂરો કરે તોપણ તેમણે પરીક્ષાની તારીખ સુધી રાહ જોઈને એસી રહેવુંજ જોઈએ. મન્દજીવિવાળાથી 'તેટથી મુદતમાં વાંચન પૂરું ન થાય તોપણ રાતના નજી આર વાગતા સુધી મનમાં ભારે ચિન્તા સાથે શરીરમાં અને મગજમાં શક્તિ ન હોય છતાં તેણે ગોખવુંજ જોઈએ. તેમ કરતાં એક વિષયમાં નાપાસ થયા તો બીજે વરસે પાછા તેણે બધા વિષયો તૈયાર કરવા જોઈએ. જે વિષયોમાં પાસ થયો હોય તે વિષયોમાં પણ ફરીથી પરીક્ષા આપવી જોઈએ. બધા વિષયોમાં સાથે પાસ થાય તો જ પાસ થયો કહેવાય આ તે વિદ્યાર્થી ઉપર થોડો ભુલમ છે. બીજે કાષ્ટ ટકાણે નહિ તેવો પરીક્ષાએનો ત્રાસ આ દત્તભાગ્ય દેશમાં! ગરીબ બિ-આરા હિન્દી વિદ્યાર્થી! ભરલુવાનીમાં તારો મહેરો ફિક્કો પડે, તારી આંખે ચશ્માં આવે, ચાલનાં તારા પગ લપ્પુ લપ્પુ થાય એમાં શી નવાઈ?

અંગ્રેજી અમલ પહેલાના કાઈ પણ યુગમાં છેક બાળવર્ગથી માંડીને ઉંચામાં ઉચા ધોરણની પરીક્ષાએ હતી જ નહિ. અસહનતા વખતમાં ઘણા ખરા જરા પાછળ જુઓ વિદ્યાર્થીઓ ખારથી યોગીશ વર્ષ સુધી અભ્યાસ કરતા. કેટલાક છત્રીસ વર્ષ સુધી પણ અભ્યાસ ચાલુ રાખતા જ્યારે તેના શરૂને માંસમ પડતું કે તેનો અભ્યાસ પાકો થયો છે. અથવા તે પોતાના વિષયમાં પ્રવીણ થયો છે ત્યારે વિદ્યાનેની પરિચર તેની પરીક્ષા લેતી અને તેને પદવી, પાઠદી અથવા એવી કાઈ માનસૂચક ઉપાધિએ આપવામાં આવતી. તે દિવસથી તે પોતાના વિષયમાં પ્રવીણ ગનાતો અને બીજાએને શીખવવાને અથવા સ્વતંત્ર ધધો કરવાને અધિકારી થતો. તે સમયનો વેદાન્તવાગીશ, સિદ્ધાન્તવાચસ્પતિ, વ્યાકરણચાર્ય વેદાન્ત, ન્યાય અને વ્યાકરણના ન્યાયના ખરેખરા એકા દતા. દાસના ઘણા ખરા ગ્રેજ્યુએટો જેવા પામર, ઉપલક્ષિયા અને નિર્માલ્ય નહિ. સુસલમાન લોકોમાં પણ જેમને માંસવી, સમશુલ ઉદમાના ખિતાબ મળતા તેઓ કારસી અને અરબી સાહિત્યના પૂરેપૂરા પારંગત હતા. કદાચ તેમનું જ્ઞાન એકદેશીય હશે પણ તેઓ જે જાણતા તે પાકુ જાણતા અને જાણેલું અમલમાં મૂકી શકતા વળી તેઓ શરીરે તન્દુરસ્ત, તેજસ્વી અને દીર્ઘાયુષી હતા. તેમને જ્ઞાન મેળવવા માટે પૈસા કે શરીરનો હાલ ભોગ આપવો પડે છે તેમ આપવો પડતો નહિ એ લોકો જેવા તેવો નથી.

ભણેલાએને સરકારે નોકરી આપવાનો રિવાજ દાખલ કર્યો તેથી પક્ષાપક્ષી અને કમાઈ ન થાય તેટલા માટે પરીક્ષાએ લેવાની શરૂઆત થઈ. પણ તેથી કરીને કેળવણી દ્વારા સાચા વિદ્યાનો ઉત્પન્ન થતા અટક્યા-સાચન્સ લખતે બી-એ. થયેલા લોકો સાચ-સ ખાંડશાળામાં મૂકીને આવે છે, કેમકે જિંદગીની હાડમારી અને ચિન્તાના ઉપદ્રવથી તેમનાથી

જાતનેા લેશ માત્ર પણ વ્યવહારિક ઉપયોગ થતો નથી. કાલેજમાંથી નીકળી તેઓ નંબારે દુનિયાદારીમાં પ્રવેશ કરે છે. ત્યારે ધણી નિરાશા અને ખેદસાથે માલમ પડે છે કે પોતે જે મેળવ્યું છે તે પોકળ છે અને રોજના ઉપયોગનું નથી. હલકા પગારની નોકરી, મેળવતાં અને તેને લળેલી રાખતાં તેને જે વિટખણ પડે છે, તેને જે અપમાન અને ઠપકા સહન કરવા પડે છે તેથી કરીને તેના સ્વાભાવિક જુરસા મંદ પડી જાય છે; અને નિરાશ થવાથી કટાળો ખાઈ ખાઈને દિવસ પુરા કરે છે. તેની સાથેજ લેંછુનીરાં પણ થોડું થલું લાણીને વ્યાપાર ધંધે લાગીને પૈસેટકે તર ધએલા દેંડાને જુએછે. ત્યારે તે પોતાની હાલતથી નારાજ થાય છે. તેના બાથે તેને ચેતાની સંધળી પૂછે 'ખરચીને લણીઓ' ફરી તેથી તે ઘેર પૈસે ખાલી થયેલો છે. તેનું શરીર કુર્બળ ક્ષીણ થયેલું છે અને તેના જુરસા, અભિલાષો, મહેમતો, લાવનાઓ સંધળું નોસ રૂપરડીની કારકુની કે પચાસરૂપરડીના મહેતાંપણથી કચરાઈને ધૂળધણી થઈ ગયાં છે.

અપૂણું.

જીવન વિવૃદ્ધિ.

(અનુસંધાત પરમાત્મ વર્વના પૃષ્ઠ ૪૨ થી.)

દરેક ક્રમ પોતાને અભ્યાસ પુરા એક અઠવાડીઓ સુધી ચાલુ રાખેલો. એમ કરવાથી યંત્ર, સ્વંર તથા આસપાસની વસ્તુરિચિતિ યોગ્ય સંપર્માં ગોઠવાઈ રહે છે. ઘણા ઉતાવળ કરીને વીસપચોસ ક્રમપાઠોને એકદમ "એ તો સમજ્યા, એવો સમજ્યા" એમ કરી કરીને ઘસડી જાય છે. તેથી એક પણ ક્રમપાઠનો વાણી યંત્રને કે કહીને પુરા પરિચય પણ થતો નથી તો અભ્યાસ તો કયાંથીજ થાય. આમ હોવાથી જે પૂર્ણતાએ સ્વંરને પેહોંચાડ્યા છે તે લક્ષમાં રાખીને ધૈર્ય તથા શાન્તિપૂર્વક દરેક ક્રમપાઠને પોતાના આત્મવત્ કરી લઈ એક અઠવાડીઓ સુધી વારંવાર અત્યંત પ્રેમપૂર્વક લક્ષકાર્યા કરેલો, અને તે દ્વારા વિશેષ વિશેષ અનુનંદની જન્માવટ કરતા જવી.

ક્રમપાઠનો પ્રયોગ કરતી વેળાએ કપડાં સ્વચ્છ તથા સુંદર પહેરવાં. તે કપડાં ખીલકુલ ત્રંગ ન જોઈએ. શ્વાસ નલિકા યંત્ર ઉપર તેમજ સામાન્ય રીતે આંખાસરીમાં રક્તાભિસરણ થવામાં કોઈ પણ પ્રકારનું દંખણ આવે નહિ તે રીતે કંપડાં કુટાં પહેરવાં. કે શરીરતંત્રગત દ્વિયા સ્વતંત્ર રીતે કેવલ કુદરતના નિયમને અનુસરીને જ ચાલે કંપડાં ખની શકે એટલાં આંખાં તથા સુંદર પ્રસન્નતા ઉપજાવે તેવાં તેટલાંજ યોગ્યવાં કંપડાંની સંખ્યા-હવામાન ઉપર લક્ષ રાખીને બનેતેટલાં આંખાં રાખવાં. અત્યંત દંદાડ પાડતો હોય તે સમયે ફક્ત ઉપર શરદી ન લાગે એવી વ્યવસ્થા રાખવીજ નોંધએ, એ કહેવાની જરૂર નથી.

ક્રમપાઠ કરવાના સમયે જહર ખીલકુલ ખાલીહોય એવું ન જોઈએ. કુધાની લાગણી તે વખતે થતી હોય તો ત્રણ દિધા ચર્મ જાય છે, તેમજ શરીરને પોષણ આપનાર રસો મુસાઈ જાય છે તથા ક્ષીણ અને છે. એથી કહ્યું તે સમયે જહરમાં આદારનો જ્યો વિશેષ પ્રમાણમાં ઓરો હોવો નહિ જોઈએ આદારના અતિમાત્ર યોગ્યથી પણ

જીવતે રસના ઉપર પોતાનો કુદરતી કામકરવા ઉપરાંત અટલે અંશે વિશેષ યોગ્ય પડે છે. આ બન્ને પ્રસંગોમાં કેટલેક અંશે અવ્યાસક વિવશવત્ યદ્ બળ છે માટે તે બન્ને પ્રસંગોથી દૂર રહેવું સુક્ષ્મ, દલકો, સાંલિક આહાર લાભ શરીરના અભ્યુદયે અભ્યુદય પોષણ થતું હોય તેવી પ્રસન્નતાનો અનુભવ થતો રહે એવી આહારની વ્યવસ્થા થોડી થોડી કલાકને અંતરે રૂચિ ઉત્પન્ન કરે તેવી વિવિધતા પૂર્વક ગોઠવી રાખવી. લોહી જરૂર જેટલું પ્રવાહી રહે તે પ્રમાણે જળ આદિ પ્રવાહી તત્ત્વો લેવાની નિયમાનુસાર ગોઠવણ રાખવી. મલ ત્યાગ નિયમસર ચાલુ રહેતો માટે કાંઈ પણ પ્રકારનો આહાર લેતા પૂર્વે ખાસ સાવધાનતા રાખવી. મલ આંતરકામાં રહેવાથી તેમાં કોહાણ વિગેરે યદ્ અસત પ્રતિકૂલ તાને ઉત્પન્ન કરે છે. ગમે તેવા પોષક સારો આહાર લેવાય છતાં જરૂરમાં વિકારને પામેલો મળે તે સમયે હાજર હોય છે તો બન્નેનું સંગ્રમ થતાં પરિણામી મિશ્રણ જે બને છે. તે મિશ્રણ શરીરના ઉપયોગમાં આવે છે. જુલામ લેવાની ટેવ હાનિ કરે છે, કારણ કે જુલામની માત્રા અન્ય નિરામય અવસ્થામાં ખુબી છે, તેમને નુપણા પડે છે ત્યારે મળને ધકેકેલીને બહાર કહાણા અથવા તેમાંથી રસ ઝરે છે, માટે જુલામ લેવાની જરૂર ન પડે, કુદરતના બળથીજ સહ ત્યાગ થાય તેવા સુંદર સ્વાદિષ્ટ ખોરાકની ચોજના કરવી ધટે છે. આ ખોરાક વ્યક્તિ પરત્વે પોતાપોતાની પ્રકૃતિ તથા રૂચિને અનુસાર અનુભવ પૂર્વક ચોખ્ખું નેતાની સલાહથી નિશ્ચિત કરવો જોઈએ. કહેવાતા મિત્રો તેમજ નિરામયતાની સિદ્ધિમાં વિરોધિ સંસ્કારવાળા સંગીયોની સોખતે કહેવાતા વિવેક તથા પ્રેમતા દયાળુથી તજામને ગમે તેવા પદાર્થો ગમે તેટલા પ્રમાણમાં વગર વિચારે જરૂરમાં દોષી દેવાના નથી. મલ તથા મૂત્રનો વિરોધ પ્રમાણથી કરવો નહિ. તેમનો યથા સમયે ત્યાગ કરવા સાવધાન રહેવું.

શરીરતા છીદ્રોદાર પશુ સુક્ષ્મ મળનો ત્યાગ થાય છે. યથા નિયમસ્નાન વગર આ છિદ્રોમાં મળના અંશ સુકોષને બારાઈ રહે છે. તેથી પણ વિકાર થાય છે. તે અટકાવવા માટે દિવસમાં બે ત્રણ ત્રણત શરીર ખુબ યોગીને બે ત્રણ વખત સ્નાન કરવાથી બહુ સાલવાય છે. ઠંડા પાણીમાં જીવન વિશેષ હોય છે. પાણી ઉકળે છે ત્યારે તે જીવનનું તત્ત્વ તેમાંથી ઊડી જાય છે. તેમ છતાં સ્નાન કરવાનું જળ અતિશીત હોવું ન જોઈએ. પ્રસન્નતા ઉત્પન્ન કરે તેવું ઠંડું પાણી વાપરવું.

પ્રયોગ કરવાનું સ્થળ રમણીય તથા એકાંતિ-રાખવું, શુદ્ધ હવા તથા ઉગમ તેમાં જોઈએ. તે સ્થાનમાં નકામા પદાર્થોનો ગ્રામ્યો ભરી રાખવો નહિ જોઈએ. જેમ બને તેમ થોડા પદાર્થો પ્રસન્નતા ઉપજાવે તેવાજ રાખવા, મચ્છર આદિ જંતુઓને આમ થવાથી વિશ્રામ મળતો અટકે છે, અને વિના ઉપદ્રવે થાય છે. બને તો રૂચિને અનુકૂલ આવે તેવા રંગથી મિશ્રિત ચુના વડે બિંતોને તેમજ સીલીંગને વર્ષમાં બે એક વખત સંસ્કાર આપવા. જમીન શુદ્ધ ગોમયથી સમ તથા સુંદર બનાવડી રખાવવી, અગરબત્તી આદિથી હવા સુગંધીદાર તથા શુદ્ધ બને તેવી ગોઠવણ કરવી આ પ્રમાણે કરવાથી સ્થાનની અનુકૂલતા કાર્ય સિદ્ધિમાં ઉત્સાહને પ્રેરીને સરલતા કરી આપે છે. ટુંકામાં આ સરલતા તથા ઉત્સાહને વધારવામાં જે જે રહુરે બને બની શકે તેવી તૈયારીઓ કરી કે કરાવી રાખવી જેના જેના વડે સિધ્ધિલાભો યોગ થાય તે સર્વનો નિરૂપણે ત્યાગ કરવો.

૩. દરેક કમંચાને ધીરે ધીરે વગર ઉતાવળે સિદ્ધ કરવાનો છે. તેમ કરવામાં

સ્થિતતાનો અભ્યાસ કરવાનો છે. માટે અભ્યાસ કરતીવખતે માદ રાખવાનું છે કે એક સ્વરમાંથી તે પછીના બીજાસ્વરમાં અસાવધાનતાથી ટળી પડાય નહિ. એક સ્વરમાંથી બીજા સ્વરમાં ઉતરવાનું પ્રવેશનું હોય છે ત્યારે તે સમયનું આપણને ખાસ જાન હોવું જોઈએ. બે સ્વરની વચ્ચે આસ નલિકામાં સુહજ વિસામો લેવાનો છે. આવિસામા ચોખ્ખા સ્પષ્ટ હોવા જોઈએ. જે બે સુરની વચ્ચે તે વિસામો આવેછે તે બન્ને સ્વરનો ભેદ અત્યંત સરળ તથા શુદ્ધ સ્વરૂપે અવણગોચર થાય તેમ કરવાનું છે. આ વિસામા પણ નિયમિત સમયના માપવાળા હોવા જોઈએ. અભ્યાસ કે આ સિદ્ધ કરવાને માટે એક સ્વરમાંથી તે પછીના સ્વરમાં સંકેતભૂ કરવા પૂર્વે સ્થિતતાથી, ધૈર્યથી પ્રસન્નતાપૂર્વક વગર અકેળાપે આસને પકડી રાખવો. તે પછીના નવીન સ્વરનો આરંભ, નવીન ઉત્સાહ તથા નવીન બળથી કરવો. ધૈર્ય તથા સ્થૈર્ય એજ સિદ્ધિપ્રદ બલવાન નિયમ છે, સ્વરનો યે.અ. લરાવો તે વડેજ થાય છે, તેની સાથે સ્વરમાં જે સ્થિતિ સ્થાપકતા જોઈએ એટલે તે સ્વર જે પ્રમાણે વાળવો હોય તે પ્રમાણે વગરતે વળે એ બે ગાયનના મુખ્ય મુદ્દા છે તેની પ્રતિષ્ઠિ થાય છે સ્વર ટુટેછે ત્યારે તેમજ તેમાં જોઈએ તેટલા આસનો લરાવો નથી હોતો ત્યારે તેની ખુબી તેટલે અંશે જતી રહે છે, એ સર્વ રસીક શ્રોતાઓનાં અનુભવથી બહારનથી, માટે પુનઃ પુનઃ કહેવું પડેછે કે ધૈર્ય તથા સ્થૈર્યના પાયાને અભ્યાસ કે આગ્રહ પૂર્વક સંગીત રાખીને તેના ઉપરજ ક્રમપાડનો મહાલય ખડો કરવો.

૪. વાણીયંત્રમાંથી સ્વરનો પ્રવાહ વહેતો ચાલે તેમાં કોઈપણ સ્થાને ખાંચા પડે નહિ તે માટે અત્યંત સાવધાનતા સેવવી. પતંગ અગાવવાની દેરીમાં દાંતી પડેલી હોય છે તેથી જે પ્રકારની ખામી અનુભવગોચર થાય છે તેને મળતોજ આદોષ અસાવધપણે સ્વરના પ્રવાહમાં લરાઈ જાય છે. યોગ્ય રીતે સાવધાનતાપૂર્વક સ્વરને ઉત્પન્ન કરીએ છીએ તો ધણું કરીને આ દોષ તેમાં આવતો નથી. નિશ્ચયબલપૂર્વક સંપૂર્ણ કામલતાથી સ્વરને જન્મ આપવો એમ કરવાથી તે સ્વરના ગુણમાં કોઈ પણ ભેદ પાડવાની જરૂર નપડે તેવું તે આખા સ્વરનું સ્વરૂપ સ્વાશે. આવા પૂર્ણતાને મામેલા સ્વરના સ્વરૂપને શબ્દ વડે વર્ણવવાનું અને તેમ નથી. ાવતોવાચોનિવર્તન્તે એ શ્રી ભગવદ્ગીતાનો ગોષ્ઠ લગભગ સર્વોંશે તેને લાગુ પડેછે.

(અપૂર્ણ).

દુગેશ્વર નટવરજી ત્રિવેદિ, બી. એ.

સ્નેહ લગ્ન.

પ્રકરણ ૯ મું.

સમુદ્ર ભમણે અને સૂચક સ્વપ્ન.

“ ધા શુણીએ દુઃખીઆંના બહાનાં બન્ધુ બનીએ.”

લલિત.

મૂર્ચ નમતો હતો. સમુદ્રનો ભૂરો વિસ્તાર આયમતા સૂર્યનાં તીરછાં કિરણથી ભગ-મગતો હતો. કાળા પત્થરના ખડકો ઉપર ઝીંકાતા સાગરના મહાભોજ ધેડું ગર્જન કરી રહ્યા હતા. અડગ ધૈર્યથી ઉભેલા ખડકોઉપર ફણે ફણે પ્રચંડ લુગસાથી આક્રાંત કરી નિષ્ફળ થતાં નિરાશ થવાને બદલે ધવસ દાસ્ય કરી બીજા દુમલાની તૈયારી કરતા હતા. સ્થળ શાંત હતું. લાપારી આરક્ષેલી જમાવટ, મનૂરોનો, તથા અમલદારોનો કોલાહલ ત્યાં

ન હતાં. વિલાસપ્રિય' આ પુરુષોનાં જૂથો સન્ધ્યા પર્વટન કરવા ત્યાં આપ્યા ન હતાં. ગામથી કાંઈક દૂર, જગત્ની ધાંધલથી સેંકડો યોજન દૂર, ઇતિહાસની નજરે અનેક જમાના દૂર તે સ્થાન હજી અસહની શાંતિમાં ઉંધતું હતું બંદરો બંધાયાં, વ્યાપારી અને શૈનિક આરકસો રચાઈ. ત્યાર પહેલાંના જમાનામાં સમુદ્ર તટ જેવો સાંત, નિર્જન હતો તેવાજ આ ઠેકણે હતો. કુદરતનું અસલ સ્વરૂપ જે ઘણે ઠેકણેથી મનુષ્યના પ્રયાસથી પલટાઈ ગયું છે તે ત્યાં હજી જેવામાં આવતું હતું, સમુદ્ર તટથી કેટલેક દૂર દેશવર જતાં વહાણના ઝાંખાં સ્વરૂપ, આગબોટના ધૂમાડાની રેખા, ખડક પર પટકાતા મોગથી થતા શીથળા મોટા એ ત્રણ સિવાય બૂરે આકાશ, ભૂરો સમુદ્ર, અને કાળા પથરના ખડકવાળો કિનારો નજરને ભરી નાંખતો હતો. પુરાણ ઇતિહાસની સાક્ષીરૂપ ઉભેલા કાળા ખડક, પીઠાની કલગી પહેરી ઉભેલા યોદ્ધા જેવા સીધાં, અછક તાડનાં ઝાડ, ખડક સાથે ઘસાઈ સસવાટ કરી વાતો પવન, સમુદ્રનું ગંભીર ગર્જન, જલ ઉપર તરવરતાં સૂર્યનાં સોતેરી કિરણ એ સર્વથી કુદરતના અનિયત્રિત સામ્રાજ્યની ઝાંખી થતી હતી. કાંઈ ખાચરન કે શૈલિ જેવો કવિ આ ઠેકણે હોત તો તે ખડકની અચળતામાં, સમુદ્રના પ્રચંડ ધેરા ખ્વનિમાં, મોગના આઘાતમાં કાંઈ કાંઈ ભાવ, મનુષ્ય જીવનની કાંઈ કાંઈ રેખાઓ પોતાની દૃષ્ટિથી ઉઠેલત અને કાવ્યમાં ઉતારત. અમે તેમ કરી શકતા નથી તેથી રસિકવાંચનારને પોતાનેજ એ કાર્ય સોંપી મૂળ વાત ઉપર જમ્મએ છીએ.

પ્રીતમલાલ અને કાન્તા દરતાં દરતાં એક ખડક ઉપર બેસી કુદરતની ક્રીડા નિહાળતાં હતાં. તેમનાં રસિક હૃદય કુદરતના બેઠી સંગીતનો અને ભાષાનો અર્થ સમજતાં હોય અને તેની સાથે એકતાલ થતાં હોય એમ તેમના આનંદ પૂર્ણ સાત્વિક, પ્રસન્ન અહેસા ઉપરથી સમજાતું હતું. કુદરતની પોતાની ચોક્કસ ભાષામાં ગવાતી કવિતા તેમના સ્પર્શ, પવિત્ર હૃદયને સ્પર્શ કરતી હતી. તેમની આસપાસનું લવ્ય, રમણીય દ્રવ્ય નિહાળતાં તેઓ દેહતું જાન બૂલી જઈ પરમાત્માની લીલામાં અથવા મહા રાસમાં તલ્લીન થતાં હતાં, તેમને બોલવાની ઇચ્છા થતી ન હતી. તેઓ એક બીજા ઉપર નજર કરી શકતાં ન હતાં. પુલ ઉપર બેઠેલા લમરો ગણુગણ્યા વગર, હાલ્યા વગર જેમ એક ચિત્તે મગ્ન ચૂસે છે તેમ આ બે જથ્થુ નિઃશ્વેષ ભાવે કુદરતનું માધુર્ય નિહાળતાં હતાં.

સૂર્ય છેક નીચે ઉતર્યો પશ્ચિમ ક્ષિતિજને સ્પર્શ કરવા લાગ્યો અને થોડીવારમાં જગત તરફ ડોકીયાં કરતો કરતો અદ્રશ્ય થઈ ગયો, આકાશની રંગભૂમિ ઉપર એક પછી એક રંગ બે રંગી પડેલા દ્રવ્યમાન થવા લાગ્યા અને તેમની પ્રતિચ્છાયા સમુદ્રજલ ઉપર પડવા લાગી, આનંદથી ઊલકાઈ જતા કાન્તાના હૃદયમાંથી એક ધીમે નિઃશ્વાસ નીકળી ગયા.

થોડીવાર પછી પ્રીતમલાલે આ સાંત સમાધિનો ભંગ કર્યો. તેણે પત્ની તરફ સ્નેહ પૂર્ણ દૃષ્ટિ કરી કહ્યું:—

“કાન્તા! સંસાર મધુર છે, સુન્દર છે, સંસારનો છણ પરમ રસિક અને સ્નેહ-સિન્ધુ છે એવું જાન અત્યારે આપણને થતા સુખ ઉપરથી તથા આ રમણીય ચિત્રના દર્શનથી તને નથી ચતું?”

“અસખત, તમે કહો છો તેમજ છે, જગતમાં સુન્દરતાના સ્નેહના પુરાવા જેવાં

નજર નાખીએ ત્યાંથી મળી આવે છે. માત્ર આખજ ઉધાડીને જોવાની નેર છે."

"શું હરકોઈને આ દર્શનથી આપણા જેટલો આનંદ થતો હશે ?"

"એ તો જેની જેની સહૃદયતા, કોઈને ઘોડો; કોઈને વધારે."

"હા, આજ કોકણે કોઈ જડ હૃદયનો નિર્જીવ પામર મનુષ્ય આવીને ઉભો તો તેના નેત્ર આંસુ આજ દમણીવતાની પડે છતાં તેનું હૃદય આનંદથી નહિ હિંચળે."

"અને કોઈ વર્ડેઅર્થ જેવો શિરસ્તો આવે તો આપણાં કરતાં અતેક ગણો આનંદ તે આજ દર્શનથી પ્રાપ્ત કહી શકે."

"જેટલા પ્રમાણમાં મનુષ્યની આત્મિક શક્તિઓનો વિકાસ થયો હોય તેટલા પ્રમાણમાં તેની રસહીતા વધે છે અને તેને જગત સુંદર, આનંદમય અને રસહમય લાગે છે."

"હાલ તો ધણાં મનુષ્યો પશુતી કોટિ કરતાં બહુજ ઘોડે અંશે આંગળ વધ્યા છે."

"હા, પણ મનુષ્યના વિકાસના ઇતિહાસનાં પાનાં ઉકેલતાં સમજાય છે કે મનુષ્ય જાતિ ઉત્તરોત્તર આંગળ વધશે; ચોતાનો જન્મસિદ્ધ મનુષ્યત્વનો કુદરત માંગશે પ્રાપ્ત કરશે અને કુદરતના ચોપ્રાપ્ત જે મહાન સ્થાન મનુષ્ય માટે નિર્માણ થયેલું જીવામાં આવે છે તે સ્થાન પણ તે પ્રાપ્ત કરશે."

"તેમ થતાં અનેક યુગ વીતશે નહિ ?"

"યુગના યુગ વીતે મન્વંતરનાં મન્વંતરો વ્યતીત થાય પણ મનુષ્યજાતિ આંગળ વધવાનીજ, આખડીઆંખાંતી, કોકરો ખાતી, ભૂલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગણતી અનુભવના સંગ્રોહ પણ મોંઘા પ્રાપ્ત શીખતી શીખતી સર્વ અજ્ઞાનો પ્રગતિ કરે છે એમ આરે તરફ થતી પ્રવૃત્તિ જોડે સમજાવે છે. વ્યક્તિ સ્વાતંત્ર્ય સ્ત્રી સ્વાતંત્ર્ય, પ્રજા સત્તાક રાજ વગેરે આગળના અનુભવનાં જિજ્ઞાસુ સ્વરૂપો છે."

"એમ છે તો વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યમાં આખડીથી કરનાર, ચોતાની પાસે જ્ઞાતાના બળથી નિર્દોષ, નિઃશસ્ત્ર, અન્ન અન્નને ચોતાના પગ નીચે કચરનાર, સ્ત્રી જાતિને એટલે આખડી મનુષ્ય જાતિને ગુલામી ખતથી જકડનાર મનુષ્ય જાતિના મહાન શત્રુઓ છે, ક્રિમિરના ભરિ-અપરાધીન છે."

"તે આપણું કર્તવ્ય શું છે ?"

"આપણા આત્માનો, આપણી આત્મિક શક્તિઓનો સંપૂર્ણ વિકાસ કરવો અને અન્ય બધું બગિનીઓના વિકાસમાં અને આખા વિશ્વના અન્ય કાર્યમાં મંદ કરવી એ આપણું કર્તવ્ય."

"જગતમાં જે પરમાર્થ-યજ્ઞ થયા છે અને થાય છે તે સર્વ આ સુત્ર ઉપર આધારાય છે."

"મનુષ્ય જાતિનું અંતિમ લક્ષ્ય-ખિન્દુ શું હશે ?"

"મોક્ષ."

"મોક્ષ એટલે ?"

"મોક્ષ એટલે પૂર્ણ વિકાસ—પૂર્ણ ક્રિયારવની પ્રાપ્તિ અર્થે સચ્ચિદાનંદમય સ્થિતિ, શરીર, ભુક્તિ, મન, આત્મા એ સર્વનો પ્રમાણસર પૂર્ણ વિકાસ એજ સાચો મોક્ષ જે સ્થિતિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી કશું કર્તવ્ય રહેતું નથી એનું નામ મોક્ષ."

“ત્યારે આપણું આજ સુધીનું જીવન—”

“નકાણું નહિ પણ અધુરું ખરું.”

“આપણે શું કર્યું? જરા આજે વિચાર કરીએ. આખા જીવનનું સરવૈયું તપાસીએ આપણે શું કર્યું છે? આપણે દેહને પોષ્યા, ઇન્દ્રિયોને પુષ્કળ લાડ લડાવ્યાં, સુહૃદા, મનોરાજીવના આનંદ મથેચ્છ અનુભવ્યા, પરમાર્થના પાઠના મૂળાક્ષર ધૂટ્યા, ઉત્થરના પ્રેમના બિન્દુ કાંઈ કાંઈ વિરલ ધન્ય ધડીએ આપ્યા—એથી વધારે શું કર્યું?”

“એ દિસાળે આપણે હજી વિકાસના પહેલાજ પગથી આપર મહડવા અડખડીઆં ખાંધાં છીએ.”

“અને પેલા—પેલા કાલમાં આજોટતા, અજ્ઞાનતા, અધિકારમાં ગોથાં ખાતા નિજીવે, પામર, જીવડાએ, કામ કોમથી પ્રજ્વળતા કાટિ કાટિ જીવો, બેસેના જેવી જીવ, સુહૃદોનાં; જળહીન આપણી બહેનો, ધર્મને નામે લડતા છતાં ધર્મથી સો સો યોજન દૂર જતા પૃથ્વી ઉપર ભારરૂપ થએલા બહેનો—એ સર્વને માટે આપણે હજી કર્યું કર્યું નથી. આપણે ‘સહેલાઈથી’ થયું તેટલું કર્યું છે પણ જ્યાં ખરેખરો સેવાત્મક કરતાં પ્રાણીનું બલિદાન આપવાનું છે તે દિશામાં હજી એક પણ પ્રયાસ કર્યો નથી.”

“આપણા પરમાર્થના સંકલ્પ દઢ થશે એટલે આપોઆપ એ દિશા તરફ ગતિ થશે અને હુદરતી રીતે સંભોગો પણ અનુકુળ થશે.”

“પરોપકારી જીવન ગાળનારને દુનિયામાં બધે ઠેકાણે આવકાશ મળે છે અને હૃદયરખડમાં તે હાલના અર્થહીના સમયમાં એવા હૃદયો આત્માઓ માટે નિઃશીલરતું કાર્ય પડેલું છે. “ખેતર તૈયાર છે; લણનારાઓનીજ અછત છે.”

“હુંઓ મી. ગાંધેલીની હિંદ સેવક સમિતિ આત્મત્યાગ અને સ્વદેશ-સેવાના મંત્રની દીક્ષા આપવા તૈયાર છે, રામકૃષ્ણ પરમહંસનું વેદાન્ત પ્રચારક મંડળ, વિવેકાનંદના સિંહગર્જનથી, દોષદંડિથી અને પરમાર્થ ભાવનાથી પોષાયેલી સાધુસમાજ, સામાજિક સુધારણા અને જળવણીની ખજા હરદરાવતી આર્યસમાજ હારતેમયાના સાંચા સેવકોને માટે બૂંદી બૂંદી સેવાથી સામગ્રી ધરી જતી છે. મંદિરના દાર ઉલ્લાસ છે, ધરનાદ, શંખનાદ ચંદ્ર રંગાં છે; માત્ર પૂજનકરનાર ભાવિક બંકેત આવે એટલીજ વીર છે. સંહિત્ય, મહાનિષેધક મંડળ, સ્ત્રી જળવણી, અત્યજ પ્રજનો ઉદ્ધાર, બંધકર આધિઓ સામે લડત, એ સર્વ સેવાના માર્ગ છે.”

“પણ હજી એમાંના ધણા માર્ગે ખીલકુલ વટાયાજ નથી અગર બહુજ થોડા વટાયા છે. આત્મ ત્યાગ અને પરમાર્થજીવનનો જવલંત લુરસો હજી દિંદની પુત્રપુત્રીઓમાં દેહોપ્તમાન જવાલા રૂપે નથી પ્રગટ્યો. હજી એકલપેટાપણું, સૌંદર્યપણું, મતાન્વેષણું એવાં એવાં વિનાશકારી તત્ત્વો પ્રબળ છે. સમજિતા ઉત્કર્ષ માટે વ્યક્તિગત સુખ, મહત્તા અને અભિમાનનું બલિદાન આપવાની રેવ હજી આપણા પ્રજાશ્રેય આરોગ્યમાં નથી બંધાઈ. હજી આપણે પ્રજા નથી બચાવ્યા. હજી આપણે છૂટી છૂટી, સ્વતંત્ર, પોતેપોતાનું નિર્ણય સુખ શોધતો વ્યક્તિઓ છીએ. હજી પશ્ચિમની પરાક્રમશાલી પ્રજાઓ પાસેથી, જાપાનીની વીર કેસરીઆ કરનારી ન્દાનકડી પણ તેજસ્વી પ્રજા પાસેથી આપણે ઘણુંક પાઠ શીખવાના છે. તે પાઠ શીખતાં આપણા મિથ્યા સ્વદેશાભિમાનને ખૂંતાં મંચની પેઠે ફેંકી

દેતું જોઈએ. જૂતકાળના ગૌરવની યાદ લાવી અરીજીયાતી પેઠે ખાલી પુલાવું ન જોઈએ. વસ્તુસ્થિતિ તપાસવી જોઈએ. તકરારની ખાતર કબુલ કરીએ કે આપણે ધણા મોટા હતા પણ હાલ કેવા છીએ તે જાણાતે ન વિચારવું જોઈએ? જૂતકાળ દટાઈ ગયો, ભવિષ્ય-કાળ વર્તમાનકાળ રૂપે રૂપાંતરને પામ્યા વિના કદી કાંઈ કરવાનો નથી વર્તમાન એકલો વર્તમાન તેના ખરા સ્વરૂપમાં આપણા સમક્ષ હોવો જોઈએ.” અને તેનું ખરૂં સ્વરૂપ આપણી જાતના એકલપેટાપણાનો જે પ્રમાણે કુટુંબના હિતના અર્થે ભોગ આપીએ છીએ તેવાજ ભાવપૂર્વક આપણા સ્વાર્થનો ભોગ આપણા સંકુચિત કુટુંબ માટેજ નહિ આપણી શેરી માટેજ નહિ. આપણી જ્ઞાતિ માટેજ નહિ—આપણા ગ્રામ અથવા શહેર માટેજ નહિ—આપણા ગુજરાત આદિ કહેવાતા અથવા ભરતખંડ—ચીન આદિ રૂપ કહેવાતા સંકુચિત પ્રદેશ માટેજ નહિ પણ પૃથ્વીમાતા જે આપણો વાસ્તવ સ્વદેશ છે—અને તે પૃથ્વીપરના નિવાસીઓ પછી તે ગમે તે પ્રગ્નના હો—ગમે તે ધર્મના હો—ગમે તેવી સંકુચિત કે ઉદાર વૃત્તિના હો જેવા હો તેવા પણ આપણા વસુધા કુટુંબના—આપણા આત્મસ્વરૂપ જાત તથા ભગિનીઓ છે એવી દૃઢ શ્રદ્ધા તથા માનવા પૂર્વક તે સર્વનું યથાર્થ કલ્યાણ થાય તે માટે આપણે પ્રત્યેક આપણા સ્વાર્થનો ભોગ આપીએ એવા યત્નએ એજ પરમકારણીક સર્વજ્ઞ પરમ ઇશ્વર પાસે સહોદિત યાચના કરીએ છીએ.

ઇશ્વરની ઇચ્છા હશે તો અલ્પ સમયમાં આપણે આપણા જીવનનો વિકાસ કરીશું; કામ પરીપકારી કાર્યમાં જોગબંધ; અને મનુષ્યાદિ પ્રાણીમાત્રને ઉપયોગી થઇશું.

“હું મી. ગોખલેની હિંદુ સેવક સમિતિમાં જોડાઉં અને તું ‘નર્સનું’ કામ શીખીને હુશીયાર થાય એટલે આપણે જેલ સાથે યથાશક્તિ માનવ સેવા આરંભીએ.”

આ લાંબો સંવાદ આદ્યો તે દરમિયાન સંઘ્યા સમય વ્યતીત થઇ ચૂક્યો હતો. આકાશમાં તારા અને નક્ષત્રો ઝગમગવા લાગ્યાં હતાં.

તેઓ ઉઠ્યાં અને ધર તરફ વળ્યાં. માર્ગમાં પણ એજ પરમાર્થ વિષયક વાર્તા, યોજના, તર્ક, સંકલ્પ ચાલુ હતાં.

રાત્રે વાણુ કર્યા પછી નિદ્રાવશ થતાં પહેલાં તેમને વાંચવાની ટેવ હતી. વાંચ્યા હિાર તેમને સહેલાણીની નિદ્રા આવતી નહતી. પતંગ પાસે દીવો ચૂકી, પોત પોતાનાં પુસ્તક લઈ તેઓ જેલ એક શયનમાં સૂતાં સૂતાં વાંચતાં અને વાંચતા વાંચતાં નિદ્રાધીન જતાં. આજે પ્રીતમલાલ ઝેનિંગ્સનાં વ્યાખ્યાન વાંચતો વાંચતો ઊંઘી ગયો.

અને અનુસૂચી મનો વ્યાપાર અને વાંચનના સંસ્કારથી એક વિચિત્ર સ્વપ્ન સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરતી એ આજે એ આજુ કે પોતે એક વિશાળ મંદિરના ચોકમાં ઉભો છે. મંદિરના દરવાજા પર પાટીનું મોટું હાથું; તેના ઉપર લખ્યું હતું કે વસુધા મૈયાનાં સાચા સેવકો આદરાયા છે.

“જે પ્રવેશ કરવો નહિ. અંદર પૂજા સ્થાનમાં સિંદાસન ઉપર પૃથ્વીદેવીની પૂજા.”

“મનુષ્ય જાતિનું માનુ દુતી. તેનો મહેશ કાંઈક ખિન્ન હતો પણ તેની જ્યોતિષી”

“મોક્ષ”

“મોક્ષ એટલે શું?”

“મોક્ષ એટલે પૃથ્વીવિકાસ પગે લાગી સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.—

શરીર, શુદ્ધિ, મન, આત્મા એ

સ્થિતિ પ્રાપ્ત કર્યા પછી કશું જ નહોતું સ્વર્ગાદિવિગરીયસી ॥

મૂર્તિને વાણી થઈ. તેના ગંભીર ધ્વનિથી ધ્રુમટ પ્રતિધ્વનિત થવા લાગ્યો, તેણે કહ્યું—
“વત્સ ! તારા જેવા સપૂત પુત્રો મને બહુ પ્રિય લાગે છે. તારા પવિત્ર અને ઉમદા સંકલ્પો મારા બાળવામાં છે અને બાળીને હું ધણી ખુશી થઈ છું. જો મારા શરીરમાં સર્વ દેવતાઓના નિવાસ છે. મારી સેવા એ તેમની સેવા છે. મારા પુત્રોમાંથી ઘણા મને વીસરી ગયા છે, ખેટા, દદ રહેજે. નહિ કલ્યાણકર્તા કથિતદુર્ગતિ તાતગચ્છતિ ।”

પ્રીતમલાલ ફરી પ્રણામ કરી મંદિર બહાર આવ્યો, ત્યાં આંધી વીણા લાઇ હરિ-
નામ સંકીર્તન કરતા કરતા કોઇ દિવ્ય આકૃતિ અને તેજવાળા એક મદાપુરુષ આવ્યા.
તેમણે કહ્યું:—“હું નાગદ છું. તારા ઉપર પ્રસન્ન છું. ઇશ્વર ભક્તિનું સ્વરૂપ પદ્મદાઇ ગયું
છે, ખરાને બદલે ખોટા દીરા બજારમાં વેચાવા લાગ્યા છે. તારે ભક્ત હૃદય અધિક ભ-
ક્તિ રસથી ભીંજાયો ! કલ્યાણમસ્તુ ।”

પછી વ્યાસ, મતુ, યાતવલક્ય, શુક્રદેવ ઇત્યાદિ મહર્ષિઓ ત્યાં આવી પહોંચ્યા.
તેમને પ્રીતમલાલે સાષ્ટાંગ પ્રણામ તેમની ચરણરજ પોતાને માથે મૂકી. તેમણે કહ્યું:—
“વત્સ ! તું સત્ય જ્ઞાનનો પિપાસુ છે, અમારો આશીર્વાદ છે કે તને યોગ્ય સમયમાં
ઇશ્વર સંબંધી સત્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે. તે પ્રાપ્ત થાય ત્યારે તું માનવસમાજમાં બહોળે
દાથે વેરજે, દાલના સમયમાં અમે ઘણા વગોવાઇએ છીએ. અમારા ભક્તો અને અમારા
વિરોધીઓ બેઉ અમને વગોવે છે. તેમાં વિરોધી વર્ગ કરતાં અમારો અથ શદ્દાળુ ભક્ત
વર્ગ અમને વિશેષ શરમાવે છે. અમુક પરિસ્થિતિને ઉદ્દેશીને લખાયલાં અમારાં શાસ્ત્રોને
બદલાયલા જમાનાને ન વિચારતાં તેમને અક્ષરેઅક્ષર લાગુ પાડવા ફાંફાં મારે છે. જો અ-
મારે બોલવાને ઉધારી રીતે સંકેત હોત તો અમે કહીએ કે હે અમારા આધિના ભક્તો !
તમારી બુદ્ધિને તિલાંજલિ શા માટે આપો છો ? અમારાં વચનનો હેતુ વિચારશો કે નહિ ?
જો અર્થ અમારા ઉપદેશનો તે સમયના અધિકારીઓ માટે કર્યો હતો તેમજ તે પછી
પણ જેમ જેમ સમય બદલાતા ગયા છે તેમ તેમ અન્ય મહાત્માઓએ તેજ ઉપદેશના
તે સમયને યોગ્ય અર્થ કર્યા છે. એ પ્રકારે તે સર્વ સમયમાં તેને સમયને યોગ્ય એવા
અર્થવાળા અમારા ઉદ્દેશ તમારા બદલાયલા સંસારને કેમ લાગુ પડે ? તે લક્ષ્યથી આ
જમાનાને વિચારવાનું છે. વ્યાસ, આ જમાનાના આ જમાનાના વ્યાસ કૃષ્ણદે. આ
જમાનાના મતુ હર્ષદે સ્પેન્સર, ટકસ્લી, મીક્સ, એડિસન, બિવેકાન્દ, બીસેન્ટ શુ
છે તે ભુઓ. અમારી ખોટી પૂજા કરી અને બચાવ ન કરો.”

તેઓ અંતર્ધાન થયા પછી શૂંપ્યાં, ઉધાડાં લોકોનાં ટોળેટોળાં આવ્યા. તેમના પછી
દયામણા મહોવાળી, આંખમાંથી અશ્રુ ટપકાવતી સ્ત્રીઓનું એક ટોળું આવ્યું. તેમને જોઇ
પ્રીતમલાલનું હૃદય પીગબ્યું. તેણે એક ઉડો નિઃશ્વાસ નાંખી કહ્યું:—“ઓ મારાં બાંડરવાં !
ઓ મારી બહેનો ! હું તમારો દાસ છું. મારે દેવ દેવીની પૂજા નથી કરવી તમારી પૂજા
એજ મારી ખરી પૂજા ! તમારા ઉત્કર્ષના વિચાર એજ મારી મદા સમાધિ ! તમારા
કલ્યાણ માટે મુખનો ભોગ એજ મારો યજ્ઞ ! માનવ બધુઓ ! તમે ગમે તો હિંદુ હો,
મુસલમાન હો, ખ્રિસ્તી હો, ગમે તે હો પણ જેના જેના દેહ પાર્શ્વે અજ ખાદ્યને પોષાયો
છે, જે મારી હીદ મૈયાના ખોળામાં ઉછરી મોટા થયા છે તે સર્વ મને પ્રાણુ સમાન પ્રિય
છે. હું તેમનો છું. તેઓ મારાં છે.”

આ સ્વપ્ન સંજ્ઞિ હીડી ગઈ પ્રીતમલાલ જાગ્યો ત્યારે સવાર થયું હતું. તેની આંખમાં
અશ્રુ હતાં, અને તે ચૂમવાને નીચી નમતી કાંતા પતિના વિષ્ણુ ચંદન સામે જોઈ રહી હતી.

વાલ્કોને વોધના વે વોલ.

(છંદામાં Children's Magazine—નામનું બાળકો માટે ઉપયોગી વિષયો અર્થતું એક સુંદર માસિક નીકળે છે. તેના અધિપતિ મી. આર્થર મી. નામનો એક વિદ્વાન ગૃહસ્થ છે. બાળકોએ પોતાના જ્ઞાપ અને પોતાની જુદી અનુસાર કેવો ધધો પસંદ કરવો જોઈએ અને એ ધધો પસંદ કરતી વખતે અગમચેતી વાપરીને કેવા પ્રકારના વિચારો કરવા જોઈએ એ સંબંધમાં ધણી સાદી અને સરળ ભાષામાં એક લેખ, મયા જાનેવારી માસના, ઉપર્યુક્ત માસિકના અંકમાં, ઉપર્યુક્ત અધિપતિએ લખ્યો હતો. આ લેખ, કેટલાક ફેરફાર સાથે, તે લેખના સ્વતંત્ર અનુવાદરૂપ છે.)

મી. આર્થર મી. જણાવે છે કે—મારા વહાલાં બાળકો, હું તમારા જેવા નાનો બાળક હતો ત્યારે મને કહેવામાં આવેલી એક બાબત હું બૂલી ગયો નથી એ બાબત વારંવાર મને સાંભરી આવે છે તે ફક્ત નવ શબ્દનું બનેલું એક વાક્ય હતું અને રવિવારની એક નિશાળના દેખરેખ રાખનાર અમલદારે તે મને કહ્યું હતું. જાણે એક સામાન્ય વાક્ય હોય તેમ તેણે જણાવ્યું કે: “જોહો પછી ધર્મને ધધા સાથે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી!”

અને એ દિન પછી દુવે લગભગ ૨૦ વર્ષ થઈ ગયા પછી પણ એ શબ્દો મને ભયંકર લાગ્યા છે। જો ધર્મને ધધા સાથે કાંઈ સંબંધ નહોતો તો પછી ધધાને તમારી સાથે કાંઈ સંબંધ હોવા ન જોઈએ. પરંતુ એવા સંબંધનું કારણ એ છે કે તમે જાણો છો કે ધર્મને વેપારીઓની દુકાનો અને પ્રાર્થના કરવાનાં પવિત્ર દેવલો સાથે એકજ પ્રકારનો સંબંધ છે તેથી હું તમને વિનંતિ કરીશ કે તમે આગળ વધો અને જમણી જે બાજુ ઉપર એટલે કે ધર્મ ઉપર આપણા મોઢા અને ખરા મુખનો આધાર છે તે બાજુનાં માથુમોમાં તમે આજેવાન બનો અર્થાત તમે યુક્ત ધર્મિષ્ઠ પુરૂષ બનો. કલામાં, સાહિત્યમાં ખારામાં અને એવા કોઈ ધધામાં હોવા માટે તમે શરમજો તેના કરતાં દેવળમાં હોવા માટે તમારે શરમાવાની જરૂર નથી. ધધાદારી માણસ જો ધર્મથી વર્તે નહીં તો તેને દુષ્વર્ય તેના ધધામાં ફોટેલ મળે નહીં; આથી ૨૦ વર્ષ ઉપર, ધર્મ અને ધધાને સંબંધ નહીં હોવાનું કહેનાર આસામી અત્યારે મને કેવો લાગતો હશે તેના વિચાર કરવાનું કામ તમનેજ સોંપું છું.

ધધાદારી માણસે પોતાની બનતી શક્તિથી સર્વવું દિન કરવું જોઈએ પરંતુ એ શક્તિના સાધનરૂપ થઈ પડતી વસ્તુઓ કદી બ્હીની મૂકવી જોઈએ નહીં. મિચેલ એન્જેલો એવાં સુંદર પૂતળાં બનાવી શકતો તથા એવાં મનોરંજક ચિત્રો દોરી શકતો કે પોપે તે બધાં મેળવવાની માગણી કરી હતી. મિચેલે તે સર્વ આપ્યાં પરંતુ એ દીર્ઘ દષ્ટિવાળા કારીગરે પોતાના દૃષ્ટિઆર-દુષોદી અને પીછી ખાસ દર રાખી મૂક્યાં હતાં એટલાજ કારણે કે પોપ જો કદાપિ તેની માગણી કરશે તો એ સાધનો અવસ્થા એવાં પડશે, જેને પરિણામે પોતાનો ધધો અગવડ ભરેલો થઈ પડશે. એ દષ્ટાંત બતાવે છે કે—માણસનામાં શક્તિ હોય પરંતુ સાધનો નહોતો તો એ શક્તિ, ક્યારે તરવાર જેવી છે એક ચિત્રકાર પોતાના ચીતરવાનાં સાધનો વિના, લાચાર છે. એક લેખક, લેખનાં સાધનો વિના લાચાર છે અને એક ધારાશાસ્ત્રી, કેસ વિના લાચાર છે. આ રીતે જોનાં આપણને એમ લાગે છે કે શક્તિ-

વાળા માણસોએ સાધનો મેળવવાં જોઈએ અને એ સાધનો મેળવવા માટે ધંધો કરવો જોઈએ. ધંધો ન કરે તો શક્તિ નિરૂપયોગી અને અને પરિણામ ભૂખમરામાં આવે. એજ ખતાવે છે કે ધંધો એ જગતના વિશાળ પાયારૂપ છે. ધંધો, એ જગતના લોકોને જવા આવવાના એક મોટા રસ્તા રૂપ છે. અને તે ઉપર ચાલવાને કાશુ મગર નહીં યાથ ! મેં એવા કેટલાક છોકરાઓ જોયા છે કે જેઓ ધંધો કરવામાં દલકાર્ષ સમજે છે. એ કેવું દિલગીરી લાવું છે ? એવા વિચાર ધરાવનારાઓ માટે એટલું કહેવું બસ યશ પોતાના બાંધવોની સેવા કરવા માટે તૈયાર થીડેલા વિશાળ ઘેન સંબંધી એ છોકરાઓના વિચાર ધણા સાંકડા છે.

જો બધા બાળકો એવા વિચાર ધરાવે તો ખરેખર મનુષ્ય જાતનો દેખાવ કંગાળ અને આપણી રહેલો દોડાવવા માટે ઇંછનીઓને ઉત્પન્ન થાય નહીં; ઇંછના લોકોને ભૂખમરામાંથી બચાવવા માટે પાણીનો જરૂરો ભરી મૂકનારા કંદાકટરો પણ મળી શકે નહીં એટલુંજ નહીં પણ આપણાં મકાન બાંધવા માટે માણસો જડે નહીં; રાત્રે જાગવાળું મેળવવા માટે દીવાઓ પણ મળે નહીં.

ધંધાદારી માણસો વિના આ પૃથ્વી એક દિવસ પણ ચાલે નહીં. જગતનાં ચક્રનાં વહીવટદારો, ધંધાવાળા માણસો છે; અને જો એ ચક્ર ફરતા બંધ પડે તો એવી કાંઈ પણ વસ્તુ નથી કે જે ચાલી શકે આટલાજ માટે તમારે ધંધો કરવો જોઈએ અને તે ધંધામાં તમે પ્રવીણ બનો એમ હું ઇચ્છું છું ધંધો એ કાર્ષિ જેવી તેવી વસ્તુ નથી ધંધાદારીઓજ તેની અગત્ય સમજે છે; ખીજા નહીં, જગતની પ્રગતિનાં કામો પાસેને પાસે આવતાં જાય છે અને અત્યારે જ્યારે હું તમને લખું છું ત્યારે મારા કેટલાક ગામડામનિ રસામણ શાઓ પોતાના કપાટમાંની બાટલી ભરી શકતા નથી કેમકે યુરોપની બીજા બાલુનાં માણસોએ જાણી રંગનાં અરીજીનાં છોડવાઓ બદલે પોતાનાં ઉગાડવાને ખેતરોમાં આગ લગાડી છે. જ્યારે તુર્કલોકો, ઉપર જણાવેલા છોડવાઓ ઉગાડના માટે ધણી આતુરતાથી સાર્ષ ચલાવે છે ત્યારે મારા ડાકટરને ત્યાં અરીજીની તંગી પડી છે. આવી જ રીતે હિંદનાં રૂનાં ખેતરોમનિ નિરાશા લખાં પાકતે લીધે બેકસાયરને ધણું વેલું પડે. અને એક બારાનાં ગેરવહીવટને પરિણામે આખા જગત ઉપર અસર થાય પાલાંમેંટના સભાસદ થયું એ સારી વાત છે પરંતુ જેવી રીતે અમુક રહેલો અથવા તો અમુક ખાણનો મેનેજર લુદી લુદી જગ્યાઓએ અનેક માણસો ઉપર અસર કરી શકશે તેવી રીતે કાંઈ પાલાંમેંટના સભાસદ કરી શકશે નહીં. કદાચ ચિત્રકાર પોતાનાં ચિત્ર દોરે નહીં અથવા તો ગ્રંથ કરતાં પુસ્તકો લખે નહીં તોપણ દુનિયા ચાલુ રહેશે પરંતુ જો ખાણનો એક કામદાર ખાણમાં કામ કરવા ના પાડશે અથવા એક મજૂર, ભાર ઉપાડવાની ના પાડશે તો જ્યાં લગી તે ફરીથી કામ કરવા પ્રુસી યશે નહીં ત્યાં લગી દેશનું કામકાજ અટકી જશે. ધંધાએ અને નહીં કે કલાએ, કામે અને નહીં કે પૈસાએ, દુસરે અને નહીં કે રાજનીતિ એ જગતની આસપાસ એવી વિશાળ બળ નાખી દીધી છે કે આખું જગત તેમાં સમાઈ ગયું છે. ધંધો લગાડતો અટકાવી શકે છે અને આખા જગતમાં એવી શાંતિ પથરાવે છે કે જે ઉપદેશકો કિંવા વિચારકો પથરાવવા શક્તિમાન

તેણે પેસ્ટાલોઝીની પ્રજાવર્ગીય કેળવણીની યોજના ઉપર લક્ષ આપવાની નાપાડી હતી અને પોતાને મૂળાક્ષર ઉપર ધ્યાન આપવાનો વખત નહીં હોવાનું જણાવ્યું હતું પરંતુ એ વખતે અને એવો ખ્યાલ પણ ન હતો કે જગતના પ્રસંગની આ મળેલી તક તે ગુમાવી દેતો હતો !

આથી તમારે જે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે તે એક તમે જાણે એક કામમાં તન્મય થઈ જાવ પરંતુ તેમાં તમે છેક ગુસ્તાન થઈ જાવ અને ખીજના કહેવા ઉપર લક્ષ આપોજ નહીં એવું ન કરશો. અમુક વખતે અમુક બાબતો ઉપર તમે ધ્યાન આપો અને તે વખત જગતમાં જાણે ખીજું કંઈ પણ વધુ ઉપયોગી નથી એમ સમજી તમારા હાથમાંના કામ ઉપરજ લક્ષ આપ્યા કરો એ રીત એક દેશીય છે અને તેથી વખાણવા જેવું નથી. જગતના તમે એક નાગરિક છો, માણસોના મિત્ર છો અને તમારા ગૃહકુટુંબના એક સમજૂત છો એ લાગણીઓ તમારે વિસરી જવી જોઈતી નથી, તમારી આસપાસની બાબતોમાં તમે ધ્યાન દોડાવતા રહેશો તોજ તમારા કામનું સાફત્વ થશે.

ધીમે ધીમે એવો સમય વધુ આવતો જાય છે કે જેમાં એક ધંધાના ઉપરીએ પોતાના માણસોની સ્થિતિ સમજવી જોઈએ. જેઓ તેમની સ્થિતિ, તેમનું કામ વગેરે સમજે છે તેઓ તે માણસો ઉપર સારો કાબૂ રાખી શકે છે તમે તમારા કામ ઉપર ધ્યાન આપો પરંતુ તમે તે સાવ ભૂલી જશો નહીં કે ખીજ વસ્તુઓ પણ છે અને કામએ આખી જિંદગી નથી પરંતુ તેનો અમુક ભાગ છે.

એક ધંધાદારી માણસ બનવા ઇચ્છનારે ઑસ્ટ્રા-હાલ-હાર્-લુગાર-આદિ દુર્વ્યસનોથી જેમ બને તેમ દૂર રહેવાની ખાસ જરૂર છે. કેમકે એ વ્યસનો જો કે શરૂઆતમાં આનંદ આપે છે પરંતુ પછીથી તે શરીર સાથે એવા મજબુત પાણે જોડાઈ જાય છે કે તે જો ન મળે તો વ્યસનીઓ અત્યંત હેરાન થાય છે, માટે તમે કોઈ દિવસ એ વસ્તુઓ માટે સ્વપ્નમાં પણ વિચાર હાવશો નહીં. તમારા શરીરમાં ઝેર ભેળનાર, તમારા ગાત્રો શિથિલ કરનારા તમારા આત્માની ઉચ્ચભાવનાઓને ઝાંખ લગાડનાર, આ ચીજો સિવાય ખીજ કંઈ પણ ખરાબ અને હાનિકારક ચીજો નથી.

પસંદગીનું કામ આનંદથી પૂર્ણ કરો.

અંતમાં એટલુંજ કહેવાનું કે તમારું કામ પસંદ કરવાથી તમને ધણો આનંદ થશે; કારણ તે કામ માટે તમારી ચાહના છે. આ ચાહના, માસો અને વર્ષોના વહેવા સાથે વૃદ્ધિ પામતી જશે, આખરે તમને તેનો બદલો ધણી સારી રીતે મળશે. તમારું કામ જોઈને તમને સંતોષ થશે; તમે ક્ષાન્ત થશો નહીં અને જ્યારે પણ તમારા તે કામમાંથી તમે શાન્તિ મેળવશો ત્યારે એક મધુર અવાજ તમારા કાનમાં ગુંજન કરશે કે “તું ધારતો હતો તેના કરતાં તે પણ સારું કામ કર્યું છે !”

પ્રણયી યુગ્મનું મિલન

અને

પૂનર્મિલન.

(એક ધનામી નાનકડી વાંતા)

લગવાન ઉપાશન્ત અસ્તાચલ પ્રતિ અવલંબન કરવાની તૈયારીમાં જ છે. પૂર્વ દિ-
શમાં નિશાક્રાન્ત પશુ પોતાની પ્રિયા રજનીદેવીને આહો પશુ સુશોભિત રૂપેરી પદ
પહેરાવવાને ડાકીયાં કરી રહ્યા છે. પ્રસ્તુત સમયે એક બાલા પોતાના બંગલાના આગલા
દાર પર અને સ્વેત હસ્તો અસારી ઉભી રહી સીધા રાત્ર્ય માર્ગ પ્રતિ દીર્ઘ દૃષ્ટિ
નાંખી રહી છે.

“વિનય ! કેમ આજે મોડો આવ્યો બાપ ? ક્યારની માર્ગ પ્રતિક્ષા કરી રહી છું ?”
તે બાલાએ પ્રશ્ન કર્યો.

“બહેન ! પછી કદું છું ત્હને બધી વાત. મ્હને પહેલાં દુધ તો આપ આજે ગ-
રમ કયું છે ને ?”

“હા, બાપ, ચાલ આપું છું.”

વિનય અને નિર્મળા અંદર દાખલ થયાં. નિર્મળાએ દુધનું એક પ્યાલું ભરી
વિનયના ટેબલ પર મૂક્યું.

“બહેન, આજે કંઈ ખાંડ મ્હને વિશેષ લાગે છે.”

“એતો અંદિકાથી વધારે પડી ગઈ હશે. ન બાવે તો રહેવા દે, ખીલું લાવું.”

“એમ ગળ્યું તો બહુજ બાવે છે. પણ રાજના નિયમ કરતાં વધુ છે તેથી કહેવું
પડ્યું. બાપુ ક્યાં ગયા છે ?”

“વિનય ! બાપુ એ ત્હારી બહુ વાટ બેઠા.”

“કેમ ?”

“આજે પેલી “ઈન્ડ લાયબ્રેરી” ખુલ્લી મુકાય છે ને ત્યાં તેઓ ત્હને પણ સાથે
લઈ જવાના હતા. પણ આજે તું રમતમાં પડ્યો હઈશ તે શેનો બહેનો આવે !”

“હીક મયું. બાપુ ત્યાં જ ગયા છે કે ?”

“હા. ત્હારે જવું હોય તો તું ચે બા.”

“ના બહેન. બાપુ સાથે બધે ફરતા રહીએ તે શું સારું કહેવાય કે ?”

“ઓ હો ! મોકું એક શીખ્યો તેમાં આટલું બધું જ્ઞાન સંપાદન કયું શું ?
હસતાં હસતાં તે બાલા બોલી.

“બહેન ! હું જરા મ્હારી સામકલ ફેરવી આવું ? તું કહે તો જમણ. આજે મોકું
મયું છે એટલે તું મ્હારાપર ખીજવામ્મસ નહિં હું કાલે અમારે અદીની ખીજી ડીમ સાથે
એમ આપવાની છે કેની તેથી અમારા ક્રિકેટ મારતરે રોક્યા હતા.”

“તો વિનય ! તું એ તેમાં ઉતરવાનો હઈશ ખડેને ?”

“હા, બહેન. મારે તો બોલર મુઝાં બનવાનું છે.” સામકલ લઈ રાજમાર્ગ તરફ
પ્રયાણ કરતાં કરતાં વિનયે કયું.

સૃષ્ટિ શુભ ચંદ્રિકાથી દ્રવિત ઘર્ષ રહી છે. શાંતિનું આવા મનન થવા માંડ્યું છે, સાયંકાળના મંદમંદ વાતા સમીરથી આખા દિવસના પરિશ્રમથી ક્લાન્ત યજ્ઞ ગયેલા જીવોને શાંતિ મળે છે. વિનય, સાષ્ટકલ પર ખેસતા શીખવાની આશામાં તે આશામાં આમ તેમ રવડી આવ્યો. ત્રણ ચાર વખત પડ્યો પછી ખરો. અત્યારે તે દિડોળાપર ખેસી પોતાના સાજોપયોગી પુસ્તકનું અધ્યયન કરે છે. ઇન્દ્રવદન ઝેરીસ્ટરની વિક્ટોરિયા આવી પહોંચી ઝેરીસ્ટર પોતાની રૂમ પ્રતિ પ્રયાણ કીધું. પિતાનો પ્રેમ પાત્ર વિનય, કોચ-મેનના હાથમાંથી હાર લઇ તેને પોતાના કંઈમાં નક્કી, કલગી હાથમાં ઝાલી દરેક દેવે પિતા કને આવ્યો.

“ બાપુ ! હું કેવો સરસ દેખાતો હવેશ તેનો ખ્યાલ ત્હમને તો થોડોજ હશે ? આ મ્હને બહુજ ગમી ગયું. આ કલગી દેવે હું ત્હમને નથીજ આપવાનો હું. ”

“ તો દારતો આપીશને વિનય ! ” વર્ષથી ઉલરાતા અંતરે ઇન્દ્રવદને કહ્યું.

“ તે જોઈએ તો આપીશ પણ એ નહિ. બહેન પાસે બીજો તૈયાર કરાવી આપીશ. ”

“ ના. ત્હારે જો તે કલગી જોઈએ તો તે મ્હેં ત્હને આપીને ? તો તું દેવે મ્હને દાર આપ. ”

“ શું કામ બાપુ કહાવો છો ? વિવાદપૂર્ણ સ્વરે વિનયે કહ્યું.

“ ત્યારે રહેવાદે ત્હને ગમ્યું એટલે મ્હારે દેવે એ નથી જોઈતું. ”

બાળ શ્રેષ્ઠામય વાતોથી ઇન્દ્રવદનને અપાર આનંદ થવા માંડ્યો.

વિનય તો મૃદુસ્વરથી ઝેરીસ્ટરના સતત કાર્યોપાધિથી ક્લાન્ત થયેલાં મગજને વિશ્રાન્તિ મળી. પિતાપુત્રના વાર્તાલાપમાં ભંગ પડ્યો. વિનયના શિક્ષકના આગમનથી ત્હને ત્યાં જવું પડ્યું. ત્હને તેને તેવીજ સ્થિતિમાં બાળી, ત્હેતી વિદ્વતા જોઈ તે પણ દર્શિત થયો.

૨

નિર્મળા ખરેખર સરળ હૃદય વાળી છે. અત્યારે ત્હને બાળપણ નથી, પોડ્ય વર્ષાયા બાકાનામાં જેટલી આકર્ષક અને મોહક વસ્તુઓ જોઈએ તે સઘળી ત્હેનામાં છે તે અનુપમ લાવચ્ચ લતિકા રૂપરાશિ છે. ત્હેનો મુખચંદ્ર લાસિત્યપૂર્ણ છે ત્હેનો તપિત ડુંદળવત વદન રંગ, માણિક્યની છીપ સંપૂર્ણ જેવાં કપોલ, પદ્મસમ મુખ પરનું સદાનું હાસ્ય કૃષ્ણવર્ણ બૂકટી એ જોતાં સત્પરીતે ત્હેને સામાન્ય રૂપવતી તો નજ દહી ચકાવ. ચૈવનકાળ એ જીવનની રૂળ પ્રદાયક મોસમ હોવાથી તેનાં મિષ્ટજો દેહલતાપર આકર્ષક રીતે દૃષ્ટિ ગોચર થાય છે. એજ દેહલતામાં પાછું સુધાધારાનું વદન થાય છે. કહો ત્યારે એને દેવી પ્રતિમા કેમ ન કહી શકાય ? દેવ કન્યાનું સાદસ્ય કેમ ન આપી શકાય ?

સુશિક્ષિત માતા પિતા પોતાનાં સંતાનોની અશિક્ષિત અવસ્થા નજ બાળી શકે. શિક્ષણનું ખરૂં રહસ્ય સુશિક્ષિતનેજ સમજાય. પોતાનાં સંતાનોને સંસારમાં સરળ માર્ગ ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ બતાવી શકે છે. એથી જોયો સારી રીતે જાત હોય છે. તેઓજ એમ જાણે છે કે સંસારમાં યાત્રા નિર્વિઘ્ને પરિપૂર્ણ કરી શકાય, પણ ક્યારે ? ઉત્તમ શિક્ષણ મળ્યું ત્યારેજ.

આપણે જેમ જાણીએ છીએ તેમ નિર્મળા અને વિનયનાં માતા પિતા સુશિક્ષિત છે. આ શિક્ષણના લાભો તે સારી રીતે સ્વમજે છે અને એવાં આવશ્યક શિક્ષણના તેઓ

દિમાયતી સુદા છે. સ્ત્રી શિક્ષણના 'લાભો' તેઓના હૃદયમાં 'રમીજ' રહેતા હોવાથી નિર્મળાને આવશ્યક ઉત્તમ શિક્ષણ મળ્યું. તેણે ગુજરાતી અભ્યાસ પૂરો કર્યો. અને દક્ષિણ પાંચ ધોરણ સુધીનું જ્ઞાન પણ મેળવ્યું. માતા તરફથી ઉત્તમ સંસ્કારના બીજ બાળવપથીજ રોપવામાં આવેલાં હોવાથી હાલતો તે અંકુરોના રોપા પણ ચંદ્ર ચૂક્યા છે. બંરેત ગુચ્છથી દર્શાવેલ પણ તેને આવડે છે. કહો. ત્હમારો વિચાર એમજ છેને કે નિર્મળા, પ્રજ્ઞાત, ગંભીર સરલહૃદયી, સરાગ, સુશિક્ષિત, અને સદ્ગુણી છે. એટલે ત્હને ધન્યવાદ આપો ! આપો-આપો. પણ આટલું તો પ્રથમે સાથે નજ વિસારશો કે આવળતા વૃક્ષપરથી, મિષ્ટ આશ્રયોની આશા રાખવી એ આકાશ કુસુમ વત જ છે. ત્હની જનનીને એક પણ ધન્યવાદનો શબ્દ નહિ? નહિ-નહિ. એમતો નજ બનવું જોઈએ. ધન્ય છે તે સુશિક્ષિત માતાને કે ત્હણે આતું ધન્યવાદને પાત્ર રત્ન જનસમાજ સમક્ષ મૂક્યું. માતાનાંજ યશો-ગાન આવશ્યક છે. ભારતની કીર્તિની ધવલધ્વજ ત્હમારે લીધેજ હજીએ. ઉડીરહી છે એ, બારતીય સંતાનોનાં સ્મર્યમાથી કદિ જવાતું નથી.

નિર્મળા પ્રજ્ઞાત છે ગંભીર છે, પણ આજે તે ગાંતીય એકલું નથી. તે રહેજ તન-મનાદ મિશ્રિત છે. મુખ ચંદ્રની જ્યોતિ નિર્મળતો હતીજ પણ આજે તો 'શરદ્ પૂર્ણિ-માના ચંદ્રવત્ વધુ નિર્મળ છે. મુખપર હાસ્ય સદાનું છતાં આજનું હાસ્ય અધિક આ-હ્વાપ ઉપમલ છે. વિસ્તારિત નયનયુગલ આજે વધુ વિદ્ય જણાય છે. આજે ત્હનો વદનરંગ વિશેષતઃમોહક છે. દૂકામાં આજની તે પ્રતિમા હંમેશ કરતાં વધુ આકર્ષક અને આદ્વાદ્વાપક છે. કહો, તારે આજે એને દેવકન્યા કલા વગર ચાલવાનું ?

વિશેષમાં આજે ત્હણે ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર પરિધાન કરેલાં છે એટલે કહેવું જ પડ-વતું કે સૌનામાં સુગંધ મળી જ ! પણ આ બધું શું આજેજ ? એનું કારણ શું ? આ અધા ઉદ્ગારો કેમ એક સાથેજ નીકળ્યાં.

વાંચક ! કારણ નિર્મળાનાં સ્વતઃના મુખથી જ સાંભળીશ તો વળી અવર્ણનીય આનંદ પ્રાપ્ત થશે. બાકી મ્હારે તો એમાં કશાંએ વાંધો નથી.

"ખેન ! મંદિરે જઈશ કે ? રામ મંદિરે જઈશ તો હુંએ આવીશ. હું ત્યાંથી રમી મધુકરને ત્યાં જઈશ હે ?" મિનય દાદર ઉપરજ ઉભારહી પૂછ્યું.

"ભાઈ, મંદિરે તો નથી જવું. તું જો મધુકરને ત્યાં જવાનો હોય તો અંદ્રિકાને નંમોકલે ?" કમળે પહેરતાં પહેરતાં નિર્મળાએ કહ્યું.

"શું તું મંદિરે નથી જવાની કે ખેન ? આજે તૈયાર થઈ છે ને ? એતો મ્હને લઈ જવો પડે કેની તેમાં ! મંથુ હતો આવીશ."

"ના, ભાઈ, ના. હુંતો ક્યાંએ નથી જતી."

"ત્યારે તું આજે અંદ્રિકાને ત્યાં જાય છે ? જો ખેન, મ્હને પટાવીશ નહિં હં. રહાંજે તું હારમોનીયમ વગાડવા બેસીશ ત્યારે ગાયન જ બોલીશ જો."

"પણ છેતરતી હોઉં તો ને !"

"ત્યારે કહે આજે કોઈ આવે છે ? હું એ મ્હારાં ઘાટ પાટલત પહેરી દઉંને ?

“પહેરીદે. કાઈ આવવાનું છે.” છેવટ ભાષ આગળ બહેનનું નજ આવ્યું. હસતાં હસતાં કહેવું જ પડ્યું.

“કાણુ બહેન ?”

“એતો લડોદરેથી તે આવવાના છે.”

“તે તે કાણુ ? મદનરાય કે ? હું બરાબર ન સ્મરજીયો.”

“સ્મરજીયો—સ્મરજીયો. જા, ભાઈ, કાઠ પાટલૂન પહેરવાં હોય તો પહેર અને આ કુખ પીળા, વાતમાં ને વાતમાં ઠુંકુ પડી ગયું.”

વાચક ! એ દર્પનો ખ્યાલ લેખિની કેવી રીતે આણી શકવાની ? જરા શ્રમ લઈશ તો વધુ આનંદ આપ મેળેથી મળશે. મદનરાય, એજ નિર્મળાનું સર્વસ્વ. હાલ એ મહા વિદ્યાલયની પી. એ. ની ડીગ્રીનો અભ્યાસ કરે છે. મેવેકેશન બેરીસ્ટરના ખાસ આમ-હથી તહેને અત્રેજ ગુજારવાનો છે. આજે સહવારની રાત્રી ટ્રેનમાં એ અત્રે આવનાર છે. સ્વાભાવિકજ છે કે ચતુર્યક્ષુનું મિલન, પ્રણય પ્રતિભાનું દર્શન, પ્રણયી યુગ્મનું મિલન પરસ્પર ને અનિર્વચનીય આનંદ આપે છે.

ચંદ્રિકા પણ આવી પહોંચી. સમયોચિત વાર્તાલાપમાં બંને સહિયરો ગુંથામ.

૩

મદનરાયને અત્રે આવ્યાને આજ પાંચ દિવસ થયા છે. તેઓ સમૂહનું તાર્કયવસ્થામાં છે. તહેનું વય ૨૦-૨૨ થી વધુતો નથી. તેનો મહેરો ગૌરવણીય અને આકર્ષક હોવા ઉપરાંત મોહક છે. જો કે વખતે અગતી વ્યક્તિ તહેની સાથે વાતચિત કરતાં એ ડરે પણ ધાડા સંસર્ગમાં આવનાર તો કહે છે કે તે અત્યંત મિલનસાર છે. તહેના આત્મ વર્ગીય કહે છે કે તહેને આધુનીક સુશિક્ષિત વર્ગનો પાશ્ચાત્ય પ્રજાને અનુસરતો ડોળ યત્ન-ચિત્ત પણ પસંદ નથી. આથી શું તે ટાઈ-કાલર ન પહેરતો હોવો જોઈએ ? તહેને લાવ એ તરફ ન હોવો જોઈએ ? હશે. પહેરે કે ન પહેરે એ પ્રશ્નો ઉત્તર આપણે પાછો નથી જોઈતો. ધણામ્બરા જાણે છે કે એ તે પહેરતો નથી એટલે થયું આપણે પણ સાથે માનીલકથું કે તહેને સાથે પેન્ટપર પણ લાવ હોવો ન જોઈએ. હશે પણ અસ્મા તો તે ઉકેરે છે ! એક પાર્તીની નેતરની સોડી પણ તે ફરવા જતી વખતે ઝાલે છે ! જોઈએ. એટલું તો જોઈએ. તે સુશિક્ષિત છે એટલું દર્શાવવાને આટલાં સુધારાના સાહિત્યો પૂરતાં છે, જો કે આધુનીક સુધારાવાળાને એટલું નજ ધાજે.

હવેનો આમોદ પ્રમોદ રસ પૂરું છે. ચંદ્રિકાથી માહિતી મળી કે આજે આ દંપતિ ફરવા જનાર છે. રહાડાચારથી શરૂ થયેલ ગાન તાન તેમાં નિર્મળાને હાથે હારમોનીય-મમાંથી નીકળતો મધુર સુર અને ચંદ્રિકાની ફિંગર પર નાલુક અંગુલીઓ નચાવવાની રીત ! નાનકડાં મંડળે ઠીક આનંદ મારવા. વિનયનાં ગાયને એમાં પાછો વધારો કાઢો ! બાજ વચનો મધુર સુર. ગાવાની ઉત્તમ દળ, ગાયનમાં સમાયેલું સ્વરૂપ અને આત્મ વર્ગીયનું પ્રથમનુંજ સમિલન ! કદો જોઈએ ? એ આનંદ વર્ણુઓ જાપ એમ છે ? ફક્ત એકજ કલાક આ આનંદ ચાલ્યો. હવેતો સ્વેલગાદનો આનંદ ! ચંદ્રિકા બેઠેલી બેઠેલી વિદ્યાય ચમ્મ ગમ્મ. તહેને સ્વેજ ખોટું લાગ્યું કે સ્વતંત્રતા અને વિનયના અત્યામદ છતાં મદનરાય એક ગાયન ન બોલ્યા. પણ ચંદ્રિકાનું એક હૃદયે સાંત્વન કર્યું. તેતો જવાની દરો તેથીજ મઝ.

પોતાની વિક્ટોરિયાને આ ત્રટ્થી જ વિદાય કરી પૂલ પર યઇને આ યુગ્મ સ્થાપા ત્રટ પર આગ્યું. પૂર્ણિમા હોવાથી નિશાકજન રૂપેરી રસથી સૃષ્ટિ પ્લાવિન કરી રહ્યા છે. પ્રકૃતિની શોભા અવર્ણનીય છે. કુદરતી અદ્ભૂત રચનાનો ખ્યાલ આશુવાને કુદરતી અગમ્ય વસ્તુઓથી ભરેલું આ નાનકડું ઉપવન બસ છે. મયૂરના ટહુકા છૂટા છવાયા થાય છે. ચંદ્રકિરણથી આનંદાદિત થયેલું ધીમી ગતિથી વહેતું નીર આ શોભામાં અધિક વધારો કરે છે.

સ્વાભાવિક જ છે કે મદનરાયને નિર્મળા કરતાં પ્રકૃતિની શોભા નિહાળવામાં—કુદરતી રચનાનું અવલોકન કરવામાં અધિક આનંદ મળે છે. એ આનંદ પરગળુપણે તેણે બે ભાગમાં વહેંચી નાંખવાનું ધાર્યું. એક ભાગ પોતાની અનુગામિનીને અને બીજો સ્વતંત્ર જોઈએ છીએ કે કોને ભાગ ઓછો પડે છે અને કોને વધારે મળે છે ! નિર્દોષ અમૂલ્ય કેમ ઉત્પન્ન થાય છે ! આનંદની પહેલમાં વિચરેલો પગ પેસારો !

નિર્મળા ઉભી દૃષ્ટિ કરી ગગન મંડળ નિહાળી રહી છે. કાણુ જાણે કે તે શા વિચારમાં છે ? પ્રકૃતિનું કંવચિત અસ્ખલિત ગાંભીર્ય અને કુદરતી રચના મદનરાયના આનંદના ભાંગલા પડાવ્યા વગર ન જ રહ્યાં. નિર્મળા પ્રતિ દૃષ્ટિપાત કરતાં તે તેને વિચારમાં જણાઈ. સાહજિક તેણે તેનું કારણ માગ્યું ન મળ્યું. રસ પૂર્ણ આમોદ પ્રગોદની પહેલ થઈ ! ચંદ્રની શુશ્રૂળ્યોત્સના, આછા આછા તારાગણોથી ભૂષિત થયેલું ઉગ્ગણુ, સૌન્દર્ય વિભૂષિત પવન, ઉત્તમોત્તમ પૂષ્પની સુગંધસાથ મિશ્ર થયેલો પવન, જળમાં નાચતા—કુદર્તા ચંદ્રકિરણ, મયૂરના મધુર ટહુકા, પાણીમાં ઝીલતાં મચ્છ, નદીના પટમાં દુધગો મારતા—રમતાં હરિણ બાળને, કિનારા પરની લીલી દુર્વા, નિર્નિમિષ નેત્રે ધન્વનું પાન કરતું, કાળી પર નીચી ડોક ઢાળી બેઠેલું ચાતક, ચાંતિનાં સામ્રાજ્યવાળી રજની, મોટા આડો પૂલ, અને પોતપોતાના આનંદમાં તરબોળ યતાં એક પાસથી બીજી બાજુએ જતાં પક્ષીનાં ટોળાંઓ—એ પ્રતિ ત્હેણે નિર્મળાનું ધ્યાન ખેંચ્યું. આકર્ષક રીતે તે રચનાનું વર્ણન કર્યું. પણ પાછું ફરી નિર્મળા પ્રતિ દૃષ્ટિ કરતાં ત્હેને જણાયું કે આ વર્ણનની—આ અપૂર્વ લીલાની ત્હેના ઉપર કોશ માત્ર પણ અસર નહોતી. તે શુચવાયો અને સાથે સાથે નિર્મળાને પણ શુચવાયલી ધારી. કાણુભર અબોલા રહ્યા. તે ન સમજી શક્યો કે પ્રણયો માનમાં કંટકર થઈ યઈ પડ્યું. પ્રથમ ત્હેણીજ અબોલાતી ! રતિરપનું પાન કરતાં કરતાં મદનરાયની વિટંબણા પલાયન કરી ગઈ. ત્હેણે એ અબોલા ટાળવા નિશ્ચય કર્યો. પણ કેમ રીત ઉપયોગમાં લેવી એ પ્રશ્ન જ્યાં આવ્યો ત્યાં પાછું આદાસન ! ન બોલવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ રહેલી—ત્હેમાં જ અપૂર્વ—અગમ્ય આનંદ મેળવવાની આશાને તાંતણે લટકી રહેલી નિર્મળા ન જ બોલવાની ! પછી તો કાણુ જાણે ? પ્રણયી રાત્ર્ય છે ?

ઉપાય જરૂરો. પોતાને જે પ્રકૃતિ વર્ણનમાં જોઈએ તેવો આનંદ ન મળ્યો. હવે તેણે પ્રિયા વર્ણન—કહો કે પ્રિયા પ્રગોટ સાંતવન આરંભ્યું. કાદગ્રીનો તે સુસ્ત ઉપાસક હોવાથી એ માર્ગ સુગમ થઈ પડ્યો. એ ઉપાયે ત્હેણે ધાર્યું કે અબોલા તૂટશે અને આરક્ત હોઈને પોતાનું કાર્ય બળવડું જ પડશે. વર્ણન સૈદ્ધી મધુર હતી. પ્રિયા વદનની ધ્વં સાથે સરઆમણી થઈ. શુકની નાશિકા ચોડીક રકઝક પછી નિર્મળાની નાશિક સમ ગણાઈ.

શુભદંત પશ્ચિત દાદમકળીની દાર તુલ્ય જ છે કે કેમ એમાં મતભેદ હતો. 'કેકિલ' કંઠની કિંમત એક 'કંઠથી' કંઈ વધુ અંકાઈ નહિ. સુગ્મનનો આ સ્વાદ ચવચવના મુરખાથી ચે ચડી ગયો ! શુદ્ધાખી સાળુ અને લીલા કપ્પન નીચે સંતાઈ ગયેલાં, સ્તન કારક એ ત્હેનો સર્વ શ્રેષ્ઠ શશુગાર હતો. દરેક સરખામણીમાં નિર્મળા પ્રથમ રથાને આ વર્ણન પશુ સમાપ્ત ! વળી કારણ મંગાવું. શેનું મળે ? ત્હેણે એ હવે તો અબોલ રહેવાનો નિશ્ચય કર્યો. શાંતિના સામાન્ય સાધનું અબોલાનું નવું સામાન્ય ! ભેદએ છીએ એ બંને સામાન્ય જમનના કારોબાર.

હવે તો એક એક પરસ્પર દષ્ટિ વિનિવશ્ય સુદ્ધાં નથી કરતાં ! આતો શશુભર જ ચાલ્યું. જૂના અબોલા છૂટ્યા ! નવાને પૂછે મળી ! બનતા સુધી અબોલા ભળવી રાખવા એક ઠ્યું ! નિર્મળના મનામણના વારો આવ્યો.

જોવાનું છે કે આનું છેવટ તો ત્વરિત ! એ કેમ બન્યું ? ત્હેણે એ અબોલાનો નિશ્ચય કર્યો હતો તે ? એ નાભુક સ્વેત હસ્તોનું એક મીવા આસપાસ વિંટાઈ જવાનું આનું રમણિય પરિણામ ? નિર્મળા વિજયી નીવડી. મદનરાય રહેજમાજ પરાજય પામ્યો.

ધન્ય છે એ કિયાને અને એના કરનારને ? મદનરાયના એ ધન્યવાદ ? હવે કારણ મળ્યું મદનરાયના શબ્દમાં જ સાંભળી રાતે ?

કહે છે, " રોહ, મેં પેખ્યો, હુમારો મૂજ ઉપરનો !

નહિં બોલી શકી તમથી, ખરો એ ભેદ આ ઉરનો. "

અજળ એ ભેદ અને અજળ એ રોહ પરીક્ષક ! ! મદનરાયનો વળતો જવાબ એજ અબોલાનું સામાન્ય !

" પધારો ઉર્વશી રંભા, અરે મૂજ કેકિલા મેના ;

આલિંગ્ય ત્હને હૃદયી, શ્રીતિ રસ પાતું કે કહે' ના' ! ! "

એજ પ્રણયી યુગ્મનું પૂનર્મિલન !

૯ નિર્દોષ આનંદથી ઉભારતાં આંતઃકરણે આપણું પ્રણયી યુગ્મ પદ્માત ગમન કરી ગયું,

શ્રી અંત.

સ્વાગત મંદિર.

(૧) ઠીરકટીય દેવેન્દ્ર (પ્રકાશક મેસર્સ એમ. એમ. એન્ડ કંપની, શુક્રશેલસં એન્ડ પબ્લીશર્સ, કાલબાદેવીરોડ મુંબઈ મુદ્રણ રા. ૧-૪-૦) આ એક વાર્તાનું પુસ્તક છે હૂંપી પોલીસના પરાક્રમે તથા તે ગુન્હા કેવી રીતે પકડે છે તે તેમાં અસરકારક રીતે લખવામાં આવ્યું છે. ઠીરકટીય વાર્તાના શોખીન મનુષ્યો તે વાંચવા યોગ્ય છે.

(૭) ગોપ કાવ્યો (સંમદકરી એકા કરનારા રા. રા. કલ્યાણજી વીદલભાઈ મહેતા અને રા. રા. સુનીલાલ રમચંદ મેલત સેપદપુરા સુરત -પાકું પુર્ણ. ૫૪, ૧૫૨. મુદ્રણ

રા. ૦-૮૧) આ પુસ્તકમાં વિવિધ લેખકો તરફથી લખાયાલાં એકત્ર જીવનને લગતાં કાવ્યોનો સંગ્રહ કરવામાં આવ્યા છે. પુસ્તકમાં સંગ્રહ કરાયેલાં દરેક કાવ્યો સાદા સરળ અને સરકારી હોઈ સંગ્રહ કરનારે તે સંગ્રહ કરના પ્રતિ સંપૂર્ણ ખાન આપ્યું હોય તેની ખાત્રી આપે છે. મધેના અંતમાં રા. રા. રણજીતરામ વાવાભાઈ બી. એ. તરફથી દરેક પદની માર્ગ દર્શક ટીકા સ્વરૂપમાં પણ જરૂરની લખવામાં આવી છે; તેથી તેની ઉપયોગિતામાં ખાસ વૃદ્ધિ થાય છે. આવાં પુસ્તકો જનસમાજના ઉત્તેજનને પાત્ર છે. આ પત્રની ઓશીસમાંથી પણ તે મળી શકશે.

(૮) લખાઈ શુભ પ્રસંગે ગંધાતાં માંગળીક ગીતા (અ-સૌ-૦ મહુમ બોઈ સમરથ સ્મારક માળા મણકો પમે પ્રસિદ્ધ કર્તા તે માતાના ચરણ કિ કરે. મૂલ્ય અમૂલ્ય) વિદ્યાદાન એ સર્વેથી શ્રેષ્ઠ દાન છે. અને પોતાની માતાના સ્મરણ નિમિત્તે તેમના પુત્રો તરફથી આવાં શ્રી ઉપયોગી પુસ્તકો બેટ આપવામાં આવે છે. તેથી અમે તેમને અભિનંદન આપીએ છીએ. આ ગ્રંથમાળાના આ પુસ્તક સાથે પાંચ મણકાઓ નીકળી ગયા છે. (૧) ગીત સંગ્રહ. (૨) અંજના સુંદરી (૩) શ્રી સ્થુલિ ભદ્રજીની શીષ્યનાં વેલી (૪) ઉત્તમ બોધ. અને પાંચમું આ પુસ્તક છે. દુપાલ ખર્ચેના ત્રણ આના મોકલવાથી તે રા. કાપડીયા મોતીચંદ ગીરધરલાલ બી. એ. એલ. એલ. બી. સોલીસીટર બાવનગર તરફથી બેટ અપાય છે. અમે રા. કાપડીયાને તેમના આ કાર્ય માટે ધન્યવાદ આપી ઉત્તરોત્તર આવા ઉપયોગી પુસ્તકો જાદાર પાડવાના કામને ઉત્સાહથી સધાવી લઇએ છીએ.

(૯) શ્રીમદ્ ભગવદ ગીતા (છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર બિશુ અખંડાનંદજી મંત્રી સંસ્કૃત સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય. અમદાવાદ અને મુંબઈ, સોનેરી પાકું પુઠું. મૂલ્ય ફક્ત ચાર આના) સંસ્કૃત સાહિત્યના સંબંધમાં અમારા સર્વ વાંચકો જાત છે જ. આ ખાતા તરફથી નીકળેલી ભગવદગીતામાં આ પાંચમી આવૃત્તિ છે. સરસ ટીકા, સુંદર છાપ ઉંચા કોળા અને સ્પષ્ટ મૂલ્યને લીધે તેની અત્યાર સુધીમાં ૭૨૦૦૦ પ્રતો નીકળી ચૂકી છે. એ તેની લોકપ્રિયતાની સાક્ષીતી છે. પ્રત્યેક મનુષ્યે આવાં પુસ્તકો પોતાની સાંપડેરીમાં અવશ્ય રાખવાં જોઈએ.

(૧૦) ભાઈબંધ નવરંગનો ખાસ અંક (પ્રકાશક રા. રા. કે. એમ. ઝીઆ અલી તંત્રી ભાઈબંધ વડોદરા) આ માસિકમાં જે સચિત્ર અંકો (૧) દીપાવલી નિમિત્તનો અને જાનેવારી ૧૯૧૫ નો મળી પ્રાપ્ત થયા છે. તેમાં વિવિધ પ્રકારના લેખો અને ચિત્રોનો સમાવેશ કરી તેની ઉપયોગીતામાં ખાસ વૃદ્ધિ કરેલી છે. તેના અંક લેખક રા. રતનલાલ નાગરદાસ વક્તાના લેખો અને કાવ્યો પણ ઉત્તમ હોઈ તેઓ લલિત્યમાં આનાથી પણ સાઈ કામ કરી શકશે તેની આશા આપે છે.

(૧૧) સદ્વર્ત્તા (યોજક શ્રીયુત રાંડિત લાલન. શુભાલવાડી મુંબઈ) સુપ્રસિદ્ધ વક્તા શ્રીયુત રત્નેચંદ કર્પૂરચંદ લાલનનાં નામથી સાક્ષર વર્ગમાં કોઈ પણ લાગ્યેજ અજાણ હશે. પોતે જૈન હોવા છતાં આંધળાં સનાતન ધર્મના રહસ્યોનો તેમણે એવી સરસ રીતે અભ્યાસ કર્યો છે કે તેમનું વ્યાખ્યાન માલજળવાથી તેમજ તેમના લેખો વાંચવાથી ખાત્રી થઈ આવે છે કે તેમના લેખો, તેમજ તેમનો ઉપદેશ એકદેશીય નહિ પણ સર્વ

દેશીય અને તે વળી ઉપયોગી છે. તેમના સહેજ પણ સમાગમમાં જે મનુષ્યો આવ્યા છે. તેમના અંતઃકરણની વિચારબાહ્યતાને કાંઈક અંશે જાણી શક્યા છે. આ પુસ્તક તેમની જ કૃતિ છે. અને તે સર્વ રીતે ઉપયોગનું હોય એમાં શંકાજ નથી. સલામાં જઈ વ્યાખ્યાન કરવાની ઇચ્છાવાળા મનુષ્યોને પોત પોતાના વિચારો કવી, રીતે રજૂ કરવા. તે તેમાં સારી રીતે સમજાવ્યું છે. એકજ વિષય ઉપર જુદા જુદા મતો દર્શાવવાનું કામ જુદા જુદા વક્તાઓ પાસે ધણી સારી રીતે કરાવામાં આવ્યું છે, ગુજરાતીમાં આ પ્રકારનું પુસ્તક આ પહેલું જ છે. ખીજાં છે પણ તે આની પાછળ પ્રકટ પયેલાં છે. તેથી તેનું પ્રથમનું માન શ્રીયુત લાલનનેજ ધટે છે. પુસ્તક પોતાની લાયકેરીમાં એકદરે રાખવા યોગ્ય છે. કિંમત પુસ્તકમાં જણાવી નથી.

(૧૨) બ્રહ્મચરિણી (લેખક અને પ્રકાશક શ્રીયુત ગણાભાઈ રામચંદ્ર મહેતા. જેને જર બારત જીવન અને સસ્તી વાર્તામાળા મુખ્ય ના. ૧૩ મૂલ્ય રૂ. ૦.૧૦) પોતાની તરફથી સસ્તી સાહિત્યના ધોરણે પડતર કિંમતે. સારી છપાઈ મજબુત ત્રણ નામવાળા સેનેરી પૃંદા અને જડા કાર્ડ બોર્ડના પૃંદા સહિતની ચાલતી સસ્તી વાર્તામાળાનું ખીજા વર્ષનું આ ૪-૫-૬ પુસ્તક તરીકેનું એક પુસ્તક છે. શ્રીયુત ગણાભાઈ તરફથી તેમનાં ખીજાં પુસ્તકો પણ અમને પ્રાપ્ત થયાં છે પણ અવકાશના અભાવે તે વર્ણવાનો યોગ ન આવ્યાથી આ વંચા-યલા પુસ્તકનું પ્રથમ અવલોકન લેવામાં આવે છે. આ એક સર્વોત્તમ વાર્તાનું પુસ્તક છે. આજના સમયમાં ટંગલાખંધ બહાર પડતી વાર્તાઓ જે કચરાની ટોપલીને સ્વાધીન કરવા લાયક છે તેમાં આ વાર્તા એક રત્નરૂપ છે. સનાતાન ધર્મના વિવિધ સિદ્ધાંતોનું તેમાં એવી સરસ રીતે પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે તેનું એકે એક પાતું વાંચવા યોગ્ય છે. આ પુસ્તકનું જે યથાર્થ વિવેચન કરવા બેસીએ તો ધણા પૃષ્ઠ રોકાય તેથી તેમ ન કરતાં માત્ર તે સર્વોત્તમ પુસ્તક છે એટલું જ તેને માટે કહી શકીશું. આવા ઉપયોગી પુસ્તકો મત્યેક ઘરમાં હોવાં જોઈએ.

(૧૩) કાવ્યકુંજ (રચનાર રા. રા. જનાર્દન નાનાભાઈ પ્રભારકર હિંડાચ વાયા ખી-લીરેરા મૂલ્ય. ૦-૨-૦૦) આ લઘુ પુસ્તકમાં વિવિધ કાવ્યનો સંમંદ કરવામાં આવ્યો છે. કવિની કાવ્ય શક્તિ સારી છે.

(૧૪) દેશીમિત્ર વાર્તામાળા ભાગ ૨ જે (પ્રકટ કર્તા રા. મગનલાલ. ટીકાભાઈ સોની રૂળીઆ સુરત) સુરતથી પ્રસિદ્ધિયતા દેશીમિત્ર પત્રની મસ્તુત પુસ્તક ખીજા વર્ષની બેટ છે. તેમાં જુદી જુદી ૧૦ ટીટકટીપ વાર્તાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. અને તે તે વિષયના રચિતર મનુષ્યો માટે ઠીક છે.

(૧૫) મનુસ્મૃતિ (પ્રસિદ્ધ કરનાર રા. પા. નારણલાલ કૃષ્ણલાલ ગુપ્તનાવલીતા. આણંદ. મૂલ્ય રૂ. ૧-૮-૦) આ પુસ્તકમાં મનુસ્મૃતિના શ્લોક તથા તેનું ગુજરાતી ભાષાનર આપવામાં આવ્યું છે. ભાષાંતર ઠીક થયું છે. પુસ્તક વાંચવા વિચારવા યોગ્ય છે. આ માસિકના ગ્રાહકોને તે રૂકત રૂ. એકની કિંમતે આપવા તેમના તરફથી ઇચ્છા દર્શાવાઈ છે. જેમને જોઈએ તેમણે બારોબાર પત્ર લખી પુસ્તક મંગાવી લેવું.

બહાદુર જમાઈ.

(અનુસંધાન ગતવર્ષના પૃષ્ઠ ૨૫૬ થી)

અતુર્ય પરિસ્થિતિ:

આ તરફ પંજાબી બાઈ રામશરણ આદિની કાંઈની શકતે ખબર આપવા નીકળી. રમના વખતમાં ધણું કરીને કેદારબાણના ધરમાં શેત્રંગની રમતનો આ નમતો આને અહીં મોટા મહેન્દ્રબાણ, નાના મહેન્દ્રબાણ (નસિનીના ખરા સસરા) અને બીજું કેટલુંક વજીલ મંડળ એકઠું થયું હતું.

શેત્રંગની રમત આવી રહી હતી. એવામાં રામશરણે ત્યાં આગળ બૂનની મારફતે ડેખીયું કર્યું. પોતાના શેઠ તરફ જોઈને કહેવા લાગી:—શેઠ, શેઠ, જલદી ઘેર પધારો.—” તેના હાથ મ્હોં જોઈને મહેન્દ્રબાણનાં તે હાજીજ ગગડી ગયાં. આકળે સાહે, તેઓ પૂછવા લાગ્યા:—” કેમરે ! શું છે ? ધરમાં કાઈ માંદુ સાણું તો થયું નથીને ? ”

“ ઘેર એક ઘેર આવ્યો છે. ”

મહેન્દ્રધૌપ બોલ્યા:—” ચોર ? દીવસના વખતે તે ચોર હોય વળી ? ”

રામશરણે ઉત્તર વાળ્યો:—” ચોર છે કે લુટારો છે, કે કાઈ ગડિમાણુસ છે તે હું ખાતરીથી કહી શકતી નથી. એ તો કહે છે કે હું તો શેઠનો (મહેન્દ્રબાણનો જમાઈ છું.)

આ સાંભળી બીજા બધા તો હસવા લાગ્યા. પરંતુ મહેન્દ્રધૌપ છેડાછ પડ્યા અને બોલ્યા:—” ક્યારે આવ્યો ? શું કરે છે ? ”

“ અરે, એતો ગણુ વાગતાનો આવ્યો છે. એક મોટી ડાંગ લાવ્યો છે; એક બન્દૂક પણ આણી છે. અંદર જઈ ચાલ પાણી પીએ છે. ધરનાં બેરાં બધાં ગભરાઈ ઉઠ્યાં છે.”

“ બન્દૂક લાવ્યો છે ? ડાંગ પણ લાવ્યો છે ? હરામખોર, બદમાશ પારખને ઘેર ધુસી આવ્યો છે તે કેવી રીતે પાછો પોતાને ઘેર સહીસલામત જવા પામે છે તે હું જોઉં છું એમ બોલતા બોલતા કોધથી ધુંવા ધુંવા થતા મહેન્દ્રબાણ બહાર નીકળ્યા. એમની ગાડી ખારણા આગળ જ ઉભી હતી. ફૂંકો મારીને મહેન્દ્રધૌપે ગાડીમાં ઝીંપલાવ્યું, અને ગભરાયે સાહે ગાડીવાનને હુકમ કર્યો:—” જોરસેં હંકાઓ. ”

કેટલાક વજીલ મિત્રો મહેન્દ્રધૌપની સાથેજ બહાર આવ્યા હતા. તેઓમાંના કેટલાએક બોલવા લાગ્યા:—” કાંઈ ચરકેલ હશે, એમજ લાગે છે. ”

કેટલાક કહેવા લાગ્યા:—” ના, ચરકેલ ગાંડીયા જેવો હોય તો વળી બન્દૂક શેત્રંગ-લાવે ? એતો કાઈ ઉખડેલ પાકેલો બદમાશ હોવો જોઈએ. ”

નાના મહેન્દ્રબાણ (નસિનીના સસરાએ કહ્યું. —” ચરકેલ હોય કે વંદેલ હોય કે બદમાશ હોય—ગમે તે હોય—પણ એને તો પોલિસનેજ ‘ હેન્ડ-ઓવર ’) દવાસે કરી દેવો જોઈએ. ”

ગાડી નક્કર વેગે દોડવા લાગી ઘેર પહોંચ્યા બાદ, મહેન્દ્રબાણ ગાડીમાંથી એકદમ ખૂસ્કો મારી બહાર નીકળ્યા અને ઉતાવળે સાહે પૂછવા લાગ્યા:—” કાણ છે ? ક્યાં છે ? ”

આ વખતે નસિની માળ ઉપરથી દેહળ આવ્યો હતો અને ઝાટલાપર આમ તેમ પસાર કરતો હતો.

ગૃહસ્થાશ્રિને પ્રણામ કરી કહેવા લાગ્યો:—“ મહેન્દ્રબાણુ આપજ કે ? આપ પાસે મારે એક પ્રકારની ક્ષમા વાચના કરવાની છે. ”

નલિનીની બોલવાની દબ અને નમ્રતા જોઈને ગુસ્સાથી નખરીખ સળગી ઉઠેલ મહેન્દ્રબાણુ એકદમ દંડા પડી ગયા. પહેલિયા વારને પોતાના હાથનો ને પ્રકારનો સ્વાચ્છાકારનો તેમણે નિશ્ચય કર્યો હતો તે ફેરવી નાંખવાની તેમને દરજ પડી.

મહેન્દ્રબાણુએ પ્રશ્ન કર્યો:—“ આપ કોણ છો ? ”

“ મારું નામ નાલિનીકાન્ત મુખોપાધ્યાય (મુકરૈંછ). હું મહેન્દ્રબાણુપાધ્યાય (મિનર્જ) નો જમાઈ થઈ છું. ‘ મહેન્દ્રબાણુ વકીલને ઘેર લઈ જા, ’ એમ મેં ગાડીવાળાને કહ્યું ત્યારે મૂર્ખા મને અંદી લઈ આવ્યો. મારી બૂઝ અને હમણાં થોડાક વખત અમાહિક સમજાઈ. હવે હું ચાલ્યો જઈ છું આપને તેડવાને માણસ ગયું હતું—તેથી આપની આગળ ક્ષમા પ્રાર્થના કરીશ્યાદ જતું એ હેતુથી આપની રાહ જોતો હું અંદીજ ઉભો હતો. ”

આ વાત સાંભળી મહેન્દ્રબાણુને ગુસ્સો પૂરપૂરો ઉતરી ગયો. નલિનીનો હાથ સપ્રેમ પોતાના હાથમાં લઈ, મહેન્દ્રબાણુ મોટે શાદે પેટ પકડીને હસવા લાગ્યા. આખરે કહેવ લાગ્યા:—“ ઓહો ! તમે મહેન્દ્ર જમાઈ ? હીક, હીક. જુઓને બાઈ, અંદીતો એ જાણ મહેન્દ્રબાણુ વકીલ છે. તમારા સસરા નાના મહેન્દ્રબાણુ કહેવાય છે, અને મને મોટો મહેન્દ્રબાણુ કહે છે. હમારા બેજણ વચ્ચે અસીલ સંબંધી ઘોંટાળો તો વારંવાર થાય છે. બહાર ગામથી કાંઈ વકીલ મારાપર કાંઈ મુકદ્દમો મોકલાવે છે, તો અસીલ કાગળ લઈ તમારા સસરા કને પહોંચી જાય છે. પણ જમાઈ મારેનો ઘોંટાળો તો આ પહેલ વહેલી વારજ થયેલો છે. ”

એટલું બોલતાં તો મહેન્દ્રબાણુ સુમાર વગરતું હસવા લાગ્યા.

ત્યારબાદ તેઓથી નલિનીબાણુને પોતાના ખાનગી રૂમમાં લઈ ગયા. આમતેમ અર્પા સર્પાં ચાલતાં હતાં, તેટલામાં બહાર એક બાકુલી ગાડી આવી પહોંચી.

નલિની નિદયગીરી લઈ, પોતાના વિદ્યારાણની સહેલનો અર્પવ (?) દહાવો લેવા નીકળી પડ્યા.

૯

૭

પ્રથમ પરિચય.

આથી તરફ દેહરબાણુ વકીલને ત્યાં તે દીવસની સાંજનો શેત્રંજનો તાલ ખગડી ગયો. રંગમાં લગ પડી ગયો. મહેન્દ્રબાણુ ઘેર રીધાગ્યા એટલે તે વકીલ ચંડળનો ચોર અદમાસ—ની વાન શિવાય અન્ય બીજો કાંઈ વિષય મૂકતો નહોતો. ધણા પાગલોની પણ વાન થઈ ગઈ, આખરે મંડળ વીખેરાઈ ગયું. વકીલ સાહેબો એક પછી એક સદુ પોતા પોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા.

મહેન્દ્રબાણુપાધ્યાયનું ઘર જાગંજ મોહકારમાં હતું. તે મદાશયે ઘેર આગળબાદ આ અને હુણને મારે ગડાકુની વરદી આપી દીધી હતી.

આદિસની બારીઆગળ છત્રીચેર પર બેશ બેશ મોજમાં ચાલપાણીનું મેવન ચાલી રહ્યું હતું. એકાદ નોકર દુકકો તૈયાર કરી તેનાપર મોટા કદની ચલમ ચઢાવી, તેમની નજીકમાં ઉભો થઈ રહેલો હતો. (અર્પવ.)

પ્રસન્નવદન છબીસારામ દીક્ષીત,

અચ્ચાંચોને ખરી તંદુરસ્તી આપનાર

ઉત્તમ બાળામૃત.

કીમત રૂ. ૦૧ પોસ્ટેજ લુદ્ધ આ બાળામૃત મુખ્ય શહેરમાં પંકાવેલા લુના અને બાણીતા બાળવૈદ્ય તુલસીરામ દુલ્લભરામથી ચાલતુ આવેલુ છે. એનાથી અચ્ચાંચોનાં તમામ રોગ નાશુદ કરી તંદુરસ્તી આપે છે.

બનાવનાર ડા. જમીયતરામ લક્ષ્મીરામ ઇન્છાપોરીયા.
૬. વડગાદી સુંદરજી સીવજીનો માલો-પોસ્ટ માંડવી મુખ્ય, તથા

ગેસલ કાના એન્ડ કોન્ નં. ૧૬ કરનાકેરા—મુખ્ય.

શેઠ પાનાચદ સુનીલાલની વખત પોરબ મહોલ્લો.

એજન્ટ-રાંદેર-શુક્લ જ્યમજી પ્રેમશંકર, પારેખ મહોલ્લો.

મુરત ૧ ચંદ્રપ્રકાશ ઓરીસ ભાગતળાવ.

૨ ઝીણાલાઈ લાઈલાસની વેસીંગ કંપની. ભાગ તળાવ.

બાળરક્ષક સોગડી—એ તદ્દન નિર્દોષ વનસ્પતિથી બનાવેલી છે. અને તેથી તે અછળું, ખાંસી, વાવળી, તાવ, સસળી, આંકડી, બધેદાશ, ઉલટી, ગરડો, કૂમી-રોગ વિગેરે થયેલા રોગોને મટાડે છે. અને બાળકો સારા હોવા છતાં આપવાથી કોઈ તુકરાન નહિ કરતાં ઉપલા રોગોથી બચાવે છે. બાળકોની તંદુરસ્તી જળવવા ખાસ ઉપયોગી છે. કીમત ચાનાં ચાર.

કામબાણ ગુટીકા—શક્તિને માટે સર્વાંપરી દવા છે. દરેક પ્રકારે થયેલી નબળાઈને દૂર કરી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે કીમત ચોળા ૪૦)નો રૂ. સવા પોસ્ટેજ લુદ્ધ.

મોલીક—વૈદ્ય ભીતમરામ દલપતરામને

એજન્ટ—રાંદેર ૧ શુક્લ જ્યમજી પ્રેમશંકર, પારેખ મહોલ્લો,

૨ પારથી ફરતમજી હેરમજી, બખરમાં,

મુરત—ચંદ્રપ્રકાશ ઓરીસ, તથા વિષ્ણુ પરશુરામ દાડેકર બધેલ, ભાગતળાવ,

૩ મંતુ અને નાનુની કા કણપીઠ.

ડાં બાટલીવાળાની રામબાણ દવાઓ.

૧ દરેક જાતનો તાવ માટે “એચ્યુમીફ્યર” અને “એચ્યુપીલ્સ” આંખાદ

૨ “દરાજનો મેલમ” એક દિવસમાં દરાજ, ખુજલી અને કીડા મટાડે છે. કિ. રૂ. ૧૧

૩ “કોલેરોલ” ઉલટી, લુલાખ અને કોલેરાના જંતુનો નાશ કરે છે. કિ. રૂ. ૧૧

૪ “હિસ્ટોન” શરેહ બાલને તદ્દન કાળો કરી ઘડપણમાં લુનોની બનાવે છે. કિ. રૂ. ૩.

૫ “અખરીલી ટાનીક પીલ્સ” શરીર સસકત બનાવવાનો રામબાણ મલાજ રૂ. ૨

૬ “દાંતનુ મંજન” દાંતને મજબુત કરનાર મુખની મંજન કિ. ચાનાં ૮ તથા ૪.

આ દવાઓ દરેક બખરોમાં મળે છે. તદ્દિ તે લખો—ડાં બાટલીવાળા પરી દાર-મુખાઈ

ગુજરાતીઓ અને ગુજરાતી સાહિત્યના નિયમાત સંવા.

બળવતું શ્રેષ્ઠ માસિક પત્ર.

વાર્ષિક લવાજમ
રૂ. ૧-૧૦-૦ સેટના
પુસ્તકના પોષ્ટેજ સાથે

વિવેચક. છે

હિન્દબહાર
રૂ. ૧-૧૪-૦

મંગળા, મરાઠી, હિન્દી, અંગ્રેજી, તથા યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન વગેરે દેશની ભાષામાં પ્રકટ થતાં ઉત્તમ પત્રોમાંથી ભાષાંતર કરીને આ માસિકમાં આપવામાં આવે છે. તે સાથે ગુજરાતના માનનીય વિદ્વાનોના લેખો પણ આવે છે; આ પ્રકારની ગોઠવણ ફક્ત આજ માસિકમાં કરેલી છે. દર માસે ધનામી પ્રતો પુછી મફત પુસ્તકો આપવાની યોજના ચાલુ થઈ છે. એટલે ગ્રાહકોને માસિક ઉપરાંત દર વર્ષે ૧૦૦ થી ૮૦૦ પાન સુધીનાં પુસ્તકો મળી શકશે દર વર્ષે ઉત્તમ બેટ આપવામાં આવે છે. ચાલુ માસમાં ગ્રાહક ચનારને ૧૯૧૩ ના વર્ષની બેટ છુક પણ મળશે ૧૯૧૪ ના વર્ષની બેટ છુક પણ તૈયાર છે. તમા ગ્રાહક ન થયા હોય તો આજેજ ગ્રાહક થઈ તુરત વી. પી. નો ઓરડર કરી દો, એટલે આજ સુધીના પાછલા અંકો અને બેટ છુક વગેરે મળીને રૂ. ૧-૧૦-૦ નું વી. પી. કરવામાં આવશે. હિન્દ બહાર માટે લવાજમ રૂ. ૧-૧૪-૦ નમુનાના અંક માટે બે આનાની ટીકોટ પીડવ; સિવાય મોકલવામાં આવશે નહીં. જાહેરખર્ચનું ઉત્તમ સાધન છે. ભાવ પુછી લખો.

સપાદક 'વિવેચક'—લાહરસ—નાંદોદ.

અરેબીયનનાષ્ટરસ જેવી રસીલી વાર્તાઓથી ભરપુર પુસ્તક.

“ખલીફનાં અદભુત પરાક્રમ” પૃષ્ઠ સંખ્યા. ૨૨૫ પાકું પુકું. કિંમત

રૂ. ૧-૦-૦ પોષ્ટેજ છુદ્ધ ‘અદ્ર પ્રકાશ’ ના ગ્રાહકોને પોષ્ટેજ વી. પી. ખર્ચ માફ થોડી કોપી સિલીકે છે તુરત મંગાવી લેજો.

૬

૨

હી. દા. દેશાઈ, લાહરસ—નાંદોદ.

તા. ૬. સુરતના ગ્રાહકોએ ‘અદ્ર પ્રકાશ’ ની ઓપીસમાંથી મંગાવી લેવી. પોષ્ટેજ વી. પી. ના બે આના ઓછા લવામાં આવશે.

તૈયાર છે!!! સત્વર મંગાવી લો!!! પાછળથી પસ્તાશો!!!

તમારી પોતાની ઉન્નતી કરવા માટે સતત પ્રયત્ન કરનાર તમારા દેશના વિરક્ષા પુરુષોનાં જીવન ઇતિહાસનું પુસ્તક.

હિન્દનાં મહાન પુરોનાં ટુકડાં જીવન ચરિત્ર ભાગ-૧.

કિંમત ફક્ત બે આના પોષ્ટેજ અર્પી આનો ચાર કોપી સામટી દશે તોજ વી. પી. થી મોકલવામાં આવશે તે સવાયનાઓએ પોષ્ટની ટીકોટ પીડવી તે ઠીક પડશે

વ્યવસ્થાપક—વિવેચક.

લાહરસ—નાંદો.

જગમસિદ્ધ લોકપ્રીય થયેલી જુની અને જાણીતી દુકાન.

ઝવેરી નરોત્તમદાસ ભાગી.

કે. શેખરેશ્વર સ્ટ્રીટ નં. ૨૧૦-૨૨૨.

જ્યાં દરેક કોમમાં વપરાતાં સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના ચાલુ જમાનાને અનુસરતા મનપસંદ ઢાગીનાઓ મોટા જથ્થામાં તૈયાર રહે છે તેમજ ઘરાકોની મરણ સુજળ ઓઈરથી બનાવી આપવામાં આવે છે.

અને દરેક કામ અમારી પોતાની દેખરેખ હેઠળ અનુભવી કારીગરોના હાથથી લેવામાં આવે છે.

બહાર ગામના ઓઈરો તરફ પુરતું ધ્યાન આપી જલદીથી ઓઈરો તૈયાર કરાવી વી. પી. થી મોકલાવવામાં આવે છે તેમજ છુટક વેરાત તૈયાર રાખવામાં આવે છે.

ભરૂસા લાયક ગેરંટી.

અમારે ત્યાંથી ખરીદેલા ઢાગીના જ્યારે ઘરાકોની મરણ બદલાવવાની થાય તે વખતે ફક્ત મજૂરી કાપી સોનાનો પુરો લાંબ મજર આપીએ છીએ.

અમારા કદરદાન શાહુકારોને વિનંતી કરીએ છીએ કે ઢાગીનો ખરીદવાની મરણ થાય તે વખતે પ્રથમ અમારી દુકાનની ભેટ લેવા મહેરબાની કરશો. જેથી તમોને ઢાગીના ખરીદ કરવામાં ઘણીજ સુગમતા જણાયે.

જુઓ ! જમાનાની વિચિત્રતા જુઓ !

કરિયે છીએ તો બડાઇખોરમાં બપોળે છીએ અમારી દવાનું ગુણ કથન એ પણ જમાનાનીજ વિચિત્રતા પોતાની દવા ખર્ચાવવાને મ્હોટાં મ્હોટાં વિશેષણ વાપરી ગુણ કથન કરવા બેસતું એ પણ જમાનાનું વિચિત્રપણ કારણ સત્યને પ્રુણ કરના કરાની પણ જરૂર નથી.

આમ સમગ્ર અમે અમારી દવાને માટે કાંઈપણ કહેવાનું માંડીવાળું છે માથા નડાઇ વગરની અમારી બહોર ખાતર મારી જશે એવી પણ અમેને ધારતી નથી. કારણ ઢાંકિયું રહેતું નથી. એવી અમને પૂર્ણ ખાતરી છે પરંતુ દરદીઓનાં લવાને માટે એટલું ઉચિત છે કે:-

દરદોષી કંટાળીને, યશો ન લેએ નિરાશ;

“રામબાણ” લેતાં યશો દઈ સકળનો નાશ.

નિચેનાં દરદોને તેની અપૂર્વ શક્તિથી નરણ છે, સખ્ત માંથાનો દુખાવો તાવ
સરદી શળખમ, રખધિવા, અથણું પેટનો દુખાવો દાપ મગતું ઝાઝા જવું દાદનો
સીએને રતુ સમયે થતા દરદો જેવાં કે પેટનો દુખાવો પેટનો દુખાવો પાસામાં
દુખાવો બાળકોને તાવ ભરાઈ જવું સરદી વગેરે દરદો માટે અકરીર છે.

મુંબઈ એજન્ટ.
સતજી પરમાનંદ આહિવાડા,
કાશી, હોલીવોડ-મુંબઈ.

શીશી ૧ ની કીમત માત્ર દસ આના.
મળવાનું દેશણ.

કેશવજી દેવચંદ. માલેક રામબાણ એજન્ટસી

સાહુકાર પેટ-મદ્રાસ.

ચમત્કાર ત્યાંજ નમસ્કાર.

જ્યોતિષ્ય તત્વસાર અને લવિષ્ય દેળ દર્પણ.

જન્મોત્તી, જન્મશક્તિ, પ્રત્યોત્તી, વર્ણદેળ વિગેરે બનાવનાર તેમજ તપાસીને આખી જીવગીતો વર્તારા કરી દરેક પ્રસન્ના ખુલાસા સાથે મેનનું ધારેલું પ્રશ્ન રૂપેશમાં વગર શીથી હહેતારે સ્ત્રીઓને ગર્ભ ધારણ થવાની દવા મદત.

અડધા આનાની ટીક્યુક મોકલી પ્રાઈસલીટ મંગાવો.

મેલાપ—સવારના ૫ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૬.

જ્યોતિષી—રેવાશંકર લવાનીશંકર.

૩૦ છાપરીઆશેરી—સુરત.

રંજુન સમાચાર પ્રેસ

માંચી દર જુધવારે અને રાત્રીવારે

પ્રગટ થતું સુધી ગુજરાતી વર્તમાન પત્ર

રંજુન સમાચાર

જેમાં રંજુન-શહેરની તથા બરમા હંલાકાની બધી અગત્યની ખબરો, જાણવા જોગ કારતના સુસદાઓ, તથા સ્થાનીક વેપાર—ઉદ્યોગને લગતી બાબતો, દુનીયાની અને ખાસ કરીને હિંદુસ્તાનની ખબરો ઉપરાંત ઉદ્યોગ, ધાર્મિક, સામાજિક, નૈતિક વગેરે ઉત્તરિના માર્ગોનું અવલોકન અને ખાસ કરીને કવેરાતનાં ઉદ્યોગ અને વેપારને લગતા કીધો વખતો વખત આપવામાં આવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ

દેશાવરવાળાઓ પાસે પોસ્ટ સાથે રૂ. ૬૫,

શહેરવાળાઓ પાસે રૂ. ૪.

છુટક નકલના રૂ. ૦-૨-૦

એમ. એ. મામસા.

પ્રોપ્રાઇટર “રંજુન સમાચાર” પત્ર તથા

“રંજુન સમાચાર” પ્રેસ.

રંજુન સમાચાર પ્રેસ,

ગલી નંબર ૨૭, બર નંબર ૫૩-રંજુન.

દેક ઓશીસ—નાં ૪૨ ગળી નં. ૨૭-રંજુન.

નોટ—આખા બરમાં હંલાકામા “રંજુન સમાચાર” ફક્ત એકલું એકલું

ગુજરાતી પત્ર છે એટલે બરમાની વગ્નીના મોટા ભાગની ગુજરાતી ભાષા બોલતી

તેપાસી પ્રજામાં જાહેર ખબરો ફેલાવવા માટે આ પત્ર એક ઉત્તમ ઉપયોગી સાધન છે.

ચંદ્રમકાશ ઓફીસ તરફથી પ્રકટ થએલાં નવીન પુસ્તકો.

આરોગ્ય.

આરોગ્ય સબધી સઘળી માહિતી આપનાર. કુદરતના અદ્ભુત રહસ્યોને સમજાવનાર, દરેક વ્યાધિના ઉપાયો તથા પદ્ધતિથી દર્શાવનાર. છેલ્લામાં છેલ્લી શોધ મુજબ તૈયાર કરેલું તદ્દન નવીન સચિત્ર પુસ્તક. મૂલ્ય ફક્ત દસ આના.

સંસાર દર્પણ.

સ્વ. બાબુ રમેશચંદ્ર દત્તની મુખસિદ્ધ નવલકથા સમાજનો અનુવાદ સંસારનું આ બેનુબંધ ચિત્ર દર્શાવનારી રસમય નવલકથા પાકું પૂકું સોનેરી નામ સાથેના પુસ્તકની કીમત ફક્ત એક રૂપીઓ.

ગૃહસ્થાશ્રમ.

ગૃહસ્થાશ્રમ સબધી સંપૂર્ણ માહિતી બજાવી હોય, સંસારમાં સાચો મુકાદો કરવો હોય અને સઘળી રીતે મુખી થવું હોય તો આ પુસ્તક વાંચો અને તેમાં દર્શાવેલાં સિદ્ધાંતોને આચારમાં મૂકો. સાડા ત્રણશી પૃષ્ઠ પૂકું સચિત્ર પુસ્તક મૂલ્ય સવા રૂપીઓ.

બીજા પુસ્તકો માટે પ્રાર્થના લીસ્ટ મફત મંગાવો.

ચંદ્રમકાશ ઓફીસ ભાગાતળાવ મુરત.

આત્મવત્ સર્વ મૂલ્યે એ સૂત્રને યથાર્થ અર્થતું, આધ્યાત્મિક, ધાર્મિક, નૈતિક

સાથે સંસારોપયોગી તથા ચરિત્રો (આખ્યાનો) આપનાર.

પંદર દિવસે પ્રકટ થવું

બહુજ સસ્તું

પવિત્ર માર્ગે પ્રવર્તવું.] સત્સંગ [બહેળો ફેલાવો પામવું

ઠે. "સત્સંગ" ઓફીસ-મુરત.

વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂ. ૧) પોસ્ટેજ નાજ દોઢ આનાની ટીકીટ ગોઠવી નમુનો

મંગાવો અને આપ. ગુણમાદક દરો તો જરૂર માદક પરીણ.

ધન્વન્તરિ.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યશાસ્ત્રનું અગ્રગણ્ય ગુજરાતી માસિક

ગયાં સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા કદનાં અક્ષરોમાં પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર થઈ મહાર પડે છે. આશરે આઠેક પૃષ્ઠમાં યુરોપ અમેરિકાના મોટા નગરપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોના હાથથી લખાયેલા ઇંગ્લેંડ લેખો પણ છાપવામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાનો તેમજ ધંતર સંબંધીના બહુજન-ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ “ધન્વન્તરિ” માસિકના મેનનીય તથા આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વર્ષ એકનું લવાજમ અગાઉથી રૂપૈયા બે. અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો “અતંત જીવન શી રીતે માત્ર કરવું?” ૨. ૧), “શ્રી દેવી સ્વદ્યુત ચમત્કાર” ૨. ૧), “દાયરોગ” ૨. ૦, “રંગ રસાયન વિદ્યા” ૨. ૦, “તમાકુનું દુર્વ્યસન” ના, Advantages of a Vegetarian Diet 0-2-0. વગેરે વગેરે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ભોળીલાલ ત્રિકમલાલ વઢીલ.

વિસનગર, ઉત્તર ગુજરાત.

વીણા.

આ નોમનું નવીન માસિક છે.

આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર આ માસિક સર્વોત્તમ છે જીવનનો વધારે ભવ્ય બનાવવાનું એ સાધન છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થના માર્ગમાં સરળતાથી જીવનને દોરવાની શુદ્ધિઓથી તે ભરપૂર છે. સરળ અને રસમય ભાષાથી ભરેલા બોધનો ભંડાર છે ‘વીણા’ હાથમાં લીધા પછી તે વાંચ્યાવિના ચાલશે જ નહિ. ‘વીણા’ ને સતત પાંચતાં તમારું જીવન નવીન બનશે. ‘વાણા’ ના અભ્યાસથી તમારી દૃષ્ટિએ નવીન સૃષ્ટિઓ ભેવાશે.

નમુનાનો અંક મંગાવ્યા વિના પણ તેનાં માહક ધરા. તો પણ તમને જણાશે કે તેને માટે વર્ષ અરથેલા દોઢ રૂપૈયા કરતાં ઘણું વધારે મેળવ્યું છે. નમુનાની જરૂર હોય તો એ આનાની ટીકડો મોકલી લેખો:—

વ્યવસ્થાપક ‘વીણા,’—વડોદરા.

જુનો અનુભવજાતી મહેનત અને

જમાના ને

અનુસરતું

કુનીઆહેર ઓછા ખરી
જતાં બાકને અટકાવી
માથાને ચંડક પેઠાએ છે.

કુ
ની
આ

કુનીઆહેર ઓછા મધુર
અને સુવાસીક ખુસબોથી
લોકપ્રીય થએલું છે.

કુ ની આ

હે

ર ઓ ઈ લ

કુનીઆહેર ઓછા બાતુ-
ઓના ડરેસ સાથની ખુબ
સરતીમાં દશ ઘણા વધા-
રા કરે છે.

ર
ઓ
ઈ
લ

કુનીઆહેર ઓછા બાતુ-
ઓ અને પુરો તેમજ
બાળકોને એક સરખું
ઉપયોગી છે.

કીમત ખાટલી એકના બાર આના પોરટ ખરચ ચાર આના બનાવનાર.

એ. ઇ. પાટનવાલા, ભાજપાલા લેન મુંબઈ નં. ૩

પ્રાતઃકાળ.

આ નામનું ગુજરાતીમાં સઉથી ઉત્તમ ગણાતું માસિક આજ બાર વર્ષથી
છે. વાર્ષિક લવાજમ પોરટેજ તથા બેટ સાથે માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ છે.
ની નામની બેટમાં આપેલાં દૈનિક પ્રકરણો નીચે પ્રમાણે
આત્મવચ્ચ સર્પિ મૃતેષુ અંગે છે.

સાથે સંસારોપયોગી તથા અરિત્રો પ્રગતિને સાધી શકતા નથી. ૨ પ્રગતિને
૩ તમારો વિજય તમારા પોતામાંજ
પદ્મ દિવસે પ્રકટ થતું

પવિત્ર માંગે પ્રવર્તે.] સત્સંગ [બહોળો ફેલાવો પ્રતિષ્ઠા

કે. "સત્સંગ" ઓફિસ-સુરત.

વાર્ષિક લવાજમ ફક્ત રૂ. ૧) પોરટેજ બન્ન દોઢ આનાની દીકર મેટ પોતાની વિવિધ
મંગાવો બે આપ શુભાદક દશે તો જરૂર આદક ઘણી દુઃખ રહે છે.

પ્રાતઃકાલ વડોદરા

મુક્તિના મહા મંત્ર.

મંત્ર ૧૧ મો.

શાંતિની શોધ અને આત્મિક ઉત્તરિ અર્થે વેગભર પ્રયાસ વિધે.

હે સાધક ! જો તું બીજાનાં વચન અને કાર્ય, જેની સાથે કાંઈ લેવા દેવા નથી. તેમાં માથું ન મારે તો તને શાંતિજન્ય સુખ મળી શકે.

બીજાની વાતોમાં જે માથું ખેસે છે પ્રવૃત્તિઓ અને ઉપાધિઓને જે નિમંત્રે છે, જે કદિ અંદર ઉતરીને પોતાનું સ્વરૂપ વિચારતો નથી તે શાંતિમાં કેવી રીતે રહી શકે ?

એક નિષ્ઠાવાળા, એક માર્ગી પુરુષોને ધન્ય છે ! તેઓજ શાંતિ પામે છે.

૨ શા હેતુથી પૂર્વકાળના સાધુજનો પૂર્ણ અને ધ્યાનસ્થ રહી શકતા ?

તેઓ માત્ર ઇન્દ્રિય દમન કરવાનો અને વિષયાશક્તિમાંથી મુક્ત થવાનોજ યતન રતાં; તેથી જ તેઓના આત્મા પ્રભુ પ્રેમથી રંગાયલા રહેતા અને તેઓ પોતાના સાચા સ્વરૂપનું ચિંતન કરી શકતા.

પણ આપણે તો જ્યાં ઇન્દ્રિય અથવા ધસડે ત્યાં ધસડાઈએ છીએ; નશ્વર પદાર્થો જાળ વલખાં મારીએ છીએ.

આપણે એકાદ દુર્ગુણને જવદ્દેજ નિર્મૂળ કરી શકીએ છીએ; દરરોજ પ્રગતિ કરવાને ચાનક રાખતા નથી; તેથીજ આપણી ભક્તિ મોળી અને ઉપર ઉપરની રહે છે.

૩ જો આપણો અહંકાર અને દેહભાવ નષ્ટથાય અને દુનિયાની જાંજળમાં ચિત્તને પરોવીએ તો આપણને દિવ્ય પદાર્થોનું આસ્વાદન થાય અને કાંઈક સમાધિનું સુખ પણ આપણે ભોગવી શકીએ.

એ સુખમાં ભોગવવામાં અને સાધુઓની ઉચ્ચતમ સ્થિતિએ પહોંચવામાં વિઘ્ન કર્તાં માત્ર આપણી વિષયવાસના છે; તેના પ્રસોભનથી આપણે સાધુઓને પગલે ચાલી શકતા નથી.

૪ મુક્તિમિચ્છાસિ ચેત્તાત વિષયાન્વિપવચ્ચજ ।

આપણા ઉપર સહજ આપત્તિ આવી પડતાં આપણે વ્યાકુળ થઈએ છીએ અને મનુષ્યોમાં અને બહારની વસ્તુઓમાં દુઃખ મોચનના ઉપાય શોધીએ છીએ.

૪ જો એક ધીર પુરુષની પેઠે ટકર ઝીલીએ તો પ્રભુ પોતે આપણી પીઠ ધાળડવા આવી ઉભા રહે.

જેઓ તેની કૃપા પર અવલંબી વિષયની સામે અથવા આપત્તિ સામે યુદ્ધ કરવા તૈયાર છે તેને સહાય આપવા પ્રભુ પણ તૈયાર છે. સંઘ્રામમાં વિજયી થઈ આપણે જળવાન બનીએ તેટલા માટે યુદ્ધના પ્રસંગની યોજના તપ્તી નોઈને તેણે જ ગોઠવી છે. એ આપણા લાભ માટે જ છે.

હે સાધક ! તૈયાર થા વિષયમાંથી મુક્ત થા અને સ્વર્ગનું સુખ પણ તને તુરંત લાગશે.

૫ પ્રતિ વર્ષે એક એક દુર્ગુણને આપણે નિર્મૂળ કરીએ તોપણ આપણે થોડા વખતમાં પૂર્ણતાને પામીએ.

પણ સમગ્ર જીવન તપાસી જોતાં વખતે એમ પણ જણાય છે કે આપણે હાલ જીએ તેના કરતાં અગાઉ સારા હતા.

આપણી ભક્તિ અને પ્રેમ વધવાં જોઈએ. પણ હાલ સમય એવો છે તે છે, તેટલાં કાયમ રહે તો પણ બહુ છે.

આરંભમાં જરા આપણી મનોવૃત્તિઓ ઉપર સખત અંકુશ મૂકી શું તો પછી પ્રગતિ સહેલાઈથી અને ત્વરાથી યશે.

૧ આપણી રૂઢ થએલી આદ્વતોને કઢાડી નાંખવી એ બહુ વિષય છે પણ આપણી મનોવૃત્તિથી ઉલટા જવું એ તેના કરતાં પણ વિષમ છે.

પણ જો તું ન્હાની ન્હાની કુટેવો ઉપર જ્યાં નહિ મેળવે તો તું મ્હોટા વિધોનો કેવી રીતે પરાજય કરી શકીશ ?

આરંભમાંથીજ તારા મનોવેગ પર અંકુશ મૂકતો રહેજે; તારી કુટેવોને કાપતો રહેજે નહિ તો એ કુટેવો આખરે તને પરાધીન શુચામ બનાવી મૂકશે.

હે સાધક ! જો તું વિચાર કરે કે સદાયરણ્યથી તને કેટલું સખ અને કેવી શાંતિ મળે છે તો તું તારી ઉન્નતિ માટે હાલના કરતાં દરકાર રાખે ખરો.

હાલની કેળવણીનું સ્વરૂપ.

(ગત અંકથી ચાલુ)

આપણે હવે આપણા દેશના વિદ્યાર્થીની દિનચર્યા જોઈએ. તે બિચારો સવારમાં ઉઠી જાય છે આજનું લેસન તૈયાર કરવાનું છે તેની ફિકર લેતો ઉઠી પાણી પીધા પછી જોઈએ. સવારમાં દૂધ, મલાઈ, મગજ કે એવો પૌષ્ટિક ખોરાક આપવા તેનાં માખાપ તેને ઉન્ની ઉન્ની થોડા દૂધની, મલો વખત ઉકાળેલું મ્હા પાય છે. મ્હાના ધૂંટાથી સુસ્તીને ઉરાડી બિચારો ચોપડીઓ લઈને સાડા નવ દસ વાગતા સુધી બેસે છે. સવારમાં કસરત ક્યાંથી, ખુલી હવામાં અડધો કલાક ફરવાથી, અગાસીમાં જીંદગીનું આરોગ્યપ્રદ કિરણમાં ઉભા રહી દીર્ઘધાસ પ્રથા કરવાથી આરોગ્ય વધે છે અને નેમ ન કરવાથી નેમજાઈ અને ઘડપણ નજીક આ છે એમ તેને શીખવવાની તેના બાપને જરૂર જણાઈ નથી. થાકી ગયેલા મગજે વાંઝવાથી આવડતું નથી એટલુંજ નહિ પણ મગજની શક્તિ ક્ષીણ થાય છે તે તેના બાપજીનો નથી તેથી હાકરો અમિત થયાથી કુદરતી રીતે આરામ લેતો હોય તો તે બાપ તેને વાંચવાની ફરજ પાડે છે. પછી ઉતાવળથી જોઈને તેનું જમીન લઈ નિશાબી દે છે. સવારેનું મોઢું ઘી અને ઘરમાં જમનાર દરે વરસે વધતાં જ્યાં એટલે દૂધને બદલે મ્હા પીવાની અજીબ જોમ અને તેમ થોડા ઘીથી રોટલી ચોપડાવાની મણાં હિન્દુ કુટુંબો ફરજ પડી છે. તેમણે મોંઘવારીને લીધે દૂધ ઘી કમી થઈ પછી વરસે, અથવા એ વર નવાં નવાં સંતાન ઉત્પન્ન કરવાના ઉલોગને કમી નથી ક્યાં ! શું કરીએ ! સત્યની ખાત હિન્દુ ભક્તિના હિતની ખાતર આવા તીખા, ચોખ્ખા શબ્દો લખવા પડે છે ! લખ

અર્થાત્ શરમને લીધે અમે નેત્ર બાધ કરીએ છીએ. વાહ, એ વાત રહેવા દો. પેલા વિ-
ર્ગીની સાથે નિશાળમાં ચાલો. ત્યાં તે પાંચ કલાક સુધી લાકડાની પીઠ વગરની પાટલી
પર બેસી મહેનત કરીને બેઠો છે. આટલી મહેનત ઓછી હોય તેમ તેનો માસ્તર ઘેર
મે ચાર કલાકનું લેસન આપે છે. આખી દુનિયાને રાત્રે આરામની જરૂર છે માત્ર વિદ્યાર્થીને
જે જરૂર ન હોય એમ સમજીને તેને લેસન આપવામાં આવે છે. ભારતર લેસન ન આપે
તે કરે શું ? વરસ આખરે અમુક પાઠ અથવા અમુક પૃષ્ઠ થવાજ જોઈએ. પરીક્ષામાં
ફાઈ પરિણામ આપવુંજ જોઈએ. આ બધું સત્યાનાશ પરીક્ષાઓએજ કહાડેલું છે. સાંજે
હોય વાગે વિદ્યાર્થી લેસનનો અને ફિકરનો બોલો લઈને ઘેર જાય છે. ઘેર તેની બહાલી
માએ ઉન્દી ઉન્દી ન્હા તૈયાર કરી હોય છે તે પીને બિચારો રમવા કે દૂરવા જાય તો
કાફ પછુ વખત ખાનગી ભારતર તેની રાહ જોતો હોય એટલે અંધાર થતા સુધી ચોપ-
ડીએ લઈને આથાઝીક કરે છે. રાત પડ્યે પછુ તેને નિરાંત નથી. તે ઝાંખા વ્યાસતેલના
ોવાએ નીચી મૂડીએ વાંચતો કે લખતો હોય છે. તેના આરામમાં પૂરતી હવા નથી. તેનું
દેહને પ્રસન્ન એવું કશું ત્યાં નથી. તે વાંચતો જાય છે પછુ તેનું ચિત્ત નીચે ધર કામ
કરતી પોતાની બાળક વહુમાં ચોંટાડેલું હોય છે અને તેની ઉપર આબ્યાની રાહ જુએ છે
બસ અમે આ હૃદય બેદક વર્ણન આટલેજ અટકાવીએ છીએ. આખી હિન્દુ પ્રજાને
દરમથી નીચું જોવાડાવે એવું અધમ કૃત્ય આના કરતાં ખીલું નથી. ઊંઝરાનું શરીર
યુસાઈ જાય છે, બુદ્ધિમન્દ થાય છે, તેના જુરસા નરમ પડી જાય છે તેનું બધું સત્વ
શોષાઈ જાય છે તેથી કરીને તે સંસારમાં પ્રવેશ કરે ત્યારે નિર્માદ્ય, નિઃસત્વ, પરાધીન,
મ્લીકલુ, દુઃખી, રોગી, અને જિંદગીથી કંટાળેલો થઈ જાય એમાં નવાઈ નથી. મનુષ્ય
જાતિની આવી છુપી કતલ દુનિયાના કોઈ ભાગમાં નજરે આવતી નથી આપણા દેશમાં
જુવાનીઆમાંથી સેંકડે એંશી કે નેવુ ટકા જેટલાની આવી દુર્દશા છે. તેમાંથી દરેકાઈને
આપણે પૂછીશું કે તમારો જીવનનો શો આદર્શ છે તો તેના ઉત્તરથી આપણે નિરાશ
થઈશું કેમકે તેને પૈસા કમાવાનું પછુ તેનામાં સામર્થ્ય નથી. એવા પામર, નિર્જીવ જીવ-
જાઓથી આખો દેશ ભરાઈ ગયો છે. તેઓ ત્રીશ કરોડ છે પછુ કશા કામના નથી. માત્ર
જૂંડની પેઠે વર્ષે વર્ષે એકેક બાળક એકેક ગુલામ ઉત્પન્ન કરવા શિવાય તેમનાથી ખીલું
શીપજતું નથી. ધર્મ, બક્ષિત, દેશસેવા, જનસેવા, એવા મહત્વના વિષયો તેમના મગંજમાં
પેસતા નથી. અસલની વર્ણાશ્રમ પદ્ધતિનો લોપ થઈ ગયો છે અને તેને ટેકાણું નથી,
સુષ્ટિત પદ્ધતિનું સ્થાપન થયું નથી એટલે દાલ તો આપણી સમાજ પાયાવગરની અને
અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગઈ છે. ડૉ. સુનીલાલ બોસ્ જો સરકારી કેમિકલ એકાદમીનર છે
તે લખે છે કે:--

“દુનિયાના કોઈપણ દેશમાં આવા નબળા બાંધાના વિદ્યાર્થી નજરે પડતા નથી. અલગત
એક કારણ શરમ દવા પાળીતું છે ખરું પણ માત્ર દવા પાળીથીજ આ ખરાબી થઈ નથી. એદક
વાંચન, પરીક્ષામાં પાસ થવાની ચિન્તા, શારીરિક કસરતનો સંપૂર્ણ અભાવ એ તેમના શરીરને
નોડાવત કરનાર કારણ છે. દલકો અને થોડો ખોરાક, દવા અનવાળા વગરના ઘર, ખરાબ સોના-
તથી મેજલેલી કુટેવો, બાલકાન, ચિન્તા, રથપાટ, ન્દાનપત્તથી મળેલી સંસારની જવાબદારી વગેરે
કારણોથી આપણા વિદ્યાર્થીઓનાં શરીર દિવસે દિવસે નિઃસત્વ થતાં જાય છે પ્રભુ દિવસે દિવસે
ન્દાની અનેક શોમજાઈ મળેલી થાય છે. શરીરને ભોગે મનને કસરત આપવામાં આવે છે અને
પરિણામ શું આવે છે તે આપણે જોઈએ છીએ.”

મદ્યમ ન્યાયમૂર્તિ શનાડે લખે છે કે એન્સુએટોમાં મરણનું પ્રમાણ ચામાટે વધારે છે તેની તપાસ કરવામાં આવી હતી, પર્યાસ જણના મરણના કારણ સોધતાં માલમ પડ્યું કે તેમાંના ધણા ખરા મગજના તાવ (Brain fever) થી મરણ પામ્યા હતા. તેમના શરીરની આવી સ્થિતિ છતાં આટલું જીવી શક્ય એજ આશ્ચર્યની વાત છે, અભ્યાસ અને પ્રતીક્ષાના ધસારાથી તેમના શરીરમાં કશું હીર રહ્યું ભજીતરનું આકૃષ્ટ ? નહતું છતાં જીવ્યા એ મોટી વાત છે. કેટલાક તો પાસ થયા પછી થોડોજ મુદતજીવી ગુજરી ગયા. ખીજા કેટલાક મોંઘા સાગ થોડા વર્ષ કહાડીને મરી ગયા. તેમનું સરાસરી આયુષ્ય પાંત્રીશ વર્ષનું હતું. આ અધી વિપત્તિનું મૂળ કારણ પ્રતીક્ષાએજ છે એમ મી. શનાડે સ્પષ્ટપણે કહે છે અને તેમનું કહેવું સત્ય તે આપણે સમજા પ્રત્યક્ષ જોઈએ છીએ.

આટલું બધું દુઃખ, ઉગમરા, ચિન્તા, શ્રમ, પૈસાની ખુવારી-તેનું ફળ શું આવે છે ? સારમાં સારો એન્સુએટ કાઢ પણ ધંધો કરવાની લાયકાત ધરાવતો નથી. કાઢ પણ વેપારીની આંદિસમાં જોખમદાર જગ્યા તેને આપી હોય તો ત્યાં તે નકામો નીવડે છે. તે બહુ તો માસ્તર કારકૂન થઈ શકે છે અથવા તો એલ, એલ. ખી. થઈ કચેરીઓના પગથીયાં ધસે છે. તેના ખર્ચ વધે છે, મોજશોખ વધે છે, શરીર સંવાળે અને સુગળ થાય છે, હજાર પ્રકારની નકામી વસ્તુઓ વગર તેને આવડતું નથી. છુટ, કોલર, નેકટાઇ, રેશમી ફાલ, ખીરકાટ, મ્હા, સોડા ડ્રાઇટર, સીગારેટ, ખરફ આ બધું તેને મન જરૂરનું છે. તેના વગર ચાલે નહિ અને કમાણી તેટલી છે નહિ. સાહેબ લોકોની પેઠે પરદેશમાંથી ધનના ઢગલે ઢગલા ખેચી લાવતાં નથી આવડતું પણ તેમની પેઠે મોજશોખ કરતાં ઝટ આવડી જાય છે.

દર વર્ષે સંખ્યાબંધ તરણ હિંદવાસીઓ હિંચા અભ્યાસ માટે પરદેશ જાય છે.

તેમની સંખ્યા દિવસે દિવસે વધતી જાય છે કેમકે પરદેશગમન પરદેશગમનને માટે પહેલાંના જેટલી અડચણો હવે નથી. અલખત જોએ સિવિ-સપાલ.

લિયન થવાની અભિગ્રાયા રાખે છે તેમને તો ઇંગ્લંડ ગયા વગર છુટકાજ નથી કેમકે એ પ્રતીક્ષાઓ ત્યાંજ થવી જોઈએ એવો સરકારનો અભિ-

ગ્રામ છે અને ઘણી વિનિતિ કર્યા છતાં પણ હજી એ અભિગ્રામ ફર્યો નથી. હિંદીઓએ હિંચા સરકારી નોકરીઓ જેમ અને તેમ વધારે લેવીજ જોઈએ. જેટલી તેઓ નહિ લેશે તેટલી પરદેશીઓથી પૂરાશે અને તેટલી અહિંની હોલત પરદેશ જશે. માટે ઇંગ્લંડ તો શું પણ એથી કાઢ વધારે દૂર દેશમાં સિવિલિયનની પ્રતીક્ષા લેવાય તો ત્યાં જઈને પણ પાસ થવું એ મીમંત અને બુદ્ધિવાન હિંદવાસીની દરજ્જા છે. પણ વિશ્વાસ જનારનો મોટો ભાગ તો ધારિસ્તર થવા માટે જાય છે. ત્યાં જઈ આવ્યા પછી અનેના વધારો કરતાં કામદાનું કેટલું હિંચું રાત જતાવે છે અથવા કેટલું કમાય છે તે આપણાથી અજાણ્યું નથી. બહુ થોડા વિદ્યાર્થી વ્યાપારી શિક્ષણ માટે જાય છે. જોએ આંદોગિક શિક્ષણ માટે વિલાયત જાય છે તેમનામાંથી બહુ થોડાને અહિં જોઈએ તેવા ધંધો મળે છે. ત્યાં ત્રણ ચાર વર્ષ રહીને રૂ. ૧૦૦૦૦ થી રૂ. ૩૦૦૦૦ ખરડી આવે છે. અને ફળ લગભગ નહિ જ જેવું હિંચું શુરોપની લાલચો વચ્ચે રહેવાથી તરદવાર દુનુંલો લેતા આવે છે. વળી મિસિસ. બિસેન્ટ

કહે છે તેમ હિંદી વિદ્યાર્થીને વિદ્યાપત્રમાં પ્રથમ જેવો આવકાર મળતો હતો તેવો અત્યારે મળતો નથી. એ બાઈ તો ઘણું સમ્પત લખાણ કરે છે પણ તે બધું ટાંકવાની અમારી હિંમત આલતી નથી. જેમને જાણવાની ઇચ્છા હોય તેમણે મિસિસ ખિસેન્ટ કૃત India And The Empire નામનું પુસ્તક જોવું. એ પુસ્તક અંગ્રેજ બાઈ અને તે પણ મ્હોટા વગ વસીલાવાળી બાઈને હાથે લખાયું નહોત તો જરૂર પ્રેસ એક્ટ તેને જમ કરાવત.

પણ વિષયાંતર થાય છે. આપણે તો વિદ્યાપત્ર જવાના કાપડા ગેરકાયદાની તુલના કરવાની છે. જેઓ સિવિલિયન અથવા વ્યાપારી અથવા કોઈ અવીણુ કરીગર થઈ આવે છે તે તેઓ લાલ મેળવે છે. પણ તેમની સંખ્યા ઘોડી છે. મ્હોટી સંખ્યા તો ખ્રીષ્ટ વગરના બારિસ્ટરની છે. તેઓ તો પંદર હજાર રૂપીઆનું પાણી કરી આવે છે, અને અહિં આવ્યા પછી એ પંદર હજારના બાજુ જેટલું કમાતા હોય તો તેમનું સારું નશાળું વધારામાં તેઓ પોતાનામાં વિદ્યાપત્રી દુરુણો ભરી લાવે છે. વડીલોની સાદાઈ, કરકસર અને નીતિને તિલાંજલિ આપે છે અને કાગડાએ ખરી પહેલાં મોરનાં પીછાં પહેવી તેમ યુરોપના દુરુણો દેશમાં લેતા આવે છે. અલખત પહેલાના કરતાં વિદ્યાપત્રી દુરુણો કેટલેક અંશે કમી થયા છે તોપણ હજી છે ખરા વળી ઉત્તમ પ્રતિભા બુદ્ધિવાન ગ્રેજ્યુએટોને ત્યાં જાણવાથી લાલ થાય છે પણ ત્યાંનું શિક્ષણ એવું ઉચ્ચ છે કે સાધારણ શક્તિના ગ્રેજ્યુએટથી સમજી શકાતું નથી એવો ત્યાંના વિદ્વાનોનો અભિપ્રાય છે. એથી કરીને ફલિત થાય છે કે વિદ્યાપત્ર જતો વિદ્યાર્થીઓનો મ્હોટો ભાગ કંતિ પૈસા ખરબાદ કરીને આવે છે અથવા તો ખરચના પ્રમાણમાં લાલ ઉઠાવીને આવતા નથી.

હિંદુસ્તાનની સ્ત્રીઓની હાલત પુરુષો કરતાં વધારે શોકજનક છે. શરીરે રોંગી, દલકા ખોરાકપર નિર્વાહ કરતી, પણ જેવી અલણુ સ્ત્રીઓ શું બની સ્ત્રીઓની સ્થિતિ જવાન, બુદ્ધિવાન, પ્રતાપવાન પ્રજા ઉત્પન્ન કરશે ? ઇ. સ. ૧૯૧૧ ૧૨ ના વસ્તી પત્રક પ્રમાણે બ્રિટિશ હિંદુસ્તાનમાં નિશાળે જતા છિન્યાઓની સંખ્યા ૪૪૫૬૧૬ હતી. આ ઉપરથી આપણા દેશની સ્ત્રીજનવસ્તીની દુર્દશાનો તેના તરફ અપાતા દુર્લક્ષનો ખ્યાલ આવશે. બધા સુધરેલા દેશોમાં પુરુષ કરતાં સ્ત્રીઓની સંખ્યા રહેજ વિશેષ હોય છે. અહિં એથી ઉલટું છે. યુરોપમાં દરેક ૧૦૦૦ પુરુષે ૧૦૩૮ સ્ત્રીઓ છે. અહિં ૧૦૦૦ પુરુષે ૯૫૪ સ્ત્રીઓ છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ મુસલમાનો કરતાં હિંદુઓમાં દરેક વચની સ્ત્રીઓની સંખ્યા ઓછી છે. જ્યારે પ્લેગ, કોલેરા વગેરે ચાલે છે ત્યારે આપણા દેશમાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ વધારે સંખ્યામાં મરણ પામે છે. પંજાબમાં ૧૯૦૪ ની સાલના પ્લેગ વખતે ૧૦૦૦ માંથી ૪૪૦૫ પુરુષો મરણ પામ્યા ત્યારે ૫૪૦૪ સ્ત્રીઓ મરણ પામી. સેન્સસ કમીશનર લખે છે કે:—

“ જાળજીઓને કહારી રીતે જે શારિરિક સંપત્તિ મળેલી છે તેનો મૂર્ખ માણસો વિનાશ કરે છે. ” અધુરામાં પુરુષોને ન્દાનપણથી પરજાવીને સાચરે પ્રાણલવામાં આવે છે અને પતિ સમાગમ

* ખરાબ ખોરાક અને ખરાબ માવજતથી છોકરીઓ ન્દાનપણથીજ નિર્બળ થાય છે. છોકરાઓ જેટલી તેમની સંભાળ લેવામાં આવતી નથી.

માટે શરીર યોગ્ય થતાં પહેલાં પતિ સમાગમ ક્યારેનો એ થઈ જાય છે. સુવાવડના દુઃખ મૂર્ખ સુખ-
ણીઓ, જ્ઞેમ વગેરેથી વધી પડે છે અને પરિણામે બાળક માતાઓ મ્હોટી સંખ્યામાં મરણ પામે છે.
(સેન્સસ રિપોર્ટ.) —

હિંદુસ્તાનમાં જે વયે લગ્ન થાય છે એટલે, પંદરવર્ષના ઉમરની સાથે બાળકી-
ઓમાંથી માત્ર એકજ બાળકી કુંવારી હોય, અને પંદરની વર્ષની અંદરના પોણા લા-
ગના ઓકરાઓ પરણેલા હોય, એવા લગ્ન વડે બળવાન પ્રજાની આશા રાખવી એ
ફાગટ નથી ? યુરોપમાં ૨૧૪૭ પુરુષોમાંથી માત્ર એકજ અને ૧૪૦ સ્ત્રીઓમાંથી માત્ર
એકજ સ્ત્રી વીસ વર્ષે અગાઉ પરણેલાં જોવામાં આવે છે. હિંદુસ્તાનમાં પણ ખ્રીસ્તી
પારસી, મુસલમાન અને હિંદુ એ ચારમાં સાથી વધારે જ્ઞેલાં લગ્ન કરવાનું માન
એકલા હિંદુસ્તાનમાં દશ વર્ષની અંદરની રૂપ લાખ બાળકીઓ પરણેલી છે અને પંદર
વર્ષની અંદરની ૪૦ લાખ છે. હિંદુઓમાં પંદર વર્ષ ઉપરની કુંવારી ઓકરી માત્ર ૧૮
માં માત્ર ૧ છે. મુસલમાનોમાં તેટલી ઉમરે ૩૪ ટકા જેટલી ઓકરીઓ કુંવારી જોવામાં
આવે છે અને ખ્રીસ્તીઓમાં તો પંદર વર્ષે પરણનારની સંખ્યા એક ટકા જેટલી આવે
છે. પરિણામે હિંદુઓ સાથી બળદીન બનતા જાય છે. આપણા દેશની બાળકીઓ કૌ-
માર અવસ્થા તો જાણતી નથી. બાળપણમાંથી જ એકદમ પત્નીધર્મમાં પ્રવેશ કરે છે,
પછી માતા થાય છે, અને બરજીવાનીમાં ઘરડી ડોસી થાય છે. તેટલીજ વયની બીજા
દેશની સ્ત્રીઓ તેમના સૌન્દર્યથી કુટુંબને દોષાવે છે ત્યારે અહિંની સ્ત્રીઓ ત્રીમળાઈ
ગમેલા ટુલ જોવી દુઃખના દિવસ પૂરા કરે છે. સેન્સસ રિપોર્ટમાં લખ્યું છે કે:—

“ હજારો સ્ત્રીઓ લગ્ન પછી અલ્પ સમયમાં મૃત્યુ પામે છે. શાનતંત્રની તબલાઈ, ક્ષયરોગ,
અને પ્રદર એ ત્રણ તેમની બારે શુભારી કરે છે. ”

નીચલા મજૂરીઆત વર્ગની સ્ત્રીઓ કરતાં ઉચી કેમની સ્ત્રીઓની વધારે માઠી
હાલત છે. મજૂરી કરનારી સ્ત્રીઓ ખુશી, તાજા હવામાં શારિરિક પરિશ્રમ કરે છે તેથી
તનદુરસ્ત રહે છે. પણ ઉચી કેમની સ્ત્રીઓ ઘરમાં ઘરમાં બેસી બેસીને રોગી, શીક્ષી
અને દુર્બળ થતી જાય છે. પ્રમાણમાં પુરૂષો નિર્બળ થતા જાય છે તેટલાજ પ્રમાણમાં
સ્ત્રીઓ પણ થતી જાય છે, આજની સ્ત્રીઓ ગયાજમાનાની સ્ત્રીઓ માફક મજબુત અને મહે-
નત કરી શકે તેવી નથી, માત્ર પહેલીજ સુવાવડ પછી તેમના શરીરમાં વ્યાધિ પ્રવેશ કરે
છે અને થોડા વખતમાં તેમના પ્રાણ લે છે. અસલ પણ બાળકજન તો હતોજ. ને અત્યારે
પણ કાયમ છે, પણ તે ઉપરાત બીજા ખોટા રિવાજો દાખલ થયા છે. ઘરકામ કરવાની
શરમને લીધે સ્ત્રીઓ બેઠેલ થતી જાય છે. સાહેબ લોકોની સ્ત્રીઓની પેઠે આપણે આપણી
સ્ત્રીઓને ઘરકામમાં મુક્ત કરી. તેમને પાણી બરતી, દળતી, ખાંડતી બંધ કરી. પણ
મડો થોડા દોડાવે છે, ટેનિસ રમે છે, મરદની પેઠે શિકાર કરે છે અને એવી બીજી
હજાર રીતે કસરત કરે છે. આપણી સ્ત્રીઓથી તે થવાનું છે ? તો જ્યાંસુધી પારકા
રિવાજ આપણે પૂરેપૂરો દાખલ ન કરી શકીએ ત્યાં સુધી આપણે પોતાનો સારો સુખ-
કારક રિવાજ યામાટે ઓડીદેવો જોઈએ ? હાલની સ્ત્રીઓ તેમની પહેલાંની સ્ત્રીઓ કરતા
વધારે બહેલી અને કુશીઆર થઈ હશે પણ વધારે નબળી, સુંવાળી, અને તકલોદી થઈ
છે તે આપણે શા માટે બૂલી જવું જોઈએ ?

સાઠ સાઠ વર્ષે થયાં લાખો રૂપિયાને બોગે જે કેળવણી અપાય છે તેનું ફળ આ-
પણે જોયું. હવે એ દિલગીરી ભરેલા વિધ્યને વધારે લગાવતાં
ઉપસંહાર અમારા હૃદયને આધાત થાય છે. આપણી કેળવણીને અસરે પદ્ધતિ
પર મૂક્યા સિવાય બીજી રસ્તો નથી. મી ગોખલે પ્રાથમિક કેળ-
વણીને મફત અને ફરજિયાત કરવા માટે કેટલાં વર્ષથી પ્રયાસ કરે છે પણ નિષ્ફળ નિવ-
ડ્યા છે. સરકારને કેળવણીનો ખર્ચ ઘણો ભારે લાગે છે. મી. ગોખલેએ એટલે સુધી
કહ્યું કે જરૂર પડે તો કરમાં વધારો કરો. મી. ગોખલેને કર વધારો પણ અમને મફત
ભણાવો. અમે મી. ગોખલે વગર ચલાવીશું પણ જ્ઞાન વગર અમને ચાલતું નથી. જ્ઞાન અમારું
જીવન છે. જ્ઞાન વિના અમારો વિનાશ છે. પણ શા માટે આપણે આપણી કેળવણીનો
બોગે સરકાર ઉપર મૂકવો જોઈએ? આપણી કેળવણીનો વિષય આપણા હાથમાં લો.
આપણા બાળકોને આપણે મરજી પ્રમાણે કેળવવાને હકદાર છીએ. પ્રાચીન પદ્ધતિનો
પ્રચાર કરો. બાલણી અને સંન્યાસીઓદ્વારા મફત શિક્ષણ મળી શકશે. મંદિરો બંધાવ-
વામાં, બાલણી જમાવવામાં, યજ્ઞ કરવામાં પૈસા ન ખર્ચતાં જીવતાં મંદિરો બંધાવો,
આત્માઓને લાડુથી નહિ પણ જ્ઞાનથી તૃપ્ત કરો અને જ્ઞાન અગ્નિમાં સાચા યજ્ઞ કરો.
તેમજ આપણો ઉદ્ધાર છે નહિતો વિનાશ માથા ઉપર ઝડપી રહેશે.

પ્રેમની ચીજગારી.

મહારા બાળવયના દિવસોનું રસીકું સ્મરણ આવતાંજ કેવો સ્વર્ગીય આનંદ હતું અ-
નુભવું છું. સુરબાળા! મધુરી સુરબાળા અને હું એકજ નિશાળમાં લખતાં. સાથેજ રમતાં,
એના શુભાદાર કાળા કેશકલાપમાં હું મોગરાનાં ફુલ ગુંથતો અને એ મંજળમુખીને
નિદાળતાં કહેતો “વાહ! સુરબાળા તું કેવી દેખાય છે. તું તો સુરબાળા તે સુરબાળાજ.”

સાથે રહેતાં રમતાં ત્યારે હું અલૌકિક આનંદ અનુભવતો. આજે એ સ્મરણજ
હૃદયને ચિરીનામે છે. મહારી શુભાવસ્થામાંના થોડા શબ્દોએજ મહારા જીવનનો રસ લૂટ્યો
એમ કહેતાં કહેતાંજ આંસુ સરે છે.

એને ત્યાં હતું જતો ત્યારે એની મા અમને બનને સાથે બેસાડતી અને ઉભારાઈ
જતા હૃદયે બોલતી કે “કેવું મુંઝવેજું.”

સૌ મહેને બાળક ગણતાં અણસમજી ગણતાં. પણ એની માના શબ્દોનું રહસ્ય હું
સમજતો—અરાબર સમજતો. મહારા મનપર એવીજ ઝાપ પડી ગઈ કે એનાપર સૌ
કરનાં મહારો કંઈક વિશેષ દ્રષ્ટ છે. એતો મહારીજ આસ્વાવસ્થાની ઉદ્વેગમને લીધે હું એને
મારતો, પીડતો અને એ નીચું જોઈ સજા કરતી, રહેવામાં એને કંઈ મજા પડતી હશે.
એનાં રોમ રોમ ઉભાં થતાં.

ગામડામાં સઘળાં સુરબાળાનું સૌન્દર્ય વખાણતાં. મહેને કંઈ તેથી અસર ન થતી.
હું જંગલી જેવો એને કનડો એ સંભારતાંજ મહેને ત્રાસ છુટે છે.

મહારા પિતા એધરી કુટુંબના જમીનદારોની દાણ ઉધરાવવાની નોકરી કરતા. મહેને
નામુ દાણ લખતાં આવડ્યા પછી મિલકતની સ્વસ્થા કેમ રાખવી એનું શિક્ષણ આપવું
અને કેમ જમીનદારને ત્યાં નોકરી અપાવવી એવો એમનો વિચાર હતો, એમનાથી હું

વિરૂદ્ધ હતો. એવી નોકરી મળેને ગમતીજ નહિ. પેલો નિલરત્ન નાશી કલંકિતે ગયો. ત્યાં અંગ્રેજી ભણે અને આજતો નાજર બન્યો છે. હું પણ નાજરજ બનવાનો. બસ એજ મહાઈ જીવનસુખ. ન્યાયાધિશની કચેરીમાંજ નોકરી કરવી. કંઈ નહિ તો કારકુન તો થવું થવુંને થવુંજ.

મહારા બાપને એ કારકુનોનું બહુ કામ પડતું. શાક, બાજી પૈસા વિગેરે મોકલવું પડતું. એરે ! સમય આવે કાલાવાલા પણ કરવા પડતા. એ પેટભર્યા કારકુનોને મનાવવા, ને દેવને મનુવવા, એ સરજી હતું.

નિલરત્નને પગલે ચાલી હું કલંકિતે ઉપડી ગયો. ગામનો એક ઓળખીતો મળ્યો ત્યેને ત્યાં ઉતર્યો, રહેા. એટલામાં મહારા બાપે થોડાક પૈસા ભેગા કરી મોકલી આપ્યા અને મહારો અભ્યાસ શરૂ થયો.

થોડાક વખતમાં હું “ માતૃભૂમિ ઉદ્ધારક મંડળ ”નો સભાસદ થયો. દેશ માટે અસહ્ય દુઃખ વેઠવું, જનમાલ જોળમમા નાખીને પણ દેશહિત સાધવું એ હમારા મંડળનો મુખ્ય ઉદ્દેશ હતો. આવાં મહાકાર્યો કેવી રીતે ચાલે એનું તો મળેને તે દિવસે બાનજ નહતું, અને કાંઈએ કરાવું પણ નહિ હમારા મંડળના નેતા વ્યાખ્યાનો આપતા અને હમે ભૂખ્યાતરસ્યા ફૂંડ ભેગું કરવા મધ્યાહ્નના પ્રયત્ન તડકામાં ધર ધર રખડતા. રસ્તામાં ઉભા રહી જાહેરખબર વહેંચતા. વ્યાખ્યાન થવાનું હોય ત્યાં જાતેજ ખુરશીઓ ઉચકી લાવી ગોઠવતા કાંઈ અમારા નેતાના લાપણી વિરૂદ્ધ એક અક્ષર પણ બોલે તો ત્યેની સાથે કમર કસી લડવા તૈયાર થઈ જતા. હમે એમ માનતા કે દેશહિત સાધવાનું આ પ્રથમ પગથીયું છે. કલંકિતાના શ્રીમતોના નાદાન છાકરા હમારી વર્તણૂક જોઈ હસતા ત્યેને હમે પુલનો વરસાદ ગંજીસેતા. નાજર કે કારકુન થવા માટે મહેં ઘર તજવું હતું પણ હમણાં તો હું દેશહિત સાધવાના મહાકાર્યમાં ગુચાઈ ગયો હતો.

આ વખતે મહારાં અને સુરબાળાનાં, માળાપોએ મળીને હમારાં સજન કરવાનો વિચાર કર્યો. મળેને વિશ વર્ષ થયાં હતાં. મહારા પિતાશ્રીના વિચાર પ્રમાણે મહાઈ વય લગ્ન લાયક ક્યારનુંય થઈ ચૂક્યું હતું. મહેં એવા સો ગંદ લીધા હતા કે જીવનપર્યંત કૌમારવ્રત ધરી દેશ ઉદ્ધારવો, સ્નેહ, દયા, સુખ સર્વ તજવાનો પ્રસંગ આજે તો પણ ડરવું નહિ. આથીજ મહેં મહારા પિતાશ્રીને જણાવ્યું કે મહારો અભ્યાસ પૂર્ણ થયા સિવાય મહાઈ સજન કરવું નહિ.

એ ત્રણ વર્ષ વિતી ગયાં. રામભોજનરાય નામના એક પ્રખ્યાત વકીલ છે ત્યેમની સાથે સુરબાળાનાં સજન થઈ ચૂક્યાં એવી ખબર આવી. આ વખતે હું ફૂંડ ઉધરાવવાના કામમાં એટલો બધો રોકાઈ ગયો હતો કે આ બાબત પર વિશેષ લક્ષ આપ્યું નહિ-મળેને એ વાત નજીજ લાગી. સુરબાળાને હું જીલીજ ગયો હતો. શાથી ? પ્રભુ જાણે.

એટલામાં મહારા પિતા પરલોકવાંસી થયાં. હું મેટ્રિકમાં પાસ થયો. હતો અને ધનંતરમિજીએટ કલાસની પરીક્ષામાં બેસવાની તૈયારી કરતો હતો. મહારે માથે મહાઈ, મહારી મા અને બે બહેનોનું પોષણ કરવાનું આવી પડ્યું. કોલેજને નમસ્કાર કર્યા અને નોકરી શોધવી શરૂ કરી. અતે ગામડાની એક ન્હાની હાઈસ્કૂલમાં મદદગાર શિક્ષકની નોકરી મળી. હું વિચાર વમજમાં ગયા આવા લાગ્યો. આજ મહારે લાયક નોકરી, અહીં રહી

હું વિદ્યાર્થીઓનાં કુમળાં મગજમાં ઉત્સાહ સિંચીશ. એમને દિંદેરીના સુપુત્રો જાનાવીશ.

હું શિક્ષક થયો છું. વિદ્યાર્થીઓને હિંદના સુપુત્રો કરવા કરતાં તેમને પરીક્ષાને લાયક કરવા એ મોટું કર્તવ્ય હતું. અક્ષરગણિત કે વ્યાકરણ સિવાય કંઈ આડુંઅવળું બોલવા જતો કે તરતજ હેડમાસ્તર મ્હારા પર ગુરસે યથજતા. મ્હારો ધણોથરો ઉત્સાહ લાગી ગયો. ઘેર બેસી હું મોટા મોટા વિચાર કરતો પણ નિશાળમાં આવી બેસતો તાર-થીજ મ્હારે આંખો મીંચી વેતરૂં કરવું પડતું. જળદના જેવીજ મ્હારી જીંદગી હતી. જરા ધીમો ચાલું કે હેડમાસ્તર મ્હારું પુંછડું આમળતા અટ્ટે હું જોશબેર ફોડતો. આમ આખો દહોડો માયાઝીક કરતો. આ મ્હારી જીંદગી-કહો હવે ! એમાં આનંદની રેખા ક્યાંથી પડે ! એમાં રસનાં ઝરણાં ક્યાંથી વહે !

મકાનની દેખરેખ રાખવા હંમેશાં એક શિક્ષકને નિશાળમાંજ રહેવું પડતું. હું પરપ્રયો નહતો એટલે એ કામ મ્હારે હાથેજ આવ્યું. ગામ સહજ દૂર હતું. નિશાળ એક વિશાળ તલાવના કિનારા પર હતી. વિધવિધગતિના ત્હાં વૃક્ષો ઊગતાં. અહિં દાયલ કલ્લો-લતી ને છુસછુલનાં જોડાં રાસ બેલતાં. સુગંધ ભર્યાં મંદ અનિલ દૂર દૂરનાં પોલાં વૃક્ષમાં વાંસળી વગાડતો. મ્હારું હૃદય જડ હતું. સૌન્દર્યનું મ્હને જ્ઞાન નહતું. ચંદ્રની ચાંદનીમાં સુરસદનમાંથી સ્વર્ગ કન્યા રમવા ઉતરે એવા મનોહર સ્થાનમાં હું ગણિત, ઇતિહાસ ને દેશહિતનાં પોથામાં ગોથા ખાતો.

હવે મ્હારી જીવનક્રાન્તિ યામ છે. મ્હારે મન એવાત આજસુધી નજીવી હતી. તેથી મ્હેં તમને કહી નથી. રામલોચનરાય વણીલનો બંગલો મ્હારી નિશાળની પાસેજ હતો. હું પણ જાણુલોજ હતો કે મ્હારું બાળપણનું સહાધ્યાયી રમકડું ત્યાંજ વસતું.

રામલોચનબાણ સાથે મ્હારે ઓળખાણ હતું, સુરબાળાનો હું બાળસાથી હતો એ વાત એમને ખબર હશે કે નહિ તે હું કહીશકતો નથી. અને ઓળખાણની શરૂઆતમાંજ એ વાત કહેવી એ મ્હને ઠીક લાગ્યું નહિ.

એક દિવસ રજા હતી. હું રામબાણને મળવા ગયો હતો. હમેશા તે કયા વિષય પર વાત કરતા હતા તેવો મ્હને યાદ નથી. ધણુંકરીને કંઈ દેશદાઝનીજ વાત હશે. રામબાણને ધણું લાગી આવ્યું. મ્હનેતો એવુંજ લાગ્યું કે એ પણ અમારા મંડળના સભાસદ થઈ ખુરશીઓ ઉચકશે.

દમે વાત કરતા હતા એટલામાં પાસેના ઝોરકામાં કંકણનો મૃદુ અવાજ અને પત્ર-લાના ધબકારા સંભળાયા. બારણાની તડમાંથી ધ્રુગલી જેવાં ચંચળ નેત્રો મ્હને નિદાળતા હતાં. એ મ્હને બરાબર યાદ છે.

બૂતકાળની દિવ્ય સ્મરણ જ્યોત પ્રકાશી. એ રસીલાં-એજ ચંચળનેત્રો બાધ્યાવ-સ્થાની મમતા અને સાદા સ્નેહભર્યા એજ વિશાળ નયનો એજ શાન્તમૂર્તિ પ્રણયમૂર્તિ એજ એજ સુરબાળા એજ.

કંઈક જાડુ થયું. મ્હારું મગજ લમવા લાગ્યું. સોદાની સાંકળે હૃદય બંધાયું. પળે પળે હૈં વધતુંજ ચાલ્યું. વધું શું કહું. મ્હારામાં એ સિધ્ધિ સમજાવાની શક્તિ નથી. એતો.

“વિતેલી તે જાણે બીન અનુભવી શું સમજશે ? ” કલાધી.

હું ઘેર ગયો. હૃદય વિનાનું શરીર ખેંચાતું હતું. હૈં વખાનું કરતું હતું. પુસ્તકો વાંચવા લીધાં વચ્ચાં. નહિ લખાયું નહિ. દેશોત્તરિના વિચાર ન થયા. ભુગોળ, ખગોળ સર્વ ગોળ ગોળજ લાગ્યું. હૃદયને બાર હજારો પ્રયત્નોથી પણ ખોલો ન થયો. હૃદય ધડીયાળને સ્મરણ દોરી બાંધી તેને છેડે સુરખાળા પેન્ડયુલમ ચમકાડી, ડોલી, અને ધડીમાલ ચલાવવા લાગી.

સાંજખડી, હૃદયને રહેજ આશ્વાસી પૂછ્યું “ શું દર્દ છે. ” “ હંડી હંડી ગળ્હરેથી ચો-ગેન્દ્ર ગાય ” તેમ હૃદય ગળ્હરેથી આત્મચોગી બોલ્યા, “ ક્યાં છે બોલ હવે ત્હારી સુરખાળા કમ્હા છે. ”

મ્હેં કહ્યું—“ એ મ્હારે માટે હંમેશ તલસ્યા કરે એવું મ્હેં ઇચ્છ્યું નથી. મ્હારી મરજીથીજ મ્હેં તેને તજી છે. ”

હૃદય—એક શબ્દથીજ ત્હેં તેને મેળવી હોત. ગમેતેમ તુંકરે તો પણ હવે એને નિહાળવાનો ત્હને હક્ક મળશે નહિ. એ ત્હારી બાળસખી ત્હારી ગમે તેટલી પાસે આવે એના કંઠણનો મધુરવ તું ગમે તેટલી વખત સાંભળે એને વાળે યુથેલાં પ્રલની સુગંધ ભર્યો અનિલ ભસે ત્હને ન્દવકાવે પણ ત્હારી અને એની વચ્ચે એક અંતર પટ તો રહેવાનું રહેવાનું ને રહેવાનુંજ.

હું—ભલે ગમે તેમ થાઓ. મ્હારે સુરખાળાનું શું કામ છે ?

હૃદય—શું કામ છે ! કંઈજ નથી પણ જો આજ હોત તો કેટલું હોત. અહા ! મોંઘી ! મધુરી ! સુરખાળા ! તું મ્હને કેટલી મોંઘી થઈ હોત ! ત્હાં મ્હને કેટલું કામ હોત ! હૃદયમાંથી દ્રવતા રસનું મધુર પ્યાલું તુજ ગટગટાવત ! બ્હાલામાં વધુ બ્હાલી તો તુજ થઈ હોત. મ્હારાં સુખ દુઃખમાં સરખી રહેનારી તુંજ થઈ હોત ! અરેરે ! આજ તું મ્હારાથી કેટલી બધી દૂર છે ! કેટલી બધી પરાયી છે ! ત્હને નિહાળવાનો પ્રતિબંધ છે. ત્હારી સાથે વાત કરવી અયોગ્ય છે ! ત્હારા વિષે વિચાર કરવો એ પાપ છે ! રામલોચન કોણ જાણે એકાએક ક્યાંથી આવ્યા ! તેમને ત્હેં લગ્ન પહેલાં કદી દીઠા હતા ? હરિ ! હરિ ! થોડાક મંત્રો ભણ્યા ભણ્યા ને એક ધડીમાં તો સર્વના જ્ઞાનદનો ખળનો એ એકલા છુટી આવ્યા.

હું રડીની નિન્દા કરતો નથી. આજ સુધી ચાલી આવતી પ્રજ્ઞાલિકા તોડવા મ્હારી ઇચ્છા નથી. મ્હારા હૃદયના ઉભરાજ હું તમને કહું છું, ભલે એ પાપા વિનાના હોય—ગાંઠા ઘેલા હોય. રામલોચનરાયના ધરમાં રાજ્ય કરતી રત્નેશ્વરી સુરખાળાપર મ્હારો કંઈક વિશેષ હક્ક છે—એમના કરતાં વિશેષ છે. એ મ્હારા હૃદયની માન્યતા હૃદયપાર થઈ શકશે જ નહિ. ભલે મ્હારા વિચાર અયોગ્ય હોય—નિર્માલ્ય—હોય—પાપાવિનાના હોય, પણ મ્હને તો એ યામ એ સ્વભાવિક જ છે.

હવે મ્હારું જીવન બેચેન હતું. બ્હાવડું હતું. કંઈ કામ કરતું ગમતું નહિ. મધ્યાન્હ હોય—વર્ષમાં છાકરાઓ મધમાંથી જોવો ગણગણાટ કરતા હોય—પુષ્પે પુષ્પે મધુકર સુખી ગુંજારવ કરતા હોય—સૃષ્ટિ પ્રકાશ—સરવરમાં ઝુલતી હોય, કોઈ દહેશો ! ત્હારે મ્હારું મગજ કેના વિચાર રંગે રંગાવું હશે ? હું જ કહું. માતૃભૂમિના ભવિષ્યના મહાન વિરોની બાક.

રણુની નોટો સુધારવામાં જી જીવન ગાળવું—સર્વત્ર સૌન્દર્યનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તતું હોય ત્યાં અંધ જીવન ગાળવું શુષ્ક સાગરું.

નિશાળ છુટ્યા પછી એકાન્તમાં એકલા રહેવું મ્હને ગમતું નહિ. મ્હારું ચિત્ત ચક્ર-
ડાળે ચઢવું હતું. પશ્ચાત્તાપના દિવ્ય ઝરણે સ્નાન કરી હું દુઃખી થતો—અને એ દુઃખ
વેઠવાથી થતા આનંદને લીધે અદ્ભુત આનંદ, પશ્ચાત્તાપ અને નિરાશાથી ગુંચાવલી દોરી-
ઓથી બાધેલા હિન્ડોળે હિંચતો. મ્હને કાષ્ઠસાથે વાત કરવી ગમતી નહિ. ચંદ્ર માથે
આવતો ત્યાં સુધી જડ જેવો તળાવના કિનારાપરજ બેસી રહેતો. ચંદ્ર, રેલિશ્ચીને તારા-
ઓના સંઘની જળક્રીડા નિહાળતો. રાત્રીઓ નિદ્રાવિના વહી જતી હતી. સુરખાળાની
પ્રતિમા મ્હારી રહામે આવી ઉભી રહેતી અને મ્હને ઠપકો આપતી. અરેરે ! આયુષ્ય
જીવનના ગુદલેખ કાષ્ઠ વાંચી શકતું જ નથી. યોગ્ય અવસરે યોગ્ય કાર્ય ન થાય તો ત્હેનું
દુઃસહ ફળ જીવન પર્યંત સહવું પડે છે. ગયો અવસર ફરી આવતો નથી. દરેક મનુષ્યના
જીવનમાં ત્હેની જીવન ક્રાન્તિ કરનાર કેટલીક ક્ષણો આવે છે.

સુરખાળાને પરણી મ્હેં સ્વર્ગસંસુ સુખ ભોગવ્યું હોત. દેશદિત સાધવાના વિચારે
મગજ ભ્રમવ્યુ. જીવન શુષ્ક કર્યું. અને અન્તે આ ગામડાંની નિશાળમાં શિક્ષકની નોકરી
લેવી પડી. આ રામભોયનઆશુનો સુરખાળાપર શો હક્ક ! સગ્ન પહેલાં જન્મતમાંની
અન્ય કન્યાઓના જેવીજ એમને મન એ હતી. મ્હારી ગળત્ર શુલકળી ઝૂટવી લીધી. એતો
બેઠા બેઠા પૈસાજ ભોગ કરવાનું સમજે છે. ખીચારી સુરખાળા શાકર્મા મીઠું વધારે
નાખી દે તો તેને ધમકાવે છે. કદાચે ખુશમિજનજમાં હોય તો દાગીના કરાવે છે. કંઈ
ચિન્તા બેઠા બેઠા ભોજ જ કરે છે. ફહાડે ફહાડે શરીરતો ફાદ્યુંજ જાય છે. એમણે કાષ્ઠ
ફહાડો તળાવના કિનારે બેસી અર્ધરાત્રે તારાના પ્રતિબિંબ બેતાં આંસુ સાંપીં નથી.

આજ રામભોયનઆશુ કાષ્ઠને મ્હોટો કેસ જીતાડવા કલકત્તે ગયા છે. સુરખાળા
મ્હારી માફક ધરમાં એકલીજ છે.

મ્હને યાદ છે, તે દિવસે સોમવાર હતો. રહવારથી આકાશમાં વાદળાં ધૂમી રહ્યાં
હતાં. દશવાગે થોડો વરસાદ પડતો હતો. પવન પછુધણો નિકળ્યો હતો. હમારી નિશા-
ળમાં રજા બેઠી પડી હતી. તોફાન વધ્યાજ કરતું હતું. કોઈ નવું નાટક થવાનું હોય
અને પાત્રો આમથી તેમ દોડતાં હોય તેમ વાદળાં આકાશમાં દોડ્યા જ કરતાં હતાં. ખીજે
દિવસે બપોરે પુષ્કળ વરસાદ વરસ્યો. પવનના ઝપાટાથી છાપરાનાં નળીયાં ખખડવા લાગ્યાં
રાત પડતાં તો તોફાન ધણું જ વધ્યું. મ્હને ઉંઘ પછુ જ આવી. “ આ ભયંકર અંધારીને
તોફાની રાત્રે ખીચારી સુરખાળા ધરમાં એકલી છે. એ બહી મરશે. એના બંગલા કરતાં
મ્હારી નિશાળ મજબુત બાધેલી છે. હું તળાવને કિનારે એકલો ઉભો રહીશ અને એ
મુખે નિશાળમાં રહેશે. ” ઈયાદિ વિચારે મગજ ઘેર્યું. નિશાળમાં તેડી લાવવાનું નક્કી
કર્યું. બેચાર ડગલાં ચાલ્યો પછુ ખરો. પછુ આગળ વધવાની મ્હારી દિમ્મત જ ચાલી નહિ.

ગામથી ગંગા ગાઉ એક દૂર હતી. ખીજે દિવસે બાર વાગ્યા. તોફાન વધ્યાજ કરતું
હતું. વેગળે નદીનાં પાણી દેખાયાં જણે મ્હોટો સમુદ્ર ઉલટયો નદીમાં પૂર આવ્યું હતું.
ત્હેનો ઘુધવાટ ૨૫૪ સંઘળાવા લાગ્યો. હું નિશાળમાંથી નિકળ્યો. સુરખાળાને બચાવવા
એના બંગલા તરફ દોડ્યો. તળાવની પાળપર ધમને એને ઘેર જવાનું. પાળ સુધી પહોંચ્યો

એટલામાં તો મ્હારી કેડે પાણી આવ્યાં, ઝપાટાપે હું પાળ પર ચઢી ગયો કે તરતજ એક મોટું મોજું આવ્યું અને જમીનથી સત્તર ફૂટ ઉંચી પાળ હવે પાણીની સપાટીથી માત્ર ત્રણજુ પુટ ઉંચી રહી.

હું પાળની ટાચે પહોંચ્યો તેજ વખતે સ્હામું કોઇ આવ્યું. તેને જોતાં જ મ્હેં જોળખી એનાં સર્વ અંગેા મ્હને પરિચિત હતાં. મ્હારાં શ્વેશ્વાં ઉભાં થયાં. એણે પશુ મ્હને નિઃસંશય જોળખ્યો જ હશે.

અમે માત્ર ચાર ચોરસ પુટ જમીનમાં ઉભાં. ચોતરફ પાણી ફરી વળ્યું હતું. પાળની ટાચે જયી ગઇ હતી. એક મોજું વધારે આવ્યું હોત તો અમારો સાથેજ અંત આવત,

આકાશમાં એક પણ તારો હતો નહિ. ધોર અંધકારમાં વિશ્વ કુખ્યું હતું. મૃત્યુનાં પગલાં સંભળાતાં હતાં. અમે વાત કરી હોત તો કોઇ રોકનાર નહતું, પણ કોઇનાથીએ, એક અક્ષર પણ બોલી શકાયો નહિ અરે ! એક ખીજના કુચળ સમાચાર પણ પુછી ન શકાયાં. અમે પુતળા જેવાં ઉભાં ઉભાં આકાશ સ્હામુજ જેવા કર્યું. પગ નીચે માત્રીર પાણી ઉછળતું હતું. કાળના વિકરાળ મુખમાં હમે ઉભાં હતાં.

આખા જગતને તજ સુરખાળા આજે મ્હારી પાસે-મ્હારે આશરે ઉભી છે. આજે મ્હારા સિવાય એનું કોઈ સાથી નથી. નિર્દોષ બાલ્યાવરણ હમે સાથે ગાળી, એ અમૃતમયી કાષ્ઠ અવનવા પ્રદેશમાંથી ઉતરી ધોર અરણ્ય સમા આજગમાં આનંદથી વિહરતી, સમય સમયની છાંયડી ભુદીજ છે. એણે આજે એનું આનંદવન તજ્યું છે. અને આ પ્રલય સમા તોફાનમાં મૃત્યુનાં પગલાં સંભળતી મ્હારી પાસે ઉભી છે. પ્રભુએ મ્હને એ કુમળી કળી જીવનના આંગણુમાં સોંપી હતી. આજે એ વિકસી છે. મૃત્યુનું પ્રચંડશસ્ત્ર એના પર પડવા તલસી રહ્યું છે જન્મથીજ અર્પાયલી તે મૃત્યુ સમયે પણ મ્હનેજ અર્પાય છે. જગતની કોર પર હમે ઉભાં છીએ. એક ધકકો લાગતાં પડી જઇશું. મૃત્યુમાં પણ હમને ભુદાં પાડવાની શક્તિ નથી.

મૃત્યુ ! તું સુરખાળાને ત્હારે જોળે એસાડીશ નહિ. પતી, બાળકો અને સહોદર સાથે એ અન્તકાળ આનન્દ બોગવો. મ્હને તો આ જગના સંહાર વળ નીચે ઉભાં ઉભાં પરમ સુખ-અત્યંત આનંદ મળ્યો છે.

રાત્રી વહી ગઇ તોફાન પુરાં થયાં. પુર ઉતરી ગયું અમે જીવ્યાં એક પણ શબ્દ બોલ્યા વિના સુરખાળા એને ધેર ચાલી ગમ, અને હું પણ બોલ્યા વિના નિશાળ તરફ ચાલ્યો.

હું નાજર ન થયો. ન્યાયાધિશની કચેરીમાં કારકુન ન થયો. માતૃભુમિનું હીત સાંભનાર માત્ર એક ગામડાની નિશાળનો શિક્ષકજ છું. પ્રભો ! ત્હારી હીલાં અનંત છે મ્હાણે જીવન ગમે તેટલું શુષ્ક હો પણ એ રાત્રી ત્હમે ગમે તેવી કહો પરમ સુખની કે દુઃખની મ્હારે મન તો સુખનીજ જીવનની નિર્મોણ થયલા સર્વ રાત્રી દિવસોમાં એ રાત્રી અદિતિય વહી છે અને રહેશે એજ રાત્રી મ્હારા જીવનમાં રસ સીંચશે અકાશ વેશો.

સુરખાળા મ્હારી હતી આજ નથી પણ ભવિષ્યમાં થશેજ. મૃત્યુનો અધિકાર પટ ધિરાતાં જરૂર એ મ્હને મળશેજ. મ્હારી થશે હું કોમાર મત દેશ દિત માટે ઇચ્છતો હતો તેને બદલે સુરખાળાના રનેહનો યોગી બનીનેજ મ્હેં કોમાર મત પાળ્યું છે.

ઉન્નતિનો માર્ગ.

મનુષ્યની ઉન્નતિનો માર્ગ અંતરાત્માનાં સાચાં દિતવચનોનું અનુસરણ છે. અદૃષ્ટ વા કુદરત તમને જે વાતાવરણમાં સ્થાપે તે વાતાવરણમાં સર્વોત્તમ પ્રકારે શોભે તેવું વર્તન સેવો. અને કોઈ નૂતન અર્થસુદૃષ્ટ તમે અનુભવશો. મનુષ્યોને નાના પ્રકારની સુખ સંપત્તિ મિથ છે પણ કુદરતે નિર્માણ કરેલાં વા ધારેલાં અમૂલ્ય દિત ગેળવવા જે ઉચ્ચ કસોટી ભર્યા પ્રયત્ન સેવવાના સાંપડે તે પ્રયત્ન સેવવા આતુરતા વા ધૈર્ય નથી. જરાક દિંમત પકડો અને જે જે પ્રસંગો સાંપડે તે તે પ્રસંગોને સ્વીકારી કદી દ્રવ્ય જાય તો જવા દો. કદી જુએ ઠોકાનું પડે તો જુખ્યા રહો એ માછલ વધારે ભટકવું પડે તો વધારે ભટકો પણ કુદરતનું સર્વ દિશામાં પ્રવર્તી રહેલું ઐશ્વર્ય નિહાળો અને તે માટે દીલાવોચ્યા યત્નો ન જ સેવો. જે મનુષ્યે કોઈ અલૌકિક પદે ઠરવું છે તેણે અલૌકિક યત્નો સેવવા જ જોઈએ. અને એ અલૌકિકતા શોમાં રહી છે ? સામાન્ય મનુષ્યોને જે 'કસોટીઓ' કૃષ્ટરૂપ લાગે તે એવા અસામાન્ય મનુષ્યોને વિલાસરૂપ લાગે છે. મનુષ્યનું માહાત્મ્ય વા લોકોત્તરપણુ શોમાં રહ્યું છે ? વિશ્વના અનેક મનુષ્યો ચક્રિત થાય વા આશ્ચર્ય પામે એવા પ્રયત્નોના સેવનમાં જીવે. નૂતન નૂતન કસોટીના પ્રસંગોથી ગભરાઈ જાય છે. પણ ઉંચું માથું કરી ઉન્નતિનો માર્ગ પકડે તો તેમની કુદરતપર અલૌકિક સત્તા સ્થપાય છે. વિશ્વમાં સર્વત્ર વંદ્ય કોણુ થયા છે ? જેમણે કુદરતે ઉપજાવેલા નૂતન નૂતન વાતાવરણમાં ઉંચું માથું કીધું છે. અર્થાત્ તે તે વાતાવરણથી દબાઈ ગયા નથી પણ તે ને વાતાવરણમાં બરોબર શોભારૂપ વર્તન સેવ્યું છે. અમુક અમુક વૈભવ ન્યુન પડશે વા ઓટલા તો આપણા પ્રાણના વા પ્રતિષ્ઠાના નિર્વાહ માટે જરૂરના છે. એમ માની મનુષ્ય વિશ્વ માટે તલસે છે પ્રસંગ એવો આવે છે કે ન્યૂન જ મળે છે. અને તેથી સર્વોત્તમ નિર્વાહ થાય છે. તો મનુષ્યે ઉંડાણમાંથી ચોરને બારણે કાઢવો નહીં જે વૃત્તિ પ્રાપ્ત વાતાવરણથી અસંતુષ્ટ રહેશે એમ સમજાય તેજ વૃત્તિ ખોટી હતી એમ કુદરતની રક્ષક સત્તાદારે આપણને સ્પષ્ટ થાય તો આપણે કર્મસત્તાના બલથી વા અંતઃકરણના સામાન્ય પંક્તિના અધિકારથી મધ્યમ પ્રકારના વર્તનને વળગી રહેવું નહીં પણ કુદરતે આપેલા બોધનો સાલ લેવો. કુદરત આપણને એકજ પ્રકારનું ગૌરવ માહાત્મ્ય અર્પવા છોડતી નથી પણ તે આપણને અનેક દિશામાં વધારવા છોડે છે. તે આયુષ્ય, પ્રતિષ્ઠા, યૌવન, પ્રતાપ વગેરે અર્પવા છોડે છે. અને જે સત્તા સર્વોશે સમર્થ છે. જે સત્તાનું જ્ઞાન અલૌકિક છે, જે સત્તાની નીચા બધે પહેંચે છે તે હસાવી રમાડી કે ખંખાળી જીવેને ઉન્નત કરે એ અશક્ય છે. જો જીવેએ ઉન્નતિ સ્થપર ચડવું છે તો તેમણે સર્વોત્તમ શોભારૂપ વર્તન જ સેવવું એવું વર્તન સેવતાં જે જે તપશ્ચરણ કરવાનું પ્રાપ્ત થાય તેમાં દિત માનવું, અને જીવસત્તા કને જે સુખો છે તે કરતાં કુદરત કને અતીવ ઉચ્ચતર સુખો છે, કુદરત કને શ્રમ ઐશ્વર્યો ધણાં છે અને તે જગતને આશ્ચર્ય પમાડે એવાં છે, યોગિઓની સ્થિતિ જગતમાં અલૌકિક મનાય છે એ અલૌકિકતા તે કથી ? જેઓ કુદરતે ઉપજાવેલાં વાતાવરણમાં વિવિધ તપશ્ચર્યાં ભરેલાં વર્તન પ્રકટ કરે તેમને કુદરત અલૌકિક ઉચ્ચતાઓ સમર્પે છે, અને કુદરતના પુત્ર થવું વા કુદરતના ઐશ્વર્યથી યુક્ત થવું એમાંજ અંદે દૈવત છે,

હજારો મનુષ્યો ખોટી ભૂખે ખાય છે, વૃદ્ધાવસ્થા, વ્યાધિ વગેરેને વરે છે, વિનાશ ખલમાં મંદતાને સ્વીકારે છે ત્યારે ઉચ્ચ જીવનને સાધતા વીરો યોગ્યનને મેળવે છે, નીચ ક્ષુધા લાગ્યે જ ખાય છે. જરૂરને ભરી જડતાને ઉપજાવવાને બદલે વિચારજનની તેજસ્વિતાને ઉપજાવે છે અને આધ્યાત્મિક સંપત્તિને વરે છે, કુદરતનું સામર્થ્ય અગાધ છે, તેની સત્તા અંજય છે, અને જે જે ક્રમપર તે ચઢાવે છે તે તે ક્રમમાં શોભાસ્પર્શ વર્તન મેળવવામાં પણ શરમપણું છે, કુશ્કરપણું નથી, એ શરમપણાનો લાભ લેા અને પહેલી ટેવને છોડા નૂતન સ્વભાવો સિદ્ધ કરો, કુદરતની બદલિ ક્યાં ક્યાં પહોંચે છે તેને નિહાળવા જરા ધૈર્ય ધરો, અડગ ધૈર્ય સેવો, નૂતન સ્વભાવ રચો. તેમાં કંઈ ઉચ્ચતર પ્રયત્ન વા અલૌકિક કસોટીનું ભાન થશે પણ જેમ વિશેષ કસોટીઓમાં પસાર થશે તેમ કુદરતનું સામર્થ્ય વિશેષ તમારામાં સિદ્ધ થશે. કુદરત સાથે એકરૂપ થવું વા કુદરતના અર્થથી આપણામાં પ્રતીત કરવાં એમાં જ પુરુષાર્થ મનાયો છે, જીવ અને ઇશમાં શો ભેદ છે ? જીવ સામાન્ય પ્રગતિને સાધે છે ત્યારે સિદ્ધ પદે ઠરેલો, ઇશભાવને પ્રાપ્ત સિદ્ધ ઉત્પત્તિના શિખરપર વિરાજે છે. જીવ એક દિવસના ઓવીશ કલાકના યત્નથી જે હિત ઉપજાવે છે તે ઇશ એક ક્ષણના યત્નથી ઉપજાવે છે આવું ઇશત્વ શી રીતે ઉપજે છે ? સ્વભાવ સત્તાના બલથી તમારામાં નૂતન ઉચ્ચ પ્રભાવોને પ્રકટ કરવા જે પ્રસંગ આવે તેમનો લાભલેા, એ પ્રસંગોને સેવતાં અન્ન જળથી વિમુખ થવું પડે તો ભલે યાઓ, ઉત્તમ કરવા પડે તો ભલે કરો, મનુષ્યને અતિકૃણતા વધાવી નથી. વિષય સ્વીકારની ખોટી તકલ્પ હોય છે. અંતરથી માગણી નથી હોતી તો પણ અભ્યાસ જંધાવેલો છોડવો પડે પડે છે. પણ જેમની સ્તુતિ વિશ્વ ગાય છે જેમનો પ્રતાપ વિશ્વમાં અસાધારણ પ્રકટે છે તેવા પુરુષોના પ્રયત્નોમાં હંમેશા દૈવીપણું જ હોય છે, આ દૈવીપણું સરળતાથી સધાવું હોય તો શામાટે ન સાધવું ? જીવપણાને છોડીને દેવપણું સાધવું હોય તો જીવપણાને દૂર કરનાર નૂતન નૂતન પ્રસંગોનો ઉત્તમ પ્રકારે લાભ લેા, મધ્યમ પંક્તિનું જીવન કંઈ બહુ સ્તુત્ય નથી, મનુષ્યે દરરોજના પ્રયત્નોથી માર્ગ અલૌકિક ઉચ્ચતાને વરવી ધટે છે. અને એ અલૌકિકતા પ્રયત્નોની તીવ્રતામાં રહી છે, મનુષ્યે એકજ નતિનું ઇજ સુખ મેળવવાનું નથી પણ અનેક દિશામાં માહાત્મ્યને સાધવાનું છે, અને જે સજ્જન કુદરતપર વિશ્વાસ રાખે છે તે જ કુદરતનું ક્યાં ક્યાં સામર્થ્ય વિદ્યમાન છે તે સમજવા સમર્થ થાય છે, કુદરત જીવમાત્રને સ્વતંત્ર બનાવે છે, સ્વતંત્ર એટલે મધ્યમ પ્રગતિને સાધી આપનાર સ્વભાવોથી નિર્લેપ ઉચ્ચ સ્વભાવોને તમારામાં ઉપજાવવા અવસર આવે ત્યારે દીલાહ બની પડેલા ચીજામાં ન પડી રહેા.

નામું લલ્લનાર મોતીચંદ.

(અનુસંધાન મત વર્ષના પૃષ્ઠ ૨૬૯ થી)

“અમારી ઓરીસ આ સંજો હમણાં જ ખોલવામાં આવી છે, તેથી હજી વ્યવાસ્થા બરાબર ગોઠવાઈ નથી ફરતીયર પણ તેથીજ જરૂર પુરતું રાખ્યું છે. આવો ખેસાલાવો જોઈએ મારા ભાઈની ચીડી.”

“મેં ચીડી આપી”

તેણે પહેલેથી છેડા સુધી તેની ઉપર નજર ફેરવી જાણે બહુ આશ્ચર્ય પામ્યો હોય તેમ બોલ્યો. “તમે મારા ભાઈ ઉપર બહુ સારી ચસર કરી તમારે માટે એટલું બધું એણે લખ્યું છે કે જાણે તે તમારાથી અંજાઈ ગયો હોય તમે છો પણ હોંશીયાર મારા ભાઈના કહેવા પ્રમાણે હું તમને મારી પેઢીમાં આજથી નોકર રાખું છું.”

“મારે શું કામ કરવું.”

“તમારે કિલ્લામાં અમારી પેઢીના વડા સુનીમ તરીકે કામ કરવું પડશે. અને ત્યાંના બજારમાં અને આગળ પાછળના ગામમાં જેમ બને તેમ આપણે માલ ખપાવવા પ્રયત્ન કરવાનો છે.”

“પણ ત્યાં કયા કયા વેપારી છે તેની મને કાંઈ ખબર નથી.” તેણે તરત જ રેખાના આનામાંથી એક મોટી લાલચોપડી કાઢી અને કહ્યું, “આ ખાતાવહી લો. એમાં જેટલા અત્તરના વેપારીઓ હોય તેટલાના નામ લખી લો. આ ખાતાવહી મારા સગાની છે અને મેં માગી તેથી આપી છે. માટે બગડે નહીં અને એમાંના નામ બીજાને કાઢી જોવા પામે નહીં, એમ કામ કરજો. અને આજથી ચોથે દીવસે મને અહીં મળજો.”

પછી હું મારે ઉતારે એ ચોપડી લઈ ગયો. અને વિચારમાં મુકાવા માંડ્યું. મને એક તરફથી એમ લાગતું કે મને કાંઈ વેપારીને ત્યાં નોકરી મળી હોય તેમ લાગતું ત્યારે બીજા પક્ષે ઓફીસનું નામ નહીં ઓફીસમાં પુરતો સામાન નહીં એ વિચારથી જાણે હું કાંઈ જગ્યાએ ફસાયો છું એમ ભાસ યથા કરતો હતો. પરમેશ્વર પર મને પૂરી શ્રદ્ધા હોવાથી પ્રભુ કોઈ દીવસ કોઈનું અદિત કરતા નથી. જો હું ફસાઈસા તેા ફરી મોટી લાલચમાં નહિ પડું અને ખરેખરી વાત હશે તો મને મોટો લાભ મળેલો જ છે. બન્ને પક્ષે ધનનો લાભ છે. એ વિચારથી હું મારું કાર્ય કરે જતો હતો. ચાર દિવસમાં હું પોણાં લાગનાં નામ ઉતારી શક્યો, ચોથે દીવસે હું પેલા મકામાં જઈ તેને મળ્યો અને બીજા ત્રણ દીવસની મુદત માગી. તેણે તે પ્રમાણે આપી. અને મને કહ્યું કે કાલે તમે જેટલું કામ કરોછો તે મને ખતાવી જશે. બહુ મહેનત લઈ કામ કરવાની જરૂર નથી. ધીમે ધીમે કામ કરજો. વળી સાંજનાં ફરવા હરવા જશે. એટલું બોલતાં તે વિલક્ષણ મકારે દબ્યો તે દરમિયાને તરતજ મારી નજર એની જમણી દાઢ ઉપર જડેલી નાની મેખ ઉપર ગઈ. અને મારા પેટમાં ફાળ પડી. ફાળ પડવાનું કારણ એટલુંજ કે જે માણસ મને આગ્રા કેમ્પમાં મળ્યો હતો. તેના દાંત ઉપર પણ સોનાની મેખ હતી. જે ભાઈઓના મ્હોં સરખાં હોય પણ જે ભાઈએ એકજ દાંત ઉપર સા માટે મેખ જડાવવી તે કાંઈ મને સમજતું ન હતું. પછી મને તરતજ વિચાર આવ્યો કે આ ભાઈ તેનો ભાઈ નહિ પણ તે જો તેજ છે. દાઢી બોડાવી નાંખી હશે અને તેને મોં ઉપર પાંજર ચોડવાથી જરા ઉજળો લાગતો હશે. આ વિચાર આવવાથી શું કરવું તે સુઝ્યું નહીં. વળી એમ પણ વિચાર આવ્યો કે જ્યારે એકના એક માણસે મને આ પ્રમાણે કરવાનું હતું તો મને આગ્રા શહેરમાં મોકલવાની જરૂર નહોતી. આ બધો મુશ્કેલી સમજવા જેટલી મારામાં શુદ્ધિ નહીં. એટલે વિરસિંહને મળવાના વિચારથી વિરસિંહને મળ્યો અને પછી શું થયું તેતો આપણે જાણીએ છીએ.

મોતીચંદ આટલું બોલી ચૂપ રહ્યો. વિરસિલ કાંઈ આનંદમાં અને કાંઈ વિચારમાં દેખાતો હતો અને તે છેવટે બોલ્યો.

“ મી. મુકુન્દરાય આ ભાઈની વાત તો મને બહુજ રસીક લાગી. તમારા જે વિષે શું મંત છે. હું એમ ધારું છું કે શુભમહુસેનને મળી અને પછી જે કાંઈ કરવું હોય, તે કરી દો.”

“ પણ તે શી રીતે ” મુકુન્દરાય બોલ્યો.

મોતીચંદ તરતજ બોલી ઉઠ્યો “ એમાં શું હું તમને મારા સ્નેહી તરીકે ત્યાં લઈ જઈશ. અને ઠીકથી કે એમને પણ નોકરીની જરૂર છે એમ ત્યાં જણાવીશ. ”

“ બરાબર હું એ ભાઈને બરાબર જણાવશ. ” અને એ પ્રમાણે કાંઈ આંગળ બોલે તે પહેલાં તો અમારી ગાડી એકદમ ઉભી રહી. અને અમારી ઉતરવાની જગ્યા આવી પહોંચવાથી અમે ઉતર્યા. અને આમતેમ જોતાં જ મહમદહુસેનને રસ્તામાં કોઈ છોકરા પાસે જાણું લેતો જોયો. તે જાણું લઈ એકાદ નિચેના બારણામાં પેસી ગયો.

મોતીચંદે તે જોતાં અમને બતાવ્યો અને કહ્યું કે “ પેલો જય, આપણે ચાલો આપણે રસ્તે ઉપર જઈને બેસીએ ’ અને દાદર ઉપર ચઢીને ત્રીજે માળે જઈને જોઈએ તો અમારે જે ઝોરડીમાં જવાનું હતું તે અડધી ઉધાડેલી હતી. અને મોતીચંદ બારણા પાસે જય તે પહેલાં અંદરથી “ આવો, આવો અંદર આવો ” આવો અવાજ આવ્યો. શુભમહુસેન તો અંદર બેઠો બેઠો ટેબલપર જઈ મુકુને વાંચ્યા કરતો હતો. તેણે ઉંચી નજર કરી અને મોં દસતું રાખવા પ્રયત્ન કર્યો પણ વ્યર્થ. તેના મોં ઉપરથી સહજ સ્પષ્ટ થતું હતું કે તે મોટા હથેલી છે તેના મોં ઉપર કરચલી પડી હતી. આંખો આમ તેમ વિવ્રુળ થઈ કરતી હતી. તેના ગળામાં કાંઈ પણ પ્રકારનો અવાજ થયા કરતો અને મોં શીકું લાગતું હતું. કપાળ ઉપર પસીના યયા કરતો.

મોતીચંદે પૂછ્યું. “ શુભમહુસેન તમારી તબીબત સારી નથી કે શું ? ”

“ હા ” એટલું બોલતાં તેનું ગળું બેસી ગયું પણ જાણે કાંઈ થયું નથી એવો ડોળ રાખી “ આવો કાણુ છો ? ” એમ બોલ્યો.

“ આ બે મારા સ્નેહી છે. એકનું નામ વિરચંદ અને બીજાનું નામ મણીલાલ ” મોતીચંદે કહ્યું. “ એ હાલ પોતાની નોકરીથી છુટા છે. અને વખતે આપણે નોકરીની જરૂર હોય એમ ધારી મારી સાથે લાવ્યો છું. ”

મોહા ઉપર કાંઈ પ્રત્તા હોય એવી રીતે કહ્યું “ ઘણી ખુશીથી મી. મોતીચંદ તમે શું કામ કરી શકશો. ” વિરસિલે જવાબ દીધો. “ હું નામું અને ગણીત બહુ સાફ જાણું છું. ” અને તમે મારા તરફ ફરીને કહ્યું.

“ મેં કહ્યું. “ મારા અક્ષર બહુ સારા છે. હું નકલ કરનાર કારકુન તરીકે કામ સાફ કરી શકીશ. ”

“ ઠીક ત્યારે, તમને બનને હું અમારી પેઢીમાં નોકર રાખીશ. ” એટલું બોલતાં તેને કુમો બરાબર આવ્યો અને બોલ્યો “ હાલ તમે મહેરબાની કરીને જાઓ, મને એકલો રહેવા દો. ”

મોતીચંદે કહ્યું “ શેઠ સાહેબે તમે જીવી ગયા કે આજે માંડ કામ આપવા મારે તમને મળવાનું હતું. હું તમારો નોકરજ છું અને મને કેટલીક સુચના તમારે કરવાની છે. ”

“ હા, હા, ” તેણે કાંઈ શાંતિથી જવાબ દીધો. “ તમે જરા બેસો અને તમારા સ્નેહિતે બેસવું હોય તો તે પણ બલે બેસો. હું હમણાં આવું છું. ”

આ પ્રમાણે બોલી તે ઉઠ્યો. અને અંદરની ખાલુએ ગયો. અને બારણું બંધ કર્યું. વિરસિંહને વિચાર આવ્યો કે આ હવે અહિંથી નાશી જશે. પણ મોતીચંદે કહ્યું તેમ નહિ અને કારણ એ ઝોરડીમાંથી પાછળ થઇને જવાનો રસ્તો નથી. તેમાં માત્ર એક ટેબલ અને ખુરશી છે. અને ત્યાં કોઈ કોઈ વાર જઈને બેસે છે.

વિરસિંહે પૂછ્યું “ ત્યાં કાંઈ ચોપડી કે નાનો કોચ છે કે. ”

“ ના. ”

“ ત્યારે તે એકલો બેઠો બેઠો શું કર્યો કરતો હશે. વળી આ માણસને આપણે જોયો મારે બચવાનો કેમ લાગતો હતો. ”

મેં (મુકુન્દરાય) ” કહ્યું તેને વખતે વહેમ પડ્યો હોય કે આપણે પોલીસના માણસો છીએ. ” વિરસિંહે તરતજ નકાર સુચવીને કહ્યું ના આપણે અંદર પોતા ત્યારે જ બચવાનો હતો આપણને જોવાથી વધારે બચસિત થયો હતો. ”

તે આગળ બોલવા માંડે છે તેટલામાં ઝોરડીનાં બારણામાં કોઈના બૂટ અટકતા હોય એવો અવાજ આવવા માંડ્યો. થોડીવારમાં દોરડું ખેંચતી વખત કચક કચક અવાજ આવે છે તેવો અવાજ આવવા માંડ્યો. અમે બારણા તરફ ગયા તે અંદરથી બંધ હતું, તે તરફ ધ્યાન આપતાં વળી કોઈને ઉલટી થતી હોય અને ગળામાં કાંઈ ભરાઈ રહ્યું હોય એવો અવાજ આવવા માંડ્યો. વિરસિંહ ગભરાઈ ગયો અને ગમે તેમ કરીને અંદર જવું એમ ધારી ઝોરડીનું બારણું ઠોકરું તે સારા નસીબે ઉઘાડું રહેલું તે ઝોરડીમાંથી અમે તેની જોડેની ઝોરડીમાં આવ્યા તો બારણાના નસુકામાં દોરડી બાંધી શુભામહુસેનલાલ પોતાના ગુગામાં ફાંસો નાખીને લટકતા અને પગ બારણામાં અચડાયા કરતા હતા. હું એકદમ ગયો દોરડી તોડી નાખી અને તેને પકડી રાખી અમારી મૂળ જગાએ ધસડી ગયા.

વિરસિંહે કહ્યું “ મી. મુકુન્દરાય તમે આ માણસ માટે શું ધારો છો તે જાણે છે કે મરી ગયો છે. ”

પણ એટલામાં તેણે શ્વાસ ખેંચ્યો તે પરથી તે મરી નથી ગયો તેટલી ખાત્રી થઈ તેના મોં ઉપર થોડું પાણી ઊંટ્યું અને દંડીના અભાવે પ્લાટિન પેપરથી પવન નાંખવા માંડ્યો અને વિરસિંહને તેના બે હાથ જોરથી આમતેમ દલાવવા કહ્યું તેને સુવાડી રાખ્યો હતો. વિરસિંહે તેના હાથ પહેલા માથા સુધી ઉંચા લઇ જવા માંડ્યા અને પછી તેને એકદમ અદ્યવજાવી દેતો. આમ કરવાથી તે ધીમે ધીમે શ્વાસ લેતો હોય તેમ લાગ્યું એટલે તે ક્રીયા બંધ કરી. હવે અમને ખાત્રી થઈ કે થોડીવાર પછી આ માણસ જરૂર બોલશે. વિરસિંહ કાંઈ વિચારમાં ગુંચવાયો હતો તેની નજર નીચી હતી અને શું કરવું તેના વિચાર કરતો હતો થોડીક સમય પછી બોલ્યો, “ પોલીસને બોલાવીએ કે કેમ પણ

આ માણસ ખોલે અને આપણને કાંઈ કહે તે પહેલાં કાંઈ પણ પગલાં લેવા નહીં. એટલું જોયા કરવું કે એકદમ ઉભો થઈને નાસી ન જાય. ”

મોતીચંદ તો આમોજ બની ગયો હતો. તેના મનમાં તો તે ફરીથી જન્મ્યો હોય તેમ જણાતો હતો.

વિરસીંહે આગળ જોલવા માંડ્યું, આ વાતમાં જે સુદા છે એક તો મહમદહુસેન મોતીચંદ પાસે નોકર રહ્યા બાબતની નોટ લખાવી લેવી, અને મહેશચંદ મુકરજીને ત્યાં રાજનામું ન આપવા દેતાં કોઈ પણ પ્રકારની ખબર આપ્યા વગર મોતીચંદને આમા શહેરમાં રાખવો આવા મુખ્ય મુદ્દા અને તો લાગે છે અને તેનો અર્થ એવો થાય છે કે મોતીચંદના જેવા અક્ષર બનાવવા અને મોતીચંદને નામે બીજા કોઈ ઇસમે મહેશચંદને ત્યાં કામ કરવું. ”

મોતીચંદ ગળગળો થઈ ગયો અને પરમેશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે મને હુમ્મ્યાની જાળમાંથી બચાવો.

“ મોતીચંદને વધારે પગાર આપવાનો હેતુ પણ આજ હોવો જોઈએ. અને મોતીચંદ કામમાં રોકાયેલો રહે તેટલા માટે તેને પુષ્કળ કામ આપ્યું. ”

મેં પૂછ્યું. “ આ માણસને એકનો એક માણસ હોવા છતાં પહેલા મનુષ્યના બાપ થવાનું શું કારણ. ”

“ તેનું કારણ એટલું જ કે, પ્રથમ તમારી સાથે વાત કરતાં એને એમ લાગ્યું કે જે માણસની જરૂર પડશે. પણ પછીથી બીજા કોઈને વચ્ચે રાખવો ચોખ્ખો ન લાગ્યાથી પોતે જ તેના લાભ થઈ ગયો. પણ એને બીજો લાભ હોવો જોઈએ ખરો. નહિ વખતે આગળ પરએ જુઠો પડે. સારું થયું કે સારું નથીજે મોતીચંદની નજર તેના દાંત ઉપર ગઈ અને તેને શંકા થઈ. ”

પછી અમે વિચાર કર્યો કે હવે શું કરવું. મહેશચંદને તાર કરીએ. પણ આજતો ગુરવાર એટલે રોજને લીધે આગ્રામાં તારઓફીસ બાર વાગ્યા પછી બંધ થાય છે. વળી વિરસીંહ વિચાર કરવા બેઠો. છેવટે મને પૂછ્યું. મી. મુકુન્દરાય બધુંતો ઠીક પણ આ માણસ દાંસો શું કામ ખાતો હતો.

અમારી પાછળથી તરતજ આવ્યો. “ જાણું જુઓ. ” અમે ત્યાં નજર કરી તો ઉપલા શબ્દો મહમદહુસેન ફટાડેલી આંખોએ અમારા સામું તાકીને જોતાં જોલતો હતો.

વિરસીંહે તરત એક જલ્દગ મારી ટેબલપરથી જાણ આપ્યું અને બડબડવા લાગ્યો. હું કેવો મુરખ આ બાબત હજુસુધી અને કાંઈ સૂઝ્યું નહિ. તેણે જાણું મારા આગળ આપ્યું ‘ વાં યો. ”

“ મેં હાથમાં લીધું. અને જોયું પ્રથમ મોટા અક્ષરે આમા કેન્ટોન્ટમેન્ટમાં ખુન. મહેશચંદની પેઢીમા હુન્ટ. ખુનીતું પકડવું. ” જાણેલ હતું. પછી મેં આગળ વાંચવા માંડ્યું.

“ મહેશચંદ મુકરજીની પેઢીમાં એક પહેરગીરનું ખુન કરી એક માણસ તીજેરી તોડીને જતો હતો. આ વખતમાં બપોરના બે વાગ્યા હતા. આ પેઢી આખા કેન્ટોન્ટમેન્ટમાં પૈસાદાર ગણાય છે એમની તીજેરીમાં રોજ ઓછામાંઓછી અડધો કરોડ રૂપિયા

જેટલી રકમ શીલકમાં રહેછે. પરચુરણ નોટો અને પ્રામીસરી નોટો તથા કાઠના દાગીના આદી હોયતે જુદું. તેમજે હાલના વખતમાં નીકળતી ગોદરેજ દરીયદ મંજારામ વગેરે સર્વની એક એક તીજેરી નમુના દાખલ લીધી છે. અને તેમાં છુટક-છુટક રકમો મુકવામાં આવે છે. તેઓ ત્રણ પહેરેગીર રાતદિવસ ત્યાં રહે એવી રીતે નોકર રાખે છે. સાંજળવામાં આવ્યું છે મોતીયદ નામનો કાઠ માણસ એક અકવાડીયાથી આ પેટીમાં કામ કરે છે અને એ મોતીયદ જાણીતા કમીસ શીવરતનસિંહનો ભાઈ હોય તેમ લાગે છે. આ બે ભાઈ હમણાં થોડા વખતથી જ દશવર્ષની સખત કેદમાંથી છુટયા છે. એ પોતે વિરસીંહના ચતા જાણીતા ડીટકરીવના કાકાના ઊકરી હોવાનું કહેછે. પણ તે નકી નથી. મોતીયદ નામના જુદા નામથી નોકરી મેળવી, કંઈ વસ્તુ ક્યાં ક્યાં રહે છે તે થોડા વખતમાં જાણી લીધું. અને આજે ગુરવારે બપોરે બારવાગે પેટી બંધ થયા પછી કલાક થયો હશે એટલામાં પોતે કાંઈ જુલોગ્યો છે એ બહાનાથી પેટીમાં આવી એકદમ એક પહેરેગીરને મારીનાંખ્યો. બીજા પહેરેગીર કાકાના માર્યા એક ઓરડામાં ભરાયા કે તરતજ તેણે તે ઓરડાને તાજુ લગાવીદીધું. અને એક થેલામાં કેટલીક કીમતી ઝવેરાત તથા રોકક નાણાં લઈ બહાર નીકળી ચાલવા માંડ્યું પણ સારે નસીબે પોલીસમં-રેપેક્ટર મોહનસિંહ ની નજર તેનાપર પડી અને બે કેન્સ્ટેબલને સાથે લઇ તેની પાછળ પડ્યા અને તે પકડી તેનો થેલો ઊઠાવી જોયો તો તેમાંથી ત્રીસહજારનું ઝવેરાત, અને પચાસ હજારની નોટોનું બન્ડલ નીકળ્યું, તથા મોટો હીરો જેની કીમત લગભગ પોણાલાખની આકવામાં આવે છે, તે પણ નીકળ્યો. તેને પકડી પેટીમાં લઇજવામાં આવ્યો મહેશચંદ્રને બપોરે આપવામાં આવી છે તેને પોલીસને સ્વાધીન રાખેલો છે પણ મી. શીવરતનસીંહનો પતો નથી. તપાસ ચાલુ છે."

વિરસીંહ મોતીયદને પોલીસને બોલાવા મોકલી અને કહ્યું જોયું મુક-દરાય, આ લોકો કેટલા હોશીયાર છે. તેણે પકડશે ત્યારે કહ્યું કે વિરસીંહનો કાકાનો ઊકરોહું. આનું કારણ એટલુંજ કે માફ નામ દીધું એટલે પોલીસને મારે માટે શક આવે, અને મને કાટડીમાં રાખે. અને મારાવગર બીજા કાંઈ માણસ આ ભાઈને પકડે તેમ નહોવાથી એટલા વખતમાં આ ભાઈ પોતાને ફાલે ત્યાં પોખારા ગણે. આવો નિય લોકોમાં પણ પોતાના ભાઈને માટે કેટલો રનેહ છે. આ મદમદદુસેન પણ એમ સમજતો હતો કે પોતે ફિસા ખાઈ મરી જાય તો આદિ આપણે આવ્યા છીએ તે પોલીસમાં પકડાઈ અને તે વધુ આગળ તપાસ ચાલવી બંધ રહે અને તેનો ભાઈ પાછો કેદમાંથી છુટતાં પોતાનું કામ કરે. બપોરે નિચ લૂટારા અને પુન કરનારાઓમાં આવો રનેહ બે ભાઈ વચ્ચે અને પોતે જેની ઘરમે હમેશ કામ કરતો હોય છે તેને માટે રહે છે તો જે માણસને જુદો છે. અને રનેહ એ શી વસ્તુ છે તેનો વિચાર કર્યો છે તે પરસ્પર રનેહ રાખે તેમાં થી નવાઇ.

આટલું કહી, રહે તેટલામાં પોલીસ આવી પહોંચી અને મદમદદુસેનને પકડીને કાટડીમાં લઇજવામાં આવ્યો.

સદજ કાળજી રાખવાથી અને અવલોકન કરવાથી મોતીયદ જુદા લોકોની જાળથી બચ્યો અને પેટીને બચાવી.

મન મોહનલાલ.

અભિમાનીને !

પદ : (શું કહું કંઈની મારી રાજાએ લેયું)

- મૂળરૂપ જો તું તારૂં આજ, મૂળરૂપ જો તું મારૂં. મૂળ૦
- એક કર્તવ્ય એ સાઈ આજ. મૂળ૦
- તારૂં જોવાનાને બદલે, ખીજમાં મનને તું ખોતો; મૂળ૦
- હાથે કરીને દુઃખી બની રહી, તેજ સ્થિતિમાં રહેતો. આજ૦
- સર્પ પ્રસિત મેડકની પેઠે, સ્થિતિ સ્થિત આત્મા તારી;
- અહિનો ન તહિનો હાથે તું રહેા, ત્રિશકું, સમ દુઃખભારી. આજ૦
- મુખથી 'શિવ શિવ' જોલે નિરંતર, એથી શું વળ્યું તારૂં.
- રાગને દૂષની અંતર ખોડો, જીવતર કરશે ખોડે. આજ૦
- ટીલાં ટપકાં બહુ વિધિ તાર્યે, ભક્ત નથી તો ચવાતું;
- ઉપરનો ડોળ રાખ્યાયકી તો, નાયતે નથી પ્રમાતું. આજ૦
- પોતે સુધર્માવીણ નિરંતર, હોય બીજના તું જોતો;
- હાથે કરીને અમૂલ્ય આયુ તારૂં તું એજે જોતો. આજ૦
- તારાં માહિ બૂલ છે ફટલી, તેને વિચારી લે આપે;
- સુધાર તેને તું કટિકરીને, આજ તું પચાતોયે. આજ૦
- શિવપદમાં તું જતાં જતાં, જીવપદમાંહિ ભરાયો;
- વિષ્ણુપદનું ધ્યાન ધરતાં, વિષપદ માર્ગે ફસાયો. આજ૦
- ધન ધન મુખે વાત તું કરતો પણ બ્રમને બધિ સાથે;
- સુવર્ણ ત્વજને પ્રીતિ કરીછે, તેતો કથિર સંગાથે. આજ૦
- તારૂં જોવાતું એટલું બધું તોયે, માયું શીદ બીજમાં મારે;
- અમૃતપાન ત્વજ વિષના પાને, જીવવા તું અનંત ધારે. આજ૦
- લીજોળાસમ કડવાસ તારી, દેને તું કાછને આપી;
- અંતર સાચી મીઠાસ લરી લે, (જ્યાં) શાંતિ રહેશે તને વ્યાપી. આજ૦
- તારો ક્યાર્ય હોય ત્યાં લગી તુંતો, મુખથી ભાઈ ભાઈ કહેતો;
- સ્વાયં સધાતાં તેજ મનુષ્યની, નિંદામાં અપ્રણી રહેતો. આજ૦
- ભક્તિ નહિ અંતરની ને તું, કરતો ભક્તિ પટભાઈ;
- અંદરથી જેમ માલ ન મળે પણ, વાગતી પોલી શરણાઈ. આજ૦
- 'હાથમાં માળા ને પેટમાં લાળા' એવી પ્રવૃત્તિ છે તારી;
- ઉપેક્ષા કરી તેની શીદને તું કરતો, વાતજ મારી તારી. આજ૦
- મહોટો કહો જે ચાર મનુષ્યે, તેથી તું મહોટો તને માને;
- ઉજ્જડ ગામમાં જેમ એરડો, બોમ્બે પદ પ્રધાને. આજ૦
- અરીણુ કસુબો ધોળાને ખીલાં કહો કેમ મીષ્ટ સ્વાદ આવે;
- તદ્વત ટીકના માર્ગમાં રહેવાથી, જાન નહિ તું પાવે. આજ૦
- સમજ સંવેળા સમજવુંછું, ધર પ્રભુમાંહિ તું પ્રીતિ;
- સર્વ સમાનજ લાળાને તું કર પ્રેમ પ્રભુની (એ) રીતી. આજ૦
- આણે માઈ અમુક બંગાડયું, આતો વેરી છે મારે;

એવું જાન તું ભૂલી નિરંતર, પ્રેમનો કરજે પસારો. આજ
 તારો વૈરા કાષ્ટ નથી અને બગાડે કો નહિ તારું;
 તુંજ તારો સુધા હતો, વચન શ્રીયુષે ઉચ્ચાર્યું. આજ
 હોય ઉપાધિ સત્કર્મ સાધી, વચન એ તેનું તે કહ્યુંધું;
 સમજશે નહિતો કરી ઉપેક્ષા, પ્રભુ પાસ કરણા લઈધું. આજ

કુમુદિનીનું સ્વપ્ન.

સંધ્યાસમય હતો. કુમુદિની પોતાના સ્વર્ગ સમાન્યતા ઉદ્યાનમાં ફરતી હતી. આજ
 વાળું બંધ થયું હતું. નહાતું ઝરણું આનંદથી વહેતું હતું, તટપરના કાંકરા સાથે રમતા
 રમતા તરંગો વધતા જતા હતા. નાના પ્રકારની છીપ જેના જળની અંદર દૃષ્ટિએ પડતી
 હતી એવું એ નિર્મળ મધુકુંઝરણું એકાન્તમાં સુન્દર ગાન કરતું હતું, ચમેલીન અને
 શુભાજી પોતાની મધુરી પરિમલ બહેકાવી રહ્યાં હતાં, ઝરણાના માધુર્યભર્યા ત્રીણા રવ
 સાથે મધુરી કાઠીલાતું રમણીય ફૂગન ભળતું હતું, એક સુન્દર અમ્બો સુન્દર અને સુખ-
 કર છાયા પ્રસારી રહ્યાં હતાં. અહીં કુમુદિની પોતાના મનના આંદોલન પર મનન કરવા
 આડી પડી હતી. સૂર્ય ધણે સમય થયાં પશ્ચિમમાં અદૃશ્ય થયો હતો, ઝરણાના નિર્મળ
 નીર પર સંધ્યાના રમણીય રંગો પૂરે ભલકથી પડતા બંધ થયા હતા, આસમાની આકા-
 શ હવે ધોર થયું હતું નિસ્તેજ ગગનની અનવતા દૂર કરવા કાષ્ટ રખડતા રઝળતા તાર-
 લાઓ દર્શન દેતા હતા. પૂર્વમાં ચંદ્રિકા પૂર્ણ ઉગ્મસ અને અને ભલકથી ખીલી રહી હતી.
 આકાશે પોતાના કાળા પોશાકને દૂર કરી પાંડર વસ્ત્ર ધારણ કર્યું હતું. પશ્ચિમનો ધીમે-
 અતિ ધીમે-વાયુ જગૃત થયો અને ચંપાના પર્ણોપર કુમુદિનીની વેગવત છાતીપર,
 હાલતા તરંગો પર અને મનુષ્યના હૃદયના દિવ્ય સ્નેહની જવાળા ઉપર ચઢીને, માધુર્યથી
 વાવા લાગ્યો. કાઠીલાના ફૂગન સાથે ભળીને તરંગોના ગાન સાથે એકત્ર થઈને, શ્રમરના
 ગુગન સાથે મળીને અને પશ્ચિમ વાયુના હવાઈ તરંગો સાથે, એક થઈને એ રાત્રિનો
 એકસર અતિ રમણીય અને હૃદયદ્રાવક બન્યો હતો. જમીનની લીલોતરી સાથે એ નાદ
 ભળતો હતો અને આથે ઝગકતા તારલાઓને હસતો હતો એકંદરે એ રાત્રી જ રમણીય
 હતી; અને કુમુદિની નિદ્રાવશ થઈ તે સ્વપ્નમાં ઝુલતી હતી. આંખ મીચાઈ-કમળનયનની
 પાંપણો ધીમે ધીમે બંધ થઈ-અને, ધીમેથી ફરકી; અમાણતાં એકો જુદા થયા-ગુલાબે
 પોતાની પાંખડીઓ ખોલી. તેને સ્વપ્નદર્શન થયું હતું તેની દૃષ્ટિમાં વિસાલ આકાશ વચ્ચે
 પડ્યું અને ધીમે એકઠું થયું, જલ્દી આકળતું ગુચળકામ જ ન કર્યું હોય તેમ લાગતું !
 આકાશ ઉપર યજ્ઞને વાદળ સરતાં હતાં. છાયા આવી અને ગઈ વાદળમાંથી અર્ધપશુ અને
 અર્ધમનુષ્ય સમું એક મોટું, પશુ વિકૃત્ય અવાજ કરી દેખાયું અને અદૃશ્ય થયું. આકાશ
 વિખુડું પડ્યું. પાછળથી ઈશ્વરનો અવતાર હોય તેવી એકો એક અવર્ણનીય રૂપવતી સુંદરી
 લટકો કરતી ઉભી થઈ. રમણીય અને કાંતિમય દર્શન તે આજ હતું ! તેના એકો
 હાલતા હતા. તે બોલી અને તેના અવાજના મધુર રણકારા હવાઈ સાગર ઉપર તરવા
 લાગ્યા, અને કુમુદિનીએ પોતાના સ્વપ્નમાં નીચે સાદથી સાંભળ્યું:

“હે ભારતની પુત્રી ! જગૃત થા. પૃથ્વી નીચેના મ્હારા આસપાસથી હું આવું છું.

પૃથ્વીમાતા, એના પુત્રોનાં પાપનો ભાર સહી શકતી નથી. હું સીતા છું અને ત્હને મુક્ત કરવા આવી છું. મ્હારું કહ્યું સાંભળ ત્હારી નવરાસ ત્વજ. આ મોજશોખ ત્યાગી દે. ત્હારો પોતાનો વીચાર કર. ત્હારું કર્તવ્ય તપાસ. તું કાણ છે? ભારતની પુત્રીએ, પોતાની માતૃભૂમિની સેવા કરવી જોઈએ એવી ધૃશ્વરની આજ્ઞા ને આકાંક્ષા છે. મ્હારી પાસે ત્હારે માટે કાર્ય છે. સર્વ વિશેષકારક બંધનથી વિમુક્ત થા. વાયુ મોક્ષ દરેક. ત્હારો મોક્ષ સાધ અને ત્હારી જન્મભૂમિને ઉચ્ચકીલે. મ્હારી આશીષ સંભાળજે. ત્હારા મોક્ષ માટે દેવતાઓ ધણા આતુર છે. ઉતાવળ કર-હિતી થા અને કાર્ય કર. હું જઈ છું. મ્હારા શબ્દો સંભારજે કુમુદિની! કુમુદિની! પ્રણામ પ્રણામ-પૃથ્વીમાતા! ગળ?"

એક ગઝગઝ થયો અને એકી અવાજે પૃથ્વી હારી, દેવી અદ્વય યજ્ઞ-ગર્ધ વાદળ ફરી બધામાં. ઝાકળ પેલાં જેવુંજ ઘેરાયું. કુમુદિની હજી ઉંઘતી અને સ્વપ્નવશ હતી. દેવી સીતા હજી તેની સમક્ષ ધ્રુવ પૂરું કરવા બોલાવતી હોય તેમ દેખાતી હતી. હજી તેજ સીતા ત્હેનો સામે હસતી હતી અને તે બાલકને નિદ્રાવશ રાખવા પોતાના હસ્ત તેપર પ્રસારતી હતી. એકાએક કુમુદિની ઝાંખી ઝાકળ ચાલ્યું ગયું અને એક મ્હેટો સુરલૃપટ આમતેમ ઉડવા લાગ્યો. એક સુંદરરૂપે મહીથી દર્શન દીધું. તે એક સુંદરીનું સ્વરૂપ હતું. એ સુંદરી અતિ રમણીય સત્તર વર્ષની વયની લાંબા શુંછળા મુલાળા ડેશવાળી નર્દનબાણુ મારતી, અધરામૃત સીંચતી, રેનેહ પ્રસારતી દેવી સખી ઉજ્જવલ હતી. ત્હેણે પોતાની ન્દાની હથેલીઓ એકઠી કરી તાળી પાડી અને તે બોલી ચુલાબજળના સમૂહમાં રૂપેરી ધંતનો ઝીણો સૂર રણકાર કરે તેમ ત્હેના મધુરા સૂરો સંભળાયા. કુમુદિનીએ એ સર્વ સાંભળ્યું અને રોષ.

"કુમુદિની! કુમુદિની! તું સાંભળે છે! તું જાગૃત છે? ઉઠ અને જો. ત્હારી રહામું નજર કર. હું દમયન્તિ છું. હું ત્હારા બહા દૂત તરીકે ત્હારા ધર્મ સહાયક તરીકે આવી છું. તું ત્હારી રહામું જો. ત્હને પોતાને જાણ. હિન્દની રમણી ત્હેના વિદેશીય પુત્રો કરતાં અતિ ઘણી દિવ્ય શ્રેષ્ઠતાવાળી રમણીય સ્વરૂપ છે. તે ધર્માધીન વધુ છે, રેનેહાધીન માતા છે, દયાળુ ભગિની છે. ત્હારી ભગિનીઓ કેટલી બધી છે તે પ્રેક્ષ ત્હેમને એમાંથી ઉચક નિરોધથી કાર્ય ન કરીશ, પરંતુ પ્રબોધ એ ત્હારું મૂત્ર. પણ પુરૂષ ત્હારે વારતે જ જન્મી જીવે છે. મનુષ્યજાતી માત્ર ત્હારે લીધેજ છે, ભારત પોતાના સપૂર્ણ મોક્ષની આશા માત્ર ત્હારામંજ રાખે છે. તો ત્હારું કાર્ય કર. નમ્ર વધુ થા, નમ્ર માતા થા, નમ્ર ભગિની બન, ત્હને પોતાને મ્હા. માતૃપી પીડાનું ચીરંજીવ ઓસડ! આ સર્વ દુઃખ નિવારણ કરવા કાર્ય કર. મ્હને જવાની આજ્ઞા થઈ છે. મ્હારો મિત્ર નજી મ્હને દૂરથી બોલાવે છે. મ્હને સંભારજે. ફરીથી કહું કે કુમુદિની! સર્વ યાદ રાખજે પ્રણામ: મિત્ર કુમુદિની! પ્રણામ પ્રણામ!"

એક ચમકારની સાથે આ સ્વપ્ન ચાલ્યું ગયું. જતાં જતાં જતાં હર્ષભર્યું દર્શનને છેલ્લી છેલ્લી શીખ દેતી નિશાની કરતી દમયન્તિ અદ્વય યજ્ઞ. હવામાં ધીરું રસમય માન થવા લાગ્યું કુમુદિનીના હૃદયની ઉંડામાં ઉંડી નસમાં રસ અભાવતું રમણીય માન દેવતાઈ દૂતો ગાતા હતા. બે મ્હેટાં અશ્રુમિંદુઓ-જે ત્હેના હૃદયની બાવનાઓની સાક્ષી પૂરતાં હતાં-તે બે ચળકતાં હીરા સરીખાં અતિ ઉજ્જવલ રત્નો ત્હેના કોમલ કપોલ ઉપર ચર્મને સરી પડ્યાં અને પોતાની રમણીયતા ત્હેના ગળા પર પડી દાખવવા લાગ્યાં. કુમુ-

દિનીએ ધીમેથી આ વિચિત્ર રાત્રી વિષે કુસકાં ખાધાં અને તુરત ખીજે લયોનક અંબાજ યથો એ મ્હેટા નાદથી આકાશ પેશુ ટુકડે ટુકડા થઇ નજીક બોલ્યું. કુદરતને અણમય કરવા કડકિયાથો; પેશુ વિચિત્ર આકળ ફરીથી એકત્ર થયું. તેના પર વાદળ ફરી વળ્યું અને પારદર્શક અંધકાર સર્વત્ર પ્રસૂરી રહ્યો. વાદ અને વર આમતેમ કરવા લાગ્યાં, હરણુ ન્હાસવા મંડ્યા, પાણું એક ખીલું સ્વપ્ન આવ્યું. તેની એક પરી શીકાર કરવા નીકળી હોય તેમ નજરે પડી. માનુષી સ્વરૂપમાં એ પરી એક જીવતી 'કાચેની' હતી. છુટા સુગંધિમય કેશ હતા, રાજકીય લક્ષણયુક્ત સ્વરૂપ હતું. તેપેરી લામ્બરથી સોતેરી બાણુ મા-રતી હતી-તક્ષકને માટે આદર્શ સૌન્દર્યવતી સુંદરી એ હતી. ચમકીતે કુમુદિનીએ સ્થામું નોંધું અને પૂજન કર્યું. એકાન્ત બંધ થઈ દેવતાઈ સુર સંભળાયો. હવાના તરંગોમાં મધુર ગાન શરૂ થયું અને કુમુદિનીના કાનને મધુર લાગ્યું.

“હું પદ્મિની છું. ચીતોડની પ્રાચીન ખીલુની દીવાલેની કપરમાં મ્હારો વાસ છે. તુર્ક લોકાના બ્રષ્ટ કરતા રપરીથી બચવા મ્હેં અને મ્હારો જોસો પરીઓએ ધણા સેકા પૂર્વે એ ઠેકાણે બળતામાં અંપલાવ્યું હતું અને અમારા સુગંધિમય શરીરોનો ભોગ આપ્યો હતો, અમારા પ્રિય રાજાઓ મૃત્યુવશ થયા હતા-એ કીલ્લાના દરવાજા સમીપ સ્વાત્માર્પણ કરી પડ્યા હતા-પરંતુ અમે હજી મૃત્યુ પામ્યા નથી. મ્હારી ભગિનીઓએ ત્હને જાગૃત કરવા, ત્હારો પ્રજાકીય ગર્વ જાગૃત કરવા ત્હારો ઉત્સાહ જાગૃત કરવા, ત્હારી ભગિનીઓનાં પૂર્વનાં કૃત્યોતું જ્ઞાન આણવા અને પૂર્વનું શૌર્ય જાગૃત કરવા ત્હને પ્રેરવા મ્હને ત્હારી પાસે મોકલી છે. ઉભી થા. આવસ્યનું આદર્શ દેંકી દે-જલુ વખત સુધી એ ત્હારા પર રહ્યું. ત્હારામાં જોટલું પાણી હોય તેટલું બતાવ. ત્હારા પુત્રોમાં અસૌકીકતા અને શૌર્ય જાગવ. ત્હારી પુત્રીઓમાં દૈવી રસભર્યું સંતુષ્ટ હૃદય પ્રગટાવ. હું મ્હારી પ્રિય ભગિનીઓ સાથે ત્હને મદદ કરીશ. ઝટ કર ઝટ કરે જાગત, ત્હારો ઉદય નિરખવા આતુર છે. દેવતાઓ ત્હારો સ્થામું હાસ્ય કરે છે. કુમુદિની ! મ્હારી પ્રિયતમ બહેન ! તું કાર્ય કરવા ઉત્સુક થા. હું ફરીથી આવીશ મ્હારે દૈવી દરબારમાં હાજર રહેવું નોંધ્યે. પ્રિય ! પ્રિય ! પ્રણામ પ્રણામ—”

ત્રીજી વખત સૌદામિની અબકી સ્વપ્નનું સ્વરૂપ બદલાયું પદ્મિની. આકાશમાં ઉંચી રૂડવા લાગી તેની પાછા એક પછી એક એમ સર્વ પરીઓ-આનંદી સુંદરીઓ મધુર ગાન કરતી ભોગ આપવા વિષે સંગીત કરતી સ્વર્ગીય પરીઓ અદ્દશ થવા લાગી-થઇ મધુર કુમુદિનીએ એ એ સમિલ્યું અને જોસો બરાબર ગણી બધું પાછું સંપૂર્ણ થયું તેપેરી ઉત્તરવલ આકળ તેનાસ્વપ્નમાં ઉદ્ભવ્યું. કાંઈ સુર સંભળાયો નહીં; સર્વ શાન્ત હતું. ધીમે ધીમે આકળ આણું થતું ગયું. ઝાંખી ચંદ્રિકા પશ્ચિમમાં ધીમે ધીમે અરિયર અગ્રકતી હતી. કાંઈ વિરલ તારલાઓ સૂર્ય સ્થામું જોવા ચિવટપણે ઉભાં રહ્યા હતા. અરણ્ય સુવણની કુચી લઇને આવ્યો આકાશ સદાવરના અજવાળાથી પ્રકાશીત થયું. કુમુદિની જાગી ઉઠી.

સ્વપ્ન પૂરું થયું-જયું. પોતાના સ્વપ્નની વાત સંભાળવા ફાંફાં માર્યા અને ધીમે ધીમે વાર્તા સર્વ સંભારી તે સ્વપ્નનો અર્થ સ્થમજી લીજોનરીવાળી જમીનપરથી એકદમ ઉભી થઇ. ઉગતા સૂર્ય સ્થામું જોતી ઉભી હાય જોડ્યા અને પ્રાર્થના-દોષી કે “હે મહાન પ્રભુ ! ત્હારું સેવિયું કાર્ય સર્વ સ્થમજી છું. મ્હને મ્હારું જ્ઞાન થયું છે. આ મોહિત ભૂમિની પુત્રી પોતાનું કર્તવ્ય કરશે. હે દૈવી ચક્રતી ! ત્હારા આજ્ઞાને સ્થાય થા !”

॥ ॐ श्री ॥

॥ श्री सद्गुरुवे परमात्मने नमः ॥

शास्त्र विनोद व्यवस्था.

(श्री तैत्तिरीयोपनिषत् विचार)

॥ यस्माज्जातं जगत्सर्वं यस्मिन्नेव प्रलीयते ॥

॥ येनेदं धार्यतेचैव तस्मै ज्ञानात्मने नमः ॥

આનંદનિધિ—

“ ભાઈ ! તું આ શું કરે છે ? ”

શોધકપ્રસાદ—

“ આખો દિવસ ગમ્મતતે માટે જુદા જુદા પ્રયોગો કરી જોડેછું. પણ કશાથી અંતઃકરણને તૃપ્તિનો અનુભવ ટકે એવો થતો નથી. કીક થયું કે આપ મળ્યા ? હવે તો મને આપની પાસે રાખીને જે તૃપ્તિ હું શોધું છું તેનો સાચો અનુભવ કરાવો. તમારા મુખાદિ ઉપરથી જે વર્ચસનો મારા અંતઃકરણમાં સ્પર્શ થાય છે તેથી હું કૃતકૃત્ય યશ્ન એવું વરદાન મને પ્રાપ્ત થતું હોય તેવો ભાસ થાય છે. ”

આનંદનિધિ—

“ તૃપ્તિનો અનુભવ કરવાનાં સાધનોને શોધનાર તું તથા એ સાધનોને જેમાં તું શોધે છે. તે વિશ્વરૂપ આ એ પ્રમાણે બે વસ્તુનો સર્વમાં સમાવેશ થાય છે. તેથી તૃપ્તિની શોધ કરવા માટે એ બે વસ્તુનું સ્વરૂપ યથાર્થ સમજવાની પ્રથમ જરૂર છે. જ્યાં સુધી તું તૃપ્તિને શોધનારો કેણું છે તારે માટે કેવી વ્યવસ્થાની જરૂર છે. વગેરેનું જ્ઞાન તને હોય નહિ ત્યાં સુધી અનંત પદાર્થો જેમાં ભર્યા છે એવા વિશ્વમાંથી કયા પદાર્થોને ગ્રહણ કરવા તેનો નિર્ણય યદ્ય શકે નહિ. કારણ કે વિશ્વમાં તે પદાર્થો હોય છતાં પણ તે પદાર્થ તારા સ્વરૂપને યોગ્ય છે એવું જ્ઞાન થયા વિના તે પદાર્થોને તું એગને એમ રહેવા દેવાનો તેજ પ્રમાણે આ વિશ્વ શી વસ્તુ છે તેનું યથાર્થજ્ઞાન ન હોય તો તે પદાર્થોને માટે વિશ્વમાં સર્વત્ર શોધ કરવારૂપ અધ્યાગ પરિશ્રમ માત્ર થવાનો અને એ પ્રમાણે આયુષ્ય પૂર્ણ થતાં તૃપ્તિ થવાની નહિ. માટે પ્રથમ એ અંતે પદાર્થોના એટલે પ્રથમ છું (જવ) આત્મા જેને શાસ્ત્રમાં અહ શબ્દથી કહ્યો છે તે અને બીજો આ જેને શાસ્ત્રમાં આત્માથી કિન્ન હુથી જુદું દેખાતું હોવાથી અનાત્મ કહ્યું છે તે. આ અંતેના સ્વરૂપોનો અભ્યાસ કરવાથી તને સાચી તૃપ્તિ મળશે. ”

શોધકપ્રસાદ—

“ આ તો નવાઈની વાત નીકળી. તમે જે બે વાતો કહી તેમાં હું કેણું છું તે વાત હું સમજતો નથી એમ અનેજ શી રીતે હું શોધકપ્રસાદ છું. મારા માતા પિતા

ન્યાત જાતમાં મારો યશ વગેરે સુપ્રસિદ્ધ છે. હું યુનર્વર્સીટીમાં ગ્રેજ્યુએટની બારે પદવી ધરાવું છું. બ્રાહ્મણ છું. તથા સુધારાને સમજી છું. જન મંડોલો ન્યાં ન્યાં બરાણ છે ત્યાં પ્રમુખરૂપે પણ માર પ્રથમ આમંત્રણ થાય છે. ગ્રાન્યકાર્યમાં મને નિપુણ ગણીને તેમા બારે પ્રસંગોમાં પણ મારી સલાહ લેવાય છે. કળા કૌશલ્યમાં હું એકકા છું. એવું જનસમુદયમાં સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે. હું કાંઈ લેખ લખું છું. તો મારી કલમ એવી ચાલે છે કે વાંચકદૃષ્ટ તથા શ્રાતાઓ પણ 'વન્સમોર' ના થોપ કરી ઉઠે છે. આ બધું શું મારું સ્વરૂપ આટલું બધું સર્વને પ્રસિદ્ધ છૂતાં હુંજ મને ઓળખતો ન હોઉં એવું આપ શી રીતે માનો છો ? તેની સાથે આ વિશ્વના અનેક પદાર્થો તેમનાં ગુણો તથા તેમના સંબંધદ્વારા થતી ક્રિયાઓ વગેરે અનેક વિચારોમાં હું નિરંતર કુખેલોજ રહું છું. વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર સાયન્સ (Science) તો કોલેજમાં મારો ખાસ વિષય હતો, તે વિષયમા મારો એટલો બધો પ્રેમ છે કે તેના શોધમાં મારો ઘણો સમય હુ કાઢું છું. અને ચમત્કારિક પ્રયોગો પણ કરું છું. આપને કહ્યું કરવું પડશે કે આ અભ્યાસથી જેને આપ-આ એવા રાષ્ટ્રથી કહેવા માગો છો તેને જેટલે અંશે હું ઓળખું છું તેટલે અંશે ઓળખનારા આ પૃથ્વિ ઉપર બહુજ થોડા હોવા જોઈએ. સારાંશ કે-હું-તથા-આ એ પદાર્થોના તો પરિશ્રમ પૂર્વક અભ્યાસ કરતો આવ્યો છું છતાં તૃપ્તિ તેથી નથી મળતી માટે તે દ્વારા તૃપ્તિ મેળવવાની આશા એ નિરાશા છે, એવું મને લાન થવાથી તો આપની પાસે યાચના કરવાની જરૂર પડી છે. માટે આપ નિરંતર જે કાંઈ કારણથી પ્રસન્ન રહો છો તે કારણ કાંઈ અન્યજ હોવું જોઈએ. અજ્ઞાન બાળકને સમગ્રની કાદતા હો એ પ્રમાણે લીલા નહિ કરતાં તે જે અ-જ કારણ આપ જાણો છો તેનું ચરણ કરાવો. ”

આનંદનિધિ—

“લાઈ ! તું બારે છે એ પ્રમાણે વાસ્તવ સ્થિતિ નથી, એવી ન્યાં સુધી તને ખબર નથી પડી ત્યાં સુધીજ તે ખમૂર ન પડવા રૂપ અજ્ઞાન તને ઉપરના સમ્બો બોલાવે છે. હું તને સત્ય કહું છું કે હું તથા આ એ રૂપે અનુભવાના ખ ને પદાર્થોનું વાસ્તવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ એકજ સાધન છે તૃપ્તિનો અખંડિત અનુભવ થવો એ જ કસોટિથી જ્ઞાન વાસ્તવ થયું છે કે નહિ તેનો નિર્ણય થઈ શકે છે. તેને માટે અન્ય કોઈજ કસોટિ નથી. હું વિચાર કર કે તને અખંડિત તૃપ્તિનું લાન થયું છે થયું હોય તો મારે તને કાંઈજ કહેવાનું નથી. તું યાચના કરે છે તેથીજ જ્ઞેને તું જ્ઞાનરૂપે ભ્રમથી ઓળખે છે તે જ્ઞાન વાસ્તવ નથી એવો નિશ્ચય કર. એક કાગળ ઉપર કાંઈ પણ લખીને તેને બર્ણો હોય તેમાં ખીલું કાંઈ લખાતાં બની શકતું નથી, ખીલું કાંઈ લખવું હોય તો તે કાગળ કોરો હોવો જોઈએ. અથવા તો જે શાહીના રંગવડે તે કાગળ ઉપર પ્રથમનું લખણ કર્યું હોય તે રંગવડે તે કાગળની આખી સપાટી રંગીને પછી કાગળને સુકવીને તે પછીજ પ્રથમના રંગના કરતાં જેતી જાણ વિશેષ બર્ણવાન હોય તેવા રંગ વડેજ તે કાગળ ઉપર અન્ય લેખ લખી શકાય છે. માટે પ્રથમ તારા અંતઃકરણથી કાગળના ઉપર જ્ઞાન નામક જે લેખ તે લખ્યાં છે તેના ઉપર હું અન્ય લેખ લખી શકું તેવી સ્થિતિ તારા અંતઃકરણની તારે પ્રથમ કરવાની છે. માટે પ્રેમ તથા શ્રદ્ધાના રંગથી તારા અંતઃકરણની સપાટી તું તૈયાર કર. એટલે હું તેના ઉપર તપટ લખી શકીશ. ઉનાવળો થયા વિના એટલી મને મદદ કર અને પછી પરિણામ જો. ”

શોધકપ્રસાદ—

“ આપે વચનરૂપી અમૃતથી મને ઉપકૃત કર્યો છે વગર સમજે ભારે ત્રાસદાયક બોજા મારા મન ઉપર નિદ્રાવરચામાં પણ ઉચ્ચકી રાખી અત્યંત પરિશ્રમિત થએલાને—મને આપે એકદમજ ભાર મુક્ત કર્યો હોય એવો દુર્લભ મને થાય છે હવે જે કહેવાનું હોય તે કૃપા કરીને કહો, ”

આનંદાનંદિ—

“ મનુષ્ય માત્ર પોતાની હુદ્દિ તથા આસપાસની પરિસ્થિતિની મર્યાદાથી ન્યૂનાધિક અંશે પોતાને સંકુચિત થએલો અનુભવે છે. તેમાં એવું બને છે કે હુદ્દિ આદિ પૈતૃકમાં કોઈ અત્યંત વૃદ્ધિને પામેલાં હોય છે, કોઈ કેવલ અંકુરિત સ્થિતિમાં હોય છે, અને સર્વ આ બંને કક્ષાઓની વચ્ચે ભિન્ન ભિન્ન અંશે પ્રગતિ કરતા ધર્યા બન્યા છે. તે છતાં પણ એમ દેખાય છે કે કોઈનો એ વિકાસ એક દિશામાં હોય છે તો બીજાનો વળી બિન્નજ દિશામાં દેખાય છે. આપણાં અનુભવ પ્રદેશમાં આવેલી વ્યક્તિઓના સંબંધમાં વિચાર કરતાં સદૃશ સમજાય છે કે જેનો વિકાસ સર્વ દિશામાં સંપૂર્ણ પરિપક્વવારથાએ પહોંચેલો હોય એવા સાચા સર્વદાનો સબંધ થવો દુર્લભત્વ છે. આવા જગત્માં લગભગ મનુષ્ય માત્રને માટે આપણે એમ કહેવાની જરૂર પડે છે કે યથાર્થ પરિપક્વ જ્ઞાનની સામગ્રી સંપન્ન કોઈ મનુષ્ય આપણને સાદાવ કરવા અર્થે પ્રાપ્ત નથી. આ પ્રમાણે હોવાથી હું તથા આ એ પદાર્થોનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવવાને માટે કોઈ પણ મનુષ્યના શબ્દો જેટલે અંશે તે અપૂર્ણ હશે તેટલે અંશે આપણને આડે માર્ગેજ દોરાર્થ જવાનું બનશે. પરમ કૃપાળુ પરમાત્માએ સાધક અવસ્થા સંપન્ન મનુષ્યદેહધારીઓને માટે રચના અન્યજ કરી રાખી છે. ”

શોધકપ્રસાદ—

“ હવે હું સમજ્યો કે પોતાને ગણ્યા માનનારા મનુષ્યો પોતે ગાહી ગાહી વાતો કરે છે એવું માનતા તથા પોતાના સંબંધમાં આવનાર મનુષ્યોને મનાવતા છતાં પણ અંતે પોતેજ યાકીને અંતઃકરણમાં અતુષ્ટિનો શ્વ જરી પોચો પણ કર્યા વીના-રોગ, વાર્ધક્ય તથા મૃત્યુના પૂંજામાં સપડાતા અદૃશ્ય યત્ન જાય છે તેનું ધારણ એજ છે કે પોતાની મર્યાદિત જ્ઞાનને વારતાવ પરિપક્વ જ્ઞાનરૂપે કેવંચ બમથી માનીને જે પરિશ્રમ વાસ્તવ જ્ઞાનને માટે કરવાનો છે તેને માટે લેશ પણ જીવન સામર્થ્યની સીધકનો સચ્ચ કરતા નથી. અને કેવલ મોહથી તણાઈને જીવન સામર્થ્યરૂપ અમૂલ્ય સામગ્રીને અનાડી દુરાગ્રહથી ઊગાવી દઈ દેવાનું કાઠી મૂકે છે. હવે હું તો આપના અનુગ્રહથી યથાશક્તિ એ સામર્થ્યનો સદુપયોગ કરીશ એવી પ્રતિજ્ઞા લઉં છું. આપ કહે છે કે ઈશ્વરે મનુષ્યની આ સ્થિતિ ઉપર વિચાર કરીને વાસ્તવ જ્ઞાનના સાધનની યથાર્થ સામગ્રી રચી મૂકી છે. તો હવે મને તો તેજ કહો. અપૂર્ણ મનુષ્યના તર્ક વિતર્કની આડે રસ્તે દોરનારી સામગ્રીની મને લેશ પણ ઇચ્છા નથી જેને યથાર્થ માનપૂર્વક આમંત્રણ કરીને ભોજનાર્થે ઉત્તમ ભોજનો સુવર્ણના પાત્રોમાં વિધિપૂર્વક ગોઠવીને દેવને નૈવેદ્યાદિ કરવા પૂર્વક પવિત્ર બનાવીને તૈયાર પોતાની સમક્ષ ભરી દીધા છે. તેવો મનુષ્ય આમ તેમ ભિખારીની પેઠે દોડદોડ કરે તો જ્યાં ત્યાંથી થોડું થોડું ઉચ્ચિષ્ટ તથા અપવિત્ર તથા અગરદુષ્ટ વીણી લાવી ખાવાની ઇચ્છા કદીજ

કરવાનો નથી છતાં કરે તો તે મનુષ્યને કેવલ ભ્રમિત અને ગાંડોજ સમજવો એ મારે। નિશ્ચય થાય છે. માટે ઉત્તમ યાગરૂપ પરમકૃપાળુ ધર્મીને જે મારે માટે તૈયાર કરી હોય તે વિદ્યા અને આપ સત્વર આપો કે મારી ભૂખ શમે. ”

આનંદનિધિ—

મનુષ્ય માત્ર તો શું પણ બ્રહ્મા વિષ્ણુ તથા રૂદ્ર પર્વત ઇશ ત્રય પણ સર્વાંશે સંપૂર્ણ નહિ હોવાનો સંભવ છે. તેથીજ પરમાત્માના નિશ્વાસરૂપ શ્રુતિ ભગવતિ વેદ શબ્દથી જોળખાય છે. તે પ્રવર્તી રહી છે. એ પરમતત્વ એકજ સર્વજ્ઞ વાસ્તવ હોવાથી તૃપ્તિની જે આશા અન્ય સ્થળે કલિકૂત થતી નથી તે કરવાનું સાધન તેમાં છે. વેદ અનંત છે. તેથી તે સર્વનું અધ્યયન થવું પણ આ કલિકાલ જેવા સમયમાં આયુષ્યની મર્યાદા, સાધનની સંકુચિતતા, તથા શુદ્ધિની મંદતા, આદિ કારણોને લીધે અસંભવિતવત છે. તેથી એજ પરમતત્વ શ્રી વ્યાસ ભગવાનરૂપે લીલા તનુને ધારણ કરીને કૃગ, યજુર, સામ, અથર્વ એ પ્રકારે ચાર વિભાગ પાડીને વેદની વ્યવસ્થા કરી છે. એવા આખા વેદનું પણ અધ્યયન કરવું દુર્ધૃત યજ્ઞ પશ્ચે એમ ધારીને તેમણે પુનઃ તે પ્રત્યેક વેદના વિભાગ પાડ્યા છે એ દરેક વિભાગને શાખા એવા નામથી આપણે જોળખીએ છીએ. આ પ્રકારે વેદ વચનોનું દરેક વિભાગમાં વ્યવસ્થાથી એકત્ર થએલું શાસ્ત્ર તે ‘સંહિતા’ નામથી આપણે જાણીએ છીએ. એ સંહિતા સાથે વિશેષ સહાય કરવા અર્થે બ્રાહ્મણ નામથી વિભાગો કરવાને આપણે માટે તૈયાર રાખ્યા છે.

પોતાની શાખાનું અધ્યયન કરવારૂપ પોતપોતાનું સ્વાધ્યાય કર્યું કરવાની શાસ્ત્રે આજ્ઞા કરી છે તે અધ્યયન કરનારને વેદનું તાત્પર્ય યથાર્થ રીતે સમજાય તેવા હેતુથી પ્રત્યેક શાખા પરત્વે એક એક ઉપનિષદ્ કહેલું છે. વેદગાયનો સાર-વેદ માત્રનો અંત એટલે તાત્પર્ય તેમાં સમાવી દીધું છે. તેથી તે દ્વારા મળતા જ્ઞાનને વેદાંત શબ્દથી વ્યવહારાય છે. ઉપચારથી જે પુસ્તકોમાં એ સાર લખેલો છે તેને પણ વેદાંત કહ્યું છે.

ભાઈ! જે તૃપ્તિને માટે તું વલખાં મારે છે તેજ તૃપ્તિનું સાધન આ સર્વમાં છે. ભેદ એટલેજ છે કે વ્યક્તિ પરત્વે અંતઃકરણની સામગ્રીમાં વિવિધતા હોવાની તેથી એકજ સંધનને વિવિધ સ્વર્કોપોમાં કહ્યું છે. એનો ઉદ્દેશ એટલેજ છે કે એક વ્યક્તિને એક પ્રકારથી સાધન ગળે ન ઉતર્યું તો તેને માટે બીજો ત્રીજો એ પ્રમાણે અનેક પ્રકાર રૂપે શ્રુતિ ભગવતી ઘોષ કરી રહી છે. સત્ય જ્ઞાનનો આર્વિભાવ કરીનેજ તે વિરમે છે. ”

શોધક પ્રસાદ—

“ ત્યારે હવે મારા અંતઃકરણને કારા કાગળ જેવું મેં કર્યું છે. માટે મને વિસ્તરથી આગળ કહો.

આનંદનિધિ—

“ મારા અંતઃકરણને કારા કાગળ જેવું મેં કર્યું છે ” એટલા શબ્દોનું માત્ર ઉચ્ચારણ કરવાથી અથવા તો નિર્વિકાર દ્રષ્ટિ યજ્ઞ ન હોય તેવી દ્રષ્ટિથી તેમ થયું છે કે નહિ તેનો નિર્ણય યજ્ઞ શકતો નથી તેમ છતાં જે ઉતાવળથી તે પ્રમાણે તેં કર્યું છે એ માનવારૂપ લેખ તો તે તે કાગળ ઉપર હાલજ લખી દીધો છે. કારા કાગળરૂપે જેને આપણે સામાન્ય દ્રષ્ટિમાં જોઈએ છીએ તેને પણ પ્રકાશ ઉપર ધરતા તેની અંદર તે કાગળના

મેકર વિગેરેનાં નામ તથા અન્ય લખાણ સહજ જોતાં જણાઈ આવે છે. આ અંતઃકરણ રૂપી કાગળને તો શ્યાદિના પ્રકાશનાં કરતાં પણ અત્યંત અધિક ખળવાળા પ્રકાશ સામે રાખવાનો છે. તેથી તેટલે અંશે જે જે સૂક્ષ્મ સંસ્કારરૂપ લેખો અસાવધપણે અંદર રહી ગયા હોય તેને દૂર કરવાથી કાર્ય સિદ્ધિ થવાની માટે ઉતાવળો થવો નહિ. ”
શોધક પ્રસાદ.

“ ત્યારે મારે હવે શું કરવાનું છે, તે કહો? પૂર્વે આપે કહ્યું છે કે પ્રેમ તથા શ્રદ્ધાનો રંગ ચઢાવવાથી કાર્ય સિદ્ધિ થશે આ પ્રેમ તથા શ્રદ્ધા બહારથી આણી તાણી લવાતાં નથી. જ્યાં સુધી અમુક વસ્તુથી માંડે દિત થશે એ પ્રમાણે બુદ્ધિ વૃત્તિ નિશ્ચય કારણસર સમજીને નક્કી કરી શકતી નથી ત્યાં સુધી શ્રદ્ધાનો રંગ લાગતો નથી. ઇશ્વર આપે કહ્યા તે શી વસ્તુ છે તે જ્યાં સુધી હું જાણું નહિ તે છે કે નહિ તે સંબંધમાં માંડે પોતાનું જ્ઞાન હોય નહિ ત્યાં સુધી તે ઇશ્વર ઉપર મારી શ્રદ્ધાનું સ્વરુપ કેવી રીતે રચી શકાય, તેમજ તે શ્રદ્ધાજ ન હોય તો તેવા ઇશ્વરવડે માંડે દિત થશે માટે તેને હું પ્રાપ્ત કરી વગેરે વૃત્તિરૂપ તેના ઉપર પ્રેમ પણ રી રીતે ખડે રહી શકે. તે મારાથી સમજાતું નથી આજ પ્રકારની રિયતિ જે ધર્મના પાયા રૂપ ઇશ્વર તત્વને કંઈપણ છે. તે ધર્મના અંગ રૂપે વૃત્ત ઉપાસના આદિ આચારોના સંબંધમાં પણ યથ રહ્યું છે. છતાં જ્ઞાતિ આદિ મંડલની આપ્રમી વ્યક્તિઓ મને મંડળીની બહાર તિરસ્કાર પૂર્વક કાઢી મૂકશે. મારો તિરસ્કાર થશે હું નાસ્તિક અને અપવિત્ર ગણાઈશ. ધર્મીષ્ઠ રૂપે જે ખ્યાતિ મેળવી છે તે ગુમાવી બેસીશ એ વગેરે રૂપે ભયથી અથવા તો જે ચાલે છે તે મારા કરતાં વિશેષ અવકાશવાળી વ્યક્તિઓએ અનુભવ પૂર્વક નક્કી કર્યું છે તેનાં કરતાં અધિક સત્યવાળું કાંઈ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી તેનો ત્યાગ ન કરવો એમ સમાધાન માનીને અથવા તો ધણાં કરે છે તેનું જોઈનેજ માત્ર ગાડરીયા પ્રવાહવત તે માંહિ જોડાઈ રહેવાની વૃત્તિથી વાસ્તવ શ્રદ્ધા તથા પ્રેમનો ઉદય સારખો પણ થયા વિના તે પ્રેમ તથા શ્રદ્ધાનું નાટક કરાઈ રહ્યું છે. એવા નાટકથી શું અંતઃકરણરૂપી કાગળ આપનો લેખ લખવાને માટે રંગારો. આનંદનિધિ.-

નહિજ. સાચો પ્રેમ તથા સાચી શ્રદ્ધાનીજ જરૂર છે. સાચો પ્રેમ કે સાચી શ્રદ્ધા ન હોય છતાં પોતે પોતાને ઉતરતા હોય તે પ્રમાણે ઢોંગ કરવો એ અસહવર્તન નામનો ભારે દુરાચાર છે. આથી એમ સમજવાનું નથી કે જે યોગ્ય સ્થાને શ્રદ્ધા તથા પ્રેમ રચાયલાં જોઈએ ત્યાં નથી જોઈતુંજ બોલી તથા માનીને બેસી રહેવાનું છે. શાસ્ત્ર તથા અનુભવી મહાત્માઓના આચરણો તથા તેમને અનુસરતા આવે તે દિશાના પોતાના વિચારો એ ત્રણનું એકી કરણ કરીને યોગ્ય સદ્ગુણ પાસેથી સત્ય સ્વરુપ સમજવા માટે કેડ કસીને શ્રમ કરવાનો છે. આ પ્રકારના વિચાર કરવા તેનેજ સુતર્ક કહે છે. એ સુતર્કથીજ શ્રદ્ધા તથા પ્રેમનો પાયો દઢ રચારો એથી ઉલટી દિશામાં જવાથી પોતાના ધર્મના આચાર વિચાર તથા તેના અનુસંધાનમાં આગળ વધવાથી જે જે લાભ થવાના તે સર્વ ખોઈને અતોભ્રષ્ટ તતોભ્રષ્ટ ધણાને થતા જોઈએ છીએ. એ કુતર્કનું પરિણામ છે. માટે ભૂલે ચૂકે પણ કુતર્કમાં ઉતરી ન પડાય તેવી ખાસ સાવધાનતા રાખીને ઇષ્ટ વિષય ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા તથા પ્રેમને તેમના સત્યરુપે રિયર કરવા અર્થે નિર્લપપણે પૂર્વના સંસ્કારોને અનુસરીને

અમુક વસ્તુ આવી હશે કે કેમ એ પ્રકારનો સંકેત અથવા તે વસ્તુ આવી હશે કે તેવી એ પ્રકારનો વિકેત અથવા તે તે આવી છે એમ શાસ્ત્ર કહે છે પણ તેવી તે નથી દેખાતી એ પ્રકારનો વિષય લાવ અથવા શાસ્ત્ર કહે છે તેવી ન હોવી જોઈએ એવું દેખાય છે એ પ્રકારની અસંભાવના વગેરે સ્વરૂપોએ સસય તથા વિષય રૂપે જે જે દેખાડે છે તે સાચી શ્રદ્ધા તથા સાચા પ્રેમના માર્ગમાં વિદ્ય રૂપે અનુભવ દેખાડે છે તે સર્વને એમને એમ અંતઃકરણમાં ન રહેવા દેતા યોગ્ય સ્થાને તે સર્વને બહાર કાઢી યોગ્ય યુક્તિ વગેરે સાધનોથી તેમાંથી મુક્ત થવું એજ પ્રથમ કર્તવ્ય સિદ્ધ કરવાનું છે. માટે એ પ્રકારે સાચી શ્રદ્ધા તથા પ્રેમને ધરાવી રાખવા પ્રયત્ન કર જમીન ઉપર તણુતી ખીલી હોડી હોય તે સ્થિર થઈ છે કે નહિ તે નક્કી કરવા માટે તંબુ ઠોકનાર તે ખીલીને હુયમચાવી જુએ છે ને તે હાલે છે તો ફરીથી તેના ઉપર હથોડીનો પ્રહાર કરે છે અને છેવટે જ્યારે તે હાલતી નથી ત્યારેજ તે પ્રમાણે કરતો વિરમે છે તે પ્રકારે તારે આમાં કરવાનું છે. ”

શોધક પ્રસાદ

શ્રુતી ભગવતિ અનાદિ અનંત છે, શ્રી પરમેશ્વરના આસ દ્વારા તે પ્રતીતિને પામી છે અને ઋષિ મહાત્માઓ દ્વારા સ્ફુરતી નીકળી છે, તે કાષ્ઠ મનુષ્યની રચેલી નથી. તે વાર્તા સત્ય છે. એવું મારી ભુદ્ધિ પાસે હું કેવી રીતે કચુક્ર કરાવું તે સમજાતું નથી. એ વાર્તા તો સત્ય છે. છતાં શ્રુતી ભગવતિ એવી નથી એમ કહું તો હું નાસ્તિક છું. સનાતનધર્મનો વિરોધી છું વગેરે આરોપોની વૃષ્ટિ મારા ઉપર ધર્ષ રહે. અને ગણિ પ્રદાન આદી અથવા તો તેથી પણ વિશેષ પ્રસાદી (?) ને પાત્ર મને કેટલાક પોતાને સુરત સનાતની (?) માનનાર તુરત ઠરાવી દે. તેમાંથી બચવાનો માત્ર એકજ રસ્તો છે અને તે એકે ગાડરીયો પ્રવાહ જે રસ્તે વહે છે. તેમાં નીચું ડોકું રાખીને જે કહે તેની હા હા કરતા વલ્લા જવું અને હું બરાબર સમજ્યો છું, મને પૂછું એ સમજ્યો તૃપ્તિ મળી છે એ પ્રમાણે મિથ્યા વચનો ઉચ્ચારતા ઉત્સાહનો ડોળ કરવો અને એ ઉત્સાહનો ડોળ કરવો અને એ રસ્તેથી અન્ય રસ્તે જવા તો શું? પણ અન્ય માર્ગ તરફ દ્રષ્ટિ પણ કરે તેવાના પ્રતિ મારે કાષ્ઠ તિરસ્કાર આદિથી ભરપુર વચનોની સામગ્રીઓ તૈયાર રાખી વાક્ય બુદ્ધિમાં ઝંપલાવી દેવું. છતાં ચાકીને છેવટે રોગ, વર્ધક્ય, અને મૃત્યુને શરણે પહેલી જવું બલેક હોલમાં પુરાયલા સદગુહરચોના જેવી આ રિચિતિમાંથી નિર્ભયપણે સંકોને બહાર પ્રદર્શિત કરવા આમે મને અનુગ્રહ કરીને રજા આપી છે. તેથી હું આદર કહી શકું છું. માટે તે સંબંધી જે કહેવા જેવું હોય તે કૃપા કરીને કહો.

આનંદ નિધિ —

“ લાઇ ? તારો પ્રશ્ન ધણી ઉત્તમ છે. અને મને તેથી ધણીજ સંતોષ થાય છે. કારણ કે એ પ્રશ્ન કરવાથીજ સંક્રાંતિ નામનું શસ્ત્ર હૃદય મંદિરમાંથી દૂર થશે. અને વાસ્તવ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થશે. ત્રેપસની પ્રાપ્તિને માટે અન્ય રસ્તો નથી. શોધ, ગણિપ્રદાન, વાદ્યુદ્ધ, અન્યનો તિરસ્કાર, વગેરે કરવા પ્રેરનાર મનુષ્યની દુર્બળતા છે. સત્ય સાધન જેને પ્રાપ્ત છે. તેને તેના પ્રયોગો કરવાનું પ્રયોજન હોતુ નથી તમે યુધ્ધ, રત્નેયુધ્ધ, વગેરે સર્વ દેખાવના રહે છે. સત્ય એજ સચ્ચ બળ છે એજ ખરો પ્રસાદ છે, એની પ્રસન્નતાના પ્રવાહીની તેના સંબંધમાં આવનારને તૃપ્તિનું લાભ થાય છે. વ્યવહારમાં મંદ ભુદ્ધિવાળા મનુષ્યોમાં

માનપૂર્વક પોતાની મંદતારૂપ દોષને ઠાંકનાર તે લલો માણસ છે એ પ્રમાણે મિથ્યા અભિ-
માનને પોષતો મંદતા નામનાં ખેટાં નાણાંને લગાઈ નામે સુવર્ણ મુદા તરીકે અજ્ઞાની
મનુષ્યોના સમુદયમાં કોઈ કોઈ ચલાવે છે. તેજ પ્રમાણે કંલુસાઈ નામના દોષને કરકસર
રૂપે વિવેકો દક્ષમો નિર્વિઃ કહીને ચલાવે છે. ઉગ્રહિપણાને તેવીજ રીતે ઉદારતા નામ
વડે ચલાવે છે. વિપયાધતાને રસિકતા નામના ગુણ રૂપે પોતાનામાં ગણાવે છે. એ મનુષ્યો
જેવા મનુષ્ય દ્રોહી છે તેથી પણ આ દોષ વધારે ભારે છે. એવા લોકો કહે છે કે સા-
ત્વિક કોષ સાત્વિક ગર્વ, સાત્વિક સિરસ્કાર વિના વ્યવહાર પણ ન ચાલે તો ધર્મ તે શી
રીને ચાલે? ધર્મ કુટ્ટી જળ્ય અને નાશુત યદ જળ્ય ધર્મને માનનારની સંખ્યા એકદમ
છિન્ન સિન્ન યદ જળ્ય. વગેરે રૂપે ગાંડાઈના પ્રસાપ કરે છે. વળી વાયુ, સૂર્ય, ઇન્દ્ર અગ્નિ,
અને મૃત્યુ બ્રહ્મતત્વના લયવડે પોતાના કાર્યોમાં પ્રવૃત્ત રહે છે. વગેરે વચનો શ્રુતિ ભગવ-
તિમાંથી તેમાંથી પણ ખાસ ઉપનિષદોમાં કાઢીને અત મનુષ્યોને ગણે એવી વાર્તા ઉતારે
છે કે સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ પણ કોષ કરીને લયને ઉત્પન્ન કરે છે. માટે ધર્મના ચતા વિના
શને ચટકાવવાને માટે સાત્વિક કોષના આર્પિમાનની આવશ્યકતા છે. વિષ્ણુ આદી ઇશ-
ત્રય પણ જ્યારે જ્યારે ધર્મની ગજાની ધાય છે ત્યારે અવતારને ધારણ કરીને કોષાર્પિત વને
પ્રકટ કરે છે. શ્રી નૃસિંહાવતાર શ્રી કૃષ્ણાવતાર, શ્રી પશુરામ, શ્રી રામ, વગેરે દ્રષ્ટાંતો
આના પુરાવામાં આપે છે. આમાં જે જે વર્તાતોમાંથી કોષ માત્રને ગ્રાહ્યરૂપે ગણ્યો છે
તેમાં તે તે આખ્યાનોના સ્વરૂપોના રહસ્યોનું યથાર્થ જ્ઞાન તેને નથી એટલુંજ કહેવું
બસ યશે.

એક આખ્યાયિકા એવી છે કે દ્રવ્ય ઉપર અત્યંત મોહ તથા તે કારણસર કૃપણ-
તાને શિખરે પહોંચેલા એક શેઠ તથા શેઠાણી બને એ દીર્ઘ સમય સુધી મહાભારત જેવા
પુણ્ય ગ્રંથનો કથાનું અવધુ કર્યું અંતે પુરાણી મહારાજની આગતા સ્વાગતા સર્વ શ્રેતા-
ઓએ પોતાની શક્તિ અનુસાર કરી છતાં આગા નગરમાં દ્રવ્યની સપત્તિ જેમની પાસે
અત્યંત વૃદ્ધિને પાળી હતી તેવા આ શેઠે પોતે તે એક પાર્ષ્વ સરખો પણ વ્યય કર્યો
નહોતો. માત્ર ઉચ્ચ આસને બેસી સન્માનનો તથા પ્રસાદે લાવિદેશ તરફથી વહેંચાય તેનો
સ્વીકાર અધિક અંશે પોતાના મોહા પ્રમાણે સ્વીકારી આનંદ પ્રાપ્તતા હતા પુરાણી
મહારાજે નગરથી પોતાને દેશ પ્રમાણ કરવા વખતે શેઠ તથા શેઠાણીને તેમના વર્તન
સખધી ન રહેવાવાથી પૂછાઈ ગયું તેના ઉત્તરમાં શેઠે કહ્યું કે આગા પુણ્ય મહાસારતરૂપ
ગ્રંથમાંથી સાચો સાર તેા અમેજ અદ્યુ કર્યો છે. સાક્ષાત્ કૃષ્ણ પરમાત્મા જેવા માગવા
ગયા હતા અને સર્વ રાજ્ય સમૃદ્ધિ પાંડવોનીજ હકની દુર્યોધન પાસે હતી છતાં કપાળમાં
એક વખત આવ્યુ તે પોતાનો પ્રાણુ ગયો ત્યાં સુધી પણ પોતાને દ્યુએ આપ્યું નથી.
વાહ ! એજ ખરો વાણીયો ! સરીર ક્ષત્રીયનું છતા પણ સાચો વાણીયો એજ હતો.
શેઠાણીએ વળી કહ્યું કે 'પદ્મીએ પાંચ ભાવડા કર્યા છતા તેનામાં ભુક્તી હતી તેથી સતિ
કહેવાઈ અગ્નિમાં પડતી હતી એમ કહેવરાવ્યુ. અગ્નિમાં પડે તે તો કાંઈ જીવે ! એ તો
એક સુકિતજ આ પ્રમાણે પોતાની કૃપણતા તથા લંપટતા નામના દોષોને ઉચ્ચ સ્વરૂપ
આપી તેમાંથી છટકી જવા માટે આવા મહાન ગ્રંથનું આહુ લખને તે ગ્રંથોને રજેત
કરવા જેવું માત્ર કરવાથી પોતાનીજ સુદ્ધિની મંદતા જણાવી આપે છે. તે તે વાણીયો

જે જે પ્રસંગમાં આવેલા હોય તે પ્રસંગો આખા અવલોકવાથી સંશય રહે તેમ નથી, કોઈ આદિને નિંદરૂપે શાસ્ત્ર કહેલા છે તે વચનનું ઉક્ષેપન કરવાનું કદી હોયજ નહિ. માટે આવાં વચનોમાં કાંઈ અન્યથા ભાવાર્થ લક્ષણથી લેવાનો હોય છે, અને તે લક્ષણ આખા પ્રસંગને મનમાં રાખ્યા વિના યષ્ટ શકતી નથી;

શોધક પ્રસાદ.

શું શ્રી રામચંદ્રજીનો રાવણના ઉપર ક્રોધ નહોતો ? શ્રી નૃસિંહ ભગવાનનો હિરણ્ય કશ્યપુ ઉપર ક્રોધ નહોતો ? શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મજીનો ક્રોધ શિશુપાલ ઉપર નહોતો ? આનંદનિધિ—

નહિજ શુદ્ધ સત્ત્વમયી મૂર્તિ શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનના અવતારમાં ક્રોધ એવી વસ્તુ હોઈ શકેજ નહિ. માટેજ કહેવાતું કે ક્રોધ પશુ વિષયના આખા સ્વરૂપને જોયા વિના એકદમ અભિપ્રાય બાંધી કુદી પડવાનું નથી. તમે દ્રશ્ય આપેલા ત્રણ અવતારોમાં જેના ઉપર વિષ્ણુ ભગવાને અવતાર રૂપે ક્રોધનો દેખાવ કર્યો છે એવું કહ્યું છે ત્યાં ક્રોધ નથી પણ પ્રેમ છે. પ્રેમથીજ પોતે અવતારને સ્વીકાર્યા છે, અને જે વર્તનનો દેખાવ કર્યો છે તે વર્તનદ્વારા સાતને બદલે ત્રણ અવતારેજ પોતાને શરણે પાછા આવવાનો યોગ સાધી આપ્યો છે. માટે એવા મનુષ્યો પોતે અધોનો નેના પોતાની સાથે અન્ય અધોને ગણ-પતિતું નામ દઇને ચાલે કૂવામાં કૂદી પડીએ કહી સર્વના પ્રાણ લેછે. તેવુંજ કરે છે. ધર્મ જે પોતેજ વિશ્વનો આધારરૂપ તેમજ ટકાવનાર છે તે ધર્મને ટકાવવાને માટે ક્રોધાદિ અધર્મના આશ્રયની અપેક્ષા હોઈ શકતીજ નથી. ધર્મની ગ્ધાનિ યાપ પણ વિનાશ તો કદીજ યષ્ટ શકતો નથી. જેનો વિનાશ થશે એવો ભય હોય તે વાસ્તવે ધર્મરૂપ હોઈ શકતોજ નથી. જે ધર્મ પોતે પોતાનોજ વિનાશ અટકાવી શકતો નથી તેવા કહેવાતા ધર્મનો આશ્રય લેવાથી વિનાશ શિવાય બીજી કંઈ વસ્તુની આશા રખાય ? આપણો શ્રી તથા સ્મર્ત ધર્મ કેવળ નાટ્યરૂપે વાસ્તવ શ્રદ્ધા વિના જડવત્ હાંક્યો કરવાથીજ જે પરિણામનો ભય રાખવામાં આવે છે તેવું પરિણામ લાવે એમાં નવાઈ નથી. ધર્મનો જે સાચો ઉદ્દેશ છે તે ઉદ્દેશ પૂર્વક આગ્રહથી સમજીને આચારમાં મૂકતા ચાઇશું ત્યારેજ આપણે ખરા સનાતનીનીએ એમ કહી શકીશું અને સાચા શ્રેયસને પ્રત્યક્ષ અનુભવીશું અને તેમ થશે એટલે આ ધમ્મપણ પ્રતિ આપણને કેવળ દયા અને દારૂ થયા વિના રહેશે નહિ. માટે બાઈ દહે તું તો યોગ્ય રસ્તે ચાલ્યો છે.

હવે તારી ચંદાની આમતમાં વાસ્તવ દર્શકત એવી છે કે ઇશ્વર દ્વારા શ્રુતી ભગવતિ અનાદિ છે તે ઋષિ મુનિએને સ્પુરી છે એ વાર્તા તારે ગમે ઉતરતી નથી તેવું કારણ એટલુંજ છે કે તે તે વાડપોમાં યોગ્યપણા શબ્દોનું મર્થર્થ રહસ્ય તું સમજેલો નથી. એટલુંજ નહિ પણ વિપરિત અર્થમાં તું સમજેલો છે. પ્રથમ તો ઇશ્વર શબ્દ વડે તું એવો ભાવાર્થ તારા મનમાં રચે છે કે મારા કે તારા કે કોઈ અન્ય મનુષ્યરૂપ વ્યક્તિ જેવું તે કોઈ પૂતળું હશે. અને આપણે જ્યાં લઈએ છીએ તેવા વાયુ તેના ફેફસાંમાંથી નીકળે. હશે ખરીજ વાત છે કે એવા કદેબેલા ઇશ્વરના એવા આસમાંથી શુદ્ધી ભગવતિનો પ્રાર્થનાવ હોઈ શકેજ નહિ. મુખ્યાર્થ જ્યાં સંભવે નથી. ત્યાં લક્ષણ કરવાની હોય છે. તેમાં ખાસ શ્રુતી ભગવતિના સંબંધમાં તો તેનો વિષય મન તથા

નવન્તરં.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યકશાસ્ત્રનું અમંગલ્ય ગુજરાતી માસિક

ગાંધી સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા કદનાં અડતાળીસ પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર ચંદ્ર મહાર પડે છે. આશરે આઠેક પૃષ્ઠમાં યુરોપ અમેરિકાના મોટા જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોના દ્વારા લખાયેલા ઇંગ્લિશ લેખો પણ છાપવામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાનો તેમજ ઇતર સજ્જનોના ખુબજ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ “નવન્તરં” માસિકના મનનીય તથા આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વર્ષ એકનું લવાજમ અંગાઉથી રૂપૈયા એ, અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો “અનંત જીવન શી રીતે પ્રાપ્ત કરવું ?” રૂ. ૧). “શ્રી દૈવી અદ્ભુત ચમત્કાર” રૂ. ૧). “ક્ષયરોગ” રૂ. ૦૧, “રંગ રસાયન વિદ્યા” રૂ. ૦૧ “તમાકુનું દુર્વ્યસન” ૮૧, Advantages of a Vegetarian Diet ૦-૨-૦ વગેરે વગેરે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ભોગીલાલ ત્રિકમલાલ વઢીલ.

વિસનગર. ઉત્તર ગુજરાત,

શ્રી “નવજીવનાલય” અને વિજ્ઞાનીનું દવાખાનું

ડૉક્ટરો, વૈદ્યો અને હકીમોના ઉપાયો કરી તથા દાવાઓના સ્વચ્છતા પીને થઈલા એક માટે એક આશીર્વાદ સમાન આ નવજીવનાલયમાં અમેરિકા જેવા સુધરેલા દેશોમાં પ્રચારને પામેલી નવીન ચમત્કારિક પદ્ધતિએ દરદીને જીવન આરોગ્ય બક્ષવામાં આવે છે. ગામ બહાર ખુબી હવામાં આવેલા એક બંગલામાં આ આરોગ્યમંદિર આવેલું છે, જ્યાં દરદીઓને રહેવા ખાવા પીવાની સગવડ પણ કરી આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો—

ડૉ. મહાદેવપ્રસાદ.

૪. એમ. ઇ, એન. ડી, એમ. એન. એસ. એ. (ન્યુ-વૉર્ક) અમદાવાદ.

અપવાસ.

અથવા

મનુષ્યને થતાં દરદોનું જડમૂળ કાઢી શરીરને રોગગ્રસ્તિત
અને પવિત્ર કરવાનો, એકલો ખરો

કુદરતી ઈલાજ.

અપવાસની ઉત્પત્તિ તથા ઇતિહાસ-તે કેમ કેવારે અને કેટલો કરવો તેની વિશ્લેષ-
કાર (સાયન્ટીફીક) સમજણ, અમેરીકા જેના સહિયી આગ્રહ વધેલા દેશમાં તેના થયેલો
મહોળો પ્રસાર-અને સેંકડો માણસોના જાતી અનુભવો તથા જાણવા લાયક અપવાસના
પીત્રો સાથે પેઝ, ૩૭૫ કી. રૂ. ૨-૦-૦,

આહુ દુઃખથી પીડતાં મનુષ્યોના લાભ માટે

લખનાર અને—પ્રગટ કરનાર—

બેરામજી પીરોજશા માદન

હૈદર હોમ સાન્ડાફ (યુ. યા.)

કીમત રૂપીઆ બે.

નવીન જમાનાનો ચમત્કાર.

ચોખ્ખ, જોતીય, ટમક, મંત્ર, તંત્ર, જડીભુટ્ટી વીગેરે તમામ જાતની ઔષધીઓ અને
સર્પણા જાતનાં કાર્યો કાયદો થાય તેવી શરતથી કરીએ છીએ, અને કાયદો નથી થયો એમ
ખાતરી કરી અપવાસને આપેલા પૈસા પાછા મળે છે. ચમત્કારના લાભ મેળવવાની જો-
ઓની ઇચ્છા હોય તેમજો લખવું. દુનીઆના તમામ જાતનાં કામ ઇશ્વરની સત્તાથી અથવા
દેવગુરૂની કૃપાથી કરીએ છીએ. પત્ર વહેવાર કરનારે અડધા આનાની રીક્ટર બીડવાથી
જવાબ આપીશું તથા એક પુસ્તક બેટ મોકલવામાં આવશે,

સર્વ કાર્ય સીદ્ધિદાતા રામ રસાનુ તારીજ કીમત રૂ. ૧-૪-૦ થી ૧૨૫-૦-૦ સુધી

સર્વ રોગ દરનાર રામરસાયણ ગોળી કીમત રૂ. ૧-૪-૦ અનુપાત્ર લુદા લુદા

આર. એમ. વંદ્ય.
મંત્ર, તંત્ર ચોખ્ખ કીયાના
અનુભવી જન્મ કાશીદેવ.

દાત્રગરવામાં

અમદાવાદ.

તે તમારે ઘાસ ખરચે દુનિઆભરના હાલ જાણવા હોયતો મંગાવો
અમારું સાપ્તાહિક ગુજરાતી પત્ર,

“ મુંબઈ ગુજરાતી. ”

સવાજમના દર સસ્તામાં સસ્તા રાખ્યા છે.

મુંબઈના મોંઢો માટે રૂ. ૧-૮-૦

બહાર ગામ માટે રૂ. ૨-૦-૦

દિંદ બહાર માટે રૂ. ૩-૦-૦

તે ઉપરાંત પ્રતિપર્ષ એ સુંદર મોવેસો બેટ તરીકે આપવામાં આવે છે. માટે ખર્ચ
રના ભાવ ઘણાજ સસ્તા છે. વધુ વિગત માટે લખો:—

ભાનુપ્રસાદ વ્યાસ,

વ્યવસ્થાપક; મુંબઈ ગુજરાતી.

ખજાર ગેટ, કોટ, મુંબઈ.

સસ્તાં અને સારાં પુસ્તકો.

તૈયાર છે.

ગ્રહીણી કે દેવી (આદર્શ જીવન)

જાતીય જમાનો (યાતુ જમાનાની વાર્તા)

માસ્તર કે મનહર (ડિટેક્ટીવ વાર્તા)

રમાકાન્ત ભાગ ૧ સી (અદ્યતન રસાસ્ત્ર વાર્તા)

ગોખલે-પ્રાપ્ત (વગર શિક્ષક સહેલાણી શીખાવ એવી)

એ સિવાય ખીજ પછુ પુસ્તકો મળશે દુકાનદારને સાફ કમીશન આપવામાં
આવશે લખો:—

તૈયાર છે.

રૂ. ૧-૦-૦

„ ૧-૪-૦

„ ૦-૪-૦

„ ૦-૬-૦

„ ૦-૧-૦

ભાનુપ્રસાદ વ્યાસ.

વ્યવસ્થાપક; મુંબઈ ગુજરાતી,

ખજાર ગેટ, કોટ, મુંબઈ.

જામનગરનો—

સુપ્રસિદ્ધ સુરમો.

આ સુરમો શુદ્ધ સાચાં મોતીથી બનાવવામાં આવે છે અને તેથી તે આંખનાં
તમામ દરદો-દોઈ-સાઈટ, આંખાસ, રતાંબળાપણું, આંખમાં દુખવું, પાણી ઝરવું, ગરમી,
પુલ્કા, નજીવો-વિશેને પર અદ્યતન કામ કરે છે. નીરાગી આંખ પણ તે વાપરી વધુ
તેજસ્વી બની શકે છે, તેને ચરમા પહેરવાની કદી પણ જરૂર પડતી નથી:

દીપ્ત તોલા ૧-ના રૂ. ૪)

વોરા દાઉદભાઈ ભાઈજી,

જામનગર—શહિયાવાડ.

Batliwalla's Genuine Quinine Tableons gr. 1 each bottle of 100. Price 12 as. each.
 Batliwalla's Gennine Quinine Tableons gr. 2 each bottle of 100. Price Re. 1 each.
 Batliwalla's Agne Mixture for Fevers, Malaria, Influenza etc. Price Re. 1 each.
 Batliwalla's Agne Pills for Malaria, Fever Influenza etc Price Re. 1 each.
 Batliwalla's Tonic Pills for pale people & nervous breakdown Price Rs. 1-8 as. each.
 Batliwalla's Tooth Powder for Preserving Teeth, Price 4 as each.
 Batliwalla's Ringworm ointment for ringworm, Dhobi itch etc. Price 4 as. each.

May be had from all dealers in medicines or from.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co, Ltd.

No.

Worli, 18 Bombay.

Telegraphic Address:—"Doctor Batliwalla Dadar."

વીણા.

આ નામનું નવીન માસિક છે.

આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર આ માસિક સર્વોત્તમ છે જીવનને વધારે બધું
 ખનાવવાનું સાધન છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થના મુજોમાં સરળતાથી જીવનને
 દેરવાની યુક્તિઓથી તે ભરપૂર છે. સરળ અને રસમય-ભાષાથી ભરેલા-બોધનો
 બંધાર છે 'વીણા' હાથમાં લીધા પછી તે વાંચ્યા વિના આવશે જ નહિ 'વીણા'
 ને સતત વાંચતાં તમારું જીવન નવીન બનશે. 'વીણા'ના અભ્યાસથી તમારી દૃષ્ટિએ
 નવીન સૃષ્ટિઓ જોવાશે.

નમુનાનો અંક મંગાવ્યા વિના પણ તેના પ્રાદક યશો. તો પણ તમને જણાશે કે
 તેને માટે વર્ષે ખરચેલા દોઢ રૂપિયા કરતાં ઘણું વધારે મળવું છે. નમુનાની જરૂર હોય તો
 બે આનાની ટીકીટો મેં કલી લખો—

વ્યવસ્થાપક 'વીણા,'—વડોદરા,

સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ.

એક પંથ અને બે કાર્ય.

અત્યંત સરલ અને ઉત્તમ વાંચન.

કથા કુસુમ માળા.

વર્ષમાં લગભગ ૫૦૦ પૃષ્ઠના પુસ્તકો આપવામાં આવે છે. અમે કેવળ નિઃસ્વાર્થભાવે
 આ વાર્તામાળા ચરૂ કરી છે; તેથી ઉત્પન્ન થતાં દ્રવ્યનો અમારા મંડલના ઉદ્દેશોની પ્રતિમાં
 ઉપયોગ થાય છે.

બહાર પડેલા પુસ્તકો—(૧) પ્રેમની પરિસીમા—ઐતિહાસિક નવલકથા આ કથા અ-
 ત્યંત ઉત્તમ અને રસમય છે. પ્રેમનો ઉત્તમ અને આદર્શ ચિતાર. (૨) સમાજ સુધારણા
 સામાજિક નવલકથા. સમાજ સુધારાનો પ્રશ્ન લઘુ આ નવલકથા લખાવેલી છે. વાંચવા
 લાયક છે.

આજુ વર્ષમાં બીજા બહાર પડનારાં પુસ્તકો—(૩) વાર્તાલય જૂદી જૂદી ઐતિહાસિક
 તેમજ સાંસારિક વાર્તાનો સંગ્રહ અતિ ઉત્તમ, તૈયાર થાય છે. (૪) આદ્યજીવી આત્મકથા.
 (૫) સંખ્યાસીનો આશ્રમ પસંદગી આજુ છે.

વર્ષનું લગભગ, વી. પી. પોસ્ટેજ સહિત રૂ. ૧-૧-૦ છે. તુરત પ્રાદક થય
 નામ તોંધવો. એજન્ટો જોઈએ છીએ.

લખો:—

વ્યવસ્થાપક—શ્રી જ્ઞાન પ્રસારક મંડળ.

ચૂ. (કાઠીયાવાડ.)

ચમત્કાર ત્યાં નમસ્કાર.

જ્યોતિષ તત્વસાર અને લવિષ્ય ફળ દર્શણ.

જન્મોત્તરી, જન્મહાર, પ્રત્યોત્તરી, વર્ષદળ વિગેરે બતાવનાર તેમજ તપાસીને આખી જીંદગીનો વર્તણૂક કરી દરેક પ્રશ્નના ખુલાસા સાથે મનનું ધારણું પ્રશ્ન રચના વગર શીથી રહેનાર સીએને ગર્ભ ધારણ ચવાની દવા મેલત.

આપ્યા આનાની ટીકીટ મોકલી પ્રાઇસલીસ્ટ મંગાવો.

પાપ—સવારુના ૯ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૬.

જ્યોતિષી—રેવાશંકર લવાનીશંકર.

૬૦ છાપરીઆશીરી—સુરત.

બાળરક્ષક મોગડી—એ તદ્દન નિર્દોષ વનસ્પતિથી બનાવેલી છે. અને તેથી તે અજીર્ણ, ખાંસી, વાવળી, તાવ, સસણી, આંકડી, બંધકાશ, ઉલટી, મરડો, કૂમી-રોગ વિગેરે થયેલા રોગોને મટાડે છે. અને બાળકો સારાં હોવા છતાં આપવાથી કોઇ નુકસાન નહિ કરતાં ઉપલા રોગોથી બચાવે છે, બાળકોની તંદુરસ્તી બળવવા આસ ઉપયોગી છે. કામત આના ચાર.

કામબાણુ યુટીકા—શક્તિને માટે સર્વોપરી દવા છે. દરેક પ્રકારે થયેલી નબળાઇને દૂર કરી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે. કામત ગોળા ૪૦)નો રૂ. સવા પોરેજ છુંડું.

માલીક—વૈદ્ય હિતમરામ દલપતરામને હમ્જાપોર ડી. સુરત લખો.

એજન્ટ—રાંદેર ૧ શુકલ જ્યેષ્ઠ્ય પ્રેમશંકર, પારેખ મોહોલસો,

૨ પારથી રતમજી હોરમસજી, બજારમાં,

સુરત—ચંદ્રમંદાલ એડીસ, તથા વિષ્ણુ પરશુરામ દરિદર અધર્મ, સાગાતબાવ, ૩ મનુ અને નાનુની કું કણીક.

ચક્ષુરૂપી રત્નને બળવડું એજ જીંદગીની મોટી દોલત છે.

મુલક મશહુરે જામનગરનો પ્રખ્યાત શુદ્ધ સાચા મોટીનો સુરમો.

(આ સુરમો વાપરવાથી આંખના અસંખ્ય દરદીઓ રૂત્તેહમંદ થયા છે.)

આ મનુષ્યને ચક્ષુરૂપી રત્નને બળવડા શરીરના તમામ અવયવો કરતાં વધારે મજબૂત છે. જેના સાધન તરીકે અમારો સુરમો કાંપ, કામર, પાણીનું ખરડું, પુલુ, પંરવાળાં ખીલ, ખટકા, કટણ, દુઃખવા આવડું. અંજાઈ જવું. બળા બંધાવા ઝીંચી, રતાશ, ગીપટ થવા પાંપણનું ખરડું તમા મોટી જવું, કાંઠ, આંજણી તથા બીજા વિકારથી થતાં આંખના અસંખ્ય દરદી જેવાં કે ધુમાડાથી બહુ વાંચવાથી, ઉભાગરા ધ્યાદિ ગમે તે કારણથી થયેલ દર્દનું નિવારણ કરે છે. આ સુરમો રોગી તથા નિરોગી તેમજ વાંચનવર્ગ તથા લેખકવર્ગ તમામને એક સરખીરીતે ફાયદાકારક થઈ પડે છે. કિંમત નંબર ૧ તોલા ૧ નાં રૂ. ૧૦ નાં ૨ રૂ. ૪ નાં ૩ રૂ. ૧૧ નાં ૪ રૂ. ૧ રૂ. ૫ નાં ૫ રૂ. ૦૧

આ સુરમાના ઉત્તમપણા માટે મે. ડોક્ટર નરસીમાઈએ ધણો વખત પાસી ઉત્તમ સર્ટીફિકેટ આપેલ છે. જામનગરનો ખરેખર પ્રખ્યાત સુરમો કેનો છે તે જામનગરના લોકોને પૂછવાથી ખાતરી થશે. અમારો સુરમો મોટા મોટા રાજ્ય રજવાડાઓમાં પણ લપરાય છે. આ સુરમો અમારા વંશપરંપરાથી બનતો આવેલો છે.

ધામજી મુલકાં ઇસ્માલજી અત્તરવાલા.

૬. કુલબજાર—જામનગર.

ભારતવાસીઓનો સર્વધી મહાન, પ્રિય, પૂજ્ય અંથ,
તરતમાં નામ નોંધાવી દુપતે નાણાં ભરી માત્ર રૂ. ૧૦) માં ગરીબો પછી ખરીદો !

સંપૂર્ણ મહાભારત.

ચાર ભાગમાં—પૃષ્ઠ ૩૭૫૦—૨૦ ચિત્ર સાથે.

મજબુત એન્ટીક કાગળ, સુશોભિત સોનેરી પૃષ્ઠાં તથા પ્રત્યેક શ્લોકના અંદે
સાથે આ મહાભારત સર્વ પ્રકારે ઉત્તમ થવા છતાં તેનું મૂલ્ય બીજે
૨૫-૩૦ છે, તેને બદલે આ ખાતાએ પોતાના સરતાપે પછી ના
ધોરણને અનુસરીને.

માત્ર રૂ. ૧૨, અને પ્રથમના ૧૦, જ રાખ્યું છે.

૧ શાન્તિપર્વ તૈયાર છે. ૫૪ ૮૫૦ મૂલ્ય રા. ખાસ યોધપ્રદ હોવાથી તે પ્રથમ
કદાચું છે. મહાભારતના તરતમાં ગ્રાહક-ધનારને તે અમદાવાદમાં રૂ. ૨, થી અપાઈ રૂ.
૧, બાકીના ભાગો પેટ અનામત લેવાશે. વી. પી. રસ્તે પોષ્ટેજ સાથે રૂ. ૩૦૦ ભરવા પડશે
એક ખુલાસો.

શાન્તિપર્વ—આગળ રૂ. ૮) વાળા શાન્તિપર્વનીજ સુધારેલી આવૃત્તિ છે અને
બાકીના ત્રણ ભાગોનું બાકાતર નવું તૈયાર થાય છે એમ આ ખાતા તરફની ઘણી ખરી
નહેરખબરોમાં જાહેરું છે; છતાં “ ગુજરાતી ” પ્રેસ વાળાએ પોતાનું મહાભારત નહિ
અપવાના દ્રેષથી પોતાના ધરના છાપામાં જે એવી ગપ ચલાવી છે કે આ આખું જ
મહાભારત અમદાવાદવાળા ખૂના બાપાનંતર અમાણેજ નીકળનાર છે; તે બિલકુલ ખોટી છે.
આ ખાતા તરફથી જાનેશ્વરી, ભાગવત, ગીતા, મહાભારત, યોગવાસિષ્ઠ તથા વાદમીડિ
રામાયણ જેવા લેખાપકારક અંથો એ પ્રેસવાળા કરતાં અર્ધા અને ત્રીજા ભાગની કિંમતે
નીકળવાથી તેનાં પુસ્તકોની અપત્ત ઘડી જમને દર વર્ષે દશથી પદર દળનરૂની તેની આવક
જતી રહેતી હોવાથી તે તેના હૃદયનો બજારો પોતાના ધરના છાપામાં ગમે તેવી હલકી
રૂતે ખાલી કરે તે છાપાવજ છે ! !

બાકીના ત્રણ ભાગ કે જેનું ઉત્તમ બાકાતર નિઃકંઠી ટીકાને આધારે અનુભવી
શાસ્ત્રીએને દાયે નવે નામે તૈયાર થવા માંડ્યું છે, તે નીચેની વિગતે એક વર્ષને અંતરે
નીકળશે, તે બદલ કડકે કડકે બાકીના રૂ. ૭) લેવાશે. આ ભાગોમાં સર્વ ચિત્રોનો
સમાવેશ મશે.

૨ આદિ, સભા, વન અને વિરાટપર્વ	૫૪ ૧૦૦૦	રૂ. ૩)
૩ ઉદ્યોગ, લીંગમ અને દ્રોણપર્વ	૫૪ ૧૦૦૦	રૂ. ૩)
૪ બાકીનાં છેવટ સુધીનાં મળીને ૧૦ પર્વ	૫૪ ૮૦૦	રૂ. ૩)

દરેક ભાગ નીકળ્યામાં ખબર અપાશેથી ગ્રાહકે તે એક માસમાં અમદાવાદથી પોતાને
અર્થે મંગાવી લેવા બોધશે. પોષ્ટેજ દરેક ભાગનું ૦.૧ થી ૦.૨૦ જુદું.
આવે મહાન અંથ આદલતા સરતામાં સમેદ કરવાની આવી ઉત્તમ તક કરી ફરી ફરી નહિ મળે.

સરતું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ડૉ. કાલ્યાણેવી રોડ-મુંબઈ નં. ૨.
અને સલાખોસ રેલ-અમદાવાદ.

चंद्रप्रकाश.

पुस्तक ८

फाल्गुन. १९७१

अंक ६

॥ ॐ श्री ॥

जीवननी याचना.

५६ (हुतो प्रेमनी जोगथु जे लय.)

जय जय लवन राशि आप प्रभु क'ध लवन सायु' हो.

लवन सायु' हो, प्रभु क'ध लवन सायु' हो.

भरषु लय आज टाणीहो;

प्रभु०

वस्तु लवन वीषु सठ नकाभी, जे (हरिभां) ठसावी हो,

लवनहरे प्रवृत्ति अभ तणी, संरवे शभावी हो;

प्रभु०

क'ध वस्तु लवनरूप हरिभां, ते स्फुरावी हो,

स्फुरावी तेहने पछीथी प्रभु, तेने सधावी हो;

प्रभु०

अनुग्रह आज करीने धरि, लवन तृषा निवारी हो,

क'ध जन्मनु' आवागमन रूप, दुःख विहारी हो;

प्रभु०

लवनभय करी लौकिक तनु, सठ व्याधि टाणी हो,

व्याधि विपाधि टाणी अभने, मुक्त भट करी हो;

प्रभु०

लवनं लुप्यां अभं पाहुहां, लवननु' खोजन हो,

परिपूर्णाताथी ते हथ, अभने अभर करी हो;

प्रभु०

वैशाख शुक्ल प्रतिपदा

शानीवार.

હરિ હર.

॥ શિવાય વિष्ણુરૂપાય વૈદગ્ધે શિવ રૂપિણે

શિવસ્ય હૃદયે વિષ્ણુર્વિષ્ણોશ્ચ હૃદયે શિવઃ ॥

વિષ્ણુ ભકતો જે પોતાને પરમ વૈષ્ણુવ રૂપે માને છે તેઓ શિવ એ શબ્દ ઉચ્ચારવામાં પણ પોતે મહા પાતકી બનતા હોય એમ માન્યતા ગભરાઈ ઉઠે છે. તેજ પ્રમાણે શૈવો પણ કેટલાક વૈષ્ણુવ નામ સાંભળીને કટાણ્ઠ મોં કરી મૂકે છે. વૈષ્ણુઓને આધાર રૂપે શ્રી ભગવદ્ગીતાનો નીચેનો શ્લોક સમજાવવામાં આવે છે.

અનન્યાશ્રિતયન્તોમાં યેનનાઃપર્યુપાસતે ।

તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥

જે મને અનન્ય ભાવે ઉપાસે છે. તેવા મારી જોડે નિત્ય સંપૂર્ણ રીતે જોડાયેલા મારા ભકતોનું યોગ તથા ક્ષેમ હું જાળવું છું.

આ શ્લોકમાં અનન્ય શબ્દ ઉપર આ બધી મારામારી રચાયેલી છે. અનન્યનો અર્થ એવો કરાયો છે કે પરમ પુરુષ રૂપ જે પુરુષોત્તમ તે વિષ્ણુ ભગવાન સાક્ષાત્ છે. તેમની અપેક્ષાથી આપણે સર્વ ભકતો એ આપણા પ્રાણપ્રિય પતિની સ્ત્રી રૂપ છીએ. પતિવ્રતા સ્ત્રી ઠાઈ મનુષ્ય દેહવાળા પોતાના પતિના શિવાય અન્ય પુરુષ માત્રને પરપુરુષ રૂપે માને છે. ને તે એવા ઠાઈ પણ પરપુરુષનું નામ અથવા ખ્યાતિ કરવામાં દોષ ગણે છે. તો સાક્ષાત્ વિષ્ણુ ભગવાન જેવા આપણા પતિને મૂકીને શિવ આદી પરપુરુષ રૂપ ગણાતા દેવોનું નામ દેવામાં મહા પાપ હોય એમાં આશ્ચર્ય નથી. આ પ્રકારના વિચારના મગમાં પડીને શિવના નામોન્મારણમાં પણ તિરસ્કારને પ્રતીત કરાવે છે. આ કેવલ ભ્રમ છે.

અનન્ય શબ્દનો અર્થ પોતાના પ્રજ્ઞાથી અન્ય એવો કરવાનો નથી. પોતાને સર્વથી વહાલામાં વહાલું તત્વ આ જગતમાં શું છે ? સર્વ મૂકીને સાચવવાનું અતરથી સ્કુરણ કયા તત્વને માટે થાય છે ? આનો ઉત્તર સર્વાનુમતે એકજ મળે છે અને તે એ છે કે પોતાનો અત્મા—પોતાનું જીવન આ પોતાનો આત્મા અથવા જીવન જે અરેખક ચિત્તમ તત્વ છે તેનાથી અન્ય વિષ્ણુ આદિ નામના કોઈ દેવ છે એવા ચિંતનનો ત્યાગ કરવાનો. આ શ્લોકમાં કહ્યો છે. જીવન સ્વરૂપે પોતાની પ્રતીતિ કરાવતું પોતાનું પરમ તત્વ આપણા સ્મૃત, સુદૃઢ, કારણ તથા મહાકારણ શરીરમાં વ્યાપીને ચૈતન્યમય સર્વને જે કરી રહ્યું છે એવું વ્યાપક તથા રક્ષક તત્વ એજ શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનનું સાક્ષાત્ સ્વરૂપ છે. એ સ્વરૂપ સર્વજ્ઞ આપીને રક્ષણ કરતું જ્યાં તેમનું મુખ્ય કહેવાનું પરમધામ જે વૃંદાવન તે આપણું હૃદય સ્થાન છે. શ્રી મુખે પોતે ધીમહી ભગવન ગીતામાં કહે છે કે

ईश्वरःसर्वं भूतानां हृद्देशेऽर्जुनतिष्ठति.

ભૂતમાત્રના હૃદયમાં પોતે અખંડ ખડાને ખડા રહે છે. હૃદય દેશમાંજ જીવન રહેલું છે. અવસાન સમયે જ્યાં સુધી હૃદય પડકતું હોય છે ત્યાં સુધી મૃત્યુ દૂર રહેલું છે. તે રથાનેથી તેમનો વિયોગ થતાં જીવનનો વિયોગ થાય છે.

આ હૃદય દેશમાં જીવનની પ્રતીતિ કેવી રીતે થાય છે? આહારાદિરૂપે પારિવ પદાર્થો જે આપણે મહણ કરીએ છીએ તે તે સમયે નિષ્કૃષ્ટ હોવાથી જડ કહેવાય છે. સત્ત્વ, રજસ, અને તમસ એ ત્રણ ગુણોમાંથી જડતાં રૂપ તમસનું કાર્ય તેમાં વિશેષ હોય છે. જીવન નામક વિષ્ણુ ભગવાનના અનુગ્રહ રૂપ માયાથી લિપ્ત લિપ્ત શરીરોત્તરેન પંત્રો ઉપર આરૂઢ થઈને ભ્રમણ કરતાં તે જડ અણુઓ વિકાસને પામતાં પામતાં લોહી રૂપે બનીને હૃદયમાં આવી પહોંચે છે તે સ્થાને તેમાં જીવનની કળાને સર્વોત્તમ રૂપે પામ કરે છે.

શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનનું સ્વરૂપ સ્થામ ચા માટે કહેણું છે તે આ ઉપરથી સમજાય છે. આપણા જીવનથી અનન્ય એટલે અભિન્ન પોતે છે એટલુંજ નહિ પણ હૃદ દેશમાં આવી પહોંચતા એ લોહીતર રંગ સ્થામ હોય છે. એ સ્થામ રંગ તમસ નામના ગુણનો સુચક છે. એ પ્રકારે ઉપરની સપાટીમાં સ્થામતા પ્રતીત જેમાં થાય છે. તેના આત્મ ભાગમાં જીવનની પ્રતીતિને કાયમ રાખવા રૂપ, જીવનનું રક્ષણ કરવા રૂપ, જે ગુણ છે તે સત્ત્વગુણ છે. આમ હોવાથી શ્રી વિષ્ણુભગવાનના સ્વરૂપનું વર્ણન કરવામાં ઉપર તમસ અને અંતસ્તમ પ્રદેશમાં સત્ત્વ છે એ પ્રમાણે અને ઉપાધિઓ જે પરમ ચૈતન્ય રૂપ જીવન પ્રતીત કરાવે છે તેનું શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનનું સ્વરૂપ કહેણું છે.

આપણા પરમ પ્રિયતમ સ્થામલ શ્રી વિષ્ણુ ભગવાનનું આપણાથી આ પ્રમાણે અનન્ય સ્વરૂપે ચિંતન કરતાં તેમનાં અંતસ્તમ પ્રદેશમાં શુદ્ધ સત્ત્વનું ભાન કરીએ ત્યારેજ તેમનું વાસ્તવ્ય અનન્યચિંતન થાય છે. એ શુદ્ધ સત્ત્વનું ખીણું નામ શિવ એવું આપણે છે. ન્યાય સુધીએ શિવ તત્વની પ્રતીતિ ભાન પૂર્વક થતી નથી ત્યાં સુધી આપણા પ્રાણજીવન પતિ સંયોગ સંપૂર્ણ યોગ આપણો થઈ શકતો નથી. જે ક્ષણે તે સત્ત્વ જે અંતસ્તમ પ્રદેશમાં રહેલું છે તે વિકાસ પામીને બહાર નીકળવું બંધ થાય છે તેજ ક્ષણે આપણા પ્રાણ પતિથી વિમુક્ત થઈને વિધવા રૂપ બની જઈએ છીએ. એ શિવ તત્વને પોતે આપણી તો નામની છંદિયો આપણા પ્રાણ પતિના ચૈતન્ય રૂપ પ્રકાશને પ્રતીત કરીશકતા સોપારૂપ હોય છે તેમને સત્ત્વર વિયોગ પોતાના પતિનો થાય છે. એ શિવ તત્વ જેને આપણે વિષ્ણુતત્વ કહીએ છીએ તેના મધ્ય એટલે હૃદયમાં રહેલું છે તે મર્યાદા આપણા સ્થાકીય સમજાય છે. એ વિષ્ણુ તત્વના હૃદયમાં શિવતત્વનો અંતુર્ભવ ન થતો બહાર તે બનેમાં અંતર પડે છે એટલે બનેનો બ્યારે વિયોગ થાય છે. ભારેજ આપણે શિવ એટલે કલ્યાણ પવિત્ર સ્વરૂપને છોડીને વત્ત્વ એટલે અપવિત્રતાને ધારણ કરીએ છીએ.

વિષ્ણુ ભગવાનનું મંદીર હૃદયમાં કેવી રીતે કલ્યાણું છે તે આપણે સમજ્યા. હવે પરમ શિવનું ધામ જે કેશાસ તેને આપણે શોધીએ. એ સ્થાન બહારથી જે મસ્તિકાના ઉપરી ભાગમાં આવ્યું છે જેને સદૃશદલપદ્મ નામથી યાચે કહ્યું છે. તે એ સ્થાન છે. તે સ્થાનમાં પરમ શિવ રહેલા છે. હવે એ કથો વ્યતિકર છે.

જીવનનું સ્થાન હૃદયમાં છે. ત્યાંથી રચુલ તત્વો વિકાસને પામીને સુર્વજ બનતા બનતા પોતાના અંતસ્તમ પ્રદેશમાં જે શિવતત્વ રહેલું છે તેને મસ્તિકાદ્વારા ઉઘટે તે સ્થાને પહોંચાડીને તે સ્થાને પોષણ આપીને એજ જીવન વ્યતિકરની પ્રતીતિને કાયમ રાખવા કાર્ય કરે છે. તે સ્થાનેથી દાનતંત્રીઓદ્વારા જીવન વ્યતિકરને વ્યક્ત ભાનરૂપે તથા

કાષ્ઠ કાષ્ઠ સ્થાનોએ અવ્યક્ત જ્ઞાનરૂપે પ્રસરાવીને જીવન વ્યાપારને ધમધોઢાર ચલાવી રહે છે. એ પોષક તત્વને લાવાત્મક પ્રદેશના યત્રો યુક્તીને તેવડે પોતે કાર્ય કરવાના સામર્થ્ય ને ટકાવી રાખે છે. આથી સમગ્રજ છે કે અક્ષરેષમાં જે શિવતત્વ રહેલું છે તેના હૃદયમાં જીવન સામર્થ્યની પ્રતીતિ કરાવવા અર્થે પોષકરૂપે વિષ્ણુતત્વની અનિવાર્ય અગત્ય છે. શિવતત્વ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે.) તો વિષ્ણુતત્વ પોષક સ્વરૂપ છે. અવસાન સમયે પ્રથમ વિષ્ણુતત્વ હૃદયમાંથી પ્રયાણ કરીને શિવતત્વના હૃદયમાં પ્રવેશ કરવાનું જેટલે અંશે ઊંડી દેહે તેટલે અંશે શિવતત્વમાંથી પ્રસારને પામતાં જનતંતુઓ નિર્બળ થતા જાય છે તે છેવટે તે પોષક તત્વનો વિયોગ થતાં પ્રથમ જ્ઞાન બંધ થવારૂપ મસ્તિષ્કનો વિકાર પ્રતીત થાય છે. શિવતત્વનો અને વિષ્ણુતત્વનો એપ્રમાણે વિયોગ થતાં જ્ઞાનતંતુઓ દ્વારાં ઓજસરૂપે વહાને હૃદય દેશમાં રહેલા વિષ્ણુતત્વમાં આવતું (Nervous force) નર્વસ ફોર્સ) જીવન બળ અટકી જાય છે. એટલે હૃદય ધક્કતું બંધ થઇ જાય છે. એ વ્યતિકરને આપણને મૃત્યુનામથી દેખાડીને કુદરત ત્રાસ સર્વને પમાડી મૂકે છે. '

માટે આપણું કર્તવ્ય એછે કે અખંડ શિવતત્વરૂપ લક્ષણાવૃત્તિ એટલે જ્ઞાનના પ્રવાહને હૃદય મંદિરરૂપ વૈકુંઠમાં રક્ત વર્ણરૂપ લક્ષ્મી સહિત વિરાજી રહેલા સાક્ષાત શ્રીકૃષ્ણ ચંદ્રની ઉપાસનામાં અભિ એટલે સંપૂર્ણ રીતે યુક્ત રહેવું. એપ્રમાણે આપણા જીવનથી અનન્યરૂપે તેમનું ચિંતન કરવાથીજ આપણો યોગ તથા શ્લેષ તે તત્વદ્વારાજ રક્ષાશે આ ક્રિયાને સંયમ એવા નામથી આપણે ઓળખીએ છીએ. ઉપર પ્રમાણેના વિચારપૂર્વક સંયમ કરવાથી જીવન વ્યતિકરને ટકાવવા અર્થે જે જેની જરૂર હશે તે સ્વભાવથી સંયવાશે. તેથી આપણા યોગની પ્રાપ્તિ થશે અને શ્લેષ જળવાશે એજ અગ્રામરત્વની વાસ્તવ સિદ્ધિ છે. તેની સાથે વ્યવહાર આદિમાં આચાર, વિચાર, ઉચ્ચાર, રૂપ સ્પૃહ ક્રિયાઓ જેમાં આહારનો પણ સમાવેશ થાય છે. તેની પરમ શુદ્ધિ કરીને પોષક તત્વને જેમ બનેતેમ અત્યંત સાત્ત્વિક બનાવવાથી મસ્તિષ્કરૂપ કૈલાસપુરીમાં વિરાજી રહેલા શ્રી હિમા સહિત શંકર બગવાનની પણ પરમ ઉપાસના કરવાની અનિવાર્ય હોય છે એ પ્રમાણે હરિહરની હૃદયકમલમાં તથા સહજાદલમાં યોગ્યનેતાની યોગ્ય શાસ્ત્રની તથા યોગ્ય સુદમશુદ્ધિની સદૈવ્ય લેતાં પરમપદની પ્રાપ્તિ આ દેહમાંજ આપણે કરવાની છે. હરિહર પોતાની સર્વશ સર્વશક્ત તથા સર્વવ્યાપી શક્તિઓદ્વારા આ જીવન તત્વરૂપ જે સર્વિદ દેવતા તેમનો ચરોણ રૂપ સર્વોત્તમ જે ભર્ગ તેનુંજ નિરતર ધ્યાન કરાવે અને એ ભર્ગરૂપ જીવન દીપકની રશ્મિઓ આપણી શુદ્ધિ વૃત્તને એવી રીતે પ્રેરે કે આ વ્યવહારના લિખ લિન્ન ભ્રમણોમાંથી દયાળુ માતાની માફક આપણને ઊડાવીને તે હરિહરની ઉપાસનામાંજ જોડાઈ રહીએ એવું કરે. જ્ઞાતિ છે.

હર્ગેશ્વર નરવરદી પ્રિવેદિ.

કર્મયોગી અમે તો !

(મંદાકિંત્તા)

શ્રી ગીતામાં પ્રકટ થેલ્યા કૃષ્ણ જેને વિષે છે,
ને જેનાથી જગત સઘળું આ જવાયું દિસે છે.
જેને બન્ને અનુવશ થયા વિશ્વમાં રંકે રાણા,
કર્મકર્મ પ્રથિત મળ્યાં તે અમે જાણનારા !

(૨)

જે કર્મોનાં અનુસરણને સુરા માને સ્વધર્મ,
તે છે જાણે સકળ જનને મોક્ષદાયી સુકર્મ:
જેનાથી જે ઉલટ ગણવાં તાપકારી અકર્મ,
ને એ જેના વગર સઘળાં તેય માને વિકર્મ !

(૩)

જાનાશિથી સકળ કર્મો દુઃખ કીધાં અમે છે,
રેવું રાત્રી નિશદિન અહો ! કર્મયોગે ગમે છે;
આવો સાથે મત ઉજવિયે જે ત્હેમોને ગમે તો—
નિસ્વાર્થાં સૌ કર્મ કરતા ' કર્મયોગી અમે તો !

ઉડાય
વાયા બીલીમોરા. }

જનાર્દન ન્હાનાલાલ પ્રભાસ્કર.

ભાવના મુખ્યા ભગવાન.

પૂર્વ સંચીત પ્રમાણે પ્રાપ્ત થએલ સારી યા નરતી સ્થિતીને સમાન ગણી મનોવૃત્તીમાંની સમતા નહ ન થયા દેનાર આખી દુનિયામાં કોઈજ હશે ! સર્વત્ર ઐશ્વર્ય-મદતો ઉન્માદ અને વિપત્તી દશાને વિષાદ એજ દષ્ટાંગોચર થાય છે. વધારે શું ? પણ એકાદો નિર્જન-નહિ સરખો વોકળો ઉનાળાની વિપત્તીના વિષાદથી એટલો બધો કઠોર બને છે, કે કાંઈ તરસ્યા પ્રવાસીને પાણી માટે તે આંખમાંથી પાણીના ટીપાં ખાળતો આવે, અને તે વોકળાને તેના અંતરય હૃદય સુધી ખોદી ઉઠા કરે તો પણ પાણીના એકે મિંદુ ન નીકળે એટલી શુષ્કતા તેનામાં આવી હોય છે, તો પણ પર્યાય વખતે એકાદા વા-વાઝો ડાથીએ તે એટલો બધો ગર્વિષ્ટ બને છે, કે હમેંશા પાણીથી જોડાજલ વહેતી મોટી નદી પણ અટકાવી ન શકે, તેટલી અટકાવવાની શક્તિ તે બતાવે છે. વોકળાના પાણીની ખેંચતાણથી હોડી-તરીયાઓ કે તુંગડાની એ મદદ ફોગટ જાય છે. અર્થાત્ આ યાકચિત વોકળાના શશિક વેગવના ઉન્માદના ઉતારની રાહ જોવી પડે છે !

' દિધારામ ' રાજીને એક વખત એવીજ અડચણને લઈ વોકળાના કાંઠાપર તપતા બેસતું પડ્યું હતું. દિધારામ રાજી દેશી લાખાના પેરાશિક દતા. દરીકયા અને રામલી-ભામત એજ તેમના વિવેચનના વિષય હતા. તેમનો શ્રોતાવર્ગ પણ કડીયા, દરજી સુધાર મગેરે સાધારણ અશિક્ષીત પણ પરમ શ્રદ્ધાવાન હોવાથી અને શાસ્ત્રીજીની વાણી પણ

મીઠી હોવાથી હરીકયાનો મેળ સારો મળેતો. તેમની હરીકયાથી શ્રોતાઓના મન આનંદિત થતાં, એ કારણથી જ માત્ર નહિ પરંતુ હમેશા શાસ્ત્રીજી આનંદમાં રમમાણુ રહેતા પ્રસન્ન રહેતા. તેથી દિલ આરામમાં રાખતા માટે તેમનું નામ દિલારામ પડ્યું હતું. અને વિશેષમાં તેઓ 'જે કેવાય તે' નીમાફક દિલારામ એ શબ્દનો પણ કયામાં વારંવાર પ્રયોગ કરતા, તેથી દિલારામ શાસ્ત્રી પ્રસિદ્ધ નામથી તે ઓળખાતા, પોતાના ભાવિક મંડળ પર પુણ્ય ભાવંની બરાબર છાપ એસે તેજાજ તેમના સંધ્યાવંદન-છટ પૂજા આદિ નિત્યવિધી લાંબા હતા.

નજીકના ગામડામાં સત્યનારાયણ કથાનું કાર્ય શાસ્ત્રીજીને સુપ્રત હતું. આજે પણ એક ગામડામાંથી ઠાઠમાડની સત્યનારાયણની પૂજામાં ભક્તકાર્યી કયા વાંચવા તેમને ખાસ નિમંત્રણ આપ્યું હતું. જેથી તે ત્યાં જવા ઉતાવળા નીકળ્યા હતા, પણ રસ્તામાં તેજ ગામ પાસે માવહાના વરસાદથી વાકળામાં બેકાંઠા ઇસોજલ પાણી વહેતું હોવાથી તે ત્યાંજ અટકી રહ્યા. કાંઈ રીતે સામે કાંઠે ઉતરી જવાય તેમ નહતું. વખતની કિંમત બરાબર સમજનારા દિલારામ શાસ્ત્રીએ વાકળાનું પાણી ઉતરતાં સુધી નિઃશ્વ-નૈમિત્તિક આ રોપી લેવા માટે ત્યાં કાંધાપરજ બચકો છોડ્યો. એક આંખના ઝાડ નીચે પૂજનો ઠાઠ જમાવ્યો. ઘણાં શિવબાણ—કેટલાએ શાલીગ્રામ—નર્મદેશ દેવમૂર્તિઓ તરલાણીમાં ખીચોખીચ ભરી હતી.

એટલામાં એક બાઈ ત્યાં સામે ગામ જવા સારૂ દોડતી દોડતી આવી પણ પાણીના પૂરથી તે બિચારી ત્યાંના ઇંધાજી વાકળોનો કાંધાપર અટકી રહી.

તે બાઈએ શાસ્ત્રીજીની પૂજા અને જર્જરીત દેહયજીને અંતઃકરણથી નમન કરી કહ્યું—“શાસ્ત્રીજી ! આ પાણી ઉતરવાને બે ત્રણ ઘડી પણ વાર લાગશે. અને મારાથી તો જરાએ ખોટી ચવાય તેમ નથી. મારો છોકરો કરચન બિચારો ઘેર બિમાર છે. ને તેના માટે તમારા ગામની ભંટજીની દવા લઈ જઈ છું. તેમને જેમ અને તેમ જલદી દવા પાછ દેવા કહ્યું છે. પણ મુઝો આ વાકળો તો કાંધવાતે ઉતરવા દે તેમ લાગતું નથી. હવે મારે કરવું શું ? ”

આટલું બોલી તે બિચારી વ્યથા દેહીથી તે ખેળેખેળ વહેતાં પાણી તરફ જોઈ રહી. તેનું ચિત્ત તેના દીકરા તરફ હતું. કપારે એકવાર ઘેર જઈ છોકરાને દવા પાંદને તેને આરામ થતો જોઈશ એમ તેણીના મનમાં થયું હતું, તેને જો પાંખ હોય તો વાતસલ્ય પ્રેમથી તે જરૂર ઉડીને એ સામે કાંઠે જાત, પણ જંડ દેહની કંઈ દેનારી સિધતી તેને અનુકૂળ નહતી. તેણીને હવે શું કરવું એ સુઝતું નહતું. તે એકદમ હાંસ કરતી નીચે બેસી ગઈ.

તે બી દિલારામ શાસ્ત્રીને વંધારે અપરિચીત નહતી તે પાડોસનાં ગામની હોવાથી અને કેઈ કાંઈ ખાસ શાસ્ત્રીજીની રસાંજ વાણીને લાભ લેવા તે ભાવિક ભકિતથી આવતી, તેથી શાસ્ત્રીજી તેને ઓળખતા હતાં. તેણીના છોકરાની માંદગીમાં અંશૂલ રૂપી દવા લઈ દોડતી જતી તે હેતાળ માતાને, એ વાકળાના સેતાનની માફક ઉભરાતાં પાણીએ અટકારી રાખવાથી, તેની ચિંતા યુક્ત દુઃખદ સ્થિતિ જોઈ, પોતાનું કટાણું મોડું કરી, પંરદુખી થનારા કરચિત મહાત્મા એવામાંના પેતિ એક છે એમ બતાવવાની દિલારામ

શાસ્ત્રીની દોંગી રીતિ નહતી ! તેમની દિલારામવૃત્તિ ખીળના દુઃખ પ્રસંગે એ કામગીર રહેતી. અર્થાત એવીજ શાંતી ધારણુ કરેલી રિથતીમાં ' હઃ હઃ હઃ ' કરતા ધીર-ગંભીર ચહેરે શાસ્ત્રીજી બોલ્યા—“ ભુઓ. મીઠીબાઈ ! યથાવિધી પૂજન કરવા સાર મારી આગળ મોડેલી આ અતિ મુંઢર શાલિગ્રામ મૂર્તિએ એટલે-“ જે કેવાય તે ' જગતપિતાના દિલારામ કરનારા અત્યંત મનોહર એવાં સ્વપંજુ સ્વરૂપોજ છે. અને તેમનીજ દિલારામ ઈચ્છાવડે એધોએ ' જે કેવાય તે ' અકાલે વૃદ્ધી કરીને સરિતા પ્રવાહ દિલારામથી ધુપવારી બોલાવતો વહે, એવી અધરીત લીલા બતાવી છે. તેના મારે ' જે કેવાય તે ' દિલગીરી એટલે દિલની નાપુશી બતાવવાથી આનંદમય જે દિલારામ-પ્રભુ તેમને કોધ આણુવાનું ' જે કેવાય તે ' મદતપાપ વહેરીને કયો દિલારામ-પુરુષાર્થ સાધી શકવાનો હતો ! અતએવ પોતે દિલારામમાં રાખી, પ્રભુની વિચિત્ર લીલાઓનું ' જે કેવાય તે ' આનંદથી નિરિક્ષણ કરતા રહેવાથીજ તે દયાધન પ્રભુ દિલારામ પાળી, એટલે ' જે કેવાય તે ' પ્રસન્ન થઈ આપણી મનકામનાઓ પૂર્ણ કરે છે. હુંકમાં આ પરમાત્મા-પ્રભુની જે હું દિલારામ વૃત્તિથી ભક્તિયુક્ત પૂજા કરું છું, તે સ્વસ્થ ચિત્તથી અવલોકન કરવાથીજ ' જે કેવાય તે ' તમારું પ્રમીત પૂર્ણ થવાનું. ”

આવા પૌરાણિક શબ્દ-ગ્રંથથી તે ગિચારી મીઠીબાઈપર સચોટ અસરકારીને પછી દિલારામ શાસ્ત્રીએ ફરી કહ્યું—“ પોતે પટેલને ત્યાં સત્યનારાયણની કથા કહેવા જાય છે, તેથી પટેલ સમય જવારેશે નહિ. ચોડીવારમાં પાણી કાંઈ ઉતરવા માંડશે એટલે તેના તરફથી એક બે તરવાવાળા તેડી જવાસાર જરૂર આવશે. ” એમ તેણીને આશ્વાસન આપી શાસ્ત્રીજી પૂજામાં નિમગ્ન થયા અને મીઠીબાઈ એકામતાથી પૂજા જોતી બેઠી. પણ માંદા છોકરા તરફ તેનું મન તેણીને ખેંચતું હતું. એટલામાં તે શાલીગ્રામના દર્શનથીજ કે થુ તે મીઠીબાઈના મનમાં એક વાત રજૂરી આવી. કે આમાથી એકાદી શાલિગ્રામ મૂર્તિ સાથે લઈ જવાથી વેાકળામાં પાણીના ખેંચાણની અડચણ આવશે નહિ, બલદી સામે કાઠે પોત્તી જવાશે, અને છોકરાને પણ વહેલી દવા મળશે. શાલીગ્રામ એટલે સ્વ-પંજુ પ્રભુ મૂર્તિ એમ શાસ્ત્રીજીએ કહ્યું હતું, તે ઉપર મીઠીબાઈને પૂર્ણ વિશ્વાસ બેઠો હતો. એટલે એની શાલિગ્રામ મૂર્તિને પોતાની રક્ષક માની સાથે લઈ પાણીના પૂરમાંથી સામે કાનારે સહેજે ઉતરી જવાશે એમ તેને દલતા થઈ તેણી ઉઠી. પાકો કાઠડો બીડ્યો. અને નિશ્ચયી મુઠાવડે તે વેાકળા તરફ જોવા લાતી. તે ખળખળતું પોતાની ચપળતાથી એ બાઇને બહીવસારતું પાણી વહેતું હતું, પણ તેની તરફ મીઠીબાઈનું ધ્યાનજ ક્યાં હતું ? શાલીગ્રામ મૂર્તિપર સંપૂર્ણ ભરોસે રાખીને તે ભક્તપાલક પ્રભુની સહાયથી પાણીમાંથી તરી જવાને સંકલ્પ વિશ્વાસ પૂર્ણ વૃત્તિએ જરાપણુ પશ્ચાત્તા દીધો નહિ. શંકા માત્ર બીતિની. તેતો બીતિ મનોભાવથી નિઃશંક ટળી હતી.

દલ વિચાર કરીને, આંખો મીચી બેઠેલા દિલારામ શાસ્ત્રીઆગળ હાથ જોડીને તે બોલી—“ શાસ્ત્રીજી ! માફ ચિત્ત છોકરા તરફ ચોટ્યું છે. અને તેથી પાણી ઉતરી જાય ત્યાં મુધી વાટ જોના બેસવાની હવે મારામાં હિંમત નથી. હું મારા કરચનીયા પાસે જવા અધીરી છું. હું પાણીમાંથી ઉતરીને હમણાને હમણા સામે કાઠે જઈશકીશ. આપ અંતઃ કરચના ભાવથી પૂજા કરોછો, તે દેવ પ્રભુ આ રૂપાળા શાલિગ્રામ એ પ્રવક્ષ પરમાત્મા

નો સચુલ્ય અવતાર જ છે, એમ મારા અંતરાત્માની શ્રદ્ધા પૂર્વક ખાત્રી થઈ છે. એટલા માટે મારાપર કૃપા કરી, એક શાક્ષીધામ મૂર્તિ મારા ખોળામાં આપો. અને મારા છોકરા પર કૃપા કરી અને સામેતીર ઉતારીજવા આશીર્વાદ આપો. શાક્ષીધામની સંગતીથી હું જરૂર સામે કાંઠે સહીસલામત જઈ પહોંચીશ. શાક્ષીધામ જેવા પ્રભુ સાથે હોવાથી હું પ્રત્યક્ષ કાળથીએ ડરીશ નહિ. એટલે તેનાપર મારો ભાવ છે. અને ભગવાન ભાવનાના ભુખ્યા છે, એટલા માટે હુંહું મને એક શાક્ષીધામ આપો. અને તે આજે ને આજે પટેલને ઘેર આપને જરૂર પહોંચાડી દઉંશ. ”

મીડીયાઈનો આ વિચિત્ર નિશ્ચય જોઈને દિલારામ શાસ્ત્રી આશ્ચર્ય ચકિત થયા. શાનો ભાવ અને શાના દેવ ? પોથીમાંના વેંગશુ પોથીમાં ! આવી માન્યતાવાળા શાસ્ત્રીજી કાર્ય-વ્યવહારમાં તક્લીફ દેતા. પણ પોતાના ધંધાના અંગે પુરાણિક ગંધાઓની સારી અસર કાયમ રહીને છુવના જોખમમાં અંપલાતી મીડીયાઈને તેમ કરતી અટકવા સારું શું યુક્તી કરવી ? તેને જેમ સમજાવવી એ શાસ્ત્રીજીને સુઝતું નહતું. જેમકે તેણીનો દંદનિશ્ચય પોતે ગમે તેમ સમજાવેલી, તોપણ બદલાશે નહિ એમ તેમને ખાત્રી હતી. તેમ એવો કાંઈ પ્રયાસ કરવો એ શાક્ષીધામ નહિ આપવાનું બહાનું છે, એમજ મીડીયાઈ માનશે. ત્યારે પ્રાણ્યપ્રતિષ્ઠિત શાક્ષીધામની આજીવન ખોળામાંની મૂર્તિ તે શુદ્ધ જીને પણ કેમ આપવી ? એ પણ શાસ્ત્રીજીને વિચારસરખું થઈપડ્યું. એટલામાં તેમને એક લુચ્ચાઈ-નહિ મુસદ્દી-પેય સાંભરી આવ્યો. દિલારામ શાસ્ત્રી તે વોકળાના કાંઠાપરજ એક દેતા. તેથી ત્યાં રેતી પથ્થર-ગોળ પાણીકાની કમતરતા નહતી. એટલે સહેજ શાસ્ત્રીજીની પૂજની પેટી નીચે પણ કાળા શાક્ષીધામ સરખા ગોળ પાણી દેતા. તેમાંથી એક હળવેજ મીડીયાઈને ખબર ન પડે તેમ હિચકો, અને તેને શાક્ષીધામ કહી શાંતતાથી તે બોલ્યા-“ મીડીયાઈ ! આ સાદસ ન કરો તો ઠીક. બાપી રામનામથી પથ્થર પણ તપા છે. હવે ‘જે કેવાપતે’ પ્રભુચરણે તમારી દૃઢ ભાવના જોઈ આ શાક્ષીધામ હું આપને આનંદથી આપુંહું. તે તમારી મનેજી પૂર્ણ કરશે. ”

આમ કહીને એક ગોળ પથ્થર શાસ્ત્રીજીએ બિચારી મીડીયાઈના ભાવથી આગળ ધ્રુવે ખોળામાં મૂક્યો. મીડીયાઈને પોતાના દાથમાં પૂર્ણ-પુરપોત્તમ-પરિશ્રદ્ધા આવી પડ્યાનું લાગ્યું. તેણે તે ગોળ પથ્થરને ધણાવાર પ્રણિપાત કરીને તે જમણી મુડીમાં લાધો. અને તે મુડી તથાવાર કપાળે લગાડી પછી કાંઈપણ જાતનો વિચાર નહિ કરતાં તે એ તોફાની પાણીના પૂરમાં ઉતરી,

એ વોકળાની ઈંડાઈની તેને ખબર હોવાથી વચમાં બહુતો જાતી જેટલું ઉંડું પાણી દશે એમ તે ધારતી હતી. પણ તેણી વોકળામાં જેમ જેમ આગળ જવા લાગી, તેમ તેમ તેને તે પાણીની તાણની ખબર પડવા લાગી. તે ધીરથી પગ ટકાવતી ચાલી હતી. પગ નીચેની રેતી તણાઈ જવાથી પગ લટપટતા હતા. અને વચમાંથી પાણીના આંચકાને લઈ જોડાં ખાવા જેવી થઈ જતી. તોપણ તે પોતાનો તોલ સંભાળી આગળ વધી. પોતાના શાક્ષીધામ પ્રભુને ત્રાસ ન થાય તે માટે તેણે પોતાની જમણી મુડી તથા દાથ ઉંચે રાખ્યો હતો. મોટીથી તે ‘જવકરશન-જવકરશન’ આમ કહેતી હતી. તેણીના છોકરાનું નામ પણ કરશન હતું. એટલે એના મનમાંજ કાંઈ જાદુ છે એમ તેને બતારે લાગતું

હતું. તેનું અંતઃકરણ માંદા પડેલ કરશન તરફ હોવાથી કે શું કાણુનવે ! પાણીના તાણથી નહિ અચકાવાની દિમ્ભત તેનામાં તેણીની અસાત સ્થિતિમાં આવી હતી. જેમ તે ઉંડા ઉંડા પાણીમાં જવાનાથી તેમ પગ રેતીપરથી છુટીને પોતે તણાઈજશે કે શું એમ તેને ચિંતા થતી હતી.

કેડની ઉપર પાણી થયું-છાતી સુધી પાણીમાં કુખી. તોએ તે ઉંડી ઉંડી જતી હતી. 'જય કરશન-જય કરશન' એ નામ રમરણ માત્ર ચાલુજ હતું એટલામાં તેને કૂણ જન્મની કથા સાંભરી આવી. કંઈ રાગના કેદખાનામાંથી વસુદેવજી કૂણની બાલમૂર્તિ લઈ ગોકુળ જતા હતા. ત્યારે આવીજ રીતે જમુનાજી એ કાંઠે વહેતાં જતાં હતાં, કૂણ ચંદ્રના ચરણ રૂપથી માટે તૃપીત જમુનાજી-કૂણ ભગવાનને પાણી ન અડકે તેટલા સાર વસુદેવજી જેમ જેમ તેને ઉંચા લેતા ગયા, તેમ તેમ તે પણ ઉંચા ઉંચા વધવા લાગ્યાં. પણ વસુદેવજીને પાણી વધારે ઉંડા ઉતારવા લાગ્યું, ત્યારે કૂણ પરમાત્માએ પોતાનો એક પગ પારણા બહાર લંબાવ્યો. એટલે ચરણ રૂપથી થતાં જમુનાજીએ સંતોષીત થઈને રસ્તો કરી આપ્યો, અને વાસુદેવજી ગોકુળ પહોંચ્યા. આ ઉત્તમ કથા મીઠી બાઈને સાંભરી આવી. અને તે સાથે પોતે શાલીગ્રામ પ્રભુને જેમ જેમ ઉંચા લેતી જાય છે, તેમ તેમ પ્રભુના રૂપથી માટેજ વોડળાનું પાણી પણ ઉંચું ચડતું આવે છે. નહિતર છાતી પુર પાણી આ વોડળામાં થાય જ નહિ એમ નહિ એમ તેણીને લાગ્યું, તુરત તેણીએ મુઠી વાળેસો હાથ નીચો કરી પાણીમાં ઝબોલ્યો. અને શાલીગ્રામ પ્રભુને ન્હવરાગ્યાં. આ તરફ વોડળાનું પાણી પણ વધતાં વધતાં તેણીના ગળા સુધી પહોંચતું હતું.

એટલામાં પાણીના જેવાણથી તે ધસડાતી ધસડાતી, એ વોડળામાં એક પાટ ઉંડી હતી, તેમાં જેવાઈ ગઈ. પગ નીચેથી જમીન છુટી ગઈ. તોયે તેણીએ પ્રભુનું નામ મુક્યું નહિ. તે ભક્તીભાવમાં દૃઢ જ હતી. થોડીવાર તેણી પાણીમાં તુબડા માફક તરંગતી રહી પણ પાણીનું એકામ વધતું જોઈને બિચારી અજલા જીવનની ચિંતાથી થોડી અભરાઈ ! અને હાથ પગ પાણીમાં અકાળગતી તરફડીયાં મારવા લાગી. નાકમાં અને મોઢામાં પાણી જવો લાગ્યું. તો પણ હાથમાંથી શશિગ્રામ મૂર્તિ તેણીએ જતી કરી નહિ. તેમ નામ રમરણ પણ મુક્યું નહતું. દૃઢ ભાવનાના પરીણામે આખરે પોતાના પગ જમીનને પહોંચ્યાનું તેને લાગ્યું. એટલે દિમ્ભત આવી. પ્રભુ પ્રસન્ન થવાથી પાણીએ સારો રસ્તો કરી આપ્યો એમ તેણીના ભોળા મનને લાગ્યું. અને જેવડી દિમ્ભત થતાં તે ત્રાસું ત્રાસું પાણી કાપતી વોડળાને સામે કાંઠે જઈ પહોંચી ચાલીને લોચપોચ થવાથી, તે એક પથર-શીલાપર બેસીને એ વોડળા તરફ જોતી રહી, ત્યાં તેનું તેનેજ આશ્ચર્ય લાગ્યું કે આવો પૂર આવેલ વોડળો પોતે શી રીતે ઉતરી આવી ? ખરી રીતે મોટું પૂર આવેલ જોઈને ગોણ સુધીના પાણીમાં ઉતરતાં એ આ વર્ગ કરી જાય, પણ આવેલ પ્રસંગમાંથી પસાર થવા, સંતતી પ્રેમને લીધે-આંધળા બનેલી માતાના હાથે સાત્વિક ઇશ્વર નિહાની યદી આવ્યા પછી તેને શાની ધારતી રહે ? મીઠીબાઈ એ તે શાલીગ્રામ મૂર્તિને હથેળીમાં લઈ, તેને સો વખત પ્રણામ કર્યાં. અને થેર ગઈ. અથમ પોતાના પુત્રને શાલીગ્રામનું ચરણ તીર્થ પીવડાવી ને પછી દવાની પડીકા પાઈ. પ્રભુ કૃપાથી કર-શનને વેળાસરજ આરામ દેખાવા લાગ્યો.

આ તરફ મીઠીબાઇનું આ બાવિઠ સાદસ કેવળ ગોળ પથરાને શાલીઆમ માનવાયી યશાયક નીવડયું, એમ જોઈ આ કાંઠે પૂજા કરતા એટલા દિલારામ શાસ્ત્રી ત્રિશિક્ષે માંડી વિચાર કરવા લાગ્યા કે—જ્યાં એક કાળા ગોળ પથરથી શુદ્ધ સ્ત્રી સહિસલામત વોકળો ઉતરી અછ, ત્યારે મારા જેવાને વેદ-કર્મનિષ્ઠ બ્રાહ્મણને પેટી ભરીને બેળા કરેલા ખૂરા શાલીઆમોના આધારપર વોકળો ઉતરી જવામાં શી હરકત ? અમરતા પાણી ઉતરવાની કે પટેલ તરફથી ઉતારી જનારા માણસો આવશે તેની યાદ જોતા શામાટે બેસવું જોઈએ ? પુત્ર આટોપીને દિલારામ શાસ્ત્રી આરામ. વૃત્તિથી ઉઠ્યા, અને અભિમાનથી વોકળામાં ઉતર્યા.

અભિમાન રાજ રાવણનું પણ નથી રહ્યું. ત્યાં સ્વાર્થે પરાયણ દિલારામ શાસ્ત્રીની શી કથા ? ગોઠણ જેટલા પાણીમાંજ શાસ્ત્રીજી બીઠવા લાગ્યા. પાણીના તીવ્ર વેગથી શાસ્ત્રીજીની દૃષ્ટી ભ્રમિત થઇ. તેમને ફેર ચડ્યા, પગ ચરચરવા લાગ્યા, ધણીવાર અગ્નિ મીઠીને ચિત્તને તેમણે સ્વસ્થ કર્યું, અને ધણી કાળજીથી તે આગળ વધવા લાગ્યા. એટલામાં ઉપરના ભાગમાંથી એક કાંટાળું ઝાડ તથાનું આવડતું હતું. અને તેના પર એક મોટો સરખ લટકતો હતો. તે જોતાંવાર શાસ્ત્રીજીની હિંમત હરાઇ ગઈ. પગ નીચેથી છૂટ્યા. પાણી તેમને છાતી સુધી થયું. જો કે તેમને થોડું ધણું તરતાં આવડતું હતું. પણ હાથમાં પૂજની પેટી ! પેટી પડતી મૂકવામાં આવે તો શાલીઆમ કુખી નવ. તે સાથે પોતાને પણ જળ-સમાધિ મળે ! કેમકે તે સ્વભાવતઃ બહુ બીકણુ હતા, આટલા પાણીમાં ઉતરવાની હિંમત તેમણે કેવળ શાલીઆમ મૂર્તિના આધાર પરજ કરી હતી. અને ખરી રીતે તો મીઠી બાઇએ ગેળવેલ સફળતાને લઈ તેમણે તેની સ્પર્ધા કરી હતી. એટલા દુષ્ટામાં તે પૂજની પેટી વાંસાપર બાંધવાનો તેમણે વિચાર કર્યો. દુષ્ટામાંથી પેટી વાંટી પીઠપર લેવા જતાં, તોલ ન સંભાળાયો. અને પાણીમાં દળી પડવા લાગ્યા. પેટીએ તેમની પાસેથી રત્ન લીધી ? દિલારામ શાસ્ત્રીનો અધારદોર તુટ્યો ! પરમાત્માએ પોતાને છોડી દીધાની શાસ્ત્રીજીની ખાત્રી યઈ. નાક અને મ્હોંમાં પાણી ભરાયું. તેમણે કુખડી આધી. ઓગળ થું થયું તેની દિલારામ શાસ્ત્રીને પોતાને પણ ખજર ન પડી !

✕

✕

✕

✕

પટેલને ઘેર રાત્રે આઠ બજે દિલારામ શાસ્ત્રી સાવધ થયા—ત્યારે તેમને પોતે વોકળામાં કુખતાં કુખતાં પટેલના તરીઆઓએ આવી કેમ બચાવ્યા, તેની ખજર પડી. પૂજની પેટી ગઈ તે ગઈ ! મીઠી બાઈએ વચન આપ્યા પ્રમાણે તે પાછો આણી આપેલ પાણીકો—શાલિઆમ એજ દિલારામ શાસ્ત્રીજીએ સાચી શાલીઆમ મૂર્તિ સમજીને અતઃકરણ પૂર્વક તેને બાવથી પૂજે છે. મીઠીબાઈને માટે પાણીકાના પ્રભુ કેમ થયા ? અને પોતાની આખી પૂજની પેટીમાં ખિચેખીચે લેઈલા શાલીઆમ—પ્રભુના પાણીકા કેમ થયા ? એનો ખુલાસો હતો પૂણ દિલારામ શાસ્ત્રીજીને ચતો નથી કેમકે ‘ભાવના બુખ્યા ભગવાન’ એ તત્ત્વ, ભાવ ભક્તી અને દૃઢ શ્રદ્ધા વિના સમજી શકાય તેવું નથી. દિલારામ શાસ્ત્રીજીએ મીઠી બાઈને ઉપદેશ કરતાં તેને એ તત્ત્વનો લાભ થયો અને સ્વાર્થ પરાયણ દિલારામ શાસ્ત્રી ગોણું બાઈ બેઠા. માટે સત્યજ છે કે—

“ શ્રદ્ધા સજળ જગમળ છે, શ્રદ્ધાવિના બધું ધૂજ છે. ”

બાલકવિ

જીવન વિશ્લેષ.

(અનુસંધાન વર્તમાન વર્ષના ૧૪ જુન થી)

પૂર્ણતાને પામેલો એ સ્વર પોતાની ઉત્પત્તિના સ્થાનથીજ ભરાવદાર કોષ પશુ ટેકાણેથી ખુલે નહિ એવો મોળાટવાળો સામર્થ્યથી પૂર્ણ, નિર્મળ હોવાથી સ્પષ્ટ અને કુખી જતો હોય એવો નહિ પણ તરતો હોય છે. કેટલાક રાગની ઉત્પત્તિના સ્થાનોને સકો-
ચીને રાગને ઝીણો કરવાની લાક્ષણિકતાઓ જોવામાં આવે છે. આંદર આવવો જોઈએ તેટલો આંદર આવવો હતા નથી. શ્રવણ કરનારને જે પોષણ મળતું જોઈએ તે પોષણ તેમાંથી મળતું નથી. માટે સ્વર પૂર્ણ પરિપક્વવારચાવાળો જન્મને પામ્યો છે કે કેમ તેનું નિર્ણયક લક્ષણ તેનો ભરાવો છે. આ ભરાવો જોઈએ છતાં તેમાં અવ્યવસ્થા કરી મૂકે તેનું ઉદાહરણ જવાપણું તેમાં ન જોઈએ. શ્વાસના અતિમાત્ર યોગથી શ્વાસના પ્રવાહની ધારા સર્વાંગે પોતાની સમતાને જળવી શકતી નથી, ત્યારે તે વધારાનો અંશ ઉછળીને ટેકા-
દેવા જેવું તેની સપાટી ઉપર કરી મૂકે છે. તે દોષ તેમાં ન હોવો જોઈએ. શર કાઢનારના અંતઃકરણની સામગ્રી ઉચ્ચ હોવી જોઈએ, નિરાશા, દ્રારિદ્ર્ય, કલેશ, ઇર્ષ્યા, ક્રોધ આદિ અંતઃકરણના દીનત્વની સામગ્રી છે. ઉદારતા, પ્રસન્નતા, શ્રદ્ધા, સર્વત્ર શિવ જોવાની જેવ આદિ અંતઃકરણની ઉચ્ચ સામગ્રી છે. નીચ સામગ્રીના સંસ્કારથી સ્પર્શ કરતો જે શર બહાર નીકળી આવે છે તેમાં દીનતા અનુસ્યુત રહેલી હોય છે. માટે વિવિધ કથા વેરાગ્ય નામના સાધનોવડે ઉચ્ચ સામગ્રીનો હૃદયમાં સંમિશ્ર કરી તેના સુયોગદ્વારા શરને અદીન એટલે વેળવથી ભરેલો ઉપજાવવો. શ્વાસ નલિકાના યંત્રમાં કંઈ આદિ વાણી સ્થાનોમાં તથા નાસિકાના મૂળમાં કોષ કોષ પ્રકારના દોષો હોય છે. તેમાં કોઈ સ્થાને ચાંદીઓ પડેલી હોય છે, કોષ સ્થાન સુકષ્ણ ગમેલાં હોય છે. કોષ સ્થાનો ઉપર પણ ખાત્રી ગએલાં હોય છે. કોષ સ્થાનમાંથી કોઈ રસનો પ્રવાહ એવા પ્રકારથી ઝામે છે કે શ્વાસના પ્રવાહનો તે કેટલા અંશે નિરોધ કરી મૂકે છે. કેટલાક તો કેવળ અસ્થાનથી કોષ-
છતું દેખીને વગર સમજે બળ પૂર્વક કોષ કોષ સ્થાનોના સંકોચ કરી મૂકે છે. અને કોષ તો જ્યાં ત્યાં નાસિકાના મૂળ સ્થાનના રણકારાને અયોગ્ય સ્થાને જોળવી મૂકે છે. આમ દોષો તથા કુટેવોથી શરની નિર્મળતા એટલે નિરામયતામાં ખાત્રી આવે છે અને તેના ઉપર કોઈ કોષ પ્રકારનો જોગો ભર્યો હોય તેવી અસ્પષ્ટ સ્થિતિ તેની કરી મૂકે છે. એ દોષથી રહિત એ શર નીકળવો જોઈએ, એ શર નીકળ્યો ત્યાંથી તે પૂર્ણ યતાં સુધી જ-
ધોળ ઉપર કહી તેવી સ્થિતિમાં ટકાવવો જોઈએ.

આ પ્રમાણે શરને કેળવવાથી તે કથાથી કુખી જશે નહિ. સાંધી બહાર આમળ પડતો તરતો ને પ્રતીત થશે. આ શરની સિદ્ધિ યતાં કોષ પશુ પક્ષી કોષ પશુ વાંસળી, કોષ પશુ સીતાર આદિ ગમે તે પ્રકારના વાદ્ય યંત્રનું શ્રવણ કરતાં તત્કાળ તેનું અનુ-
કરણ કરવાનું સામર્થ્ય આપણા વાણીયંત્રમાં આવેલું અનુભવાય છે. એમ યાય છે ત્યારેજ આપણું વાણીયંત્ર સંપૂર્ણ નિરામય છે. એવી ખાત્રી યાય છે. આ સિદ્ધિને પ્રાપ્ત કરવા-
માં કોમલ શર પૂર્વક અભ્યાસ કરવો એજ તેની સાત્તી કુચી છે. એમ કરવાને બદલે આરંભમાં ઉતાવળ કરીને તમારા શરમાં ખાંચા કે ગાંઠો પડવા દેશો અને પક્ષી પાછા

મહેનત કરીને તેના ઉપર રહે ફેરવીને તેને સાફ કરતા હો તેમ કરશે અથવા જ્યાં જ્યાં ઘુટતું જશે ત્યાં ત્યાં સાંધતા જશે તો એમ કરીને મારી ઠોકા ખેસાડેલો રાગ તમને કદીજ પરિપક્વ પૂર્ણતાએ વૃદ્ધિને પામેલા બનેલા રાગની ગરજ સારી શકે તેમ નથીજ. માટે આરંભથીજ સાવધાનતા રાખવાની છે.

પુ મનુષ્ય પોતાના શરીરનો શો ઉપયોગ કરવો શરીરના કયા ભાગનો કયારે કેવી રીતે ઉપયોગ કરવો, કયા ઉપયોગના કયા ઉદ્દેશ છે વગેરે સંબંધમાં દેખાડેખી અથવા તો કેવળ કહ્યું પરંપરાથીજ સાંભળીને અનુકરણ ક્યેં જાય છે. પોતાને વાસ્તવ જ્ઞાન નહિ હોવાથી શરીરમાં રહેલા સામર્થ્યો તથા અવધવો સદુપયોગ કરવાના સમયે ઉલ્લોગ રહિત સ્થિતિમાં અથવા તો દુરુપયોગમાં યોજાયલાં રહે છે આપણા વાણી સ્થાન રૂપ યંત્રોના સંબંધમાં તો એમ સ્પષ્ટ જણાય છે કે મનુષ્ય જાતિમાં સઘીચી અધિક નિષ્કાળજી તથા દુરુપયોગના ભોગરૂપ આ વાણીયંત્ર થઈ પડ્યું છે. આપણે જ્યવહારમાં બોલવા તથા કહેવામાં આપણી વાણી સ્થાનોનો સામાન્ય રીતે દરરોજ પ્રુકળ ઉપયોગ યાય છે. એ ઉપયોગમાં કોઈ પણ બ્યવસ્થાની કે નિરામયતાની લાગણી સરખી પણ અનુરુપત હોય એમ જોવામાં આવતી નથી. કેવળ અકસ્માતથી કોઈ બંધને પકડી બેસે છે અને તેના સદાય પરિણામોની વૃદ્ધિ કરતાં કરતાં તેજ દોષને ચાલુ રાખે છે. એકંદરે જોતાં જ્યવહારના અંગે બોલતા ચાલવામાં વાણીયંત્રોનો જે રીતે હાલ ઉપયોગ યાય છે તે રીતથી પ્રામશ્ચરિયતિએ પહોંચવાનું એટલે આપણા સ્વરને યોગ્ય સ્થિતિએ કેળવવાનો જનવાનો સંભવ નથી, કોઈ પણ નામકિંત ગાયક પ્રતિ તમે દ્રષ્ટિ કરો અને તેની સાથે વાતચીત કરો. તમારા અને તેના શરમાં શો ફેરફાર છે તેનું સૂક્ષ્મ શુદ્ધિથી નિરીક્ષણ કરો. ગાયકોની હાલ જે સ્થિતિ ગાયનવિદ્યા અધ્યેગતિમાં જવાથી થઈ પડી છે. તેમાં તો તમને ધણી વખત એમજ જણાશે કે વાત કરવામાં તો તમારા જંનેના ગૂરો વચ્ચે તક્ષાવત નહિ જોવો છે. અને જે તક્ષાવત છે તે કોઈ કોઈ વખત તો તમને એમ લાગશે કે તે તમારા બાહ્યમાંજ છે. કુદરત આ પ્રમાણે તમને તે ગાયકના કરનાં અધિક ઉત્તમ સ્થિતિમાં મૂકે છે. છતાં કેંકે તથા હૃદયના પક્ષો પ્રતિ જ્યારે તે ગાયક ગાય છે ત્યારે દ્રષ્ટિ કરતાં તમારા કરતાંવિશે અધિક બળવાન દેખાય છે.

અપૂર્ણ.

- હુર્ગીશ્વર નરવરજી ત્રિવેદિ.

લેખો અને લેખકો.

એકાદ મહોક્ષમાં આપણે કરવા જઈએ તો ત્યાં એકાદ વેંઘ અથવા વક્રીક્ર જોવામાં આવશે. તેજ પ્રમાણે એકાદ લેખક પણ મળી આવશે. કદાચ વેંઘ વક્રીક્ર ન મળશે પણ લેખક તો જરૂર મળ્યા વગર રહેશેજ નહિ.

આ ઉપરથી આપણે એમ અનુમાન કરી શકીએ કે લેખકો અત્યંત વધો ગએલા હોવાથી હવે આપણા સાહિત્યની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જલદીથી ચર્ષ જશે. અંગ સાહિત્ય, પ્રા-આત્મ સાહિત્ય એ સર્વ સાહિત્યોમાં આપણું સાહિત્ય અગ્રજી ઉદશે. તેની ચિખરે ગતિ થશે. પરંતુ આપણું આ અનુમાન સર્વોચ્ચ ખર્ડ નથી. અત્યાર સુધીની પ્રવૃત્તિ જોતાં આપણે આપણા સાહિત્યને જે કે તે પૂર્વકાળમાં અગ્રકર્તુ હતું પણ વતેચાન સમયમાં અગ્ર-

કાવ્યું નથી. આંગ સાહિત્ય અને પ્રાચીન સાહિત્યના જેટલું પ્રગતિમાન સાહિત્ય પણ આજના લેખકો કરી શક્યા નથી તેના ઉદાહરણમાં આપણા પ્રાંતમાં અમુક પુસ્તક નીકળે તેની ખીજ આશ્ચર્ય નીકળતાં પાંચ સાત વર્ષનો લાંબો સમય જાય છે ત્યારે તેમાં તરતજ તેની સઘળી નકલો હુકે મુદતમાં ખપી જાય છે.

ખીજને ભૂમીમાં નાંખવામાં આવે છતાં તે ઉગી ન નીકળે તો તેમાં બે દોષ હોવાનું અનુમાન થાય છે. પ્રથમ તે ખીજકતો દોષ અને બીજો તે ભૂમીનો દોષ આ બે દોષમાંથી એક પણ દોષને લીધે તે ઉગતું નથી. તેજ પ્રમાણે જ્યારે આપણા સાહિત્યમાં આટલી બધી ચળવળ થાય છે તે છતાં તેની વાસ્તવ પ્રગતિ થયેલી અનુભવાતી નથી તો તેમાં પણ કાંઈક દોષ હોવાજ નોંધ્યે એમ અનુમાન થયા વગર રહેતું નથી. આજના વિપ. યમાં તે સંબંધમાં કાંઈક વિવેચન કરવા ધારણા રાખી છે.

લેખો અનેક પ્રકારના લેખાય છે, પુસ્તકો પણ સંખ્યાબંધ બહાર પડે છે. વર્તમાનપત્રો, અને માસિકપત્રો પણ ધણાજ પ્રકારે છે. પણ તે સર્વે તરફ દ્રષ્ટિ કરીને જોતાં તેમાં મહત્વના લેખોથી ભરેલા તો ગણ્યાં ગંધ્યાંજ છે. બાકી સર્વ તો ચિંત્રીયાં લેખો વેસ્ટપેપર બારકેટ ને સ્વાધીન કરવા જેવાજ વિષયોથી ભરાયેલી જોવામાં આવે છે. આ પ્રકારના લેખો એ સાહિત્યનો શું ઉદ્ધાર કરી શકે તે દેખીતુંજ છે.

આ ઉપરની ખાતલ ધણા ખરા મનુષ્યોના અંતઃકરણમાં અતિશયોક્તિ ભરેલી લાગશે પણ વાસ્તવિક રીતે વિચાર કરતાં તેમાં તેવું કશુંજ નથી. અમદાવાદ જેવા એકાદ મોટા શહેરના સ્ટેશન ઉપર જાઓ ત્યાં તમને શું જણાય છે. હાથમાં નાની નાની ચોપડીઓના ચોડા રાખી બળે પૈસા આ અનુષ્ઠ પુસ્તક () ના બે પૈસા એમ ફેરીઆ લુખો મારે છે. હવે આ પુસ્તક જો આપણે તેઓનું અમૂલ્યપણાનું કથન વિચારીને લેખ્યે તો પછી પાછળથી તે પુસ્તક માટે ખર્ચેલા બે પૈસા પણ નકામા ગયા જેવુંજ થાય છે. કેમકે તેમાં કાંઈજ મોલ હોતો નથી.

લેડિપણા નો પવન આજકાલ બહુજ પુકારો છે. અને તેમાં કવિપણાનું હેઠ આજે ધણા ખરા મનુષ્યો તેમાં ખાસ કરીને ઉછરતા યુવકોને ધણુંજ લાગ્યું છે. લેખ લખવાનો મેનીયા તેમનામાં સગભગ ૮૦ ટકા લાગ્યો છે. એક લીટી અંદીથી એક તંદિથી એમ કરી કવિતા બનાવી કવિ થઇ એસનારનો પણ આજે ટેડો નથી. 'તેમ અંદિથી તંદિથી એકતું' કરી લેખો લખનાર લેખકોનો પણ આજે ભાવ સરતો છે. આવા લેખકો અને કવિઓ આપણા સાહિત્યની કેટલી બધી પ્રગતિ કરી શકશે તે વિચારવાનું છે. નંદિતો હલકા પ્રકારનું સાહિત્ય બહાર પાડવામાં આવે ત્યારે તેની પ્રગતિને બદલે અવનતિ થવાનો ભય રહે છે.

આપણા દેશના વિદ્વાનોએ પોતાનું લક્ષ આ ખાતલ ઉપર પણ ખાસ કરીને ખેંચવાનું છે. હલકા પ્રકારના સાહિત્યને દાખી દેવા માટે હરેક પ્રયત્નો થવા જોઈએ. નહિતો ઉપરથી પ્રત્યક્ષર તેની હલકી ઝાપ પડી જશે જેથી પરિણામ ધણું કાંચકર આવશે.

લેખ લખતી વખતે લેખકોએ હમેંશાં બે બાંધત ધ્યાનમાં રાખવાની છે.

૧ મારો લેખ જન સમાજને ઉપયોગી છે કે કેમ ? અને તે કેટલા બર્ણો.

૨ મારો લેખ કોઇના પણ અંતઃકરણને નીચી સ્થિતિમાં લઇ જાય એમ છે કે કેમ ? આ બે પ્રશ્નનો ઉત્તર થું આપે છે. તે ઉપર ધ્યાન રાખી પ્રગતિ કરવા તત્પર થવું નહિતો સાહિત્યની ઉન્નતિને બદલે અવનતિ થએલીજ જોવામાં આવશે.

વેદ વિષે કાંઈક.

આર્ય જનો સર્વ પ્રસાદ ધર્મ (Revelation) નું મૂળ વેદને માને છે. એ વેદ શબ્દનો અર્થ એવો છે કે ઇષ્ટની પ્રાપ્તિ અને અનિષ્ટનો ત્યાગ કરવાનો અલૌકિક ઉપાય જે ગ્રંથ બતાવે તેનું નામ વેદ.

“ ઇષ્ટ માણ્ય નિષ્ટ પરિહારયો રલૌકિક
ક મુવાયંયો ગ્રંથો વેદયતિ સવેદઃ । ”

ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન મનુષ્યને કેવળ-પોતાનાજ અનુભવ વડે સાધ્ય નથી. એ વિષય મનુષ્ય પોતાના બુદ્ધિ બળે પ્રાપ્ત કરી શકે એમ નથી. જુદા જુદા મનુષ્યની બુદ્ધિ જુદી જુદી હોય છે; અને તે એટલે સુધી કે સારા શિષ્ટ વિદ્વાનો પણ, અમુકજ આચરણ મનુષ્યનું ખરૂં કલ્યાણ કરવા યોગ્ય છે, એવું સર્વાનુમતે સિદ્ધ કરી શક્યા નથી. એક પંડિત પોતાનું બુદ્ધિ બળ વાપરી એક માર્ગ બતાવે છે, તો બીજો તેમાં દૂષણ બતાવી પોતાનો નવો માર્ગ આગળ ધરે છે; આમાં વળી ત્રીજો નવાં દૂષણ દેખાડે છે; આમતું આમ ચાલ્યાજ કરે છે. આ સધળાનું પરિણામ એ યાય છે કે સત્યાસત્યનું યથાર્થ તોલ ન કરવને મનુષ્ય બુદ્ધિની સત્તા ન હોવાથી અનાવરથા થઈ જાય છે; અને એમ જ હોતું જોઈએ; કેમકે મનુષ્ય માત્ર આ લોક સંબંધી અનુભવ મેળવી શકે છે, અને ધર્મમાં તો આ લોક તેમજ પરલોક સંબંધી વિષયોનો સમાવેશ હોય છે; તેથી મનુષ્યની બુદ્ધિની ગતિ, પોતાના પરિચિન્ન અનુભવને લીધે સર્વદા કુટિત હોવાથી સર્વ રીતે અબાધ્ય અને દોષ રહિત એવો મનુષ્યના કલ્યાણનો માર્ગ દેખાડવાને સર્વથા અસમર્થજ રહેવાની. માટે ધર્મ સંબંધી જ્ઞાન, જેની ગતિ દિક્ષાલાદિ વસ્તુ માત્રથી અપરિચિન્ન હોય એવા મહાત્મા દ્વારા, પ્રાપ્ત થવું જોઈએ. તેનામાં સર્વ તત્ત્વ તથા શક્તિમત્તા હોવાથી તેનો બતાવેલો માર્ગ નિઃશંકિત અને નિઃશ્રેયસ્કરજ હોવાનો. માટે આર્ય જનોનો દૃઢ સિદ્ધાન્ત છે કે, સિદ્ધાન્ત છે કે, ધર્મ વિષયનું જ્ઞાન મનુષ્યને ઇશ્વર દ્વારા વેદ મારફતે મળ્યું. વેદ અર્પણપેય છે એટલે કાર્ષ્ણ્ય મનુષ્યની કૃતિ નથી; પણ ઇશ્વર કૃત છે, વેદ શબ્દનો અર્થ પણ એજ વાત સિદ્ધ કરે છે. કારણ પ્રત્યક્ષ અને અનુમાન એ રસ્તેજ મનુષ્યને સર્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ યાય છે. પરંતુ એ બે પ્રમાણ વડે સાધ્ય નથી એવું જ્ઞાન વેદ જણાવે છે, માટે એનું નામ વેદ.

પૂર્વાચાર્યોએ કહ્યું છે કે:—

“ પ્રત્યક્ષેણાનુમિત્યાવા યસ્કપાયો ન બ્રુધ્યતે । તે વિન્દન્તિ વેદન તમ્મા
દ્વેદસ્ય વેદતા ॥ ”

પ્રત્યક્ષ અથવા અનુમાન પ્રમાણુ વડે જે ઉપામ જણાતો નથી, તે વેદવડે જણાય છે, માટે જ વેદનું વેદપણું છે. જ્યોતિ હોમ યત ક્રીધાથી સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને યોગની સિદ્ધિવડે મોક્ષ મળે છે, એ જ્ઞાન, મનુષ્યને પોતાની શુદ્ધિવડે કાષ્ઠપણુ પ્રકારે મળી શકે એમ નથી એ તો સૌ કોઈ કમ્બલ કરશે.

એ વેદ સ્વતઃ પ્રમાણુ છે, અર્થાત્ વેદનું સત્ય સિદ્ધ કરવા અન્ય પ્રમાણુની અપેક્ષા રહેતી નથી. આમાં આશય એ રહેલો છે, કે જેમ ઘટપટાદિ રૂપને પ્રકટ કરવા સારૂ સૂર્યના પ્રકાશની જરૂર છે, તોપણ સૂર્યનો પ્રકાશ કરવા સારૂ અન્ય પ્રકાશની ગરજ નથી, તેમજ વેદ વડે જ્યારે પાપ પુરુષ, સ્વર્ગ નદે, સદાચરણુ દુરાચરણુ, ઇત્યાદિ ધર્મલૌકિક તથા પારલૌકિક સર્વ પદાર્થને પ્રમાણુ મળે છે ત્યારે વેદના પોતાના પ્રમાણુને સારૂ અન્ય પ્રમાણુની અપેક્ષા રહેતી નથી, કારણુ આનું એક પ્રમાણુ નહીં ક્રીધા વિના માત્ર શુદ્ધિના પ્રમાણુવડેજ વર્તણુક ચલાવીએ તો અગાઉ જ્ઞાતાના પ્રમાણુ અનવરથા દોષ થવાનો સંભવ છે, અને આગળ વધતાં પ્રમાણુને પણ પ્રમાણુનાતરની અપેક્ષા ઉત્પન્ન થશે.

વળી આગળ કહ્યું તે પ્રમાણુ વેદ અપૌરુષેય છે, એટલે એમાં કાષ્ઠ શરીરી કર્તા માલમ પડ્યો નથી. સાધારણુ ગ્રંથો અન્ય પ્રમાણુનો આધાર લઈ મનુષ્યો તૈયાર કરે છે, તે પ્રમાણુ વેદની રચના થઈ નથી. યુરોપીયન લખનારાઓ વસિષ્ઠ, વિશ્વામિત્રાદિ વૈદિક ઋષિઓને વેદના સ્વતંત્ર કર્તા માને છે, પરંતુ સંહિતામાંજ ઘણા મંત્રોમાં એ ઋષિઓ પોતેજ સ્પષ્ટ કહે છે, કે તપના પ્રભાવથી તેઓને વેદ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ. આવી મતલબના મંત્રો વેદમાં ઘણા છે; દૃષ્ટાન્ત તરીકે માત્ર પાંચ સાત નીચે આપેલા છે:—

મંડળ ૧ હું, સૂક્ત ૧૮૯, મંત્ર ૨, મંડળ ૩ હું, સૂક્ત ૨૯, મંત્ર ૧૫૦. મંડળ ૩ હું, સૂક્ત ૫૩, મંત્ર ૪૦. મંડળ ૧ હું, સૂક્ત ૩૭, મંત્ર ૪૦. મંડળ ૪ યું, સૂક્ત ૧૧, મંત્ર ૩૦; અને સૂક્ત ૬, મંત્ર ૧. મંડળ ૭ યુ, સૂક્ત ૩૩, મંત્ર ૯. મંડળ ૧૦ યું, સૂક્ત ૭૨, મંત્ર ૧.

તેમજ બ્રાહ્મણાદિ ગ્રંથોમાં પણ ઘણે ઠેકાણે એમ કહ્યું છે કે “તપ કરનારા ઋષિઓને સ્વયંજન્મવેદ પ્રાપ્ત થયો.” નિરૂક્ત ગ્રંથમાં તો ઋષિ શબ્દનો અર્થજ ‘મંત્ર જોનાર’ એવો કરેલો છે. વળી અનુક્રમશ્ચિદા ગ્રંથોમાં વચન છે કે ‘યજ્ઞસમદોષ્ઠિતીયમઢલમવચત’ એટલે યજ્ઞસમદે બીજું મંડળ દીઠું (બનાવ્યું નહીં). વળી વેદનું શ્રુતિ (સંભગાયત્રું) એ નામ એમજ સિદ્ધ કરે છે કે એનો કોઈ શરીરી કર્તા નથી આ પ્રમાણુ સિદ્ધ વેદનું જ્ઞાન સર્વને-પરંપરા પ્રાપ્ત થયેલું છે, ઋષિઓ પણ તેના સ્વતંત્ર કર્તા નથી. તેઓએ તપોવ્રજા વડે પરમેશ્વરની કૃપાથી વેદ પ્રાપ્ત કરી ચથારે સ્વર વર્ણુ સંહિત તેનો પાઠ લોકપ્રસિદ્ધ કર્યો. એ હેતુથી બ્રાહ્મણુ ઉપનિષદાદિ ગ્રંથોમાં વેદને પરબ્રહ્મનો નિઃસ્વાસરૂપ કહેવા છે. આ વેદવચન એ અર્થ સૂચવે છે કે, તપના પ્રભાવથી આસોઆસ ઢિયાની પેટે=શુદ્ધિ પૂર્વક પ્રયત્ન ક્રીધા વિના વેદ મંત્રનું સ્ફુરણુ ઋષિઓને પોતાના અન્તઃકરણમાં થયું; અર્થાત્ વેદમંત્રો શ્રુતીવાક્યવત્ તેઓને પ્રત્યક્ષ થયા.

વેદ મનુષ્યોપયોગી સંપૂર્ણ જ્ઞાનનો લાંઝાર છે. એના પ્રથમ કાંડમાં કર્મ અને ઉપાસનાનો બોધ છે, અને તેની સાથે આ ભોક્ષી આરંભી જ્ઞાતોક્ષ સુધીના વ્યવહારનું

જ્ઞાન આપેલું છે. ઉત્તર કાન્ડમાં મોક્ષ સિદ્ધિના ઉપાયનું 'કથન' છે. વેદોદિત જ્ઞાન મનુષ્યને પ્રાપ્ત થયું નહોત તે પશુ તે કદાચ પશુની પેઠે અર્થ ને કામ, એ પુરુષાર્થોની થોડી ઘણી પ્રયત્નિ કરી શકત; તે પશુ તેની ચોચ્યતા પશુ તુલ્યજ્ઞ રહેત; પરન્તુ પશુવર્તિત મટી જાય, ને વળી પ્રવૃત્તિનું સુખ પશુ યથારિચિત ભોગવાય, 'એટલુંજ નહીં' પણ પોતાનું ખરૂં સ્વ-રૂપ જોળખી ઈશ્વરની ચોચ્યતાએ મનુષ્ય પહોંચે, એવો અલૌકિક માર્ગ તો વેદજ્ઞ જ્ઞાતા જ્ઞા છે. વાણી તથા પ.ચનદ્રિયા જે એ મનુષ્યવતના જ ખાસ ગુણ છે, તેનું જ્ઞાન પશુ મનુષ્યને પ્રથમ વેદજ્ઞ આપ્યું. કારણ, વેદમાં યજ્ઞની સિદ્ધિ અર્થે ભાષા 'જ્ઞાનનો તેમજ પાત્રન દ્રિયાનો પૂર્ણ બોધ છે, અને આવા પ્રકારના મનુષ્યને લાવવાને સૌથી પ્રથમ ઉપયોગી બોધથી આરંભી ઉત્તમોત્તમ દ્રશ્યનો યથાર્થ ઉપદેશ વેદમાં આપેલો છે, એ તેની ઈશ્વરદ્વારા પ્રાપ્તિ સૂચવે છે, તેમજ સમગ્ર પ્રસાદ ધર્મો જેડે સરખાવતાં તેની સંપૂર્ણતા પણ દર્શાવે છે.

વળી આ પ્રસંગે બીજી લક્ષ આપવા લાયક જ્ઞાન એ છે કે, વેદમાં આ લોક તથા પરલોક સંબંધી મનુષ્યનું શું ઈષ્ટ છે અને શું અનિષ્ટ છે તેનો યથાર્થ ઉપદેશ છે; તેમજ તેની પ્રાપ્તિ અને પરિહારની સિદ્ધિ અર્થે આચરણ પદ્ધતિ પણ સવિરતર આપેલી છે. આ પદ્ધતિનું યથાવિધિ અનુયાન ક્રીધાથી ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે, એ વેદની સત્યતાનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ સરખું છે. વેદ મન્ત્રના દષ્ટા શ્રવિણો " આમ " પુરોહિતા, એટલે તે જ્ઞાને પોતાના તપના મદિમાં વડે ધર્મના સ્પર્શનું સાક્ષાત જ્ઞાન થયું હતું. તેઓની પ્રાણી માત્રપર અનુકંપા હતી, તેમજ તેઓ લોભાદિ કુર્ણુક વડે દુષિત નહોતા, માટે તેઓનું બોધનું બાલકના ઉપદેશને અર્થે વડિલોનાં કહેલાં વચનો જેવું પ્રમાણ શુદ્ધ યથા પડે છે.

તેઓએ કહેલા વિધિના અનુયાન વડે દર્શાયેલી સિદ્ધિ યથેથી અદર્શાયેલી સિદ્ધિ વિશે પણ અનુમાન રહેલથી યથા શંકે. કોઇવાર અનુયાન ક્રીધા છતાં પણ ઈષ્ટ સિદ્ધિ થતી નથી. પરન્તુ તેથી કોઇ વેદને અપ્રમાણ્ય આવતું નથી, કેમકે કર્મ, કર્તા, અને દ્રિયા તથા સાધનમાં કોઇ વૈચર્ય હોવાથી આવું પરીણામ નીપજે છે. ધણેવાર રસાયન પ્રયોગો (Chemical Experiments) કર્તાના પ્રમાણથી અથવા બીજા કોઇ એવાજ કારણને લીધે સિદ્ધ થતા નથી. પરન્તુ તેથી એ શાસ્ત્રના સિદ્ધાન્તને દ્વાની પહોંચતી નથી, એમ સર્વ કોઇ કશુંક કરોજ; નો વેદનો સંબંધમાં પણ એમ થાય એમાં કોઇ આશ્ચર્ય જેવું નથી.

આ પ્રમાણે વેદ, એ સર્વોચ્ચ સંપૂર્ણ છે, તે સર્વ વિધ્યાનો સાગર, અને ઇષ્ટ પ્રાપ્તિને માટે કલ્પવૃક્ષરૂપ છે, અને અદિક તેમજ પારલૌકિક કલ્યાણ ઇચ્છનારા આર્થને તેનું અવશ્ય કરવું થટે છે.

આમલીરાન

સુરત.

તા. ૧-૮-૧૪.

}

પ્રસન્નવદન છબીલાલમ દીક્ષિત.

વાણીથી બહારનો છે. જ્ઞાનેન્દ્રિય તથા કર્મેન્દ્રિય રૂપ આલેન્દ્રિય તેમજ અંતઃકરણ ચતુષ્પદ રૂપ આંતર ઇન્દ્રિયના સાધનવડે વિનાશી વિકારી દ્રવ્ય પ્રપંચનું તે પ્રપંચરૂપે જ્ઞાન થાય છે આ વિષયો મૃત્યુના સ્વભાવવાળા દેહવાતા મર્યાદિત સામર્થ્યવાળા મનુષ્યોએ સ્વેલાં શાસ્ત્રોમાં હોય પરંતુ અમર્યાદિત પરમ શ્રેયસ અજરામરત્વનો સાક્ષાત અનુભવ કરાવનાર શાસ્ત્ર તેવા મનુષ્યો દ્વારા થયાં હોય એવો સંભવ નથી. મૃત્યુના સ્વભાવવાળા મનુષ્યોને અમરત્વ તથા અજરાત્વના સ્વરૂપનું જ્ઞાન હોય શકતું નથી. જેને તેનું જ્ઞાન હોય તેજ તે વિષે કંઈ કહી શકે ઇશ્વરનું સ્વરૂપ પણ અર્થ વ્યાપી સર્વ સ્વરૂપ ત્રણે કહ્યું છે. તેનું સ્વરૂપ મર્યાદિત વ્યક્તિનું હોઈ શકતું નથી. માટે કોઈ વ્યક્તિએ વ્યક્તિરૂપે વ્યાપી શાસ્ત્રનું નિરૂપણ કર્યું હોય એનું પણ હોય નહિ. આવા ઇશ્વર તથા અજરામરત્વરૂપ પરમ તૃપ્તિની અમોઘ કળા જે શાસ્ત્રમાં કહી છે તેનું યથાર્થ જ્ઞાન ખાલ તથા આંતર ઇન્દ્રિય રૂપ કેવલ સાધનવડે મહણ થાય એમ નથી. કારણકે તે ઇન્દ્રિયોને તે વિષય નથી. બરશીનો સ્વાદ મીઠો છે એ પ્રમાણે જીવંદા ઇન્દ્રિય ઘોષ કરીને કહી રહી હોય તે સમયે અનેક ઇન્દ્રિય ક્ષુભ મારે કે એ વાતાં બિલકુલ ભુલી છે હું એકી ટસે નિર્ધિ સમય સુધી મારા પૂર્ણ બળથી એ બરશી પ્રતિ ધરી રહી છું પદાર્થ માત્રના આકાર તથા રંગ વારતવ અસ્તિત્વમાં છે. તો હું સત્વર જોઈ શકું છું જ્યાં તે નથી હોતા ત્યાં તે નથી એવું દેખીને તેવો નિર્ણય પણ હુંજ કરી શકું છું. મારામાં સઘળું સામર્થ્ય છે એમાં શંકા કોણ કરે એમ છે? મધુર કે એવા કલ્પિત નાભોવાળા સ્વાદ બરશીમાં જીજ નહિ હું એ સ્વાદોને બિલકુલ દેખતીજ નથી તેથી તે નથી એવું સિદ્ધ થાય છે. સ્વાદ બરશીમાં નથી એવું વાક્ય આખ બોલે તેમાં નથી શબ્દનો અર્થ એટલોજ સમજવાનો છે કે સ્વાદ એ આંખના વિષયની બહારની વસ્તુ છે. તમારે સ્વાદને જોખખવો હોય તો હાથ આંખને રહેવા દઇને જે જીભનો તે વિષય છે. તેને શરણે જાઓ તો ત્યાંથી તમને ખુલાસો મળશે તેજ પ્રમાણે આ વિષયને માટે છે. બાલેન્દ્રિયો તથા અંતઃકરણરૂપ આંતર ઇન્દ્રિયોનો તે વિષય નથી. જે વડે તે ઇન્દ્રિયો પોતાના કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ શકે છે. તેજ સંવિદનો તે વિષય છે. આ જોખને મથાજે જ્ઞાના તમને નમઃ એ પ્રમાણે મંગલાચરણમાં કહ્યું છે તેમાં સત્યત્વા પ્રમાણેનું પરમસંતિરૂપ તે છે. એજ અજર તથા અમર છે. એજ પરમેશ્વરનું સર્વ વ્યાપી સ્વરૂપ છે. તેમાંથીજ શ્રુતિ-ભગવત નીકળી આવી છે જે પોતે વિનાશી હોય અથવા તો પૂર્વે હોય નહિ જેમકે મનુષ્યનું શિંગડુ અને પછી ઉત્પન્ન થયું હોય તે પોતેજ તુચ્છ મર્યાદિત સ્વરૂપવાળું હોવાથી અમર્યાદિત સ્વરૂપનો બોધ તેમાંથી નીકળવાનો સંભવ નથી. અમર્યાદિત અજરામરત્વની સિદ્ધિ કરાવી આપનાર બોધ શ્રુતી ભગવતિમાંથી પ્રેમાલ માતાના સ્તનમાંથી જેમ પોતાના બાળક પ્રતિ દધની શેરો છુટે તેમ અમૃત ધારાઓ વરસી રહી છે. તેથી શ્રુતી ભગવતિમાં અજરામરત્વ સિદ્ધ હોયુંજ જોઈએ. એવી લક્ષણ કરાવવાને માટે તેને અનાદિ કહી છે. લાલતો આટલી વાત પણ તારે ગળે ન ઉતરે તો એટલો નિશ્ચય કર કે અજરામરતાની તને સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય તોજ તને સાચી તૃપ્તિ થાય મનુષ્ય કોઈ પણ પુરસ્કામાંથી એ તૃપ્તિ હજી સુધી પ્રાપ્ત થઈ સાંભળી નથી. તેમજ જે વિજ્ઞાન શાસ્ત્રાદિનું તું અભિમાન ધરાવે છે તે તારા પોતાના અનુભવથી તારી ખાત્રી તે સંબંધી યથા ચૂકી છે. હવે તને સારી તૃપ્તિ શ્રુતી ભગવતિના બોધથી થાય તો પછી શ્રુતી ભગવતિ તથા ઇશ્વરના સ્વરૂપ

કચ્છા રાખનારને બસ યતું નથી ત્યારે તેના સંબંધમાં સાંભળનારને જેનું કાંઈ જ્ઞાન હોય છે તેવી વસ્તુ શોધી કહાડી તેને જોડીને વિવેચન કરાય છે. જેમકે ચીકાગો એટલા શબ્દથી કાંઈને તે શી વસ્તુ છે તેનું જ્ઞાન નથી યતું તો તેને કહેવું પડે છે કે આપણું કલકત્તા, મુંબઈ અમદાવાદને જેમ તમે શહેર કહો છો તેવું તે એક શહેર છે. અમુક અમુક રંગવાળા અમુક અમુક જાતવાળા અમુક અમુક ધંધાવાળા ત્યાં વસે છે. જે પૃથ્વી ઉપર આપણે વસીએ છીએ તે પૃથ્વીના અમુક અમુક ભાગમાં અમુક દિશાએ અને અમુક અંતરે તે આવ્યું છે. આ વગેરે શબ્દોના અવલુંથી ચીકાગો શી વસ્તુ છે તે સમજાય છે. ત્યારે તે પહેલી જે સમજ થાય છે તેને પરીક્ષા જ્ઞાન કહે છે. તે પરીક્ષા જ્ઞાનને અનુસરીને જે સાધન સંપન્ન થાય છે તે તે પછી તે સાધનની યોગ્ય બળપૂર્વક ઉપયોગ કરે છે તે ચીકાગો પહોંચે છે. ચીકાગોને પોતે જાતે અવલોકે છે એમ બને છે ત્યારે પૂર્વે જે જ્ઞાન પરીક્ષા હતું તે પ્રત્યક્ષ સ્વાભાવ થાય છે. આ વિષયમાં પણ તેજ પ્રમાણે કરવાની જરૂર પડી છે. પ્રથમ ઈશ્વર શી વસ્તુ છે તેનું કાંઈ પણ જ્ઞાન નહિ હોવાથી મતિનો ભેદ તે વસ્તુ પ્રતિ મંદ હોય છે. તેથી તે વેગને સતેજ કરવા અર્થે ઈશ્વરનું તત્ત્વલક્ષણ સામાન્યરૂપે કહ્યું છે.

શોધકપ્રસાદ.—

“તત્ત્વ લક્ષણ એટલે શું?”

આનંદનિધિ.—

પરમેશ્વર શી વસ્તુ છે તે જાણવું એ આપણો વિષય છે જેનાવડે તે જાણવારૂપ જ્ઞાનનો ઉદ્ભવ થાય એટલે આપણા ક્ષેત્રમાં આવે તે તે વસ્તુનું લક્ષણ કહેવાય છે. ન દીનો તટ એ કાંઈ નદી નથી છતાં નદીનું જ્ઞાન કરાવવા માટે પ્રથમ તટનું જ્ઞાન કરાવાય છે. એ તટ ઉપર પહોંચ્યા એટલે નદીને આ જાણનો પ્રવાહ એ રૂપે પ્રત્યક્ષ બતાવી શકાય છે. તટનું પ્રથમ જ્ઞાન કયાં વિના નદી આવતી નથી. એ પ્રમાણે પ્રથમ જે લક્ષણવડે ઈશ્વરનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે તે ઈશ્વરનું તત્ત્વ લક્ષણ છે. આપણને આ વ્યવહારના અનુભવથી જ્ઞાન છે કે કિંમત કિંમત વ્યક્તિઓ ઉત્પન્ન થાય છે, વિનાશને પામે છે તથા તે મિતિ વ્યતિકરોની અંધમાં રિયતિ કરીને રહે છે. એ જાણીતા જ્ઞાનને સાથે લઇને ઈશ્વરનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે.

શોધકપ્રસાદ,

ઉત્પત્તિ સાથે ઈશ્વર એ વસ્તુનો શો સંબંધ છે તે કહો.

આનંદનિધિ.

ઉત્પત્તિ નામના વ્યતિકરોના વિચાર કરીએ. એક ઘટની ઉત્પત્તિ આપણે જોઈએ. પ્રથમ તો તે માટી હોય છે. ઘટના સ્વરૂપમાં એવું કાંઈજ નથી હોતું કે જે માટી ન હોય છતાં જે કાર્ય ઘટ સાથે છે તે કાર્ય માટી ઘટના રૂપમાં આવ્યા પૂર્વે સાધી શકતી નથી. ઘટને કરનાર માટી હોવાથી ઘટની અપેક્ષાથી માટીને કારણ નામથી કહી છે. અને માટીવડે ઘટ કરાવેલા હોવાથી માટીની અપેક્ષાથી ઘટને કાર્ય ક્યો છે. કાર્ય ઘટનું કારણ જે માટી છે તે માટીને ઘટનું ઉપાદાન કારણ એટલે જે પદાર્થને લઇને તેને અમુક આકૃતિ વીગેરે આપવાથી ઘટ બને છે. તેનું તે કારણ હોવાથી તેને ઉપાદાન કારણ કહ્યું

છે જેમાં હું તથા બંને આવી - રહ્યાં છે. જેમાં અમુક સ્વરૂપની યોજના થવાથી હું તથા આ પોતપોતાના સ્વરૂપનો આરંભ કરે છે. તેવું તે સમગ્ર વિધિનું 'જે ઉપાદાન' કારણ છે. તે પરમેશ્વર છે.

શોધક પ્રસાદ.

ત્યારે તો પરમેશ્વર માટી જેવો જડ છે તો તે માફ શું ધોળવાનો છે ?

આનંદનિધિ.

તારી શંકા ખરી છે, પણ ધૈર્ય પકડ. અને સાંભળ આપણે જાણીએ છીએ કે માટી તો ઘટનું એવા પ્રકારનું ઉપાદાન કારણ છે કે જે પોતાની સ્વતંત્રતાથી ઘટ સ્વરૂપને ધારણ કરી શકતી નથી. ચક્ર, દોરી, જમીન, આદિ સાધનોની કથા અમુક ઋતુ આદિની તથા જેના મગજમાં ઘટની પ્રતિમાનું પૂર્વે ભાન હોય છે. તથા તેવી ક્રિયાથી માટી ઘટ-રૂપને ધારણ કરી શકશે તેનાં અનુભવ પૂર્વક જેને જ્ઞાન છે. એવા કુંભાર નામના મનુષ્યની તેને અપેક્ષા હોય છે. આ સઘળાં ને પણ ઘટને કરી આપવાનો ધર્મ પ્રાપ્ત હોવાથી તેમનો પણ ઘટના કારણમાં સમાવેશ થાય છે. ઘટના સ્વરૂપમાં માટીની માફક તેમાંથી કાંઈ અનુરુપત યતુ નથી. પણ તે સર્વ તો માટી એ ઘટરૂપને ધારણ કરવું એવી યોજનાજ માત્ર કરી આપનાર હોવાથી તેમને નિમિત્ત કારણ કહ્યાં છે. એ નિમિત્ત હોય છે ત્યારેજ માટી ઘટરૂપને ધારણ કરે છે. માટી ન હોય તો તે નિમિત્તો ન હોય તો માટી ઘટરૂપને ધારણ કરી શકતી નથી. ઘટની પૂર્વે તે બંનેનો સહભાવ અવશ્ય યથેલોજ હોય છે. અને તે બંનેનો સહભાવ થાય છે એટલે ઘટ ઉત્પત્તિ થયા વગર રહેતો નથી. આ આપણું ઇશ્વર તત્વ આખા વિશ્વના ઉપાદાન કારણરૂપ છે એટલુજ નથી પણ સામાન્ય ઉપાદાન કારણોથી એમાં વિશેષતા એ છે કે તે પોતેજ પાછા સમગ્ર વિશ્વનું નિમિત્ત કારણ પણ છે. અન્ય ઉપાદાન તથા નિમિત્ત કારણ માત્રનો વિશ્વ નામની વસ્તુમાં સમાવેશ થઈ ગયો છે. તેથી એ વિશ્વની ઉત્પત્તિ પૂર્વે અન્ય કાંઈજ ઉપાદાન કે નિમિત્ત કારણરૂપ વસ્તુના સહભાવનો સાંભવ નથી. સમગ્ર વિશ્વની પૂર્વે એકજ ઇશ્વર તત્વ તેના ઉપાદાન તથા નિમિત્ત કારણ રૂપે છે. એ પ્રકારનું તટસ્થ ઉત્પત્તિ લક્ષણ તું બરાબર યાદ રાખજો.

શોધક પ્રસાદ.

એ તો હીક. પણ ઇશ્વરનો વિનાશ સાથે શો સંબંધ છે. ?

આનંદનિધિ.

જે વસ્તુને આપણે ઉત્પત્તિ યથેશી જોઈએ છીએ તે વસ્તુમાં જ પ્રકારના વિકારને અવલોકીએ છીએ તે વિકારોના નામ નીચે પ્રમાણે છે.

૧ જાયતે એટલે ઉત્પત્તિ એટલે કારણ તત્વે કાર્યરૂપ પરિણામને ધારણ કરવું તે આપણે તેનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી ઉપર સમજ્યા છીએ. ૨ નસ્તિ એટલે ઉત્પત્તિ નામની બનાવટ થયા પછી કાર્ય નામની વસ્તુમાં જે તે છે એ પ્રકારે તેનાવડે ભાન કરાય છે તે વિકાર. ૩ વિપરિણમતે એટલે વિશેષ પરિણામને પામવું અર્થાત્ અન્ય વ્યક્તિઓમાંથી ભિન્નરૂપે જેવડે તેની પ્રતીતિ કરાય છે. તે વિકાર એ છે. ૪ વર્ધતે એટલે જે હેતુથી તે કાર્યનો પ્રાદુર્ભાવ થયો છે તે હેતુની અધિક અધિક વિકાસ પૂર્વક પ્રતીતિ કરાવવારૂપ વૃદ્ધિ નામનો એ વિકાર છે. ૫ અવક્ષિયતે એટલે જેવી રીતે ઉની ફરેલી એક સાલચોળ

કહી અગ્નિના સંબંધમાં હોય છે ત્યાંસુધી તે અધિક અધિક ગરમ થતી જાય છે તેને તે અગ્નિમાંથી બહાર કાઢ્યા પછી દાહકત્વ નામનો ધર્મ ધીમે ધીમે કમી થતો જાય છે તે પ્રકારે પોતાની પ્રતીતિના હેતુની સિદ્ધિની દિશામાં વધારનાર બળનો જયો ધીમે ધીમે કમી થતાં વિકાસની મંદતા અનિષ્ટ અધિક થતી જાય છે તે વિકાર એ છે. ૬ વિનસ્યલે એટલે આપણા ઉપરના દ્રષ્ટાંતની કહીમાંથી ઉચ્છ્વતાનો અંતે એક ક્ષણ અભાવ યદ્ રહે છે. તે પ્રમાણે કાર્યના હેતુની સિદ્ધિ જે વ્યતિકરવડે સંપૂર્ણ રીતે બંધ થઈ જાય છે. તેને વિનાશ નામનો અંતિમ વિકાર કહ્યો છે.

આ છ વિકારોમાંથી પહેલો વિકાર તો કહ્યો. હવે તારો પ્રશ્ન આ છેલ્લા વિકાર વિશે છે ઘટનો વિનાશ થયો એવું આપણે કહીએ છીએ ત્યારે આપણે એવું સમજવાનું નથી કે ઘટ વાંજણી સ્ત્રીના પુત્રની માફક શુન્ય અવસ્થાએ પહોંચ્યો છે. ઘટ પુટે છે. એટલે છેવટે તેની જીણી જીણી કર્યો થઈ જઈને જે તેના ઉપાદાન કારણરૂપ માટી હતી તે રૂપમાં એક છેવટે થઈ જાય છે એટલેજ લાવાર્થ હોય છે. કૃતિ એટલે ઉત્પત્તિનું એક પછી એક વિકાર નામથી પરિણામ આ વિનાશ છે. તેની અપેક્ષાથી તે ઉપાદાન રૂપે પ્રકૃતિ નામવડે કહ્યું છે. સમગ્રવિશ્વ જે કારણમાં છેવટે આ પ્રમાણે કાર્યરૂપતાને શીધકે જાય છે તે પ્રકૃતિરૂપ પણ આ ઇશ્વરજ છે. આ પ્રમાણે વિનાશ સાથે “તટસ્થ આનંદનિધિ” છે.

પરમેશ્વર સીત્તાદ.

બાનનો ઉદ્ભવ યામ વિનાશ નામના આપણા નિત્યના અનુભવના વ્યતિકરો દ્વારા ઇશ્વર દીનો તટ એ કાંઈ જ્ઞાન થાય છે. ઉપર આપે છ વિકારો કહ્યા તેમાં બાકીના ચાર રહી વાય છે. એ તટ ઉપર વિકારો સાથે ઇશ્વરને કાંઈ સંબંધ છે કે કેમ ?

કામ છે. તટનું પ્રથમ જ. જીવડે ઇશ્વરનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે અનુભવથી જ્ઞાન છે કે કિંમત વિ. વિ. શક્તિ પૂર્વે મળ્યાના ચારે વિકારોથી પસાર થવા રૂપ બિન વ્યતિકરોની મધ્યમાં સ્થિતિ કરીને કહ્યો છે. ઘટમાં ધર્મ જેમકે અસુક પ્રકારના તેના અવકાશ. તે ઘટના શરીર વડે તે અવકાશ રૂપ જે નિમિત્તોની સિદ્ધિ પ્રતિત થાય છે.

શીધકપ્રસાદ, ઉત્પત્તિ સાથે ઇશ્વર એ વસ્તુનો શો સંબંધ એટલે ટકી રહેવું એ ધાતુ ઉપરથી નીકળ્યો આનંદનિધિ. કરી રહ્યો છે. તેને સાધારણ કારણ એવું

ઉત્પત્તિ નામના વ્યતિકરનો વિચાર કરીએ. રૂપ પણ એ ઇશ્વર પોતેજ છે, ઇશ્વરની પ્રથમ તો તે માટી હોય છે. ઘટના સ્વરૂપમાં રૂપની સિદ્ધિ એજ સમગ્ર વિશ્વની પ્રતી હોય છતાં જે કાર્ય ઘટ સાથે છે તે કાર્ય માટી નો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. નથી. ઘટને કરનાર માટી હોવાથી ઘટની અપેક્ષા સામાન્ય જ્ઞાનના વિષયો રૂપ તટસ્થ અને માટીવડે ઘટ કરાવતો હોવાથી માટીની અપેક્ષા ઉપર આપણે આજા હવે એ મહાસાગરનું કારણ જે માટી છે તે માટીને ઘટનું ઉપાદાન કારણસાધન પ્રતિ આપણે જાણ્યો.

તે આપવાથી ઘટ બને છે. તેનું તે કા

હા, ખરેખર તો એનુંજ કામ છે માટે તે કહો.

આનંદનિધિ—

ધીરે યા, એજ ખરેખરે સખત વિષય છે. હાલ તો માત્ર તેની દિશા સૂચવાય છે ધીરે ધીરે પરિશ્રમ માત્રના અંતેજ તે તો સમજશે. હાલ તો ક્રમે ક્રમે મારી સાથે વિચારમાં તું પ્રયાણ કર. ઇશ્વરનું સ્વરૂપ લક્ષણ જ્ઞાનાત્મ છે સ્વથી ચિત્તરૂપે દેખાતું જે તટ તેને તટસ્થ લક્ષણ કહ્યું છે. હવે એટલું યાદ રાખ કે જિનન નહિ પણ સ્વ એટલે જ્ઞાન એવું હાલ આપણે સમજીએ છીએ. જ્ઞાન માત્રનો જે આત્મા છે જ્ઞાનમાત્ર જેના વડે જ્ઞાનરૂપે સંભવે છે તે ઇશ્વરનું સ્વરૂપ લક્ષણ છે.

શોધકપ્રસાદ—

મંગલાચરણમાં કેવલ સ્મરણ ઇશ્વરનું નહિ કરતાં તેને નમસ્કાર કરવા રૂપ આચાર્યની શી જરૂર પડી ?

આનંદનિધિ—

આરંભના નમઃ શબ્દમાં ન તથા મ એવાં બે અંગો છે હાલ વ્યવસ્થામાં આપણે જિજ્ઞાસુ બન્યા છીએ ઉદ્ધમ કરી રહ્યા છીએ. આપણા ઉદ્ધમ માત્ર તે તે ઉદ્દેશને સમર્પણ કરીએ છીએ અને તે ઉદ્દેશોનો સાથે આપણે તે સ્વરૂપ હોય એવી એકતા કરી મૂકીએ છીએ. કોઈ વિષય ઉપર મોહ થાય છે ત્યારે તે વિષયમાં આપણું સર્વસ્વ ખરચી નાંખીએ છીએ સામાન્ય મનુષ્યો આજ પ્રમાણે પોતાના આખા જીવનને ખરચીને મૃત્યુને વશ થતા દેખાય છે તે મર્ગે થતા પ્રયાણની દિશા બદલવારૂપ આ નમસ્કારની ક્રિયા છે. મારો એ પ્રકારનો વિચાર અત્યાર સુધી મારા સર્વથ ઉપર સ્વામી-વને ધરાવતો અને છેવટે મારા હું ને પણ તેમાં ન હોમી દેતો હતો તે પ્રકારનું મને નિષ્ક્રાંત કરનારૂં જે મમત્વ તે હવે મારાથી દૂર રહ્યો અને પ્રેરનાર હેતુ રૂપે તે જે પ્રતીત થતું હતું તે નહીં. પણ કેવલ પરમેશ્વર એકજ મત્રા જીવન માત્રના પ્રેરક હેતુ હો. એ પ્રકારે પોતાની શક્તિના સમુદ્ધને બહાર નીકળતી પકડીને તેને નમાવી વાળીને જ્ઞાનાત્મ સ્વરૂપ જે પરમેશ્વર તેમાં તેને સ્થિર કરવી એનું આ નમસ્કાર નામના આચાર્ય સૂચવાય છે.

શોધકપ્રસાદ.

અન્ય સાધનો આ સિદ્ધિને માટે છે. ?

આનંદનિધિ.

ઉપર જે નમસ્કારનું સ્વરૂપ કહ્યું તેજ મુખ્ય સાધન છે. તે મુખ્ય સાધનને સાદાર્થ્ય કરનાર જે સાધનો છે તે તેના અંગજૂત હોવાથી તેને અંગ સાધનો કહે છે. સિદ્ધિની પ્રતીતિ કરાવવામાં તેનો યશ મુખ્ય સાધનના યશમાં સમાઈ રહે છે તેથી તેને અંતરંગ સાધન કહે છે. જેમ કે કોઈ કાર્ય કરવા વખતે તાપ પડતો હોય ત્યારે કોઈ પંખા ઉરાડે છે કોઈ બહાર રહ્યા રહ્યા ઘોંઘાટને અટકાવીને શાંતિને જાળવી રાખે છે આ વગેરે નિમિત્ત વડે પોતાના કાર્ય કરવામાં અત્યુદ્ધતા સાધી આપે છે. તેવાં સાધનોને અંતરંગ સાધનો કહ્યા છે. જે મહાત્માઓ ગુરુ શિષ્યની પરંપરાને ચલાવીને આ વિદ્યાનો ઉપયોગ કરાવી રહ્યા છે તથા તેને જાળવી રહ્યા છે. તેમને ગુરુ કહ્યા છે એવા ગુરુઓને પણ પ્રણામ કરીને તેમના પ્રતિ પ્રેમ ભક્તિને ઉદ્ભવવાની જરૂર છે. તેવા ગુરુઓના સ્વરૂપોના વિચાર.

રથી કેટલેક અંશે એટલે જેટલે અંશે પ્રેમભક્તિ તેમના પ્રતિ હોય છે તેટલે અંશે તેમના અંતઃકરણમાં જાગ્રત યજ્ઞેશ સંસ્કારો સાથે આપણું અતઃકરણ તેમાં યોગાઇ રહી આપણને અનુકૂલતા કરી આપે છે માટે તે સર્વને પણ આપણે પ્રણામ કરીએ છીએ. શોધકપ્રસાદ.

આ ગુરુઓએ આપ કહ્યો છે તે પ્રમાણે યોજના શી કરી હતી તે કૃપા કરીને કહો ? આનંદનિધિ.

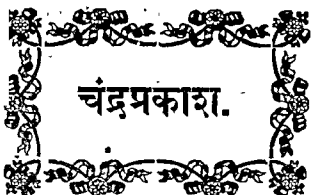
“જે સાચી તૃપ્તિને માટે પ્રાણી માત્ર તરફડી રહ્યાં છે. તેમી પ્રાપ્તિ કરાવવી એ વેદ માત્રનું તાત્પર્ય છે. જે સાધનમાં તેને કશું છે તે વેદાંત છે. તે વેદાંત શાસ્ત્રના તાત્પર્યને સમજાવવા માટે પદ, વાક્ય, તથા પ્રમાણ એ ત્રણ સાધનોનો ઉપયોગ તેમણે કર્યો છે. પદ એટલે પગલુ જેના વડે પ્રાપ્ત્ય મળે છે તે શ્રુતીમાં વપરાયલા દરેક શબ્દને પદ કહે છે. તેની વિસ્તારથી તેમણે સમજાવી આપી છે. વાક્ય એ આખા વિચારને સૂચવનાર યોગ્ય રીતે જોડાયેલા શબ્દોનો સમુહ છે. શબ્દે શબ્દના અર્થને વિસ્તારથી સમજાવ્યા બાદ તે શબ્દોના સમુહની એકત્ર કહેવાથી કેવા પ્રકારની અસર થાય છે તે તેમણે વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. જે અનુમાન વગેરે યુક્તિયોથી સત્યતા યથાર્થ સ્વરૂપને અંતઃકરણમાં દહાવાય છે. તેને પ્રમાણ કહે છે. આ પ્રમાણે પદ વાક્ય તથા પ્રમાણને હાય ઉપર લખેને તેમણે વેદના તાત્પર્યને વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. તેમને નિરંતર પ્રણામ કરવારૂપ આપણે તેમની સાથે એકતાને પામીએ. ગુરુનો તથા ઇશ્વરનો અનુગ્રહ તેમના પ્રતિ અભિમુખતા ધારણ કરવાથી પ્રાપ્ત થાય છે, તેને પ્રસાદ કહે છે. તે પ્રસાદવડે આપણે આપણા કાર્યમાં નિર્વિઘ્નપણે પ્રયાણ કરવા શક્તિરાજા ચક્રશું.

શોધકપ્રસાદ.

“ઓહો ! એ તો સમજ્યા, મારો મૂળનો સંદેશ ખરો નીકળ્યો, ત્યારે કામ તો એટલુંજ છે કે ? વેદમાં કહેલા શબ્દોનો અર્થ સમજવો, તે શબ્દોવડે જનેલા વાક્યોનો અર્થ સમજવો, અને પૂર્વ થઈ ગયેલા કોઈ મહાત્માએ યુક્તિ પૂર્વક પોતે જે સમજ્યા હોય તે લખ્યું છે તે લખાણ વાંચીને શબ્દ તથા વાક્યના અર્થ આપણે જે સમજીએ છીએ તે ખરા છે એવી દૃઢતાને સ્થિર કરવી અમારે કોલેજમાં સંસ્કૃત ભાષાનું તેમાં ખાસ વેદની ભાષાનું વ્યાકરણ તો ચાલી ગયું છે. શબ્દકોષ પણ લાયકેરીઓમાં તૈવાર છે તે વડે શબ્દોના અર્થનું સ્મરણ થઈ આવે એમ છે. તે અર્થના સંસર્ગરૂપ વાક્યોનો અર્થ દોવાથી વાક્યાર્થ પણ તેજ સાધનવડે. સ્મૃતિ પટ ઉપર સદાજ તરી આવવાનો ઉપનિષદ માત્રના તાત્પર્યનું નિરૂપણ શ્રી વ્યસ ભગવાને અનેક યુક્તિઓ વડે પોતાના શ્રદ્ધા સૂત્રોમાં કહ્યું છે. એ શ્રદ્ધા સૂત્ર તો કોલેજમાં અમારો ખાસ વિષય હતો. આટલું બધું છે છતાં મી શંકર ભગવાને પાછું લાંબુ લાંબુ ભાષ્ય કરી ને અબ્યાસકોની આંખોને તાસ આપ્યા વિના ખીલું શું કર્યું છે.

આનંદ નિધિ.

“ભાઈ પાછો તું ચળે, તું બૂલી જાય છે કે સર્વેની બુદ્ધિ સરખી હોતી નથી. આરંભક અવસ્થામાં સર્વેની બુદ્ધિનો વેગ તથા તાત્પર્યના હાર્દમાં પ્રવેશીને તેને પકડવાનું

ચંદ્રપ્રકાશ.

પુસ્તક ૮

ચૈત્ર. ૧૯૭૧

અંક ૬

॥ ૐ શ્રી ॥

एक महात्मा साथे सज्जन मनुष्यनो संवाद.

પૃષ્ઠ ૧૦૦ (શા માટે શ્રમ કરે, સતિ તુજ પાત ભક્તિ સાચી, એ લય)

સજ્જન સિદ્ધિ કશી નહિ મળી, સેવતાં સાધન સુવિચારો, (૨)
ટળ્યો નહિ દુઃખ તણો ભારો. (૨)

મહાત્મા સાધન કરે સુખ નવ મળે, એવું કદિ ના હોય,
વાયે તે લણે એ નિયમ, સકળ વિશ્વમાં સ્હોય.

જેવાં સાધન હશે તમારાં, તેવાં મળશે સુખ મમ ખ્યારા,
હૃદય શોક ન કરો, બંધુ મુજ દુઃખથી ન કદી હારો, (૨)
ઉલટું દ્વિશુષ્ક બળ ધારો (૨)

સજ્જન કરી કરી જાપ હું આજે થાક્યો, તોપણ સુખ કિનારો ન દાખ્યો,-
હશે કર્મકોષ્ટ દુષ્ટ જનમના, તેથી ન વાગ્યો તાપ હું ભવના.- સિ.

મહાત્મા બીજ ભૂમિમાં રોપતાં, ઉગી નીકળે અંકુર,
તેમજ સાધન સાધતાં, મળશે સુખ જરૂર.

સાધનમાં બહુ પ્રેમને રાખી, અનુપમ ફળ તેનું લ્યો આખી, હૃદય,
અંતરમાં એક જાપને ધારો, ઉરથી ચિંતન અવર, વિસારો. હૃદય.

સજ્જન હું તો એકજ પ્રભુને જાણું, પ્રભુ મૂર્તિ હું ચિત્તમાં સ્થાપું. સિ,
મહાત્મા ઉરમાં મૂર્તિ સ્થાપી પણ, વૃત્તિ અવરે જાય,
ઘડી ચિતિ ઘડી અન્યને, વેગે ગહેવા ધાય.

ઘડી ચિંતો તમે પ્રભુરૂપ 'આરૂં', ઘડીમાં લાગે વિષય સુખ સારૂં.
આવું મન આણે ન કદી, હરિ મેળવવા વારો, (૨)

થાય નવ સફળ જન્મારો. (૨)

સર્જન અભમેલ ક્ષણ ભક્તિથી તરીયો, ભક્તિ કરૂં પણ હું નવ તરીયો;—
મન આ નારિતકતા હવે લાવે, રહે ન સ્થિર એ બહુ સમભવે.—

મહાત્મા અભમેલ સમ ભક્તિને, એક ક્ષણે પણ થાય,
તો મટશે આ તમતણું લટકણુ ભવની માંદું.

સાચા પ્રેમની કદી હોય ભક્તિ, આપે બહુ એ સુખને શક્તિ, હૃદય.
(૫૨૦) ઉપરથી તમે ભક્તિને ધારો (પણ) રાગ દ્વેષ ઉરનાં ન વિદારો. આવુ.

સર્જન ધિક્ ધિક્ છે સુખને ખરી સુખ બુદ્ધ સમભવ.

રહીશ હવે તો સર્વદા, પ્રભુના રૂપે રંગાઈ,

યોગ્ય બાણુવું સર્વ તે બાણુવું, આપ કૃપાથી હિતને માણુવું.

થયા ઘણાં હવે આજ, આપના અગણીત ઉપકારો.

બદલો કદિ ન વળનારો; (૨)

મહાત્મા ધન્ય ધન્ય છે બધું મારા હિત વચન અંતર ધરનારા હૃદય.

ઉરમાં સંતત પ્રભુ તણુ કરને નિરાદિન ધ્યાન;

ખોટા વિષયના તાનમાં, ખનોના કદી શુભતાન.

પ્રભુ પ્રતિજે બહેંત ધસે છે તે પ્રતિ પ્રભુ એક હાથ ખસે છે,

નિયમે જગતમાં ખરો બધું તે આજ હૃદય ધારો. (૨)

લહી ઉર શાંતિમાં ઠારો. (૨)

રસદર્પણ.

(અનુસંધાન પંચમ વર્ષના અંક ૧ ના પૃષ્ઠ ૧૯૨ થી).

સિંહ અને દિલીપ, હ્રદ અને રઘુ, પ્રિયંવદ અને અંજરાજનો પ્રસંગ, છંદુમતીનો સ્વયંવર (અથવા છટ્ટો સર્ગ) પૈદલ રાજની રાજધાનીમાં અંજરાજનો વરપ્રવેશ અને વિવાહ, ઇતર રાજ્યો સાથે થયેલો યુદ્ધ પ્રસંગ, અને ત્યારપછી બપ પામેલી છંદુમતીની સાથે પી-રસયુક્ત લાપણુ, પારિજાત માયાનું વૃત્તાંત અને છંદુમતીને માટે અંજરાજનો શોક, વસંતોત્સવનું તેમજ દસરથની યુગ્માનું વર્ણન, રામ અને લાર્ગવનો પ્રસંગ, પુષ્પક વિમાનમાં બેઠા પછી રામચંદ્રએ સીતાને હૃદયે કરેલું સમુદનું અને પૂર્વ વૃત્તરમારક અનેક રથોનું વર્ણન; સીતાનો વનવાસ અને વાલ્મીકિ મુનિએ કરેલું તેનું સાંત્વન, ત્રીપથી આવેલી અયોધ્યાનું અને કુશનું લાપણુ; ધીમન્નગુર્મા જલવિહારનું વર્ણન; અને છેવટે અગ્નિરથ રાજનું યુગાર વર્ણન એમાંથી એકાદનોએ રસારવાદ સેતાંજ રસય વાચકોને કાલિદાસની કવિતાનું મનોહરત્વ સદૃશ માલમ પાડશે.

‘મેઘદૂત’ એ કાવ્ય સર્વના સાંભળવામાં તો હશેજ. ‘અને’ વંણી હાલમાં ‘કેટલોક’ વખત યથા એનું ગુજરાતી ભાષાંતર પણ થયું છે, જેથી એની મનોહરતા સર્વએ જોઈ હશે. એને સંસ્કૃતમાં ‘સંઘકાવ્ય’ કહે છે, કારણ કે એ ધાતુંજ નાનું છે. તોપણ કવિ-ત્વના કંઈક અપૂર્વ ગુણથી એ એટલું તો રમણીય થયું છે કે, એના આગળ મહાકાવ્યની પણ કંઈ ગણતરી નથી. આ કાવ્યનો વિષય જોઈએ તો સંસારનો અનેક વિધ પ્રસંગ, સામાન્ય રીતે દૃષ્ટિએ પડનારા સૃષ્ટિ ચમત્કાર વિગેરે છે. જો કે આપણે જેનો અનુભવ મેળવ્યો હોય તેનું વર્ણન કરવાને કરીએ વખત લાગતો નથી. પણ જ્યાં કેવળ છદ્દિઓની અદ્ભૂત કાલ્પનિક સૃષ્ટિમાં યથેચ્છ વિહાર કરવાનો અધિકાર મેળવે એ ‘મિઢ્-સમર નેટ્સ ડ્રીમ’ ‘પ્યારાઈઝ્ લૉલ્ડ’ ‘મેઘદૂત’ ના રચનારાએનેજ મળ્યો છે. અહિં આ ઇતરોની ગતિ નથી. ‘કાલિદાસ’ ના જીવિતનો અને કવિતાનો અદ્વૈતભાવ કેટલો પૂર્ણ હતો તે આ કાવ્યથી સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે, કેમકે, પ્રસ્તુત કાવ્યમાં કલ્પનાશક્તિ ઉદામ અને ઉજ્જવલ વિલાસોથીજ કામ કરેલ છે. આ કાવ્યની ભાષા એટલી સાદી અને ચમત્કારિક છે કે એના જોડ સંસ્કૃતમાં તો થું પણ ઇતર ભાષામાં પણ મળવી અશક્ય છે. પ્રાચીન કાળથી જે ‘ગિરિરાજ’ એ નામથી ગાજે છે,—અને હાલના શોધ ઉપરથી તો તેનું આ નામ ફક્ત હિન્દુસ્થાનમાંજ છે એમ નથી, તો સમગ્ર પૃથ્વીના સંબંધે પણ યથાર્થ થયું છે. અને જેના હિમાચ્છાદિત શિખરો મેઘમંડળને પણ બેદી જવાથી અથવા ગંગા-યુમનાદિક પવિત્ર મહાનદીઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન હોવાથી, જેને મીસ દેશમાંના કાલ્પિસ પર્વત પ્રમાણે અહિં આના લોક દેવતાધિષ્ઠિત માને છે, તે હિમાલય ઉપરની અલકાપુરીમાંના એક યક્ષને કુબેરનો શાપ ચવાથી તેને અતિશય દુઃસહ એવો પ્રિયજીનો વિરહ થયો. ક્યાં હિમાલય અને ક્યાં રામગિરિ! પણ નિરૂપાયથી ત્યાં પણ તેણે વિરહથી કેટલાક મહિના મોટા દુઃખમાં કાઢ્યા. એટલામાં વર્ષાકાળ આવ્યો. અને વિચાર કરવા લાગ્યો; કે આ વર્ષાઋતુથી મારી પ્રિયા દીર્ઘ વિરહથી પિડાતી હશે. એવી ચિંતા તેને થવા લાગી, અને એકે ઉપાય સૂચ્યો તે એ કે, મારી ક્ષેમવાર્તા કહેવાને એક દૂત તેના તરફ મોકલવો. પણ એવો દૂત તે યક્ષને ત્યાં કેણુ મળ્યો? કેણુ મનુષ્ય, અથવા ઈન્દ્ર કેણુ સજ્જન પ્રાણી ન હતો, ત્યારે દુનીઆનો સંતાપ હરણુ કરી તેમને સમૃદ્ધિ આપનારો, અને પોતાના મનોહર નીલ વર્ણથી સર્વના હૃદયને આનંદ આપનારો, એવો જે મેઘ તેનેજ દૂત કરી તેની સાથે બોલવાનો આરંભ કર્યો. આ કેવળ અચેતન છે, એનાથી આપણું કાંઈ થું થશે, એવી કલ્પના જરાએ તેના મનમાં આવી નહિ; કેમકે, સ્ત્રીના પ્રેમથી તે અતિશય ગાંઠા જેવો થયો હતો, પછી ત્યાંથી એટલે રામગિરિથી ઠેક અલકાપુરી પર્વત માર્ગે, બતાવ્યો; અને મધ્યમાં આવનારા અનેક નગરો, નદીઓ, પર્વતો, વિગેરેનું વર્ણન કર્યું. અહિં આ સુધી આ કાવ્યનો પ્રથમ ભાગ છે. એને ‘પૂર્વમેઘ’ કહે છે, ‘ઉત્તરમેઘ’ માં અલકાનું

૧ મિઢ્-સમર નેટ્સ ડ્રીમ (એક ઉન્હાળાની રાત્રીનું સ્વપ્ન) એ શેકસપ્તીયર નાટકમાં એક સર્વ પ્રસિદ્ધ નાટક છે એનો વિષય ‘મેઘદૂત’ પ્રમાણે કેવલ કલ્પનામય છે. ‘લેવેસ્ટ’ નાટકમાં જેમ જૂતચેષ્ટા છે તે પ્રમાણે એ પિશાચ મોટાથી બરપૂર છે. ‘પ્યારાઈઝ્ લૉલ્ડ’ ઓમિલ્ડનું માહાકાવ્ય પ્રસિદ્ધ છે.

વર્ણન કરી, યક્ષે પોતાના મંદિરનું અને સ્ત્રીનું વર્ણન કર્યું છે, અને છેવટે, પોતાની સ્ત્રીને કહેવાનો સંદેશો કહેલ છે.

એમાં મેઘમંડળથી જે સૃષ્ટિનો ચમત્કાર દેખાય છે તેનું, પુરાણ પ્રસિદ્ધ અને જગ-પ્રસિદ્ધ એવા પર્વતો નદીઓ વિગેરે સ્થલોનું વર્ણન ધણુંજ સરસ છે. તેમજ રામ, સીતા, અર્જુન, લલરામ, ધત્તાદિઓના ઉત્પલ્લવચરિત્રથી જે જે સ્થાન વિખ્યાત છે તેનું વર્ણન પણ હૃદય ભેદક છે. 'ઉત્તરમેઘ' માં પણ અલકાનગરીનું વર્ણન મુંદર છતાં યક્ષની સ્ત્રીની વિરહાવસ્થા, અને છેવટે સંદેશો એ કશ્ચરસભરિત વર્ણન છે. આ કાવ્યની મંદગતિ, અને પદલાક્ષિત્ય ધણુંજ શોભે છે, વાંચનારાઓને નાવિકાનો ભાવ સાક્ષાત્ થાય છે; અને કદવ-નાની આનંદમય સૃષ્ટિમાં મન અતિશય લીન થઇ જઇ આ દુનીયાનું જ્ઞાન પણ કેટલોક વખત રહેતું નથી.

'કાલિદાસ' જેમ કવિઓમાં શ્રેષ્ઠ ગણાયો છે, તેમજ નાટકકારો પણ તેને અતિશય માન આપતા હતા. એનાં 'માલવિકાગ્નિમિત્ર' નાટક વિષે પંડિતોના જે બહુમત થયા છે તે આજળ કહ્યું છે. રહ્યા એ 'શાકુંતલ' અને 'વિક્રમોર્વશી' આ બે નાટકોની તેમાં પણ 'શાકુંતલ' ની આ દેશમાં પૂર્વથી કેટલી પ્રતિષ્ઠા છે એ કહેવું પડે એમ નથી. પ્રત્યેક પંડિતોના મુખમાં એમાંના પદો અને "કાવ્યેષુ નાટકં રમ્યં તત્ત્વ રમ્યં શકુંતલ । તત્રાપિ ચ ચતુર્થોક્તત્ત્વ શ્લોક ચતુષ્ઠયં ॥ આ શ્લોક પણ છેજ. વિશેષ કહેવાનું એટલુંજ કે, આપણા કવિની અજસમર કીર્તિ પ્રથમ દેશાંતરમાં જઇ નંતર સર્વ ભૂમંડલ ઉપર પ્રસરવાને એજ 'શાકુંતલ' નાટક કારણભૂત થયું છે. તે એમ કે, સર્વ વિલ્લ્યમ્ જોન્સ નામનો એક વિદ્વાન ન્યાયાધીશ સુમારે ૧૦૦ વર્ષ પૂર્વે ખગલામાં હતો. તેને કોઇક પંડિત તરફથી સમજાયું કે સંસ્કૃતમાં નાટકો રચાયા છે; આ પ્રમાણે જાણતાં વારનેજ તેણે સંસ્કૃત ભાષાનો અભ્યાસ ધણાજ પરિશ્રમથી કર્યો; અને પ્રથમ 'શાકુંતલ' નાટકનું ઇંગ્લિશમાં ભાષાંતર કરી યુરોપમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું. તે જોઇ યુરોપના પંડિતોના મન એટલાંતો વિંધઇ ગયા કે, તેમણે 'કાલિદાસ' ને અનેક પ્રકારે ધન્યવાદ આપી તેજ વખતે 'મહાકવિ' માં એની ગણના કરી, 'જર્મની' દેશનો કવિમણિ ગેટે પ્રખ્યાત તર્કવેતા અને મુશાફર હ્યોલ, અને મહાપંડિત હેજેસ્ એમણે આપણા કવિની અનુપમ અતીતો કેવલ ભાષાંતર રૂપથી રસાસ્વાદ લઇ તેઓ આનંદમાં પોતાનું મસ્તક હલાવવા લાગ્યા. આ ઉપરના ત્રણ પંડિતોએ 'શાકુંતલ' નાટક ઉપર પોતાના શુદ્ધ અંતઃકરણના ઉત્પ્લાસથી જે અભિપ્રાયો આપ્યા છે તે સર્વએ તેમજ વિશેષે કરી દિન-દુએએ તે પોતા-પોતાના હૃદયમાં ખોદી રાખવા સરખા છે. તે સર્વનો અહિં આ ઉતારો કર્યો હોત પણ તેનું કરવું પ્રયત્ન સાગતું નથી કેમકે, તે સર્વન પ્રસિદ્ધજ હોવાને લીધે તેનો ઉલ્લેખ પુનરુક્તજ ગણાશે.^૧ અત્તુ

૧ તેપણ અમારા સર્વ વાંચકોને જાણ્યામાં નહિં હશે મારે અહિં આ ઉતારો લીધો છે. "Wouldst thou the young gear's blossoms and the fruits of its decline, And all by which the soul is charmed, enraptured, feasted, fed? Wouldst thou the earth and heaven itself in one sole name combine? In name thee, O Spakootala! and all at

once is said. "Goethe " Kalidasa the celebrated author of the 'Sakootala,' is a masterly describer of the influence which Nature exercises upon the minds of lovers. Tenderness in the expression of feeling, and richness of creative fancy, have assigned to him his lofty place among the poets of all nations " Alexander von Humboldt " No composition of kalidasa displays more the richness of his poetical genius, the exuberance of his imagination, the warmth and play of his fancy, his profound knowledge of the human heart, his delicate appreciation of its most refined and tender emotions, his familiarity with the workings and counter workings of its conflicting feelings, in short, more entitles him to rank as the Shakspeare of India." M. Williams.

૧ 'શકુન્તલ' નાટક, એ મહાભારતના આદિ પર્વની એક કથાના આધારે રચેલો છે. એમાં મૂળ વાત એવી છે કે, 'દુષ્યંત' રાજા મૃગયામાં યાત્રી જવાથી કણ્વે ઋષિનાં આશ્રમ ઉપર આવ્યો. ત્યાં બીજું કોઈ હતુ નહિં, કણ્વની કન્યા શકુન્તલા માત્ર હતી. તેણીએ રાજાને સ્વાગત કરી તેનું આદરાતિથ્ય કર્યું. રાજા તેના રૂપમાં મોહો, અને રાજાએ પુછવાથી પોતાનું જન્મ વર્તાત રાજાને કહ્યું. તે ઉપરથી આ ક્ષત્રીય કન્યા છે એમ જાણી દુષ્યંતે તેની સાથે ગર્ભવં વિવાહથી લગ્ન કર્યું. પછી દુષ્યંત પોતાના નગરમાં આવ્યો, પણ યુનિશાપના લગ્નથી શકુન્તલાને તેડી જવાયુ નહિ. અહિં આ કણ્વએ કન્યા ઉપર દાપ ન કરતાં તેનું અભિનંદનજ કર્યું, અને પોતાના શિષ્યને સાથે આપી તેને નગરમાં પહોંચાડી દુષ્યંતને શકુન્તલા ઉપરનો પ્રેમ ઉતાર્યો નહોતો તથાપિ દુર્વાસાનાં શ્રાપથી રાજાએ તેણીનો અંગીકાર કર્યો નહિં. અને પુછવા લાગ્યો કે, તું કાણુ, આ પુત્ર કાનો, વિગેરે બોલી શકુન્તલાને તિરસ્કાર કરવા લાગ્યો. શકુન્તલાએ પણ રાજાને અતિશય ક્રોધના ઉત્તરો આપ્યા, અને તે આવેશમાં નિકળી જાય છે એટલામાં આકાશ વાણી ચાલુ છે. 'હે દુષ્યંત ? આ તારીજ સ્ત્રી છે, પછી તે આકાશમાં ચાલી ગઇ. કંઈક કાળે દુષ્યંતને તેની પ્રાપ્તિ થઇ અને તેના પુત્ર ભરતને યૌવરાજ્ય આપ્યું.

'કાલિદાસ' પોતાનું સર્વ શુદ્ધિબલ 'શકુન્તલ' નાટકમાંજ વાપર્યું છે એમ કહેવાને કશીએ અડચણ નથી. આલો અનુકૂલ અને સરસ વિષય બીજો મળવો કઠીણ છે. મહાભારતરૂપ અક્ષય સમુદ્રનું મંથન કરી પોતાની અતુર કારિગિરીથી આ રત્ન સોધી કાઢી તેના ઉપર અપૂર્વ કરામત લગાવી છે; તેમજ મૂળની કથાને પોતાની કલ્પનાથી કેટલી દિપાવી છે, એ સંબંધે વિચાર કરીએ.

જગતને કેવા લેખની જરૂર છે ?

- ૧ મનુષ્ય જીવનને ઉત્તત અને ઉર્ધ્વગામી કરે તેવા લેખની જગતની જરૂર છે.
- ૨ સ્ત્રીઓને પરાધિન દાસી સમાન ગણવાનું બૂલાવી મુઠ્ઠદેવી સમાન ગણાવે તેવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૩ અંતઃકરણમાં નિર્બળતા અને કાષ્ટરતાને હુકવી હું સર્વ કરી શકીશ એ પ્રકારનું ભાન દબ કરે તેવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૪ કેાઇ પણ મનુષ્યના દોષ જોવા ટીકા કરવારૂપ લેખને બદલે તેમાં ગુણ જોવાએ તેવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૫ સ્વાર્થી ભાવનાને અંતઃકરણમાંથી કાઢી સર્વ પ્રતિ પ્રેમ પ્રસારાવે એવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૬ કલેશમય જીવનને આનંદમય કરી શકે તેવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૭ ખોટા ધર્મના સિદ્ધાંતોને દૂર કરી ધર્મના સાચા સિદ્ધાંતોને પ્રસારનાર લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૮ હું જીવ છું. હું અધમ છું એ પ્રકારના હલકાપણના વિચારોને કાઢી હું શિવ છું હું મુક્ત છું એ પ્રકારના લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૯ અશ્રદ્ધામય અંતઃકરણમાં પણ સાચી શ્રદ્ધાનો ઝળકારો કરે એવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૧૦ સ્ત્રીઓને પતિ છતાં વૃત ઉપવાસાદિથી મોક્ષ મળશે એ પ્રકારના લેખને બદલે તેનો પ્રત્યક્ષ દેવ તો પતિજ છે માટે તેની પ્રસન્નતા અર્થેજ ઉપાયો કરવા ઇચ્છે એવું પ્રતિપાદન કરનાર લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૧૧ આપણું જીવન સ્થાઈ નથી, આપણે માથે મરણનો ભય છે, એવા લેખને બદલે આપણે અનંતકાળ જીવવા શક્તિવાન છીએ, આપણે અનંદ અમર અવિનાશી છીએ એવા લેખની જગતને જરૂર છે.
- ૧૨ જે વાંચવાથી હૃદયમાં આશાત યાપ એવા લેખની જરૂર નથી પણ જેનાથી હૃદયમાં સાચી પ્રસન્નતા પ્રકટે, આપણી જિંદગી સ્વરંધરૂપ પ્રતિવળે, અને તેમાંજ નિષ્કાવાળી યાપ એવા લેખની જગતને જરૂર છે.

જગતની જરૂરીઆતના આ લેખો તમારા પુસ્તકો, માસિકો, અને સાપ્તાહિકો દ્વારા પ્રકટ કરો અને તમારા લેખને જગત વધાવી લેશે.

“ હું સ્ત્રી હોત તો ? ”

સંધ્યા ખીલી રહી હતી. સર્વત્ર શીતલ વાયુ વાતો હતો. સાગર શાન્ત અને મન્દ બ્રહ્મતો હતો, અને તેથી તેની વીચીએ મધુર ગાન કરતી હોય તેમ લાગતું હતું. હું અને મ્હારા માતૃશ્રી સાગરતીરે ફરતાં હતાં. ઘણો સમય ચાલ્યાં હોવાથી માતૃશ્રી ચાક્યાં અને મ્હને સૂચવ્યું “ ચાલો, લાઈ દેવે આપણે પાછાં ફરીએ. ” મ્હેં મુંઝે મ્હોડે માતૃશ્રીનું માન્યું; કારણ મન વીચારને યોગેએ ચલ્યું હતું. જ્યાં સુધી અમે ફર્યા ત્યાં સુધીમાં મ્હેં એક શબ્દ પણ મુખથી કહ્યાર્યો નહોતો. માતૃશ્રી પોતાના વીચારવર્મણમાં ગરકાવ થયાં હતાં અથવા તો બોલીને મ્હારું મન કચવાવી નાંખવાની ઇચ્છા નહોતી-હોતે હો પરંતુ એ તો સત્ય કે ત્હેમણે પણ અત્યાર સુધીમાં શબ્દોચ્ચાર કર્યો નહોતો. હશે.

અચાનક મ્હારી ચિત્તવૃત્તિ ચંચળ થઈ, બાલ્યુએ ફર્યો અને માતૃશ્રીને ખભે હાથ મૂકી પૂછ્યું “ મા, મા હું સ્ત્રી હોત તો ? ” થોડી વાર તો એમના મ્હોં પર ગભરાટ વિસ્મય સહિત પ્રસર્યો. પરંતુ તરત જ અટકાવ કરી બોલ્યાં “ હું ? શું ? તું સ્ત્રી હોત ? અહોહો ! ત્યારે તો અત્યારે ત્હારાં લગ્ન થઈ ગયા ને કપારનાં ચાર વર્ષ પણ થઈ ગયાં હોત ” “ ખરે અચ્ચારે તો મ્હારાં લગ્ન કપારનાં થઈ ગયાં હોત, કારણ હાલ મ્હારી ઉંમર અઢાર વર્ષની છે, અને સાધારણ રીતે હિન્દુબાળાને મોડામાં મોડી થોડાં વર્ષે પરણાવવામાં આવે છે. ” બસઃ આટલી વાત થઈ ત્હેમાં તો મ્હારી વીચાર-માખાને નવીનજ માણું મળ્યો.

જેમ તેમ કરી અમે ઘેર આવ્યાં. મ્હેં આંધું પડ્યું ખાઈ લીધું. અને તરત જ ચપનગૃહમાં જઈ પચારીમાં લાખો થઈ પડ્યો. ફરીને થાક લગ્યો હતો છતાં નિદ્રા ન આવી. શેની આવે ? એકદમ પચારીમાંથી ઉઠ્યો અને ઘરની બહાર નીકળી આંગણમાં બાગ બનાવ્યો હતો ત્યાં ગયો. શીતલ ચન્દ્ર પોતાનાં શાન્ત કીરણો પ્રસારી રહ્યો હતો. મ્હારો દ્ર-હાર નિદ્રામાં સતો હતો, અને ચન્દ્ર આકાશમાંથી, પોતાની શીતલતા ત્હેના મુખપર વરસાવી રહ્યો હતો. કેટલો સુખી અને નિર્દોષ બાલક ! મ્હને તે વખતે એ બહોલો લાગ્યો મ્હેં પણ હાથમાં ચારસી લીધી, અંદર નીહાળ્યું અને મ્હારા રાત્રીના પોશાકથી અને છુટા પડી ગએલા કાળા વાળથી જો કે હું મર્ગર નથી થતો તો પણ હું પુરેપુરો મ્હાવા લાયક લાગ્યો આવે મધ્યરાત્રીને સમયે અત્યંત તરત વીચાર આવ્યો, “ હું અતિ રમણીય રમણી હોત તો ? એ વીચારની સાથે જ નીચે સુઇ ગયો સુઇ જવાયું અને તત્કાલે સ્વપ્ન આવ્યું. આ સ્વપ્ન જો કે ઉદાસ હતું તોપણ સુંદર હતું મ્હારું ભવિષ્ય અને મ્હારું સુખ એ બન્ને મ્હારા જન્મ ઉપર આધાર રાખ્યા. કેમ જાણ્યું કે હું રાજપુત્રી ન હોત ? કેમ જાણ્યું કે હું પુષ્કળ ધનની વારસ ન હોત ? કેમ જાણ્યું કે હું ગરીબ ખેડુતની છોકરી ન હોત ? આ દરેક જુદા પ્રકારે વીચારવા ગોચર છે; તો પણ સ્ત્રી થઈને હું કેવી હોત ? હાલ જેમ હું તેમ મધુર અને સુંદર તો હોત જ નહોતી બાળાં તરીકે કંઈ નહીં તો હું ગાત, ફૂલત, રમત અને આનંદ કરત. એક મધુરી કુમારીકા તરીકે હું સારી રીતે મ્હાત, કારણકે જો કે મરદાપનું હૃદય છે છતાં રોદાલ કુમળું અને બહાલથી ઉછળતું ઉછળતું છે. હું મ્હારી પોતાની રીતથી ચાલું છું. અને કુમારીકા તરીકે એક આદર્શ ‘ બહાલી ’ થાત પણ એમ બની શકત કે હું એકલી પડી જાત અથવા તો મ્હને

કાષ્ટ મ્હાત નહીં? ના છેક એમ તો નહીં. મ્હને અન્ય મ્હાત ખરા. ત્યારે હું કાને મ્હાત? અલગત કાષ્ટ રસિક યુવકને હું મુખર્વિંદ ઉપરથી વ્હાલ ન કરત. કારણ મુખ-ર્વિંદ ધણીવાર બૂલ ખરાડાવે છે. બહાર દેખાય સોતું ત્યારે અંદર હોય લોખંડ એટલું માત્ર જોત કે એતું હૃદય મ્હાય. એમ છે, અથવા તો સ્નેહ પારખે એમ છે. અથવા તો સ્નેહ આપી શકે એમ છે? એ તો અધુરું ઠીક. હું તો આ અધુરું ધ્યાનમાં લીધા પહેલાં જ મોહી પડત. રાજપુત્રી હોત કે ધનવારસ હોત કે ગરીબ બેકુતની પુત્રી હોત ગમે તે હોત તો પણ એટલું તો નક્કી કે હું ચાહી શકત અંતે મ્હાત. મ્હારી આંખો કાષ્ટ મીઝી ન શકત તેમજ મ્હારા હૃદયના ઉમળકા કાષ્ટ અટકારી ન શકત. પરંતુ અરેરે! આમ રહાત જ નહીં. જેને હું હૃદયથી મ્હાત ત્હેને મ્હારાથી પરણી શકાત જ નહીં. કારણ હિન્દુસ્તાનમાં તો ધરડાં માખાપો લાકડે માંકડાં વળગાડે છે. વેવીશાળ કરવું એ મ્હોટું કાર્ય કુટુંબીઓ મધીને જાણે સભા બેસત અને ધરડાં અને પોતાને ડાહ્યાં માનતાં જીપુ-રોપે એકઠાં થઈ મ્હને ઘેરી લેત અને મ્હને કહેત કે “ત્યારે સાચા વર ખોળી કાઢ્યો છે.” મ્હારી કાઠી “જે એ રહ્યો” એમ કહીને મ્હને બતાવત. હું શરમાઈને ધીમેથી આંખને ખુણેથી નજર નાંખત કારણ જોવું તો પડે જ નહીં તો ખચર કેમ પડે કે કેવો છે? થોડીવારે ઢોટા ઢટ મેળવત. જે સારો હોત તો મન્દ હાસ્ય કરી એને રીઝવત અને જે નકારો કુખડાં ગંદો હોત તો મ્હોં વાંકું કરી છણકો કરત. વાર પરંતુ હું એને મ્હાત? એ જ મ્હોટો સત્તાલ છે. મ્હાત? આ સવાલ જો હું પુખ્ત ઉમ્મરની બાળા હોત તો આપત અને જવાબમાં સારો હોત તો “હા” અને નકારો હોત તો ના આવત. પણ આપણામાં તો દશ વર્ષની અંદર વેવીશાલ કરી દેવામાં આવે છે એટલે તેવી ઉમ્મરે મ્હારાથી આનો ચોક્કસ જવાબ ન આપી શકત. જે ન્હાની હોત ત્યારે જ વેવીશાળ ન કર્યું હોત તો ધરડાં અને પોતાને મન ડાહ્યાં ગણતાં ડાસા ડોસીઓ મ્હારાં માખાપને પીંસી નાંખત. ત્યારે જે હું સાધારણ સ્થિતીમાં હોત તો ન્હાનપણથી મ્હારાં માખાપ મ્હને “વર શું?” એ શીખવત. સ્નેહ અને વ્હાલ એતું જ્ઞાન થયા વિનાજ મ્હને આમાં થવાનું શીખવત. હિન્દુસંસારના દુઃખની આ જ મ્હોટાકાણ છે! હું રાજપુત્રી અથવા ધનવારસ હોત તો તો મ્હારા વ્હાલનું વલણ જુદાજ પ્રકારનું થાત. અને મોડી પરણાવવામાં આવત અને તેથી હું જેને પરણવાની હોત ત્હેને ચાહી શકીશ કે નહીં ત્હેનો વીચાર કરી શકન. તેથી કાંઈક તો સતોય વળત. કારણ મનમાં “મ્હારાથી મ્હારા ધણીને ચાહી નહીં શકાશે,” એવા વીચારે પરણવું—પરણવું પડે—એમાં અત્યંત દુઃખ છે આવે વખતે હું સ્હાંમી થાત અને પરણવાની ના કહેત અને હું પોતાનો “વ્હાલો” ખોળી કાઢત. ધારો કે આ પ્રમાણે મ્હને મળત, તો જેને હું મ્હાત તે મ્હને મ્હાત ખરો? એ પણ મ્હોટો પ્રશ્ન છે. ત્હેનો ખુલાસો આપણામાં થઈ શકે નહીં કારણ કે જે જે જોણું વેવીશાળ કર્યું હોય તે જેને બોલવાની પણ આપણામાં તો મના, એટલે પરસ્પર સ્નેહ ઉત્પન્ન કરી શકાતો નથી. આપણામાં તો પ્રથમ લગ્ન પછી સ્નેહ. આદા! આંગ્રેશ અને હિન્દુસ્તાન વચ્ચે રીતરીવાજોમાં કેટલો તફાવત! ત્યાં તો પ્રથમ સ્નેહ, અને પછી લગ્ન, આ પ્રમાણે તો જે હું રાજપુત્રી અથવા ધનવારસ હોત તો થાત અર્થાત્ મ્હને એવે વખતે પૂછામાં પણ આવત, પરંતુ જે સાધારણ સ્થિતીની

હું રંડાત તો ? આહાહા ! એ વીચારથી જ, કંપારી છુટે છે અને રોમાંચ ઉભા થાય છે. ખીચારી હિંદુ વિધવા ગમે તેવી તો પણ દુઃખી હવ ! મુખ્યત્વે કરીને. ત્હેને ખીચારીને પરવશ હવન. ગાળવાનું ધરમાં નોકર ચાકર પ્રમાણે હવન. ગાળી ત્હેને કામ કરવું પડે. ખંદાર. જાય તો સમાજમાં હરવા ફરવાની મનાઈ. રસ્તે ખીચારી જતી હોય તો અપશુકન ગણાય. એ શું ? જેવી રીતે પરણેલી મહાલતી લાડતી સ્ત્રી હવે છે. તેમ એ પણ એક ઇશ્વરી કાપને આધીન થયેલી ગરીબડી નિરાધાર સ્ત્રી છે. અને ખીજી હવે છે તેમ હવે છે. તો પછી આટલી તરછોડી નાંખવાનો શો હેતુ ? પરણેલાંથી ધરણાં કપડાં વીગેરે પહેરી ફરાય અને એને કાંઈજ નહીં એ ક્યાંનો ન્યાય ? માથેથી વાળ કઢાવી બોડી ડાકણ જેવી બનાવી દેવામાં શો કાયદો ? એટલું સાફ છે કે આવી તદ્દન અશ્રદ્ધિત રૂઢી આજ કાલ ઓછી થતી જાય છે ઇશ્વર કરેને બંધ જ તદ્દન થઈ જાય ! નહીં તો બાપડી વગર મહત્તની પીડાય અને ખીજના શબ્દો સાંભળી સાંખી મનમાં મુંઝાઈ બળીને ભસ્મ થઈ અર્ધ મરેલી જેવી હવે. આપણામાં પુરુષોમાં ઠીક ચાલે છે. એક સ્ત્રી ખોઈ તો ખીજી. ખીજી ગઈ તો ત્રીજી. છતાં પણ આપણા સામાજિક સુધારાવાળાઓ ગર્વો યજ્ઞને આટલું પણ કરી શકતા નથી. એવો ઠીક છે કે આજકાલ વિધવાઓ પર ધ્યાન અપાય છે અને વીધુરો ને સ્વતંત્રતા અપાય છે. પરંતુ મ્હારે એ વિષે બેલવું નથી. સુધારો માત્ર બાંગાં ફૂટે છે, અંદર “ પોલપોલ. ” વાડે હું તો સ્ત્રી હોત તો ઘણી જ ઉપયોગી નીવડત. મ્હને જે મલત તેથી સંતોષ પામત. અને વિધિને આધીન થઈ રહેત. ગીતા અને બાયબલમાં કલા પ્રમાણે આસ્થા આશા અને દાન એ ત્રણમાં પુરેપુરું માનત. ખરેખર હું વખાણુવા લાયક નત્ર, તાબેદાર, માયાળુ ભાઈ અને, અને મ્હારા ઘરમાં સુખ ફેલાવત. પરંતુ, સ્નેહથી વરેલાં સ્નેહી સાથે રહી મ્હારા ઘરને સ્વર્ગીય સુખમાં રાખાવત. મ્હારો સંસાર જ સ્વર્ગ સમો સુખી થાત ! અરુ ?

ભારતભક્ત ભરત.

સ્વાગત મંદિર,

(૧૬) કમલિની (ભાષાન્તર કર્તા સ્વ. સાં. ઉર્મિલા દયારામ. મૃદ્ય ૩૧. એક) પ્રસંતુત પુસ્તક સુંદરી સુમેધના ઉત્સાહી તંત્રી શ્રી રામમોહનરાય જયવંતરાય દેશાઈએ પોતાના પત્ની દશમ તથા બારમા વર્ષની ભેટ તરીકે પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. પસંદગી બહુજ ઉત્તમ થઈ છે. પુસ્તક વાર્તાના રૂપમાં છે અને તેના ભાષાન્તર કર્તા એક સ્ત્રી લેખક હોવા છતાં જરાપણ રસનો ભંગ તેમાં થવા દીધો નથી વિદ્વાન પિતાના સંતાનો પણ વિદ્વાન જ હોય એ સિદ્ધાંત સાક્ષર શ્રી નરસિંહરાવભાઈના પુત્રી સ્વર્ગસ્થ ઉર્મિલા બહેને ખરો પાડ્યો છે. પોતાની આ કૃતિ પુસ્તકના આકારમાં પ્રસિદ્ધ થએલી બેવાનો યોગ તે. અને પ્રાપ્ત ન થયો એટલેજ માત્ર અસંતોષ રહે છે. શ્રદ્ધ સંસારનું ચિત્ર તેમાં આબેહુબ આપવામાં આગ્યું છે. વાર્તાનો અંત આવતી વખત કમલિનીના પતિ તથા પુત્રીના દેહ વિષય સંબંધને લીધે હૃદય ઉપર સહજ આઘાત થાય છે. તેના કરતાં ભાગીરથીના દુઃખમય હવનનો તથા તેના પતિના પ્રતિકૂળપણાનો અંત જેમ સુખમય હવન તથા અનુકૂળ.

પણામાં આળ્યો તેમ એમનો પણ આળ્યો હોય તો અધિક ઠીક થઈ પડત. પુસ્તક એકંદરે-ખાસ કરીને સ્ત્રીઓને વાંચવા વિચારવા યોગ્ય છે.

(૧૭) ચિત્રમય જગત સંપાદક રા. રા. તુલસીશંકર ગૌરીશંકર યાસિક ચિત્રશાળા સ્વીમ પ્રેસ પુના. વાર્ષિક લવાજમ આર્ટપેપર કોપીના રૂ. ૫-૮-૦ અને ગ્લેઝ કોપીના ૩-૮-૦ આ માસિક પત્ર આજ દિવસ સુધી પુના ખાતેથી મરાઠી ભાષામાં નીકળતું હતું. તે ચાલુ માર્ચ માસથી ગુજરાતી ભાષામાં પણ નીકળવા માંડ્યું છે. પ્રથમ અંકમાંના વિષયો પ્રતિ જોતાં લવિષ્યમાં તે મરાઠી ભાષાના પચિત્રમય જગત જેવી પ્રખ્યાતી મેળવશે એવી આશા રાખી શકાય છે. રા. લોકમાન્ય તીલક જેવા પ્રતિષ્ઠિત અને મોટા પુરુષો પણ તેમાં લેખો લખે છે. પ્રથમ અંકમાં આવેલો તેમનો હિન્દુ ધર્મનું સ્વરૂપ લક્ષણ ઉપયોગી અને વિચારવા યોગ્ય છે. ખીજા લેખો પણ એકંદરે સારા છે. અમે આ માસિકની કૃતેહ ઇચ્છીએ છીએ.

(૧૮) સ્ત્રી હિતોપદેશ માળા પાંચમી (પ્રકાશક ગુજરાતી હિન્દુ સ્ત્રી મંડળ સેન્ડહર્સ્ટ મુબઈ) આ માળામાં સ્ત્રી ઉપયોગી પ્રશ્નો ધણી ખરા વિષયો લખાયલા છે. તેને લખનાર પણ ધણે ભાગે સ્ત્રીઓજ છે. હિન્દુ સ્ત્રી મંડળમાં આ માળા વિના મૂલ્યે વહેંચાય છે. મંડળનો સ્ત્રીઓની સ્થિતિ સુધારવા સંબંધનો ઉદ્દેશ ધંજો સારો અને ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

(૧૯) શાંતિપર્વ (પ્રકાશક સસ્તુ સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય અમદાવાદ અને મુબઈ નં. ૨ મૂલ્ય ગ્લેઝ કાગળની આવૃત્તિના રૂ. ૨-૪ ૦ અને રફ કાગળના રૂ. ૧-૧૨-૦) મહાભારતના ૧૮ પર્વમાં શાંતિપર્વ એ એક સર્વોત્તમ પર્વ છે. અને તેનું ભાષાંતર કરાવી આ ખાતા તરફથી જહાર પડ્યું છે. રૂ. ૧૦) ની અંદર આખું મહાભારત આપવાની આ ખાતાની યોજના એક ખરેખરી સાહસિકતાનો નમુનો છે. આ ખાતાનાં આર્વા મોટાં પુસ્તકો પોતાની લાયબ્રેરીમાં અવશ્ય શોભાડપ થઈ પડે તેવાં છે.

(૨૦) અનંતજીવન શી રીતે પ્રાપ્ત કરવું ! (લેખ તથા પ્રકાશક રા. રા. બોગીલાલ ત્રીકમલાલ વણીશ તંત્રી ધનવંતરિ વિસનગર (ઉત્તર ગુજરાત મૂલ્ય રૂ. ૧-૦-૦) જીવનની ઈચ્છા કોને નથી થતી ! સર્વનેજ તે થાય છે. એક વ્યાધિ ગૃસ્ત યાદી ગએલા વૃદ્ધ મનુષ્યને પણ જીવનની ઈચ્છા થાય છેજ કેમકે જીવન એ સર્વને એક સરખી રીતે પ્રીય છે. આ પુસ્તકમાં અનંત જીવનને પ્રાપ્ત કરવાના સહેલા સાધા અને બની શકે તેવા ઉપાયો આપવામાં આવ્યા છે. તે વાંચવા વિચારવા, તથા આચારમાં મુકવા યોગ્ય છે. ધણા મનુષ્યો એમ માને છે કે જીવનની વૃદ્ધિ કરવી એ આપણા દાયમાં નથી પણ તેમ સમજવામાં તેઓ અત્યંત ભૂલ કરે છે. જીવનની વૃદ્ધિ કરવી એ પણ આપણા દાયમાં છેજ. આ પુસ્તકના વાંચનથી તેની ખાત્રી થવા સિવાય રહેતી નથી. આર્વા ઉપયોગી પુસ્તકો પ્રત્યેક મનુષ્યે પોતાની પાસે રાખવા જોઈએ. કેમકે જીવન દશે તોજ પૈસા ટકા પણ કામના છે. તે નહિ હોય તો સર્વ નકામું છે પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં કેટલાક પોતાના અનુભવના દાખલા દાંડીને રા. બોગીલાલસાહેબે તેની ઉપયોગિતામાં ખાસ વૃદ્ધિ કરી છે. અમે આવા ઉપયોગી પુસ્તકનો જેમ બને તેમ અધિક ફેલાવો થાય અને તે ધર ધર વંચાય એવું ઇચ્છીએ છીએ.

વહાદુર જમાઈ.

(અનુસંધાન વર્તમાન વર્ણના પૃષ્ઠ ૯૫ થી)

કેટલોક સમય આ વ્યાપારમાં ગયા બાદ, એક ભણતી ગાડીએ કમ્પાઉન્ડમાં પ્રવેશ કર્યો. વધીલને ઘેર ઘણાંએ આદમીની નિત્ય આરજીવ થતી હોવાથી, મહેન્દ્ર બાણુ તેના તરફ કાંઈ પણ લક્ષ આપ્યા વગર, જેમ આંખ મીચીને સૂઈ રહ્યા હતા, તેમજ સૂઈ રહ્યા. બહારથી કાંઈ શબ્દ આવતો હોય એમ જણાયું. “આજ મહેન્દ્ર બાણુનું ઘર કે” એવા શબ્દો ઉચ્ચારતો કોઈ અજાણ્યા માણસનો ઘોરો તેમના સાંભળવામાં આવ્યો.

“હાં, શેઠ.”

“ખબર આપો, તમારા શેઠને કે આપના જમાઈ આવ્યા છે.”

આ વાક્યમાંનો ‘જમાઈ’ શબ્દ સાંભળતા વારનેજ મહેન્દ્રબાણુએ એકદમ ઉભા થઈ, કેદારો રાગ છોડી દીધો.

બારી ઉપરનો પડદો ખસેડીને જુએછે તો એક મોટી ડાંગ હાથમાં લઇને પંખખી સિંધાઈ જેવો લાંબો પડોળો દેખાતો કોઈ એક માણસ કમ્પાઉન્ડમાં ઉભો છે. અને ગાડી-વાળો ગાડીમાંથી બંદૂકની એક પેટી બહાર કાઢે છે.

તે જોઇને ગુસ્સાથી લાલ પીળા થતા મહેન્દ્રબાણુ નીચે ધમ ધમ કરતા આવ્યા અને એટલાપર ઉભા રહી, મોટે સારે ધુનરો કરવા લાગ્યા:—“કાણુ છે રે ?”

પોતાના સંસારાની આવી વિકાળ મુક્તિ જોઇને બિચારા નસિનીનાં તે મોતીયાજ મરી ગયાં. મહેન્દ્રબાણુ દાંત મ્હોં કચ કચાવીને સમઘ સર કાઢી, ગાંધિપ્રદાન કરવા લાગ્યા. “પાણુ બેટા મોર ! ભાગો દિવાસે આબી ભાગો. લોકોને ઘેર રખડી રજાળીને અંહી મારે ત્યાં ગળે પડવા આવ્યો છે ? સસરા કરવાને બીજો કોઈ તને જડ્યો નહીં ? શય-તાનના સાળા ! સીનના શાહુકાર !”

એટલા વખતમાં તે ધરના બધા નોકરો ત્યાં આગળ એગા થઈ ગયા હતા. મહેન્દ્રબાણુએ તેમને હુકમ આપ્યો:—“મારકે નિકાલદેઓ ! ગઈને પકડકે નિકાલદેઓ !”

નસિનીની આસપાસ સઘળા નોકરો વીંટલાઈ વળ્યા. તે જોઇને નસિનીએ એકદમ પોતાની મોટી ડાંગ રક્ષણાર્થે પોતાના માથાની આસપાસ ફેરવવા માંડી; અને ક્રોધ કરી કહેવા લાગ્યો:—“ખબરદાર ! હમ ચલજતા હય ! લેકિન જો હમકો છેડેગા, ઉસકો હડી હમ સખ સુરસુર કરડલેગે.”

નસિનીનો દમઘ અને ડાંગ જોઇ, બધા નોકરો ડરી ગયાં. એટલુંજ પંજુ સું કરવું તેનું ભાન બૂલીજઈ, પથ્થરના પૂતળાની માફક ઉભારાયા.

નસિની મહેન્દ્રબાણુને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યો:—“આંખ બૂંધ કરોછો. હુંજ આપનો જમાઈ નસિની.”

આ શબ્દોએ અગ્નિમાં મહેન્દ્રબાણુના ક્રોધી અગ્નિમાંથી હોમ્યું. “દીકરા શાહુ-કારના ! બદમાશ, તુંજ એકેલો સસરાને ઓળખેછે અને હુંજ મારા જમાઈને ઓળખતો નથી કેમ ? મારા જમાઈનો આવો શુન્ડ જેવો ચેહેરો કદી હોય ? ભાગો દિવાસે નિકાસો દિવાસે. નયતો આબી પોસિસમે બેજેગે.”

નલિનીએ હવે ફરીથી ખીણવાર જવાનું આપવાની હિમ્મત કરી નહીં. ગાડીની અંદર દાખલ થઈ, ગાડીવાળાને નલિની કહેવા લાગ્યો:—“ચલો સ્ટેશન.”

ધણપરિચ્છેદ.

ગડબડાટ સાંત પડ્યા પછી, હુક્કામતિ બધો ગડાકુ પૂરો કરી, મહેન્દ્રભાણુ, ધરની અંદર ગયા.

તેને જોતાંવારનેજ ગૃહિણીએ પુષ્પ વૃષ્ટિ કરવા માંડી:—“કેમ કાંઈ દારૂખાર પીધો છોકે શું બધા છે? જમાઈને તરછોડી કાઢ્યો.”

મહેન્દ્રભાણુ ગંભીર સ્વરે બોલ્યા:—“જમાઈ કેને કહો છે? એતો એકજાતનો ચોર, બદમાશ હતો.”

“ચોર હતો એમ શીરીતે તમારી ખાતરી થઈ?”

તે વખતે મહેન્દ્રભાણુએ કેદારભાણુને ત્યાં રોજનની રમત વખતે જે બનાવ બન્યો હતો તે બધો અથથી તે ઇતિસુધી કહી સંભળાવ્યો.

તે સાંભળી ગૃહિણી બોલ્યા:—એતો બધું ઠીક છે, પણ એ ચોરજ છે એમ સાબીત કરનારો પુરાવો ક્યાં છે? બેજાણનાં એકજ નામ હોવાથી, ધર ભૂલી કોઇ બિચારો બીજાને ઘેર જઈયે તેમાં શું આશ્ચર્ય છે? અને તેટલીજ વાતપરથી તે ચોર છે એમ માનીલેવું એ કેવું સાહસ કહેવાય?”

અને મહેડિથી આ દલીલ સાંભળીને મહેન્દ્રભાણુ મહાત થઈ ગયા. ડાંગ અને બન્દૂક દેખીને તેમની શુદ્ધિ ભુદ્ધિ જતી રહી હતી; આ બધી દલીલો તરફ લક્ષ આપવાનો અવસરજ રહ્યો નહોતો. રહેજવાર વિચાર કરી, મહેન્દ્રભાણુ બોલ્યા:—“તે જો ખરો જમાઈ હતો તો આપણને એના આવવાની ખચર આપતો. અને તેમ કરત તો હું તેને તેડવા સ્ટેશનપર પણ જાત. વાત નહીં, ચિત નહીં, ખચર નહીં અંતર નહીં અને એકદમ કદી કોઈ જમાઈ સાસરે દૂર ગામ આવ્યો સાંભળ્યો છે? અરે, એતો ખચિત બદમાશજ હોવો જોઈએ.”

“આવવાની ખાતજ નહોતી એમ કેમ કહો છો? આવવાની તો ખચર હતીજ. દીવાળી પહેલાં આવવાના છે, એ વાત તો હમે બધાં જાણીએ છીએ—તોપણ કયે દીવસે અને કેટલા વાગતે આવવાના છે તેની કાંઈ ખચર નહોતી.”

પિતાને ચિન્તા સમુદમાં કુપી ગએલા જોઇને કુન્જભાણા બોલ્યા:—“અરે, તે નલિની કોઇ શંકજ નહીં. મેં તેને દીડા છે.”

મહેન્દ્રભાણુએ કહ્યું:—“તેં પણ દીડા છે કેની? બોલતો-બોલતો-ક્યાં આગળથી દીડો?”

“જ્યારે બહુ ગડબડાટ અને શોરજકાર થતો હતો ત્યારે મેં ખારી આગળથી બહાર આવીને જોયો હતો. નલિની તો ખરેખર કમળના દાંડા જેવાજ સૂકો છે, અને એતો કોઇ કષ્ટ પ્રદ જડસા જેવો ધાભડધીગોં જણાતો હતો.”

મહેન્દ્રભાણુ તદન સાંત પડી બોલ્યા:—“ઠીક, કહેછે તું. મેં એ વાત તો એને મહેડિજ કદી સંભળાવી છે. તું મારા જમાઈને ના જોળખું એ કદી પણ બની શકે! અને વળી કેવો એનો કાશીના ચુંડાના જેવો ચોટો ચોટરો હતો! નલિનીના કેવો ચો-

જરિય મધુર ચહેરો છે ? લગ્નના વખતે એકજવાર મેં એને જોયો હતો. એ વાત તો ખરી, પણ તેથી શું આવી ભૂલ થાય ? ”

આ પ્રકારનો વાર્તાલાપ ચાલી રહ્યો હતો, તે દરમ્યાન એક નોકર ત્યાં આવી કહેવા લાગ્યો:—“ શેઠ, તાર આવ્યો છે. ” તાર વાંચીને નલિનીઆણું મોઢો ફિક્કું પડી ગયું. હોઠ સૂકાવા લાગ્યા. નલિનીએ ગઈ કાલે મૂકેલો ચાર આનાવાળો આ તાર હતો.

ગૃહિણીએ પ્રશ્ન કર્યો:—“ શી ખબર છે ? ” તદ્દન આકળા બેબાકળા પડી જઈ, માથું ખંજવાળતાં ખંજવાળતાં નલિનીએ કહ્યું:—“ લે, આ તાર તો આવ્યો. મને લાગે છે કે એજ આપણો જમાઈ હોવો જોઈએ. ”

ગૃહિણીએ કહ્યું:—“ ત્યારે, હવે એને પાછો બોલાવો શું ઉપાય છે ? ”

“ હું જાતેજ જઈને તેનો બદાબસ્ત કંઈ છું. જતી વખતે ગાડીવાનને એણે કહ્યું હતું કે “ રોશને ચલો. ” હમણાં તો કલકતા જનારી કોઈ ટ્રેન આવતી નથી એટલે મને લાગે છે કે બાઈ સાહેબે રોશનપર અડગા નાંખ્યા હોવાં જોઈએ. એની પાસે જઈને બાઈ બાપા કરીને સમજાવીને બની શકે છે તો પાછો લઈ આપું છું. ”

*

*

*

*

ઘરનાં બધાં માણસો ધારતાં હતાં કે સાળા સાળીઓને ખીજવવાનો અને મનક ક્ષા કરવાનો નલિનીને વિષયે સારો જડ્યો છે તે એ રીતે પોતાનું વેર વાળશે. પરંતુ ફરીથી ઘેર આવ્યા બાદ નલિનીએ કહી પણ તે વાત છેડી નહોતી. જે ભૂલ થઈ ગઈ હતી તેને લીધે નલિનીનાં સાસરાનાં બધાં માણસો બહુ ખીસીયાણાં પડી ગયાં હતાં અને ખરેખર બહુજ દીલગીરી દર્શાવતાં હતાં—નલિનીએ તેથી ઉદાર દીલથી એ વાત ભૂલી જઈ સર્વને માફી બક્ષવાનો પોતાના મન સંગાથે નિશ્ચય કર્યો હતો. ખીજ કોઈ પ્રસંગે, એક દીવસ મહેન્દ્ર ધોળ સંબંધી વાત નીકળતાં, નલિનીએ નીચે પ્રમાણે ઉદ્ગાર કહ્યાં હતાં.

“ ગમે તેમ હોય, પારકાને સાસરેથી નીકળ્યા બાદ જે રીતનો આદર સત્કાર મને મળ્યો હતો—તેવો આદર સત્કાર ધણાઓને ખુદ પોતાને સાસરેથી પણ પાછા ફરતી વખતે મળી શકતો નથી. ”

(સંપૂર્ણ.)

પ્રસન્નવદન છબીલારામ દીક્ષિત.

ગૃહ-સુખ.

મનુષ્ય જ્યાં લગી આ સંસારમાં રહે ત્યાં લગીમાં દુઃખ કહેતાં એને અણુગમતો બનાવ દાથે કરીને કરેલાં કમોંથી ન ઉપજવા પામે અને સર્વત્ર આનંદ આનંદનોજ આભાસ થાય એજ ગૃહસુખ, ખરૂં ગૃહસુખ કાને કહેવું એ નીચેના શ્લોકથી સારી પેઠે સમજી શકાશે—

સાનંદં સંદર્નં સુતાશ્ચસુધિયઃ કાંતા ન દુર્માર્ષિણી
 સન્મિત્રં સુધર્નં સ્વયોષિતિ રતિસ્વાક્ષા પરાઃ સેવકાઃ ।
 આતિથ્યં શિવપૂજનં પ્રતિદિનં મૃદાન્નપાનં ગૃહે
 સાધોસ્સંગમુપાસતે હિ સતતં ધન્યોઽયમ્સ્થાવરમઃ ॥

ભાવાર્થ—આ સંસારમાં એજ મનુષ્યના-ગૃહસ્થના ઘર માટે ‘ધન્ય’ કહેવું પડે છે કે જ્યાં સુદ્ધિમાન સંતતિ, મૃદુભાષણ કરનારી સ્ત્રી, યોગ્યમિત્ર, ન્યાયથી મેળવાયલું ધન, સ્વસ્ત્રીપરાયણતા, આજ્ઞાપાલક સેવકો, યથેષ્ટ ભોજનપાન મુશ્વરની પૂજા, અભ્યાગતોનો આદર સત્કાર અને સન્નજનોનો નિત્યસમાગમ—આ વસ્તુઓ માણુમ પડે છે એટલુંજ નહીં પણથી ઘરમાં આનંદ આનંદ ધર્મ રહેલો દૃષ્ટિએ પડે છે.

ઉપર આપેલી વિવિધ સામગ્રિઓના વર્ણનપર લગભગ મનન કરતાં એ સામગ્રીયો અલભ્ય નથી એમ સમજાય છે. જે ગૃહ આનંદમય બનાવવાનો જ્ઞાન વિના ગૃહ-આગ્રહ હોય તો ઉપરની સામગ્રિયો ન મેળવી શકાય એવી અધરી મુખ્ય નથી. નથી. વળી કેમકે પણ વસ્તુ આપોઆપ આવી મળતી નથી એ પણ ભૂલવાનું નથી. આ વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવા માટે જ્ઞાન ઉપર આધાર છે, જે માણસ અનુશીલન દ્વારા જ્ઞાનની માત્રા વધારે છે તે તેના પ્રભાવથી ધીમે ધીમે ઉક્ત મુખદાયક સર્વ વ્યોજની પ્રાપ્તિ કરી શકે છે. એટલે કે જ્ઞાનવિના ગૃહ-મુખ્ય નથી પ્રાપ્ત થતું.

પ્રકૃતિતત્ત્વ જાણનાર પંડીતોએ એ બાબત પ્રમાણુવડે સિદ્ધ કરી છે કે જ્ઞાનાર્જની શક્તિ અમુક બાલક કે બાલિકાનો જન્મ થતાંજ તેને અર્પવામાં આવેલી હોય છે. એ શક્તિમાં વિશેષતા એ રહેલી હોય છે કે પાશવ વૃત્તિની માફક તે સ્વયમેવ સ્ફુર્તી નથી. એટલે આહાર નિદ્રા ભય ઇત્યાદિ વૃત્તિઓ જેમ વિનાશિક્ષિત જગૃત ઘાપછે તેમ જ્ઞાનાર્જનની શક્તિ શિક્ષણ વિના કદાપિ જગૃત થતી નથી આથી સંસારમાં પોતાનું બાલક કે બાલિકા હાપી થાય એવી પ્રજાલેખા ધરાવનારાં માતાપિતાએ યોગ્ય શિક્ષાનો પ્રયત્ન કરવો.

ભારત વર્ષના આયુર્વેદાચાર્યોએ યોગ્ય પુત્ર પુત્રીની ઉત્પત્તિ માટે અનેક ઉત્તમ શિક્ષાઓ લખી છે, તેમાં એક એ પણ છે કે બાળકની ગર્ભસ્થિતિ વખતે માતાપિતાના વિચાર જેવા પ્રકારના હોય છે, તેવાજ વિચારના પડ્યા રૂપ બાળક અવતરે છે, આથી એમ સમજાય છે કે બાળકના શિક્ષણનો પ્રારંભ ગર્ભસ્થિતિ પહેલાંથીજ થાય છે.

આ બાબતમાં સત્યાંશ રું છે તે વિચારતાં એક લિન્ન પ્રકારની બાબત તરફ આપણી દૃષ્ટિ જાય છે તે એ કે જે લોકોને આ સંસારમાં કુલીન અને જ્ઞાનવાન માનવામાં આવે છે તેઓનાં બાળકો પણીવાર અકુલીન અને મૂર્ખ જન્મે છે. ધણાઓ એમ માને છે કે આમ નિવડવાનું કારણ એજ કે ગર્ભસ્થિતિ સમયે તેમનાં માબાપોના વિચાર દૂષિત અથવા તો નિષ્કુલ દગધગ વગરના હોય છે. એટલા સાર પ્રત્યેક શુભ બાલકની આકાંક્ષાવાળા મનુષ્યોએ તે સમયમાં નિજ વિચારો શુદ્ધ અને ઉચ્ચ રાખવા; જેનું પરિણામ ઇદિજ આવવાનું

પ્રાચીન મહર્ષિ ગણુ શ્રમવિભાગનો પૂર્ણ વેત્તા હોતો હતો અને પુત્રના શિક્ષણ ક્રમને લિનં લિન પ્રકારનો રાખવામાં એ શ્રમવિભાગનું મંદત્વ તેણે જોયું. બાલપણથી જ્ઞાન હતું. પુરુષ અને સ્ત્રીની શારીરિક રચનામાં જેવી નિસર્ગ ભિન્નતા આપણે જોઈએ. રહેલી છે તેવીજ ભિન્નતા શ્રમવિભાગમાં હોવી જોઈએ અને તેથીજ શિક્ષણક્રમ જુદો હોવો જોઈએ એમ તે મહર્ષિગણુ વારંવાર ઠોઠી ઠોઠીને ધણું પુસ્તકોમાં લખી ગયા છે.

નિર્મલ પાણીનાં કુંડ જેવું બાળકનું મન હોય છે અને તેવે સમયે તેને જે જે જ્ઞાન આપવામાં આવે છે તેનું તે સારી રીતે મદ્દણુ કરી શકે છે એટલુંજ નહીં પણ તે જ્ઞાનનો એટલો પટ કદાપિ નષ્ટ થવા પામતો નથી. સત્યવાદી, પરિશ્રમી, ચરિત્રવાન, સ્વ-કર્તવ્યકર્મ જાણનાર તથા કરનાર, ગુરુજનો તો ઉચિત આદર સત્કાર કરનાર, વડીલ, સખા, બધુજેની, સગાં સહોદર એ સર્વ તરફ વર્તવાના પ્રકાર સારી પેઠે જાણનાર પોતાનું બાળક અને એવી જેની ઇચ્છા હોય તેમણે તેની શૈસવાવસ્થામાંજ તેની શિક્ષા આપી શકે છે. જ્યાં તેવી નથી અપાતી ત્યાં તેણે બાળક બનતું નથી એ જાણીતું છે. ઘણા અનુભવીઓ ફરીઆદ કરે છે કે આપણા દેશના લોક પોતાનાં બાળકોના શિક્ષણ ઉપર ચોખ્ખા ધ્યાન નથી આપતા. ભાવનાઓ મોટી મોટી રાખવામાં આવે છે, નેપોલીઅન, શિવાજી, ગેકોરડન કે ચાણક્ય જેવાં અમારાં બાલ યાવ એવી દૃઢ પ્રકારની ઇચ્છાઓ રાખવામાં આવે છે પરંતુ ધનવાન મધ્યમ કે દરિદ્ર વર્ગના—સર્વ કંઈ ને કંઈ કારણોથી ચોખ્ખા શિક્ષણની ઉપેક્ષા કરે છે. એમ થતું અનુચિત છે.

બ્યાસજીએ કહ્યું છે કે “નહિજ્ઞાનેન સદશ પવિત્રમિદવિપતે” ભાવાર્થ:—જ્ઞાનના જેવું મનુષ્યને સુખ આપવાનાનું આ જગતમાં અન્ય કંઈ પવિત્ર નથી. મનુષ્યને ઉપરનું ચણું વાંચ્યું હશે પરંતુ તદનુસાર વર્તન નહીં કર્યું હોય જ્ઞાનવિના ગૃહસુખ નથી અને ગૃહ સુખવિના સંસારમાં જીવતું પણ વ્યર્થ છે તેથી ફરી ફરી અમારું કહેવું છે કે જ્ઞાનાર્જનને માટે પ્રત્યેક પ્રયત્ન કરવો. ધનવાન લોકો પોતાના પુત્રો તરફ લગાવ કરડા ધાય અને મોજશોખ આદિ હશે મારવા દેવાની છુટ જોઈ આખી ખસસજકરીને શિક્ષણ તરફ પોતાનાં બાળકોનું ચિત્ત દોરે તો અવશ્યમેવ તેમનાં બાળકો જ્ઞાનવાન થઈ શકે તેમને દ્રવ્ય ખર્ચવાનો તો વિચારજ કરવાનો નથી ફક્ત દદામદને સંતાન પ્રત્યેની લાગણી એ જે મદાન દુષ્પ્રાપ્ત ગુણોનું અવલંબન કરવાનું છે. ધનાઢય લોકો માટે, જે ધારેતો આરીતે જ્ઞાનનો માર્ગ જુદો છે પરંતુ જેઓને પોતાનું તથા પોતાના બાળકોનું ભરણપોષણ કરવાસાથે સેવા કે પરિશ્રમ કરવો પડે છે તેના મધ્યમ વર્ગના તથા ગરીબ વર્ગના લોકોને જ્ઞાનાર્જન સાથે ગૃહસુખ શીરીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે? આ દુરવસ્થા દૂર કરવાસાથે ધનવાનોના અઢળક ધન ઉપર દષ્ટિપાત કરવો પડશે, તેમના ધનનો સદુપયોગ પરોપકારાર્થે કરવાની સલાહ આપવી પડશે. જે ધનવાન લોકો એકત્ર થઈ વિદ્યા આપવા માટે એક ફંડની સ્થાપના કરે, તે દ્વારા ચોખ્ખા શિક્ષણ આપવાની પાઠશાળા સ્થાપિત કરી ગરીબોનાં બાળ-બચ્ચાને મફત શિક્ષણ આપે તો આ અશ્વ સહજ વિચારી શકાય એવો છે. બાળકોને નિસાણોમાંથી શિક્ષણ મળે છે પરંતુ તેની સાથે આરિતસંમદના, પરિશ્રમશીલતા, સત્ય-

પ્રિયતા, ગુરુજન સત્કાર આદિ ગુણોની પ્રાપ્તિને અર્થે, માતાપિતા તરફના પ્રયાસોની ખાસ જરૂર રહે છે. નિશાળનાં શિક્ષણ વીમા જેવા ગુણીશકાય. ત્યાં પ્રુષ્કળ છોકરાં હોવાથી શિક્ષક પ્રત્યેક ઉપર ખાસ ધ્યાન આપી નહકે; અને તેથી બાળક સારું નીવડે કે નહાં નીવડે એની ખાત્રી રાખીશકાય નહીં. મનુષ્ય સ્વભાવજ એવો છેકે સદજન દુર્ગુણ તરફ વહેલી વલણ થાય તો તેવામાં સદ્ગુણી બાળક એમને એમ કેવળ નીશાળે મોકલવાથી થાય, એ અ.શા રાખવી એ વગરવિચાર્યું કામ કરવા બરોબરજ છે. ઘણી નિશાળોમાં શિક્ષકોજ બાળકો ઉપર ચીદામ્બ જાય છે ત્યાં પછી તેનાતે શિક્ષક શાંતિપાઠ બણાવવા જાય તો બાળકને ગળે કેમ ઉતરે ? અયોગ્ય વચ્ચેને શિક્ષકો પોતેજ ઉચ્ચાર કરે અને પાઠ બણાવતી વખત ગંભીરતાથી કહે કે મિટ્ટી અને વિચારીને સામાને પ્રિય થઇપડે એવી વાણી બોલવી, એ તે બાળક કેવીરીતે ગ્રહણ કરે ? મતલબ એજ છેકે પહેલે પાને આપેલા શ્લોક પ્રમાણે સાનંદ સદન કરવાસારૂ સારી બુદ્ધિવાળા સંતાન માણસ ત્યારેજ મેળવી શકેછે કે જ્યારે તે પોતે પ્રયત્નશીલ થાય છે બાળકની કેળવણી પાઠજ શ્રમ-વેલે.

અપૂર્ણ.

ધનશંકર હિરાશંકર ત્રિપાઠી.

સાગરને.

- જાણે શુષ્ક આકાશ, રંગ દીસે તુજ તટ પરે;
કરતો નીરતી દ્હાણુ, સાગર ! આદર આપજે ! ૧.
- યા તું જગૃત કૂદ, ઉભો હું તુજ તટ પરે;
જગવી જનમાં લાન, સાગર ! દુઃખડાં કાપજે ! ૨.
- મીઠાં મીઠાં ગાન, ધીમે ધીમે બોલજે;
કાંઠે ઉંધું રેતીમાં, સાગર ! તો સંભાળજે ! ૩.
- ઉંચી નીચી છેક, આડી અવળી લાવજે;
વીચી ત્હારી અનેક, સાગર ! દ્હાણે આપજે ! ૪.
- જોરે અતિશય કૂદ, વીચી વચે તું મ્હાલજે;
વીચી અદ્રાણી શીણુ, સાગર ! તીરે લાવજે ! ૫.
- મા તું યાતો સ્થીર, ના યા આજસુ તું અરે;
ખુશીથી રેંજે દ્વાસ્યમાં, સાગર ! 'દ્વાસ' કરાવજે ! ૬.
- અલ્પ બસ ઉભરા કાઠ, ત્હારા નીરતણા અહીં;
તીરે થંખ સીપો તણી, સાગર ! દોલત નાખજે ! ૭.
- કુદરતની સદુ દ્હાણુ, વણુ વેચાતી વસ્તુ એ;
શિદ્ધપ્રકળા લલ્લમવતી, સાગર ! ચીમો લાવજે ! ૮.
- મન છે માનવ જાતનું, તુજ સમ અસ્થીર એ નહીં;
ઉપમા એવી આપું તો, સાગર ! મારી આપજે ! ૯.

“ પ્રારબ્ધપ્રકાશ. ”

યાને

આદર્શક ગૃહિણી.

માનવ જીવના મુખ્ય આધારરૂપે પ્રારબ્ધ (ચાન્સ, નશીબ, ભાગ્ય, તકદીર છઠ) માનવામાં આવે છે અને જેના ઉપર પોતાના તમામ મુખ્યદુઃખનો આધાર રહેલો હોય છે. સર્વ પોતાની છુદ્ધિઅનુસાર પ્રારબ્ધને કે પુરુષાર્થને ઉત્તમ માને છે. પરંતુ ખરે આધાર કાના ઉપર રહેલો હોય છે તે વિશે ગદ્દન વિચાર કરતાં પ્રારબ્ધને અને પુરુષાર્થને ઉભયને સાથે જ સંયોજવામાં આવે છે, પોતાનાં પ્રારબ્ધોપર આધાર રાખી કપાળે હાથ દઈ નિશ્ચયી-પણે પ્રમાદને વશ થઈ ખેરી રહેવામાં ભૂખમરાનો વખત આવે છે; જે મનુષ્ય પોતાનો પુરુષાર્થને અગ્રભાગે રાખી પ્રારબ્ધની સીમા જોવાને સતત પ્રયત્ન કરે છે તે કાંઈ દિવસ નિષ્ફળતાને ધારણ કરતો નથી.

ઉપરોક્ત વ્યાખ્યાનની ખરી સિદ્ધતા કરી બતાવનારીને ભારત મહિલાઓને આદર્શક નીતિપાઠ રેડનારી નીચેની વાર્તા વાંચવાથી નીવેદન થશે.

ગીરકાળ પોતાનો અખંડ સ્ત્રોત આ દુનીઆમાં પ્રસરાવી જનસમાજનાં મહા પાતકોને દરનારી પિતૃભક્ત રાગ ભગીરથના પ્રયત્નથી ભરતખંડને અપૂર્વ દર્શન આપનારી અને હજારો વિધર્મ પાન કરનાર ભગવન્ શ્રી મહાદેવના જટા સમુદ્ભાંથી નદીરૂપે પયરાતી પરમપાવનિ ભાગીરથી ત્રંક ઉપર પ્રમેદા નામની નગરી હતી, આ નગરીમાં નિવાસે કરતાં મનુષ્યો સર્વ વાતે સુખી હતાં; ધન, ધાન્ય, પુત્ર, પૌત્રાદીક સંસારીક વૈભવમાં પ્રમત્ત રહેનાર આ નગરીનો જનસમાજ સર્વ વાતે સંતુષ્ટ હતો.

આથી જાહોજલાલી ભોગવતા જનસમાજમાં એક આચાર્ય કુટુંબ અસ્તિત્વ ધરાવતું હતું. જેના વંશજોના મુખ્ય ધંધો પુરોહિતપણાનો હતો. પણ ક્રમે ક્રમે માનવીની મનોભાવના આચાર્યો પરક્ષિણ થવાથી આચાર્ય કુટુંબ તંગ સ્થિતિમાં આવેલું હતું, આ કુટુંબના વડા વિવેકાચાર્ય નામના વૈદિક પુરુષ હતા. પોતાના પૈત્રિક ધંધાને વળગી રહી તેમણે પુરોહિતપણાની પદ્ધતિ પ્રાપ્ત કરી હતી. પણ આના કિત્તુક ધંધામાં તેમની કુટુંબીક અવરથા ચલાવવી દુર્લભ હતી; વારંવાર પોતે વ્યવહારિક વીટાંબામાં પડી પોતાની દરિદ્ર અવસ્થાને માટે ખેદ ધરતા હતા; વળી તેઓ સમજતા હતા કે—“ આ દુનીઆમાં દરિદ્ર પણે અવરથા ભોગવવા કરતાં મરતું હજાર દરજ્જે સાફ છે ! ” પણ લાચાર કે પોતાની આર્થિક અને વ્યવહારિક ઉન્નતિના મુખ્ય સાધનરૂપ કેળવણીની તેનાંમાં મુખ્ય પાત્રી હતી. માત્ર વિવાહીક અને અપસવ્યાદિક ક્રિયાઓ તેઓ જાણતા હતા, અહાર પરદેશગમન કરી દ્રવ્યોપાર્જિત કરવાની તેનાંમાં શક્તિ નહોતી;

વિવેકાચાર્યને માત્ર ૧૫ વર્ષની વયનો એક પુત્ર હતો. તેને પણ તેમણે પોતાનું જ શિક્ષણ આપેલું હતું. એટલે તેનામાં પણ ઘર છોડી પરદેશ જવાની સત્તા નહોતી, આવી

રીતે પિતાપુત્ર દરિદ્ર અવસ્થામાં અને આર્થિક તેમજ વ્યવહારિક વિટંબણામાં પોતાનું જીવન વ્યતીત કરતા હતા.

સુભાગ્યે પોતે ઉંચા કુળવાન હોવાથી પોતાના પુત્રનું વેવિશાળ તેજ નગરીના એક વિદ્વાન સજ્જનની પુત્રી સાથે થયું સારું મુહુર્ત જોઈ શુભ ચોઘડીએ પોતાના પુત્રના વિવાહ પણ તેમણે કરી લીધા, પોતાની આર્થિક સ્થિતિના અભાવે મનગમતા કાઠ તે પૂરી શક્યો નહિ પરંતુ તેમના સુભાગ્યે ઉત્તમ વિદ્વાન પિતાની પુત્રીએ તેમના ગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો; ઉત્તમ નવ વધૂને તેના પિતાના ગૃહમાં બોજવેલા મોજશોખનજળા દીલમાં કાંઈ પણ ખોટું ન લાગે તેના માટે આચાર્ય પોતાનાં ઘર ગીરો મૂકી કાંઈ પણ પૈસા પ્રાપ્ત કરી ગૃહમાં દરેક જાતની સોજ આણી રાખી. વાંચક ! ઉત્તમ કુળની ખાણ કરનારા પુરાતન વૃત્તિના મહાશયો જુઓ ! !

વિદ્વાન પિતાની પુત્રીએ પોતાના સ્વસુર પક્ષમાં આવી કેટલાએક દિવસો શાંતચિત્તે વ્યતીત કર્યા પરંતુ અવિધ્યમાં પોતે આ ગૃહની અધિકારીણી થવાની છે માટે પોતાના અવિધ્યકાળના સારા સમયને માટે ચિંતા કરવા લાગી. તે સમજતી હતી કે મારો પતિ માત્ર 'સ્વસ્તી' જ કરી જાય છે અને આવી હરામની વૃત્તિમાં પોતાનું અમૂલ્ય જીવન આમ દુઃખદ અવસ્થામાં બતીત કરે છે માટે ગૃહને, સ્વામિને, પોતાની સ્થિતિ અને આખરને સુધારવા માટે તેમણે મંથન કરવા માંડ્યું.

સન્નારીઓએ પ્રાપ્ત કરેલી વિદ્યાનો આવેળ ઉપયોગ હોય છે ! હવે તે સન્નારી પોતાની વર્તમાન અને અવિધ્યકાળની સ્થિતિ કેવી રીતે સુધારે છે તે જોઈએ, સુન્નો ! આ દંપતિનાં નામાધિધાન પરમાત્માએ વિનાયક અને સુમતિ રાખ્યાં હતાં.

(૨)

પ્રથમ તો તેણે પોતાનાં ગૃહની સ્થિતિ તપાસવા માંડી. ગૃહિણીના સાચા ધર્મ પોતે સમજતો હોવાથી તેણે પોતાનો ગૃહકારોખાર હવે સાદા, બલમનસાધ અને પવિત્રતા ઇન્ન મહદ્ગુણથી અલંકૃત થઈ ચલાવવાનો છે. 'શ્રી એજ ગૃહનું વ્યાજ છે' એ ચતુર્થ વાક્યના મહા સ્તોત્રની વ્યાખ્યા તેમને જનસમાજમાં કરી આપવાની છે, ગૃહની વિટંબણાના ગુણ કારણોની તપાસ કરતાં તેમને ગૃહનો અર્થ બારી જણાવા લાગ્યો જેથી તે દુર કરવા માટે તમામ કામકાજ પોતે જાત મહેનતથી કરવા લાગી, કરકસરના પાઠો ઉઠેલા લાગી.

આચાર્ય ત્રિધુર હોવાથી પોતાના ગૃહનું અધિપતીપણુ પૂતવધૂને સોંપ્યું હતું. પહેલાં તો તેમણે નવવધૂના આગમનથી મોટા ખર્ચો અડસટી કાઢવા હતા પણ ક્રમે ક્રમે પોતાના અડસટામાં ઘેટાડો થવા લાગ્યો, વિનાયક પોતે અપ્પ કેળવાએલ હોવાથી ગૃહતંત્રનાં કાર્યોમાં બળી શક્યો નહોતો. તેતો માત્ર દક્ષિણની જ રાહ જોતો હતો પરંતુ સુમતિના રાહવાસથી તેનાં સ્વસ્તીની તૃપ્તિનાં રજકણો પીંગળવા લાગ્યાં હતાં.

સુમતિનો આખો દિવસ ગૃહ કાર્યની સુધારણામાં ચાકાઈ રાત્રીના ફક્ત તેમને જોઈ કલાક વાંચવાનો સમય મળતો હતો તોપણ તે થીમંત અને વિદ્વાન પિતાની પુત્રી હોવા છતાં થીમંતાઈનો દાવો દૂર કરી સમયાનુસાર વર્તવાની સાચી રીત સમજ હતી, પોતાનું ગૃહ કેવી રીતે ઉચ્ચતમ સ્થિતિમાં આવી દરિદ્ર અવસ્થાથી મુક્ત થાય તે સંબંધીનાજ તેના મનોમુદ વિષયો હતા.

પોતાના સ્વામીની અજ્ઞાનતા દૂર કરવા માટે તેમણે ઘણીવાર તેમની પાસે દ્રવ્યો-પાછું ન કરવાની માગણી કરી હતી પણ અદ્યત્ત વિનાયકે તેની તમામ વાતો હતી કાઢી હતી. આથી નિરાશ ન થતાં તેમણે કાયમ પોતાના ગૃહને સચોટ-હેવાલ કહેવા માંડ્યો, ઉત્તમ ચરિત્રવાન પુરુષોનાં દૃષ્ટિએ આપી પોતાનું ગૃહ-ઉત્તમ શ્રેણીએ મૂકવાના મુખ્ય આધારરૂપ પુરુષાર્થનું પોતે સૂચન કરવા લાગી. પરંતુ તે સઘળું પત્યરપર પાણી થતું હતું.

હવે સ્વામિનું માનસિક વાતાવરણ ફેરવવાને માટે તેમણે પોતાનાં આત્મજળોને ઉપયોગ કરવા માંડ્યો. ભરવા ગુંથવાનું પોતે સાફ શિક્ષણ પ્રાપ્ત કરેલ હોવાથી તે ધંધામાં પોતાના નવરાસના સમર્થનો વ્યય કરવા લાગી તદુપરાંત તેમણે પાકોશની એ ચાર બાળિ-કાઓને એકઠી કરી તેમને વિદ્યાદાન દેવા માંડી. આથી તેમના વ્યવહારિક કાર્યોના પ્રત્યાવાયો દ્રવ્યોપાર્જનથી ખસવા માંડ્યા.

આધુનિક સ્ત્રીઓની માફક તેમનામાં કમાવાનું અભિમાન નહોતું. તેઓ માત્ર પોતાના સમર્થનો સંદુપયોગ થાય તેની સાથે આર્થિક અને વ્યવહારિક સ્થિતિ સુધરે તે માટેનું કર્તવ્ય સમજતી હતી. પોતે આટલું કમાય છે અને પોતાની કમાણીપર તેનો પતિ તાગડ ધિત્રા કરે છે તે માટે કદાચ તેમના મનમાં ખોટું ન લાગે માટે તેની પાસે દીનપણું વર્તન કરતી હતી.

સુમતિ આવી રીતે કિંમતી જીવન ગાળે છે છતાં ઘણીવાર તેમના મનમાં ખેદ થતો હતો કે ગૃહવ્યવસ્થામાં દેખતિનું જીવન એક થવું જોઈએ, હજું હું માફ પોતાનું કિંત સાધી શકું છું પરંતુ મારો પતિ આવીજ સ્થિતિમાં રહેશે ? તેને માટે તેના હૃદયમાં મોટી ચિંતા ઉત્પન્ન થતી હતી, પોતાના સદ્વર્તનથી અનેક દાખલા દલીલ સાથેની સમજાવતી-ઓથી તેના સઘળા અપત્નો જ્યારે નિષ્ફળ ગયા ત્યારે તેના દીલમાં વધારે ચિંતા થવા લાગી અને મનોગત કહેવા લાગી; હે પરમાત્મા ! જ્યાંસુધી આ હૃદયમાં પ્રાણ છે ત્યાં સુધી તો મારો પતિ સુખમય જીવન વ્યતીત કરશે પણ કદાચ દુર્લભ્યવશાત્ મહાર મરણ નીપજ્યું તો મારા હૃદયમણિની શી અવસ્થા થશે ? માટે મારાથી પણ ઉચ્ચ જીવનશાળી કરવાને હે પ્રભો ! તેના હૃદયમાં સદૃશ્યદિને પ્રેરો ! !

પરમાત્મા દુઃખીનો અને સત્યામહીનો બેઠો છે. વિનાયકમાં સદૃશ્યદિનો સંચાર થયો; આથી વિનાયકે વિચાર કર્યો કે હું પોતે લખી વાંચી જાણું છું માટે પ્રારબ્ધપર આધાર-શાળી બેસી રહેવું ન જોઈએ, આથી માફ જીવન અંધકારમય અવસ્થામાં વ્યતીત થાય છે માટે પ્રારબ્ધની પરિસ્તિમા જોવા માટે પુરુષાર્થ કરવો જોઈએ !

(૩)

સુમતિના લાંબા વખતના સંસર્ગથી વિનાયકનું આત્મમળ સુધરવા લાગ્યું. તેમને જો કે સાધારણ લખતાં વાંચતાં આવડતું હતું પણ તેથી અધિક જ્ઞાન સંપાદન કરવા માટે તેની સાથે આર્થિક ઉન્નતિના લાભાર્થે જુજ પગારથી તે એક વિદ્યાલયમાં નોકર રહ્યો, આ વિદ્યાલયમાં વિનાયકને ગોઠવી આપનાર સુમતિના પિતા હતા.

વિદ્યાલયમાંના ઉત્તમ શિક્ષકોના સંસર્ગમાં આવતાં તેની જીદિમાં અસાધારણ ફેરફાર થવા લાગ્યો. વારંવાર ઉત્તમ પુરુષોનાં ચરિત્રો તે વાંચવા લાગ્યો. ઉત્તમ પુરુષોનાં મહાન કાર્યોની ગણના સાથે પોતાનાં કાર્યોની ગણના કરતાં પોતાનું જીવન તેમને ધણુંજ હલકું

જણાયું, આથી ઉચ્ચેરાઈ તેમણે ખાનગી વિદ્યાભ્યાસ શરૂ કરવા માંડ્યો, ક્રમે ક્રમે તેમનાં સદ્વર્તન અને ઉત્સાહીક કાર્યોથી તેમની શુદ્ધિ અને પગારમાં વધારો થવા લાગ્યો; પ્રારંભ પછી પુરુષાર્થથી ખીલવા માંડ્યું, આવી રીતે અને દંપતિ સાધારણ સ્થિતિમાં દીવસો નીર્ગમન કરે છે તેમાં વિનાયક બેઠક વખત પોતાના શયનગૃહમાં રાત્રે નીવૃત્તિના સમયમાં પૂરાણું ધર્મ પુસ્તક વાંચતો હતો તેમાં એવું આવ્યું કે:—

સંતુષ્ટોર્ભાર્યયામર્તો મર્તોર્ભાર્યયૈવૈવંચ ।

યસ્મેન્નૈવ કુલે નિત્યંકલ્યાણં તત્રવૈધ્રુવમ્ ॥

ભાવાર્થ:—જે કુલમાં સ્ત્રીવડે સ્વામી પ્રસન્ન હોય અને સ્વામીવડે સ્ત્રી પ્રસન્ન હોય ત્યાં હંમેશાં નિઃશયપૂર્વક કલ્યાણ થાય છે.

ઉપરોક્ત શ્લોકનું મનન કરતાં એકાએક ત્રેનાં અજ્ઞાન પડળો દૂર થયાં. મનમાં સંકલ્પ યુદ્ધ શરૂ થયું, મનોગત કહેવા લાગ્યો અહા ! સુમતિ તને સદ્અસ: ધન્યવાદ છે ! મારાથી અપ્રસન્ન રહેવા છતાં પણ મને પ્રસન્ન રાખવાનાં તારાં સદ્કાર્યોથી મારું જીવન ઉત્તમ અવસ્થાએ પહોંચ્યું છે; આમ પોતે તરંગના મહોદધિમાં સ્નાન કરી રહ્યો છે ત્યાં સુમતિએ પોતાનાં મહાકાર્યોમાંથી નીવૃત્ત થઈ સ્વામીના શયનગૃહમાં પ્રવેશ કર્યો.

જેનું હૃદય માનસરોવરના જેવું નીર્મળ છે. શરદપૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું વદન; મૃગરાજની ફગીને ઘડીબર વિસામો આપે તેવા નયનો, અને ખીલતા શુલાખના પુષ્પને લગ્નજીત કરે તેવા ગાલોને પોતાના અધરથી સ્પર્શી ક્રોમળાંગીને પોતાના વક્ષઃસ્થળમાં દબાવી વિનાયક કહેવા લાગ્યો; સુમતિ ! પ્રારબ્ધ યોગે નીર્મળ થયેલ મારા અંધકારને દૂર કરી તારા પુરુષાર્થથીજ હું મારા પ્રારબ્ધનો પ્રકાશ કરી શક્યો છું ! !

સુમતિએ લગ્નજીત મુખે કહ્યું:—નહિ, નાથ ! તેવા મહાવના પદપર મૂકી મને ના શરમાવો ! પૂર્વ કળથી નીર્જીત થયેલ આપણાં પ્રારબ્ધો એકજ છે તેમાં પણ સ્ત્રીનાં પ્રારબ્ધો પુરુષના પુરુષાર્થ આગળ ગૌણ માનવાનાં છે. ત્હમારા પૂર્વકાળના સંસ્કારોથી તમે તૃપ્તમાર્ગ જીવન સુધારી શક્યા હો તેથી હું ધણીજ સંતુષ્ટ છું, મારા લાંબા વખતની શુભેચ્છાઓને જે મેં વચમાં નિરાશાને ઓહલે બેસારી દીધી હોત તો આવો સમય જોવાને આ દેહ તલસ્થા કરત ! યોગીન પદપર્વિહસૃપતિલક્ષ્મી. પ્રત્યાવાયોપર લાત મારી પુરુષાર્થને પકડી રાખનાર આપણાં જીવન અત્યારે મહાલાગ્ય મેળવી શક્યાં છે. તેથીજ સતોષ !

સીઓનું હૃદય ધન તેજ પતિ ! અને તેને પ્રાપ્ત કરવાનું તેજ હોય છે; પતિ એજ સીઓનો પરમેશ્વર છે ! જે સ્ત્રી પતિની સેવા મૂકી પરમેશ્વરની સેવા કરે છે તે સ્ત્રીને પ્રભુની સેવાનું કાર્ધ પણ ફળ મળતું નથી.

પ્રાણેશ ! આજ સમય જોવાની મારી પ્રમળ ઉત્કંઠા હતી. આપણું ગૃહ નીર્ધન અવસ્થામાંથી હવે મુક્ત થયું છે અને આપના પિતાને હવે ધંધર ભક્તિમાં સમય ગાળવાની આવશ્યકતા હોવાથી તેમને હવે નીરૂત થવું જોઈએ, તેમની સેવા કરવાનું સુમાખ પણ આપણે મેળવવું જોઈએ.

વિનાયક રમીત મુખે કહ્યું:—હૃદયેશ્વરી ! આપણું સુખ ચીરકાળ રહો એ પ્રયુપ્રતિ યાચના તેની સાથે મારાં વર્તનથી તમે પ્રસન્ન થયાંછો અને હુંતો તમારા સદ્વર્તનથી

ક્યારનોએ પ્રસન્ન હતો. આપણાં સ્વર્ગીય સુખોતો નવો યુગ હવે શરૂ થયો છે દીનદયાળ તોમાં સદાચ કરો ! તથારતુ ! ?

ધન્ય છે સુમતિ ત્હારી પતિ ભક્તિને ! ધન્ય છે ત્હારા અબ્યુદય કરાવનારા આદ-
શક વિચારોને અને ધન્ય છે ત્હારાં સદ્કાર્યોને ! અમે અમારી આર્થ ભગિનીઓને આતું
છુટું છવાયું વિવેચન આપતાં હર્ષિત યજ્ઞએ છીએ તેની સાથે ભારતપ્રદેશનું શુભ ઇચ્છી
વિરમતાં કહીએ છીએ કે:—પુંડ્રપાર્થથી પ્રારબ્ધ પ્રકાશ તે આતું નામ ! ! જ્ય સમ્પ્રિદાનેદ !

નારણુજી ગોવર્ધનઢાસ કળસારકર,

શ્રી કળસારકર તા. ૧૦-૪-૧૫.

ઉપયોગીવિચારો.

મનુષ્ય અંશુક કાર્યનો વિચાર કરેછે અને તદનુસાર પોતાનો પ્રયત્ન આરંભેછે. આ
પ્રયત્નમાં પ્રસંગોપાત કોઈ વખત તેને સફળતા ન મળવાથી તે સંપૂર્ણઅંશે નિરાશ બની
જાયછે. અને જાણે પોતાના જીવનમાં સર્વથા શુભાચ્યું હોય એવું દયામણું મોં કરીને
બેસે છે. પણ આ પ્રમાણે કરવાની તેને લેશમાત્ર પણ અગત્ય નથી. મનુષ્યે નિષ્ફળતાથી
કરવાનું નથી પણ તે આવે એક ડગલું આગળ વધવાનું છે. અને જો આ પ્રમાણે એક
ડગલું આગળ વધેછે તેનેજ માટે જગતમાં યશ ધન વીગેરે નિર્માણુ યજ્ઞ ચૂક્યાંછે. આપણા
કરતાં આધુનિક સમયમાં કાર્મિકઅંશે કળા કૌશલ્યમાં આગળ વધેલી પશ્ચિમની પ્રજા
તરફ દ્રષ્ટિ કરો. તે પ્રજાએ આજે ધણાંખરાં કામો કરી જગતને આશ્ચર્યચકિત બનાવી
દીધુંછે. અને અદ્યત્નક સંપત્તિ તથા કીર્તિને પ્રાપ્ત કરીછે. તેઓને પોતાનાં કામમાં શું
નિષ્ફળતા નહોતી મળી, અવરય મળી હતી. અને તે કેટલાક પ્રસંગમાં તો એટલે સુધીની
હતી કે પ્રયત્ન કરનાર મનુષ્યના હાથપગ પણ વખતે કપાઈ જતા હતા અને આગળ
વધીને જાણીથીએ તો કેટલાક પ્રસંગમાં તેમનાં પ્રાણ પણ ગયાનાં ઉદાહરણ આપણે
સાંભળ્યા છે. આટલું હોવા છતાં પણ તેઓ પોતાનું કાર્ય છોડતા નથી. પણ ઉત્કૃષ્ટ અધિક
અધિક બળ લાવી તે કાર્ય કયું જાયછે. કાર્ય કરતાં કોઈને પ્રાણહાનિ થાયછે. તો તેની
પછી એ કાર્ય અટકી નથી પણ પરંતુ બીજા કોઈ વીરનાર એ કાર્ય કરવા મંડી જાય
છે. અને આ પ્રમાણે ઉત્તરોત્તર એ કાર્યમાં બરાબર સફળતા મળે ત્યાંસુધી તેની પ્રગતિને
માટે પ્રયત્ન અંતર્યાજ કરેછે. આવા વીરનરોના કપાળમાં વિજય લખેલો હોય તેમાં શી
નવાઈ ? નબળા અને પોતા હૃદયના મનુષ્યો જામત થાયો અને આ પ્રાત્યાત્મ પ્રજ્ઞના
શુણનું અનુકરણ કરો. લોકો પોતા યજ્ઞ પડી ન રહો પણ સતત મહેનત કરી યશ સં-
પાદન કરો. અને જગતને જતાવી આપો કે અમે દિવકરા અથવા બાયલા નથી પણ
ખરેખરા મનુષ્ય છીએ. અમારી રંગરંગમાં કર્તવ્ય પાલનનો નિશ્ચય ભરાઈ ગયોછે.
ગમે તેવાં વિધ્ન આવશે તેમાં અમારે અનેક હાનિ સહન કરવી પડશે. અમારા પ્રાણની
હાનિ થશે પરંતુ અમે અમારા કર્તવ્યને છોડીશું નહિ. કાર્યસાધયામિ વા દેહંપાતયામિ એ
અમારા અંતરપટ ઉપર લખેલો રમરણીય લેખછે.

હું હાથ લાખવા બેઠાહું તેમાંથી જો મારે પાણી પીવાની ઇચ્છા થાય તો હઠીને જ્યાં પાણી ભરી રાખ્યું હોય ત્યાં જઈ પાણી પી આવવું જોઈએ. જો હું તેમ નહિ કરું તો મારી તૃપ્તિ આપોઆપ કાંઈ નિવૃત્ત નહિ થાય. આ નિયમ પ્રમાણે મનુષ્યને સુખ જોઈતું હોય તો તેને અનુકૂળ તેણે પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જ્યાં સુધી તે પ્રયત્ન નહિ કરે ત્યાં સુધી તેની જોઈતી વસ્તુની પ્રાપ્તિ તેને દુર્લભ જ રહેવાની. પણ જગત તરફ દૃષ્ટિ નાંખીને જોતાં જણાય છે કે તે માત્ર ઇચ્છા જ કરે છે. પણ તેને અનુકૂળ પ્રયત્ન કોઈ જ કરતું નથી. પણ તેનાથી ઉલટો પ્રયત્ન કરે છે. તેને પૂર્વમાં જતું હોય છે, અને ડગલાં પશ્ચિમમાં ભરે છે. અને આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરી તેનાથી મદદાળની આશા જેમ પગરખું (જોડા) માથા ઉપર ખેસવાની આશા રાખે તો તે વ્યર્થ ગણાય છે તેમ તે આશા રાખે છે. અને તેની આ પ્રમાણેની આશા તેના મનમાં મનમાં જ રહે છે. તે કોઈ દિવસ પણ પૂર્ણ થતી નથી. મનમાં પરણીને મનમાં રાંધવાના જેવી તેની આશા હોય છે. આવી આશા સત્વર છોડી દેવા ચોખ્ખી છે. છતાં આશ્ચર્ય થાય છે કે જનસમાજનો ધણોખરો ભાગ એવી આશામાં જ ગોચાં ખાયા કરતો જણાય છે.

x

x

x

x

x

x

અમુક મનુષ્ય આપણું કાંઈ કામ કરતો હોય અથવા આપણા ઉપર કાંઈ રનેહભરી લાગણી રાખતો હોય તેના પ્રતિ આપણે પણ તેટલી જ લાગણી રાખવી જોઈએ. અને જો આ પ્રમાણે આપણે લાગણી રાખીએ છીએ તો સામા મનુષ્યની લાગણીમાં પણ કાંઈક વૃદ્ધિ થાય છે. અને પછી એ પ્રતિ અરસપરસ ઘણી સારી રીતે પૂર્ણિમાની રાંત્રીની જ્યોત્સ્ના જેવી બંધાય છે. તેમાં કોઈપણ દિવસ કંઠાટનો પ્રસંગ આવતો નથી. પરંતુ સામા મનુષ્યની લાગણી તરફ ઘણે પ્રસંગે કેટલાક મનુષ્યનું ધ્યાન ખેંચાતું નથી. અને તેમણે તેના પ્રતિ જે રનેહભાવ દર્શાવે જોઈએ તે દર્શાવતો નથી, તો એનાથી પેલા લાગણી રાખનાર મનુષ્યની લાગણીમાં કાંઈક અંશે ઘટાડો થવાનો પ્રસંગ આવે છે. અમુક મનુષ્યનું કામ મનુષ્ય કરતો હોય છે, તે કેટલોક સમય જતાં નથી કરતો અને પ્રસંગે તેના દુર્ગુણ પણ બોલે છે, તેમાં કારણ તરીકે આ પણ એક કારણ હોય છે. અને જગત એ આદરની જેતું હોવાથી અમુક મનુષ્યનું કામ આપણે કરતા હોઈએ અને તે આપણા પ્રતિ લાગણી વગરનો હોય તો આપણા પ્રતિ પણ તેના ઉપરથી ધટી જાય છે.

x

x

x

x

x

x

પોતાનું કામ કરનાર મનુષ્ય પ્રતિ કાંઈ મનુષ્ય લાગણી નથી રાખતો તેના કારણ પ્રતિ વિચાર કરતાં જણાય છે કે સામા મનુષ્યને અર્થાત્ જે કામ કરનાર મનુષ્ય પ્રતિ કાંઈપણ લાગણી નથી રાખતો તે મનુષ્યને હું મોટાહું એવું અભિમાન હોય છે. અને આ અભિમાનને લીધે જ તે તેના પ્રતિ લાગણી રાખતો હોતો નથી. પણ સદ્વિવેકી વિચાર સંપન્ન મનુષ્યને આ પ્રમાણે કરવું યોગ્ય નથી. તેણે તો સામા મનુષ્ય આપણા ઉપર લાગણી રાખતો હોય તેના કરતાં દશ ગણી લાગણી રાખવી જોઈએ. અને તેમ કરવામાં તેની મદદ છે.

x

x

x

x

x

x

તમે જમે તેવા મોટા હો, બલે તો મોટા રાખ હો, કલેક્ટર હો, જડજ હો, કે જમે તેવા મોટા આચાર્ય હો, પરંતુ તમારે સર્વથી મોટામાં મોટો આ લાગણીનો ગુણ

ધારણ કરવાનો છે. આવા મોટા મનુષ્યોમાં તો આ શુભ હોય છે. પરંતુ કાઈનામાં ન હોય તેથી અત્ર ભાર મૂકીને સર્વને એક સામાન્યરીતે કહેવાતું સાદસ કહ્યું છે. તમારા અર્થે કાંઈ પણ કામ કરનાર પછી ભલે તે તમારો સ્નેહી હોય, શિષ્ય હોય કે નોકર હોય તેપણ તેના પ્રતિ અત્યંત સ્નેહભાવથી વર્તો. તે સુખ્યો હોય, તરસ્યો હોય; તો તેને જમાડો પાણી પાઓ, અને આ પ્રમાણે દરેક રીતે તેને અપૂર્વ સ્નેહ એવું દર્શાવી આપો. એમ મોટા રહ્યા એટલે એવા મનુષ્યની અમને કાંઈ દરકાર નથી. તે છે અમારે માટે કામ કરે પણ અમે તો તેના પ્રતિ અલક્ષ્ય કરીશું. તે ગમે ત્યાં ખાવાની સુવાની અનુકૂલતા કરી લેશે. એ પ્રકારનો વિચાર જરા પણ તમારા અંતઃકરણમાં પ્રવેશવા દેશો નહિ. પણ તેના પ્રતિ અત્યંત સ્નેહભાવ વર્તન કરજો. આમ કરવાથી તે મનુષ્ય તમારું કામ જેટલા વેગથી કરતો હશે તેનાથી દશગણા વેગથી કરશે. અને તમારે માટે છાતીતોડ મહેનત ભલે તે સત્રીના મધ્ય સમયે કરવાની હશે તેપણ કરશે. તમારું કામ કરનાર મનુષ્યની આ પ્રકારની બરદાસ અમે મોટા હોવાથી શી રીતે થઈ શકે એવું ખોટું અભિમાન જરાપણ લાવશો નહિ. કેમકે આ પ્રકારની બરદાસ કરવાથી તમારી મોટાઈમાં ઘટાડો નહિ થતાં વધારોજ થશે આખા જગતના આધારરૂપ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ અર્જુનનો રથ હાંક્યો હતો, અને કર્ણને પોતાની હથેલીમાં ખાંચ્યો હતો, અને આ પ્રમાણે બીજાં પણ અનેક કામ લક્ષ્મણે માટે કર્યાં હતાં તેમાં શું તેમની મોટાઈમાં ઘટાડો થયો હતો. કદાપિ નહિ. ઉલટું તેનાથી તેમની શ્રેષ્ઠતાઈ ધણીજ વધી હતી. અને તેજ પ્રમાણે તમે પણ તમારા પ્રતિ સ્નેહભાવ રાખનાર પ્રતિ તમારા નોકર પ્રતિ અને તમારા શિષ્ય પ્રતિ માયાભર્યું વર્તન રાખશો. તમારી મહતા હાલ છે તેનાં કરતાં દશ અથવા સોગણી વધારી શકશો.

x x x x x x

મહત્તને વધારવાને માટે કેટલાક ઉપર જણાવેલ પંક્તિના મનુષ્યો પોતાના પ્રતિ લાગણી રાખનાર મનુષ્ય પ્રતિ, પોતાના નોકર પ્રતિ, અને પોતાના શિષ્ય પ્રતિ ઉપર ઉપરથી માયા ભરેલા વચનો બોલે છે પણ જ્યારે ખરી કસોટિનો પ્રસંગ આવે છે ત્યારે તેમની આ ઉપલક્ષીયા વિદ્યા જણાઈ આવે છે દાખલા તરીકે સ્નેહની લાગણી રાખનાર મનુષ્યને કહેવામાં આવે છે કે મારે ત્યાં આવજો ત્યાં દશ પંદર દિવસ રહેજો, વગેરે અને નોકરને એમ કહેવામાં આવે છે કે હાલ મારે ત્યાં આટલા પગારથી રહે. કોઈ વખત કાંઈ કામ પડશે તો જોઈ લેવાશે. વગેરે આ પ્રમાણે બંદારથી વચનો બોલી પોતાની સામા મનુષ્ય પ્રતિ લાગણી છે એમ દર્શાવે છે પણ જ્યારે સ્નેહની લાગણી રાખનાર મનુષ્ય પેલા સામા બોલનાર મનુષ્યને ત્યાં જાય છે. ત્યારે તેનો ભાવ પણ નથી પૂછતો કે તે ક્યે ખૂલે પડ્યો છે અને તે સુતો કે જાગ્યો, તેણે ખાધું કે ભૂખે મુક્યો. આ પ્રમાણે વર્તન જોઈ એ મનુષ્યની પ્રીતિમાં ઘટાડો થવાનો સંભવ ઉત્પન્ન થાય છે અને દશ પંદર દિવસ રહેવાને બદલે બીજા દિવસે ત્યાંથી વિદાયગીરી લેવાની તૈયારી કરે છે તેના મનમાં તે વખત એમ આવે છે કે મારા ક્યાં ભોગ જાગ્યા કે હું અહિં આવ્યો. આ પ્રમાણે વિચારી તુરત તે ત્યાંથી પલાયન કરી જાય છે. નોકરને પણ કામ પડશે ત્યારે જોઈ લેવાશે એમ બોલનાર મનુષ્ય પાસે તે નોકર કોઈ વખત પોતાના પગાર કરતાં માત્ર ચાર આઠ

આના વધારે માગે છે તેના તરફથી મળતા નથી. અને તેના પરિણામે તે નોકર પણ ત્યાંથી નાશી જાય છે. વ્યવહારમાં આ પ્રમાણે ઘણાખરા પ્રસંગમાં યતું જોવામાં આવે છે. તેથી આવા લક્ષણો પણ જે મનુષ્યમાં નિવાસ કરીને રહ્યા હોય તેમણે તત્કાળ તેનો ત્યાગ કરવો ઉચિત છે.

કહેવું અને કરવું એ બે બાબતમાં ઘણાજ વિચાર લેવાનાં છે અને મનુષ્યે હમેશાં અમુક કામ કહેવા કરતાં કરી દેખાડવાનો નિયમનું પોતાની જીંદગીમાં રાખવો જોઈએ. કહેવા કરતાં કરી દેખાડનાર મનુષ્યજ વિજયને પામી શકે છે. અને તેજ જગતને પરમ વંદનીય છે. ત્યારે માત્ર કહેનાર મનુષ્યની વાત આજે બે ચાર મનુષ્યો સાંભળે છે. અને અને પ્રાજ્ઞથી જ્યારે તેનામાં-કહેનાર મનુષ્યમાં તેનાથી ઉઘટા પ્રકારનું વર્તન જુએ છે ત્યારે તેની વાત કોઈજ સાંભળતું નથી. માટે આ પ્રકારનું વર્તન કહેનાર મનુષ્યે કદી રાખતું જોઈએ નહિ. પણ તમે જગતના દર્શાતરૂપ બની જગતને દર્શાવી આપો કે ઉત્તમ કામ આમ થાય છે. અને તેને કરવાથી જે પ્રમાણે મને આ ફળ મળ્યું છે, તેવુંજ ફળ તમને પણ મળશે.

પુસ્તકો વાંચો, કથા વાંચો સાંભળો. એ સર્વ ક્રિયા કરા પણ તેમાંથી તમે શ્રદ્ધા શું કર્યું અને તમારા અનુભવમાં શું મૂક્યું તેનો વિચાર કરી જુઓ. માત્ર બહારની ક્રિયા ફળ આપનાર નથી પણ અંદરની ક્રિયા-અનુભવની ક્રિયાજ ફળ આપનાર છે, માટે તેનું સેવન કરો. અનુભવરૂપ ક્રિયા એ એક કામદુગા ગાય છે. અને કામદુધાં ગાયની પાસે આપણે જે પદાર્થની ઇચ્છા કરીએ છીએ તે પદાર્થ પોતાની પગની ખરી એક ઢેકાણેથી ઉઘાડી બીજે ઢેકાણે મૂકી તરત આપે છે. તેમ આ અનુભવની ક્રિયા કરવાથી પણ આપણને ફળ પ્રાપ્ત થાય છે, આપણને જે ફળ જોઇતું હોય તે આપણે ઉત્પન્ન કરી શકીએ તેમ છીએ. માત્ર જરૂર આપણા અનુભવની-પ્રયત્નની ✓ છે.

પ્રમુખ

સ્વર્ગસ્થ ગોવલ્લેને.

સૌરઠાં.

ભારતનો સંતાન, સ્વર્ગે આજ સીધાવીઓ;
પામી અક્ષય સ્થાન, નિર્ભય સુખમાં મહાલતો. ૬
દેશની સાચી દાઝ, ધીર વીર તુજ હૃદયમાં;
આજે કરીને યાદ, નયને અશ્રુ આવતાં. ૨
અગધૂત કીર્તિ કામ, સ્વદેશ પ્રીતિ કાજ તે,
અમર કરીયું નામ, ભવમાં તે તો આપ્યે. ૭
સાચું દિંદનું દિન, અસ્થ સમયમાં સાધીયું;
નામ સુવર્ણકિત, ઇતિહાસે તુજ રહી જશે. ૪

ધન્યવન્તરિ.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યકશાસ્ત્રનું અમગણ્ય ગુજરાતી માસિક

ગયાં સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા કદનાં અડતાળાસે પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર થા
બહાર પડે છે. આશરે આઠેક પૃષ્ઠમાં યુરોપ અમેરિકાનાં મોટા જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોના
દ્વારાથી લખાયેલા ઇંગ્લિશ લેખો પણ છાપવામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાને
તેમજ ઇતર સંજ્ઞાનાં બહુજ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ "ધન્યવન્તરી" માસિકના મનની
તથા જ્ઞાન સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વર્ષ એકનું લવાજમ અગાઉથી
ફાપેલા છે, અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ યુરોપ ઉપયોગી પુસ્તકો "અનન જીવન શી રીતે
પ્રાપ્ત કરવું?" રૂ. ૧). "શ્રી દેવી અદ્ભૂત ચમત્કાર" રૂ. ૧). "ક્ષયરોગ" રૂ. ૦૧, "રંગ
રસાયન વિદ્યા" રૂ. ૦૧ "તમાકુનું દુર્વ્યસન" ૮૫, Advantages of a Vegetarian
Diet ૦-૨-૦ વગેરે વગેરે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ભોળીલાલ ત્રિકમલાલ વઢીલ.

વિસનગર, ઉત્તર ગુજરાત,

શ્રી "નવજીવનાલય" અને વિજળીનું દલાખાનું

ડૉક્ટરો, વૈદ્યો અને હાથમેના ઉપાયો કરી તથા દાવાઓના રગડા પી પીને યાકેલાએ
માટે એક આશીર્વાદ સમાન આ નવજીવનાલયમાં અમેરિકા જેવા સુધરેલા દેશોમાં પ્રચારને
પામીલી નવીન ચમત્કારિક પદ્ધતિએ દરદીને જાણનું આરોગ્ય બક્ષવામાં આવે છે. ગામ બહાર
ખુદી દવામાં આવેલા એક અંગણમાંમાં આ આરોગ્યમંદિર આવેલું છે, જ્યાં દરદીઓને
રહેવા ખાવા પીવાની સગવડ પણ કરી આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો:—

ડૉ. અણ્ણવપ્રસાદ.

૧. એમ ૨. એન ૩. એમ ૪. એન. એસ. એ. (ન્યુ યૉર્ક) અમદાવાદ.

અપવાસ.

અથવા

મનુષ્યને થતાં દરદોનું બહુભૂળ કાઢી શરીરને રોગરહિત
અને પવિત્ર કરવાનો, એકલો ખરો

કુદરતી ઈલાજ.

અપવાસની ઉત્પત્તિ તથા ઇતિહાસ-તે કેમ. ક્યારે અને કેટલો કરવો તેની વિદ્યાનુ-
સાર (સાયન્ડીરીક) સમજણ; અમેરીકા જેવા સહયો આગમ વધેલા દેશમાં તેનો થયેલો
બહોળો પ્રસાર-અને સેંકડો માણસોના જતી અનુભવો તથા જણવા લાયક અપવાસના
મીત્રો સાથે પેઝ. ૩૭૫ કી. રૂ. ૨-૦-૦,

આજી દુઃખથી પીડતાં મનુષ્યોના લાભ માટે

લખનાર અને-પ્રગટ કરનાર:-

બેરામજી પીરોજશા માદન

હેલ્થ હોમ સાન્ડાકુંઝ (સુઅંઝ)

કીમત રૂપીઆ બે.

નવીન જમાનાનો ચમત્કાર.

યોગ્ય, જોતીય, રમણ, મંત્ર, તંત્ર, જડીભુટી વીગેરે તમામ જાતની ઔષધીઓ અને
સમજી જાતનાં ઠાણોં ફાયદો થાય તેવી શરતથી કરીએ છીએ, અને ફાયદો નથી થયો એમ
ખાતરી કરી આપનારને આપેલા પૈસા પાછા મળે છે. ચમત્કારના લાભ મેળવવાની જો-
ઓની ઇચ્છા હોય તેમજો લખનું. દુનીઆના તમામ જાતના કામ છાપરની સત્તાથી અથવા
દેવગુરૂની કૃપાથી કરીએ છીએ. પણ વહેવાર કરનારે અડધા આનાની કીકીટ બીડવાથી
જવાબ આપીશું તથા એક પુસ્તક બેટ મોકલવામાં આવશે,

સર્વે કાર્ય સીકીદાતા રામ રક્ષાનું તારીખ કીમત રૂ. ૧-૪-૦ થી ૧૨૫-૦-૦ સુધી

સર્વે રોગ દુરનાર રામરસાયણ ગોળી કીમત રૂ. ૧-૪-૦ અનુપાત જુદા જુદા

આર. એમ. વેદ.

મંત્ર, તંત્ર યોગ્ય કીયાના

અનુભવી જન્મ કાશીદેવ.

દાશગરવાકમાં

અમદાવાદ.

જો તમારે ઘોડા ખરચે દુનિઆભરના હાલ જાણવા હોયતો મંગાવો
અમારું સાપ્તાહિક ગુજરાતી પત્ર.

“ મુંબઈ ગુજરાતી. ”

લવાજમના દર સરતામાં સરતા રાખ્યા છે.

મુંબઈના ગ્રાહકો માટે રા. ૧—૮—૦

બંદાર ગામ ” ” રા. ૨—૦—૦

દિંદ બંદાર ” ” રા. ૩—૦—૦

તે ઉપરાંત પ્રતિવર્ષ બે સુંદર નોવેલો બેટ તરીકે આપવામાં આવે છે. જાહેર ખર્ચ-
રના ભાવ ધણીજ સરતા છે. વધુ વિગત માટે લખો:—

ભાનુપ્રસાદ વ્યાસ.

વ્યવસ્થાપક; મુંબઈ ગુજરાતી.

બજાર ગેટ, ક્રાટ, મુંબઈ.

સસ્તાં અને સારાં પુસ્તકો.

તૈયાર છે.

ગૃહીણી કે દેવી (આદર્શ જીવન)

તૈયાર છે.

રા. ૧—૦—૦

જાલીમ જમાનો (ચાલુ જમાનાની વાર્તા)

” ૧—૪—૦

માસ્તર કે મનહર (ડિટેક્ટીવ વાર્તા)

” ૦—૪—૦

રમાકાન્ત ભાંગ ૧ લો (અદ્ભુત રસાત્મક વાર્તા)

” ૦—૬—૦

ગોખલે પ્રાથમર (વગર શિક્ષકે સહેલાઈથી શીખાય એવી)

” ૦—૧—૦

એ શિવાય બીજા પણ પુસ્તકો મળશે દુકાનદારોને સાફ કમીશન આપવામાં આવશે લખો:—

ભાનુપ્રસાદ વ્યાસ.

વ્યવસ્થાપક; મુંબઈ ગુજરાતી,

બજાર ગેટ, ક્રાટ, મુંબઈ.

જામનગરનો—

સુપ્રસિદ્ધ સુરમો.

આ સુરમો શુદ્ધ સાચાં મોતીથી બનાવવામાં આવે છે અને તેથી તે આંખનાં તમામ દરદો—રોટ—સાઈટ, ઝંખારા, રતાંધળાપણું, આંખમાં દુખવું, પાણી ઝરવું, ગરમી, પુલાં, નજીસો—વિગેને પર અદ્ભુત કામ કરે છે. નીચાળી આંખ પણ તે વાપરી વધુ તેજસ્વી બની શકે છે, તેને ચરમા પહેરવાની કદી પણ જરૂર પડતી નથી.

કીમત તોલા ૧ ના રા. ૪)

વોરા દાઉદભાઈ ભાઈજી,

જામનગર—કાઠિયાવાડ.

Batliwalla's Genuine Quinine Tablecons gr. 1 each bottle of 100. Price 12 as. each
 Batliwalla's Genuine Quinine Tablecons gr. 2 each bottle of 100. Price Re. 1 each
 Batliwalla's Ague Mixture for Fevers, Malaria, Influenza etc. Price Re. 1 each
 Batliwalla's Ague Pills for Malaria, Fever Influenza etc Price Re. 1 each
 Batliwalla's Tonic Pills for pale people & nervous breakdown Price Rs. 1-8 as. each
 Batliwalla's Tooth Powder for Preserving Teeth, Price 4 as each.
 Batliwalla's Ringworm ointment for ringworm, Dhobi itch etc. Price 4 as. each.

May be had from all dealers in medicines or from.

Dr. H. L. Batliwalla Sons & Co, Ltd.

No. Worli, 18 Bombay.

Telegraphic Address:—"Doctor Batliwalla Dadar."

વીણા.

આ નામનું નવીન માસિક છે.

આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર આ માસિક સર્વોત્તમ છે જીવનને વધારે સ્વચ્છ બનાવવાનું સાધન છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થના માર્ગમાં સરળતાથી જીવનને દોરવાની શક્તિઓથી તે ભરપૂર છે. સરળ અને રસમય ભાષાથી વારંવાર જોધનો ભરેલ છે 'વીણા' હાથમાં લીધા પછી તે વાંચ્યા વિના ચાલશે જ નહિ. 'વીણા' ને સતત વાંચતા તમારું જીવન નવીન બનશે. 'વીણા' ના અભ્યાસથી તમારી દૃષ્ટિએ નવીન સૃષ્ટિઓ જોવાશે.

નમુનાનો અંક મંગાવ્યા વિના પણ તેના માહક થશે. તો પણ તમને જણાશે કે તેને માટે વર્ષે અરબોડા દોઢ રૂપિયા કરતાં વધુ વધારે મળવું છે. નમુનાની જરૂર હોય તો બે આનાની ટીકોટો મેં કવી લખો—

વ્યવસ્થાપક 'વીણા,'—વડોદરા,

સ્વાર્થ સાથે પરમાર્થ.

એક પથ અને બે કાર્ય.

અર્થત સરતુ અને ઉત્તમ વાંચન.

કથા કુસુમ માળા.

નવીન

પૃષ્ઠ ૫૦૦ પૃષ્ઠના પુસ્તકો આપવામાં આવે છે. અર્થે દેવળ નિરત્યાર્યભાવે કરી છે; તેથી ઉત્પન્ન થતાં કૃષ્ણનો અમારા મંડળના ઉદ્દેશોની પ્રતિમા.

યોગ્ય, જોતીય, આ પુસ્તકો—(૧) પ્રેમની પ્રિસિપો—ઐતિહાસિક નવલકથા આ કથા વ્યસનથી ભરતી કથો-ધરસમય છે. પ્રેમનો ઉત્તમ અને આદર્શ ચિતાર. (૨) સમાજ સુધારણા ખાતરી કરી આપનારને સમાજ સુધારાનો મશન લાઇ આ નવલકથા લખાવતી છે. વાંચવા જોઈની ધ્રુવિયા હોય તેમણે દેવગુરુની કૃપાથી કરીએ હજી બહાર પડનાર પુસ્તકો—(૩) વાર્તાલિપ્ત જૂદી જૂદી ઐતિહાસિક જવાબ આપીશું. તથા એક-સંગ્રહ અતિ ઉત્તમ, તૈયાર થાય છે. (૪) શાહમદી આપેલા. સર્વ કાર્ય સીદીદાતા રો. પી. પોસ્ટેજ સહિત રૂ. ૧-૪-૦ છે. તુરત માહક થઈ સર્વ રાગ દરનાર રામરસાપણ ગોળી કીમત રૂ. ૧-૪-૦ અનુપાત જુદા. મા—

આર. એમ. વેલ.
 મંત્ર, તંત્ર યોગ્ય કોયાના
 અનુસવી જન્મ કાશીદેવ.

દાસગરવાડમાં

અમદાવાદ.

લોહી સુધારવા માટે સહિથી સરસ.
ડા. વામન ગોખલેનું જગપ્રસીદ્ધ અને લોકપ્રીય.

આયોડાઈઝડ.

સાર્સાપરીલા

જેના હાથે દરદીઓએ ઉપયોગ કરી નીરાશા દૂર કરી છે.
આ સાર્સાપરીલા બગડેલા લોહીથી થતા દરદો માટે એક
ફતેહમંદ અને અકસીર ઇલાજ છે.

આજ ૫૦ વરસથી એક સરખીરીતે માન પામેલું છે

અને જુદા જુદા પ્રદેશમાં

રોનાના અને રૂપાના ચાંદો મેળવવા

આ એકજ સાર્સાપરીલા ભાગ્યશાળી નીવડ્યું છે.

લોહી એ મનુષ્યનું જીવન છે. તે ખરાબ હોય તો અનેક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે.
માટે તે સુધારવા દરેક માણસે કાળજી રાખવી જોઈએ. તેને માટે આ સાર્સાપરીલા
પીના ખીજ એકે પણ દવા લેવાની જરૂર નથી. વળી આ દવા પીવાથી ઉપદ્રવ એટલે
ખરાબ અને તેના વડે થતાં રોગો-તેમજ લકવા, સ્પષ્ટીવા, ચામડીપર કાળાં ડાઘ, આ-
ગું સજી આવવું, શરીરમાં બળતરા થવી, શરીર ઉપર ફોલા ચમ આવવા વીગેરે
વીકારો ઉપર આ દવા અકસીર ચઢ ચુકી છે. શીશી ૧ નો ૨. ૧૧ ચાર શીશી
પીવાથી સારો શુભ આવે છે.—પાંચ ખરચ જુદું.
દરેક શહેરમાં દવા વેચનારને } આર એકદમ મંગાવનારને ૨. ૫૫.
ત્યાં મળે છે. } ડા. ગણિતમરાવ કેશવ, ઠાકોરદાર-મુંબઈ.

વાંચશો તો લાભ સમજશે.

શ્રી રૂઢાક્ષ જાખાલોપનિષત.

હાલમાંજ પ્રકટ થયેલું તદ્દન નવીન પુસ્તક આ પુસ્તકમાં રૂઢાક્ષ કેવા પહેરવા તેને પહેરવાથી કેવું ફળ થાય છે. રૂઢાક્ષની ઉત્પત્તિ તેની પરીક્ષા વગેરે અનેક આમનો સમાવી છે. વળી તેમાં આડકતરી રીતે આપણા શાસ્ત્રમાં લખેલી કેટલીક દ્વિયાઓના અર્થ પણ બહુ સરળરીતે સમજાવ્યા છે. વળી તેનું મુખપૃષ્ઠ સચિત્ર અને મનદર છે. મૂલ્ય ફક્ત ૭ આના. પોષ્ટેજ ૦-૦-૬

ચંદ્રપ્રકાશ એડીસ લાગાતળાય મુરત.

એક ઉત્તમ તક.

શોર્ટ હેન્ડ રાઇટીંગ શીખવા હવેજનાર સજ્જનોને તેમજ વિદ્યાર્થીઓને બહુજ ઉત્તમ રીતે શીખવવામાં આવે છે. દર પચ્ચ સરને અને બાળગી રાખવામાં અ.ઓ છે. એક વખત મુલાકાત લઈ ખાત્રી કરો. મેગાપ ટાઇમ સવારના ૭ થી ૧૧ ચાંજના ૬ થી ૮

એમ. સી. દીવાન.

આમલીરાન સ્ટ્રીટ મુરત

વાંચશો તો લાભ સમજશે.

એક વખત ધ્યાન દઈ વાંચવા ખાસ વિનંતી છે અમારે ત્યાંથી દરેક જાતનાં બેન્ડ ગાલ કોલ સ્ટીમ હાર્ડ કોક સોફ્ટ કોક રબ્બર સ્પ્રેક ડરટ ધણીજ એજા બાવે ધરાકોને મનપસંદ માલ એરડર મુજબ તુરતજ સપલાય કરવામાં આવે છે અમારું કોલમીઝનેમ કેવું પ્રમાણીકતાથી ચાલે છે તેની સાંપીતી એજ કે આજે સાત વરસ થયાં અમારા જે જુના ખરીદદારો છે તે અમારા તરફથી એટલો સંતોષ પામ્યા છે કે બીજી કંપનીઓ તરફથી અપાતા એજા બાવો એટલે અમારી હરીફાઈ તરફ બીલકુલ ધ્યાન આપતા નથી. હાથરસમાં બનતા રાજેશને ટકર મારે તેવા પકા ચાકુ તથા અગ્રુચ્છા તથા ઉચી પવિત્ર હીંગ અમારે ત્યાં મોટા જગ્યામાં તંવાર રાખવામાં આવે છે. એક વખત એરડર આપી ખાત્રી કરો. કરીયાણું તથા અનાજની આડતનું કામ ધણીજ એજા કમીશનથી સંતોષ કારક કરવામાં આવે છે. ખુલાસા મારે નીચેને ચરનામે લખો.

લગવાનજ મકનજ.

કોલમરચંદ્ર કમીશન એજન્ટ જનરલ એરડર સપ્લાયર-હાથરસ
ઈ. આઈ. રેલવે. ધ. પી.

ચંદ્રપ્રકાશ.

પુસ્તક ૮

વૈશાખ. ૧૯૭૧

અંક ૭

॥ ઠઠ્ઠ ઠ્રી ॥

પ્રમુનો અગમ્ય વિલાસ.

પદ. (મારે મોટે મનાવી, રાજ કહેવરાવી. એ લય.)

પ્રમુ આ શો વિલાસ, આપ કરતા ચોખાસ,
 ધૃતિ ભેતાં રતબ્ધ ધધને કથે આ શુ' કહેવાય;—
 રહીને શુભ સર્વ મોહિ, કરો ઉત્તતિ સદાય,
 જડ ચેતન્યે એજ ભેમાં તેમાં લહાય;—
 ભેઉ' તુચ્છ જડ પાપાણ, કરો તેને મૂલ્યવાન,
 અણુ' તેનાં કરો શુદ્ધ ભેતાં આશ્ચર્ય ધાય;—
 તેમ વનસ્પતિ સર્વ એતુ' આપ કરો સર્વ
 નીચમ ભેતાં તેનો અંતરમાં સ્પષ્ટ સમન્તય;—
 નહિ અણુ' કો સુપુત્ર આપ રહીને ન્યાં ત્યાં શુભ;
 પ્રાણીમાત્ર ઉર્ધ્વ માર્ગે પ્રમુ કરતા વિલાય;—
 સર્વ કરતાં મનુષ્ય માત્ર, ગણ્યાં આપે પ્રીતિપાત્ર,
 આપ્તુ' બલ વિચાર કરવા જેથી ઉત્તતિ ધાય;—
 સુવિચાર કરી જે જન, ઉત્તતિ નીચમ ભણે મન,
 પ્રમુ તેને ત્યારે આપ ખરી દેતા સહાય;—
 સત્ય શોધે કરી વિચાર વધે નિયમથી કમવાર,
 તેને આપ સ્વરૂપ અંતરમાં સમન્તતુ' નાય;—
 ધધને શુદ્ધ વહે ઉર્ધ્વ પ્રમુ જુએ તે તો મૂર્ખ
 જ્યાં પ્રત્યક્ષ આપ સ્વરૂપ સુંદર લહાય,

—મમીલા વહેન.

સત્યયુગ કેમ લાવી શકાય ?

જે મહા પુરુષોએ આ સંસારમાં જે કાંઈ થોડાં ઘણાં ઉત્તમ પરોપકારનાં કામ કરેલાં છે તેમનાં હૃદયોમાં પરમાત્માની કૃપાથી વિચારોનો એવો પ્રયત્ન અણિ ઉદ્ભૂત થયો હતો કે જેને પરિણામે દૃઢતા અને વિશ્વાસને તેઓએ પોતાનાં હૃદયોમાં પ્રથમ સ્થાન આપીને સંસારમાં અજ્ઞાનતા રૂપ વનોને બિલકુલ સાફ કરી દીધાં હતાં. એ સાફ થયેલાં વનોમાં સુવિચારરૂપ વૃક્ષ વેલડીઓ વાવીને તેનાં ફળોને ઉપભોગ કરવા એ મહાપુરુષોએ જનસમૂહને પ્રેર્યો હતો. જે મનુષ્યોએ તે ફળોનો ઉપભોગ કર્યો છે. અર્થાત્ મહાપુરુષોના ઉચ્ચ વિચારોનું અનુસરણ કરી, દૃઢ પ્રતિજ્ઞા જાતી, પરમાત્મા ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી, પોતાનાં કાર્ય શરૂ કર્યાં છે તેઓ નિઃસંદેહ ધારેલી મનકામનાઓ પરિપૂર્ણ કરી શક્યા છે. વિશ્વાસ અને દૃઢ પ્રતિજ્ઞાએ એવી વસ્તુઓ છે કે જેને લીધે કાળાન્તરે પણ મનુષ્ય પોતાની લાવનાઓમાં સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

એક મનુષ્ય પોતાના હૃદયમાં એવી કામના કરે કે “ આ સંસારમાં મારે સત્યયુગ લાવવો છે ” તો તે દૃઢતા અને વિશ્વાસથી અવશ્યમેવ પરિપૂર્ણ થઈ શકશે. તેણે જે કાંઈ કરવાનું છે તે એ કે સત્યયુગ લાવવાની પ્રજાળ ઇચ્છાશક્તિ રાખવી અને એ લાવવા માટે દેવા પ્રવલ્નો કરવા આવશ્યક છે, તેનો સંપૂર્ણ વિચાર કરી, એ વિચારોને આચારમાં મૂકવા. એ તો જાણીતું છે કે મહાપુરુષોએ પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓ પરિપૂર્ણ કરવા માટે પોતાના પ્રાણુની પણ દરકાર રાખી નથી. દેશે દેશમાં એવા (Martyrs) સ્વમાતાર્થ પ્રાણુ તજનારાઓ મળી આવશે. બાળ ભક્ત પ્રહલાદજી, નાગરભક્ત નરસિંહ મહેતા શી-રાજાઈ આદિનાં દર્શાત આપણને શું શીખવે છે ? એજ કે જેઓ પોતાની પ્રતિજ્ઞાઓને વળગી રહે છે, તે પ્રતિજ્ઞાઓ પુરી કરવા માટે જે કાંઈ દુઃખ પડે તે સહિષ્ણુતાથી, અને પૂર્ણ વિશ્વાસથી સહે છે તેઓને પરમાત્મા અવશ્ય સહાય કરે છે. તાત્પર્ય એજ કે દૃઢ વિચાર એજ મનુષ્યને જલયુક્ત કિંવા જલહીન બનાવે છે. જેમના વિચારો ઉચ્ચ અને દૃઢ તેઓ એકદિન સંસારમાં ઉચ્ચસ્થાન પ્રાપ્ત કરી શકશેજ. એટલા માટે જેના હૃદયમાં સત્યયુગ લાવવાની ઇચ્છા થઈ, તે જો ઉચ્ચ વિચારોને પોષાને, અર્થાત્ ઉચ્ચ વિચારોને આચારમાં મૂકીને, આ સંસારના પોતાના અન્ય ગાંધિયોને દાખલા રૂપ થઈ પડે તો અવશ્ય સત્યયુગ આવી શકે.

ભારતવર્ષ, એક દિન સર્વ દેશોના શિરતાજરૂપ હતો. પ્રત્યેક ગુણના શિક્ષકરૂપ હતો. મહારાજ ગુધિહિર જેવા ધર્માત્માને જન્મ આપનાર આપણો આ આર્ષાવર્ત હતો. એવીજ રીતે મહારાજ હરિશ્ચન્દ્ર સમાન સત્યવદી સત્યને ખાતર પોતાના સર્વસ્વની બેથ પણ દરકાર ન રાખનાર મહાપુરુષના જન્મથી આ ભારતભૂમિ સ્વર્ણમયી હોય નેમ ચમકી રહી હતી. પ્રભુ વિક્રમાદિત્ય જેવા ન્યાયપાત્રણ રાજા, જેમનું મંગલ નામ આજ આ દેશમાં પ્રત્યેક જણને મુખે સંજોગાય છે, તેમના પ્રાપ્તિ પગલાંની આ દેશ પાતળ થઈ ગયો હતો. આવા આવા અનેક શુદ્ધ અને અનુકરણીય ગુણોપેત રાજા મહારાજોએ જન્મ આપનારી ભારતભૂમિમાં આજ દરિયાન કરતાં હૃદયમાં ગાંધિ ઉપજે છે. પાંચ, ચોરી, અપાચાર આદિ કુકર્મથી આજ દેશ ભરપૂર છે; ધર્મનાં અને એરાજ શ્રેષ્ઠ કાર્યોને દેશવટો દેવાપણો છે.

અને ધર્મ, લોભ, મોજવિલાસ તથા વૈરશ્પ રિપુઓ જ્યાં ત્યાં પોતાની સત્તા જમાવીને, પડ્યા પાયથી રહ્યાં છે. પ્રમાદનું જોર વધી ગયું છે અને એકઠું શાયર કહી ગયો છે તેમ સર્વને હવે એ કહેવાનું છે કે:—

તુમ જગ કે અપના જરા અહવાલ દો દેખો !

હાલત કે તમિયત કી યહ હિન્નમલ તો દેખો !

પિછલે હી બલુગો કે કુચ્છ ઈજલાલ તો દેખો !

હિન્-આજ કે તુમ હિગદો-કંગાલ કે દેખો !

ભાવાર્થ:—તમે જાણત યહને તમારી સ્થિતિ તરફ નજર કરો; તમારી તમિયતની સ્થિતિના હાલ હવાલ જુઓ; અગાઉ ચર્ચ ગયા તે વયોરુદ્ધ નરોની કીર્તિ તપાસો અને તે પછી તમારા લોકોની કંગાલ-અર્થાત દરિદ્રતા (ચારિત્ર અને ધનમાં) સાથે તેની સરખામણી કરો. ધર્મ, પુરુષ, અને સદાચારની સંપત્તિ ભારતવર્ષે શુભાવી હોય છે અને ધણે અંશે દુરાચાર જ્યાં ત્યાં પ્રસરી રહેલો છે.

આનું કારણ શું? એનું કારણ કેવળ એજ કે—અહીં એક બીજા પ્રતિ જોવાજોઈએ તેવો પ્રેમભાવ કોઈ રાખતું નથી. સ્વાર્થપરાયણતા, એક બીજાના મનમાં એવાં જાનર-જસ્ત મૂંગ ઉંડા ઉતારી રહી છે કે ત્યાં પ્રેમભાવનો સંચાર થવાને બિલકુલ સ્થાન નથી. ભારતભૂમિની અગાઉની જાહેજલાલી જે આજ નષ્ટ થયેલી છે તેનું કારણ પણ સ્વાર્થ પરાયણતાજ છે. એ સ્વાર્થપરાયણતા દૂર કરવામાં આવે તો અવશ્ય દિત યાય. કેવળ પોતાના સુખને માટે મથનારાઓ જગતમાં કેટલાં અધર્મી કામ કરશે એ કદાપિ ગણાવી શકાય નહીં. ઇતિહાસ જાણનારાઓ કણુલ કરશે કે—પાપી ચૌરગઢેએ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવા પોતાના સુખ માટે રાજ્ય મેળવવા કેટલાં બધાં અધર્મી કામ કર્યા હતાં? બસ એટલોજ દાખલો સ્વાર્થપરાયણનું બયંકર સ્વરૂપ સાબિત કરવા પુરતો છે. જેમ દેશમાં દેશ અદ્ય સંખ્યાત મદા. તમાઓ ઘણ ગયા છે તેમ સર્વ દેશોમાં સ્વાર્થ સાધનારા પાપીઓની પણ થોડેથીકે સંખ્યા મળી આવે એમ છે.

પુરાણ પુરુષોત્તમ ભગવાન શ્રી રામચંદ્ર જેવો આત્મત્યાગ હાલના જમાનામાં શું કાઈ કરી શકે એમ છે? તેમની ઝોરમાન, મહીનહુદથી માતા કેકેથીએ જ્યારે કહ્યું કે— “ તારે બદલે ભરતને રાજ્ય આપ અને તું ૧૪ વર્ષનો વનવાસ લે ” ત્યારે એ ધીરગં-ભીર અને ઉચ્ચ ચારિત્રશીલ મહારાજાએ કેવા આનન્દથી કહ્યું હતું કે—“ માતા શા માટે દુઃખી યાયછે. ? તમારી આજ છાંછાઓ છે ને? તમારું હૃદય એથી આનન્દિત થશે ને? ભલે તો મને આશિર્વાદ આપો કે હું અત્યારેજ વનમાં જઈ અને મારો વહાલો બ્રાતા ભરત ભલે રાજ્યપાટ કરે. ’ વાયકટુંદ, એવા આનન્દ અને એવા ઉત્સાહથી પોતાને મનમમતી વસ્તુઓ, પોતાના સુખની અને પોતાની કીર્તિની વસ્તુઓનો ત્યાગ કરનાર આ દેશમાં હવે કાઈ નિકળશે? નહીંજ. કહેવાનું તાત્પર્ય એમ લેવું નથી પડતું કે—આ ઉપરથી સર્વેએ પોતાના સ્વાર્થ તજી દેવા. સ્વાર્થનો નીચ ઉપયોગ કરવો, સ્વાર્થને એક દુર્ગુણયુક્ત કાર્યના હથીઆરૂપ બનાવવો અને પોતાના સ્વાર્થની સિદ્ધિને લીધે અન્યને અનેક દુઃખો આપવો એ વૃત્તિ ન રાખવી, એમ અર્થ લેવાનો છે.

પ્રશ્ન છે કે-ત્યારે શું કરવું કે જેથી દુરાચારનો ત્યાગ થઈ શકે અને સત્યયુગનું જીવન ગાળી શકાય ?

પ્રત્યેક મનુષ્યે સૃષ્ટિકર્તાનાં સર્વ સંતાન ઉપર પ્રેમ રાખવો જોઈએ; મનુષ્યોને અસા-
નતાના સમુદ્રમાંથી બહાર કાઢી તત્ત્વોત્તિમાં લઈ જવાનું ઉચ્ચ અને પુનિત મત લેવું
જોઈએ; તથા ઉચ્ચ વિચારોનો પ્રસાર કરવો. એ પ્રત્યેકજણે પોતાનો ધર્મ ગણી લેવો
જોઈએ. જે સમયે માનવહૃદયમાં ઉચ્ચ વિચારોનો પ્રવેશ થઈ ગયો કહો કે લોકોએ
એ વિચારો પ્રમાણે વર્તન કર્યું તો પછી અવશિષ્ટ શું રહ્યું ? સત્યયુગ આણવાની અભિ-
લાષા એજ ધન્ય ધરીએ પરિપૂર્ણ થઈ ગઈ, એમ સમજવું. સાદુ જીવન, ઈંદ્રિયનું દમન,
સર્વ પ્રાણીમાત્ર પર દયાભાવ, અને પોતાથી બનતું સર્વ દાઈતું બહુ કરવાની વૃત્તિ એ
શુભોત્તું પરિપાલન થાય તથા ચોરી, અત્યાચાર, નિર્બંધ ઉપર બુદ્ધિમ ગુન્જરવાની દ્વિંસક
વૃત્તિ, માદક પદાર્થોનું સેવન એ બાબતોનો ત્યાગ કરવામાં જ ન્યારે આનંદ માન-
વામાં આવે ત્યારે આ દુનિયામાં કેવો અનન્ય ફેરફાર થઈ જાય ? લોકોમાં કેવું નવીન
ચેતન આવે ?

જો કે આવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરતાં ધણાં વર્ષો-ધણેા સમય વ્યતીત થવાનો સંભવ છે
તદપિ પ્રત્યેક માણસ એજ મત લે કે “આજથી હું સદાચારી થવાનો દૃઢ નિશ્ચય કરું
છું,” તો હાલની સ્થિતિના કરતાં પાંચ નહીં તો દશ વર્ષો પણ સારો ફેરફાર જરૂર માણુમ
પડ્યા વિના રહે નહીં. પાપકર્મ એ ખરાબ માર્ગ છે, પાપકર્મો કરનારાઓ હમેશાં અંતમાં
દુઃખી થાય છે; પાપકર્મીઓનું કદાપિ સારું થતું નથી. એ વિચારો જો પ્રત્યેક માણસ
પોતાના મનમાં ફેલાવેલાજ રાખે તો તે ક્ષણિક મોહકતાને દૂર કરવામાં ફતોહ મેળવે;
પરિણામે સત્યયુગમાં માનવીઓ જે સુખ ભોગવતાં એ સુખ પ્રાપ્ત થાય, એ નિઃસંદેહ છે !

વાચક સન્નારીઓ અને સન્નજનો, અંતમાં એટલુંજ કહીશ કે દુરાચારને દૂર કરી
સદાચારનું સેવન કરવું એજ સત્યયુગ છે. આપણુ દેશમાં સત્યયુગ લાવવા માટે આપણે
દૃઢનિશ્ચય કરી, આપણા પૂર્વજોની જાહેજલાલી, તેઓની મહત્તા અને તેઓનાં જીવનની
રીતિઓનું અવલોકન કરવું જોઈએ, વારંવાર તેનેજ મનમાં અગ્રભાગે રાખવું જોઈએ
અને તેમની પ્રીતિને પૂજાળી, તેમના જેવા થવા માટે હિચક્રીત થવું જોઈએ. પ્રત્યેક જણે
પોતાના મનમાં એજ સંકલ્પ કરવો જોઈએ કે ?—

“ હમ સુખે દુકડે” બાથેગે, સિર દુખડે સભી ઉઠાયેગે
કોઇ બાળત મનમે લાયેગે, સત્યગકો જગમે લાયેગે
હમ હર્ષકો મેહ બરસાયેગે, હમ પ્રેમ કે રાજકો લાયેગે
દુઃખ દર્દકો નામ મટાયેગે, સત્યગકો ગુન હમ ગાયેગે.”

અર્થાત્: અમે સુઝી રોટલીના દુકડા ખાઈશું, અમારા સિર ઉપર જે કાંઈ દુઃખ
પડશે તે સહન કરીશું; કોઇ પણ વાત માટે ઉચ્ચાટ કરીશું નહીં અને સત્યયુગને જગમાં
લાવીશું. અમે હર્ષની ઝડીઓ વરસાવીશું; પ્રેમનું રાજ્ય લાવીશું; દુઃખ દર્દનું નામ પણ
લાવીશું નહીં; અમે સત્યયુગનાજ શુભો ગાઈશું.

ધનશંકર હીરાશંકર ત્રિપાઠી.

હરિ ૐ.

શ્રી પંચાયતન દેવતાનું નિત્ય પૂજન ત્રૈવર્ણિક પ્રભ બહુધા કરતી આવી છે. પરમેશ્વરનું નિરાકાર તથા સાકાર તેમજ તે પ્રત્યેકમાં સચુષ્ણ તથા નિર્ગુણ, એ પ્રમાણે અધિકારી વિશેષતા અંતઃકરણની સામગ્રી અનુસાર સ્વરૂપ શાસ્ત્રે વર્ણવેલું છે. અમુ ઇન્દ્રિય પ્રાણમૂર્તિને વિષે એ પરમેશ્વરનું પૂજન જેમાં કહ્યું છે. તે પરમેશ્વરનું સાકાર સ્વરૂપ છે. તેથી ખીજરીતે જે ઉપાસના થાય છે, તે સ્વરૂપ નિરાકાર છે. તે પ્રત્યેક સ્વરૂપમાં કેટલાક ધર્મોનું આરોપણ કરાયેલું હોય છે. ત્યારે તે ધર્મોની અપેક્ષાથી સચુષ્ણસ્વરૂપ કહેવાય છે. જેમાં એ ધર્મોનું આરોપણ નથી કરાતું તે સ્વરૂપ નિર્ગુણ કહ્યું છે, એ પ્રમાણે સચુષ્ણ સાકાર સચુષ્ણ નિરાકાર નિર્ગુણ સાકાર, અને નિર્ગુણ નિરાકાર એવી ચાર ઉપાધિ રૂપ બેદની અપેક્ષાથી ઉપાસ્યરૂપ પરમેશ્વર તેમાં તે ચાર પ્રકારમાં ઉપાસનાઓ થાય છે. આપણે એક સચુષ્ણ સાકાર મૂર્તિનો વિચાર કરીએ.

દરેક કાર્યના આરંભમાં ગણપતિનું યજન થાય છે. તો આપણે તેજ મૂર્તિ લાઇએ. મોટી ટુંક હાથીનું મસ્તક વગેરે આકૃતિમાં એ દેવનું મળન થાય છે, એ મૂર્તિમાં ભ્યાં સુધી ધર્મનું આરોપણ કર્યું નથી ત્યાંસુધી કેવલ પ્રેમથી નિષ્કામ જે પૂજન થાય છે. તે નિર્ગુણ સાકાર પૂજન કહીએ. વાસ્તવે તો સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ પૂર્વે અર્ધનારીશ્વર જેમાં સત્ય રજસ તથા તમસ એ ત્રણ ગુણો સામ્યાવસ્થામાં હતા. તે સ્વરૂપનેજ નિર્ગુણ સાકાર સ્વરૂપ શાસ્ત્રે કહ્યું છે. એ આકૃતિ રૂપ ઉપાધિને પરમ શિવતત્ત્વે ભ્યાંસુધી સ્વીકારી નહોતી ત્યાં સુધી બહુજ કેવલ પ્રકાર રૂપ હતું. એ સ્વરૂપનું ચિંતન તે નિર્ગુણ નિરાકાર ઉપાસના છે. વિદ્યોને દૂર કરવા, શુભની વૃદ્ધિ કરવી એ વગેરે ધર્મો એ પ્રકારસ્વરૂપમાંથી વહીને બિન્ન બિન મૂર્તિદ્વારા પ્રતીત થાય છે. તે કેવળ ધર્મોનું અનુસંધાન કરતું તે સચુષ્ણ નિરાકાર ઉપાસના છે. સામાન્યરીતે મનુષ્યજાતિના મોટા વિભાગના અંતઃકરણની રિયતિ એવી છે કે આયુષ્યનો મહોટો ભાગ વ્યવહારમાં રોકાય છે. ને તેમાં બિન્ન બિન્ન આકૃતિઓ સાથે તેમાં રહેલા ધર્મોનીજ અપેક્ષાથી સંબંધ ધરાવાય છે. તે તે વ્યવહાર માત્ર સચુષ્ણ સાકાર પ્રવૃત્તિમય યજ્ઞ રહે છે. એ સંસ્કારોથી અંતઃકરણ હમેશાં પ્રેરાયેલું તથા રોકાયેલું રહે છે. તેથી તેમને માટે શાસ્ત્રે સચુષ્ણ સાકાર મૂર્તિમાંજ એ પરબ્રહ્મની ઉપાસના સરળતાથી થાય તે પ્રકારે વ્યવસ્થા પરમ ઉપકાર કરીને કરી આપી છે. તે ચારમાંના દરેક પ્રકારમાં જેની ઉપાસના શાસ્ત્રવિધથી કરાય છે. તે ઉપાસ્ય એકજ પરમેશ્વર અદ્વિતીય છે સર્વેશ્વર, સર્વેત્ત સર્વેવ્યાપી પરમેશ્વર આ ઉદ્દેશથી પ્રસન્ન થાય એમાં શંકા હોઈ શકતી નથી, સામાન્ય મનુષ્યના ફોટોગ્રાફની અથવા તો તેના પૂતળાની વ્યવસ્થા તેના ઉપાસકો કરીને તેને માન આપે છે તો તેથી પણ તે મનુષ્ય ઉપાસ્યને કેટલો દર્પ થાય છે તે કાંઈને અજ્ઞપણું નથી, એ પૂતળું અથવા ફોટોગ્રાફ જડ પદાર્થ છે, કોઈ અન્ય મનુષ્યે બનાવેલી વસ્તુ છે. વગેરે વિચારથી એ મનુષ્ય કદીજ બેદ પામી પોતાના ઉપાસકોપ્રતિ નિરસ્કાર કરવા પ્રેરાતો નથી. કારણ માત્ર એકજ છે કે ઉપાસકોનો ઉદ્દેશ ઉપાસ્ય ઉપરનો પ્રેમ દર્શાવેલો એ છે.

આ સગુણ સાકાર ઉપાસનામાં સામાન્યતઃ પ્રચલિત ઉપાસના પંચાયતન દેવતાની છે. તેમાં પાંચ દેવો ઉપાસના અર્થે સેવામાં આવે છે.

૧ વિષ્ણુ, ૨ સૂર્ય, ૩ શક્તિ, ૪ શિવ, ૫ ગણેશ એ પાંચ દેવો છે.

આ ઉપાસનાનું સ્વરૂપ આધિદૈવિક, આધિભૌતિક, તથા આધ્યાત્મિક એમ ત્રણ પ્રકારે સમજવાતું છે. શરીરસહિન પીડા તથા બ્રહ્માંડ જે એ નિયામક સત્તાવડે નિયમિત કાર્ય કરી રહ્યું છે. તે નિયામક સત્તાએને દેવતા એવું નામ આપ્યું છે. પંચમહાં ભૂતોની વ્યવસ્થા ઉપાદાન કારણરૂપ બનીને પરમતત્ત્વ કરી રહ્યું છે. તેની અપેક્ષાથી વિચાર થાય છે ત્યારે તે વિચારરૂપ ઉપાસના આધિભૌતિક ઉપાસના છે, એ બંને પ્રકારની ઉપાસનાઓ વિવિધ પ્રકારે વિવિધ સ્થાનોએ અપાઈ છે. ને કુલ પરંપરાથી તથા ગ્રંથ વિશેષ તરફથી મળતા ક્રમને અનુસરીને એ ઉપાસનાઓ ભિન્ન ભિન્ન રીતે થાય છે. એ ઉપાસનાઓમાં ખરેખરો સંકેત આધ્યાત્મિક-ઉપાસનાનો છે. તેનો સંબંધ આપણા જીવન સાથે અત્યંત નિકટનો હોવાથી આપણે તે વિચારમાં ઉતરીએ.

૧ વિષ્ણુ જે પરમતત્ત્વ સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યું છે, તેજ તત્ત્વ આપણા પીડમાં બધેજ વ્યાપીને શરીરસંતર્ગત ભિન્ન ભિન્ન યંત્રાદિ તથા તેમના કાર્યોનું નિયમન તથા રક્ષણ એ તત્ત્વ કરી રહ્યું છે. તેથી તેમનું અનુસંધાન કરવારૂપ આપણે પ્રથમ તેમની ઉપાસના કરીએ.

૨ સૂર્ય-શરીરસંતર્ગત અત્યંત વિસ્તર્ય પમાડે તેવાં મહાન્ કાર્યાભયો ધમધોકાર કાર્ય કરે જાય છે; જીવનવ્યવહાર ચાલે છે તે સમયે ભિન્ન ભિન્ન યંત્રામાંથી ભિન્ન ભિન્ન અંગો જીર્ણ થતાં જાય છે. તેમનું નવીકરણ કરવાનું હોય છે. ભિન્ન ભિન્ન રસો પોતાના સત્ત્વનું, જીવનની પ્રવૃત્તિ અર્થે સમર્પણ શ્રી વિષ્ણુ પિતૃયર્થ કરીને ઋક્ષા બનીને શરીરની બહાર ચાલ્યા જાય છે. તે તે કાર્યો જે અરીતે ચલાવવા અર્થે તેમને સ્થાને તે તે રસોને બનાવીને મૂકવા પડે છે. આ પ્રકારની જેની ઉત્પત્તિ કરવા યોગ્ય છે. તેને ઉત્પન્ન કરવાનું કાર્ય કરનાર એજ વિષ્ણુ ભગવાનના વિશેષ વિકાસરૂપ આ સૂર્યતત્ત્વ છે.

૩-૪-શિવ શક્તિ-આ પ્રભાણે શ્રી સૂર્યભગવાન પીડ વ્યવસ્થામાં યોગ્ય સ્થાને યોગ્ય પદાર્થોની વ્યવસ્થા કરે છે. એટલે જે શ્રી વિષ્ણુતત્ત્વ જીવનરૂપે અવ્યક્ત સ્વરૂપમાં હતું તે વ્યક્ત થવા પ્રીતિ વિકાસને પામે છે. આ વ્યક્તત્ત્વ એજ સંવિદ સ્વરૂપે આરંભક સ્થિતિ છે. એ સ્થિતિ દ્વંદ્વાત્મક છે. છતાં તે દ્વંદ્વના બે અંગો છૂટા પડ્યાં નથી. આપણે તે દ્વંદ્વમાંથી એકને પુરૂષ અને એકને સ્ત્રી એવાં નામ આપીએ. એ સ્વરૂપને અર્ધ નદીશ્વર નામે ચાલે આજખાતુ છે. એમાં નદી એ પ્રકારનો અર્ધ વિચાર શક્તિ રૂપ છે. ઇશ્વર એ નામનો બાકીનો અર્ધ વિચાર પુરૂષ રૂપ છે. શાક્તિશાક્તિમત્તોરમેદઃ ॥ એ વાક્યાનુસાર જે વિભાગને સ્ત્રીરૂપે ગણેલો છે. તે શક્તિ છે. એ શક્તિ જેનો આધારરૂપ આશ્રય લઈને પ્રવેતે છે તે શક્તિમત છે. એટલે શક્તિચાલો છે. એ બંનેમાં ભેદ નથી એટલે તે બંને મળીને એક છે. દ્રષ્ટાંતરૂપે અગ્નિને આપણે શક્તિમત રૂપે પુરૂષ કહીશ્યે તો તેનાથી અભિન્ન રૂપે તેના આશ્રયે રહેલી ઉષ્ણતા એ શક્તિ છે. પીડ બ્રહ્માંડમાં પરમતત્ત્વનું સ્વરૂપાતર સૂર્ય ભગવાન સ્વરૂપે થવા પછી અમર્યાદિત ભાનરૂપે જીવનની પ્રથમ પ્રતિતી થવાના સાધનરૂપ જે આધ્યાત્મકરણ કહીએ તેજ આ શક્તિની ઉપાસના છે. એ શક્તિ શક્તિરૂપે પરમતત્ત્વના જે સ્વરૂપના અનુસંધાનપૂર્વક પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેને

શિવરૂપે આપણે ઉપાસીએ છીએ, જ્યાંસુધી એ શક્તિમાન નામક અતિકરને પુનઃ પુનઃ જન્મત કરે જાય છે ત્યાંસુધી આપણે પવિત્ર શિવરૂપ છીએ એ જ્ઞાન પ્રદીપ ને દર્શણે ઓલવાઈ જાય છે. તે દર્શણે આપણે શિવ મંદીને શયન મઘએ છીએ. આ વિધ્નોમાંનું પરમવિદ્ય છે, એનાથી મહાન અન્ય વિદ્ય બીજી નથી, એવી મોટા વિદ્ય તથા અવાનર વિધ્નોને નિવારવાઅર્થે એ શિવશક્તિદ્વારા પરમતત્ત્વ સાથે અનુસંધાન નિત્ય દૃઢી રહે તે ઉદ્દેશથી વિધ્નેશ ગણપતિની ઉપાસના કરવાની હોય છે.

૫ ગણેશ-શિવશક્તિના પુત્રરૂપ ગણેશ છે. જ્ઞાન માત્ર વસ્તુતઃ અમર્યાદિત હોવા છતાં જ્યારે તે મર્યાદાને ધરણુ કરેછે ત્યારે આપણે તેને મન એવું નામ આપીએ છીએ. તેથી એ મન નામક ગણેશ શિવશક્તિના પુત્રરૂપ ગણાયો છે. એ મનનામક ગણેશનું મસ્તક અનાદિરૂપે તો શિવશક્તિમય હતું. તે પછી તે મસ્તક કપાઈને ચંદ્રલોકમાં ગયું ત્યારે ગજનું, સુંઠ સાથેનું માથું તે અસલ દેવીમસ્તકને સ્થાને મૂક્યું છે. દેવી મસ્તક ચંદ્રલોકમાં ગયું થયું છે. હસ્તી પશુરૂપ છે રંગે સ્વામ છે આ સ્વરૂપસચ્ચ છે. જન્મ-તનું બાહ્યસ્વરૂપ તમસ નામના ગુણરૂપ ઉપાદાન કારણથી બનેલું છે. તેને પોતાના મસ્તકરૂપે ગણેશ ધારણુ કર્યું છે. તેથી મન બ્રહ્મારમાં બાહ્યપદાર્થોની અપેક્ષાથી પરવશ બની ગયું છે. બાહ્ય પદાર્થવડેજ પોતાનું અસ્તિત્વ બાહ્ય પદાર્થો માટેજ પોતાનું અસ્તિત્વ, બાહ્યપદાર્થો વિના અન્ય કશુંજ સિદ્ધ થઈ શકે એમ નથી માટે તેમાંજ રમણુ કરવાથી પોતાનું અસ્તિત્વ છે એ પ્રકારની શ્રમણા થઈ રહી છે. એ શ્રમણા એજ સંસારચક્ર છે. એ ચક્રને ચલાવવા માટે જ્યાં સુધી કામનાએનો ઉદ્ભવ થાય છે. ત્યાં સુધી તે અર્થેએ શ્રી ગણેશની ઉપાસના કરવાની હોય છે.

એ ગણેશને શુદ્ધિ તથા સિદ્ધિ એ નામની એ પત્નીઓ કહી છે. જે શક્તિપતિને પ્રેમથી દોરીને ધર્મ નામક ઉચ્ચ રિચ્છીએ લઈ જાય છે. તેજ પરંપરી પત્ની છે. પુરુષમાં શુદ્ધિ વિકલ વ્યવહાર પ્રતિ જોડેલે અંશે બહારના પદાર્થોમાં કેળવાયેલા હોય છે, તેટલેજ અંશે અંતઃસ્ફુરણરૂપ પ્રેમની કળા જન્મત કરવાનું સામર્થ્ય તેનામાં વિશેષ નૈસર્ગિક હોય છે. આ આપણા ગણેશ ભગવાનરૂપ મનને ઉચ્ચ રિચ્છીએ મુહોંચાડનાર તેની એ પત્નીઓ છે. શાસ્ત્રમાં મુક્તિ માટે પુત્રની આવશ્યકતા ને કહી છે. તે સ્થૂળ પુત્રની નહિ પણ તે વાક્ય પણ સચ્ચ છે. પોતાના પિતાને પશુનું મસ્તક હોવાથી પશુત્વ પ્રાપ્ત થયું છે. મન વાસ્તવે પરમ તત્ત્વમયીજ ઉદ્ભવ્યું છે છતાં કેવળ ઉપાધિરૂપે મિથ્યા વિષયાદિમાં વિવશરૂપે ભરાઈ પડ્યું છે. તેમાંથી મુક્ત કરવા માટે આ બંને પત્નીઓએ એ પુત્રને જન્મ આપ્યા છે. શુદ્ધિનામક પત્નીએ લક્ષ્યનામક પુત્રને અને સિદ્ધિનામક પત્નીએ લાભનામક પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. એક જ્ઞાનશક્તિનું પરિણામ છે તો બીજો પુત્ર ક્રિયાશક્તિનું પરિણામ છે. એ બંને શક્તિઓના સ્વરૂપનું અનુસંધાન લક્ષ્ય અને લાભ બનેવડે થાય છે તે મર્યાદિત દેખાય છે ત્યારે તેને અમર્યાદિત કરવા પ્રતિની પ્રશંતિ મુમુક્ષા ઉદ્ભવે છે તેથી શિવશક્તિપ્રતિ વળાય છે. ત્યાંથી આવતાં જીવન પ્રદિપના પ્રકાશનું અનુસંધાન થાય છે. પશુ સ્વરૂપે ને મસ્તક હતું તે મસ્તકની કાળાંશ ધીમે ધીમે તે જીવન પ્રકાશના અનુસંધાનથી દૂર થાય છે. કેવળ બળ માત્ર ઉભરાઈ રહે છે, ને તેથી આખું પિંડ બહાડ નવ જીવનમય થઈ રહે છે.

આપણા શરીરની રચના લગભગ સર્વાંશિ થોડા મહિનામાં બદલાતી રહે છે. ગયે વર્ષે આજે મારા શરીરમાં જે જે પરમાણુઓ હતાં તેમાંનું આજ એક પણ નથી. આ નવીકરણ પ્રતિફળ આણુજ રહે છે. જ્યાંસુધી મન નામક બ્રહ્મા પશુના સ્વામ મસ્તકને સિદ્ધિ બુદ્ધિદારા ઉચ્ચ કરવા પ્રતિ લક્ષમાં લેતા નથી અને ઉચ્ચ સ્વરૂપનો લાભ પ્રાપ્ત કરતા નથી ત્યાં સુધી રોગાદિવાળું હાલ જે મનવ્યોને અનુસરતું શરીર દેખીએ છીએ તેનું શરીર પુનઃ પુનઃ બનવાનું. જ્યારે એ મનનામુક ગણેશ પોતાના શિવશક્તિરૂપ પરમ ભાનાત્મક સ્વરૂપ સાથે પોતાની એકતાને અનુભવશે. પોતાના મર્યાદિત સ્વરૂપને છૂટી જશે ત્યારે જે મંત્રવ્યને તે સ્વીકારશે તે મંત્રવ્યાનુસાર શરીરાદિ રચનાને તે પ્રતિતીમાં ચૂકશે.

માટે આપણે એ પંચાપતન દેવતાની ઉપાસના કરવામાં છેવટે આપણને કૃત્યકૃત્ય કરે. વિઘ્ન માત્રને હરે તે પ્રકારે આપણા ગણેશ લગવાનને વિઘ્નિ કરીને વ્યવહારમાં યોગ્યનું હિત હૈં જ્ઞાતિ.

હૃદયેશ્વર નટવરજી ત્રિવેદિ.

વિરપુરુષ માધવરાવ.

(મરાઠીપરથી)

શેઠ માધવરાવ ખંડારથી જઈ હમણાંજ આવ્યા હતા અને પત્નિએ ગરમાગરમ સ્વાદિષ્ટ તૈયાર કરેલો ચાહ લાવી આપતાં તે લઈ કાચપર બેઠા હતા; એટલામાં રામાએ અંદર આવી કોઈ ખંડાર મળવા આવ્યું છે એવી ખબર આપી. માધવરાવ મ્હા પી રહ્યા કે તરતજ રમાબાઈ પ્યાલો રકાળી લઈ અંદર ગયા અને ખંડાર મળવા આવેલા માણસને અંદર મોકલવા માટેનો હુકમ રામાને આપ્યો.

એ ગૃહસ્થ અંદર આવ્યા કે તરતજ માધવરાવે પ્રશ્ન કર્યો કે “આપ કોને મળવા માગો છો?” મને? મારી પાસે આપનું શું કામ છે? “કામ જરા ચમત્કારીક છે.” મારે અને આપને કાંઈ પણ પીછાન નથી એ વાત ખરી પણ આપે ભારત સિનેમાં ‘કેપતીનું’ નામ તો સાંભળ્યુંજ દરો. તેનો હું માલીક છું. ઉત્પાદક છું. અમે એક લાખ રૂપીઆ ખર્ચી એક ઐતિહાસીક ચિત્રપટ તૈયાર કરવાનું નક્કી કર્યું છે, તે ચિત્ર આખા દિંદુરયાનમાં લોકપ્રિય થશે એટલુંજ નહિ પણ યુરોપ, અમેરિકાના લોકો પણ તે જોઈને આશ્ચર્ય પામશે. આપના જેવા મોટા માણસની કારકીર્દીમાં વધારો થવાનો પ્રસંગ નજીક આવ્યો છે એમ કહું તો કાંઈ દરકન જેવું નથી. એટલે કે આપના જેવાજ મ્હેરાનો કોઈ પણ માણસ અમને મળે નહિ ત્યાંસુધી કામ શરૂ કરવાનું શક્ય નહોતું. આજ છ માસ થયાં એક સરખો એવો મ્હેરો શોધવાને રખડું છું. તદ્દન નિરાશ થઈ ગયો હતો એટલામાં આજ સવારે આપના મકાન આગળના રસ્તે પસાર થતાં મારી આપના તરફ નજર પડી અને તે વખતે નિરાશામાં આસાનું કીરણ જણાયાપી મારા મનને જે આનંદ થયો અને જે આશ્ચર્યના ઉપજ તેનું વર્ણન હું આપને કરી શકું તેમ નથી. મને એમજ લાગ્યું કે હું માધવરાવની આબેદુજ પ્રતિભાજ જોઈ છું કે શું! હું એટલો બધો આશ્ચર્યતામાં ગરકા થયો કે મારી આગળ બાપડી એક ગરીબ સ્ત્રી આવતી હતી તેના અંગ ઉપર પડતો પડતો બચ્ચો.

“ત્યારે આપનું કહેવું શું છે ?” માધવરાવે પૂછ્યું. પેશાવંશના એક શૂર પુરુષ માધવરાવના મ્હેરા જોવાજ આબેદુજ પોતાનો મ્હેરા મળતો આવે છે જાણી માધવરાવ પોતાના મનમાં મલાકયા. ગર્જનામંત માધવરાવને પોતે કાંઈ બહાર નામના મેળવે એવી ઇચ્છા ધણી વખત યદ્ય આવી હતી. પણ તેવી સંધી આજ સુધી કાંઈ પણ મળી નહોતી અને નામના મેળવવાના વિચાર મનમાં ને મનમાંજ રહ્યા હતા. કારણ માધવરાવને કાંઈ પણ વિદ્યા અગર કળાનું કાંઈ પણ જ્ઞાન નહોતું. જ્ઞાન સિવાય કીર્તિની લાલસા રાખે તેનો શું ઉપયોગ ? સિનેમેટોગ્રાફના ચિત્રપટ પ્રમુખપાઠે બળવનાર નટનું નામ પ્રસિદ્ધ કરવાનો સાધારણ નિયમ છે એ માધવરાવ બહુ સારી પેઠે જાણતા હતા. ભારત સિનેમા કંપનીના નવીન ચિત્રપટમાં જે માધવરાવ પેશાવો પાઠ કરવાનું પોતે કબૂલ કરે તો મહારાષ્ટ્રમાં પોતાનું નામ પ્રસિદ્ધ થાય એટલુંજ નહિ પણ દેશે દેશ પોતાનું નામ અને અને ચિત્ર પ્રસિદ્ધ થશે એવા વીચાર પોતાના મનમાં લાવી ખુબ મલકાવા લાગ્યા. એ આનંદ એટલો ભરપૂર થયો કે પારકા ગૃહસ્થ જે આવેલા છે તેની પાસેથી પહેલો પ્રશ્ન ‘સાંભળવાની ધીરજ નહિ રાખતાં પોતેજ તેને પૂછવા લાગ્યા કે “ત્યારે શું માધવરાવનો પાઠ હું લઉં એવું આપનું કહેવું છે ?” હા, તે બદલ આપને કાંઈ માંગવું હોયતો... ...

જવાબ પૂરો થતાં પહેલાંજ ફરી પાછા બોલ્યા “સમજ્યો કાંઈ બદલો લેવાની મારી ઈચ્છા નથી. મારા માટે મારા વડીલો પેટ પૂરતું મૂકી ગયા છે.”

“શું આપની ઉદારતા ! બાપી આપની તે બદલ હજાર બારસો ફીયા બદલો લેવાની ઈચ્છા હશે તો તે ધણી ખુશીથી આપીશ.” સીનેમાના ઉત્પાદકે કહ્યું.

“હિ, હિ, તેની બીલકુલ જરૂર નથી. આપના કામમાં મારી ક્યારે જરૂર પડશે” માધવરાવે બહુજ આતુરતાથી પૂછ્યું.

અમારી તો સર્વ તૈયારીજ છે. આપને કાલે સવડ હોયતો હું આપ આપનો અનુકૂળ વખત બતાવો તે વખતે આવું અને આપણે બન્ને સાથે જઈને કાંઈક સીન લઈએ. મુદ્દ પ્રસંગનો ચિતારણ લેવો પડશે પણ તેને માટે જરાક દૂર જવું પડશે” સીનેમા માલિકે ઠીક પેટ જવાબ આપ્યો.

“શીક છે. કાલે બપોરે ગમે. તે વખતે આપ અને આવો હું જોઈમાજ છું.” માધવરાવે કહ્યું. એ રાતના માધવરાવને બીલકુલ નિદ્રા આવી નહિ અને એજ વિચારમાં ને વિચારમાં પોતાની રાતગાળી, બીજા દીવસની બપોર સુધીનો વખત માધવરાવને ધણેજ લામિા જણાવો. છેવટે અઢીનો ટકારો ધડીઆળમાં ઠોકાતાંજ સિનેમા કંપનીના ઉત્પાદક આવી પહોંચ્યા અને માધવરાવને શાંતાકુચના એક મોટા બંગલામાં લઈ ગયા. બંગલો ધણેજ લાજ અને મુશીબીત હતો. માધવરાવ ગયા તે વખતે દીવાનખાનામાં ત્રણ માણસો હતા, એકે હજીરના વેશમાં, બીજો મુસલમાની વેશમાં અને ત્રીજો એક બાઈ.

“આ બાઈ માધવરાવની સ્ત્રીજ કે શું ?”

હવે આ પહેલો પ્રવેશ છે. “માધવરાવ પોતાની સ્ત્રી સાથે રહ્યા મરકરી કરતા બેઠા છે. એટલામાં હજીરીઆએ બહાર કોઈ માણસ આવ્યાની ખબર આપી. બહારના માણસને અંદર મોકલવાનો (ઓર્ડર) ફક્ત આપ્યો અને હજીરીઆ બહાર ચાલી ગયો, તે બાદ પતિ પત્નીનું આલીંગન થયું અને બાઈ સાહેબ બીજા બારણેથી અંદર ચાલ્યા ગયા

અને માધવરાવ બહાર આવેલા માણસને મળવાની રાહ જોતા બિઝનાપર બેઠા. તેણે અંદર આવી માધવરાવને કાંઈ ગુમ વાત કહી, તે વાત સાંભળતાંજ માધવરાવ એકદમ ગુસ્સે થઈ લાલચોળ થઈ ગયા અને મનમાં કોઈક બાબતનો નિશ્ચય કર્યો હોય એમ ખતાવતા બહાર ગયા પેલો મનુષ્ય પણ પાછળ પાછળ બહાર ગયો.” વગેરે વગેરે વાત બ્યાનમાં આવી કે ફરી કહું? સોનેમાના માલીકે પૂછ્યું.

“નહિ, હીક છે સીન, ફરી કહેવાની જરૂર નથી” માધવરાવે જવાબ આપ્યો.

માધવરાવ બોલ્યા કે તરતજ હજુરીઆને ઈને પેલા દાઢીવાળાને બંનેને બહાર જવાની ઇધારત થઈ. માધવરાવે પેશ્વાઈ પહેરવેશ પહેર્યો અને તેમને તથા બાંધને બીઝનાપર બેસાડી કંપનીના ઉત્પાદકે કેમેરાવની ફોટો લેવાની શરૂઆત કરી. બીજા પણ ફેટલાક સીન લીધા શીઘ્ર માટે ફોટો લેવાયા બાદ માધવરાવ ઘેર ગયા. જતી વખતે બીજી શીઘ્ર માટે ફોટો લેવા માટે બીજે દીવસે એમણે એજ જગ્યાએ જવાનું વચન આપી માધવરાવ ઘેર ગયા.

કાલે બીજી શીઘ્રમાં પોતે અગ્રગણ્ય ભાગ લેનાર છે પણ તે અગાઉ પહેલી શીઘ્રમાં માટે લેવાયેલા ફોટો કેવા ઝમકદાર અને સુંદર છે તે જોવા મળે તો હીક એમ માધવરાવના મનમાં થતું હતું. જે સ્ત્રી સાથે પોતે દૈન્ય મરકરી કરતા બેઠા હતા તે સ્ત્રી કોણુ હશે તે બાબતના તર્ક વિતર્ક માધવરાવને થવા લાગ્યા. આ વિચારો કરતા માધવરાવ બેઠા છે એટલામાં મી. સાહે બારણું ઉઘાડતાંજ અંદર આવ્યા અને માધવરાવના વિચારોમાં તેથી એકાએક એકદમ પડેલો પડ્યો, મી. સાહેનો મહેરો કાંઈક ઉતરેલો જણાતો હતો. ચોરડામાં (Room) દાખલ થતાંજ “આવો, બેસો” એવા આવકાર દાયક શબ્દો સાંભળવાની રાહ ના જોતાં મી. સાહે જાણે નિરાશ થયેલા હોય અને કાંઈક ગભરાયેલા હોય એવો દેખાવ કરતા કોણ પર ધ્યાન કરતા બેઠા. માધવરાવ પણ આશ્ચર્ય પામ્યા તે મી. સાહે કાંઈ પણ પૂછવા જનો હતો એટલામાંજ મી. સાહે બોખરા સ્વરે બોલવા લાગ્યા કે “સપ્તમી બાજી બગડશે કે શું? મોટા લોકોનાપર વિશ્વાસ રાખવો નહિ. તેમના વિશ્વાસે રહેવાથી કાંઈ વખતે ઇજતના કાંકરા-થંશે !

* માધવરાવે પ્રશ્ન કર્યો કે “ એવું તે શું થયું ? ”

શું થવાનું છે ! છેકજ છુડ્યો હતું છુડ્યોતે બદલ મને ખરાબ લાગતું નથી મારા ટાંડીઆમાં જોર છે ત્યાં સુધી અજ માટે તો ફીકર નથી પણ તમારા સરખા મોટા માણસને ત્રાસ આપ્યો તેનું શું ! નિદાન ચાર પાંચ સીન તો તૈયાર કરત એ લોકોએ વચન ના આપ્યું હોત તો હું આટલો પણ ખર્ચ કરી ફીલ્મ તૈયાર કરવાની ધાડ શા માટે કરત ? આ છુડ્યો મારી પાસે ફક્ત દસ દળરની પુંજ એક શ્રીમંતે આડીસ દળર શ. અર્ધ કામ થવા બાદ આપવાની કસુલત આપી અને બીજા બે ગૃહસ્થો એ મળી દસ દળર આપવાના કસુવ કર્યા. તે પ્રમાણે ઘેરેઘેર રખડતાં વચન મળ્યા બાદ મેં કામની શરૂઆત કરી. પાંચે દસ દળર દના તે ખર્ચ કર્યા. કાલે પુતાના પર્વત પર જઈ ત્યાંના કાંઈક સીન લે-મને દુઝારના તેમજ લદાઈના સીન લેવાના છે તેને માટે ખર્ચ મેંટો થશે જે શ્રીમંતે વચન આપ્યાં દનાં તેમાંના બે જણે કહ્યું કે હાલમાં સવડ થઈ શકે તેમ નથી એમ બોખ્યું” હતું ત્રીજા ગૃહસ્થે વાપરો કર્યો થયું, હવે એ ફીલ્મ કાઢવા ફર્માજવું ! આપણો

દેશજ એવો છે ! આપણો પૂર્વ વૈભવ બીજાઓને બતાવીને આપણું કર્તવ્ય બજાવી આપ-
ણા કૌરવ અને પરાક્રમ બદલ બીજાઓની ગેર સમજુત દુર કરવાને માફ તરીકેજ નથી.
ખોલતાં ખોલતાં મી. સાહે એકદમ અચકચા અને ગભરાઈ ગયેલા જેવી દીન મુખમુદ્રા
રાખી બેઠા આ જોઈ માધવરાવને ધણીજ દીલગીરી અમ્ર એના કરતાં પણ માધવરાવને
વધુ દીલગીરી એ યદ્ય કે પોતાનું નામ જગત્સાં પ્રસરવા માટેની જે ઉત્તમ તક મળી
હતી તે આ પ્રમાણે જતી રહે છે. તે તેમને હીક લાગ્યું નહિ. માધવરાવ કંઈક ખોલવા
જતા હતા પણ ચૂપ-ખેસી રહ્યા એટલામાં ફરીથી મી. સાહે ખોલવા લાગ્યા કે ફીલ્મો
તૈયાર કર્યા બાદ અર્થ કરેલા નાણાં વસૂલ કરવાને એક મહિનો પણ લાગવાનો નથી.
આપણા હિંદુસ્થાનમાં આજ પેણેસો સો થીએટરો છે અને ત્યાં ફરવાથી લાખો રૂપીઆ
વસુલ કરી શકીશું પરંતુ જે જે ફીલ્મો જશે તેમાં પણ ધણા રૂ. પેદા કરીશું મી.
સાહે ખોલતાં અચકાને થોડીવાર કપાળપર હાથ મૂકીને બેઠા થોડા વખત બાદ ફરી બો-
લવાની શરૂઆત કરી આપ દશ પંદર દિવસ માટે કાંઈ મદદ નહિ કરો ? તમે આ વાત
મનપર લ્યો તો કરી શકો તેમ છે. એટલામાં વચન આપેલા ગૃહસ્થને વાવડો પણ પૂર્ણ
થશે અને રૂપીઆ આવશે કે તરતજ તમને લરીદછશ એટલામાં આપણે પુના વગેરે
ઠેકાણે જઈ સીન લઈ લઈશું માધવરાવને પણ મી. સાહેની ફજેતી અને પોતાની નિરાશા
માટે અસખ્ય દુઃખ થયું. એમના મનમાં થયું કે પંદર દિવસ માટે દશ હજાર સુધી
આપું તો કાંઈ હરકત લાગતી તો નથી !

માધવરાવે કહ્યું, આ બુઓ, આપણા લોકોને નાણાં મળ્યા પછી તે પાછા આપ-
વાની ફીકર રહેતી નથી. એવા માણસોની સંખ્યામાં આપને ઉમેરો ના ચાવ એમ છ-
રમુછું. મદદ તો કરીશું પણ પંદર વીસ દિવસમાં મને મારી રકમ પાછી મળવી જોઈએ
છે કહ્યું ?

મી. સાહેએ કહ્યું “ મોટી મહેરબાની થશે. હું અમુક ગોઠવણ કરી તમારી રકમ
પાછી આપીશ આ કામ સુલતવી રાખ્યું હોય તો આપને તરદી આપવી પડત નહિ. પણ
અહીં ઉઠોત્યા બાદ સુલતવી રાખવું એ હીક નહિ. તેમજ સૈન્ય માટે લોક-ધોડા વગેરે
ભાડે લેવાનું નહીં પણ કર્યું છે અને તેના પૈસા પણ આપવા પૈસો આટલી તૈયારી
બાદ સુલતવી રાખવાની હું નથી ધારતો કે આપ જેવા સમજુ માણસ પણ સલાહ આપો.

“ કાંઈ હરકત નહિ આ હું એક આપુંછું. ફતેહ કરો ” મી. માધવરાવે કહ્યું.

એક લઈ તે વટાવવા જતાં જતાં મી. સાહેએ માધવરાવને અતિ આમ્રહ કરી
પોતાની સાથે લીધા અને બેઠકમાં જઈ એક વટાવ્યા બાદ મી. સાહેએ માધવરાવનો આ-
શાર માન્યો.

માધવરાવે પૂછ્યું “ ત્યારે કાંદે પેલીજ જમ્યાએ આપને મળું ને ? ”

“ હા, ત્યાંજ હું જરાક બહિષ્કૃત બીજા એક ગૃહસ્થને આ સંબંધમાં મળવાનું છે ”
એમ કહી મી. સાહે માધવરાવથી છુટા પડ્યા.

બીજે દીવસે બરોજર વખતસર, કાંઈક વખત નિમિત્ત થયાં પહેલાંજ, મી. માધવ-
રાવ સોતાકુત્રના બંગલે ગયા બંગલાને તાણું વાસેલું જોઈ વિરમમ પામ્યા આલુઆલુ
તપાસ કરતાં મી. સાહે કાંદેજ બંગલો ખાલી કરી ગયા છે એવી ખબર મળી માધ

વરાવ ગભરાયા.

× × × × × ×

દશ હજાર રૂ. ગયા તેની માધવરાવને શંકાજ ના રહી. માત્ર ફોલમ માટે લીધેલા સીનનું શું થયું તેનીજ શંકા રહી તે બાબતનું કંઈ જણાયુંજ નહિ.

અનુવાદક બળવંત વડોદરા.

મુક્તિના મહામંત્ર.

મંત્ર ૧૨ મો.

વિપત્તિના કાયદા વિષે.

કોઈ કોઈવાર તારા ઉપર સાધારણ આપત્તિ આવી પડે અથવા પ્રતિકુળ સંજોગો વચ્ચે ઉભા રહેલું પડે તે સાફ છે, તેઓ સાધકને બહારને બદલે અંતર દૃષ્ટિ કરવામાં સાધન રૂપ થાય છે; જગત્તી અસારતાનો સાક્ષાત્કાર થાય છે અને જગત્તી પદાર્થોમાંથી તેનો મોહ કમી થાય છે.

આપણે કોઈ કોઈ વાર વિરૂદ્ધ પ્રકૃતિવાળા મનુષ્યોના સમાગમમાં આવી પડીએ તો તેમાં પણ અતિ આપણને કાયદો છે. આપણા કાર્મ અને હેતુ શુદ્ધ હોય તો પણ બે લોકો આપણી નિંદા કરે અથવા આપણા ઉપર દોષારોપણ કરે તો તેથી રાજ થયું.

એથી સાધકમાં દીનતા દૃઢ થાય અને અહંકાર કમી થાય છે.

એવે પ્રસંગે ઉપાસક પોતાના અંતરના ભાવો જોવાને અંતર્યામીની આરાધના, કરે છે. લોકોના ઉપહાસ અને તિરસ્કારથી તેની લાગણી વધારે તીવ્ર થાય છે અને વાણીમાં આદ્રિતા આવે છે.

૨ એટલા માટે સાધકે ઇશ્વરની સાથેનો પોતાનો સંબંધ એવો મજબૂત અને નિકટનો કરવો જોઈએ કે મનુષ્ય તરફથી સુખ અને વિશ્રાંતિ મેળવવાની તેને પરવા રહેજ નહિ.

જ્યારે શુદ્ધ અંતઃકરણવાળો ભક્ત આપત્તિથી ઘેરાય છે, તેનું માનસિકબળ સિધ્ધિ થતું જણાય છે અને અપવિત્ર વિચારો તથા કલ્પનાઓ તેનાં હૃદયદ્વારને ધક્કેલે છે ત્યારેજ તેને ઇશ્વરની કૃપાની અને સહાયની જરૂરીઆત બરાબર સમજાય છે, અને ઇશ્વરની કૃપા વિના તેનાથી કાંઈ પણ નીપજે એમ નથી એ ભાવનાનો તેને સાક્ષાત્કાર થાય છે.

સાધકને ઘણીવાર શોકના પ્રસંગ ઉપસ્થિત થાય છે. એવે વખતે દુઃખથી આર્ત થયેલા હૃદય વડે તે ઇશ્વરની આરાધના કરી શકે છે,

કોઈ વેળા એમ પણ બને છે કે સાધકને જીંદગી અકારી લાગે છે. તેને જીવન કરતાં મૃત્યુ વધારે પ્રિય લાગે છે અને તે ઇચ્છે છે કે મારી સ્થૂળ ઉપાધિ નાશ પામે અને અગોચર નિત્ય ધામમાં હું રમણ કરી શકું.

તે પ્રસંગે તેને ચોખ્ખું સમજાય છે કે પૂણ્ય, અકલુષિત સુખ સાંતિ આ જગતના પદાર્થોમાંથી મળી શકે એમ છેજ નહિ.

મંત્ર ૧૩ મો.

લાલચોને છતવા વિષ.

જ્યાં સુધી આપણે આ લોકમાં રહીશું ત્યાં સુધી લાલચ અને વિપત્તિની સામે આપણે ટકર લેવીજ પડશે.

અરણ્યમાં રહેનાર મનુષ્યને અરણ્યના પ્રાણીઓ સામે પોતાનો બચાવ કરવાજ પડે છે. પણ જે ભગવાનના ચરણરૂપી દુર્લભ કિલ્લામાં વાસ કરે છે તેને વાઘ વરૂની દહેશત નથી. તે તો પોતાના કિલ્લામાં રહ્યા રહ્યા એ પ્રાણીઓની ક્રીડા ભેડા આનંદનો ઉપભોગ કરે છે.

માટે દરેક સાધકે મનોબળ મેળવવા માટે પ્રાર્થના કરવી જોઈએ અને લાલચોથી બહુ સાવધ રહેવું જોઈએ નહિ તો વિષય વાસના કેઈવાર અનુધારી રીતે બચ્ચત થઈ આવે છે.

કેષપણુ સાધક એવો પૂર્ણ અને બધી રીતે શુદ્ધ હોતો નથી કે જેને કદી પણ લાલચોનો ઉપદ્રવ થતો નહિ હોય. આપણી જીંદગીમાં આપણે કદી પણ લાલચોથી તદ્દન મુક્ત રહી શકતા નથી.

૨ છતાં એ લાલચોનો જીલ્લિયાન સાધક સદ્ઉપયોગ કરી શકે છે. અલગત તેમ કરવાને તેને અધ્યાગ શ્રમ અને મનોબળ વેઠવી પડે છે. લાલચોને છતવાને માટે સાધક જે સંભ્રામ મગાવે છે તેમાંથી જે તે વિજ્યા નીવડે છે તો તે પવિત્ર, દીન અને યાત્રી થઈ શકે છે.

પૃથ્વીપરના દરેક સતો એવી અવસ્થામાંથી પસાર થયા છે અને તેઓએ સંપૂર્ણ લાલ મેળવ્યો છે.

જેઓ શિથિલ થઈ લાલચોથી દારી ગયા છે તેઓ કદી આગળ વધવા પામ્યા નથી એવું એક પ્રજા નિર્જન સ્થાન નથી અને એવો એક પણ આશ્રમ પવિત્ર નથી કે જેમાં રિયતિ કર્યાથી સાધક લાલચ અને વિપત્તિથી મુક્ત થઈ શકે.

૩. મનુષ્ય તેની આખી જીંદગી સુધી લાલચોથી ઉપદ્રવને પામે છે કારણ કે જેના સરીરની ઉત્પત્તિજ વિષય વાસના વડે થઈ છે તેના સરીરમાંજ વિષયવાસનાનાં બીજ આરંભાથીજ છે.

એક લાલચ અથવા પરીક્ષા પૂરી થાય છે એટલે તેના માટે બીજી તૈયારજ હોય છે અને એમ હમેશા ચાલ્યાજ કરે છે. ખરું સુખ અને ખરી વિશ્રાંતિ તો પોતાના સ્વરૂપને જાણવામાં અને તેમાં રિયતિ યવામાં છે.

નાશી જવાથી લાલચોમાંથી બચાવ થઈ શકતો નથી.

૪ કર્મેદ્રિયાણિ સંયમ્ય ચ આસ્તે મનસાસ્મરન્ ।

इन्द्रियार्थान्पिमूढात्मा मिथ्याचारह्ण उच्यते ॥

માટે જે વિષયનો ઉપર ઉપરથી પરિચય કરે છે પણ તેને મનમાંથી નિર્મૂળ

કરતો નથી તેને ત્યાગતો લાલ લેશમાત્ર પણ મળતો નથી કારણ કે તેની વિષય વાસના પુન ! પુન ! જન્યત ય-ય છે અને તે પહેલાંના કરતાં વધારેને વધારે નીચે પડતો જાય છે. ક્રમે ક્રમે ધીરજથી, પ્રયાસથી, ઇશ્વરની કૃપાથી જેટલો સંયમ કરી શકાય છે તેટલો ઢક ક્યાંથી થઈ શકતો નથી.

હે સાધક ! જ્યારે તને લાલચો ઘેરે ત્યારે રિચર ચિત્તે વિચાર કરજે અને એવી રિચિતિમાં તું જે મનુષ્યને જુએ તેઓના ઉપર તું માયાળુપણે જો જો, એવે પ્રસંગે તને જેવા ઉત્તેજનની જરૂર પડે તેવું ઉત્તેજન અને જ્ઞાન તેઓને પણ તું આપતો રહેજે.

૫. મનની ચંચળતા અને ઇશ્વર ઉપર અશ્રદ્ધા એજ અવનતિનું મૂળ છે.

જેમ સૂકાન વિનાનું વહાણ તરંગોના આઘાતથી આમ તેમ અડવડે છે તેમ ભક્તિ વગરનો મનુષ્ય અશક્ત બની જઈ ત્વરાથી અધોગતિને પામે છે.

જેમ અગ્નિ સુવર્ણને તપાવે છે તેમ લાલચો મનુષ્ય આત્માને કસે છે.

લોકો ધણીવાર શું કરીએ છીએ તેનો વિચાર કરતા નથી પણ 'જ્યારે' આરોગ્ય વાસનાને પોતાના હૃદયમાં ઉત્પન્ન થયેલી સાધક જુએ છે ત્યારે તેને પોતાની રિચિતિનું જ્ઞાન થાય છે.

સાધકે નિરંતર સાવધાન રહેવું જોઈએ પણ આરંભમાં તો અત્યંત કાળજી રાખવી જોઈએ. લાલચો સરખાતમાં જેટલી નિર્મૂળ થઈ શકે છે તેટલી પાછળથી થતી નથી. વિષયવાસનાને હૃદયના દારમાંથીજ અટકાવી હોયતો તેનાથી બચવું ઘણું સહેલું છે પણ જો એકવાર હૃદયમાં પોતાની સત્તા તે સ્થાપિત કરેછે તો તેને નિર્મૂળ કરવી અત્યંત દુઃસાધ્ય છે.

આરંભમાં લાલચ એક નજીવ વિચારરૂપે ઉદિત થાય છે. પછી તેની સાથે હૃદયના ભગવાથી એક મનોહર ચિત્ર માનસિક સૃષ્ટિમાં રચાય છે. ત્યાર પછી મનને આદલાઉં ઉત્પન્ન થાય છે એટલું થયા પછી પાપાચરણ તરફ વળણ થાય છે અને છુદ્ધિ તે કણ્ઠ્ય કરેછે.

એમ ક્રમેક્રમે વિષયવાસના શુદ્ધ ઉપર અધિકાર મેળવતી જાય છે અને અતે તેને પોતાનો ગુલામ બનાવે છે.

ઉદ્વિગ્ને સંયમ કરવામાં જેમ દીલ કરવામાં આવે છે તેમ મનુષ્ય પોતાનું મનો-બળ ગ્રામવે છે અને વિષયવાસના બળવાન થાય છે.

૬ કેટલાક સાધકોને સાધકાવસ્થાના આરંભમાં સખત લાલચો ઘેરી લે છે. કેટલાકને એવી રિચિતિ સાધકઅવસ્થાના અંતમાં આવે છે. અને કેટલાકને તો આખા જીવન પર્યંત એવી રિચિતિ કાયમ રહે છે.

કેટલા સાધકોને વિષયવાસના બહુ થોડી સત્તાવે છે. પરમેશ્વર દરેક ભક્તનું મનો-બળ, રિચિતિ અને જ્ઞાન જોઈ તેની જરૂરે મારે સાધકને લાલચોથી પાક આપે છે. લાલચો વસ્તુતઃ બળાનક નથી જેમ એકશિક્ષક પોતાના વિદ્યાર્થીઓને કહ્યું મનો પૂછે છે તેમ જગદ્ગુર પરમેશ્વર ભક્તને મારે કમવાર વધની મુરોડીની લાલચો તૈયાર રાખે છે.

૭. જ્યારે તમને લાલચો લલચાવે ત્યારે ગભરાતા નહિ પણ તરતજ ખુદા મનથી ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરજો અને તેની સદાય માગજો. એટલું સ્મરણમાં રાખજો કે પરમેશ્વર તમારી રાક્ષિ ઉપરાંત કદી પણ વધારે બોલે નાખનાર નથી. હે સાધકો ! ઇશ્વરની

છાયા નીચે રહી ફરેક પ્રકારની લાલચોનો અને વિપત્તિઓનો પરાજય કરી તમે પરમ શુદ્ધ બનો. અને તૃણાદિ નીચે એવી દીનતાની પરાકાષ્ટાએ પહોંચી જાઓ.

જે દીન છે તેજ પ્રભુને પ્રિય છે અને તેનું જ કલ્યાણ છે.

૮. લાલચો અને કસોટીઓ વડે સાધકે ડેટલી પ્રગતિ કરી છે તેનું માપ નીકળે છે. એવા પ્રસંગેજ તેનું ચેતન જાણીત આવે છે અને તેણે દૃઢ કરેલા શુભ ઝળકી નીકળે છે.

પણ જો સાધક, ખરેખર હોમ અને તેના અનુરાગ સાચો હોય તો તેને વિપત્તિથી કે કસોટીથી કશું ડરવા જેવું નથી.

પણ જો વિપત્તિના પ્રસંગે તેને ઘણું કષ્ટ ખમવું પડે તો ભવિષ્યમાં તેને સારા લાભની આશા રહે છે.

ફેટલાક ઉપાસકો મોટી લાલચોને જીતે છે પણ ઘણીવાર નજીવી લાલચોને વશ થાય છે. એ પણ તેમના હિતને માટેજ છે. કેમકે તેઓને પોતાની પવિત્રતાનું અને મનોબળનું અભિમાન થાય છે. પરમેશ્વર એમનો અહંકાર તોડવાને ઉપર કલા તેવા પ્રસંગો યોજે છે. જોથી કરીને સાધક પોતાની નિર્બળતા જાણે અને તેથી નમ્ર થતાં શીખે.

મંત્ર ૧૪મો.

એકદમ અભિપ્રાય ન બાંધવા વિશે.

હે સાધક ! તારા પોતાના શુભદોષનો પૂરો વિચાર કર અને બીજાઓની કૃતિ ઉપર તું દોષારોપણ ન કરે માટે સાવધ રહેજે.

બીજા વિશે અભિપ્રાય બાંધવામાં મનુષ્ય મિથ્યા પરિશ્રમ લે છે, ઘણીવાર ભૂલ કરે છે અને સહેલાઈથી દૂષિત થાય છે. પણ પોતાની સ્થિતિની સંમિક્ષા કરવામાં તેનો પરિશ્રમ હમેશાં સફળ થાય છે.

આપણે આપણાજ ધોરણ પ્રમાણે બીજા વિશે અભિપ્રાય બાંધી દહએ છીએ. આથી કરીને સત્ય તુલના કરનારના માનસિક વલણથી દૂષિત થાય છે. જો ઈશ્વરજ આપણી કષ્ટ વરદ હોય તો આપણા વિચારની વિશ્લેષણ લોકો હોય તો જણ આપણા ચિત્તને ક્ષોભ થાય નહિ.

૨. પણ કતિ આપણા હૃદયમાં કાંઈક એવી મધીનતારપ કુલુહિ છે કે તે બહારની મધીનતાને આપણા તરફ ખેંચે છે અને તેના બળવાન પ્રતાપમાં આપણને તાણી જાય છે. ઘણા માણસો જે જે કાંઈ કરે છે તેમાં પરોક્ષ રીતે કે અપરોક્ષ રીતે પોતાનો લાભ શોધે છે. માત્ર તેમને આ વાતની પૂરી ખબર હોતી નથી.

આરોગ્ય સંરક્ષણ.

આજનાં કહેવાતા સુધરેલા જમાનામાં મનુષ્ય જાતને તરેહવાર રોગો અને દુઃખ દરેકની ફરિયાદો થવા લાગી છે. જ્યાં જ્યાં ત્યાં કાંઈને કાંઈ ફરીયાદ હશેજ માતાઓ કમળેર ઘતી ચડી છે નાનાં બાળકોનાં મરણો વિશેષ પ્રમાણમાં થવા લાગ્યાં છે નિઃશ-

જના અને કોલોનેનાં છોકરાઓ દિવસે દીવસ નાતવાન કમજોર અને આખતા, છાતીનાં વગેરે રોગોને આધિન થતા ચાલ્યા છે એવા પોકારો છાપાદારા આપણે હરહમેશં સંભળીએ છીએ તુંકમાં સામાન્ય સુખાકારી અસાધારણ જ થઇ પડી છે જે માટે, મહાત્મા કબીરજીનાં શબ્દોમાં કહીએ તો .

સુખિયા તુંદલ મેં ફીરે, સુખિયા મળે ન કાય;

જે કો આગે દુઃખ કહુ, સો પહેલાં ઉઠે રાય.

તેમ ખરા તન્દરોસ્ત અને દુઃખથી નિરાળા હોય એવા મનુષ્યો તો આપણને જવલેજ નજરે પડતાં હોય છે.

એનું કારણ શું ? શું કુદરતે મનુષ્ય જાતી માટે દુઃખદરદો અને વ્યાધિઓ બોગવવાનું નિર્માણ કરેલ છે ? ના કહી નહી કુદરત માતા પોતાનાં બચ્ચાઓને દુઃખ દેવાને જરાએ રાજી નથી, બલકે તેણી હરધડીએ તેમને બચાવવાની અને દુઃખમાંથી મુક્ત કરવાનેજ કોશેશ કરતી હોય છે. ત્યારે દુઃખ દરદો આવે છે ક્યાંથી ! તેનાં કારણો સમજવામાં કે શોધવામાં કાંઈ મુશ્કેલ નથી. જે કાંઈ દુખદરદ યા આકૃત એક મનુષ્ય ઉપર આવે છે તે તેનાં પોતાનાજ કામિયાં કર્મોના ફળ તરીકે આવે છે તે કાંઈ અચાનક વગર કારણે ઓચિંતા આપણી ઉપર આવતાં નથી.

સંસારનાં દરેક વહેવારમાં આપણે તપાસીશું તો દરેક કાર્ય કામધર્મો મેહનત મનુષ્ય વગેરે મનુષ્યની કુલ હિલચાતોમાં ફતેહ યા નાસિપાસી દુખ યા સુખ જે સધળું આવે છે પછી તે શારીરિક માનસિક અથવા આત્મિક દુખ યા સુખ હો તે સધળાં તેના પોતાનાંજ કામિયાં કર્મો-સારાં કે નરસા હલકા યા ઉચ્ચ કર્મોનાં પરિણામો તરીકેજ તેને આવી મળે છે કુદરતે માત્ર કાયદાઓ મુકરર કરેલા છે તે કાયદાઓને અનુસરીને અથવા પાળીને જે કાંઈ ચાલે છે તેનાં કામો સફળ થાય છે અને તેને સુખ પ્રાપ્ત થાય છે એવું ઉલટું જે કાંઈ તે કાયદાઓનું ઉલ્લંઘન કરે છે તેમની સામે જઇને કાર્ય કરે છે તેને દુખ અને દીલગીરી આવી મળે છે. આ વાત નિશ્ચય પૂર્વક છે જે માટે મહાત્મા (કબીરના બે શબ્દો કહેલા નિરર્થક જશે નહી.

કિયે બિનાં કરે બિનાં, દેવ કણુ નહી દેત;

ખેત બિચ વાવે નહી, તો ક્યું જામે ખેત ।

જેતી કરણી આપકી, તેસા દિ ફળ લેય;

કુડે કુડે કરમ કમાય કે, સાંધિયા દોય ન દેય.

આ ઉપરથી ત્યારે દરેક વાંચનાર જોઇ શકશે કે, જેમ બીજી દરેક બાજતોમાં જાને છે તેમ આ શરીરની આરોગ્યતાની બાબતમાં પણ તેજ કાયરો કાર્ય કરે છે. શરીર ઉપર જે કાંઈ નજબાઇ કે રોગ થવા પામે છે તે મનુષ્યનાં પોતાનાંજ ઉપજાવેલાં છે. બીજાં મોલોમાં તેની પોતાની ભુતોથીજ થવા પામે છે. કહેછે કે માણસ ભુલને પાત્ર છે. પરંતુ જેટલી જેટલી ભુલો અને અવધતાં કાર્યો આ દેહના સંબંધમાં તે કરે છે

તેટલી જુલો તે સંસારનાં બીજ વહેવારમાં કરતો નથી. પણ ત્યારે તે આ જુલો કાં કરે છે ? કારણ કે આરોગ્યસંરક્ષણનાં કુદરતી નિયમોનું જ્ઞાન મેળવવામાં તે બેઠકાર અપવાદ હોય છે તદ્દન પછાત રહેલો છે. અને આ ખરેખર અકસીસકારક બીનાં છે કે જે દેહના લીધેજ તે આ દુનિયામાં જીવે છે અને જેનાં લીધેજ તેનાથી બીજા અર્ધા સુખો અને વૈભવો ભોગવી શકાય છે, તે શરીરને સ્વર્ગાંગ જ્ઞાન માટે તે પછાત રહેલ છે. તેનાં મુખ્ય કારણો નીચે પ્રમાણે આપી શકાય.

સઠથી પહેલું કારણ—તે, નિશાળોનાં આરોગ્યસંરક્ષણને લગતાં જ્ઞાનની બીજકુલ ગેરહાજરી—અત્યારસુધી શારીરિકજ્ઞાન માત્ર ડાકતરો અને વૈદો ગાંઠેજ ખાસ રખાવેલું હોવાથી—નિશાળોની સાધારણ કેળવણીમાં તે આવી શક્યું નથી. અને તેથી મોટેભાગે લોકો પોતાનાં આરોગ્યસંરક્ષણ માટે ડાકતર તથા વૈદો ઉપરજ આધાર રાખી બેઠેલા હોય છે. અને ડાકતરોની દવા-ઔષધોજ તેમને ફાયદો કરશે એવા વહેમ હેઠળ-આરોગ્ય તા બદલ શું કરવું છે તે બજાવાની મુદલ દરકાર કરતા નથી. વધી આજનાં ડાકતરો તથા વૈદો, “કિંપાય કરતાં અટકાર વલો” આ નિયમ ઉપર કાર્ય કરવાને બદલે એટલે કે આરોગ્યતા કેમ રહે છે અને તત્તરોરતી કેમ સચવાય છે તેનાં શિક્ષણો લોકોને શીખાડવાને બદલે, “દરદ અને દવા” એજ ધોરણ ઉપર કેવળ કાર્ય કરતાં હોવાથી—લોકો ને પણ એવો વહેમ જડ થાકીને બેસી ગયો છે. કે દરેક દરદ માટે અમુક દવાઓ રહેલી છે. તેથી તપીષ્ઠ બીજગતાં તે દવાઓ ખર્ચ પી લઈશું એટલે રોગ નરમ પડશે. એવો ખ્યાલ સાધારણ લોકોજ નહી પણ ડાકતરો વૈદો ધરાવતા હોવાથી શરીરને દુઃખ દરદ કેમ આવે છે તેના કારણો બજાવાને અને તેમને દુર કરવાને બાજેજ કાર્થિક કાશોસ કરવું હોય છે.

પરિણામે, શરીરને લગતાં જ્ઞાનની ગેરહાજરીમાં—લોકોમાં તરેહવાર જાતનાં વેદમો પેસી ગયા છે. દાખલા તરીકે, ધણું ખાવાથી મજાસની શક્તી વધે છે સુખ હોય. આ નહીં પણ આદત પ્રમાણે બોજનો ચુકવા ન જોઈએ કસરતો કરવી એ નવરા નકામાં મજાસનું કામ છે. હવા લાગવાથી શરીરને રોગો (તાવ ઠંસો સરદી) વગેરે થાય છે. હા પાણીએ સ્નાન કરવાથી સરદી થાય છે. વગેરે દરદ કે રોગ બહોરથીજ આવે છે. અને જ્યાં આવા વેદમો રહેલા હોય, ત્યારપછી રોગો થવા પામે અને સામાન્ય સુખાકારી રહેવા ન પામે, તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય થવા જોઈ છે ?

આ વેદમોને દુર કરવા, અને તેમની જગ્યા, આરોગ્ય સંરક્ષણનાં સાદા પણ કીમતી નીયમોથી પુરાવા માટેજ આ નાનો વિષય લખાયો છે.

આ નિયમો વિશે, કોઈક વાંચનારને શંકા ઉપજે તે માટે સરસ્વતમંજ બજાવીશ કે નીચે જણાવેલા શિક્ષણો કાંઈ માત્ર અલ્પદ્રવ્યે લખાયા નથી, પરંતુ, હજારો નહીં બલકે લાખો લોકોએ અમેરીકા તથા જરમના જેવા આગળ વધેલા દેશોમાં આ કુદરતી ઉપાયો અજમાવી પુરતા અનુભવ મેળવ્યા છે અને હજારો લોકોએ પોતાની એકવાર શુભાવેલી તત્તરોરતી પછી મેળવી છે એટલુંજ નહી, પણ આગળ કાંઈવાર પણ નહીં જોગવેલી એવી સરસ તત્તરોરતી બોગવતા ર્યાં છે. એ સધર્મી અનુભવોને આધારે, તેમજ આ બદલા લખનારના પોતાના અંત અનુભવથી આ સાદા નિયમો સામેત મળેલા,

તમારી સનમુખ મુકાયલા છે. જેઓ તે પ્રમાણે, ચારથી છ અઠવાડીયાં, અથવા વધુવાર થોડા યા ઘણા પાળશે તેમને પોતાને શુદ્ધ અનુભવ મળ્યા વિના રહેશે નહીં. અને તેમને ખાતરીપૂર્વક યશ અને તેથી જે દીવસે તેણે આ નિયમો જાણ્યા તે દીવસને પોતાનો ખરો લાગ્યશાળી દીવસ તરીકે હમેશાં યાદ કરશે.

તનદુરસ્તી તરફ જવાનો રસ્તો.

આ રસ્તો બેઉ છેડેથી કાર્ય કરે છે અથવા તમારે બે તરફથી કાર્ય કરવાનું છે. (૧) જે કરવાથી તમે માદાં પડે તે કરવાનું છોડીદો. (૨) જેથી તમે સાચાં રહી શકો તે કરવાનું હમેશાં ચાલુ રાખો આથી બેવડો લાભ છે. જે છુલોથી શરીર નબળું પડે અને રોગો થાય તે નહીં કરવાથી રોગના સહયોગ દુર થતા જશે, બીજા હાથ ઉપર જે કરવા ઘટણું છે તે કરવાથી શક્તિ વધવા પામશે આવી રીતે ડબ્બા કાપદો થવા માંડશે.

ખાનપાન (ખોરાક) માં ઘટતો ફેરફાર કરવાથી, તથા બીજી તનદુરસ્ત રીતો અતરે જણાવેલી છે તેમ કરવાથી ગમે એવું તમારું ચાલુ દરદ કે નબળાઈ હશે, તે થોડા વખતમાં મટી જશે એમાં કાંઈ ખરચ નથી માત્ર થોડીક સાદી અક્કલ વાપરવાની શરૂઆતમાં થોડીક ખંત અને કાળજી રાખી મજબૂત ઈચ્છાશક્તિ વાપરવાની જરૂર છે અને ' હું તનદુરસ્ત જ રહીશ ' એવો મનથી દઢનિશ્ચય કરવાનો છે.

કોઈબી નવા ફેરફાર માટે, અલખતાં મનુષ્યને શરૂઆતનાં થોડાક દીવસો લગાર કંટાળાભર્યા અને મુશ્કેલ લાગે એમાં કાંઈ નવાઈ નથી પણ ખંત અને ધિરજથી બે ચાર અઠવાડીયાં પસાર કર્યા તો જુદી નવી આદત નવી રીતભાત સહેલ થઈ આપણી હમેશની આદત શર્ધ પડે છે.

જેઓ આ પ્રમાણે ચાલવાને વલન કરશે તેમને જે શક્તિ શરીરમાં પ્રાપ્ત થશે. તેથી ખરેખર વિસ્મયસાથે આનંદ થયા વિના રહેશે નહીં.

શરીરની સુખાકારી માટે મુખ્ય સલાહો દવા-પાણી ખોરાક કસરત અને શ્રદ્ધાચર્યાના રહેલા છે. દવાને સહથી પેદાશી જગ્યા કાં આપી છે કારણ કે આ શરીરને દરપળે દવાની જરૂર છે દવાવિના તે બે મીનીટ પણ જીવી શકતું નથી. ખોરાકવિના પાણી વિના યા કસરત કર્યા વિના માણસ ઘણા દીવસો સુધી રહી શકે છે. પરંતુ દવાવિના એક યા બે મીનીટમાં માણસ મરણ પામે છે. એ વાત સકે કોઈને જાણીતી છે. માટેજ શરીરનાં જીવન તેમજ આરોગ્યતા અને બીજી બધી ચીજો કરતાં, દવાની વીશેષ ગરજ છે. મોટા મોટા રોગોમાં લોકોની સુખાકારી બીજાવાનું મુખ્ય કારણ ચોખ્ખી ખુશી દવા જોઈએ તેટલી ન મળવાને લીધેજ હોય છે. સરદી ઠંડી અને છેવટ તેથી ઉપજતા, શ્વ. રોગનું મોટું કારણ-દવાની તાણ છે.

જેસા અજન્મ ખાઈએ, તેસા હી મન હોય;

જેસા પાણી પિણ્યે, તેસી બાણી હોય.

કબીર

ખાનપાનના નિયમો.

- ૧ છુપ હોય ત્યારેજ ખાનું એ સહથી મોટા લાભકારક નિયમ છે વગર છુપે ખાવાથી પોષણ મળવાને બદલે શરીરમાં ઝેરોજ એકઠાં થાય છે.
- ૨ દીવસમાં બે ભોજનજ ખાવાં શરીર માટે પુરતાં છે

- ૩ ખાવામાં ઉતાવળ કરવી નહીં ' પણ ધિમે ધિમે બહુ બહુ ચાવી ચાવીને રસદાર કરી પછીજ ખોરાકને ગળામાંથી નીચે ઉતરવા દેવો * ખાતાં ખાતાં સાથે પાણી પીવું નહિં ખાઈ રહ્યાબાદ પા યા અડધો કલાક રહીનેજ પાણી પીવું લાભકારક છે.
- ૪ સફેદ આટો એટલે ધઉંના આટામાંથી થુથું સોણ વગેરે કાઢી લીધેલા લોટની બનાવેલી ચીજો ખાવી નહીં પણ આગો લોટ જે વાપરવો તે પાચનદ્રવીયા માટે ફાયદાકારક છે.
- ૫ ખાવામાં મીઠુશ (ખાંડ-સાકર) ઘણી ઓછી વાપરવી. મીઠુશ માટે જેમનાથી બની શકે તેઓએ મધ વાપરવું બહુ સારું છે.
- ૬ વાલ-વટાણા-દાળ વગેરે કઠોળ ઓછા પ્રમાણમાં લેવા સારાં છે.
- ૭ બાજી તરકારી (વનસ્પતી) ફળ-ફળાદી દુધ વધુ પ્રમાણમાં લેવું.
- ૮ ચાહ-કાફી-દાર-તમાકુ અને માંસ ખિચકુલ છોડવાં (ચાહ-કાફી જાનવંતુઓ (ન-રવસ સિરદમ) ઉપર બહુ મારી અસર કરી તેમને નિર્મૂળ બનાવે છે પરીણામે કબજિયાત માથાનો દુખારો ત્યુરેસીન્યા, વગેરે ફરીપાદો ઉભી થવા પામે છે.
- ૯ પાણી-પુર છુટથી પીવું (જે ભોજનોની વચ્ચે) રાત્રે સુવા આગમજ, તેમજ સવારે ઉઠ્યા કેડે એક લોટો કરી પાણી પીવાથી ફાયદો થાય છે.
- ૧૦ બરફ પાણી (સોડા લેમન) અને ત્યાં સુધી નજ લેવા અથવા ઓછા પીવાં.

અપૂર્ણ.

બેરામજી ખીરોજશા માહત્ત.

સ્વાગત મંદિર.

ચતોષ્મસ્તતોજય અથવા ધર્મનો જય વિચારપુષ્પમાળા પુ-૧ (લેખક થીયુત કૈશિકરામ વિદ્યહરરામ મહેતા. વિદ્યાધિકારી જાવનગર સ્ટેટ અવસ્થાપક રા. રા. નૃસિંહ-પ્રસાદ ભગવાનદાસ વિકાકર બેરીસ્ટર એટ લૉ ગિરગામ મુંબઈ નં. ૪ કદ ઉમી આઠ પેજ પૃષ્ઠ ૪૭ મૂલ્ય વાર્ષિક ૧૫૦ પૃષ્ઠના આઠ આતા છુટક ત્રણ ચમ્પના) પાશ્ચાત્ય દેશમાં ચાલતી કેટલીક સીરીઝોના અનુકરણરૂપ આ નવી સીરીઝ કાદવાની શરૂઆત વિચાર પુષ્પમાળા નામથી થઈ છે. અવસ્થાપકે નિવેદનમાં જે ઉદ્દેશ તેને માટે જણાવ્યો છે તે શ્રેષ્ઠ છે. અને તે સફળ થાઓ એવું અમે ઈચ્છીએ છીએ. આ માળામાં ધણાખરા વિદ્વાન-વર્ગના લેખોજ આવનાર છે તેથી તે ઉપયોગી થશે એમાં શંકા નથી. પ્રથમ પુસ્તક તરીકે ધર્મનો જય નામનું પુસ્તક છે. તેના લેખક આપણા ગુજરાતમાં જાણીતા છે તેથી તેમની લેખની સખધમાં કંઈ કહેવું પીટપેપણરૂપ છે. ધર્મની આપણને શું જરૂર છે તે તેમાં સામાન્ય દલીલોથી મારીને જાંબીર પુરાવા સાથે બહુ સારીરીતે સમજાવવામાં આવ્યું છે. છપાઈ કાગળ વગેરે સર્વ ઉત્તમ છે. અને કિંમત પણ વધારે નથી.

*આ આદત પાડવાથી ત્રણ લાભો મળે છે. (૧) તે ખોરાક પેટમાં જલદીથી પાચન થાય છે, (૨) ઓછા જથ્થાથી શુભ તૃપ્ત થાય છે. અને (૩) ભોજન સાથે પાણી પીવાની આદત હશે તે પણ નીકળી જાય છે.

સુકવિ સમિતિ—(પ્રકાશક રા. રા. છોટલાઈ દાણલાઈ દેશાઈ શારદાવિહાર સુરત મૂલ્ય ૦-૪-૦) આ પુસ્તકમાં આધુનિક કાળમાં ઉત્તરાર્ધ જતા દગલાખંધ કવિઓ કે જેઓ માલ વિનાના બેડકણા બેડી પોતાના અમૂલ્ય સમયનો દુરુપયોગ કરે છે તેમને ઠીક બનાવ્યા છે. પુસ્તક એકંદરે ઉપરતા યુવકોએ વાંચવાયોગ્ય છે. ભાષા સરળ અને ગમ્મત ઉપજાવે તેવી છે.

ધરનો વૈદ્ય—(લેખક અને પ્રકાશક રા. રા. જ્ઞાલાલ દેવશંકર દવે. તંત્રી ભા. બોદય અમદાવાદ) મૂલ્ય રૂ. ૨-૦-૦ કદ ડેમી સોળપેજ પૃષ્ઠ ૨૦૪ પુકું કાચું, પોતાના તરફથી પ્રસિદ્ધ થતા ભાગ્યોદય માસિકની ત્રીજા વર્ષની બેટ તરીકે પ્રસ્તુત; પુસ્તક છે. તેના નામ પ્રમાણે તેમાં દરેક રોગના સાદા અને ધેર બની શકે તેવા ઉપાયો સમાવવામાં આવ્યા છે. પુસ્તકની કિંમત વધારે છે.

સોનાની ખાણ.

જેવા કિંમતી અને છૂપા હોદા જાણીને બળવાન મુખી અને વિજયી થયું હોય. નિર્માલ્ય દુઃખી અને પામર ન રહેવું હોય તો પ્રાણાયામના અનુસંધા ન રૂપ લોક પ્રિય પુસ્તક પ્રાણ ચિકિત્સા મંગાવો મૂલ્ય ફક્ત ત્રણ આના પોટોજ સાથે.

ચંદ્રપ્રકાશ એફીસ ભાગાતળાવ સુરત.

આત્મદર્શનની નૂતન પ્રક્રિયા.

એક સમયે સાંપકાળે એક તત્ત્વવેતાની સાથે એક પ્રત્યક્ષવાદીને તત્ત્વદર્શન સંગ્રહી આવીરીતે વિવાદ લથો. તે રસિક તથા હિતકર લાગવાથી ત્રીયે તેનો સંક્ષિપ્ત સાર લખ્યો હતો.

પ્રત્યક્ષવાદી-તમે તત્ત્વવેતા બડી બડી. કલ્પનાઓ કરો છો પણ મારી તો ખાત્રી છે કે તમે ભોજનની કલ્પના કરતા નથી પણ પ્રત્યક્ષ અનુકૂલતા દેખાડે એવા પદાર્થો જોયો છો ને તેજ પ્રમાણે બ્યવહાર માત્ર પ્રત્યક્ષ તત્ત્વમય કરો છો છતાં ખીજ્યોને પોથીમાંના રીંગણાની માફક સા માટે આડા દોરી જ્યો છો.

તત્ત્વવેતા—પ્રત્યક્ષ માત્રની પૂર્વે જેને તમે અપ્રત્યક્ષ કહો છો એવો સંકલ્પ હોયજ છે. સંકલ્પ પોતે પણ વસ્તુ દેશ તથા કાળના પરિચ્છેદથી રહિત આપણા આત્મતત્ત્વ વડેજ સચેતન બનીને પોતાનું કાર્ય કરે છે. શાસ્ત્ર તત્ત્વવેતાઓ તથા યોગ્ય અધિકારને પામેલાનો અનુભવ એ કામમાં પ્રમાણજૂત છે.

પ્રત્યક્ષવાદી—તમારા કહેવા પ્રમાણે હોય તો જેને તમે આત્મતત્ત્વ કહો છો તે સું તમે કલ્પનામાત્રથી નથી કહેતા મારી તો આખી ઉમર મધ કેમીરડી નામથી કહેવાના

રસાયણશાસ્ત્રમાં ગણાવેલાં તત્ત્વોનાં નામ લાંબાં. પણ તેમાં કોઈ ઠેકાણે તમારું આત્મતત્ત્વ તો જણાયું જ નથી. શું એ આત્મતત્ત્વને માટે ઇતિહાસ પણ જેની ગણના નથી કરતો તેવા કદપીત સમયમાં કદપીત મનુષ્યો જેમને ઋષિ એવું લાગે નામ તમે આપો છો તમને દેખાયું અને અમને ઠાઈને પણ નથી દેખાયું એ વાત હસવા જેવી નથી. માફ કરજો હું આપણા ધર્મ તથા વેદ, તથા ઋષિ મહાત્માઓની નિંદા કરવાનાં ઉદ્દેશથી આ શબ્દો બોલતો નથી પણ પ્રત્યક્ષ જે વસ્તુ નથી તેને મારું હૃદય સત્યરૂપે માની શકતું નથી. તે પ્રત્યક્ષનેજ મિથ્યા સંસારરૂપે તમારું તત્ત્વશાસ્ત્ર કહીને મારા જેવાને માટે તો માત્ર જેજ રસ્તા ખતાવે છે. શ્રદ્ધાપૂર્વક સત્ય છેજ. એવું સમજીને હું માની શકું. એવાં કારણો હૃદયમાં યથાર્થ ઉદ્ભવ્યાં નથી એ વાત તો સત્ય છે. છતાં મોટાં મોટાં શાસ્ત્ર તથા મહાત્માઓનાં ભારે નામ માત્ર પ્રમાણરૂપે કહીને મારા જેવાના હૃદયને ઘ્યાવીને પાતાળમાં ચાંપી દોછો એટલે સુધે આ કર્માવિના જે કહો તેની હાથે હાજ કરવી રહી. હૃદયમાં માનવાનું. કારણ ઉદ્ભવ્યાવિના હાથે હા કરવી એના જેવું અનાદુત અસત્ય કયું ? છતાં એવાં અસત્ય વર્તનને અનુમોદન અપાય છે ને જે જેવું સમજે તેવું તે કહે તેના ઉપર કેવલ વાક્યપ્રહારજ પડે છે. તેમનાં અંતઃકરણમાં સત્યરૂપે કહેવામાં આવતી વસ્તુ યથાર્થ સત્યત્વ દસાવતું એ તો યોગ્ય છે.

તત્ત્વવેત્તા—ભાઈ લિજ લિજ સામગ્રીવાળા અંતઃકરણને માટે શ્રુતિ ભગવતીએ લિજ લિજ પ્રક્રિયાઓ કહી છે. તે જેવાથી ધૈર્ય તથા સુદૃઢમણ્ડિવડે તમે પારોછો એટલીબધી અગત્ય રહેતી નથી.

પ્રત્યક્ષવાદી—એ બધી વાતતો ઠીક છે પણ આ મારું અંતઃકરણ તો તમે જાણ્યું. મારા કુટુંબમાં બાળપણથી બર્માન ધર્મ ઉપર આરથા રાખનારાં છે. તેથી આપણા વેદ આપણા ધર્મ ઉપર સહવાસથી જે પ્રેમ થાય છે તે તો થયો છે. મેં ઉપર કહ્યું તે પ્રમાણે અંતઃકરણની અસહસતાવાળી સ્થિતિને હું સહન કરી શકતો નથી. તેથી એ સહવાસથી બંધાયેલા પ્રેમવાળા વસ્તુ સાથે જે વિરોધ આવે છે તે મને વિશેષ ત્રાસ આપે છે. માટે મારા અંતઃકરણને યોગ્ય એવી કોઈ પ્રક્રિયા હોય તો તે કહો.

તત્ત્વવેત્તા—શાસ્ત્રે મારે માટે તે કહેવાતું બાકી રાખ્યું નથી. શ્રુતિ ભગવતી ચેતેજ કહે છે કે

આત્મારે દૃષ્ટ્યઃ શ્રોતવ્યોઃ મંતવ્યોઃ નિદિધ્યાસી તથ્ય

પ્રત્યક્ષવાદી—ઓહો એ મંત્ર તો મેં ધણીવાર સાંભળ્યો છે એમાંથી તો કશુંએ વળે એવું નથી કારણ કે એનો અર્થ એવો કર્યો છે કે આત્મા નિરાકાર છે તથા નિરંજન છે એટલે આકારને રંગ વિનાનો છે તે દર્શનનો વિષય નથી. માટે ઉપરના મંત્રમાં દૃષ્ટ્ય શબ્દ છે તેનો અર્થ એવો એવો જે ચોખ્ખો થાય છે. તે અર્થ તો લેવાનો નથી એટલે આત્માને જેવો એ શબ્દવડે આત્મદર્શન કરવું એટલે દર્શન નહિ પણ તમે કહો છો તેવા કદપીત આત્મતત્ત્વને સમજવું, એ સમજવાને માટે શ્રોતવ્યઃ શબ્દથી શ્રવણ મતવ્યઃ શબ્દથી મનન અને નિદિધ્યાસિતવ્યઃ શબ્દથી નિદિધ્યાસન. એ પ્રમાણે ત્રણ સાધનો કહ્યાં છે એટલે સાર એજ આવે છે કે તમારા જેવાં કહે તે સાંભળવું તેની હા હા કરતાં તે

પ્રમાણે કલ્પનામાં અડવું ને છેવટે તે કલ્પનાના અભ્યાસવડે અદ્વાતી માનતા હોઈએ તેવો દોષ કરીને તેના નિશ્ચયને અજાતકારે પકડી રાખવા આનો એનું એજ આશ્યું, મને તો પ્રત્યક્ષ વિના જપજ વળે નહિ.

તત્ત્વવેત્તા—લે ભાઈ તારી એવી ઈચ્છા છે તો આપણે તે ભૂમિકામાં ઉભા રહીને આશ્રુતિ ભગવતીના પ્રસાદનો ઉપયોગ કરીએ મારી ખાત્રી છે કે તેથી તને તૃપ્તિ થશે. ને તને તૃપ્તિ દેખાને મને પણ તૃપ્તિ થશે. આપણે એ મંત્રના એકલા પહેલા ભાગનેજ હાથમાં લઈએ. ચાંત થા રધવાયો થતો નહિ યાદ રાખજે કે આપણું આત્માનું દર્શનજ કરવું છે. ને પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવું છે. ને તે આત્મા આપણું પોતાનું સ્વરૂપજ છે, તેથી તું એ સંકલ્પને અત્યંત દૃઢ કરજે મિત્રકુલ ડગ મગતો નહિ આત્મા સિવાય ખીલું કંઈ દેખાય તો તે ખીલ દેખાતી વસ્તુ શી છે. તેમાં પૂર્વના અભ્યાસથી, મોહથી કે કોઈપણ અન્યકારણથી બરાઈ પડતો નહિ. પણ શ્રી હોપનિયત માં કહ્યું છે કે—

॥ તે ન ત્યક્તેન મુઝીયાઃ માયુઃ કલ્પસ્તિદ્વન્દ્વમ્ ॥ તેનો ત્યાગ કરતો કરતો ઉપયોગ કરજે તે જગત્ કોઈનું પોતાનું સ્વરૂપ નથી માટે તેમાં તેને વળગી રહે તો નહિ તે પ્રમાણે કરવાનું છે માટે સાવધાન થા તને આત્મદર્શન પ્રત્યક્ષ કરાવું છું.

પ્રત્યક્ષવાદી—હું સાવધાનજ છું ઈચ્છા મારી તિવ છે. અત્યંત તિવ છે. માટે કહો.

તત્ત્વવેત્તા—જો પેલું સામે તું જે જે દેખે છે તેનાં નામ દે.

પ્રત્યક્ષવેત્તા—અઃ સામે તો મારી આરામચેર ટેબલ માં દારમોતીયમ વગેરે ધણાં પદાર્થો છે.

તત્ત્વવેત્તા—આ ધણાંમાંથી પહેલું તે દીકું તેને તું ખુરશી કહે છે. હવે જરી બરે-બર જે પેના બારી બારણા બંધ કરી દે ને જો ખુરશી દેખાય છે. ?

પ્રત્યક્ષવેત્તા—એતો સુરજનું અજવાળું ખુરશી ઉપરથી જતું રહ્યું એટલે ખુરશી શી રીતે દેખાય ?

તત્ત્વવેત્તા—ત્યારે તને સમજાય છે કે જે તું દેખે છે તેણે અજવાળું છે. અજવાળું નથી હોતું ત્યારે તેને તું નથી દેખતો, તે હોય છે ત્યારે તેને તું દેખે છે. માટે જે તું ખરેખર દેખે છે તેતો અજવાળું છે જો આ મારા શરીર ઉપર કાટ છે તે કાટને તું દેખે છે છતાં અભ્યાસથી તું કહે છે કે તે મને દીઠો ખરીવાત તો એ છે કે તે મારા શરીરને બસારે, દીકું નથી તેજ પ્રમાણે તે ખુરશી દીઠી નથી પણ માત્ર અજવાળું દીકું છે એ વાત સંત્ય છે તારી આટલી ખાત્રી થઈ.

પ્રત્યક્ષવાદી—હા એટલી વાત તો સાચી દેખાય છે પણ કાંઈ ઓઢવા પહેરવા બેસવા વગેરે માટે ભુદા ભુદા પદાર્થો તે અજવાળાવડે દેખાય છે તે પદાર્થો વડેજ બધો વ્યવહાર ચાલે છે. ખુબજ અજવાળું દેખું છું માટે કાંઈ ખુરશીને બદલે અજવાળા ઉપર બેસાય નહિ. ધોતીવાને બદલે કાંઈ અજવાળું પહેરાય નહિ તેનું કેમ ?

તત્ત્વવેત્તા ઈશોપનિયનનો મંત્ર જે તને કહ્યો તેનું બૂલી ગયો તેની સાથે અત્યારે શું કામ કરતા તુ ખોટાનું ને વાન પણ બૂલી ગયો ને બેસવા તથા ઓઢવાના સાધનમાં

ભરાઈ પડ્યો. એસવું ઝાઝવું પડે તે વખતે તને તેમ કરવાની ના કહેણું કહી છે. હાત્રતો જગત આત્માથી અન્યરૂપે જાણાય તે વખતે તેનો અનુભવ થયો કે તરત તેને મનમાંથી છોડીને આત્માનું દર્શન કરવાને માટેજ આજળ ચાલવાનું છે. આત્માનુંદર્શન થયાપછી વ્યવહારની ખુરશી ધોતીયું વગેરેમાં પણ ધોતાની મેળે સરળતા આવી રહેશે માટે તેનું ચિંતન વેગળું કરીને હાલ તું અજ્ઞવાળું દેખે છે. તે ખરી વાસ્તવ સત્યરૂપે પ્રત્યક્ષ પ્રતિતી તને યદ્ય છે તેને છોડતો નહિ. તને અસત્ય ગમતું નથી એવું તું કહે છે તો તે ખુરશી દીડી નથી પણ અજ્ઞવાળું દીકું છે એ વાત સત્ય છે છતાં માત્ર જરૂર છે, માનવાની ટેવ પડી છે વગેરેને કારણેના બદાના લાગીને ખુરશીને તે દીડી છે એવું અસત્ય તું કહેવાને માટે નહિજ લલચાય એવી મારી ખાત્રી છે.

પ્રત્યક્ષવાદી—એ તો મારે કષુભ કરવું પડે છે કે જે મેં દીકું છે તે અજ્ઞવાળું દીકું છે પણ ખુરશી દીડી નથી. લોક મને બહે ગોડો કહે તો પણ હું અસત્ય તો નહિજ બોલુ

તત્ત્વવેત્તા—હવે આ ચરમાં પહેરીને ફરી જો હવે શું દેખે છે ?

પ્રત્યક્ષ વદી હું એના એ પદાર્થો દેખુંછું. એ મારા પૂર્વના ચાલતા આવેલા અનુભવ પ્રમાણે કહુંછું. આપે મને જાગૃત કર્યો તેથી હું કહુંછું કે હું પ્રકાશને દેખુંછું. પણ આ ચરમાં પહેર્યાપછી એ પ્રકાશને પીરોજી જાણવાળા દેખુંછું.

તત્ત્વવેત્તા—તો હવે વિશેષ આટલું યાદ રાખો. પ્રથમ દષ્ટિએ તો વિવિધતાવાળા તથા વિરોધવાળા તથા સમતાવાળા અનેક બ્યક્તિરૂપ સક્રિય કદવાળા પદાર્થો દેખાય છે. વિશેષ વિચાર કરતાં અખંડ એકરસ નિરાકર પ્રકાશ નામનો એકજ પદાર્થ તે અનેકમાં દેખાય છે. પ્રકાશ અને નયન નામની ઇન્દ્રિયની વચ્ચે પીરોજી કાચ હતો તેથી જે પ્રમાણે ખુરશી ઉપર પ્રકાશ દેખાતો હતો તેજ પ્રમાણે પ્રકાશ ઉપર સમ્યવર્તી કાચના કટકાનો રંગ દેખાય છે. આ કાચનો કટકો જેવીરીતે બહારથી મૂકાયો છે તેજ રીતે આપણા નયનની અંદર પણ કાચની તકતી આપણને પ્રાપ્ત છે. કમજો થયો હોય તો તે તકતીમાં પીળાશની છાયા આવે છે ત્યારે એ પ્રકાશ પીળાશવાળો બાસે છે આપણી આંખની તકતી ઉપર જે પ્રકારના રંગની છાયા આપણને પ્રાપ્ત છે, તે જાયા જેના ઉપર જવાઈ રહી છે તેવા પ્રકાશનેજ આપણે દેખીએ છીએ એટલુંજ નહિ પણ એક ચોરસ પુટનો એક પતાંગ લઘુએ તે તેને દોરીથી ચગાવીએ છીએ ત્યારે તે કનકવાને અમુક મનુષ્યે અમુક છેટથી જોઈ શકે છે. તો અન્ય મનુષ્યો તેને દેખી શકતા નથી જે તેને દેખી શકના નથી તેને શાર્ટ સાઇટ એટલે સામાન્યતઃ ટુંકી દષ્ટીવાળા આપણે જોળખીએ છીએ. વાસ્તવે તો દેખનાર અને ન દેખનાર એવા જે બેજ બેદો દેખાય છે તેમ નથી પણ એ બેદો અનેક છે. એટલે તે કનકવાને કેવડો દેખે છે તેનો વિચાર કરતાં જેમ જેમ દષ્ટિ ટુંકી હોય છે તેમ તેમ તેને અધિક અધિક નાતો દેખાય છે. તે જેમ જેમ તે દષ્ટિ દુરદર્શી હોય છે તેમ તેમ તેને અધિક અધિક મોટો દેખાય છે આ રંગ તથા આ કૃતિના બેદો કરનાર આપણી નયન નામની ઇન્દ્રિયની શક્તિ છે. એ શક્તિ પ્રકાશ ઉપર પડીને ત્યાંથી પરાવર્તનને પામીને આપણી માનસ તકતી ઉપર જાય પાડે છે. એટલે વાસ્તવે જે આપણે દેખીએ છીએ તે ખુરશી નહિ પ્રકાશ પણ નહિ પણ માનસ તક્તિ

ઉપર પડેલી છાપ જેને સંસ્કાર કહીએ છીએ તેનેજ આપણે દેખીએ છીએ. હું ધારું કે આ વ્યતિકર સમજવાને માટે બુદ્ધિની અત્યંત સૂક્ષ્મતાની જરૂર છે. એટલુંજ નહિ પણ આ સમયે ખાસ ખુરશી પ્રકાશ આદી બાહ્યપદાર્થોનું અસ્તિત્વ છે કે કેમ તે મનું અસ્તિત્વ હોવાનું જોઈએ કે નહિજ હોવાનું જોઈએ તેના વિચારોને જે કાર્ય આપણે હાથમાં લીધું છે તે કાર્યને માટે અસંબંધ ગણીને ખાસ દૂર રાખજે અને જે ખરેખરું સત્યરૂપે જુએ છે તેટલું જ માત્ર યાદ રાખજે તેમાં અન્ય વિચારોથી મિલકુલ ગુંથવણ થવા દેતો નહિ.

પ્રત્યક્ષવાદી-હા, ખરીજ વાત છે જે હું દેખું છું તે તો ખરેખર મારા માનસપટ ઉપર પડતા સંસ્કારોનેજ દેખું છું. હવે આગળ કહો.

તત્ત્વવેત્તા-જેની રીતે એક કદોષ અમુક બિખાંથી સાકરની ચાસણીનાં ખુરશી, કમળક, વગેરે આકૃતિવાળાં રમકડાં બનાવે છે. તે અમુક ખીનાં વડે બનાવે છે તેમાંનું એક પણ રમકડું વાસ્તવે તેમાંનું એક પણ બીજું નથી પણ તે બધાંજ રમકડાં કેવળ સાકર છે તે પ્રમાણે જે સંસ્કારોને આપણે દેખી શકીએ છીએ તેનું ઉપાદાન કારણ કોઈપણ બાહ્યપદાર્થ નથી પણ આપણી પોતાનીજ અંદરજ કાંઈ છે તેજ છે. તેના ચિરાય અન્ય કાંઈજ હોઈ શકતું નથી. વિશેષમાં જે નિમિત્ત કારણરૂપે હાજર થઈને તે રમકડાં પડનાર કદોષને સ્થાને ત્યાં હાજર રહીને તે સંસ્કારની રચના કરી રહ્યું છે તે પણ આપણે પોતેજ છીએ, કોઈપણ બહારની અન્યવ્યક્તિ નથી એ બાબતમાં હું ધારું છું કે હવે તને શંકા રહેવી નહિ જોઈએ. આ સંસ્કારના જે આપણે ઉપાદાનરૂપ છીએ તેજ આપણે તેના નિમિત્ત જૂનપણ છીએ તેથી તેવા આપણા સ્વરૂપને શાસ્ત્રે અભિજ્ઞ નિમિત્તોપાદાન કારણ કહીને આપણને સમજાવે છે. એજ આપણું સ્વરૂપ છે. એજ આપણું આત્મતત્ત્વ છે. અને એનેજ આપણે દેખ્યું છે શ્રીકૃતોપનિષતમાં આ વાર્તાને સ્પષ્ટ કહી છે કે-

જેનાવડે આંખો જુએ છે. પણ જેને આંખો જોતી નથી તે આપણું આત્મતત્ત્વ છે. જેને આપણાથી લિન્નરૂપે માનીને લોકો ઉપાસે છે તેની આપણાથી લિન્ન કોઈપણ વસ્તુરૂપ તે નથી, યાદ રાખવાનું છે કે ધણા વિદ્વાનો એવો અર્થ કરે છે કે જેને આંખો જોઈ શકતી નથી તેનું જુ. તત્ત્વ છે. જોઈ શકતી નથી એવા અર્થવાળો કોઈપણ શબ્દ આ મંત્રમાં નથી પણ માત્ર જોતી નથી એવા અર્થવાળાજ શબ્દો પ્રયોગવા છે. ભાવાર્થ એ છે કે જોતી નથી એટલે આંખોના જે સામાન્યતઃ સર્વત્ર ઉપયોગ યાવ છે તેમાં તો ખુરશી વગેરે જગતને જગતરૂપેજ લોકો જુએ છે અને આમાં સમજાવ્યું છે તે પ્રમાણે પોતાના આત્મતત્ત્વને જોતા નથી એવું નહિ કે જોઈ શકતા નથી. પણ જોઈ શકે છે માટે જ શાસ્ત્ર દ્રવ્યઃ કહીને પ્રક્રિયારૂપે જોવાની આજ્ઞા કરે છે.

જગતનું સ્વરૂપ નામરૂપાત્મક કહ્યું છે એટલે નામ અને રૂપ એ બે પ્રકારે જગતનું જગત રૂપે લોક જ્ઞાન કરે છે. તે બેમાંથી રૂપ નામનું દેખાતા પ્રકારની વ્યવસ્થામાં આત્મતત્ત્વનો અભ્યાસ કેવી રીતે કરવો તે પ્રક્રિયા તને કહી હવે નામ એ સ્વરૂપે દેખાતા પ્રકારની વ્યવસ્થા પ્રોત્ત્યઃ એ શબ્દનો વિચાર કરીને આપણે ગોઠવીશું મારે જે પ્રત્યક્ષ નાત્યઉપર તને આદરો પ્રેમ છે તેને દૃઢ રાખીને અન્યપ્રતિ વેરાગ્ય પૂર્વક આદરણો અભ્યાસ કર, પછી આપણે આગળ ચાલીશું.

(અપૂર્ણ.)

ફોનર નરવરજી ત્રિવેદી.

ધન્વન્તરિ.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યકશાસ્ત્રનું અમગણ્ય ગુજરાતી માસિક

ગયાં સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા કદનાં અક્ષતણીસ પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર ધંધ બદાર પડે છે. આશરે આઠેક પૃષ્ઠમાં શુરેષ્ઠ અમેરિકાના મોટા જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોના હાથથી લખાયેલા ઉચ્છિન્ન લેખો પણ છાપવામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાનો તેમજ ઇતર સંજ્ઞેનોના બહુજ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ “ ધન્વન્તરી ” માસિકના મનનીય તથા આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વધે એકનું લવાજમ અગાઉથી ફૂંપેલા બે, અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો “ અન્ન જીવન શી રીતે પ્રાપ્ત કરવું ? ” રૂ. ૧). “ શ્રી દેવી અદ્ભૂત ચમત્કાર ” રૂ. ૧). “ ક્ષયરોગ ” રૂ. ૦૧, “ રંગ રસાયન વિદ્યા ” રૂ. ૦૧ “ તમાકુનું દુર્બલન ” ૮૫, Advantages of a Vegetarian Diet ૦-2-0 વગેરે વગેરે.

મળવાનું દેકાણું:—

ભોગીલાલ ત્રિકમલાલ વઢીલ.

વિસનગર, ઉત્તર ગુજરાત,

શ્રી “નવજીવનાલય” અને વિજળીનું દવાખાનું

ડૉક્ટરો, વૈદ્યો અને હામીઓના ઉપાયો કરી તથા દવાઓના સગા પી પીને યોગ્યતાથી માટે એક આદર્શ નિઃ સમાન આ નવજીવનાલયમાં અમેરિકા જેવા સુધરેલા દેશોમાં પ્રચારને પામેલી નવીન ચમત્કારિક પદ્ધતિએ દરદીને જાણી શકે તેવા આરોગ્ય બક્ષવામાં આવે છે. માત્ર બદાર ખુદી દવામાં આવેલા એક બંગલામાંમાં આ આરોગ્યમંદિર આવેલું છે, જ્યાં દરદીઓને રહેવા ખાવા પીવાની સગવડ પણ કરી આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો:—

ડૉ. મહાદેવપ્રસાદ.

ઇ. એમ. ઇ. એન ડી. એમ. એન એસ. એ. (ન્યુ વૉર્ક) અમલવાદ

બે ગીનીનું રોકડું ઇનામ.

સાહિત્યના શોખ સાથે નરીખ અજમાવવાની ઉમદા તક.

વિવેચક.

માસિક પત્રમાં દરેક પ્રકારના ઉત્તમ લેખો, કાવ્યો, ચાહુ તથા હુકી વાર્તાઓ વગેરે આવે છે, દર વર્ષે ગ્રાહકોને ભેટ બુક મફત મળે છે. કદ રાચલ આઠ પેલ્ડ ૩૨ પૃષ્ઠ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૦-૦ હિન્દ બહાર રૂ. ૧-૧૪-૦ તુરતજ ગ્રાહક ઘઘ નામ નોંધાવો. મે માસની પંદરમી તારીખ સુધીમાં ૧૦૯ નવીન ગ્રાહકોના ઘનાર વચ્ચે બે ગીનીનું રોકડું ઇનામ આપવાનું છે તે નવીન ગ્રાહકોના નામની ચીકીઓ લખી તેમાંથી એક ચીકી ઉપાડવામાં આવતાં જેનું નામ નીકળશે તેને ઉપલું ઇનામ તેના ખર્ચે મોકલવામાં આવશે તે નામ 'વિવેચક' માં પ્રગટ થશે જુના ગ્રાહકોએ એક એક નવીન ગ્રાહક વધારીને મોકલવાથી તેઓનું નામ ઇનામના હરીફાઈમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. ગ્રાહકોમાં વધઘટ થશે તો તે પ્રમાણે ઇનામમાં પણ વધઘટ કરવામાં આવશે. 'વિવેચકમાં', જા. ખ. આપનાર વેપારીઓ સારા લાભ મેળવે છે. લાવ સસ્તા છે. પુછી જુઓ. નમુનાના અંક માટે બે આનાની ટીકીટ ખીડવી જલદી લખો.

વ્યવસ્થાપક 'વિવેચક'

લાઇરસ—નાંદોદ.

મોંઘા મૂલ્યનું સોંધું માસીક.

જેઓને દુનિયાના મહાન પુરુષોના મહાન વિચારો વાંચવાની વાંચના હોય,
જેઓને નીતિ અને ચારિત્રનું ઉચ્ચ બંધારણ બાંધવાની અભિલાષા હોય,
જેઓને સુખમય ઉમદું જીવન ગાળવાની ઉમેદ હોય,
જેઓને દુ.ખમય સંસારમાંથી સુખમય સંસાર ણનાવવો હોય,
જેઓને નમુનેદાર જીવન ઘડવા માટે ઉત્તમ શિક્ષક અને સન્નિવ્રતની જરૂર હોય
જેઓને માનસિક શુદ્ધો જેવાં કે જ્ઞાન, શુદ્ધિ, અંકલ, ચાતુર્ય કહાપણમાં અભિવૃદ્ધિ કરવી હોય,
જેઓને પોતાના કુટુંબમાં ઉમદાજ વિચારો ફેલાવવાની ઇચ્છા હોય,
જેઓને ફક્ત એક રૂપીઆમાં લગભગપાંચસો પાનાનું હાસ્ય ગમ્મત અને જ્ઞાનથી ઉભરાતું બાલક લોકો વાંચન ઉત્તમ કાગળ પર વાંચનું હોય, અને,
જેઓને દોલત કરતાં કહાપણ વધારે પસંદ હોય તેઓએ કહાપણ એ નામનું માસિક અવસ્થ વાંચનું નમુનાની કોપીના બે આના ગાર મહિનાનું લવાજમ રૂ. ૧-૦-૦ અગાઉથી.
ટપાલ ખર્ચ માફ.

મેનેજર—(વીકઅમ) કહાપણ, લામનગર કાઠિયાવાડ.

તાકાત અને તારીફ.

ખીજાએને લાલ આપનારને લાલ મળે છે. આતંકનિઘ્ર ગોળાઓ લાખો માણસોને તાકાતનો લાલ આપે છે તેના બદલામાં તેને તારીફનો લાલ મળે છે.

જીવાન છતાં જુદા જેવા બની જતાં, નજાણાદના દરદેથી રીઆયા કરતાં અને દસ્તની અટકવિત વગેરે કંટાળાભરેલી તથા દયા ઉપજાવે તેવી ફરિયાદો કરતાં લાખો માણસોને એ ગોળાઓએ તંદુરસ્ત અને તાકાતવાળાં બનાવ્યાં છે. જ્યારે લાખો માણસોએ ખુદશા દિલથી તેનાં સાચાં વખાણ કર્યાં છે.

કિંમત—ગોળાં ૩૨ ની ૩૫ ૧ નો ૨. ૧)

સામટી ખરીદીમાં મળતાં કમિશન વગેરેના નિયમો જાણવા માટે પ્રાસિસિસ્ટ મગાવી વાંચવાની સલામણુ કરવામાં આવે છે.

મુરત એજંટ—

ઉત્તમરામ ઉમેશરામચંદ્રમવાળા,
મીયા બગીચા.

વૈલ શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ)

કામશાસ્ત્ર.

તમારી હંદગીને લખાવવાને તથા મુખી બનાવવાને અશ્વતા હોય તો આ પુસ્તક વાંચો. શરીરે સારાં અને તંદુરસ્ત સંતાનો થવાની ચાવી તમારા હાથમાં આવશે. લાખો લોકો આ પુસ્તકના પ્રભાવથી-પ્રેરણાથી મૃત્યુ તેવા રોગના પાશમાંથી મુક્તિ જઈ મુખી થયા છે.

કિંમત—ફાર્ક પચી નહીં, ફક્ત એક પોણકાંડપર તમારું નામ લખી મંગાવી લેવા.

વૈલ શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ)

જલદી કરો.

તુરત નામ નોંધાવો.

પાછળથી પરંતારો.

બે ગીનીનું રોકડું ઇનામ.

સાહિત્યના શોખ સાથે નશીબ અજમાવવાંની ઉમદા તક.

વિવેચક.

માસિક પત્રમાં દરેક પ્રકારના ઉત્તમ લેખો, કાવ્યો, ચાલુ તથા દુર્લભ વાર્તાઓ વગેરે આવે છે, દર વર્ષે ગ્રાહકોને ભેટ ભુક્ત મળે છે. કદ રાચલ આઠ પેશ ૩૨ પૃષ્ઠ વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૧-૧૦-૦ હિન્દ બહાર રૂ. ૧-૧૪-૦ તુરતજ ગ્રાહક ઘણા નામ નોંધાવે. મે માસની પંદરમી તારીખ સુધીમાં ૧૦૯ નવીન ગ્રાહકોના થનાર વચ્ચે બે ગીનીનું રોકડું ઇનામ આપવાનું છે તે નવીન ગ્રાહકોના નામની ચીટીઓ લખી તેમાંથી એક ચીટી ઉપાડવામાં આવતાં જેનું નામ નીચળશે તેને ઉપલુ ઇનામ તેના ખર્ચે મોકલવામાં આવશે તે નામ 'વિવેચક' માં પ્રગટ થશે જુના ગ્રાહકોએ એક એક નવીન ગ્રાહક વધારીને મોકલવાથી તેઓનું નામ ઇનામના હરીફાઈમાં પ્રગટ કરવામાં આવશે. ગ્રાહકોમાં વધઘટ થશે તો તે પ્રમાણે ઇનામમાં પણ વધઘટ કરવામાં આવશે. 'વિવેચકમાં' જા. ખ. આપનાર વેપારીઓ સારા લાભ મેળવે છે. લાભ સરતા છે. પુછી જુઓ. નમુનાનાં અંક માટે બે આનાની ટીકીટ ખીડવી જલદી લખો.

વ્યવસ્થાપક 'વિવેચક'

લાઇરસ—નાંદોદ.

મોંઘા મૂલ્યનું સોંઘું માસીક.

જેઓને દુનિયાના મહાન પુરુષોના મહાન વિચારો વાંચવાની વાંચના હોય,
 જેઓને નીતિ અને ચારિત્રનું ઉચ્ચ ખધારણ બાંધવાની અભિલાષા હોય,
 જેઓને સુખમય ઉમદું જીવન ગાળવાની ઉમેદ હોય,
 જેઓને દુઃખમય સંસારમાંથી સુખમય સંસાર બનાવવો હોય,
 જેઓને નમુનેદાર જીવન ઘડવા માટે ઉત્તમ શિક્ષક અને સન્મિત્રની જરૂર હોય
 જેઓને માનસિક શુદ્ધિ જેવાં કે જ્ઞાન, જીવિ, અક્ષય, ચાતુર્ય ડહાપણમાં અભિવૃદ્ધિ કરવી હોય,
 જેઓને પોતાના કુટુંબમાં ઉમદાજ વિચારો ફેલાવવાની ઇચ્છા હોય,
 જેઓને ફક્ત એક રૂપીઆમાં લગભગ પાંચસે પાનાનું હાસ્ય ગમ્મત અને જ્ઞાનથી ઉભરાતું બહાક ભરેલું વાંચન ઉત્તમ કાગળ પર વાંચવું હોય, અને,
 જેઓને દોલત કરતાં ડહાપણ વધારે પસંદ હોય તેઓએ ડહાપણ એ નામનું માસિક અવશ્ય વાંચન નમુનાની ટોપીના બે આના ખાર મહિનાનું લખાજમ રૂ. ૧-૦-૦ અગાઉથી.
 ટપાલ ખર્ચ માફ.

મેનેજર—(વીડઅમ) ડહાપણ, જામનગર કાઠિયાવાડ.

તાકાત અને તારીફ.

બીજાએને લાભ આપનારને લાભ મળે છે. આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ લાખો માણસોને તાકાતનો લાભ આપે છે તેના ગણવામાં તેને તારીફનો લાભ મળે છે.

જીવાન છતાં છુદ્ધા જેવા બની જતાં, નજાળાઇના હરદેથી રીઆયા કરતાં અને દસ્તની અટકવિત વગેરે કંટાળાભરેલી તથા દયા ઉપજાવે તેવી ફરિયાદો કરતાં લાખો માણસોને એ ગોળીઓએ તંદુરસ્ત અને તાકાતવાળાં બનાવ્યાં છે. જ્યારે લાખો માણસોએ ખુલ્લા દિલથી તેનાં સાર્યાં વખાણ કર્યાં છે.

કિંમત—ગોળી ૩૨ ની ૩૫૫ ૧ નો ૩. ૧)

સામટી ખરીદીમાં મળતાં કમિશન વગેરેના નિમગ્નો જાણુવા માટે પ્રાઇસલિસ્ટ મંગાવી વાંચવાની સલામણુ કરવામાં આવે છે.

સુરત એજન્ટ—

ઉત્તમરામ ઉમેસ્વામરેશમવાળા,
ગાંધી બંગ્લો.

}

વૈદ્ય શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,
જામનગર—(કાઠિયાવાડ)

કામશાસ્ત્ર.

તમારી છંદગીને સંભાવવાને તથા સુખી બનાવવાને અશ્વતા હોય તો આ પુસ્તક વાંચો ! ચરીરે સારાં અને તંદુરસ્ત રાતાનો થવાની આંખી તમારા હાથમાં આવશે. લાખો લોકો આ પુસ્તકના પ્રભાવથી-પ્રતાપથી મૃત્યુ તથા રોગના પાશમાંથી મુક્તિ જઈ સુખી થયા છે.

કિંમત—કોઈ પણ નહીં, ફક્ત એક પોસ્ટકાર્ડ પર તમારું નામ લખી મંગાવી લેશે.

વૈદ્ય શાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવિંદજી,

જામનગર—(કાઠિયાવાડ)

ચંદ્રપ્રકાશ.

પુસ્તક ૮

જ્યેષ્ઠ. ૧૯૭૧

અંક ૮

॥ ઓં શ્રી ॥

ક્રોધને નાશ કરવાનો સર્વોત્તમ ઉપાય.

(અલી કોપલસી દફ્ફા કરજે, એ લય. માલતિ-માધવ.)

પદ.

મન ક્રોધ સમય શાંતિ ધરજે,
ધરી ક્રોધ સકલ આ પરહરજે.
શાંતિ સુખની વાતો સ્મરજે,
વચનો ના અન્ય હૃદય ધરજે,
નિજરૂપમાં જરી આવી દરજે,
બની મુખમય ચિન્મય તું રૂરજે;
તે સમયે શાંતિ નથી ચાલી,
સ્થિતિ વિપરીત તો વધતી જાતી,
આખર બળતી નિજની ખાતી,
આવે દુઃખ બહુવિધ બહુ લાગિ;
આ શાંતિમય કાયા કરજે,
કમલું પછી તું જગમાં ભરજે,
શાંતિ રૂપમાં આવી સરજે,
શાંતિ વીણુ અવર ન કંઈ વરજે;

મન૦

મન૦

મન૦

૧૬-૮-૧૯૧૫

અંદાસર.

અનુભવની મીઠી મીઠી વાતો.

૧

પોતાના અનુભવ પ્રમાણે દરેક વિષય તરફ વૃત્તિ રાખી તે પ્રમાણે પ્રયાસ કરવાથી મનુષ્ય તેમાં વિજય મેળવી શકે છે.

અન્યની સલાહ કે શિક્ષણે અનેક વખત આપણને નિષ્ફળતા અપાવેલ છે. જેમ દુનિયામાં કાષ્ઠપણ પુરવની મુખાકૃતિ સરખી હોતી નથી. તેમ તેમના અનુભવ પણ વિધિવિધ પ્રકારના હોય છે. અને તેથીજ મુઠ્ઠે મુઠ્ઠે માતિ મિત્રા એ સત્ય ગણાય છે.

એક અકસીર દવા અમુક રોગ ઉપર અમુક પુરવને લાગુ પડે પરંતુ તેજ દવા ખીજા પુરવને તે રોગ ઉપર નુકશાન કરશે.

હિંદમાં કન્યાને ૧૩ વર્ષ પહેલાં પરણાવી દેવામાં પુન્ય સમગ્રય છે, ત્યારે યુરોપ અમેરિકામાં ૧૬-૧૭ વર્ષથી નાની બાળકીઓ પરણે તો તે રાષ્ટ્રને નિર્બળ કરવા તુલ્ય માને છે.

હિંદમાં ગ્રંથકર્તા જે પોતાના પુસ્તકમાં પ્રાચીન મંત્રો તથા શ્લોકો ટાંકી પોતાનું કથન સાખીત કરેછે તો તેનું પુસ્તક લોકપ્રિય થાય છે, અને પાશ્ચાત્ય પ્રજામાં જો લેખક હાલના શાસ્ત્રવેત્તા અથવા વિદ્વાન પુરોના શબ્દોનો ઉતારો આપે છે તો તે પુસ્તક વિશેષ પ્રમાણભૂત ગણાય છે.

એક દેશમાં પિત્રાર્થ ભાઈ બેન પરણી શકે, અમે તેનુંજ કાર્ય ખીજા દેશમાં મહાન પાપ ગણાય એક દેશમાં પુરુષ ઘણી ઓછો પરણી શકે, પરંતુ તેવીજ રીતનું વર્તન અન્ય દેશમાં અનીતિ ગણાય.

આ ઉપરથી આપણે જોઈએ કે એક દેશની પ્રજા, ખીજા દેશની પ્રજાથી વિચારમાં કેટલી ભુલ પડે છે અને તેમના વર્તનમાં કેટલો તફાવત રહેછે. આ સિદ્ધાંત જુઠું તેમજ મહાન બાબતને લાગુ પડે છે. એકજ વિષય ઉપર વ્યક્તિ વ્યક્તિના ભુલ-મત પડે છે તે અપણે અનુભવથી જાણીએ છીએ. કષ્ટ વસ્તુ વધારે માનનીય છે કે અનુકરણીય છે તે આપણે અન્યના વિચાર ઉપરથી જાણી શકીએજ નહિં. અમુક મનુષ્યે કહ્યું અગર અમુક પુસ્તકમાં લખેલ છે માટે તે બાબત આપણે માન્ય કરવી જોઈએ તેવી શ્રદ્ધાને તમારા હૃદયમાંથી કઠો નાખો તમારા પોતાના અનુભવથી ધણેલ વિચારો બદલના પહેલાં તમે જુઓ કે ભૂલ તો નથી થતી? અન્યના પગલામાં પગ મુકતા પહેલાં તપાસો કે તે રસ્તો તમને કષ્ટ દિશા તરફ લઇ જાય છે? બદલના વિચારો નો અંગીકાર કરો ત્યાર પહેલાં નિર્ણય કરો કે તે વિચારો ઉત્પત્તિની દિશા સચવે છે કે અવનતિની?

આ સિદ્ધાંતને દૃષ્ટિ સામે ન રાખતા, તમે જ્યાં સુધી અન્યની પ્રેરણા પ્રમાણે ચાલ્યા કરશો, ત્યાં સુધી તમારા અનેક ઉચ્ચ વિચારો હવાઈ કીણા ગણાઈ પરપોટા માફક પુટી જશે.

જ્યાં સુધી તમે તમારા પોતાના પગ ઉપર ઉભા રહેતા નહિં શીખો, અને ખીજાની મદદની આશા જ્યાં સુધી તમે તમજ નહિં દો, ત્યાં સુધી તમારું આરોગ્ય કાર્ય મન-

માનવું નહિં થાય. તમારા પોતા ઉપરજ શ્રદ્ધા રાખતાં શીખો તમારી શક્તિ અને સાધન પ્રમાણે, તમે આરંભેજ કાર્યના અંત સુધી વળગ્યા રહો, અને પરિણામે એ 'નિઃસંશય' છે કે "હીંમતે મરદા તો મદદે ખુદા" એ ઉક્તિ તમારા જીવનમાં લાગુ પડશે. જે મનુષ્ય પુરા ખતથી કોઈ કાર્ય હાથ ધરે તો, અણીને વખતે, તેને મદદ મળી તે કાર્ય પરિપૂર્ણ થાય છે. "આ કાર્ય હું કરીશ અને તે નહિં કરી શકું" એ માનવું બૂલબૂલ છે. ઇતિહાસ આપણને સૂચવે છે કે દુનિયામાં જે જે મહાન પુરુષો યજ્ઞ ગયા છે, તે સર્વે બચપણથીજ શુદ્ધિમાન કે ચાતુર્ય ન હતા, તેમજ તે સર્વે કાંઈ જન્મથીજ સાતુકૂળ સ્થિતિ ના ન હતા, પરંતુ જેમ જેમ તેમને પોતાની નિર્બળતા જણાતી ગઈ તેમ તેમ તે ખાંડા પુરવા તેમજો પ્રયાસ કર્યો અને આપણે જોઈએ કે તેઓ જગતમાં કેવા દીપી નીકળ્યા.

વાર, જ્યારે આપણે ઇશ્વરને નિષ્પક્ષપાત ગણીએ છીએ, ત્યારે અમુક પુરુષને વિશેષ શુદ્ધિ અગર શક્તિ આપે અને તમને થોડી આપે, તે કેમ માની શકાય? જે કાર્યદક્ષતા નેચોલ્લસ, જ્યોર્જ વોલિંગ્ટન કે શિવાજીએ જાતાવી, તેવી કાર્યદક્ષતા જે તમે ઇચ્છો તો શું ન બતાવી શકો? જે વિદ્વાતી શેક્સપીયર, મીલ્ટન, વર્ડ્સ્વર્થ, કોલિંગવુડ, એમસૉન કે ફ્રેડરિક જગતને હિમ્મત બનાવ્યું, તેવી વિદ્વાતા પ્રાપ્ત કરી તમારા દેશનું શ્રેય કરવું હોય તો શું તે અશક્ય છે? થોરો, જિલ્ડમેન, માર્ટિન લુથર, નરસિંહ મહેતા, રાગતીથે કે રામકૃષ્ણ માર્ક ક્વેરેશ પ્રેમમાં રસબોળ યજ્ઞ જીવન સુકત દશમાં વિચરવું હોય અને તેમની પેઠે શહેરામાં તેમજ જંગલોમાં ઇશ્વર ગાનની મધુર હેરીઓ પ્રસારવા ઇચ્છતા હો તો શું તમે તે કાર્યને તમારી શક્તિ બહાર સમજો છો? તમારી તથા તમારા દેશની સેવા કરવા જે તમે ઇચ્છતા હો તો બેન્જમીન ફ્રેંક્લીન, જેમ્સ વોટ, એડિસન, માકોની કે ડો. બ્રાજના જેવી વ્યક્તિ અનેકવા તમે ઉત્પન્ન નથી કરી શકતા! દરેક વસ્તુ શક્ય છે. અમુક કાર્ય એક મનુષ્યથી થયું તો તમે પણ મનુષ્ય છો, અને તમારાથી તે યજ્ઞ શકેજ, તમારી શક્તિ બહાર કોઈ પણ વસ્તુ નથી, કદાચ તમારી ઇચ્છા બહાર હશે. અમુક કાર્ય પરિપૂર્ણ કરવા તમે હૃદયથી ઇચ્છતા નહિં હોતો, તમારી સાતુકૂળ સ્થિતિ અને સાધન છતાં પણ તેમાં વિજય પ્રાપ્ત નહિંજ થાય. હાથ ધરેલ કાર્યમાં તન મન અર્પી આરબ્ધ સ્વાન્તગમન એ સિદ્ધાંતને નજર સામે રાખવો એજ વિજયની આવી છે.

તમારા મગજને અનેક વિચારોના દ્વારથી ગુંથવી નહિં નાખો. તમોને મોઝ્ય લાગતી બાબતમાં દૃઢ નિશ્ચય કરી "યા હોમ કરો, ફોટો છે આગે." એક વિષયને અગર એકજ બાબતને પકડી રાખનાર પુરુષ કાંઈ પણ કરી શકે છે. રજબરના દાની પેટે અસ્થિર રહેનારથી મહાન કાર્ય યજ્ઞ શક્યું નથી, જેમ જુદા જુદા ધંધા જાણનાર મનુષ્ય એકપણ મધો પૂર્ણીતે જાણી શકેતો નથી, તેમ જુદા જુદા લેખકોના પુસ્તકો વાંચનાર પોતાનું ચિત્ત સ્થિર રાખી શકેતો નથી, અને જ્યાંસુધી આ સાચું કે તે સાચું એવા એવા વિચારો આવ્યા કરે ત્યાંસુધી મન કોઈપણ બાબતે હાથ ધરવા પ્રવૃત્ત નહિં કરે.

મનુષ્યોએ અનેક પુસ્તકો વાંચ્યા હશે, લેખકના કથનો સત્ય અને અનુકરણીય જણાયા હશે, પરંતુ તેમાંથી એકપણ અંશને જીવનમાં ઉતારવા પ્રવૃત્ત કરતો નથી. જુદી જુદી વ્યક્તિ તરફથી સાંભળવામાં આવતા અગર વાંચવામાં આવતા સિદ્ધાંતથી રસજલ્દ યજ્ઞ મનને જ્યાંસુધી તેમાં ખરોબવામાં ન આવે ત્યાંસુધી ચિત્તની ખરી શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ ન શકે.

હરેક મનુષ્ય સુખને માટેજ પ્રયત્ન કરે છે, જનુથી લઈ મહાન પુરુષ સુધી જે કોઈ પ્રવૃત્તિ કરે છે તે સર્વ પોતાના સુખ માટેજ ઇચ્છે છે. આ દુનિયામાં તેના સારા કે ખરાબ કામનો ઉદ્દેશ પોતાની ઇચ્છાની તૃપ્તિ છે. પરંતુ ઇચ્છિત સુખને મેળવતાં તે તેમાં હેતુશીલો જણાય છે. જગતની કોઈ પણ વસ્તુ અગર ગમે તેવી ઉત્તમ સ્થિતિની પ્રાપ્તિ, એ સુખનું નિશાન નથી, તેમજ ગરીબાઈ એ દુઃખનો ભંડાર નથી. સુખ દુઃખનો આધાર મનની સ્થિતિ ઉપર હોય છે એક વસ્તુ અમુક વખતે સુખ કર્તા જણાયે, અને તેજ વસ્તુ અન્ય પ્રસંગે પ્રાપ્ત થતાં કંટાળો, આવશે. મનુષ્યનું મન ક્રોધપણ વસ્તુમાં સ્થાઈ સુખ જોઈ નહિ શકે. ઉત્તમ વસ્તુના સહવાસમાં લાંબો વખત રહેવાથી તેના તરફ ગમે તેટલો તીવ્ર મોહ હોય છતાં તે દિવસે દિવસે ક્ષીણ થઈ જાય છે. અને જેવા આનંદ તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે પ્રયત્ન કરતી વખતે હોય છે, તેટલો આનંદ તે વસ્તુ પ્રાપ્ત થયા પછી રહેતો નથી. " કુંગરા દરથી રળીયામણા " કુંગર ન જીકે જાઓ તો તે પત્થરજ નજારો, જ્યાંસુધી તમારું મન અમુક કાર્યમાં મશ્ગુલ રહેશે અને જ્યાંસુધી લવિષ્યમાં મગ્નનાર વસ્તુ તમારી માનસિક સૃષ્ટિમાં ઉત્પન્ન થતી જણાશે, ત્યાંસુધી તમારું મન આનંદમાં રહેશે. આશા એ આપણા જીવનનું અમૃતાંજન છે. તમારું મન જે લવિષ્ય માટે ઉચ્ચ આશા રાખશે તોજ ક્રોધપણ કાર્ય તમે કરી શકશો. આપણું લવિષ્ય આપણા મનની સ્થિતિ ઉપર બંધાય છે અને આપણા વિચારોને જેવી રીતે આપણે ધરીએ તેવી રીતે સુખ અગર દુઃખ આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. અમુક વસ્તુમાં સુખ અગર દુઃખ માનો તે તમારી ઇચ્છાનુસાર છે. ગમે તે બાબતનું સાંઝ કે નહાં સ્વરૂપ બાંધવું તે તમારી મરજી ઉપર છે. સારા થવું કે ખરાબ થવું તે તમારા પોતા ઉપર આધાર રાખે છે, તમે કયું પસંદ કરશો ? તમે સત્ય અને અસત્ય બંને ઝોળખી શકાઓ, શેને ઉત્તેજન આપશો અને શેને ત્યજી દેશો ? તમારા વિચારો અને ક્રિયાઓના સજ્જા તમેજો, તમારા માનસિક વાતાવરણ ના રચનાર તમેજો, તો તમે શું કરશો ? સત્યના ઉપર બધારણુ બાંધશો કે અસત્યને ઉત્તેજન આપશો ?

પોતાના જીવન વ્યવહારને વહન કરવાનું કાર્ય દરેક મનુષ્યને અંગે રહેલ છે. પોતાની સ્થિતિ અને સાધન કેવા છે તેનો વિચાર કરી દરેક મનુષ્યે પોતાના પગ ઉપરજ ઉભા રહેતાં શીખવું જોઈએ. " પારડી આશ સદા નિરાશ " એ કથન આપણને અનેક વખત સત્ય જણાવું છે, છતાં એવા સંસ્કારોમાં આપણે ઉછરેલા છીએ કે સ્વાત્મ્ય શું તે હજી સુધી આપણે સમજી શક્યા નથી, અને દરેક વખતે અન્યની મદદ ઉપરજ આપણું લવિષ્યની જીજ્ઞાસા કરેલ છે જેવી રીતે દરેક બ્રહ્મજિના અંગત દુઃખ અને સ્વતંત્રતા અસંગ છે તેવીજ રીતે તેની જવાબદારી તથા તેના કર્તવ્યો પણ તેને સિર ચોટિલ છે, અને જીવન શકટને વિન્યપુરઃસર વહન કરવું હોય તો આ સ્વાભાવિક કર્તવ્યોને હૃદયથી સ્વીકારી પૂર્ણ કરવા બાગકે બીજા ઉપર ટેકા રાખી ચાલવું રહેશે તો તે કડીપણ ચાલવા શીખી શકશે. નહિં તેને પોતાના પગ ઉપરજ ઉભા રહેવા દો અને પડી જાય તો ફરીને તેનો તે પ્રયત્ન કરતાં શીખવવું જોઈએ. તેવીજ રીતે મનુષ્યને પણ લાંબો વખત સુધી મદદ આપવાથી, તેનામાં નિર્જાતાજ ઉત્પન્ન થાય છે. આત્મશ્રદ્ધા દિવસે દિવસે ઘટતી જાય છે અને હાથ મરેલ દરેક કાર્યમાં બીજાની મદદની અપેક્ષા રાખે છે. આ કારણો એ અ-

નેકના જીવન નિરસ કરી નાખ્યા છે. જે દેશમાં મોઝરીતે મદદ આપવામાં નથી આવતી અને પાત્રાપાત્રના વિવેક વગર અછૂંચી પીડાતા માણસને મિઠાન મળે છે અને ભૂખ્યાને બોજન પણ મળતું નથી, અને જ્યાં ૬૮ લાખ માણસો વ્યવહારના એક પણ કાર્યમાં નં-યોગતા, ગરીબ, તવંગર કે સાધારણ, પુરૂષો ઉપર નિરર્થક બોજણ પડે છે, તે દેશની સ્થિતિ દ્રષ્ટિ હોય તે નિઃસંશય છે. આવક મિશ્રિતને ખવરાવવામાં જ દિંદ ૧૦ કરોડ રૂપિયા વાર્ષિક ખર્ચ છે અને પરિણામે દારિદ્ર અને પરાધિનતા બન્ને બાજુએ સેવવા પડે છે. ખરેખર, દિંદેશી સરોવર ઉપર આવી લીંઝ બાત્રી મચેલ છે. અને જ્યાંસુધી સત્ય-કેળવણી રૂપી પવન વાશે નહિં અને આવા દાનની નિરર્થકતા દ્રષ્ટિ સામે જ્યાંસુધી ખડી નહિં થાય, ત્યાંસુધી દિંદ અન્યદેશની કક્ષાએ મુકાવા યોગ્ય નહિં થાય.

દિંદેનો જીંદગી પૈસો આવા ખર્ચ પાછળ જાય છે તે સર્વનો ઉપયોગ જો દુનિયા ઉદ્યોગ માટે થતો હોય અથવા પોતાના કુટુંબમાં વિદ્યાદાન પાછળ વપરાતો હોય તો જે જો શોચનીય દસ્યો આપણી આસપાસ આપણે અનુભવીએ છીએ તે થોડે ધણે અંશે દૂર થાય, અને સોથી માંડી ગ્રામ સંઘા કામ સુધી જેમ આપણે પરદેશ ઉપર આધાર રાખવા પડે છે. તેમ કરવું ન પડે. જે ચીલામાં આપણે ચાટ્યા આવીએ છીએ તે જો પરિણામે આપણને બાધક હોય તો તેમાં સુધારો થવો જ જોઈએ. દરેક મનુષ્યને તેના ગુણ માટે જ માન મળે છે. તેમ દરેક પ્રથા અગર રીવાજ, રીવાજ, તેના અંગે રહેલા કાયદાને લીધે જ અનુકરણીય ગણાય છે પરંતુ જો તે કાયદા તેમાં ન હોય અને ઉલટું નુકસાન થતું હોય તો તેવી પ્રથા અગર માન્યતાને કાઢી નાખવા પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ. વિશ્વમાં દરેક વસ્તુ બદલાયા કરે છે તો આપણે આપણી સ્થિતિમાં સંતોષ માની સ્થાયી બેસી રહેવું એ કુદરતના કાયદાનો બગ ગણાય આપણી ગતિ કઈ દિશા તરફ વાળવી એજ આપણે જોવાનું છે કારણ એકજ સ્થિતિમાં આપણે રહી શકતા નથી. જો ગળન માં વિદ્યાર કરવો કે નીચે પાતાળમાં સખડયા કરવું તે આપણા હાથમાં છે તમે જેવા થવા છાછશો તેવા ચર્ચ શકશો. જો તમે તમારી જાતને પશુથી હલકી ગણશો તો દુનિયા પણ તમને તેવા ગણશે, જો તમે તમારા પોતા માટે ઉચ્ચ વિચાર ધરાવશો તો જગત પણ તમારી તરફ માનની નજરે જશે.

પ્રેમ અને પ્રાયશ્ચિત.

(૧)

શાન્તિનો સમય હતો લગભગ ત્રણ વાગ્યા હતાં. સૂર્યામાં સર્વ જીવો આનંદથી નિંદ્રા લેતા હતા. શાન્તિનું સામાજિક સર્વ રથે પ્રસરાત રહ્યું છે. નિંદ્રાદેવીએ પોતાનો અમલ સર્વજીવોપર સંપૂર્ણ રીતે બેસાડ્યો છે. આ સમયે સર્વ જીવો ચિન્તામુક્ત થઈ આરામ લે છે. જ્યોતના હાલવાથી કામ વખતે શાન્તિનો બગ થતો હતો. ચંદ્ર પૂર્ણકળાયી પ્રકાશી રહ્યો છે-સર્વને આનંદ આપી રહ્યો છે-સર્વ તે પોતાની અશ્વત્થામરેલી દૃષ્ટિથી સુખી

કરી રહ્યા છે. ચંદ્રપુર નામે એક ન્હાતું ગામ છે. વ્યાસપાસ જંગલ આવી રહ્યું છે. જંગલમાંના વૃક્ષોપર ચંદ્રનાકિરણ પડતા અલૌકિક દેખાવ યથા રહ્યો છે.

મધુર કામળ ચાંદની શી ખીલે

તરવરે સૌ અમૃતને ઝીલે

(મ-બ-હોરા.)

આ પ્રમાણે દેખાવ યથા રહ્યો છે એક નાના ગૃહમાં પાછલા ખંડમાં અરાઠ વર્ષનો એક સુવક આમ તેમ ફરે છે.

“હા ઇશ્વર, મ્હારાપર ફેટલી આપતિઓ !” પાપી “કૃષ્ણજીવન” ના ફેટખાનામાંથી છુટવાને ચાર કલાક થયા નથી તેટલામાં તો શું યથા ગયું? અરે જો પેલા દૈત્યને દયા ન આવી હતે તો હું ક્યારેના કારાગૃહમાં પુરાયો હોત. પિતાજી ! બે વરસનો મૂઝી ત્હમે સ્વર્ગમાં ગયા, અને ત્હમારા પ્રિયતમ પુત્રને બહીઆ દુઃખના સમુદ્રમાં મૂકી ગયા. હવે મ્હાં શું થશે? જો રજા માથું છું તો બહાલી મનોરમા કદી પણ રજા ન આપે. ત્યારે મારીએ પડી મ્હારો જીવ બચાવું.”

“અરે—ના”

“જેણે મ્હારે માટે આટલું વેઠ્યું—મને કારાગૃહમાંથી મુક્ત કીધો—તે મારી સુકુમાર મનોરમાને કેમ છેડાય.”

“મનોરમા ! બહાલી મનોરમા ! પ્રિયતમે ! હવે ત્હારા આ દુઃખી આસકતું નામ ત્હારા પવિત્ર હૃદયમાં કાઢી નાંખજે. પ્રિયતમે ! જાઉં છું. ત્હારો પ્રેમ ત્હને મ્હને રજા આપતા અટકાવશે. જાઉં છું બહાલી !

“પ્રિયે આપણાં હૃદય એક છે—એકરીતે આપણું આત્મલગ્ન તો થયું છે. માત્ર દેહ લગ્ન બાકી છે. પ્રિયે ! શું ઇશ્વરમંજી આવી દશે કે આપણું દેહલગ્ન થવું જોઈએ.

“સ્વામી કૃષ્ણ—ચંદ્રજી ! આપના વચન બક્ષરે બક્ષર સત્ય છે. જો આપણું કહેવું માન્યું હોત તો આ વખત ન આવતે.

મનોરમા આપણે ત્રણ દિવસપરે કેવાં સુખી હતાં. ત્હં મને પુછ્યું.

“પ્રિયતમ કુમાર આપ મને હવે સુખી કરશો ?”

“ત્હં કહ્યું ‘જેનું હૃદય શાન્ત નથી—જે જાતે સુખી નથી તે પ્રિયતમે ! બીજાને કેમ સુખી કરી શકે.

ત્હં પુછ્યું ‘પ્રિયતમ ! આપને શું દુઃખ છે’ ત્યારે તો મ્હેંવાત છુપારી.

જ્યારે સ્વામી એ કહ્યું.

“વત્સકુમાર ત્હં આ સંસારમાં સુખી થઈ શકશે નહીં—માટે તું સંન્યાસ ગૃહજી કર—અને સ્વર્ગના અલૌકિક સુખનો ભોક્તાથા.”

બહાલી ! તેજ વખતે મારા હૃદયમાંથી મ્હને જવાબ મળ્યો.

“ત્યાંસુખી આ અંતરમાં મનોરમાની મૂર્તિ કોનરાયલી છે ત્યાંસુખીત્તુ કદાપિસંન્યાસ મદ્ય કરીશ નહીં. મ્હારી મનોરમા માટે સ્વર્ગના અનુપમ અને અલૌકિક સુખોનો પણ ભોગ આપના હું તૈયાર છું”

“બહાલી પ્રણામ” સુવકે દાદર તરફ જવા માંડ્યું.

તેજ ખડમાં એક શેષા પાયરેલી છે. તેનાપર એક પોડચ્છવર્ણિ યુવતિ નિદ્રાધીન થઇ છે. પોચાક સાદો હોવા છતાં તેના આપત લાવણ્યને લીધે શાબનો દેવો. જેવો યુવક દાદર ઉતરવા જાય છે તેવીજ પેલી યુવતિ નિદ્રાવસ્થામાંજ બોલી ઉઠી.

“ના, પ્રિયતમ, ના જશો. દાસીને ના તરછેડશો.”

યુવક પાછો વળ્યો.

“જ્ઞાતી શું હું ન જાઉં? શત્રુઓ પાછળ પડેલા છે. આ સૃષ્ટિમાં કદાચ આપનું લગન નહીં થાય તોપણ સ્વર્ગમાં આપણે નક્કી એક ચર્મશુંજ.”

“જ્ઞાતી ! પ્રેમનો પંથ મહા વિકટ છે. પ્રેમના માર્ગમાં આગળ વધતા પ્રજાપીઓ ને હંમેશા વિધો નરે છે.”

આ પ્રેમ સંસારીતણો હુંજ તેજ જેવો છે નહીં,

એ અમૃતે શું ઝેરના બિન્દુ બધાં વિધિએ નથી

—કલાપી—

યુવક દાદર ઉતર્યો પાછો અંતરમાં વિચાર રચ્યો.

“પાપી કુમાર ! ત્યાં શું બાજખી છે ! હું બહુધાતકી છે. જેણે નથી દરકાર કરી લક્ષ્મીની-કે બાવિધના સુખની-અને આ વિશ્વની દરકાર નહીં કરતા જે વળગી છે ત્હને !

“ત્હારી ચર્મ છે-ત્હને વળગી છે-ત્હને તજવી તે પણ વિના વાંકે.

એ મહાપાપ છે-મોટું પાપ છે-અને નિર્દોષને દુઃખાવતું એ મહા પાપ છે. અને એ મહાપાપનું પ્રાપ્તિ પણ મહા ભયંકર છે.”

યુવક પાછો ગૃહમાં આવ્યો.

યુવતિ પાછી નિદ્રાવસ્થામાં બગડી “કુમાર આપ મારા ઈશ્વર છો.”

જ્ઞાતી ! હું ! પણ ત્હને મહારી હૃદયેશ્વરી ન ગણું છું.

પ્રિયતમે !

“સંકટથીજ પ્રેમની પ્રતિની થાય છે. સંકટથી ડરતી નહીં.”

અખંડ સુખના ભોળી થવાને દુઃખી મહાસાગર ઓળંગવો પડે છે.

જ્ઞાતી ! હવે સમ્પ્રદાન દેવું રમરણ કર,

“જ્ઞાતી.”

હવે તો આ પૃથ્વીમાંથી જુદા પડી સ્વર્ગમાં x x

“આપણે નિષંકા પ્રભુને રમરી—તેની પ્રાર્થના કરી—તેની કૃપા સંપાદન કરી—જ્ઞાતી મનોરમા પ્રભુના નામરૂપ નૌકાથી—બસે એક ખીજથી દૂર રહી અંતરમાં એકખીજની મૂર્તિ રાખી—પૂર્ણપ્રેમથી પૂંછશું—અને શ્રી પરમાત્માના સ્વર્ગે લોકમાં જઈશું.”

પરમાત્માના પ્વાનરૂપી ગૃણી મદદથી—સંસારના સર્વ પત્રથીઆ ચઢી—સર્વપર જીત મેળવી—સર્વે વાસનાઓને ત્યાગી પ્રિયતમે ! મ્હારું ત્હારું છોડી—

— “જ્ઞાતી મળીશું સ્વર્ગમાં —

(૨)

સુંદરરાય જાગીરદાર લગભગ ૬૦ વર્ષના હતા ત્યારે તેમણે ત્રીજી વખત લગ્ન કરવા નિશ્ચય કર્યો. પહેલી વખતની બીને જાગીરદારે ઝેર આપી મારી નાખી એવી લોકોમાં

વાત ચાલતી હતી. જગીરદારને ખીજી સીસાએ ઠીક અનતું હતું. આ સીધી તેમને એક પુત્રી રત્ન પામી થયું હતું. આપદાદા મોટી દોલત મુકી ગયલા હોવાથી જગીરદારને કંઈ સંતાપ નહીં હતો. તે એટલા તો વિદ્વાન હતા કે પોતાની સદીપણ મુજબે હાથે કરી શકતા હતા છતાં તેમણે પોતાની પુત્રી કમળાવતીને કળવણી આપવા વિચાર કર્યો હતો. અને તેને ગુજરાતી ચાર પાંચ ચોપડીનો અભ્યાસ કરાવ્યો હતો. પણ તેમની ખીજ વખત ની પત્નીનો સ્વર્ગનાસ થવાથી અને ત્રીજી વખતના લગ્ન માટે તૈયારી કરવામાં પોતાનો સર્વ સમય ગાળતા હોવાથી પોતાની પુત્રીના અભ્યાસ માટે સી સીક્ષક રાખવાની વાત પણ મુલતવી રાખી.

* * * * *

આજે જગીરદારનો લગ્ન દિવસ છે. જગીરદાર ખુબ આનંદમાં ફરે છે.

જગીરદાર—એ રેવલા

નોકર—હું સાબ

જગીરદાર—કલક લઈ આવ.

નોકર—સાબ કલજ મેં જઈ શું કહું.

જગીરદાર—મૂંઝ બનરમાંથી કલક લઈ આવ.

નોકર—સાબ ઘેર ગઈ એ નોકરી બનરમાં મીયાંભાઈની કલજમાં જવાનું કહ્યો છે યુ. યુ. યુ. માફકરો સાબ બીજા દુકમ કરો યુ. યુ. યુ.

જગીરદાર (એક લપડાક લગાવીને) સાલા ફૂલા સમજતો નથી. જા હોરાને ત્યાંથી લઈ આવ.

નોકર—સાબ હું હોરાને ત્યાં નહીં જઈ.

એવામાં જગીરદારના મહેતા આવી ચડ્યા તેમણે કહ્યું “ જગીરદાર સાહેબ આ સાલો તો પાગલ છે લાલો હું લઈ આવું ”

કલક આવ્યો ધરડા ડોસા જુવાન જેવા દેખાવાનો પ્રયત્ન કરતા હતા. બીજે દીવસે પ્રાતઃભજમાં લગનનું મુકુર્તિ હતું. આ રાત્રે એક વિચિત્રજનાવ બન્યો.

○ સવારે આખો જનમાં શોધા શોધ થઈ પણ વરરાજાનો પત્નો નહીં મળ્યો.

ચંદુભાઈ—અરે ભાઈ એમના સ્વરૂપથી મોદપામી કોઈ સ્વર્ગમાંની અસર હાવી ગઈ દરો.

મનનભાઈ—અરે ભાઈ કહે છે કે એમની આગલી આપડીઓ જૂત થઈ છે તે પણ વખતે હાવી ગઈ દરો.

બે કલાકે જગીરદાર ગામને પાદરે આવેલા ખેતરમાંથી મળી આવ્યા આ પ્રમાણે જનમાં વાતો ચાલતી હતી. તેમના આખા મોંપર કાળો કલક લગાડવામાં આવ્યો હતો. જનના માથાસે તેને ઉંચણ લાવ્યા અને સાવચેત કર્યા.

પછી બધા પૂછવા લાગ્યા કે તદ્દમને કોણે ફસાવ્યા !

પણ જગીરદાર એક શબ્દ પણ બોલ્યા નહીં, થોડીવારે લગ્નમંડપમાં જવા વર-થોડો નીકળ્યો. લગ્ન પણ થઈ ગયાં અને ત્રણ દિવસ રહી જગીરદાર પાછા સુંદરપુર ગયા.

* * * * *

વરસના છુટાને કન્યા આપે એવું કાંઈ પણ ન હતું. જોકે જગીરદાર પૈસાદાર હતા પણ તેમની પત્નીના સ્વર્જવાસ પછી તેમને ત્યાં કાંઈ પણ પોતાની પુત્રી દેવા થું નહીં.

જગીરદારનો મહેતો હરિદાસ પ્રપંચી તેમજ કંઈ વિચારવંત હતા. મહીને મહીને તા મગાર ઉપરાંત ખીલું પણ મારી ખાતો હતો. જ્યારે શેઠે ત્રીજી વખત પરણવા માર ક્યો ત્યારે હરિદાસ કન્યા શોધી લાવ્યો. કન્યાની ઉંમર દશ વર્ષની હતી, અને આપને તો ગમે. તેવો આદર્શ મ્હોં માગી ક્યામત, આપે તો વેચવાનો માર હતોજ.

આવા લોભાને જગીરદાર જેવો માણસ મળે પછી શું બાકી રહે.

વળી કન્યાનાં આપને આપવાના દશ હજાર રૂપીઆમાંથી કન્યાનાં આપ તરફથી દાસને એક હજાર રૂપીઆ મળવાના હતા. અને પાછો જગીરદાર તરફનો સરખાવ જુદો.

લગ્ન કરીને ઘેર આવ્યા પછી ત્રણ ચાર દિવસ સુધી જગીરદાર રડતા હતા—જહાપ કરતા હતા, ઉંડા નિશ્વાસ મુકતા હતા.

પોતાની પુત્રી કમળાવતીને કહેતા.

જ્ઞાતી દોકરી હવે મને લાગે છે કે મ્હારા દિવસ બરાબર ચુક્યા છે માટે તું ત્હાકાકી પાસે રહેજે.

જગીરદારના લગ્નને પંદર દિવસ વીત્યા પછી જગીરદાર એકાએક મૃત્યુ પામ્યા. જગીરદારના એક સગાએ તેમની મીલકતનો કબજો લીધો. અને કમળાવતીનું શું થયું તે પણ અંધારામાં રહી ગઈ. ધણી લોકો કહેતા કે તે બિચારી આપના વિયોગે નદી, કુવામાં પડી મરી ગઈ.

અપૂર્ણ.

બાળમુકુંદ ગીરધરલાલ માદી.

આત્મ દર્શનની નૂતન પ્રક્રિયા.

(વર્તમાન વર્ષના ૫૯ ૧૯૨ થી)

પ્રત્યક્ષવાદી—આ પ્રમાણે જે જે હું જોઉં છું. તે વ્યવહારમાં જેને જગત કહું છું નથી પણ માફ આત્મતત્વ જે એકલુંજ માફ સ્વત્વ છે તેનેજ જોઉં છું. પણ તે તો ૧૮વી બધી મહેનત કરે છું ત્યારેજ સમજાય છે તેથી તે પ્રકારનું સમજવું મને કુદ- ૧૧ હોય તેવું લાગતું નથી. જે જગતરૂપે જોઈને સમજાય છે તે કેવું જટિલ સરળતાથી મજબબ છે ? તે સમજવાથી તેનો જટિલ કેવો ઉપયોગ થાય છે ? આ આપનેજ દાક્ષતા લાગી કે દુરતજ આ કુળમાં જળ છે તેને દેખીને કુળને કુળરૂપે જોયો, જળને જરૂપે જોયું, ખાલાને ખાલા રૂપે જોયો, દાય તથા મુખને દાય તથા મુખરૂપે જોયા. તથાની બાકુળતા મટી અને આ તત્ત્વજ્ઞાનની વાર્તા આપણી આગળ આવી.

જે કુદરતી છે તેજ વારતત્વ સત્ય હોયું જોઈએ. ને તે સરળજ હોય છે,

જેમાં કિલ્લણ તથા મહેનત હોય છે તેમાં કેટલી કુદરતમાં ન હોય તેવી રચનાના થીંગડાં મારવા પડે છે. તેથી તે બનાવટી અને અસત્ય હોય એમ સહજ વિચારકને શું નથી જણાતું ?

તત્ત્વવેત્તા—ઉપરથી તું કહે છે તેવું દેખાય છે. માટેજ આત્મદર્શનમાં અભ્યાસ તથા વૈરાગ્યની આવશ્યકતા છે. રેલ્વે સ્ટેશન ઉપર આપણે ગયા હતા ત્યારે ડબ્બાઓની આગળથી એનજીનને છુંદું ક્યાં પછી પછી તે ડબ્બાઓ થોડા સમય સુધી પોતાની ગતિને ચાલુ રાખીને એ દિશામાં ચાલ્યા જતા હતા. એ તો તને યાદ હોવુંજ જોઈએ એ ડબ્બાઓનો કુદરતી ગુણ તો જમીનની સાથે અટકીને પડી રહેવું એવોજ છે. એનજીન ધક્કો મારે એટલા બધા બળને પરિશ્રમ કરી ખડું કરીએ ત્યારેજ તે ડબ્બો ખસે છે. એ કુદરતી છે છતાં એનજીનના ધક્કારૂપ સંસ્કારો પૂર્વની ક્ષણોમાં પ્રાપ્ત થએલા હોવાથી એનજીન વિખુટુ થયાં છતાં પણ તે ડબ્બાઓને તેજ ક્ષણે ઠુંકે તું સામે ધક્કો મારીને ઉભા રાખવા જઈએ તો પણ ડબ્બો ઉભા નહિ રહે પણ ઉલટા આપણને ચર્મદી નાંખે એવું બનશે. આતું કારણ એકજ છે. કે અમુક ક્ષણો સુધી તે ડબ્બાઓએ તે એનજીનના ધક્કાની ગતિનો ઉપયોગ કરવાનો અભ્યાસ કર્યો અને તે અભ્યાસ કરવાના સમયે ન ખસવાના સ્વભાવ પ્રતિ વિરાગ રાખી ગતિમાંજ વિશેષ રાગ રાખ્યો હતો. આટલા ટુંકા અભ્યાસ તથા વૈરાગ્યથી આગગાડીના જડ ડબ્બાઓમાં આવું પરિણામ દેખાય છે. તો અનંતકાળથી જેને જગત્ છે એવું માનીને જગત્તરૂપે જોઈએ છીએ તે પ્રકારનો આપણો દીર્ઘ અભ્યાસ તથા જે દેખીએ છીએ તે આત્મતત્ત્વપ્રતિ વિરાગ અને તે જગત્ નથી છતાં છે માનીને તે પ્રતિભોદ્ધ એ આપણા ચેતન્યમય મનની સ્થિતી છે. તો ઉપર કહેલી ગાડીના ડબ્બાને અટકાવવાને જોઈએ તેનાં કરતાં વખતે વિશેષ પરિશ્રમ પડે તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી. એટલાજ કારણસર તેમાં સરળતા નથી અને તે કુદરતી નથી એવા નિશ્ચય ઉપર આવવું એ પણ ઉપર કહ્યું છે તેવા ધક્કાનું પરિણામ છે. છતાં તારા કહેવામાં યથાર્થ સત્યનો અંશ છે, તે ધક્કામાં મયકાષ્ટને વિરૂધ્ધ થઈ ગયો છે જે કુદરતી છે તે અનુકૂલતાપૂર્વક અનુભવાય છે. પૂર્વ વિરોધી દિશાના પરિણામોની પ્રતીતિ કુશવનાર સંસ્કારોનું પ્રમાણમાં જે પ્રતિકૂલતાએ પ્રતીત થાય તેમાં તે અનુકૂલતાનું જમા ખર્ચ એક પ્રકારે થાય છે. તેથી એ અનુકૂલતા અનુકૂલતારૂપે પ્રતીત ન થાય તો પ્રતિકૂલતાની ન્યૂનતારૂપે તેને તેનો અનુભવ કરાય છે. જગત્તે જગત્તરૂપે દેખવાથી જેટલે અંશે પ્રતિકૂલતાનું જ્ઞાન થાય છે. તે અંશથી છુટીને કેવલ અખંડિત સુખનું જ્ઞાન કરવાના અમોઘ ઉપાય રૂપ આત્મદર્શન છે. તે વાર્તાનો અનુભવ દ્વેષ તને યશે ત્યારેજ ખરો સ્વાદ આત્મદર્શનનો પડશે. પ્રતિકૂલતાનું ઉપરામનને અનુકૂલતાની જગ્યાએ એકજ કસોટી આત્મદર્શન વાસ્તવ થયું છે કે નહિ તેના પુરાવારૂપ છે. અખંડિત પ્રસન્નતા મુખઉપર થતાં દેવી નૂર અણુએ અણુએ ઝળાટી નીકળે છે ત્યારેજ વાસ્તવ આત્મદર્શન થયું એમ સમજાય છે.

પ્રત્યક્ષવાદી—અભ્યાસને વૈરાગ્ય સિખવાની તથા આચારમાં મૂકવાની કડાકુટ પાછી બાજી રહી.

તત્ત્વવેત્તા—બાજી રહી નથી ને તે કડાકુટ નથી. અભ્યાસ અને વૈરાગ્યનો નમે દરરોજ

ઉપયોગ કરે છે. તમારા ધરમાંથી તમે તમારા કપડાં પહેરીને અત્ર આગ્યા તે વખતે તમારી પેટીઓમાં અને ટ્રોકોમાં ધણી કપડાં હતાં તે ધણી સુંદર હતા, એમાંથી ફેંકી દેવા જેવાં તમે કોઈને પણ ગણ્યા નથી. છતાં તમે તેમાંથી અમુકજ કપડાં પહેરી લીધાં છે. એક એ કૃત્તિ તે વખતે અન્ય બધાજ કપડાં પ્રતિના તમારા વૈરાગ્યનો અનુભવ છે. તમે તમારે ઘેરથી અત્ર આગ્યા તેમાં રસ્તામાં મોટા મોટા સુંદર માર્ગો દેવલીઓ મોઢક અનેક પદાર્થો તથા પ્રાણીઓ પક્ષીઓ વગેરેની ખોટ નહોતી, તે ગધાનેજ અનાયાસે ત્યાગ કરીને આ સ્થાને આવવું એ પણ વિરુદ્ધતા અનુભવનીજ કૃતિ છે. વ્યવહારની કઠિ-વાતી એક પણ ક્રિયા તમારી એવી નથી કે જેમાં તમે વૈરાગ્ય તથા અવ્યસના સ્વરૂપોને આચારમાં કૂતા ન હો. તેને આચારમાં ઝૂક્યા વિના કંઈપણ કાર્ય બનતુંજ નથી. છતાં જેટલા ભાનથી દબ્બાપૂર્વક તેમ કરાય છે તેટલે અંશે તે તે કાર્યની હિચ્ચતા સિદ્ધ થાય છે. આત્મતત્વ સુખકર છે તેથી આપણે તો સુખરૂપ છીએ તેથી અત્યંતી અપેક્ષાથી તે ઉપર પ્રેમ જે અત્યંત હોવો જોઈએ તેની કળાને ખીલાવવામાં જે પ્રમાદ તે અજ્ઞાન તેજ માત્ર મુશ્કેલીઓને ઉભી કરાવી આપે છે.

પ્રત્યક્ષવાદીનવારે તો હવે જગતનું જે અન્ય અંગ (“ નામ ” એ પ્રકારનું છે. ને તેથી તે અવણનો વિષય છે. તે દ્વારા આત્મતત્વને કેવી રીતે સાંભળવું એ પ્રત્યક્ષ અવણનું સ્વરૂપ સમજાવે.

તત્વવેત્તા-આત્મતત્વને પ્રત્યક્ષ જોવું કેવી રીતે એ સમજવું એટલે માર્ગની કુચી ઉઘડી ગઈ. તેથી આ સમજવું હવે કઠીણ નહિ પડે. તેમજ સમય પણ બહુજ થોડો લાગશે જો કહે પેહું શું સાંભળાય છે !

પ્રત્યક્ષવાદી-એતો આગગાડી ઉપડી તેની સીસોટી યથા ને સ્ટેશન ઉપર ઘંટનો નાદ થયો તે સાંભળાય છે.

તત્વવેત્તા-જરા વિચાર કર તું (physics) વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર શિખ્યો છે. અવાજના મનો વ્યતિકર તેમાં તું શિખ્યો છે. તે યાદ કરીને મને કહે.

પ્રત્યક્ષવાદી-એ તો ઘંટ તથા એનજીનના ધાતુમય પદાર્થની સપાટી ઉપર આધાત થયો. તેથી તે ધાતુમય પદાર્થોના રજકણોમાં ક્ષોભ થયો. તે ક્ષોભ તેજી આસપાસ જે હવા કુદરતે ભરી રાખી છે તે હવામાં ક્ષોભ થયો અને કોલેજમાં જોયું હતું કે એક વાસણ માંથી હવા કાઢી લઈને પછી તેમાં શખ્દને ઉત્પન્ન કરવા માટે આધાત થાય તેવું કહ્યું હતું પણ તે વાસણમાં હવા નહિ જેવી હોવાથી તે પ્રકારનો ક્ષોભ હવામાં યથા થકયો નહિ તેથી તે આધાતનો અવાજ સાંભળાયો ન હોતો માટે હવામાં ક્ષોભ થયો ને તે ક્ષોભ મોજાવ્યે એક પછી એક હવાના ભાગમાં ચાલી આવવો એવો બનાવ બને છે. એક સરોવરમાં સ્થિર પાણી હોય છે. તેમાં કાંકરો નાંખીએ છીએ તે આધાતથી નાના નાના તરંગો તે સ્થાનેથી ઉપડીને પોતપોતાની પાસે પાસેના પાણીના આસપાસનાં જગ્યામાં આધાતને પ્રેરે છે. તેથી તરંગો કિનારા સુધી લગભગ આવતાં દેખાય છે તેજ પ્રમાણે એ વાતાવરણમાં બને છે. હવે તે ક્ષોભ આપણા કાનની અંદરના પડામાં અથડાય છે. તે સ્પર્શ તે નાદને સાંભળ્યો એવો અનુભવ થાય છે.

તત્વવેત્તા ત્યારે હવે તો તારા કહેવાથીજ એમ જણાય છે કે જે તે સાંભળ્યું છે તે

એનજીન કે ઘંટની ધાતુ ઉપર થએલો આઘાત જે બંને તારા કાનથી દૂર હતા તેને નહિ પણ તારા કાનના પડા ઉપર થએલા આઘાતનેજ તે સાંભળ્યો છે. અને તેનેજ તું એન-જીનની સીસોટી તથા ઘંટનો નાદ કહે છે. આંખની માફકજ હવે વિચારમાં આગળ વધીએ. કાનના પડામાં વિકાર હોય છે તો તે વિકાર એ આધાન ઉપર ઊભા રહે છે. જે બહેરા મનુષ્યો હોય છે તેમનાં સંજ્ઞામાં તો દીવા ઉપર કાળું હાંદલું ઢાંક્યું હોય, અને દીવો ન દેખાય તે પ્રમાણે એ નાદ બીજાકુલ ઢંકાઈ ગય છે એટલે સંભળાનો નથી. સારાંશ એ પ્રાપ્ત થાય છે કે શ્રવણેન્દ્રિયની જે શક્તિ તેજ તે આધાતના ઉપરના ભાગમાં આવી રહે છે. અને તે શક્તિ ઉપર યતા આધાન મનરૂપ તકતી ઉપર જે સંસ્કાર પાડે છે, તે સંસ્કારનુંજ આપણે શ્રવણ કરીએ છીએ. સરોવરમાં કીનારા ઉપર દેખાતા તરંગ તે સરોવરના જળના જે વચલા સમુદ્રમાં કાંકરી પડી હતી તે કાંકરી નથી તેમજ જે વચલા જળના સમુદ્ર ઉપર કાંકરીનો આધાત થયો હતો તે જળનો તે સ્થાનનો તે સમુદ્ર પણ નથી. તેજ પ્રમાણે આપણા માનસપટ ઉપર આધાત થતો અનુભવાય છે તે નામક નાદ પણ એનજીનની સીસોટી કે ઘંટા નાદ નથી. માનસપટ ઉપર જે સંસ્કાર ફેનોગ્રાફની તકતી ઉપરના સંસ્કારના જેવો પડ્યો છે. તેનું ઉપાધાન કારણ જે કાંઈ આપણાં પોતાની અંદર આપણા પોતાના સ્વરૂપ ભૂત છે તેજ છે. અન્ય કાંઈજ નથી. એટલુંજ નહિ પણ દુર્લભ સંકલ્પ આદિરૂપ પ્રતીતિ યતું આપણું પોતાનુંજ સ્વરૂપ તેનું નિમિત્ત કારણ પણ છે. સારાંશ એ છે કે જે જે કાંઈ જગતમાં જગતરૂપે શ્રવણના વિષયરૂપે અનુભવાય છે તે બધુંજ આપણું પોતાનું સ્વ છે. અભિન્ન નિમિત્તોપાધાન કારણ રૂપ આપણું આત્મતત્વ દર્શન માત્રમાં આપણે દેખીએ છીએ તેનેજ શ્રવણ માત્રમાં સાંભળીએ છીએ નામ રૂપાત્મક જગત જેને કહીએ છીએ તે એ પ્રમાણે કેવલ આત્મ-તત્વનેજ અનુભવ છે. એ પ્રમાણે શાસ્ત્ર તથા મહાપુરૂષો કહે છે. તેની માત્ર દાએ દા કરીને નહિ પણ તારા પ્રત્યક્ષ અનુભવથી-જે પ્રત્યક્ષ એકલુંજ તને માન્ય છે તે એકલા પ્રત્યક્ષ થીજ પણ તારી ખાત્રી થાય છે. શાસ્ત્રને મહાત્માઓ આટલો ખાબતમાં તો તને કે કેમને આમાં દોરી જતાં નથી પણ જે સત્યના ઉપર તને આટલો બધો પ્રેમ છે તે સત્યમાંથી અસાવધપણે ખસી જઈને સત્યના કેવળ ઠગીને આડે રસ્તે દોરી જનારા આશાસરૂપ ધોસ્તવ અસત્યમાં ટૂં તણાઈ જઈને તેમાં અસાવધપણે મળ્યાં ખાતો હતો તેમાં કુબતો અટકવવાને માટે તારો હાથ ઝાડીને તને સત્યના સિંધર કિનારા ઉપર લાવીને મૂકવાનોજ તેમનો પ્રયત્ન છે એવી તારી ખાત્રી હવે થાય છે.

પ્રત્યક્ષવાદી—આપે જે મંત્ર કહ્યો તેમાં દ્રષ્ટવ્ય એ શબ્દ પડેલો છે. તે પણ ક્રોતવ્ય છે. ને જગતને નામરૂપાત્મક કહ્યું છે. રૂપ નામાત્મક કહ્યું નથી. એ પ્રમાણે ક્રમમાં જે બેદ છે. તે તો આકરિમકજ દરી ?

તત્ત્વવેત્તા—અકસ્માત એ અજ્ઞાનનું પરિણામ છે. સર્વગત જે શ્રુતિ ભગવતી-માં આપણે સ્વીકાર્યું છે તેમાં આપણી કૃતિની માફક અકસ્માતનો સંભવ છેજ નહિ. આપણા સામાન્ય અનુભવથી જે કદામાં આપણે ઉઘા છીએ ત્યાંથી પ્રેમપૂર્વક આપણે શ્રમ ન પડે પણ આનંદની રાદિ યતી ન્દય તેવે માર્ગે દોરી જવાની આ પ્રક્રિયા છે. આપણે માદ કરીશું તો આપણને જણાશે કે પ્રથમ કાંઈ પરાર્થ આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે.

એટલે પહેલું દર્શન થાય છે. છતાં તે પદાર્થની સાથે પૂર્વનો પરિચય નહિ હોય તો તે શું છે તે પ્રકારનો સહજ પ્રશ્ન ઉઠતાં બહારથી શબ્દનું શ્રવણ કરવાનું બની આવે છે. ત્યારે તે પદાર્થ સાથે આપણે જ્ઞાનપૂર્વક યોગ્યવાનો આરંભ થાય છે. એ શબ્દ સાથે સંબંધ થતાં જે પદાર્થ સંબંધી તે શબ્દનું શ્રવણ થાય છે. તે પદાર્થમાં કલ્પાયલા ધર્મો વિગેરેનું અસ્તિત્વ છે એવું વિશેષ જ્ઞાન પણ તે પ્રકારનાં શબ્દોજ કરાવે છે. જે પદાર્થ ઉપરથી તેનો જેવા દેખાતા હોય પણ વાસ્તવે તે ન હોય તો તેમાં ભ્રમ થતો અટકાવાને માટે પણ અન્ય શબ્દોનું શ્રવણ થાય છે. એ પ્રકારે સમતિય તથા વિભતિય જ્ઞાત પદાર્થોની સાથે આપણા નવીન પદાર્થનું અનુસંધાન કરાવવા રૂપ મનન નામની ક્રિયા તે શ્રવણ પડે કરવાનો પ્રસંગ આવે છે. એ પ્રમાણે સંકલ્પ વિકલ્પ તે પદાર્થના સંબંધમાં થતાં આપણો અગ્ર નિશ્ચય સ્થિર થાય છે કે તે પદાર્થ અચુક છે, એજ નિદિધ્યાસન છે. એક નાના બાળકથી આરંભીને મહાત્મા સુધી ક્રોધપણુ બ્યાવહારિક ગમે તેવા હ્રુદ પદાર્થથી. આરંભીને મોટા વિકટ વિષય સુધી આ દર્શન, શ્રવણ-મનન, અને નિદિધ્યાસનનો અભ્યાસ જાણે કે અજાણે કરતા ન હોય એવું તો બાળેજ દેખાશે. એ પ્રકારે જે પ્રમાણે કરવાની આપણને ટેવ પડી છે એજ પ્રક્રિયાને વિષયાંતર કરીને આપણા ઉપર કેવળ અનુમદ્ધ કરવા અર્થેજ લીધી છે. પરમાત્મતત્ત્વ અવતાર લે એ વાતનો સંભાવ નથી એવું કહેનારાઓને એક આ પ્રક્રિયાથીજ જણાશે કે એ તત્ત્વને આપણા ઉપર આપણું સ્વ સ્વરૂપ હોવાથી જેટલો પ્રેમ છે તેટલો જો કાંઈ અન્ય વસ્તુરૂપ તે હોય તો તેને હોદ્દા સહતો નથી. આપણને અનુમદ્ધ પડે તે પ્રકારની પ્રક્રિયાઓ આપણી વર્તમાન પરિસ્થિતિને અનુસરીને લિખ લિખ રચાઈ રહી છે. તો તેજ પ્રકારે આપણને દર્શન આપવા અર્થે આપણને યોગ્ય શબ્દનું શ્રવણ કરાવવા અર્થે મનન તથા નિદિધ્યાસનમાં આપણે યોગ્યક્રમે તે સમયે આપણું રક્ષણાદિ કરવા માટે, આપણી પાસે આપણું સર્વોત્તમ દિત સિદ્ધ થાય તેવા સ્વરૂપને ધારણ કરીને તે તત્ત્વ આવીને ખડું રહે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય મને તો લાગતું નથી. એમ કરવાની તેની અશક્તિ છે, કે એટલું બધું કરવાની તેને પરવા નથી કે તેમ કરવામાં તેને અત્યંત પરિશ્રમ થઈ જવાનો છે કે અચુક મનુષ્યો તેને દલકો વગેરેરૂપે તિરસ્કારપૂર્વક ગણવાથી તેનાં મહત્ત્વમાં કાંઈ ખોડ આવશે એવો ભય તે પરમ તત્ત્વમાં હોય તોજ વખતે તે અવતાર લેવાનું કામ ન કરે. ને તેમ હોય તો જે સ્વરૂપ જીવરૂપે આપણી પ્રતીતિ દાલ અત્યારે થાય છે, તેવું તે સર્વસ્વરૂપ આત્મતત્ત્વમાં બનેજ નહિ. ગમે તે હોય પણ આ જે ક્રમ મંત્રમાં છે તે તો માત્ર આપણી અનુમદ્ધતાને માટેજ છે.

ખીજી રીતે આ ક્રમના સંબંધમાં વિચાર કરતાં ક્રોધપણુ વિષયને સમજવામાં કાર્યને હાયમાં લાગને પૂર્વ પૂર્વે કારણ ઉપર જતાં તે વિષયનું જ્ઞાન મૂળસદ્ થાય છે. દષ્ટ્યરૂપ જગત્ કાર્યરૂપે પ્રત્યક્ષ છે. એ પ્રકારે માનવાની આપણી વર્તમાન સ્થિતિ છે. જે વસ્તુને આપણે દેખીએ છીએ. તે વસ્તુ કેવી રીતે પ્રતીતિમાં આવી જેનું દર્શન થાય છે, તે દર્શનનું કારણ શું?

શબ્દ ધ્વજ એ ચાર અક્ષરો ધણાએ પાંચ્યા છે. જગત્માનનું કારણ શબ્દ છે. શબ્દમાંથીજ જ ની પ્રતીતિને તેમાંથીજ આણું જગત્ તૈયાર દેખાય છે બાહ્યજમાં પણ

જગતની ઉત્પત્તિ શબ્દમાંથી કહી છે. પણ તે શબ્દ ખોવાઈ ગયો છે એમ કહે છે. ખોવાઈ ગયો નથી આપણી પાસેજ છે. પણ આપણે તેને શ્રવણ કરવાનું સામર્થ્ય ધણેએ શે ગુમાવ્યું છે, અને ગુમાવતા જઈએ છીએ.

આપણે બાળપણથી જ ને શબ્દો સાંભળતા આવ્યા છીએ. તે શબ્દોની આપણા ઉપર અસર કેટલી થાય છે તે વિચારો? જગતમાં મોટા મોટા કાર્યો પછી સારા કે નફારાં બોલાવણા શબ્દના બળવડે કેટલા થાય છે તે વિચારો-મહાભારત તથા રામાયણના યુદ્ધ તથા આજે આખી પૃથ્વી ઉપર જે અપૂર્વ બળથી સત્રામ મચી રહ્યો છે. તેનું કારણ શોષતાં અમુક વ્યક્તિથી બોલાવણા અમુક શબ્દ વિના બીજા કોઈ પ્રેરકરૂપે નહિ જણાય. ગર્ભમાં પણ આપણી માતાએ શ્રવણ કરેલા શબ્દો તથા આપણા માતાપિતા તથા તેમના પૂર્વજોએ શ્રવણ કરાવેલા શબ્દોની અનાદિ કાળથી શબ્દજ્ઞાનના સંસ્કારોએ સર્વ શબ્દનુંજ પરિણામ હાલ જે આપણે જગતને દેખીએ છીએ અને તે દેખીને જે આપણે માનીએ છીએ, તે છે. એટલે સર્વનું કારણ શબ્દ છે તેથી દર્શન નામના કાર્ય પછી શ્રવણ તેનું કારણ આ મંત્રમાં મૂક્યું છે. શ્રવણ એટલે શબ્દનાં સંબંધમાં વિચારતાં જણાય છે કે કેટલાકનું કૃણ યથાર્થ પ્રત્યક્ષ થાય છે. મહાત્માઓએ અષાયેલા શાપ તથા વર એના દ્રષ્ટાંતરૂપ છે. કેટલાંકનાં કૃણ વિપરીત દેખાય છે. જે જનકચનરૂપે સતિચાપ દે નહિ અને સખિનિનો લાગે નહિ' એ પ્રકારનો મનુષ્યનો પ્રચલીત અનુભવ છે. સારાંશ એટલેજ છે કે શબ્દ બોલનાર તે શબ્દથી વહન થતા અર્થને તે અર્થ યથાર્થ છે એવું જોટલી દૃઢ શ્રદ્ધાથી માને છે. તે દૃઢતાના પ્રમાણમાંજ તેની પ્રતીતિ હોય છે. એજ ભાષના સદશિ સિદ્ધિઃ એ શાસ્ત્ર વાક્યવડે સમજાવ્યું છે. એ માનવું એ શ્રવણના પર્યાયત્વનું કારણ છે, માન્યો નહિ હોય એવો શબ્દ વંધ્યાવત છે. આ વિષયનો મંતવ્યના વિચારમાં વિસ્તાર થશે.

પ્રત્યક્ષવાદી-આ શબ્દ આપે કહ્યો તે વ્યાકરણમાં અમુક અક્ષર રૂપી સંજ્ઞાઓનો બનેલો કહ્યો છે તે કે કાનવડે સંભળાય છે તે એકલેજ સમજવો.

૭ તત્ત્વવેત્તા-એ પ્રશ્ન પણ ઠીક છે. શબ્દ એ પાત્ર છે તેમાં અર્થ નામની વસ્તુ ભરીને એક અંતઃકરણ બીજા અંતઃકરણમાં તે વસ્તુને ઠાલવે છે. સામાન્ય પ્રચાર ભિન્ન ભિન્ન ભાષામાં બોલાવણા ધ્વનિરૂપી શબ્દો છે. ફેનોગ્રાફની પ્લેટના ઉપર એ બોલાવણા ધ્વનિના ચિન્હો પડે છે. તેનાઉપર અણીદાર ટાંકણી ફરવાથી તે સંસ્કારોનું પુનરુત્થાન થાય છે. તે પ્રમાણે આંત્રજીઓના અમુક ચાળાશ કરપણી, આંખના ચાળાશ નયન પથ્થરી, ધખાવણા ચિત્રરૂપ લેખો ભિન્ન ભિન્ન રંગના ગ્રન્થકારૂપ પ્રકાશપથ્થરી તથા તાર ગ્રાહીસના ટકોરા રૂપ દ્વનિપથ્થરી વગેરે સ્વરૂપમાં બેલાવણા શબ્દોના અર્થને પ્રયોજીને મન ઉપર સંસ્કાર પાડવાના સાધનરૂપે ઉપયોગ થાય છે. તે બધાજ અર્થવાદક હોવાથી શબ્દો છે. શાસ્ત્રમાં તો શબ્દ એટલે વાણીના ચાર પ્રકાર ખાસ કહ્યા છે. તેમાં વૈષ્ણવી ને ઉપાંશુ એ બનેલા ઉપરના વિચારમાં સમાવેશ થાય છે. મનન તેનેજ મધ્યમા અને નિદિધ્યાસનને પધ્ધતી વાણી કહી છે. તે બનેલા સ્વનંત્ર ઉપયોગ હોવાથી કરીને આ મંત્રમાં તેમને નિરૂપણ લીધા છે.

પ્રત્યક્ષવાદી-ત્યારે દ્વિપનોટીઝમમાં પ્રયોગ કરનાર શબ્દ તથા ચેષ્ટાઓનો ઉપયોગ કરે છે તે બંનેનો આ શબ્દમાંજ સમાવેશ થાય છે ?

તત્ત્વવેત્તા, અલગત, તે જો કેવો ચમત્કાર શબ્દનો છે. એ શબ્દને સાંભળનાર શ્રવણ કરે છે કે જેને આપણે પુરશી કહીએ છીએ તે પુરશી નથી પણ ભળભળાટ સળગતી સગડી છે. તેના અંતઃકરણની સ્થિતિ એવી છે કે જે પદાર્થને અન્ય મનુષ્યો પુરશી માને છે તેને તે સળગતી સગડી અત્યંત ઉડી ચકાવી માને છે. બંધનના મંતવ્યથી તેના મંતવ્યમાં બેદ પડવાથી અન્ય લોક તેને ભરતંત્ર મનની શક્તિ ઓછી બેઠેલા ગાડા ગણે છે પણ તેથી તેના મંતવ્યમાં કંઈ ફરકનો ફેફાર થતો નથી એ પદાર્થનો સ્પર્શ થતાંજ તેનેજ ફેફસો ઉપસી આવે છે અને દાહ થવાથી ચીસો પાડી ઉઠે છે. દ્વિપનોટીઝમના આ પ્રયોગ જેણે દીકા હોય તેને આ વિષય સમજવો કઠીન પડે એમ નથી એક વ્યક્તિના ઉપર જે પ્રયોગ લાગુ પડ્યો છે તેને દ્વિપનોટીઝમ કહ્યું છે, એટલીજ દૃઢતાથી માનવાના સંસ્કારો ખારસામાં વંશપરંપરાથી આપેલા લોહી તથા નરોત્તમમાં ઝચ્ઝણી રહ્યા છે. ને તેમાં ન્યૂનાધીક થવાના પણ નવીન નવીન શબ્દ શ્રવણ આદી પ્રયોગો ચાલતા રહ્યા છે, એ પ્રકારનું સામાન્ય સર્વ મનુષ્યગત શબ્દ શ્રવણના વર્તમાન ક્ષણ સૂધીના પરિણામરૂપે જેને બ્યાવહારિક સત્યરૂપે આપણે માનીએ છીએ તે માનવાનું બની રહ્યું છે ને તે મનાવનાર સાધન સર્વગત દ્વિપનોટીઝમ જેને આપણે શબ્દવડે શાલ્ય કહે છે તે છે. તેમાંથી ભગવત કંરનાર શ્રુતી ભગવતિ એકજ છે.

પ્રત્યક્ષવાદી-આ તો કામ ગુચ્ચવાયું હવે તો મને સમજજ પડતી નથી કે જે હું માનું છું તે તે માફ વાસ્તવ માનવું છે કે ઉપર પ્રમાણે એક બાલશબ્દો વડે મારા મન ઉપર વળગાડેલું કંઈ અન્યજ છે.

તત્ત્વવેત્તા એજ તારા અંતઃકરણની જ્ઞાનની ખરેખરી સ્થિતિ છે. વિવિધતારૂપે જે જે દેખાય છે તે તે બહારથી આવતુંજ દેખાય છે. ને બહારના શબ્દો દ્વારાજ તે આવે છે. તે માંબા અથવા દ્વિપનોટીઝમનું પરિણામ હોવાથી ઝાંઝાના જળ કેટલાં ઉંડા છે તેનો નિશ્ચય કરવા જનાર વિવિધ માપણીઓ કરીને ગુચ્ચવાય તે પ્રમાણે હોવાથી તેમાં એક ગુચ્ચવાણે દૂર કરતાં અનેક ગુચ્ચવાણે આવી પડે છતાં જેની ઉકાઈનું માપ ન નીકળે તેમાં કંઈ હાની નથી. વાસ્તવેતો એ જળ નથી એટલુંજ જ્ઞાન ઉપયોગનું છે. તે પ્રમાણે જગતના જગતરૂપ જ્ઞાનમાં બેદ પડે. સમજણ ન પડે તેમાં હાની નથી પણ તે દ્વારા આત્મતત્ત્વનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે એજ મુખ્ય સમજણ આપણા ઉપયોગની છે. આ પ્રમાણે આ યુક્તિ તથા પ્રયુક્તિથી જેનો અનુભવ થાય છે તે આત્મા છે એ પ્રકારનો વિચાર આવે છે. વળી પૂર્વના સંસ્કારથી પુરશી ટેબલ આદિરૂપે જગતની પ્રતીતિનો વિચાર આવે છે. એ દરેક વિચારને ક્ષણિક વિજ્ઞાન કહે છે. ઉપરના આત્મ અને જગત, એટલે અનાત્મ એ પ્રકારના એક પછી એક અંતઃકરણમાં વૃત્તિરૂપે ઉડતા વિચારોની ધારા રૂપ એક પ્રવાહ અખંડ ચાલી રહે છે. તેને તે સ્વરૂપે અનુભવવો તેમાં વિગતીય એટલે આત્મ અને અનાત્મ એમ લુહી લુહી જાતીનું મિશ્રણ થાય છે અનાત્માનું જ્ઞાન થાય તેમણે સાવધાનતા રાખી તેને ત્યાંથી દૂર કાઢતા હોઈએ તેમ પ્રવર્તન કરીને વિચારવું કે નદિ નદિ માયા નામના દ્વિપનોટીઝમથી જે અ સાવધાનપણામાં પુરશી ટેબલ વગેરેરૂપે

સ્ફુરણુ વચ્ચે આવી નડે છે. તે માનવું ખોટું છે પણ વાસ્તવે તે તો માઈ આત્મ તત્વ છે એજ માનવું ખરૂં છે.” એ પ્રકારે વિચાર કરવો તેને મંતવ્ય એ શબ્દવડે આ મંત્રમાં કલો છે.

પ્રત્યક્ષવાદી—ત્યારે આ મંતવ્ય તો પાણું પ્રત્યક્ષમાં ન આવ્યું તેનું કેમ !

તત્ત્વવેત્તા—જે આરંભક વિદ્યાર્થી હોય છે તેને માટે આંકણી વગેરે સાધનો છતાં

પણ તેને હાથ ઝાલીને અક્ષર ઘુટાવવા પડે છે. તે ઉપરથી એમ સમજવાનું નથી કે અભ્યાસમાં વૃદ્ધિગત ચતાં પણ તેના મહેતાજીએ તેનો હાથ ઝાલીનેજ તે શિષ્ય ધરડો યાય ત્યાં સુધી તેની પાસે અક્ષર ઘુટાવવા અક્ષર ઘુટાવવાનો ઉદ્દેશજ તેના હાથને સ્થિર કર્યા પછી છોડી દેવાનો ને સ્વતંત્રતાથી તે પોતાનું કાર્ય કરી શકે તેવો તેને બનાવવાનો હોય છે. દર્શનનો વિષય રંગ છે. શ્રવણનો વિષય રાગ છે બને રંગ ધાતુમાંથી નીકળ્યા છે. વિજ્ઞાનશાસ્ત્રના પ્રયોગોથી જણાય છે કે પ્રકાશના કિરણમાં આઘાત થવાથી દર્શનના વિષયરૂપ રંગો દેખાય છે. પહેલ પાંડેલા કાચ દ્વિરા વગેરેમાં આવું પ્રદર્શન થાય છે. સાકાર વસ્તુ વિશેષ સ્થુલ છે. તેને પ્રત્યક્ષ કહીએ છીએ તેનાથી સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ તેના કારણ રૂપ શબ્દનું છે. શબ્દ આખે દેખાતા નથી છતાં આઘાત રૂપ હોવાથી જે આકૃત્તિનો રંગ દેખાય છે તેમાં અનુસ્યુત છે. તેથી તેને પ્રત્યક્ષ કહીએ તેજ પ્રમાણે એ સંસ્કારો મન ઉપર પડે છે તેથીજ શબ્દનું શ્રવણ થવાનો સંભવ આવે છે. માટે શબ્દ માત્રમાં માનસતત્ત્વ અનુસ્યુત છે. તેથીજ માનવારૂપ જ્ઞાન નામનો અનુભવ થાય છે. એ જ્ઞાન નામનો અનુભવ શબ્દ દ્વારા દ્રવ્યમાં અનુસ્યુત હોવાથીજ દર્શન થાય છે. જ્ઞાન નથી હોતું તો દર્શન થતું નથી એ આપણો અનુભવ છે. તેથી મનનને પણ આપણે પ્રત્યક્ષ કહીએ તો તેમાં અડચણ નથી. વળા મેં તને આરંભમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે અમુક અનુભવને પ્રત્યક્ષ કહેવો કે નહિ કહેવો એ કાંઈ આપણો વિષય નથી. યથાર્થ સત્ય એ એકજ તારે જોઈએ છે એ પ્રકારની આપણી પ્રતિજ્ઞા છે. એ સમજવાને માટે પ્રત્યક્ષ શિવાય બીજી રીતે તારી શુદ્ધિમાં ઉતરતું નહોતું તેટલાજ માટે પ્રત્યક્ષને તું વળગી રહો. હવે પણ હવે આ વિષયે તારા મગજમાં દૃઢતાથી ઉતરતો જાય છે માટે તે પ્રત્યક્ષ છે કે નથી એના વિચારવડે એ પ્રવાહમાં વિદ્યે નાંખતો નાહ. જે રીતે તને સમજાય છે તેજ તારા અધિકારની રીતને તું પ્રત્યક્ષ શબ્દ વડે સમજીને તારો આનંદ તારો તારી પ્રસન્નતાનો ભંડાર તું કાયમ કરજે.

° પ્રત્યક્ષવાદી—ત્યારે તો આત્મતત્ત્વને અભ્યાસ કરવો એજ મનન થયું આત્મતત્ત્વના સ્ફુરણને વીણી વીણીને જ્યારે જ્યારે આવે ત્યારે ત્યારે તેને નાટકના વેષધારી રૂપે ગણીને તે વેષ જેણે ધારણ કર્યો છે તેનું તે વેષ રૂપ ઢાંકણ નીચે માઈ આત્મતત્ત્વ સ્વપ્રકાશથી પ્રકાશી રહ્યું છે. એવો મને અનુભવ થાય છે. અહો હો. મારા હૃદયનો તે વખતે પાર રહેતો નથી. કારણ કે એ ચિંતન જેમ જેમ વધારે શણો સુધી ટકે છે તેમ તેમ મારા શરીરમાં મારા મનમાં મારી શુદ્ધિમાં ને આખા વિશ્વમાં કાંઈ અપૂર્વ બળ તથા જોજસ શાંતિ તથા પ્રસન્નતા અખૂટ ભંડાર રૂપે ઉભરાઈ રહેતું જણાય છે. પણ પાછો બ્યવહારમાં આ તમારી પાસેથી જન્મને વળગીય એટલે હતું એનું એ થઈ રહેશે.

તત્ત્વવેત્તા એ “ હતું એનું એજ પાણું થાય છે ” ત્યાં સુધીની સ્થિતિ સાધક અવસ્થાની છે. જે જે વખતે જે જે થાય છે તે યથા કરે તે સર્વમાં ઉપરના મનન નામના અભ્યાસવડે આત્મદર્શનની બે શણોના વચલા અંતરાયની શણો ટુંકીજ યતી જાય છે. તેથી આત્મદર્શનની નાની નાની ધારાઓ બધાની જાય છે તે મારાઓના વચલા અંતરાયો પણ

ધૈર્ય તથા રથૈર્યથી દૂર થાયછે. ત્યારે સતત આત્મદર્શનની એકજ દ્વારા અરુણિત તથા અખંડિત વહી રહેછે આ રિથિતિને નિદિધ્યાસન એટલે નિન્દિકરણ સમાધિ કહીએ. તેન વડે યોગ અને ક્ષેમ એટલે તેની જીવનદ્વારાને સતત પ્રસન્નતાપૂર્વક ચાલુ રાખવાને માટે કંઈ પણ સાધન તેણે કરવાનું બાકી રહેતું નથી તેથી તેના આગળથી પુરોને સિદ્ધ એતું નામ આપેલું છે તેવા પુરોને માટે શ્રીમદ્ ભગવત્ ગીતામાં શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર પોતે કહે છે કે—

અનન્યાશ્ચિંતયંતોમં પજનાઃ પર્યુપાસતે ।

તેસામ નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમવદામ્યહમ્ ॥

પ્રત્યક્ષવાદી—અહો આ વિષય તો ખરેખરો રસભરેલો હતો હાલ સુધી હું એવી સંગતીમાં રહેલો હતો કે ધરમાંથી બહાર બાકે કે આ વિષય ઉપર તિરસ્કાર તથા અશ્રદ્ધા કરવાનાંજ સાધનો બેમાં યતાં મારા ધરમાં આવું એટલે પાછાં ત્યાં બધાને આસ્તિકરૂપે ચાળા કરતાં હોય એવું મને દેખાતું હતું ગમે તે કારણથી મને તે કાંઈક સાફ લાગતું પણ તે વગર સમજ્યે હતું. હવે તો બ્રહ્મવિદ્યા બહુ વિસ્તારથી સાંભળવાની બહુ ઉત્કટ ઇચ્છા મારા હૃદયમાં ઉઠાળા મારી રહી છે, માટે તે નિરાંતે સંભળાવવાની કૃપા કરવી પડશે.

તત્ત્વવેત્તા—તારી ઇચ્છા જોઇને મને બહુ આનંદ થાયછે. આ વિષયને તું પહેલો તારા મનમાં પુનઃ પુનઃ વાંચીને પચાવજો. પછી શ્રી ‘શાસ્ત્રવિનોદ વ્યવસ્થા’ નામનો લઘુ ગ્રંથ આનંદનિધિ અને શોધકપ્રસાદ નામક એ પાત્રો વચ્ચે વાતાંત્ર રૂપમાં આપણી પેટેજ આપ્યો છે તેમાં બ્રહ્મવિદ્યાના મહાન સાધનરૂપ તૈત્તિર્યોપનિષતત્ત્વ બહુજ વિસ્તારથી અધ્યયન કરાવું છે. તે તારા ઉપયોગમાં લેજો. તે ગ્રંથની પૂર્વેજ આ આપણા લઘુ વિચારને યોજજો. એટલે એ યોજનાવાડે વખતોવખત એકબીજા ઉપર અપૂર્વ પ્રકાશ પડશે.

પ્રત્યક્ષવાદી—હીક ત્યારે તો બહુ સાર થયું એ ગ્રંથ હું ખાસ વાંચીશ ચાર પાંચ વખત આપે કહ્યું તે પ્રમાણે વાંચીશ અને તે પછી કાંઈ ખુલાસાની જરૂર રહેશે તો આપની પાસે આપીશ.

તત્ત્વવેત્તા—ભલે એમ કરજો. તારું સર્વદા કંથ્યાણુ થાઓ ને જીતારો પ્રયત્ન સફળ થઈ તું કૃત્ય કૃત્ય થા. એજ આ હૃદયની ઉમિ છે. રૂતિ ૭

હૃદયેન્દ્ર નટવરણ ત્રિવેદિ.

સ્વાગત મંદિર.

(૨૪) કુસુમકળા—(પ્રકાશક રા. રા. જેકિશનદાસ ભાઈશાહ પરીખ અમદાવાદ મુદ્રક શ. ૨-૮-૦) લેખક પોતાના અંતઃકરણના સિદ્ધિતિને નવલકથાના રૂપમાં સરળ ભાષામાં મૂક્યા છે. એમનો ઉદ્દેશ બહો રસુલ્ય છે. ઉત્તમ પદાર્થને પણ તેને મદ્ય કરવાના સામર્થ્યહીન અંતઃકરણોની સમક્ષ રજુ કરવામાં આવે છે તો પોતાના અંતઃકરણની વૃત્તિ લેખકના ઉદ્દેશને મદ્ય કરવાને બદલે કાંઈ વિપરીત ભાવને મદ્ય કરીને આડે રસ્તે જાય છે આવા પુસ્તકો યોગ્ય રસને સમજીને તેનો સફળપોષ કરી શકે તેવાનાજ હસ્તમાં જાય એ સ્પષ્ટણીય છે.

(૨૫) મૃણાલિનો—(અનુવાદક રા. રા. કવિ બાલકૃષ્ણ કાશીનાથ વિદ્યાશિ જમ-
નગર કાઠીયાવાડ મૂલ્ય પાકા પુઠાના ૧-૪-૦ કાચાના ૧-૦-) આ એક બાલુ બંકિ-
મચંદ્રની બંગાળી નવલકથાનો અનુવાદ છે. અને તે સર્વ રીતે સર્વોત્તમ થયો છે. વાર્તા
સામાજિક હોઈ વાંચવા છતાંસા વૃત્તિને પ્રેરે તેવી છે. રા. કવિ બાલકૃષ્ણની આ નવલ-
કથાનો યોગ્ય પાત્રોમાં યોગ્યરીતે સત્કાર થાઓ એવું અમે હૃદયીએ છીએ.

૨૬ નવાયુગના જીવાન સ્ત્રી પુરુષો—(લેખક શ્રીયુત કૌશિકરામ વિદ્યારૂર મ
મહેતા. રા. રા. નૃસિંહદાસ ભગવાનદાસ વિભાકર રા. રા. મહારાણીશંકર શર્મા મુ'અઇ.
મૂલ્ય ત્રણ આના.) વિચારપુષ્પમાળા સીરીઝનું આ બીજું પુસ્તક છે. અને તેમાં પ્રસ્તુત
ત્રણ વિષયો ત્રણ લેખકો તરફથી લખવામાં આવ્યા છે. વિષયો હાલની સુધરેલી ઢબ
મુજબ લખાયેલા છે. પ્રથમના બે વિષય સર્વોત્તમ લખાયેલા છે. ત્રીજામાં ધણોખરો
પદનો ભાગ આવતો હોય તેવું ભાન થાય છે, આવા લેખને ગદ્યમાં ગણવા કે પદ્યમાં તે
સંશય છે. એકંદરે પુસ્તક સારું છે. આ પત્રની એપીસોડમાંથી પણ તે મળી શકે છે.

૨૭ યોગવાસિષ્ઠ મહા રામાયણ—ભાગ ૧ લો (પ્રકાશક સ્વામીશ્રી અખંડાનંદજી
મંત્રી સસ્તું સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય અમદાવાદ) સસ્તા સાહિત્ય તરફથી નીકળતી
શ્રદ્ધદાયકમાળાનો આ ૯ મો ગ્રંથ છે અને તે ધણોજ ઉત્તમ છે. ગુજરાતમાં સસ્તા
સાહિત્યની પ્રથમ ચળવળ કરનાર સ્વામી અખંડાનંદ એકલાજ છે. અને તેઓ પોતાના
આનંદી અને કર્તવ્યનીક સ્વભાવથી આ સંસ્થાને આટલી પ્રગતિમાન કરી છે. વિદ્વાન
તેમજ સામાન્ય વર્ગમાં એવો એક પણ મનુષ્ય જાણેજ હશે કે જોને સસ્તા સાહિત્ય સંજોગો
ખબર નહિ હોય. એકજ મનુષ્ય જગતમાં શું કરી શકે છે તેનો નમુનો જોવો હોય તો
સ્વામી અખંડાનંદ પોતેજ છે. કાર્યાલયની શરૂઆત ફક્ત એકાદશરૂંધે ભાગ્યવત ઉપરથી
તેમણે કરી હતી. તે પછી તેની પ્રખ્યાતિ થતી ગઈ અને કાર્યાલયને મદદ પણ મળતી
ગઈ. અને આજે સર્વોત્તમ પુસ્તકોનો લાભ ગરીબ લોકો પણ તેના સસ્તાપણને કીધે
લેવા લાગ્યા. જનસમાજે આવી સંસ્થાને દરેકરીતે ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. નહિ કે
પોતાના સ્વાર્થને ખાતર તેના કર્તવ્યને વખોડી કાઢવાં. આ પ્રમાણે અમારે લખવાની
દુરજ તટસ્થ રીતે પડવાનું કારણ ' ગુજરાતી ' અને સાંતિપર્વ એ સંજોગોની ચર્ચા છે. બૂલ-
પાત્ર મનુષ્ય માત્ર છે. તેથી કંઈયે પ્રુદ્ધની સામાન્ય બૂલ કોઈ પ્રસંગે થઈ હોય તો તેથી
આંખી સંસ્થાના વગેરે ગાવા બેસી જવું એ ઉચિત કાર્ય નથી.

આ પુસ્તકનું ભાષાંતર મુ'અઇની વેદધર્મ સભા તરફથી કરાવામાં આવેલું છે અને
તે સર્વોત્તમ થયું છે. પ્રસ્તુત ખાતા તરફથી તેની આ બીજી આવૃત્તિ છપાઈ છે. પોતાની
લાવણરીમા યોગવાસિષ્ઠ જેવા ઉત્તમ પુસ્તકને દરેક મનુષ્યે રાખવાં જોઈએ. આ પ્રથમ
ભાગમાં વૈરાગ્ય, મુમુક્ષુ, ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ, અને ઉપશમ મળી પાંચ પ્રકરણો આવ્યાં.
મોટી સાઈઝના (આ માસિકની સાઈઝ) તેના ૫૧૧ પૃષ્ઠ છે. કાગળ ઉત્તમ તથા છપાઈ
સારી અને પુકા પાકાં સોનેરી નામના હોવા છતાં મૂલ્ય ફક્ત ત્રણ રૂપિયા રાખવામાં
આવ્યું છે. આ પત્રની એપીસોડ થી પણ તે મળી શકશે.

આરોગ્ય સંરક્ષણ.

(વર્તમાન વર્ષના પૃષ્ઠ ૧૮૭ થી.)

જ્યાં સારી પેટે હવા આવતી હોય ત્યાં બેસવું યા બેસી શકે તો બે ચાર માઇલ ઝડપથી ચાલીને પછી બેસવું ખુદ્દી હવામાં ચાલતી વેળાએ લાંબા ઉડાં દબો બેંચવાને જુલવું નહીં એ માટે એક સાદી રીત આ છે કે, જ્યારે બાહર ચાલો ત્યારે પાંચથી સાત પગલાં ભરતાં દમ અંદર બેંચવો તે પછી જરા (પાંચથી દશ સેંકડ) દમને રોકવો, અને પાછા બીજા પાંચ સાત પગલાં ભરતાં દમ બાહર કાઢવો આમ ચાલુ રાખવું.

૫. રાત્રે સૂતી વેળા બારી બારણા બંધ કરી સુવું નહીં. પણ બાહરની હવા સારી પેટે ધરમ્માં આવે એવી રીતે ગોઠવણ રાખી સુવું. દીવસ કરતાં રાત્રે આપણને વધુ હવાની જરૂર છે કારણ કે આપને એકજ જગ્યામાં પડી રહેલા હોવાથી ત્યાં તાજી હવા જેમ બને તેમ વધુ આવે એમ સુવું જોઈએ. બની શકે તો રાત્રે ખુદ્દી હવામાં બાહરજ સુવાની આદત રાખવી વીધેશ લાભકારક છે.
૬. પ્રાણાયામ કરવાથી શરીરની આરોગ્યતાને વિશેષ ફાયદો થાય છે. એટલુંજ નહીં, પણ જેઓ તે નીત્ય કરવાનું ચાલુ રાખે છે. તેમનાં આયુષ્ય પણ લંબાઈ શકે છે, પ્રાણુ એજ જીંદગી છે અને જે કાંઈ પ્રાણુને જેટલો સાચવે છે. તેમને તેટલો લાભ મેળવશે. એ વીધે આ અંદ્ર પ્રકાશનાં વ્યવધાપકે જે પુસ્તક પ્રાણાયામ કરી લખી છે તે વાંચવાની દરેક સુત વાંચકને સખત જલામજી કરીશ.
૭. ખુદ્દી હવામાં રહેવાથી, હવા મળે છે એટલુંજ નહીં, પરંતુ સૂર્યનો તડકો અજવાળું વગેરે શરીરને બહુ લાભકારક થીજે પણ મળે છે. નાના બાળકોને જેમ બને તેમ બાહરજ રાખવા વિશેષ લાભકારક છે.

પેહેરવેશના નિયમો.

૧. ઉંચી એડીનાં અને ' નેરો તો ' સાકડા પંખનાં જુટ કે સલીપર કદી પહેરવા નહીં, બનતાં સુધી ઉધાડા પગેજ ફરવામાં વિશેષ લાભ છે. જો જુટ કે જોડા પેદ્યા વિના ન ચાલે એવું હોય તો રાત્રે જોડા કાઢ્યા પછી પગોને સારીપેટે ઘોઈ લુછી નાંખવા.
૨. ચામડીની અડોઅડ કાંઈમી ગરમ કપડુ (ગંજીરામ યા પેટી) કદી પણ પેહેરવું નહીં. જો પરસેવો બહુ પડતો હોય, અને ગંજીરામ જેવું કાંઈ લુગડું પેહેરવાની ગરજ જ હોય તો સુતરાઉ (કોટનનું) જાલીવાર ગંજીરામ યા પેટી પેરવી. ગરમ ઉનના કપડાંથી ચામડી ઉપરનાં ઊંદો પુરાઈ જાય છે. જેથી ચામડી દ્વારા મેલ પરસેવો બાહર નીકળી શકતો નથી. સુતરાઉ વસ્ત્રથી તેમ થતું નથી.
૩. શરીર ઉપર ઘણા ઘણાં વસ્ત્રો પહેરવા નહીં. પણ શરીર માત્ર દંડાય એટલા પાતળાં, લુગડાંજ રાખવાં.

૪. દીવસનાં પહેરેલા લુગડાં સાથે સુવું નહીં. પણ સુવા માટે બુદ્ધિજન વસ્ત્રો રાખવ જોને દીવસે તડકામાં સુકાતા રાખી રાત્રે તે વાપરવાં.
૫. રાત્રે સુતી વેળા શરીર ઉપર ધણા બોજદાર કપડાં કે ઓઢવાનું રાખવું નહીં, પણ ગરજ પુરતી હલકી ચાદરજ લેવી. જ્યારે વધુ ઠંડી હોય અને ન રહેવાય ત્યારેજ ગરમ બનાત કે યા પાતલી. ઓઢવી. મહોડું ઢાંકીને સુવું નહીં પણ હમેશાં ખુલ્લું રાખવું વળી સુતી વેળા મહોં ઉઘાડી સુવું નહીં. પણ અંધ રાખી નાક વાટેજ દમ ચાલે તેમ સુવાની આદત પાડવી.
૬. ધણા ટાઇટ વસ્ત્રો પટા કે પેટી કે જેથી પેટ તથા કમરનો ભાગ સંકોષ જાય એવાં વસ્ત્રો કદી ન પહેરવાં, પણ બનતાં સુધી ઢીલાં વસ્ત્રો રાખવાં કે જેથી હવા અંદર જઈ શરીરને હમેશાં મળતી રહે.
૭. બીજાનું બનતાં સુધી લગાર કંઈજ રાખવું. પણ ધણા નરમ બીજાનાં રાખવા નહીં. માથા તળે બે ત્રણ ઉસીકા (તકીયા) લઈને નહીં સુવું પણ એક પાંતસોજ કંઈ તકીયો માથા તળે લઈને સુવામાં લાભ છે.

રેહવા કરવાના નીયમો.

૧. રાત્રે નવથી દશ વાગ્યામાં બીજાને જવું.
૨. સવારે પાંચથી ૭ વાગ્યામાં (સુર્ય ઉગવા આગમજ) ઉઠવું યાને આઠ કલાકની પુરતી નિદ્રા (આસાપચ) લેવી.
૩. મોડી રાત્ર સુધી ઉજગરા બનતાં સુધી કરવા નહીં. કારણ કે દીવસની મહેનતથી શરીરની જે શક્તિ ખપી જાય છે, અને જે રચકણો ધસાર્થ વપરાઈ જાય છે તેમને પાછા નવાં કરવાની અને શક્તિ (જીવન શક્તિ) મેળવવાનું ઉંધ એજ એકલુ સાધન છે. કારણ આ ક્રિયા રાતના આપણે ઉઘીયે છીએ, ત્યારેજ માલે છે અને તે પણ ખાસ કરી પહેલી રાતનાં વધુ માટેજ મોડી- રાત્ર સુધી જાગવું એ શરીર માટે નુકસાનકારક ગણાય છે.
૪. દર દીવસે ઠંડાપાણીએજ સ્નાન કરવું જે કોઈ ધણા નખળા હોય તેઓએ ટુકા ગરમ પાણીથી નહાવું બાળકને ઠંડા પાણીનીજ આદત પાડવી ફક્ત અઠવાડીયામાં એક યા બે વાર સાથુ વગેરે ચોળાને મેળ કાઢવા માટે ગરમ પાણીએ નહાવું.
- (૫) હમેશાં બેસવું ત્યારે સીધા ટટાર બેસવાની આદત રાખવી પીક વાળીને નહીં બેસવું.
- (૬) જમીને દુરત નહાવું નહીં-પણ કસાક યા વધુવાર પછીજ નહાવું.
- (૭) સુવાના ઓરગમાં પાસતેલની બતી કદી પણ રાખી સુવું નહીં.
- (૮) રાતની બની આગળ ઝાંઝું વાંચવું નહીં. વાંચવાની ગરજ પડે તો બતીનો પ્રકાશ. અંખો ઉપર ન આવે, પણ પુસ્તક ઉારજ આવે તેમ બેસીને વાંચવું.
- (૯) આખો દુખતી હોય, લાલમેળ ધઈ દેય યા કાંઈપણ કચરો ગયો હોય તો, ઠંડું સોજું પાણી એક વાસણમાં નાખી તેમાં ૧) ચમચો ભરી મીઠું નાખવું, અને પાણીની અંદર મહોડાને ઘુસાડી, અંખો ઉઘાડ ઢાંક, જ્યાં સુધી દમ પાણીમાં રહી શકે ત્યાં સુધી કર્યા જવું. આ મીઠાનું પાણી અંખો માટે બહુ લાભકારક છે.

શુદ્ધ આત્મ-અભ્યસ્ય.

હવે આ સધળું કર્યા પછી જે આત્મ વધુ અગત્યની પાળવાની છે તે એક ઈશ્વરે નિર્માણ કરેલા પ્રભુ ઉત્પન્ન કરવાના કાર્ય માટેજ-વિષયભોગ ભોગવવાનો છે, અને નહીં કે માત્ર કામદેવને તૃપ્તિ કરવા સાર-કારણકે આપણું વિર્વ જવાથી જેટલી શરીરની શક્તી અપે છે અને કમશક્તિ આવે છે તેટલું ખીજ કશાથી થતું નથી. તમે ગમે એવો સારો ખોરાક લ્યો. હવા પાણીના લાલ મેળવો. છતાં જે વિર્વજળને ખપાવવાની ક્રિયા ચાલુ રહેતો તંદુરસ્તી મેળવવામાં તમને નાસીપાસ જ મળશે.

આ શુદ્ધ આત્મ ઉપર, હમણાં ઘોડાકજ દીવસ ઉપર આપના દેશભક્ત શ્રીમુત્ત મોહનલાલ ગાંધીએ ધનવંતરીમાં એક આરટીકલ લખી છે, તેમાં કહેલા શબ્દો દરેક વાંચનારને ગોખવા તથા મનન કરવા લાયક હોવાથી હું તે અતરે આપું છું-મી ગાંધી કહે છે કે:-

“ આરોગ્યતાની ધણી ચાવીઓ છે અને તે જધી ચાવીઓની જરૂર છે. પણ તેની મુખ્ય ચાવી ક્ષત્ય છે, સારી હવા. સારો ખોરાક. સારૂ પાણી વીગેરેથી આપણે આરોગ્યતા મેળવી શકીએ, પણ જેટલો પૈસો કમાઈએ તેટલો ઉઝાવીએ તો કંઈ બચતું નથી. તેમજ જેટલી આરોગ્યતા મેળવી તેટલી ઉઝાવીએ તો પાસે શું પુંજી રહેવાની ” ?

ઉપલી ઈમતી શીખામણથી સહ કોઈ જેઈ શકશે, કે શરીરને શક્તિવંત અને રોગથી નીરાળું રાખવાને માટે, વીધયભોગમાં શું મરદ કે સ્ત્રી બન્નેએ ખીતાદારીપણું, અથવા મધ્યમપણું જાળવવું જોઈએ. અને જેઓ તેમ કરશે તેમને ટુંકે મુદતમાંજ આનંદમય અનુભવ થયા વિના રહેશે નહીં —

જેમને આ શુદ્ધ આત્મ, વિષે વધુ જાણવું હોય તેમને, મી. ગાંધીની આખી આરટીકલ, જે મે માંસનાં ધનવંતરીમાં છપાઈ છે. તે વાંચવાને અતીશય ભક્ષામણ કરૂં છું-તેમાં આરોગ્યતા વિષે ધણા સારા સરસ ઉપાયો, પણ આ મહાન અનુભવી નરે સમજાવ્યા છે.

હવે પછીના અંકમાં, તીસણુ દરદો વેળા હું તાતકાલીક લેવાના યોગ્યક સારા સરલ કુદરતી ધરધતુ ઉપાયો લેવા વિષે સમજાવીશ. તેમજ દરરોજ સાધારણ ધરમાં લેવાની સાદી કસરોની વીગત આપીશું.

અપૂર્ણ.

બેરામજી પીરોજશા માદન.

મુક્તિના મહામંત્ર.

(અનુસંધાન વર્તમાન વર્ષના પૃષ્ઠ ૧૬૪ થી)

અભિપ્રાય અને ભાવનાઓમાં અસમાન જમીનનો જ્યાં દેર હોય છે ત્યાં મિત્રો, પડોશીઓ અને એક ધમેના અનુયાયીઓ વચ્ચે ભારે વિરોધ પડે છે.

૩. જુની ૬૬ થયેલી આદત ધણીજ મુશીખતે છુટે છે અને કોઈપણ મનુષ્ય પોતાના વિચારો એકદમ બદલવા રાજી હોતું નથી.

જે તું તારી શુદ્ધિ ઉપર અને તારા પોતાનાજ પ્રયાસ ઉપર કેવળ આધાર રાખીશ

અને પ્રભુ કૃપાની અવગણના કરીશ તો તું કહી પણ સત્યજ્ઞાન પામીશ નહિ.

કારણ કે ઇશ્વરની ઇચ્છા એવી છે કે આપણે મન વચન કર્મથી તેનું શરણ લેવું જોઈએ. અને આપણા પ્રેમ અને અનુરાગને એવો તો દડ કરવો જોઈએ કે આપણે તેના પ્રસાવવડે કેવળ છુદ્ધિના વિષયની પાર ઉડી શકીએ.

મંત્ર ૧૫ મો.

પરમાર્થનાં કામ જિવે.

જગત્સાં કોઇ પણ વ્યક્તિના હિતની ખાતર કદિ અધર્માચરણ કરવું નહિ; તેમ કોઇના ઉપરના પ્રેમને લીધે મોહોંધ થઇને ધર્મમાર્ગથી ખસવું નહિ. પણ વિપત્તિથી ઘેરાયેલા મનુષ્યને સહાય કરવાની ખાતર જો કોઇ સત્કાર્ય પડતું મૂકવું પડે તો મનમાં ઉદ્વેગ કરવો નહિ કેમકે એમાં પરાપકારનો હેતુ સમાયેલો છે.

એમ કરવાથી પૂરવમાં ન્યૂતતા ન આવતાં ઉલટી વૃદ્ધિ થાય છે.

સાચી પરાપકારવૃત્તિ વગર કરેલાં પુરવ નિષ્ફળ જાય છે; પણ ખરી દયાથી પ્રેરાઇને જે કાંઇ ન્હાતું નજીકું કર્મ પરમાર્થની દિશામાં કરવમાં આવે છે તે અનેકગણા ફળને આપે છે.

મનુષ્ય જે પ્રેમથી પરમાર્થ કરે છે. તે પ્રેમવડે ઇશ્વર પ્રસન્ન થાય છે; તેણે કરેલા કામ વડે પ્રવચન થતો નથી.

૨ જેનો પ્રેમ વિશાળ છે તેનું કાર્ય પણ વિશાળ છે.

જેટલાં કાર્ય પોતે કરે તેટલાં કાર્ય જે ઉત્તમ રીતે કરે છે તેણે બધાં કાર્ય કર્યા ગણાય છે.

ધણીવાર સકામ કર્મ બૂલમાં પરમાર્થનાં કર્મ ગણાઇ જાય છે; મનના વ્યક્તિગત વલણ, દુરામદ, કૃપાની ઇચ્છા, આત્મ ગૌરવ તરફ દષ્ટિ વગેરે દોષોથી મુક્ત હોય એવું જવલેજ કોઇ કાર્ય જોવામાં આવે છે.

૩ જે ખરો કર્તૃવીર છે, પ્રેમી છે તે કોઇ પણ કાર્ય કરતાં પોતાને માટે કશાની આશા રાખતો નથી પણ દરેક કાર્ય શ્રીજગવાનને અર્પણ કરી તેનેજ દાધે થએલાં માને છે.

તે કોઈની ઇર્ષ્યા કરતો નથી; પોતાને માટે કોઇ પણ પ્રકારના સુખની આશા રાખતો નથી.

તે કદિ પોતાના આનંદ તરફ લક્ષ આપતો નથી પણ તેની ઇચ્છા માત્ર ઇશ્વર પરવડે થઇ તેનાજ ચરણ કમળનું સુખ પ્રાપ્ત કરવાની હોય છે.

તે કોઈપણ શુભ કર્મનું કતોપલું કોઇ પણ મનુષ્યને આપતો નથી પણ સર્વનો કર્તા સર્વ પ્રજાતિનું મૂળ સંતો અને ભક્તજનોના આશ્રયસ્થ જે પરમેશ્વર છે તેનેજ કર્તા માને છે.

જો મનુષ્યના અંતઃકરણમાં ખરી ભક્તિનો અંશ માત્ર પણ હોય તો જગત્સાં સર્વ પદાર્થ તેને મોહથી ભરેલાજ જણાય.

મંત્ર ૧૬ મો.

બીજાના દોષ સહન કરવા વિષે.

જો પોતાની સ્થિતિમાં અથવા બીજાઓની પ્રકૃતિમાં પોતે ફેરફાર કરવા અસમર્થ હોય તો ઇશ્વર યોગ ફેરફાર ન કરે ત્યાં સુધી સર્વ સહન કરી લેવું જોઈએ.

તે વખતે એવા વિચાર મનમાં લાવવો જોઈએ કે પ્રતિકુળ સ્થિતિ મારી કસોટી અથવા બળની વૃદ્ધિને અર્થ છે એવી કસોટી વગરની જીંદગીની મહત્તા હોતી નથી.

તોપણ એવા સંજોગોમાં સાધકે ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરવી જોઈએ અને તેની સહાય મારગથી જોઈએ; એમ ક્યાંથી તેનામાં સહનશક્તિનો વધારો થશે.

૨. જો એક કે બે વાર શિષ્યામણુ દેતાં કોઈ સુધરતો ન હોય તો તેને તેના રસ્તે જવા દેવો; તેને માટે ઇશ્વરની આરાધના કરવી કે તેની કૃપાવડે તેનામાં સુધારો યાય. માહાત્મી સાહેબ કહે છે તેનું જ કામ છે. “અવગાનું સવળું કરે મુંદરવર, જ્યારે જન જાયે દારી.” (દયારામ)

બીજાના દોષ અને નિર્જનતા સહન કરવાનો અભ્યાસ વધારવો કેમકે બીજાઓને સહન કરવા પડે એવા તમારા પણ ધણા દોષ હશે. જેવા થવાની તમે ઇચ્છા રાખો છો તેવા જ્યારે તમે પોતે પણ થઈ શકતા નથી ત્યારે બીજાઓથી કેમજ બની શકે.

આપણે બીજા લોક પાસે પૂર્ણતાની આશા રાખીએ છીએ પણ આપણા દોષ સુધારવાની કાળજી રાખતા નથી.

૩ આપણે લોકોને દોષરહિત યાચેલા જેવા ઇચ્છીએ છીએ પણ તેવા થવાને આપણે પ્રયાસ કરતા નથી.

બીજાઓને સ્વચ્છંદે વર્તતા જોઈ આપણે નારાજ થઈએ છીએ પણ આપણી એકાદ માગણી તમ ન થાય તો મનને ધણેજ ક્ષોભ થાય છે.

બીજાઓને નિયમોથી બાંધી લેવા આપણે તૈયાર છીએ પણ આપણે પોતે તેમાંથી તદ્દન મુક્ત રહેવા ઇચ્છીએ છીએ.

આ ઉપરથી ઉઘાડું માલમ પડે છે કે લોકોના ગુણ દોષની તુલના કરતી વખતે તેઓની સ્થિતિમાં આપણે હોઈએ તો શું કરીએ તેનો વિચાર કરતા નથી.

જો બધાં માણસો પૂર્ણ હોય તો ભગવાનની ભક્તિ કરતાં ભક્તજનોને શા માટે લોકો તરફથી દુઃખ ખમવાં પડે ?

૪ પણ ભગવાનની એવી યોજના છે કે આપણે એકબીજાનાં દોષ સહન કરવા અને તેમ કરીને મનોમજ ભેગવવું. તેટલા માટે આ જગતમાં દોષ રહિત કોઈ નથી; પૂર્ણ કોઈ નથી; સર્વત્ર કોઈ નથી. પણ સર્વ યોગ્યધણુ માયા સુખ દોષવાન અને અપૂર્ણ છે. તેટલા માટે આપણે એકબીજાને ધેર્ય આપવાનું છે; દિલાસો આપવાનો છે અને જરૂર પડે સહાય અને શિષ્યામણુ પણ આપવાની છે.

દરેકે માણસનું ધર્મજન આપણના સમયમાં સારીરીતે અંકલ છે. કારણ કે એવા પ્રસંગોથી જાની ધર્મ માર્ગમાંથી ચલિત થતો નથી પણ તેનું અંદર પુરસ્કૃત પ્રકટ થાય છે.

મંત્ર ૧૭ મો.

સાધુ જીવન.

હે સાધક ! તારે ધણી ખાજતોમાં મનોનિમગ્ન કરતાં શીખવું જોઈએ. તેમ કરીશ તોજ તું શાંતિમાં અને સર્વેની સાથે સુલેહથી જીવી શકીશ.

મંડમાં અથવા એવા કોઈ આશ્રમમાં રહેવું એ પણ મોટી વાત છે તોપણ ત્યાં રહીને વિતૃષ્ણપણે જીવન ગળવું અને જીવનની આખરની ધડી સુધી ઇશ્વર ભક્તિમાંજ નિમગ્ન રહેવું એ વધારે મહત્વનું છે.

આરંભથી તે આખર સુધી જે મનુષ્ય આવી સ્થિતીમાં રહી શક્યો છે તેને ધન્ય છે.

જો તારે ધર્મમાં દૃઢ રહેવું હોય અને આગળ વધવું હોય તો આ જગતને ધર્મ-શાળા માનજે અને તું પોતાને એક મુસાફર અથવા તો એક દેશનિકાલ થયેલા મનુષ્ય જેવો સમજજે.

જો તારે ભક્ત થવું હોય તો ભક્તિની ખાતર તારે મૂર્ખ દરજું પડે તો તું અચકાતો નહિ.

૨ બહારનાં ભગવાં વચ્ચે અથવા માળા તિલકથી નહિ જેવી અસર થાય છે પણ ઇંદ્રિયોના સંપૂર્ણ નિમગ્ન અને પૂર્ણ નૈતિક યજ્ઞમાં ભક્તનાં લક્ષણોનો સમાવેશ થાય છે.

જો પોતાના આત્માનું કલ્યાણ અને ઇશ્વર પ્રાપ્તિ સિવાય અન્ય પદાર્થો ઉપર મોહ રાખે છે તે મૂર્ખ છે અને તેને દુઃખ અને અશાંતિ સિવાય બીજા કશાનો લાભ થવાનો નથી.

જો દીનથી પણ દીન અને સર્વથી નીચ થવાને તૈયાર નથી તેને પૂર્ણ શાંતિ કદી મળવાની નથી.

૩ હે વતસ ! તું સેવા કરવા આગ્યો છે, સેવા કરાવવા નથી. આંગ્યો તારો ધર્મ દુઃખ સહન કરવામાં અને પુરુષાર્થ કરવામાં છે.

કદી આજસમાં અને મિથ્યા વિષય પર વાતો કરવામાં તમારો વખત ગુમાવતો નહિ.

જેમ ભદ્રીમાં સુવર્ણ તપીને શુદ્ધ થાય છે તેમ મનુષ્ય પણ સાત્ત્વના આશ્રમમાં તરાષ્ટ્રને શુદ્ધ અને છે.

૪ ઇશ્વરના પ્રેમની ખાતર જે મનુષ્ય ખરા જીવરથી દીન થવાને તૈયાર નથી તેને સૌધુઓના આશ્રમમાં સ્થાન હોવું ન જોઈએ.

મંત્ર ૧૮ મો.

ભક્તજનોનાં દૃષ્ટાંત વિષે.

નિરંતર ભક્તોનાં જીવનનું મનન કરજે. જોયો પૂર્ણ સ્થિતિને પામ્યા છે અને જેમણે ધર્મનું યથાવિધિ પાલન કર્યું છે તેમના આંતર જીવનનો અભ્યાસ કરજે. તેમ કરતાં તું હજી કેટલો અપૂર્ણ છે અને તારાં કાર્ય કેવાં દુર્બલ તે તને જરાખર સમજાશે.

એ ભક્તો સાથે સરખાવનાં આપણાં જીવન કેવાં મુદ્દ લાગે છે ?

અપૂર્ણ.

દવા-ઔષધી વિનાં તનદરેસ્તી બળવવાના, તથા દરદો મટાડવાનાં
અમેરીકાનાં મહાત્મા “ ફ્રીડીકલ કલ્ચર ” ખાતાનાં અમુલ્ય કુદરતી
ઉપાયોના ગુજરાતી પુસ્તકોની ટીપ.

ર. આ. પા.

દવા વગરનો ડાકટર-ભાગ ૧ લો-દવા પાણી કસરત, વગેરે કુદરતી ઉપાયોની		
ઓળખ કરાવનાર પુસ્તક, બીજી પ્રત હાલમાં બપાય છે.	...	૦-૨-૦
જીવન શક્તિનું બંધારણ-શરીરની સંપૂર્ણ ખીલવણી કરી તનદરેસ્તી		
મેળવવાની સાદી સરળ બાબત બીજો સહીત પુસ્તક, કપડાનાં પુકામાં	૧-૮-૦	
કે જણાવે. એને દુર કરવાનાં કુદરતી ઉપાયો-ચીત્રો સાથે	૦-૩-૦	
આંતરડાને પાણીથી ધોવાનો ધવાળ (Colon Flushing)...	૦-૩-૦	
દુધનો ખોરાક તે કેમ લેવાય, તેથી મળતા કાપડા...	૦-૪-૦	
અલ્લિ-શ્વેદન મટાડવાનાં કુદરતી ઉપાયો કસરતોના ચીત્રો સાથે	૦-૬-૦	
કુદરતી ઉપાયોનાં શોધક, બરનાર મેકફેલનની છાંદગીનો હેવાલ જાણી સાથે	૦-૨-૦	

સાદી ઓળખ વગર ધરમાં કરવાની કસરતો.

કમરને મજબુત કરવાની કસરતનો નકશો-સમજાણ સાથે	...	૦-૨-૦
ગરદન-ખાલુ વગેરે મજબુત કરવા માટે નકશો.	”	૦-૨-૦
સવારે બીજાનામાં લેવાની (કળવવાતની) કસરતનો નકશો (A) એ.	}	૦-૩-૦
ઝોરતો માટે ખાસ કરતો નકશો (B) બંને સાથેજ આવે છે		
ઝોર-શક્તિ મેળવવાની-ખાસ કસરતો નકશો (C) સી.	}	૦-૩-૦
ઝોરતો માટે ખાસ કસરતો		
શરીરની સંપૂર્ણ ખીલવણી કરવાનાં (૬) નકશા સમજાણ સાથે	...	૦-૧૦-૦
દીપ શ્વીથીંગ (Deep Breathing) લાખા દમ લેવાની કસરતો સમજાણ સાથે	...	૦-૫-૦
બહેરામજી પીરોજશા માદન હેલ્થ હોમ સાન્ડાક્રંડ.		

દહીંઓને આશિર્વાદ.

પણા મનુષ્યો લુહા લુહા રોગથી પીડાય છે. તેમાં ગરીબ મનુષ્યો વૈધો તથા ડાકટરોનાં બીજ ઉરવાને શક્તીવાન હોતા નથી અને તેથી મરણને શરણુ ધુપછે. અમેરિકાએ એક મહાત્માની કૃપાથી-નીચે લખેલા દહીંની દવા મેળવી છે, અને તેની શક્તીની સંપૂર્ણ ખાતરી કરી છે. તેવા રોગોથી પીડાતા ગરીબ માણસને કેવળ પરમાર્થ જુદોથી મરત આપવા પ્રયત્ન કરીએ, અને શક્તીવાળા માણસો જે કાર્ક આપશે તે પરમાર્થમાં વપરાશે; તેથી તેવા રોગ વાલાઓને, અમેરિકાને મહી અગર ટપાલ મારફતે દરદ જણાવી દવા લેવા ખાસ બાધામણુ છે.

સંમહુણી (મુંબાઈના પાણીથી અગર ખીજ કારણથી થઈ હોય)

લકવો યાને પક્ષાઘાત, દમ, હાંફ, સ્વાસ ચડે તે. ભગંદર (વાદા કાપ કયાં વગર)

છંદીયશિથિલતા યાને નામરદાઈ કોઈપણ જાતનો વા, હિસ્ટીરીયા યાને વર્ક અગર મીરથી બચ્ચાઓને થતી વશોધ મસા.

જે લોકો વાચી જણતા નથી તેને વાંચી જણનાર ખજર આપશે તો પ્રેરણાકાર થશે.

શા. વાડીલાલ મોતીલાલ. પાલખીવાળા એસ. ટી. એમ.

ખીલ મેનેજર.

ધી. અમદાવાદ સ્વદેશી મીલ કં. લી.

ટે. હુણસાવા મોટી પોળ, -અમદાવાદ.

લોહી સુધારવા માટે સઉથી સરસ.

ડૉ. વામન ગોખલેનું જગપ્રસીદ્ધ અને લોકપ્રીય.

આયોડાઈઝડ.

સાર્સાપરીલા.

જેનો હજારો દરદીઓએ ઉપયોગ કરી નીરાશા દૂર કીધી છે.

આ સાર્સાપરીલા બગડેલા લોહીથી થતા દરદો માટે એક

ફતેહમંદ અને અકસીર ઇલાજ છે.

આજ ૫૦ વરસથી એક સરખીરીતે માન પામેલું છે

અને જુદા જુદા પ્રદેશમાં

સોનાના અને રૂપાના ચાંદો મેળવવા

આ એકજ સાર્સાપરીલા ભાગ્યશાળી નીવડ્યું છે.

* લોહી એ મનુષ્યનું જીવન છે. તે બગડ્યું હોય તો અનેક રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. માટે તે સુધારવા દરેક માણસે કાળજી રાખવી જોઈએ. તેને માટે આ સાર્સાપરીલા વીનાં બીજી એક પણ દવા લેવાની જરૂર નથી. વળી આ દવા પીવાથી ઉપદંશ એટલે ગરમી અને તેના વડે થતાં રોગો-તેમજ લકવા, સંધીવા, ચામડીપર કાળાં ડાગ, આંગળું સૂકા આવડું, શરીરમાં બળતરા થવી, શરીર ઉપર ફેણા થઈ આવવા વીગેરે વીકારો ઉપર આ દવા અકસીર થઈ ચુકી છે. શીશી ૧ નો ૩ ૧ થાર શીશી પીવાથી સારો ગુણ આવે છે.—પૌષ્ટ ખરચ જુદું.

દરેક શહેરમાં દવા વેચનારને
ત્યાં મળે છે.

થાર એકદમ મંગાવનારને રૂ. ૪૧
ડૉ. ગણિતભરાવ કેશવ, ઠાકોરદાર-મુંબઈ.

ધન્યવન્તરિ.

આરોગ્ય વિદ્યા અને વૈદ્યકશાસ્ત્રનું અપ્રગણ્ય ગુજરાતી માસિક

ગયાં સાત વર્ષથી પ્રસિદ્ધ થાય છે.

દર માસે મોટા ફંદનાં અડતાળીસ પૃષ્ઠ ઉત્તમ તથા ઉપયોગી લેખોથી ભરપૂર થઈ બહાર પડે છે. આશરે આઠેક પૃષ્ઠમાં યુરોપ અમેરિકાના મોટા જગપ્રસિદ્ધ ડૉક્ટરોના હાથથી લખાયેલા ઉમેજી લેખો પણ છાપરામાં આવે છે. દેશ પરદેશના અનેક વિદ્વાનો તેમજ ઇતર સજ્જનોના અહુજ ઉત્તમ અભિપ્રાયો આ “ધન્યવન્તરી” માસિકના મનનીય તથા આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર લેખો માટે મળેલા છે. વર્ષ એકનું લગભગ અગાઉથી રૂપિયા બે, અમારા તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલાં ઉપયોગી પુસ્તકો “અનંત જીવન શી રીતે પ્રાપ્ત કરવું?” રૂ. ૧), “શ્રી દૈવી અદ્ભૂત ચમત્કાર” રૂ. ૧), “ક્ષયરોગ” રૂ. ૦૧, “રંગ રસાયન વિદ્યા” રૂ. ૦૧ “તમાકુનું દુર્વ્યસન” ૮૫, Advantages of a Vegetarian Diet ૦-૨-૦ વગેરે વગેરે.

મળવાનું ઠેકાણું:—

ભોગીલાલ ત્રિકમલાલ વઘીલ.

વિસનગર, ઉત્તર ગુજરાત.

શ્રી “નવજીવનાલય” અને વિજળીનું દવાખાનું.

ડૉક્ટરો, વૈદ્યો અને હકીમોના ઉપાયો કરી તથા દવાઓના રગડા પી પીને થકેલાઓ માટે એક આરોગ્યકાં સમાન આ નવજીવનાલયમાં અમેરિકા જેવા સુધરેલા દેશોમાં પ્રચારને પામેલી નવીન ચમત્કારિક પદ્ધતિએ દરદીને અધુનું આરોગ્ય અક્ષરમાં આવે છે. આમ બહાર ખુબી દવામાં આવેલા એક જંગલમાં આ આરોગ્યમંદિર આવેલું છે, જ્યાં દરદીઓને રહેવા ખાવાપીવાની સગવડ પણ કરી આપવામાં આવે છે.

વધુ વિગત માટે લખો:—

ડૉ. મહાદેવપ્રસાદ.

૪. એમ. ૪. એન ડી એમ. એન. એસ. એ. (ન્યૂ યૉર્ક) અમદાવાદ.

વાંચશો તો લાભ સમજશો.

એક વખત ધ્યાન દઇ વાંચવા ખાસ વિનંતી છે અમારે ત્યાંથી દરેક જાતનાં ગ્રંથો ગાલ-કોલ સ્ટીમ હાઈ કોલ સોફ્ટ કોલ રબ્બર રવેક ડસ્ટ ઘણાંજ. એનાં ભાવે ધરોળને મનપસંદ માલ એરિડર મુજબ તુરાજ સંપ્રદાય કરવામાં આવે છે અમારું કોલબીઝનેસ જેનું પ્રમાણીકતાથી આવે છે તેની સામીતી એજ કે આજે સાત વરસ થયાં અમારા જે ભુનાં ખરીદદારો છે તે અમારા તરફથી એટલે સતોપ પામ્યા છે કે ખીલું કે પનીઓ તરફથી અપાતા એના ભાવે એટલે અમારી હરીફાઈ તરફ ખીલકુલ ધ્યાન આપતા નથી. હાથરસમાં ખનતા રાજ્યને ટકર મારે તેવા પકા ચાકુ તથા અંગુરુજા તથા ઉચી પવિત્ર લીંગ અમારે ત્યાં મોટા જગ્યામાં તૈયાર રાખવામાં આવે છે. એક વખત એરિડર આપી ખાતી કરો. કરીવાણું તથા અનાજની આડતનું કામ ઘણાંજ એના કમીશનથી સતોપ કારક કરવામાં આવે છે, ખુલાસા માટે નીચેને શરનામે લખો.

ભગવાનજી મકંનજી.

કોલમરચંદ કમીશન એજન્ડ જનરલ એરિડર સપ્લાયર-હાથરસ
ઈ. આર્. રેલવે. યુ. પી.

નવીન જમાનાનો ચમત્કાર.

યોગ્ય, જોતીય, રમક, મંત્ર, તંત્ર, જડીભુટી વીગેરે તમામ જાતની આપણી અને સધળી જાતનાં કાર્યો ફાયદો થાય તેવી ચારતથી કરીએ છીએ, અને ફાયદો નથી થયો એમ ખાતરી કરી આપનારને આપેલા પૈસા પાછા મળે છે. ચમત્કારના લાભ મેળવવાની જોએની ઇચ્છા હોય તેમણે લખવું. દુનીઆના તમામ જાતના કામ ઇશ્વરની સત્તા અથવા દેવગુરની કૃપાથી કરીએ છીએ. પત્ર વહેવાર કરનારે અડધા આંનાની દીકીટ ખીડવાથી જવાબ આપીશું તથા એક પુસ્તક ભેટ મોકલવામાં આવશે.

સર્વ કાર્ય મીઠીદાતા રામ રક્ષાનું તાવીજ કીમત રૂ. ૧-૪-૦ થી ૧૨૫-૦-૦ સુધી

સર્વ રોગ દરનદર રામરસાયણ એજી. કી. ખા. રૂ. ૧-૪-૦ અટુમલ. મુદ્રા. મુદ્રા

આર. એમ. વૈદ્ય.

હાલગરવાડામાં

મંત્ર, તંત્ર યોગ્ય કીયાના

અનુભવી જન્મ કારીક્ષિત.

અમદાવાદ.

ખાટલીવાલાની ચોખ્ખા કરીનીનની ટેમલેટસ ૧ જૈનની, (ખાટલીમાં ૧૦૦) કી. ૧૨ આંના.

ખાટલીવાલાની ચોખ્ખા કરીનીનની ટેમલેટસ ૨ જૈનની (ખાટલીમાં ૧૦૦) કી. રૂ. ૧.

ખાટલીવાલાનું એગ્યુમીક્ષયર, તાવ, મેનેરીયા અને ઇનફ્લુએન્ઝા વી. માટે કી. રૂ. ૧.

મોટું; નાનું રૂ. ૦.૧

ખાટલીવાલાની એગ્યુપીલસ, મેનેરીયા, તાવ, ઇનફ્લુએન્ઝા વી. માટે કી. રૂ. ૧.

ખાટલીવાલાની ટાનીક પીલસ, શીકા મેદેતાવાલા અને નાતવાનો માટે કી. રૂ. ૧.૧

ખાટલીવાલાનો દુધ પાઉડર દોતીની જલ્લવણી કરવા માટે કી. આના ૪.

ખાટલીવાલાનો દરાજ તથા કીક કચચ માટે મક્કમ કીમત આના ૪ દરેક દવા વેચના-

રને ત્યાંથી મળી ચકશે. અથવા

દાક્ટર એચ. એલ. ખાટલીવાળા સનસ એન્ટ. કાં. ૬૧૦ લી. નાં ૪૩૧. વરલો, દાદર

મુબઈ મધેથી મલ્લી ચકશે.

પ્રારનું ચરનામું-“ખાટલીવાલા, દાદર.”

વીણા.

આ મામતું નવીન માસિક છે.

આનંદ સાથે જ્ઞાન આપનાર આ માસિક સર્વોત્તમ છે. જીવનને વધારે ભલું બનાવવાનું સાધન છે. વ્યવહાર અને પરમાર્થના માર્ગોમાં સરળતાથી જીવનને દોરવાની મુદ્દિઓથી તે ભરપૂર છે. સરળ અને રસમય જોવાથી ભરેલા જોવાને લાંબાર છે. 'વીણા' કાંઈમાં કીધા પછી તે વાંચ્યા વિના ચાલશે જ નહિ. 'વીણા' ને સતત વાંચતાં તમારું જીવન, નવીન બનશે. 'વીણા' ના અભ્યાસથી તમારી દૃષ્ટિએ નવીન સૃષ્ટિઓ જોવાશે.

નમુનાનો એક મંગાળ્યા વિના પણ તેના મોઢક યશો, તેા પણ તમને જણાશે કે તેને માટે વધે ખર્ચેલા. તેટલું રૂપયા કરતાં ઘણું વધારે મળજી છે. નમુનાની જરૂર હોય તો જો આનાની ટીકાઓ મોકલી લાખો:—

વ્યવસ્થાપક 'વીણા';—વડોદરા.

અમલકાર તથા નમસ્કાર.

જ્યોતિષ તત્વસાર અને ભવિષ્ય કળ કર્પણ.

જન્મોત્તરી, જન્મહાર, પ્રમેનોત્તરી, વર્ષકળ વિગેરે જ્ઞાતવનાર તેમજ તપાસીને આજીવન જીવીને, વતરિંદરી દરેક પ્રશ્નના ખુલાસા સાથે મનનું ધારણું પ્રત્યક્ષ રૂપર રીધ કહેનાર જીઓને ગણે ધારણુ દેવાની દવા મૂત.

આકાશ આનાની ટીકાટ મોકલી પ્રાઇસલીટ મંગાવો. મેલાપ—સવારના ૯ થી ૧૨, સાંજે ૪ થી ૬.

જ્યોતિષી—રેવાસંકર લાવાનીશંકર. ઠેઠ હાપરીઆશેરી—મુસ્ત.

અશ્વરૂપી રત્નને જાળવણુ એજ જીંદગીની મોટી દોલત છે.

સુલક મશહુરે જામનગરનો પ્રખ્યાત સુક સાચા મોટીનો મુરમો.

આ મનુષ્યને અશ્વરૂપી રત્નને જાળવવા શરીરના તમામ અવયવો કરતાં વધારે જરૂરનું છે. જિના સાધન તરીકે અમારો મુરમો જીંબ, ઝામર, પાડીનું ખરણું, કુંડું, પૂરવાળાં પીલ, ખટકો, કાણુ, દુખવા આવણું, અંજાઈ જતું જળાં બધાવાં ગરમી, રેતાડાં આપેલાં થવા પ્રોપણું ખરણું તથા ચોટી જતું, પીડ, આંજી તથા બીજાં નિકારથી થતાં આખંનાં અસંખ્ય દરદો જેવાં કે ધુમાંડથી બહુ વાંચવાથી, ઝાંઝા, કંપાદિ ગમે તે કારણથી થોડાં દરદાં નિવારણુ કરે છે. આ મુરમો રોગી તથા નિરોગી તેમજ વાંચનવગે તથા સેવાકર્મ તમામને એક સરખીરીતે કાપકારક થઈ પડે છે. કિંમત રૂ. ૧૨. ૧૦ નાં ૨ શ. ૪ નાં ૩ શ. ૧૧ નાં, ૪ શ. ૧ નાં, ૫ શ. ૦ નાં.

આ મુરમાના ઉત્તમપણા માટે મે. ડોક્ટર નરસીલાલએ મુજો વખત વાપરી ઉત્તમ સર્જિષ્ટિ આપેલ છે. જામનગરના ખરેખર પ્રખ્યાત—મુરમો કાનો છે તે જામનગરના સૌને પૂછવાથી ખાતી થશે. અમારો મુરમો મોટો મોટો સાલ રજવાડાઓમાં પણ વપરાય છે. આ મુરમો અમારા વસપરવાથી બનતો આવેલો છે.

ઉસાજી મુજા કરમાલજી અત્તરવાલા.

ઠેઠ કુલખનાર—જામનગર.

જલદી કરે.

તુરત નામ નોંધાવો.

પાછળથી પરતારો.

બે ગીનીનું રોકડું ઇનામ.

સાહિત્યના શોખ સાથે નશીબ અજમાવવાની તક.

વિવેચક.

માસિક પંચમાં દરેક પ્રકારના ઉત્તમ લેખો, કાવ્યો, આલુ તથા ટુંકી વાર્તાઓ વગેરે આવે છે, દર વર્ષે આહુકોને લેટ બુક મફત મળે છે. કદ રાચલ આઠ પેલુ ૩૨ પૃષ્ઠ વાર્ષિક લવાજમ રૂા. ૧-૧૦-૦ હિન્દ બહાર રૂા. ૧-૧૪-૦ તુરતજ આહુકે થઇ નામ નોંધાવો. બે માસની પંદરમી તારીખ સુધીમાં ૧૦૯ નવીન આહુકોના ચનાર વચ્ચે બે ગીનીનું રોકડું ઇનામ આપવાનું છે તે નવીન આહુકો ના નામની ચીઠીઓ લખી તેમાંથી એક ચીઠી ઉપાડવામાં આવતાં જેનું નામ નીકળશે તેને ઉપહુ ઇનામ તેના અર્થે મોકલવામાં આવશે તે નામ 'વિવેચક'માં પ્રગટ થશે, જુના આહુકોએ એક એક નવીન આહુક વધારીને મોકલવાથી તેઓનું નામ ઇનામની હરીફાઈમાં પ્રકટ કરવામાં આવશે. આહુકોમાં વધવટ થશે તે તે રમાણે ઇનામમાં પણ વધવટ કરવામાં આવશે. 'વિવેચકમાં' જા. ખ. આપનાર રેખારીઓ સારા લાભ મેળવે છે. લાવ સરતા છે. ગુછી જુઓ. નમુનાના અંક માટે બે આનાની ટીકીટ બીડવી જલદી લેજો.

વ્યવસ્થાપક 'વિવેચક'

લાઇરસ-નાંદાદ.

અદ્ભુત અને અમત્કારક રસથી ભરપુર.

“ કુસુમ કળા. ”

સામાજિક નવલકથા—જેમાં દાસના વંશતમાં જેવામાં આવતું દાંતિકપણ, પ્રપંચ, લુચ્ચાઇ, અનીતિ, વગેરે દુર્ગુણોથી-તથા કહેવાતાં-અવેદબ્ધ-સુધારાથી થતું નુકસાન, અજ્ઞાપત્રી ઉપજાવે-એવા જનાવોથી ભરપુર-અસરકારક અને રસિક વાર્તામાં બતાવી આપવામાં આવ્યું છે. દરેક વાંચનારને મેનાની ઇચ્છા પ્રમાણે જેવો રસ પસંદ પડતો હશે, તેવો રસ આ પુસ્તકમાંથી મળી શકશે; અને વારંવાર મનનપૂર્વક વાંચવાની ઇચ્છા થશે. આ પુસ્તકનાં વિશેષ વખાણ કરવાં ઉચિત નથી; માત્ર એટલું જણાવવું બસ થશે કે એક વખત સંપૂર્ણ રીતે-રસપૂર્વક વાંચી ગયા પછી, એ પુસ્તકના પેસા અર્થવા બદલ નિરાશા ઉપજશે નહિ.

આ પુસ્તક લગભગ ૮૫૦ પૃષ્ઠ નું મોટું હજાર, મેનેરી નામ સાથેના પ્રાંકે પુકાનું છે, જેમાં હા પ્રકરણોનો ચાર ભાગમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ ટપાલ ખર્ચ જુડું.

જેન્ટલ.

અંકપ્રકાશ ગ્રાંથીસ તુરત. }

જેકીસનદાસ લાઈલાલ પરીખ.

ધનામુનારની પેળ—અમદાવાદ.

ધાણા વર્ષની મહેનત શોધ અને અનુભવનો લાભ લેવો,
 'તમારે ગરીબ મદો લાખો અને કરોડો રૂપિયાના માત્રીક ખર્ચ છે ?' તો લેવો.

ધનવાન.

આ નામનું એક અતિ ઉપયોગી પુસ્તક હાલમાં જ ખસી પડ્યું છે. તેના બાર ભાગો છે. ઉપરાંત બે પ્રકરણ છે જેમાં વગર મુદ્રીએ અને વગર લખેલા પૃથ્થુ ધનવાન ધર્મ શિક્ષકો તેના અસંખ્ય ઉપાયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. કે જે ધેર ખેડો ગમે તેવો માણસ તરીકે તેમ છે તેના જે વિષયો આવ્યા છે, તેનો ફેંક સાર નિચે વાંચી જાણી કરો.

ભાગ ૧ ભાગ—ધનવતું મેદાન જેમાં ૨૦ પ્રકરણ છે. ભાગ ૨ ભાગ—જેમાં ૩૦ પ્રકરણ છે. જેમાં ધનવાન થવાને કેવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરવી તે છે. ભાગ ૩ ભાગ—ધર્મારી શોધ અને કયા ધર્મારી ધનવાન થાય છે તે વિશે. ભાગ ૪ ભાગ—જુદી જુદી પ્રકારની મોઢરી કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરવી તે વિશે. ભાગ ૫ ભાગ—વેપાર—જુદી જુદી જાતના વેપારો, ધનવાન થઈ શકાય તેવા ભાગ ૬ ભાગ—મોટી મોટી જમીનો—જમીનનો કસ શી રીતે વધારવો, ખાતર કયા પ્રકારનું કઈ જમીનમાં કેટલું નાખવું વિગેરે ઉપરાંત વરસાદ, ખાળીની તંગાશ શી રીતે પુરી પાડવી, જુદી જુદી જાતનાં અનાજ, તથા મરી મસાખા વિગેરેનું વાવેતર કયારે કેવી રીતે કરવું કે જેથી પેલાશ દર વરસ કરતાં વધુ કે વીસ ઘણી વધી શકે વિગેરે. ભાગ ૭ ભાગ—ખાળી પહોળી ધનની શિક્ષા—મોટું રૂપ—વિગેરે ધાતુ સંબંધી પ્રયોગો. ભાગ ૮ ભાગ—કેવળતો વેપાર, હીરા, માણેક, મોતી વિગેરેનો વેપાર. ભાગ ૯ ભાગ—હુલર ઉઘોળ—રંગનો ઉઘોળ, કાગળનો, કાચનો, સાથુ અનાવવાનો, મીઠાબત્તીનો, ફાંદાકરનો ઉઘોળ, સંમિશ્રનો, વાનિસનો, લાખનો, શાલીનો, જાતનો દીવાલખીયાનો ઉઘોળ, મોનું અને રૂપ અનાવવાના, અનાવરી, કાંસ, પીતલ વિગેરે જુદી જુદી જાતની ધાતુ અનાવવાના પ્રયોગો, ધાતુઓના કાયા જેલ કાઢવા, ધાતુ ઉપર ગીલેટ કરવો, પીચળીની મેટરી અનાવવી, તાંબા રંગવાનો, જીવ જંતુઓ, સાપ, ચાંદક વિગેરે અને જંતુઓ દૂર કરવાના, કપડાં, ધાતુ કાગળ, કાચ મોતી, વિગેરે ઉપરથી અંધ કાટવાના ભેગ પારખવાના પ્રયોગો, અચરખતી, મુગંધી અનાવવા, કંપ વિગેરે પરચુરુ વસ્તુઓની અનાવટ, અનાવરી પથ્થર, લાંબાં, ચામડા, હીરા, મોતી, માણેક, મોખરાજ મદ, હીંગ, કેપર, કરતુરી વિગેરે અનાવવા શરીરને સુંદર અનાવવાના પ્રયોગો, આઈસક્રીમ અનાવવા, શરબતો, અત્તર અનાવવા, મુગંધી તેલો, હેર ઓઇલો અનાવવા, લવંડર, કોલનચાટર ગુલાબજળ વિગેરે અનાવવા, મેકા, લેમોનેટ પીંગેટ અનાવવા, ખીરનીટ, છીકેણી, મીઠું કાપડ અનાવવા, પેન્સીલ અનાવવી, કોડવાનું દાખાનું અનાવવા, દરેક ધન શોધી કાઢવું, અમલકારીક પ્રયોગો, જીવંત પ્રયોગો, કેટલાક ઉપયોગી વસ્તુઓ, ધાર, મેસના દીવા પીચળીનું તારીજ, રૂપરતી માગ, ખાલા, અંધક અને પાગના ખાલા, ચીકરૂં સોપારી, મોનું ચાંદીના વરખ, દત્તમંદન વિગેરે અનાવવા. ભાગ ૧૦ ભાગ—વેદક વિભાગ—ગંગેશ દવાઓ, જુદી જુદી જાતનાં ચર્મ અને એસેસ અનાવવા. બેજેશ પેટન્ટ દવાઓ જેવી કે, કોર્પોનેટ ઓફ એમોનીયા મીકચર, નામપ્રેટ ઓફ આર્થ્રા પોટાસ, ક્વીનાઈન, આર્થ્રા મીકચર, એકસામન ઓફ કોપર, પેન્ટ્રીલર, કોર્પોનેટ, સાઈટ્રીક એસીડ, કોલ્ડક્રીમ, નાઈટ્રીક એસીડ, કલ્ક્યુઆરીક એસીડ, કોર્પોરસ, એન્ટીકોન્ટ્રીયા, રેમીયાના ટાલીક પીસ, પ્રેટન્ટ પીસ-સીરપ-સારસાપરીયા, બાલાગુન, લાઈમ્બન્યુસ, મેથોલ, હેરડાઇ, બાલનારાક સાથુ, તેલ, અઈ, પાવડર વિગેરે દારૂનો મલમ, કોર્પોરેશન, આર્થ્રા પોટાસ, કોમ્પાઉન્ડ આર્થ્રા કોર્પોનેટ ગોળી, સીરક ઓફ લાઈમ્બોફોસ્ફેટ ઓફ લાઈમ, વિગેરેની અનાવટ. જુદીજુદી જાતના મલમો. ટેરી શાસ્ત્રીક દવાઓ—કવાથો, સુર્જો, ગુટીકા, મુગળ, અવલેદ, આસવ, અરીજ, પરચુરુ ઉપાયો, પાંકા, દારૂ, મુરખા, અથાણા, મીઠાઇ વિગેરે. ભાગ ૧૧ ભાગ ધન પ્રાપ્તિના આધ્યાત્મિક ઉપાયો, ભાગ ૧૨ ભાગ ગરીબમાંથી ધનવાન થવાના મુખ્યોના જીવન ચરિત્રો, વિગેરે ધણા પ્રયોગો અને ઉપાયો છે. ગરીબ માણસ પણ ધનવાન થયા સિવાય રહેવાનો નહિ, મુલતકતી કી: ૩. ૫-૭ પો: ૮-૬-૭

વેદાલાલ દેવશંકર દવે, અધિપતિ બાબોદય—અમદાવાદ.

આમારાં લોકપ્રિય પુસ્તકો.
દરેક માણસને હંમેશાં પાસે રાખવાં હાયક વિદ્યાનોથી વખણાએલ લોકપ્રિય

કાયદાનો શિક્ષક.

કે જેની તમામ કોપી અપી જવા આવી છે. હવે જુજ કોપી શીલક છે તેમાં હીવાની, ફોજદારી અને રેવન્યુ તમામ (મુલકી) કાયદાઓ આવી ગય છે. વળી જે કાયદામાં પ્રતિજ્ઞ અને અનુભવી વિદ્વાન અમલદારો અને સંજ્ઞાનોના ઉચ્ચ અધિકારીઓ પસંદ છે. કાયદો માણવાની દરેક માણસની ફરજ છે, કાયદાનું અજ્ઞાન એ દેખીતી આંખે અંધાપા જેવું છે. અને આ પુસ્તકથી દરેક માણસ તમામ કાયદાનું જ્ઞાન મેળવી શકે છે. જુદા જુદા કાયદા અને તે આ પુસ્તકમાં આવેલા તમામ જુદા પ્રકારના જાય તો રૂ. ૧૦૦ ઉપરાંત ખર્ચ થાય તેમ છે અને વળી તેમાં ગુજરાતી ભાષામાં કેટલાક કાયદાનો મળતા પણ નથી. જેથી ફરીને આ પુસ્તક ધણી નજીની કિંમતમાં અમુલ્ય કામ બનવે છે.

મુખર્ષી ગવર્નમેન્ટના માલ ઓરીએન્ટલ પ્રાન્સલેટર અને હાલ ધુળીઆના કલેક્ટર સા. મે ખાનગીદાર સેવક સમમુદીન સેવકશીખા કાદરી સાહેબ લખે છે કે:—

(અંગ્રેજીનું ભાષાંતર) તમારું પુસ્તક નામે કાયદાનો શિક્ષક ધણું જ ઉપયોગી છે. મને સાગે છે કે તે લોકપ્રિય થઈ પડશે, તેની ગુજરાતી ભાષા પણ સાદી અને સમજાવતી સરસ છે, અને તેમાં ધણા ઉપયોગી કાયદાઓનો સમાવેશ કરેલો છે.

તેમાં નીચે પ્રમાણે ૮૫ કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે.

ફોજદારી વિષયને લગતા કાયદાઓ—ક્રીમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ઇન્ડિયન પીનલ કોડ, ગાંધી માણસના આશ્રય સ્થાન બાબતનો એક્ટ, કટકાની શિક્ષા બાબતનો એક્ટ, જુગારનો એક્ટ, એક્સ્ટ્રાડીશન એક્ટ, મુબાદિલા આગકારી એક્ટ, અરીજુ બાબતનો એક્ટ, મીદા બાબતનો એક્ટ, કારીગર અને મજૂર બાબતનો એક્ટ, રેલવેનો એક્ટ, ફેક્ટરી એક્ટ, રેલીમાફ બાબતનો એક્ટ, પોસ્ટ ઓફીસનો એક્ટ, પોસ્ટની રૂલ, સેનિટી એક્ટની રૂલ, ઝેરી જીવોનો બાબતનો એક્ટ, રાજકોટી સમા અટકાવવા બાબતનો એક્ટ, નાંટકના ખેલ બાબતનો એક્ટ, નિહિનિરોધ એક્ટ, બોમ્બ એક્ટ, હથોડા એક્ટ, વિલેજ પોલીસ એક્ટ, રીટરીક્ટ પોલીસ એક્ટ. વિગેરે.

રેવન્યુ (મુલકી) તથા સરવર્ધના વિષયોને લગતા કાયદાઓ—લેન્ડ રેવન્યુ કોડ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ કા. ૨૧૩ ઉપર ચર્ચેલી રૂલ, લેન્ડ રેવન્યુ કોડ કા. ૨૧૪ ઉપર ચર્ચેલી રૂલ, રેકર્ડ ઓફ રાઈટસ એક્ટ અને તે ઉપર ચર્ચેલી રૂલ, જમીન ઉપરનું હકનું પત્રકે તૈયાર કરીને રાખવા બાબતની સમજુતી, તાલુકાના નમુના, ગામના નમુના, મામલતદારોની કાર્યોનો એક્ટ, સર્વેય પ્રાન્સલેટરની રૂલ, માપણીની સમજુતી, ઓરીજનલ સરવેની રૂલો, વિગેરે.

દિવાની વિષયોને લગતા કાયદાઓ—સીવીલ પ્રોસીજર કોડ (નવો) વારસાનું સર્વિશોન્ટ લેવાનો એક્ટ, સગીરની જાત તથા મિલકતના વાલી નીમવા બાબતનો એક્ટ, કોર્ટ ઓફ પોર્ટસ એક્ટ, દક્ષિણ રીલીફ એક્ટીવિટી એક્ટ, ડિંદુ પુનર્જન બાબતનો એક્ટ, ગાંધી માણસનો માલ મિલકતની સંભાળ કરવા બાબતનો એક્ટ, પારસી લેક્ષના લમ નધા તલાક બાબતનો એક્ટ, વસિયતનામું કરી સિવાય મરનાર પારસીઓના વારસા બાબતનો એક્ટ, કોર્ટ ઈ એક્ટ, ડિંદુતાનનો પુરાવાનો એક્ટ, ડિંદુસ્તાનનો કોર્ટમાં સમ ખાવા બાબતનો એક્ટ, કરારનો એક્ટ, રજીસ્ટ્રેશન એક્ટ, વહેંચણ કરવા બાબતનો એક્ટ, પ્રાન્સલેટર પ્રોપર્ટી એક્ટ, સુદાપીયન વેગનસી એક્ટ, સીવીલ કોર્ટનો એક્ટ, પ્રોગેટ તથા વીવટ સ્થાપવાની સંદેશ આપવા બાબતનો એક્ટ, નાદારીનો એક્ટ, સુદન બાબતનો એક્ટ, વારસાનો એક્ટ. ડિંદુ લો, વારસોને કરજમાથી છોડવા બાબતનો એક્ટ, મુસલમાની શરેફ સરીલગરી નિર્ણય, સરીલના દક બાબત, રજાંબ એક્ટ વિગેરે.

પરચુરણ વિષયને લગતા કાયદાઓ—તગાવીનો એક્ટ, સને ૧૮૮૩નો ૧૯ મો, તમામનો એક્ટ, સને ૧૮૮૪નો ૧૨ મો, લોકલ ફન્ડ બાબતનો એક્ટ, ઈનકમ ટેક્સ એક્ટ, મનાદાર એક્ટ, ગુજરાતના તાલુકાદારનો એક્ટ, બંદો બાબતનો એક્ટ, વદાણા બાબતનો

એક્ટ, નરવાનો એક્ટ, અ્યુનીસીપાલ એક્ટ, જમીન લેવા બાબતનો એક્ટ, સુતરાઉ માલ ઉપર જકાત લેવાનો એક્ટ, જંગલી પક્ષી તથા શિકારના રક્ષણ બાબતનો એક્ટ, હિંદુ-સ્તાનનો ચલણી નાણા બાબતનો એક્ટ, હિંદુસ્તાનનો તારીફનો એક્ટ, જળમાર્ગની કર-મની ડ્યુટી લેવા બાબતનો એક્ટ, જંગલનો, વન બાબતનો એક્ટ, ઇરીગેશન એક્ટ, શિતળા કાઢવાનો એક્ટ, જનાવર તરફ ધાતકીપણું અટકાવવાનો એક્ટ, સેનીટરી એક્ટ, બાપવાના પ્રેસો તથા વર્તમાનપત્રો અને બુકો મોકલવા બાબતનો એક્ટ, વર્તમાનપત્રોનો એક્ટ, દરિયાકાંઠા તથા યુદ્ધ સામગ્રી બાબતનો એક્ટ, ફટકાની શિક્ષા કરવા બાબતનો એક્ટ (નવો) વિગેરે વિગેરે.

અમદાવાદના મે. ડીસ્ટ્રીક્ટ ડીપોટી કલેક્ટર સાહેબ અને સબ. ડી. ફ. કલેસ માછલેસાહેબ મે. નર્મદાકાંઠર દેવશંકર મહેતા બી. એ. લખે છે કે:-
મી. જેઠાલાલનું 'કાયદાનો શિક્ષક' એ નામનું પુસ્તક કે જેમાં કાયદાઓ અને રજોનો સમાવેશ કર્યો છે, તે તમામ ગુજરાતી બાણનારા ગુપત્યારો તથા રેવન્યુ દિવાની અને પીલીસ બાબતના સળગા સરકારી નોકરોને ઘણું જ ઉપયોગી થઈ પડશે. અને તેમાં અત્યારે સુધીના સુધારા વધારા દાખલ કરેલા છે. તેના કાગળો ટાઇપો અને બાંધણી ત્રિગેરે વખણવા લાયક છે અને મને ખાતરી છે કે આપણા હાલના જમાનામાં, ગુજરાતી બાણનારા બુદ્ધિશાળી વર્ગની તે ઘણા લાંબા વખતની ખોટ પુરી પાડશે.

આ સિવાય અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે. પુસ્તકની કીં ૩. ૫) પો. ૦-૭-૦.

અમારા તરફથી હાલમાં નવાં બહાર પડેલાં પુસ્તકો.

ત્રિકાળ દર્શક દર્પણ યાને પ્રેતાવાહન વિદ્યા

આ નામનું એક અગ્નિ ઉપયોગી પુસ્તક હાલમાં જ બહાર પડ્યું છે. જેમાં બૂત લ-વિધ્ય અને વર્તમાન ત્રણે કાળનું જ્ઞાન દર્શાવનાર દર્પણ, ચમત્કારિક વિદીયો વિગેરે બનાવનાનાં તેમજ પ્રેતાનું આવાહન કરી તેની સાથે વાતચિત્ કરવાની વિદ્યા ઉપરાંત દિવેનારીક્રમ, મેરમેરીક્રમના પ્રયોગો સિદ્ધ કરવાના રહેલા અને સ્વર્ગ ઉપાયો, બાહુની આચર્યજનક ખેસો કરવાના સહેલા અને તુરંત બની શકે તેવા ગુપ્ત પ્રયોગો, કેટલીક ગુપ્ત વિદ્યા ઉપરાંત અનેક ચમત્કારિક વિદ્યાનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ વિદ્યાને સિદ્ધ કરનાર માણસને બૂત. ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળનું જ્ઞાન થાય છે. ઉપરાંત અન્ય જનો આગળ મોટા સિદ્ધ અને ચમત્કારિક પુરુષ તરીકે લેખાય છે. આવા ઉપયોગી પુસ્તકની કીં. રૂ. ૨-૦-૦ પો. ૦-૪-૦ પાકું સોનેરી પુઠું, બહુ ઝેડક કાગળો.

પરસીયન નાઈટસ.

ગૃહસ્થો, આપે અરેબીયન નાઈટસ તો વાંચી જ દશે. તે જેમ આરબોની વાતો છે તેમ આ પરસીયન વાર્તા છે. અરેબીયનનાઈટસ જેવીજ રસીક અને એકદમ વાતોઓ આ પુસ્તકમાં છે. અરેબીયનનાઈટસમાં જેમ એક વાદશાહને અર્થિ પ્રતિ. નિસ્કંદર કૃપણ થઈ વાર્તાઓ શરૂ થાય છે તેમ આ પુસ્તકમાં એક શાહનશાહને સુરખો ઉપર નિસ્કંદર હોવાથી તે લમ કરતી નથી. અને ત્યારે તેને તેની જદ દાસી અનેક વાર્તાઓ કહી પુરો-ની સહાયતા અને પ્રેમનું વર્નન કરે છે એટલે તેના બાવ બદલાય છે. અને વિવાદ કરે છે. ઘણીજ મનોરંજક વાર્તાઓનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. જેનાં લીટી, બંગાળી ગંગેજી વિગેરે વર્ણી ભાષામાં ભાષાંતર થઈ ચુક્યાં છે. એકવાર દાયમાં લીધા પછી વાંચ્યા સિવાય છૂટકાન થતો નથી. પાકું પુઠું, બહુ ઝેડક કાગળો. આવા મનોરંજક અને દળદાર પુસ્તકનો દરેક માણસ લાલ લે તે અર્થે તેની કીંમત માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ પો. ૦-૨-૦ રાખી છે.

જેઠાલાલ દેવશંકર દયે. અવધારાપક લાગ્યોદ્ય-અમદાવાદ

ભવિષ્યવેત્તા (બીજી આવૃત્તિ.)

યાને ભવિષ્ય જાણવાની વિદ્યા.

આ પુસ્તકની પ્રથમ આવૃત્તિ થોડાજ વખતમાં ખાલી જવાથી તેની બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવી છે.

જૂન ભવિષ્ય અને વર્તમાન કાળની વાત જાણી શકવાને માટે અત્યાર સુધીમાં પૂર્વ તથા પશ્ચિમમાં જે જે વિદ્યાઓ પ્રકટ થઇ છે તે તે તમામ વિદ્યાઓનો, જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો, અંગ્રેજી જ્યોતિષ શાસ્ત્રનો, સામુદ્રિક, સ્વરાશય, અને રમણશાસ્ત્રનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે, અત્યાર સુધીમાં બહાર પડેલા તમામ પુસ્તકો કરતાં આ પુસ્તક અધિક ઉપયોગી થઇ પડ્યું છે તે તેની જોડાળી માગણી ઉપરથીજ જાણી શકાય છે.

તેમાં નીચે પ્રમાણે ૪૪ પ્રકરણો છે.

પ્રા. ૧-૨-સંવત્સર, શક, આસ, અવન, રાશી, ગ્રહો, નક્ષત્રો, યોગ, કરણ અંદ્ર વિગેરે જાણવાની રીત. પ્રા. ૩ તે દરેકમાં કરેલાં શુભા શુભ કર્યોતું ફળ, પ્રા. ૪ થી ૯ ગ્રહોનાં ફળ, નાની મોટી પતોતી, અશુભ ગ્રહો, મહાદશા, દ્વિતદશા ત્રિગેરે જોવાની રીત પ્રા-૧૦-૧૧ તમામ પ્રકારના મતુરના જોવાની રીત, પ્રા-૧૨ લેણદેણી, તારા, નાગી, યોની, ગણ વિગેરે જોવાની રીત, પ્રા-૧૩ ચોરાયલી વાત જાણી કે કેમ તથા તે ક્યાં ગઈ છે તે જોવાની રીત, પ્રા. ૧૪ કાર્ય સિદ્ધી માટે પ્રયત્નો જોવાની રીત, પ્રા. ૧૫, જન્મ માસ ત્રીગેરું ફળ, પ્રા-૧૬ ગ્રહો, અને રાશી, શુભાશુભ, રૂપ, રંગ, પૈત્રી વિગેરે જોવાની રીત પ્રા. ૧૭-૧૮ જન્મોત્તરીની કુંડળીઓ જનાવવાની તથા જોવાની રીત, ૧ લાથી બારે ભાવનું, પ્રેરતું રાત્રી વાર ફળ, દ્રષ્ટિનું ફળ, અગ્રેષ્ઠ રીતે ફળ, પ્રા. ૧૯ બારે ભાવોનું મિત્ર-ફળ, ભાગ્યોદય, દાસપાત્ર, બંધિયાનું, ગેગ, સ્ત્રી સુખ, લક્ષનું સુખ, પ્રગ્નનું સુખ, છંદોનું, સરીરનું સુખ, અકસ્માત ધન પ્રાપ્તિ, રાજ્ય લક્ષ્મી, વાહનનું, મકાનનું, માથાપત્ર, વિદ્યાનું, વંશનું મિત્રનું, નપુપકપણાનું, મુસાફરીનું, વ્યાપાર, નોકરી, ધનગંપતિનું, સુખ દુઃખ ક્યારે મને વિગેરે જોવાની રીત પ્રા. ૨૦ ગ્રહોની દ્રષ્ટિનું ફળ પ્રા. ૨૧ સ્ત્રીની જન્મ કુંડળી ઉપરથી સ્ત્રીનું, તેના પતિનું, પ્રગ્નનું સંધવા કે વિધવાનું, સુખ દુઃખ જોવાની રીત, પ્રા. ૨૨ થી ૨૭ હોરા, કુંડાણ વિગેરે કુંડળીઓ જોવાની રીત, પ્રા-૨૮ મું જોધાન આમન, સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરે કે કેમ, સ્ત્રી પ્રરપનું મૃત્યુ, ગર્ભવંતીને શું જન્મશે, દાસ પગ વગરનું આગક અવતરવા બાબત. પ્રા. ૨૯-જન્મ વખતે અંધારૂ હતું કે દિવસ હતો વિગેરે ખાતરી કરવાની રીત, પ્રા. ૩૦-રાજ્યોગ અને તેનું ફળ, પ્રા. ૩૧ થી ૩૩ નાભસ, પ્રા-૩૪, અંદ્ર વિગેરે યોગો અને તેનું ફળ, પ્રા. ૩૪. જાળકનો રીટ યોગ જોવાની રીત, પ્રા. ૩૫-૩૬. આયુષ્ય જોવાની રીત, ક્યારે, કયા કારણથી મૃત્યુ થાય વિગેરે જોવાની રીત, પ્રા. ૩૭-૪૮. વર્ષફળ જનાવવાની રીત. પ્રા. ૪૯ શરીરપરની દેખાઓ, નપ્થ, તલ, માંસ વિગેરે ઉપરથી ભવિષ્ય જોવાની રીત; પ્રા. ૪૦-૨૪૫ ઉપરથી ભવિષ્ય જાણવાની રીત પ્રા-૪૧ મું વરનાક્ષરો ઉપરથી ભવિષ્યજાણ, પ્રા. ૪૨ મું વરનાક્ષરો વરસશે કે કેમ ક્યારે વરસશે, અનાજના ભાવનાલની વધવટ, સુકાળ કે દુકાળ વિગેરે જોવાની રીત. પ્રા. ૪૩ મું નાસિકાના રસર ઉપરથી ભવિષ્યની વાત જાણવાની રીત પ્રા. ૪૪ મું. રમત શાસ્ત્ર ઉપરથી ક્યારેલી ઇચ્છા પુરી થશે કે કેમ, જગ મળશે કે કેમ, ધંધામાં હાલ થશે કે કેમ વિગેરે ભવિષ્યની વાત જોવાની રીત.

ઉપર પ્રમાણે અનેક વિષયોનો આ પુસ્તકમાં સમાવેશ કર્યો છે. પડેલી આવૃત્તિ કરતાં આ આવૃત્તિમાં ઘણાજ સુધારો વધારો કર્યો છે. પાકુ બાઈન્ડીંગ. છતાં લીમન માત્ર ૩-૩) થી ૦-૪-૦ રાખી છે. તેની પેલી આવૃત્તિના અંગ્રહમાં અનેક અભિપ્રાયો મળ્યા છે. વેદ ઉર્મીધારાંકર બાપુભાઈ મહિતા--વિરમગામથી લખે છે કે, આપનું ભવિષ્ય-વેત્તા નામે પુસ્તક જોનાં નેનિવિદ્યાના અભ્યાસી, જ્યોતિષ જ્ઞાનના આગળા અને જ્યોતિષ-વિદ્યાને માન આપનાર દોષ પગ સજ્જનને આ પુસ્તક અતિ ઉપયોગી છે' એમ માફ માનવું છે. નેહાલાલ દેવશંકર દવે. વ્યવસ્થાપક ભાગ્યોદય, રીચીરોડ--અમરાવાદ.

અત્યાર સુધીમાં બહાર નહિ પડેલા વેદકનો પ્રાચિન ગ્રંથ.

શ્રી ચરક સંહિતા.

આયુર્વેદનો પ્રાચિન અને જુનામાં જુનો સર્વથી ઉપયોગી ગ્રંથ ગ્રંથોક અને મુન્દરાની ભાષાંતર સહીત તૈયાર થવા આવ્યો છે. કી. રૂ. ૧૦-૦-૦ દાસ નામ નોંધાવનાર પાસે રૂ. ૭-૦-૦

૩. રૂ. અર્થમાં ન મળે તે પુસ્તક માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ માંજ તૈયાર છે.

સરવૈ, દેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જીથ.

બીજી આશ્રિતિ. - આ પુસ્તકમાં ઈડીઅન મીનકોટાની અગત્યની કસોટી, ઈમીનલ પ્રોસીજર કોડ, ઈલીક્ટ પોલીસ એક્ટ, વિલેજ પોલીસ એક્ટ, લેન્ડરવન્યુ કોડ, તે ઉપર થયેલો ફલ, મામલતદાર કોર્ટ એક્ટ, રેકર્ડ ઓફ રાઈટ્સ એક્ટ, ગામના તમુના, સરવાઈની ફલ, સર્કલ ઇન્સ્પેક્ટરની ફલ, અફીજનો એક્ટ, આપદારી એક્ટ, મીડીએક્ટ વિગેરે ૨૦ કાયદાઓનો સમાવેશ કર્યો છે. દરેક માથુને દરેકમાં પાસે રાખવા લાયક અને ઘણુંજ ઉપયોગી છે. જેના સંબંધમાં સેક્ટો વિદ્વાનોનો સંદર્શક મળ્યા છે.

વળી આ એકંદમાં મે. ડી. આસી પોલી, એન્ડ સાટેજ-શ. પા. દેશનામાંભાઈ મીરવદમાભાઈ લખે છે કે કાયદાનો શિક્ષક તથા સરવૈ દેવન્યુ અને ફોજદારી કાયદાનું જીથ અને પુસ્તકો સરકારી મોકલેને તેમજ મુખ્યત્વે અને કોર્ટો સાંચે નિયમ-ધરાવનારા જાનીતદારો, સાબુકારો અને જોકુનેરો ઉપયોગી છે, જુજ કીમતમાં આવા ઉપયોગી કાયદાઓનો મોરો અશ્વ મુન્દરાની ભાષામાં બહાર પાડી. મી. જેઠાલાલે પ્રબળી જે સેવા બતાવી છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ મટે છે.

આ નિવાય ઘણા અભિપ્રાયો સ્થળ સંકાયધો આપી સકાયા નથી પુસ્તકની કિ. રૂ. ૧-૮-૦ પો. રૂ. ૦-૩-૦ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે. મુ. અમદાવાદ. (મુન્દરાત) વહેલો તેજ પહેલો. અપી જવા આવી છે.

વૈદ યાને વેદક ભાગ ૧ હો.

આ પુસ્તક દાસનાંજ બહાર પડ્યાં છે જ્યાં તે એકદમ શોભા વખતમાં અપી જવા આવ્યા છે તેજ તેની લોકપ્રિયતા અને ઉત્કૃષ્ટતા સિદ્ધ કરી બતાવે છે.

આ પુસ્તકમાં તમામ રોગ મટે એવાં ઔષધો આપદમાં આવ્યા છે. આ ઔષધો અકસીર વનસ્પતીમાંથી તે શી રીતે બનાવવા, તથા કઈ દવા કયા કયા રોગ મટાડે છે તે, તથા દવા કઈ કઈ વનસ્પતીથી કેવી રીતે બનાવવી તે, દરેક સમજી શકે તે પ્રમાણે મુન્દરાની ભાષામાં ચરક મુનુ વાગમટ, સારંગધર, ભાવપ્રકાશ અને નિર્વેટ જેવા મહાન ગ્રંથોમાંથી લખવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક રૂ. ૫) ના વેદક પુસ્તકની બરાબરી કરી શકે છે. પુસ્તકની કિંમત દરેક ભાગની ભાગ રૂ. ૦-૧૨-૦ પો. રૂ. ૦-૩-૦

વૈદ યાને વૈદક ભાગ ૨ જો.

તેમાં પણ દરેક રોગ અને તેના ઉપાયો તથા દરેક ધાતુ તથા વિષનું શોધન કરી બતાવવાની રીત, તથા તેની બનવી માગ્યો, અવલેહો, ઘૃતો, તેલો તથા આસનો વિગેરે બનાવવાના પ્રયોગો આપવામાં આવ્યા છે. આ ગ્રંથ જગત વિસ્તારથી લખ્યો છે. કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦ પો. રૂ. ૦-૩-૦ આના નિમિત્તે સ્થળે સખી મંગાવી સ્પી. બને બાજ તેજા મંગાવનાર પાસેથી કી. રૂ. ૧-૪-૦ લેવામાં આવશે. પો. રૂ. ૦-૪-૦ જેઠાલાલ દેવશંકર દવે, અધિપતિ ભાગ્યોદય. - અમદાવાદ.

દરેક ઘરમાં એક ઉપયોગી વસ્તુ તરીકે રાખવા લાયક.

વૈદક શિક્ષક.

આ નામનું એક ઉપયોગી પુસ્તક અમારા તરફથી થોડાજ વખતમાં બહાર પડશે. આ પુસ્તક ગરીબ અને તવંગર દરેક માણસને ઉપયોગી થાય અને નુકસાન અને ખર્ચથી દરેક માણસ બચે તે અર્થેજ લખવામાં આવ્યું છે.

આયુર્વેદ વૈદક સંબંધના શ્રી ચરક, સુશ્રુત, વાગભટ, માધવ નિદાન, નિઘંટ, શારંગધર, ભાવપ્રકાશ, યોગ રત્નાકર, રસ રત્નસમુચ્ચય વિગેરે અનેક ઉપયોગી અને મહત્વના ગ્રંથો છે. આ ઉપરાંત વૈદકનાં યુનાની પુસ્તકો કે જે ઉર્દુ લીપીમાં લખેલાં છે અને તે ઘણે ભાગે ગ્રંથાલબૂત ગણાય છે. ડોક્ટરો તેજ દવાથી પોતાના સમુજ્જી કારભાર ચલાવી દરદીઓને સાજા કરી શકે છે. તે વિષેનાં મેટરીઆ મેડિકા જેવાં ઉત્તમ પુસ્તકોનું જોઈને કરી તેમના એલાપેથી, હોમીઆપેથી, બાયોમેડિકલ વિગેરે સર્જની એકત્રતાનું વર્ણન કરી એકજ વૈદ લક્ષ્મી કે ડોક્ટરને ત્રણે વિધાનું જ્ઞાન થાય એ હેતુથી આ પુસ્તક જનાવ્યું છે.

ઉપરાંત ફ્રેંચ ભાષા, તે ઝોળખવાની રીત, રોગની પરિક્ષા, તે રોગ ચલાનાં કારણો અને તેનાં સમ્રાણ આયુર્વેદી, યુનાની અને અંગ્રેજી આપધે આપવામાં આવ્યા છે.

ઉપરાંત આયુર્વેદિય દવાઓ ચૂર્ણો, ગુટિકાઓ, લગ્નો, ન્હો, ગુળ, આસવા, અવલેહા, પાકા, મુરખા અંજનો, તૈલો, ઘૃતો અને યુનાની નુરખાઓ, ઇંગ્લીશ ટીચરો, એસેન્સો, એસીડો, અને અર્થે ઉપરાંત ઘણી અંગ્રેજી દવાઓની જનાવરો અને રોગવાર પ્રીસ્ક્રીપ્શનો આપવામાં આવ્યાં છે. આમ આયુર્વેદી, યુનાની અને ઇંગ્લીશ દવાઓનું એક નપાલું બરાબર રીતે વર્ણવામાં આવ્યું છે.

આ એકલુંજ પુસ્તક ખરીદવાથી આયુર્વેદના તમામ પુસ્તકોનું જ્ઞાન, યુનાની વૈદક વિધાનું અને પાશ્ચિમીય વૈદકનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન થઈ શકે છે. આ પુસ્તકની કીંમત રૂ. ૪ છે. પો. ૦-૮-૦ છે, છતાં પણ તેના અગાઉથી આદક ચનાર પાસેથી રૂ. ૩ લેવામાં આવશે.

માસ્ટર ઑફ નૅલેજ.

આ નામનું પુસ્તક થોડાજ વખતમાં બહાર પડશે, તે પુસ્તક ઉપરથી દરેક માણસ સારી રીતે લખતાં વાંચતાં આવડે. તેણે ઇંગ્રેજી, મરાઠી, હિંદી, ગુજરાતી, બંગાળી અને સંસ્કૃત શીખી શકે છે. ગમે તેવો માણસ હશે તો પણ આ પુસ્તક ઉપરથી માત્ર ૭ માસમાં ઉપરની ભાષાઓનું જ્ઞાન સારી રીતે મેળવી શકશે. મારેતરની જરૂર પડતી નથી. હજારો રૂપિયા ખર્ચતાં ન મળે તે લાભ ધેર મેળાં માત્ર વખત જાળવ મળે છે. કોની કીંમત માત્ર રૂ. ૫, પણ અગાઉ નામ નોંધાવનારને માત્ર રૂ. ૩ પડશે.

અમારા તરફથી થોડા વખતમાંજ આ ઉપયોગી

સીહિતશિક્ષા.

નામનું એક અનિ ઉપયોગી પુસ્તક પ્રગટ થશે.

આ પુસ્તકની અંદર સ્ત્રીઓનું કાર્ય શું છે. સ્ત્રીઓની માતા, પિતા, ભાઈ, પતિ, અને બાળકો પ્રત્યે શી ફરજ છે, સ્ત્રીઓએ ગૃહમાંજ સ્વર્ગનું સુખ અનુભવવું હોય, પોતાના બાળકના, અને પતિના રોગો, તમામ સ્ત્રીઓનું જ્ઞાન, તે દુર કરવાના રીતો ધરમનું ધરાવે, ઉપરાંત અનેક વિષયોને આ પુસ્તકમાં લખત કહેવા છે. તેનાં દરેક મનુષ્યે આદક થઈ પુસ્તક પોતાની પાસે રાખવું જોઈએ તે દરેક મનુષ્યને પ્રુપ્ત અને સ્ત્રી ગમે તેને પાસેજ ઉપયોગી થઈ પડશે, તેની કીંમત રૂ. ૨-૦-૦ પો. ૦-૩-૦ પણ અગાઉથી આદક થઈ ત્યાં માત્ર નામ નોંધાવનારને તે માત્ર રૂ. ૧-૮-૦ માંજ મળશે.

અધિપતિ ભાગ્યોદય—અમદાવાદ.

દેવે કેમીકલ વર્કસની અમૃતપુલ્ય ગુણકારી દવાઓ.

આ કારખાનામાં અનેલી લખો ગુણકારી અને કોઈપણ પ્રકારનું વૃક્ષસાન ન કરે તેવી છે.

લખ્મો.

અન્નક મખ્મ.

(હમર પુરી).

ક્ષયમાં આ લખ્મ બહુ વપરાય છે. નખખાઈમાં અને ઘડપણની નખખાઈમાં તથા દમમાં આ લખ્મ સારો ગુણ આપે છે. ધાતુની નખખાઈ મટાડી, પુલ કરે છે. ૧ તો. ની કી. રૂ. ૩૦-૦-૦.

માત્રા ૧ થી ૩ રતી, મદ સાથે દિવસમાં બેથી ત્રણ વખત લઈ ઉપર દુધ પીવું.

અન્નક મખ્મ—(ચતપુરી) ગુણ-તથા પ્રમાણ ઉપર પ્રમાણે ૧ તોલાની કી. રૂ. ૧૦)

લોહ મખ્મ—ગંજેલ લખ્મ.

પાંડુ, સ્ત્રીઓનો પાંડુરોગ, રવડા, મૂત્ર પીડ, હરોગ, ગંડમાળ, ક્ષય, સાધારણ નખખાઈ અને ધાતુની નખખાઈ મટાડે છે. માત્રા બાંધી ૩ રતી. જમ્યા પછી દિવસમાં બે વખત મદ કે પી સાથે લેવી, ઉપર દુધ પીવું. તોલા ૧ ની કી. રૂ. ૫.

નાગ મખ્મ—શીસાની લખ્મ.

પેશાબના રોગોમાં તથા સાધારણ નખખાઈમાં આ લખ્મ ઉપયોગી છે. માત્રા ૧ થી ૬ રતી માખણ કે પી સાથે દિવસમાં બે વખત લેવી, મરચા વિગેરે ગરમ પદાર્થો ન ખાવા. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૫.

પ્રવાલ મખ્મ.

પાકમાં, પેશાબમાં ચતા વીપજાવમાં ઉદરરોગો, ગરમીના બાકી રહેલા વિકારમાં, કોષમાં, વદ, વેઠાજા અને સાધારણ નખખાઈમાં આ લખ્મ ઉપયોગી છે. માત્રા ૨ થી ૬ રતી દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી મદ સાથે લેઈ ઉપર દુધ પીવું. તોલા ૧ ની. કી. રૂ. ૨.

વેંગ મખ્મ—કંઠાઈની લખ્મ.

પેશાબના રોગો અને નખખાઈમાં, સ્વપ્નામાં ધાતુનું જનું તથા ધાતુનું કીણ થવું નેમાં ગુણ કરે છે. માત્રા ૨ થી ૪ રતી માખણ કે મદ સાથે દિવસમાં બે વખત લેવી, તોલા ૧ ની. કી. રૂ. ૫.

ચંદ્રોદય.

ધાતુની નખખાઈ ઉપર આ લખ્મ અદ્વિત છે. માત્રા ૧ થી ૩ રતી, મદ સાથે ખાઈ ઉપર દુધ પીવું તો. ૧ ની કી. રૂ. ૫૦).

મુક્તા મખ્મ—સાચાં થાતીની લખ્મ.

સાધારણ નખખાઈ, ઉદરરોગ, ક્ષય, અને દમમાં આ લખ્મ ધણી ગુણ કરે છે. કી. તો. ૧ ની રૂ. ૩૦. માત્રા ૧ થી ૩ રતી. મદ કે પી સાથે દિવસમાં બે વખત લેવી.

મહુર મખ્મ.

પાંડુમાં, સ્ત્રીઓના પાંડુમાં, સાધારણ નખખાઈમાં, ધાતુની નખખાઈમાં અને મારી ખાનારા બાળકોની પાંડુવાળી અશક્તિમાં બહુ ઉપયોગી છે.

માત્રા ૧ થી ૮ રતી. દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી મદ કે માખણ સાથે લેવી. ઉપર દુધ પીવું. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૨.

સુવર્ણ માલીક મખ્મ.

પાંડુમાં, સ્ત્રીઓના પાંડુમાં, હરોગમાં, ગંડમાળમાં, સાધારણ નખખાઈમાં, અને ધાતુની નખખાઈમાં આ લખ્મ ગુણ કરે છે. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૨.

માત્રા ૧ થી ૬ રતી. દિવસમાં બે વખત જમ્યા પછી મદ સાથે લેવી.

શંગ મખ્મ—સાખરસીંગાની લખ્મ.

શાળ, રોગ અને રૂઢ મટાડી પુલ કરે છે. માત્રા ૧ થી ૩ રતી. વી કે મદ સાથે દિવસમાં બે વખત લેવી. તો. ૧ ની કી. રૂ. ૧.

સુવર્ણ વસંત માલતિ.

ઉદરરોગ અને ખાસ કરીને ક્ષય નવા જમમ બહુજ ગુણ કરે છે. રચિ વધારે છે. શક્તિ આપે છે. ધાતુને સુધારે છે, જીર્ણીકરણ મટાડે છે. ધાતુમાં જવર, વાલુ, ગોશ, લોહિનિકાર અને દુબળાપણને મટાડી, બાળક, વદ, મુનિક અને ગર્ભાંશી સ્ત્રીનો દરદોને મટાડે છે. માત્રા ૧ થી ૪ રતી. પીપર અને મદ સાથે દિવસમાં બે વખત લેવી. ઉપર દુધ પીવું. ૧ તોલાની કી. રૂ. ૨૦-૦-૦.

દેવે કેમીકલ વર્કસ-અમદાવાદ.

એક એક સ્ત્રીને રોગના પંજામાંથી બંધાવી પુટ કરનાર.

દુવેનું સુંદરી સાથી. (૨૭૨૬)

મંગાવો--ને સ્ત્રીઓના તમામ રોગને માટે અકસિર નીવડતું છે. સ્ત્રીઓનાં કોષ/પણુ દરદ જેવાં કે, લોહીવા, પ્રદર, રક્ત અને શ્વેત જેથી સુલ્પસ્થાનમાંથી ચીકની, ઘાંટી, પીળી, સળ સુગળી અગર લાલ રંગની લોહી જેની રસી વળા કરે છે, પેશાબે અગન જેને, લાથ પગના તળીઆમાં, દેડેમાં, માથામાં અને કોઈ વખતે આખા શરીરમાં સમગ્ર ભારે, કાટ, યુગ્મ અને કળનર થાય, ઝીણું તાવ લમેશાં આવે, શરીર સુકાઈ ઘેાળી પુણી જેવું થાય, આંખોનું તેજ કમી થાય, દિવસે દિવસે શરીર સુકાઈ બેલાલ થઈ, અસક્તિ આવે અને કામ થઈ શકે નહિ, આખો દિવસ દેડો અને માથું કાટયા કરે, તાવ ઉધરશ, દમ, ખાંસી સોજા, ઉલટી, અઝની, ગાંઠાક અટકાવ--દરતાન સંબંધી તમામ રોગ ગર્ભાશયની પીડા કમવાવડ, સુવાતેજ વિગેરે, તમામ રોગ અને આવાં અનેક દરદના સમુદને આ સુંદરી સાથી એકદમ મટાડી શકે છે.

આ સુંદરીસાથી બાળ સુવાન અને વૃદ્ધ દોક સ્ત્રીએ લમેશા વાપરવા લાયક છે જેથી તેઓના તમામ રોગ મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે છે દમ્તાનના રોગો થવા અગતા નથી અને ગર્ભાશયને ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવી પુખ્ત વયે ગર્ભ ધારણ થાય છે પીવામાં સ્વાદિષ્ટ છે. બાટલી નં. ૧ ની દીમન રૂ. ૧) ગણુ બાટલીના રૂ. ૨-૪-૦ પોટ, ૦-૭-૦

સુંદરીસાથીના ખાસ ગુણ.

૧ નાની બાળકીઓને પાવાથી શરીર પુષ્ટ રાખી સુવાન અવસ્થામાં પ્રદર વિગેરે બાધી થવા દેતું નથી.

૨ સુવાન સ્ત્રીઓને પ્રદરના વ્યાધિમાંથી બચાવી ગર્ભાશયને સુધારી ગર્ભ ધારણ કરી શકે તેવું બનાવ છે.

૩ ગર્ભ વખતે પીવાથી અધુરે માંસ ગર્ભ પડતો નથી, ગર્ભાનું પોષણ કરી પૂર્ણ માંસે વિના કષ્ટે પ્રસવ થાય છે.

૪. સુવાતઃ પડી પીવાથી સુવા રોગ થતો નથી. બાળકને પુષ્ટ કરે તેવું તંદુરસ્ત ધાવણ બનાવે છે અને બાળકનું શરીર પુષ્ટ કરે છે.

૫ સ્ત્રી રોગ તમામ મટાડે છે. લમેશાં પીવાથી સ્ત્રી તંદુરસ્ત રહી શકે છે. પ્રદર વિગેરે બાધી થતા નથી.

૬ વૃદ્ધાવસ્થામાં પીવાથી શરીર પુષ્ટ અને તંદુરસ્ત સુવાત જેવું રહે છે, અને વૃદ્ધાવસ્થાને અટકાવે છે.

૭ દોક સ્ત્રીએ બાળકીથી વૃદ્ધ થતાં પર્વત આ બાટલી પાસે રાખીને જ નહાયે.

સુંદરી સાથીના સંબંધમાં

નવામજાદુથી એન્જનીયર કલ્યાણજી અરજણુ લખે છે કે, આપના તરફથી સુંદરી સાથીની બાટલી ૬ મંગાવી અમારી સ્ત્રીને પીવરાવી છે. તેમાં સફેદ પ્રદરની તમામ શક્તિ થઈ છે તે પેશારીમાં તાકાદ આવી છે. અનેક દરદ એથી શાંત થયાં છે. સુંદરીસાથીની દેવાના જે ગુણ આપે દરદાઓ છે ને ખરેખર શ્રવણકારક છે. હું તનમનથી સરસીરીકેટ આપું છું કે આવી દવા આપે ખરા, ગુણવાળી ને દશ્વરી સંતાવાળી દવા બનાવી છે. હવે મારા મિત્રોને લેવામણુ કહે છું.

ખરવાસાથી લેલા સાર્થ ગીરજાશંકર લખે છે કે. તમારી સુંદરીસાથી દવા મેં મંગાવી વાપરી હતી તેમજ તેના સારા ગુણથી વિરોધ દોકીત જનસમુદને સમજવવામાં આવે છે.

સુબાઈથી ત્રવાડી રતીલાલ પ્રણાશંકર લખે છે કે તમારી સુંદરી સાથીની બાટલી મોકલી તેથી આરામ છે તેથી બીજા ત્રણ બાટલી ની. પી. થી મોકલો. દવા ઘણીજ સારી અને ઉત્તમ છે.

નાંદેદથી અણીલાલ દ્વારકાંદાસ લખે છે કે, આપની સુંદરી સાથીની દવાથી અમારી બેરીને દરદનું આરામ છે. માટે તુરંત બીજા ૩ બાટલી પી. પી. થી મોકલો. રોગ મટવાથી તમારા લકમાં દવા દઈએ છીએ.

ખાખીજલીયાથી એન. જી. બાટલીઆ લખે છે કે, તમારાં સુંદરી સાથીનો સારી રીતે ઉઠાવ છે અને ઘણા તરફથી તે બાળત મન્યવાદ મળ્યો છે.

દવા દિવસમાં ત્રણ વાર અષો અધો ચમકા મોખાના ધોવડાંમણુ સાથે પીતી. અગી કાંઈ નહિ.

દેવે કેમીકલ વર્કસ--અમદાવાદ.

તે ચિત્રકાર આ ઉત્તર સાંભળી હસ્યો અને કહ્યું કે તારે મોટા થવાની મહેત્તજા નહિ હોય.

આ પ્રમાણે રમણ પોતાના 'વતનમાંજ' રહ્યો. પોતાનાં મનનાં સ્વપ્નને, કલ્પનાએ ઉભી કરેલી મૂર્તિઓને ચિત્રમાં ઉતારતો. સમુદ્ર કિનારે ખેઠો ખેઠો ચિત્ર દોરતો અને આ ઉલ્લાસમાંજ તે મસ્ત રહેતો. તે કહેતો કે ચિત્રમાં આલેખવા લાયક કોઈ સૌન્દર્યની પ્રતિમા દુનિયામાં જો હશે તો તે સમુદ્ર કિનારેજ પ્રાપ્ત થવી જોઈએ.

એક દિવસ પ્રભાત યતુ હતું તે વેળાએ રમણ સમુદ્ર કિનારે આવ્યો. ક્ષિતિજ ધુમ્મસથી છવાઈ ગયું હતું. સમુદ્ર શાંત, સ્વચ્છ, આસ્તિક્યે પયરાયો હતો. રમણનું હૃદય હમેશની માફક આનંદથી ભરાઈ ગયું. તે એવી ઉત્કેચથી હાલતમાં આ સૌન્દર્યનું દર્શન કરવા લાગ્યો.

તેને તેજ ક્ષણે એક અદ્ભુતિક બનાવ નજરે પડ્યો. સમુદ્ર-કિનારે પાંચ સાત દિવ્ય કુમારિકાઓ નૃત્ય કરતી હતી. તેમના દેહ સમુદ્રના કિણુના જેવા હલકા હતા. તેમના દીર્ઘ કેશ પવનમાં ફરકતા હતા. નૃત્ય કરતાં કરતાં તેઓ મોહક, છટાથી તાળી પાડતી હતી. કોઈ વાર તેઓ પાણીમાં ડોડી જતી. તરંગમાલાની સાથે ક્રીડા કરતી; વળી સમુદ્ર તટ ઉપર રેતીમાં ડોડા-ડોડ કરતી-મણે. સમુદ્રની ન્હાની રમણીય, લહરીઓ. તેમના ખુશ્ખા હાસ્યથી સમુદ્રતટ ગાજી રહ્યો હતો.

રમણ મંત્ર મુગ્ધ જેવો ઉભો તેનું કવિ-હૃદય આનંદમાં ગરકાય થઈ ગયું. તે જરાક તેમના તરફ ગયે. પણ તેને જોતાંજ તે કુમારિકાઓ લપનની મધુર મોહક ચીસ પાડી ન્હાસી ગઈ અને દરિયામાં અદૃશ્ય થઈ ગઈ. માત્ર એક બાલા બધાના ગયા પછી પણ ઉભી રહી. જાણે ચંદ્રના તેજવડે તેનો દેહ ઘસાયો હોય એવી તે પરમ સુંદરી હતી. નાણુક હતી કે પવનની એક ધીમી લહરીથી પણ ઊડી જાય. પરમ કેમળ! પરમ સુન્દર! તેના સોનેરી વાળ તેના પુષ્ટ બાજને લાકડી દેતા હતા. તેના પર વળગેલાં પાણીનાં ટીપાં ઉગના સૂર્યના કિરણમાં હીરા જેવા ચળકતાં હતાં. ભૂરા સમુદ્ર જેવી તેની આંખે ભૂરી હતી. તેનાં વચ્ચે સમુદ્રના શીશુ જેવાં સૂક્ષ્મ અને આર્જાં હતાં.

સૌન્દર્યની દેવીટી પાસે રમણ દળવે પગલે ગયો.

“ઓ રમણીય બાલા! તું કોણ છે? સમુદ્ર જેવી; ભૂરી આંખ વાળી બાલા! મને કહીશ તું કોણ રે?”

હિન્દુ તેણે કવિનાય થયો. પણ તેના મુખ ઉપર મધુર હાસ્ય પયરાયું. તે રમણની રાશી નહિ. કહે તેને કહેવા તેણે એકદમ પોતાનો તાણુક હાથ લંબાવ્યો અને રમણને આપણી ઉઘ પૂરી થઈ નથી જ્યુને પોતાની સાથે ખેંચતી તે બાલા દરિયા તરફ ચાલી. કદના ઘેનમાં ધોરતા નામધારી હતો. આખરે તે બાલાએ પાણીમાં પ્રવેશ કર્યો, રમણ થંચ્યો. પડના હિન્દુઓ! તમે તમારી સમુદ્રમાં ન અવાય. હિન્દુની જાણ તું મારી સાથે રહે વર્ષ પૂર્વે રચાયેલાં તમારાં શાઓને.

જાગો ને સાંભળો અમારો સૂરતનો અને સમુદ્ર તરફ આંગળી કરી. રમણને નિમંત્રણ કરવા વાગ્યા-આઇ જાર! હિન્દુ બાઇએ રહેજ ખેંચ્યો પણ જ્યારે તે અડગ રહ્યો ત્યારે તે બાલા મધુર હાસ્ય કરતી ધુમ્મસથી છવાયેલા સમુદ્ર જળમાં પેસી

અદસ્ય યર્ષ ગઇ. રમણુ ચકિત થયો; સ્તંભિત થયો; તે બાજી ખુનઃ જળ બહા
એવી આશાથી ત્યાં ત્યાં જ ઉભો. પણ કિનારા તરફ દોડી આવતી રમતીઆળ
માલા, સિવાય કંઈ તેની નજરે પડ્યું નહિ. તે વિચારમાં કુખી ગએલો,
દશમાં ધેર ગયો.

તે ખાધું ન ખાધું કરી ઉઠી ગયો અને પોતાની રંગની પેટી, ખીંછી વિગેરે ચિત્રનો
સાદૃશ્ય લઈ સમુદ્ર તીરે ગયો. “જે સુન્દર કુમારિકાને મેં સવારમાં જોયું તેનું હું ચિત્ર
કહાડીશ” એવો સંકલ્પ કરી તે એક એકાંત જગ્યાએ ગયો. જે અલૅક્ટ્રિક સાન્દર્ભ્ય તેની રમ-
નણુ શક્તિમાં સ્ત્રી-રણુ હવું તેણે રંગવડે મૂર્તિમાન કરવા માંડ્યું. એમ કરતાં કરતાં
સૂર્યાસ્ત થયો. તેણે જે કંઈ જોયું હતું, જે જે કદખું હતું તે સર્વને એક ચિત્રમાં એક-
ચિત્રિત કરવાનો મહાપ્રયાસ આરંભ્યો. રાત પડી પણ ચિત્ર અધૂર હતું. તેણે પોતાનાં ચિ-
ત્રના ઉપકરણ તથા અધૂરું ચિત્ર સર્વ એક ગુપ્ત જગ્યાએ છુપાવી રાખ્યાં.

રાત્રિ લગભગ સગર નિદ્રાએ પ્રભાતની રાહ જોવામાં પસાર થઇ. પરાઈનું યત્તાંજ
રમણુ ઉઠી ઉભો થયો. અને પેલી દિવ્ય કુમારિકાનું દર્શન, યશો એવી આશાથી હરખભેર
તે સમુદ્ર કિનારે દોડી ગયો. તેણે શકા પણ જતી વખતે તે સધળું દસ્ય સ્વપ્ન તો
નહિ હોય ! પણ તેનો મધુર, રોમાંચ ખડો કરતો લલિત સ્પર્શ, પ્રેમથી નૃત્ય કરતાં
નેત્ર, તેનું પ્રસ્ફુટ હાસ્ય ! ના, ના, સ્વપ્ન ન જ હોઇ શકે. એવી ઉત્સુક અવસ્થામાં ર-
મણુ, સમુદ્રતટ ઉપર આવી પહોંચ્યો. જુએ છે તો ગઈ કાલના જોવાજ દેખાવ ! તે
કુમારિકાઓ પ્રથમની માફક નૃત્ય કરી રહી હા ! રમણુ તેમની કને ગયો એટલે તેઓ
પખિણીની પેઠે એકદમ અદસ્ય યર્ષ ગઇ. પણ પેલી રમણીયતાની દેવી ! તે તો
રમણુ તરફ સ્મિત કરતી, પોતાની પાસે આવવા ઉત્તેજિત કરતી ઉભી હતી.
લાલુથી ડાહલી કુમળી વેલીની પાંદડી જેવી તેની આંખોએ રમણુને આવકાર દેતી હતી.
ખરે ! આ સ્વપ્ન નથીજ. રમણુનો આત્મા શરીરમાંથી ખેંચાઈ તે બાલિકામાં જાણે તન્મય
થતો હોય એવો તેને અનુભવ થયો. આટલા સમય સુધી સાન્દર્ભ્યની દિવ્ય ભાવના પોતે
શોધતો હતો તેજ આજે મૂર્તિમાન થઇને ઉભી છે ? નીલકમળ જેવા નેત્ર, ચન્દ્રિકા જેવી
રેહકાન્તિ, સોનેરી વાળ વાળી અપ્સરા એજ. મારો આદર્શ હશે ?

આ વખતે રમણુ કશું બોલ્યો નહિ કેમકે ગઇ કાલે તે બાલિકાએ તેના કથન
ઉત્તર આપ્યો ન હતો પણ જે ઠેકાણે તેણે પોતાનું અધૂરું ચિત્ર છુપાવી રાખ્યું હતું ત્યાં
જવાને તે કુમારિકાને ઇશારત કરી થોડીવાર પછી તે રમણુની સાથે આવવા લાગી.
રમણુના હાથમાં જ્યારે તે અપ્સરાએ પોતાનો પુષ્પ જેવો કોમળ, દુધના શીણ જેવો
સ્વેત ન્હાનકડો હાથ સરકાવી દીધો ત્યારે તેના આણું શરીર હર્ષથી રોમાંચિત થઇ ગયું.

તેઓ સાથે સાથે ઉપર કહેલી જગ્યાએ ગયાં. રમણુને ઇશારતથી તે અપ્સરાને
સમજાવ્યું કે તું બહિં થોડીવાર ઉભી રહે કેમકે મારે તારું ચિત્ર આણેખનું છે. તે પણ
રમણુના મેનની વાત સમજી હોય અને તેને એ વાત પસંદ હોય તેમ તે પોતાના સાન્દ-
ર્ભ્યનો પૂર્ણ વિશ્વાસ કરી રમણુની સામે ઉભી. તે ત્વરાથી કામ કરવા લાગ્યો. તેને ચિન્તા
એટલીજ હતી કે રખે ને તે ગઈ કાલની પેઠે અદસ્ય યર્ષ જાય ચિત્ર પૂરું થવા આવ્યું.
નિર્જીવ રમ અને રેખાઓ જીવંત થવા લાગ્યા. પણ એટલામાં તે અપ્સરાએ આકાશમાં

મહાતા સૂર્ય તરફ આંગળી કરી અને રમણને હતાવળથી એક ચુંબન કરીને રેતીમાંથી એકદમ સમુદ્રમાં ચાલી ગઈ.

તેના ગયા પછી રમણ તો કામ કરતોજ ગયો. ચિત્ર ધીમે ધીમે ચિત્રનું રૂપ લેતું ગયું. તેને પોતાને પોતાના કામથી સંતોષ થયો હતો તેને ત્યાંનું ત્યાં રહેવા દધ ધેર ગયો.

“રમણ! તું તો હમણું આખો દિવસ બહારનો બહાર રહે છે, કેમ વાર?” રમણની માએ પૂછ્યું.

“મને સૌન્દર્યનો આદરો આટલો વધે હાથ લાગ્યો છે.”

તેની મા તેનો સ્વભાવ જાણતી હોવાથી વધારે બોલી નહિ. રમણ જમ્યો અને ણી પાછો બહાર જવા નીકળ્યો. તેની મા વિચારમગ્ન થઈ તેની પૂઠ જોતી બેઠી રહી.

રોજ સવારમાં રમણ સમુદ્ર કિનારે આવતો અને ભૂખ તરસ કશાની પરવા રાખ્યા ાગર સાંજ સુધી કામ કરતો કેઈ કેઈ દિવસ તે અપ્સરા ધણે વખત તેની પાસે. બેઠી હોતી. કેઈ વાર તે ભેંઠી થતી અને જરા વાર થોભી ચાલી જતી. એમ કરતાં દોઢ મહિનો થયા આગ્યો ત્યારે ચિત્ર સંપૂર્ણ થયું.

હવે રમણને શ્રમ જણાયો. તે હાથ પર માથું ટેકવી બેસી રહ્યો. અત્યાર સુધી મંગને લીધે તેને શ્રમ જણાતો નહતો પણ હવે તે પૂરું થયું એટલે તેને થાક લાગ્યો અને જરા એકસો પડ્યો. આજ પડવા ચાલી હતી અને રાત્રિનો કાળો પડેલો આકાશમાં વેરનરાવા લાગ્યો. ચંદ્ર ક્ષિતિજમાં ઉગતો જણાયો રમણે જાણ્યું કે રાત પડી ચૂં. તેનું શરીર અકડાઈ ગયું હતું પણ જ્યારે ચંદ્રના અજવાળામાં પોતાના લઘ્ય ચિત્રને તેણે જોયું ત્યારે પ્રભુ અને ગર્વિત થયો કદિપણ આનું સુશોભિત, લલિત ચિત્ર કેઈએ ચિત્રે હતું. જણે નાસવાની તૈયારીમાં હોય તેમ તે અપ્સરા ચિત્રમાં બેઠી હતી. પવનમાં રફરતા તેના સોનેરી વાળ અખ્યાની પેઠે તેની આસપાસ ફૂંચી રહ્યા હતા. આવી રમણીય આકૃતિ! રમણ પોતે પોતાના ચિત્રના સૌન્દર્યથી મુગ્ધ થઈ, વિવશ થઈ બેસી ગયો અને તે નિર્જીવ ચિત્રને ગાઢ પ્રેમથી હૃદય સાથે દાખવા લાગ્યો.

તેના હોઠ કંઈક ક'પ્યા. “હું તને આહું છું, પૂછું છું, આરાધું છું. હું મનુષ્ય છું ને તું અપ્સરા છે કદિ પણ હું તને મારી પાતી કરીને જીવન પર્યન્ત મારી ગણીને મારા હૃદયના સાચા પ્રેમથી તારી આરાધના કરી સકીશ નહિ. પણ તે છતાં હું તનેજ મારું છું.”

તે આખી રાત બેઠાન હાલતમાં ત્યારે ત્યાં પડી રહ્યો. વળી પાછું આકાશ રક્ત વર્ણ થયું અને દંભેશની માફક તે અપ્સરા ત્યાં આવી બેઠી.

તે ધીમે પગલે રમણની પાસે આવી, અને તેને પૃથ્વીપર પડેલો જોયો. તે જોતાંજ તેનાં મેનમાં, મ્હેરામાં જલ વ્યાપી ગયો. તે નીચી નમી અને ધીમેથી તેણે રમણને ભેંપવર ઉઠાવ્યો. તેના ખભાપર માથું ટેકવી રમણ બેઠો થયો. તેણે આંખ ઉઘાડી અને તેનો મ્હેરો આનંદથી પ્રકટ થયો.

તેણે મુદુરવરે કહ્યું, “શું તું જ મારી પાસે બેઠી છે?”

સાચા પ્રેમથી નીગળતી આંખે અપ્સરાએ નીચી નમીને રમણને જોયો તેના મુઠા-

બની પાખડી શા હોઠ રિમતવડે વિકસવા લાગ્યા સમુદ્ર બાણી આગળી રમણને ત્યાં આવવાને ઇસારતથી પ્રાર્થના કરવા લાગી રમણ મુશ્કેલ થયો અને જાણે સ્વપ્નાવસ્થામાં હોય તેમ તેની પાછળ પાછળ જવા લાગ્યો. પસરા જરા આગળ ચાલતી હતી. પુનઃ પુનઃ પાછી ફરી રમણને ઇસારતથી રિમતથી તેના પાછળ આવવા ઉત્તેજિત કરતી હતી. એમ કરતાં કરતાં તેમણે સમુદ્રમાં પ્રવેશ કર્યો. રમણની આસપાસ સમુદ્રનું શીતળ જળ ચારે બાજુએ ફરી વળ્યું હતું. પ્રથમ તેના ધુટણ સુધી, પછી કમર સુધી, પછી ગળા સુધી પાણી આવી ગયું. રમણ સહેજ ગભરાયો. તેણે ગભરાટના પોતાના હાથ પહોળા કર્યા.

“હું પ્રેમાન્ધ હું,” રમણે કહ્યું અને એ શબ્દ નીકળતાંજ એ કામલ હાથ તેની ગરદનની આસપાસ ઘીટલાયા; એ મધુર હોઠ તેના હોઠ સાથે જડાયા.....અને પછી... .. એ ઠેકાણે રમણ ઉભો હતો ત્યાં એક સમુદ્રના મોજના વિભાગ અને પાછું જળ હતું તેવું ને તેવું થઇ ગયું.

થણા સમય થયો અને રમણ ઘેર પાછો ન ફર્યો ત્યારે તેનાં માખાપને ચિન્તા થઇ તેથી તેમણે તેની ખોળ કરવા માંડી એક હોડીવાળાને સમુદ્રનાં મોજાંથી ઘસડાઇ આવેલું તેનું શબ્દ હાથ લાગ્યું. હુખી ગએલા માણસના જેવી તેની મુખાકૃતિ ન હતી. એક પરમ સુખમય સ્વપ્ન નિદ્રાળતા હોય એવી પ્રસન્ન મુખમુદ્રા ધારણ કરી તે જાણે મધુર નિદ્રા લેતો હોય એમ તે સૂતો હતો. લોકો તેના શબ્દને ઘેર લઇ ગયા. તેનાં હુખી માતાપિતાએ રડારાણ કરી મૂકી.

ઠાકાએ તેને સમુદ્રકિનારે કામ કરતો જોયો હતો તે તેનો ચિતરવાનો સામાન લાવવા તે જગ્યાએ દોડી ગયો. પણ જોયું તો એક પરમ મનમોહક ચિત્ર ત્યાં પડ્યું હતું. તે ખીન્ન લોકોને ત્યાં તેડી લાગ્યો. ને અબજુ લોકો પણ ચિત્રને જોઇને દિલ્લંગ થઇ ગયા. તેમને પણ લાગ્યું કે ચિત્રની બેદર શોભા, રમણનું બેદ બર્ણ મરણ એ સર્વની વાર્તાનો વિષય હતો. આ વાત બધે ફેલાઇ. આસપાસનાં ગામના અનેક લોકોએ ચિત્ર જોવા આવવા લાગ્યા.

પેલો ચિત્રકાર જે રમણને ન્હાનપણથી ઝાળખતો હતો તે પણ આવ્યો. જ્યાં તેણે રમણનું ચિત્ર જોયું ત્યારે તેને રમણે કહેલા શબ્દ આન્યા.—

“જ્યારે મને ઠાક પછુ પ્રકારના સૌન્દર્યનું દર્શન થાય છે ત્યારે તરત હું તેને ચિત્રમાં ઉતારું છું. કુદરત મને શીખવે છે. એ શિવાય વધારે તાલિમની મને જરૂર નથી”

તેણે રમણના બાપ પાસેથી એ ચિત્ર ભારે કિંમત આપી વેચાતું લીધું. તેને રાજા ધાનીના પ્રસિદ્ધ સ્થાનમાં જગ્યા મળી અને દેશદેશના લોકો તેને જોઈ જોઈ ચકિત થતા. ચિત્રનું લાવણ્ય અને તેના આલેખનારનું અભવજ્ઞ જેવું મરણ એ બે બાણી સર્વનું હૃદય દુર્વીભૂત થતું.

પણ પેલો ચિત્રકાર તો સમજતો કે એ કોઈ અસર ન હતી પણ માનસશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે પ્થાન અને સતત ચિંતનને લીધે એક અપૂર્વ સુંદર સ્વપ્ન રમણે જોયું હશે.

કરી તેમણે કલાક ઇષ્ટ સ્તુતિના પદો તેજ બગીચામાં બેસી ગાયાં ને અતિ છેવટે શશિ-
વદની આનંદથી બોલી પ્રભુ । આપ યોગ્ય સમયે યોગ્ય માર્ગો દર્શાવો છો જ ને તેથી તે
પ્રમાણે વર્તવાનું સામર્થ્ય અર્પણો આપની સમગ્ર સૃષ્ટિ બોધરૂપ છે ને આથીજ આપ ક્ષણે
ક્ષણે તેનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણવાનું ને વિચારવાનું સ્ફુરણ કરશો એ પ્રાર્થના છે.

વિનાદીની ને શશિવદની બે ઉઠવાને શશિવદનીએ છેવટે કહ્યું બહેન ! આ એકજ
સ્મરણમાં રાખજો આ સૃષ્ટિ જ એજ એક વાસ્તવ જ્ઞાન પામવાની શાળા છે ને તેમાંથી
સર્વ જાણી શકાય છે યોગ્ય વિચાર કરવાથી સર્વ મજશેજ.

આ રીતે ઉચ્ચ નિશ્ચયોને કરતાં તે બે પૂઠાં પડ્યાં ને વિચારથી ક્રિયાથી ઉત્થિતને
પામી જેને દુઃખમય સંસાર કહે છે તેમાંજ અંદ્રબૂત સુખને પામવા લાગ્યા.

ત્રેમીલા બહેન.

વિવિધ વાનીઓ.

ધરવાળો—(ચોરને) “ અરે એ ! કેમ અહિં મારા ઘરમાં ફાંફાં મારે છે ? ”

ચોર—(ઠડે પેટે) “ તમારું ઘર ! કાણે કહ્યું તમારું ઘર ? હું તો જાણું કે
તમે બાડે રહેતા હશો. ”

ધરવાળો—(જરા ચમકીને) “ ના, ના, મારા સમ. માફજ ઘર છે. ”

ચોર—“ એમ કે ! જ્યો ત્યારે હું તો આ મારે આજ્યો. મારે શું ? જેનું
હોય તેનું. ”

ખેડુત—“ ગામમાં આ રસ્તે જવાય છે ? સીધા ચાલ્યા જાઓ.

વટેમાળુ—“ ત્યારે હાથનું પાટીકું અવળો રસ્તો કેમ બતાવે છે ? ”

ખેડુત—“ એ તો ચોર, ભિખારી, લામટા વગેરેને છેવરવાને સાર. ”

અસીલ—(વક્રીકરને) “ સાહેબ, તમારા બીલનો આંકડો ઘણો ગેરવાંજમી છે.
જરા સમજાવશો ? ”

વક્રીલ—વણીજ ખુશીથી પણ સમજાવવા બદલ તમારે શરૂપ બંધારે આપવા
જરૂર. સમજાવતાં એ અમને મહેનત પડે છે ને ? ”

ઉતાર—(હાંફતો હાંફતો) “ માસ્તર ! માસ્તર ! મને ચારની ગાડી મળશે.

સ્ટેશનમાસ્તર—(ઠડે કલેજે,) હા જેરી તમારી દોડવાની ઝડપ. હજી તેને ઉપડી
ગયે માત્ર બાર મિનિટ થઇ છે.

માશુક—“ ત્યારે શું ખરેજ તમે મને ચાહો છો ? ”

આશુક—“ તને ચાહું ! મ્હારા જીન ! જ્યારે તને હું ગઇ કાલે છુટાં પડતી વખતે
આસિંગન દેતો હતો તે વખતે કુતરાએ મારો પગ કરડી ખાધો પણ તેની મોં ઘેર પ-
હેંચ્યો ત્યારેજ ખબર પડી. મારો કેટલો બધો ખ્યાર ? ”

મા—“ કેમ છગન ! તારો નાનો બાઈ કેમ રહે છે ? ”

છગન—“ બા, હું મારી પૂરી ખાઈ છું અને એને નથી આપતો તેથી રહે છે. ”

મા—“ એની પૂરી થઇ રહી ? ”

છગન—“ હા, બા હું તે ખાઈ જતો હતો ત્યારે પણ રડતો હતો. ”

અચ્ચાંઓને ખરી તંદુરસ્તી આપનાર

ઉત્તમ બાળામૃત.

કીમત રૂ. ૦૧ પોસ્ટેજ લુહુ આ બાળામૃત મુંબઈ શહેરમાં પંકાચેલા લુના અને બહેલીતા બાળવૈદ્ય તુલસીરામ દુલ્લભરામથી આપવું આવેલું છે. એનાથી અચ્ચાંઓના લગભગ રોગ નાશુદ્ધ કરી તંદુરસ્તી આપે છે.

બનાવનાર ડૉ. જમીયતરામ લક્ષ્મીરામ ઇચ્છાપોરીયા.
૬. વડગાદી સુંદરજી સીવજીનો માલો-પોસ્ટ માંડવી મુંબઈ. તથા

સર્વે કાના એન્ડ કોં નં. ૧૬ કરનાકરોડ—મુંબઈ.

રોડ પાનાંચંદ મુનીલાલની વખાર પારેખ મોહોલ્લો.

એજન્ટ. રાંદેર—શુકલ જ્યોત્ષ્ણ પ્રેમશંકર. પારેખ મોહોલ્લો.

સુરત—૧ ચંદ્રપ્રકાશ ઓશીસ ભાગાતળાવ.

૨ શ્રીજીભાઈ ભાઈદાસની વેસ્ટીંગ કંપની. ભાગા તળાવ.

બાળરક્ષક સોગડી—એ તંદુર નિદોષ વનસ્પતિથી બનાવેલી છે. અને તેથી તે અજીલું, ખાંસી, લાંબળી, તાવ, સસણી, આંકડી, બંધકોશ, ઉલટી, મરડો, ફૂમી રોગ વિગેરે થયેલા રોગોને મટાડે છે. અને બાળકો સારાં હોવા છતાં આપવાર્થ કાંઈ નુકશાન નહિ કરતાં ઉપલા રોગોથી બચાવે છે. બાળકોની તંદુરસ્તી બળવવા ખાસ ઉપયોગી છે. કીમત આના ચાર.

કામબાણુ ગુટીકા—શક્તિને માટે સર્વોપરી દવા છે. હરેક પ્રકારે થયેલી નબળાઈને દૂર કરી શરીર પુષ્ટ બનાવે છે. કીમત ગોળો ૪૦)નોશ. સવા પોસ્ટેજ લુહુ.

માલીક—વૈદ્ય ભીતમરામ દક્ષપતરામને

એજન્ટ—રાંદેર ૧ શુકલ જ્યોત્ષ્ણ પ્રેમશંકર, પારેખ મોહોલ્લો,

૨ પારશી-રસ્તમજી હેરગસજી, બખરમાં,

સુરત—ચંદ્રપ્રકાશ ઓશીસ, તથા વિષ્ણુ પરશુરામ દાડેકર અધવસ, ભાગ તળાવ,

૩ મલુ અને નાલુની કું. કંછુપીડ.

ડૉ. બાટલીવાળાની રામબાણુ દવાઓ.

૧ હરેક જાતના તાવ માટે “એરથ્રીમીફ્યર” અને “એરથ્રીપીડસ” આપ્યા.

૨ “દરાજનો મલમ” એક દિવસમાં દરાર, ખુબ્સી અને કોંકા મટાડે છે કિચ્ચા.

૩ “કોલેરોલ” ઉલટી, લુલાગ અને કોલેરાના જંતુનો નાશ કરે છે. કિ. રૂ. ૧૧

૪ “હેરટોન” સર્દે બાલને તંદુર કાળાકરી ઇડપણમાં જીવાની જાતાવેછે. કિ રૂ. ૩.

૫ “અખરીલી ટોનીક પીડસ” શરીર સ્થગત બનાવનાનો રામબાણુ ઇલાજ રૂ. ૧

૬ “હાંતલું મંજન” હાંતને મજબુત કરનારે શુગંધી મંજન કિ. આના ૮ તથા ૪.

આ દવાઓ હરેક બખરોમાં મળે છે, નહિ તો લખો—ડૉ. બાટલીવાળા
વરલી દાર-મુંબઈ